1

Ayrıntı Pedagoji Dizisi

Kamusal Eğitime Tehdit
DERSHANELER

Derleyenler:
Kemal İnal
Nevzat Samet Baykal

DERSHANELER • Der.: K. İnal & N. S. Baykal

759

AYRINTI

Ayrıntı Pedagoji

KEMAL İNAL

(1964, İzmir) İzmir ve Ankara'da Sosyoloji ve Pedagoji eğitimi gördü. Eğitim, çocuk, ders kitapları ve müfredat, medya okuryazarlığı, dil ve politika ilişkisi konuları, başlıca ilgi alanları. Yakın zamanda Güliz Akkaymak ile birlikte *Neoliberal Transformation of Education in Turkey. Political and Ideological Analysis of Educational Reforms in the Age of AKP* (Palgrave Macmillan, 2012) adlı kitabın editörlüğünü yaptı. Eğitim, sosyoloji ve antropoloji alanında yayımlanmış makale ve kitaplarının yanı sıra çeşitli kitap çevirileri vardır. En son *Gezi, İsyan, Özgürlük: Sokağın Şenlikli Muhalefeti* (Ayrıntı, 2013) kitabı yayımlanan Kemal İnal, Ayrıntı Yayınları'nın Pedagoji dizisinin de editörlüğünü yapmaktadır. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde çalışmaktadır.

NEVZAT SAMET BAYKAL

(1981, İzmir) İlkokulu, ortaokulu ve liseyi İzmir'de tamamlamıştır. 2000 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünde lisans eğitimine başlamış ve 2005 yılında lisans eğitimini tamamlamıştır. 2006 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Halk Eğitimi alanında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2010 yılında "Yetişkin Eğitiminde Radikal Bir Deneyim: Seçilmiş Örnekler Üzerinden Latin Amerika'da Halkın Eğitimi" başlıklı tezini sunarak yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Bölümünde doktora eğitimine başlamıştır. 2011 yılında ise Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi bölümüne asistan olarak girmiştir. Halen doktora eğitimini sürdürmekte ve aynı kurumda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Hazırlamakta olduğu doktora tezinde çevre hareketlerinde siyasal öğrenme süreçleri ve HES'ler konusunu çalışmaktadır. Kamusal eğitim, Marksist ekoloji, çevre hareketleri, siyasal öğrenme, radikal yetişkin eğitimi pratikleri, eleştirel pedagoji kuram ve pratikleri, temel ilgi alanlarıdır.

Ayrıntı: 759
PedagojiAyrıntı Dizisi: 1

Kamusal Eğitime Tehdit
Dershaneler
Derleyenler: Kemal İnal & Nevzat Samet Baykal

PedagojiAyrıntı Dizi Editörü
Kemal İnal

Son Okuma
Onur Koçyiğit

© Kemal İnal, 2014

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Kapak Fotoğrafı
Jammydesign / iStock Vectors / Getty Images Turkey

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No.: 244 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 91 85
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *İstanbul, 2014*
Baskı Adedi: *1000*

ISBN 978-975-539-793-1
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım Tic. San. ve Ltd. Şti.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Kamusal Eğitime Tehdit

Dershaneler

Derleyenler: Kemal İnal & Nevzat Samet Baykal

İçindekiler

— Biyografiler 7
— Önsöz 11

Giriş

Müfredat mı Sınav mı? Birbiriyle Çatışan İki Eğitim Kültürüyle Okullar Nasıl Başetmekte?
R. Nazlı Somel & Arnd-Michael Nohl 21

Birinci Bölüm
Siyasetin Gölgesinde Özel Dershaneler ve Dershane Tartışması

Dershane Meydan Savaşı ve Gerçeklerle Yüzleşmek
Serdar M. Değirmencioğlu 55

Özel Dershaneleri Kapatmak!
Kemal İnal 89

Dershane Tartışmaları için Güncelleme: Eğitim Politikalarında "Tuhaf Zamanlar"
Ulaş Başar Gezgin 115

Türkiye'de Patolojik Bir Pedagoji Olarak Özel Dershaneler
İrfan Mukul 128

"Talep Fazlasını Elemenin Bir Aracı Olan Sınavlara Hazırlığın Adresi Olarak Dershane Kavramı Bitecek, Dahası Bitmeli"
Enver Yücel 167

İkinci Bölüm
Kapitalizmin Gölgesinde
Dershane Öğretmenleri ve Emeği

Türkiye'de Dershaneler ve Öğretmen Emeği
Birgül Ulutaş 179

Özel Dershanelerde Kayıtdışı Çalışanlardan Bir Kesit: Öğrenci-Öğretmenler
Özlem Irmak Balkız 218

Öğretmen İşsizliği ve Dershane Öğretmenliği: Atanan ve Atanmayan Öğretmenlerin Uyarlanma Biçimleri
Adnan Gümüş & Dr. İhsan Çetin 261

Kapitalist Bir Başarı Hikâyesi Örneği: Doğa Grup
Haluk Yücel 325

Eğitimde Reform Değil, Devrim Şart: Dershaneleri Kapatmak!
Mehmet M. Akgündüz 360

Biyografiler

ADNAN GÜMÜŞ

(Prof. Dr.) Ziraat Teknisyeni ve Sosyolog. Düzce doğumlu. Liseyi Bursa Tarım Meslek Lisesinde (1982), sosyoloji bölümünü A.Ü. DTCF'de (1986), yüksek lisansını Çukurova Üniversitesi'nde (1989), doktorasını Viyana Üniversitesi'nde (1995) tamamlamıştır. 1987'den beri Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalında çalışmaktadır. Çalışma arkadaşlarıyla birlikte *Din Milliyetçilik ve Otoriteryenizm* (1999), *Sıkıştırılmış Okullar* (2004), *İnşaat Mühendisleri* (2008), *Üniversitelerde Bologna Süreci Ne Getiriyor?* (2011) gibi biri Rusça 6 kitabı; sekizi Almanca, biri İngilizce 50'den fazla kitap bölümü, makale veya bildirisi; Almancadan 2 çeviri kitabı; çevre sorunları, bütünleşme süreçleri, ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite üzerine çeşitli rapor ve Türkiye taramaları bulunmaktadır. ÖES-Öğretim Elemanları Sendikası Adana Şubesi (1996) ve Adana Sokak Çocukları Derneği (1996) kurucu üyeliklerinde bulunmuş, 2006-2011 arasında düzenli olarak Adana Kanal A televizyonunda haftalık programlar yapmıştır. 2006'dan bu yana arkadaşlarıyla birlikte "Bilim, Felsefe ve Edebiyat Kıraathanesi"ni (okuma grubu) yürütmekte, 2009'dan bu yana Eğitim Sen YÖB-Yükseköğretim Bürosu üyeliği yapmakta, 2012'den bu yana *Evrensel Gazetesi*'nde haftalık köşe yazısı yazmaktadır.

ARND-MICHAEL NOHL (PROF. DR.)

Batı Almanya'nın Herborn kasabasında büyüdükten sonra, Heidelberg, Ankara ve Berlin'de Eğitim Bilimleri, İslam Bilimleri ve Psikoloji okudu. Berlin Freie Üniversitesi ve Magdeburg Üniversitesi'ndeki çeşitli görevlerden sonra 2006 yılından bugüne Hamburg Helmut Schmidt Üniversitesi'nde çalışmaktadır. Yazarın kültürlerarası pedagoji, göç araştırmaları, eğitim felsefesi, niteliksel araştırma metodolojisi ve Türkiye ile ilgili birçok makale ve kitabı bulunmaktadır.

BİRGÜL ULUTAŞ

(Öğretmen) Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nü 1997'de bitirdi. 2009'da TODAİE Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda Eğitim Yönetimi yüksek lisans programını tamamladı. Yüksek lisans tezi "1960-1971 Yılları Arasında Türkiye'de Eğitim ve İktidar"dır. Akademik yönelimi kamu politikaları, eğitim politikaları, eğitim ekonomisi, eğitim tarihi, teknoloji konuları üzerinde şekillenmektedir. Halen Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Eğitim Ekonomisi ve Planlama doktora programı öğrencisidir.

ENVER YÜCEL

1957 yılında Giresun'un Ordu sınırındaki Piraziz ilçesinin Şeyhli Köyü'nde doğan Enver YÜCEL, ilkokul ve ortaokulu Şeyhli Köyü'nde, lise eğitimini Haydarpaşa Lisesi'nde tamamladıktan sonra, şimdiki adı Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi olan "Atatürk Eğitim Enstitüsü"nün Matematik Bölümünü bitirerek Matematik Öğretmeni olmuştur. Üniversiteye hazırlık için gittiği 3 derslikli Uğur Dersanesi'ni henüz üniversite öğrencisiyken satın alarak başlayan Enver Yücel, bugün Bahçeşehir Uğur Eğitim Kurumları Başkanlığı ve Bahçeşehir Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı görevini sürdürmektedir. Enver Yücel ayrıca; Tüm Özel Öğretim Kurumları Derneği (TÖDER)'in Başkanı, Giresun Vakfı Kurucu Başkanı ve Haydarpaşa Eğitim Vakfı Kurucusudur. Enver Yücel küresel arenada ise Dünya Eğitim Girişimcileri Birliği (World Education Entrepreneurs Assosication) ve Avrupa Dershaneler Birliği Başkanı olmakla beraber aynı zamanda New York Üniversitesi Steinhardt Fakültesi Dekan Konseyi'nde Mütevelli Heyet üyesidir.

HALUK YÜCEL

1979 yılında Niğde'de dünyaya geldi. İlk, orta ve yükseköğrenimini Niğde'de tamamladı. 2000 yılında Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden mezun olmasının ardından 1 yıl işsiz kalması sonrasında 2001 yılında Ağrı'ya sınıf öğretmeni olarak atandı. Daha sonra tekrar döndüğü Niğde'de 2005-2008 yılları arasında Eğitim-Sen Niğde Şube Başkanlığı görevi yaptı. Aynı zamanda Eğitim Emekçileri Derneği kurucuları arasında yer alan Yücel, EED çalışmalarında aktif olarak yer almıştır. Haluk Yücel, hâlâ öğretmen olarak çalıştığı Tarsus'ta aktif sendikal mücadele içerisindeki varoluşunu sürdürmektedir.

İHSAN ÇETİN

(Araş. Gör. Dr.) 1978'de Mardin'de doğdu. İlkokul ve lise eğitimini Midyat'ta tamamladı. 2001 yılında Çukurova Üniversitesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. 2005'te yüksek lisans, 2010'da ise doktora eğitimini Ege Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında tamamladı. 2008-2009 ve 2013 yıllarında Illinois Üniversitesi'nde Konuk Öğretim Elemanı olarak araştırmalarda bulundu. *Midyat'ta Etnik Gruplar* (Yaba, 2007) ve *Gecekondunun Mekan Sosyolojisi* (Yaba, 2012) kitaplarının yazarı olan

Çetin'in çokkültürlülük, etnisite, yurttaşlık ve kent sosyolojisi alanlarında çalışmaları bulunmaktadır. Çetin, 2007 yılından bu yana Çukurova Üniversitesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

(YRD. DOÇ. DR.) İRFAN MUKUL

İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü mezunu, aynı üniversitede yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. 2006'dan beri Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi. ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde ve ABD'de Binghamton Üniversitesi State Universty of New York Fernand Braudel Merkezi'nde doktora sonrası araştırmalarda bulundu. İstanbul'da en son Cağaloğlu Anodolu Lisesi olmak üzere sekiz yıl çeşitli devlet okullarında coğrafya öğretmeni olarak çalıştıktan sonra istifa edip dershane öğretmenliğine başladı, sırasıyla Bakırköy Değişim, Beşiktaş Kavram, Avcılar Yön ve Beşiktaş MEF dershanelerinde on yıl süreyle Coğrafya öğretmeni olarak çalıştı. Beşeri Coğrafya konularını içeren kırkın üzerinde makalesi *Türk Coğrafya Dergisi,Eğitim Bilim Toplum, Eleştirel Pedagoji, Bilim ve Ütopya, Bilim ve Gelecek, Düşünbil, Cumhuriyet Bilim* ve *Teknoloji*, dergileri ile *Radikal İki* ve *BirGün* gazetelerinde yayımlandı.

MEHMET M. AKGÜNDÜZ

Ankara Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü'nü 2004 yılında bitirdi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans programını tamamladı. Yüksek lisans tezi "Lise Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Dershanelerin İşlevlerinin Değerlendirilmesi"dir. 2012 yılında İtalya'da Salerno Üniversitesi'nde doktora çalışmalarının bir kısmını yürütmek amacıyla bulunmuştur. Akademik çalışma konuları olarak, eğitim politikaları, eleştirel eğitim, üniversiteler, eğitim ekonomisi ve planlaması, eğitim yönetiminde yeni yaklaşımlar, liderlik ve eğitimde yaratıcı drama konularına ilgi duymaktadır. Halen Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası doktora programı öğrencisidir.

ÖZLEM IRMAK BALKIZ

(Yrd. Doç. Dr.) Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir. *Felsefe Ansiklopedisi, Sosyolojik Araştırmalar Dergisi, Çalışma ve Toplum, Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* ve *Akdeniz İnsanî Bilimler Dergisi*'nde küreselleşme ve kapitalist emek süreçleri, fabrika sisteminde denetim ve gözetim mekanizmaları, kadın ve iktisadi kalkınma konuları hakkında telif yazıları ve çevirileri bulunmaktadır.

R. NAZLI SOMEL

(Araş. Gör.) Hacettepe Üniversitesi İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nden 2001 yılında mezun olmuş, MEB'de sınıf öğretmeni olarak çalışırken Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde yüksek lisansını tamamla-

mıştır (2005). Halen Helmut Schmidt Üniversitesi'nde (Hamburg, Almanya) araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve doktora tezini yazmaktadır. Doktora tezinde etnografik bir alan araştırmasına dayalı olarak zorunlu eğitim kademesinde öğrenciler arasında eşitsizlik yaratan mekanizmaları çalışmaktadır. İlgi alanları arasında eğitim ve toplumsal yapılar arasındaki ilişki, eğitimde eşitsizlik, eğitim politikaları ve nitel araştırma teknikleri bulunmaktadır.

SERDAR M. DEĞİRMENCİOĞLU

(Prof. Dr.) Ankara Altındağ'da doğdu ve büyüdü. Evde geçim mücadelesiyle, ilkokulda yoksul çocukların yaşam mücadelesiyle tanıştı. Babasının görevi nedeniyle 8 yaşında ülkeleri ayıran keyfi sınırları ve Yunanistan'a korku salan cunta rejimini tanıdı. İki yıl Komotini/Gümülcine'de İdadi'de okudu. Yunanca ve Arapça öğrendi; milliyetçilik ve militarizmin çocuklara yaptıklarını gördü. Kurs ve dershane ile Anadolu Lisesi'ne girmesi istendiğinde tanıştı. Okulda ve kursta işlenmeyen konuları, 12 Eylül'e dek duvar yazılarından öğrendi. Lisede en çok voleybolu sevdi. Beceriksiz öğretmenlerle, 12 Eylül'ün ürettiği öğretmen türü ile çok mücadele etti; haksızlıklara karşı çıkınca "kötü öğrenci" oldu. Okulu düzeltmek yerine daha Lise 2'den dershaneye gitmeye başlayan arkadaşlarıyla çok tartıştı. Dershaneye gitmedi; evden aldığı dershane ücretini kitaplara yatırdı. Eğitim yaşantıları sonucu okulları değiştirmeyi kafaya koydu. ODTÜ Psikoloji Bölümü'nde okudu; gelişim psikolojisine yöneldi. Doktora yaparken Detroit'in ölüm kalım mücadelesine tanık oldu. İki yıl Northwestern Üniversitesi Sosyal Politika Araştırmaları Enstitüsü'nde, Türkiye'ye döndükten sonra farklı psikoloji bölümlerinde çalıştı. *Sesimi Duyun! Benim de Sesim Var!* kampanyasıyla 3 bin çocuk ve gencin görüşlerini kamuoyuna iletti. Çocuk Hakları Koalisyonu'nu ve 27 ülkeyi kapsayan bir çocuk hakları ağını yönetti. 2008'den beri her Pazar Evrensel gazetesinde çocukları ilgilendiren meseleleri ele almaktadır. Çocuk ve gençlerin toplumu ve dünyayı değiştirebileceklerine inanarak çalışmalar yürütmektedir.

ULAŞ BAŞAR GEZGİN

(Yrd. Doç. Dr.) (1978, İstanbul), Türkiye, Vietnam, Tayland ve Malezya'da, toplamda 10 yılı aşkın bir süre ders veren; özellikle, psikoloji, iletişim, eğitim bilimleri, şehir plancılığı, Asya çalışmaları, Latin Amerika çalışmaları ve yazına odaklanan bir araştırmacıdır. Çeşitli alanlarda öğrenci araştırma projeleri yönetmiş; psikoloji, eğitim, iktisat, bilişsel bilim, insanbilim ve dilbilim alanlarında dersler vermiştir. Şimdiye dek yayımlanmış 9 kitabı olan Gezgin (son kitabı: *Psychology of You 2.0: Psychology of Social Media*), akademik çalışmalar dışında, çeşitli dergi ve gazetelere köşe yazıları yazmakta; şiir, şarkı sözü ve deneme türlerinde yapıtlar vermekte; çeşitli ülkelerden şairleri Türkçe'ye kazandırmaktadır. 2013'te, İstanbul'da, Boğaziçi Üniversitesi dahil olmak üzere çeşitli üniversitelerde çalışıp Eğitim Felsefesi, Karşılaştırmalı Eğitim, Çocukla İletişim, Kültürlerarası Psikoloji, Kişilik Kuramları ve Araştırma Yöntemleri derslerini vermiştir. Gezgin, Boğaziçi'nde, ODTÜ'de ve yurtdışında çeşitli kurumlarda eğitim almıştır.

Önsöz

Türkiye kamuoyu 2013 Kasım ortasından itibaren yaklaşık bir ay boyunca dershane konusunu tartışıp durdu. Tartışma büyük ölçüde AKP hükümeti ile Cemaat arasında sürdü gitti. Çeşitli kesimler de bu iki taraftan birinde kendini konumlandırdı. Fakat kimin hangi tarafta saf tuttuğunun pek de bir önemi yok. Asıl önemlisi, tartışmanın büyük ölçüde bu iki kesim arasındaki eski hesaplaşmalar çerçevesinde yapılmasıydı. Oldukça önemli pedagojik bir sorun, yine kısır bir siyasal tartışmanın gölgesinde kaldı. Genel inanca göre AKP hükümeti, siyasal iktidarını artık Cemaat'le (Fethullah Gülen'in *Hizmet* adlı grubu) paylaşmak istemediği için bu grubu, en önemli ekonomik ve toplumsal güç kaynağı olan dershaneleri üzerinden vurmayı planladı. Bu, doğru bir

tespit ve gayet anlaşılır. Zira bir "çıkar" partisi olan AKP, İslami kesimler üzerindeki hegemonyasını daha da güçlendirmek ve tek iktidar/aktör olmak için en önemli rakibi olan ve bir "dava" çevresi olarak konumlanan Cemaat'i saf dışı etmeyi kafasına koymuş durumda. AKP, son derece eklektik, pragmatik ve otoriteryen olan bir anlayışın cisimleşmiş hali; ama AKP'yi tanımlayan asıl özellik, bunlar değil. AKP'yi tanımlayan asıl özellik, neoliberal kapitalist duruşudur. İlk bakışta, piyasa ilişkilerini savunan bir partinin bu tür bir "sosyal" karar (şirket kapatma/dönüştürme) alması anlaşılır gibi değil. Zaten Cemaat, AKP hükümetine de en çok buradan vurdu: Nasıl olur da liberal ekonomik ilişkilerin hâkim olduğu bir ülkede hükümet girişim özgürlüğünü hiçe sayan böylesi bir karar alabilirdi? Bu iş AYM'den, AİHM'den dönerdi. Bu iddialar, karşılıklı açık ve kapalı tehditler içinde tartışma kör dövüşüne dönüştü. Bu süreçte özel dershane çevreleri, Cemaat'i de yanlarına alarak ya da tersi, hükümete karşı bir kuşatma harekâtına girişti ve hükümet kapatma/dönüştürme kararını en azından yerel seçimler sonrasına ertelemiş oldu. Siyasal olarak kim kazandı, belli değil. Hükümet Cemaat'e ciddi bir gözdağı verdi, hatta "Seni tasfiye ederim" dedi. Cemaat çevreleri ise *Taraf* gazetesi üzerinden elindeki kozları (2004 MGK'sında AKP'nin askerlerle birlikte aldığı tasfiye kararları, Cemaat'i ve diğer tarikat mensuplarını fişleme belgeleri, hatta ucu gösterilen AKP'lilerin "alüfte"lerle ilişkisini belgeleyen kasetler vs.) oynadı ve kolay yutulur bir lokma olmadığını gösterdi. Bunu da en çok, Aralık 2013 sonlarına doğru patlak veren ve üç bakanın oğluna değin uzanan yolsuzluk ve rüşvet operasyonuyla göstermiş oldu.

***

İşte tam bu noktada, her iki tarafın dışında durup başka bir gözle bakılamaz mı olaya? Elbette bakılabilir ve bu çalışma böylesi bir iddianın ürünü. AKP, "Özel dershaneleri kapatmıyor, dönüştürüyorum" diyor. Cemaat ise, dönüşüm olmadığını, olan şeyin kapatmaya gideceğini ileri sürüyor. Oysa bize göre AKP, dershaneleri kapatmıyor, aslında "ihya" ediyor. Zira hükümetin, kamusal eğitimin iflas ettiğini gösteren gerçekleri kulak ardı etmesi bir yana, dershanelerin özel okullara dönüşmesi için ayıracağı kaynaklar (bu özel okullarda okuyacak olan öğrencilerin yıllık üc-

retinin belli bir kısmını karşılama), teşvikler (düşük faizli kredi, ucuz arsa vb.) ve muafiyetler (vergi indirimi vs.), aslında hükümetin neoliberal kapitalizm zihniyetini hâlâ koruduğunu gösteriyor. Anayasasında kendini hâlâ "sosyal" olarak tanımlayan, yeri geldiğinde gözünü kırpmadan kamulaştırmalara giden, kötü veya yetersiz de olsa bazı sosyal politikaları (sigorta, ücretsiz süt, ders kitabı vs.) uygulayan bir devlet nasıl olur da milyonlarca genç ve çocuğu mahveden bir sistemin çok önemli dayanak veya taşıyıcılarından biri olan özel dershaneleri dönüştüreyim derken kurtarmak için kesenin ağzını açar? Bu sorunun yanıtı belli: çünkü devletin sahibi AKP, halkın değil, sermayenin partisi. Cemaat'le siyasal bir hesaplaşmaya girip özel dershane girişimini bitirmeyi planlasa da gönlü özel girişimin yara almasından yana değil.

Burada ilginç olan nokta şu olsa gerek: AKP'li çevreler, Cemaat ile girdiği polemik, karalama, hatta tehditvari mücadelede hiçbir şekilde dershanelerin ulusal eğitim sisteminde açtığı yaralara parmak basmadılar. Onca fitne, fesat gibi İslami jargonla birbirlerine yüklenen bu iki kesimin ağzından dershanelerin pedagojik bir fecaat haline gelmesine dair sözler duyulmadı. AKP'den duyulamazdı zaten. Zira özel dershane, özel okul ve özel vakıf üniversitelerinin en fazla serpilip geliştiği dönem, 2002-2013 arası olmuştur. Bu süreçte kamusal eğitim, yani devletin sorumluluğu altındaki eğitim kan kaybetmeye devam etmiştir. Örneğin, öğretmen maaşları iyice erimiş, okul binaları bakımsızlıktan çürümeye başlamış, eğitimin kalitesi yerlerde sürünür hale gelmiş (son PISA sonuçlarını hatırlayın; Türkiye 2012 sıralamasında üç alanda da son sıralarda yer aldı), eğitimde liyakat ve demokrasi, hatta bilim karşıtı politikalar uygulanmaya devam edilmiştir. Bugün AKP hükümeti, kendi okullarından esirgediği parayı, teşvik ve muafiyetleri gözünü kırpmadan özel sektöre harcayabileceğini ilan edebilmektedir. Oysa özel dershanelerin son yirmi yılda çok büyük paralar kazandıkları, büyük yatırımlar yaptıkları (özel dershaneciliğe özel okul, kreş, üniversite katan çok şirket var), eğitim alanında çok büyük bir sektör yarattıkları bilindiğine göre hükümet neden bu kesime yardım etmek ister? Özel dershaneleri kurtarmak ya da ihya etmek, devletin görevi midir?

***

Ne var ki, tam da hükümetin hiç görmediği şey, dershanelerin yarattığı sorunlardır. Bu sorunların eğitimin içeriğine ilişkin boyutları iyi biliniyor artık: Berbat bir test mantığı, sınavlara endekslenen bir eğitim kültürü, gençliği psikolojik ve pedagojik açıdan mahveden rekabet ve yarışma atmosferi... Ama Türkiye'de özel dershaneler bağlamında hükümeti üç maymunu oynamaya iten asıl mesele, dershanelerin içinde olan şeyler. Tüm bunlar elinizdeki kitapta açıkça yer alıyor; özel dershanelerde yaşanan son derece acımasız, kapsamlı ve bitmez-tükenmez bir emek sömürüsü söz konusu. Öte yandan üç kuruşa, en ağır koşullarda talim ettirilen öğretmenlerin emeği üzerinden gerçekleşen sömürünün hesabını soracak ne bir devlet, ne STK ne de sendikanın da olmadığı ortaya çıkıyor. Haliyle çoğu dershane, müfettişlerin denetimlerine(!) rağmen sigortasız, kaçak ve çalışma koşullarına uygun olmayan öğretmen, hatta öğrenci-öğretmen çalıştırmaya devam ediyor ve maalesef bu konuda ne AKP hükümetinin ne de dershanelerin üst birliklerinin kalıcı bir önlem almaya niyetleri var. Dershane öğretmenleri resmen sahipsiz durumda. Hele ayda 100-150 TL'ye "öğrenci-öğretmen" olarak çalıştırılan üniversite öğrencileri çok daha sahipsiz.

Evet, dershaneler bir sonuçtur. Arz ile talep arasındaki açığın bir sonucudur. Özel dershaneler, piyasanın "sözde" bir çözümüdür. Doğru, Türkiye'de kaliteli okul sayısı az ve herkes bu okullara gitmek istiyor. Ama nihayetinde bu okulların kapasitesi az ve "herkes"in içinden "birileri" seçilmeli. Bu birileri de elbette orta ve üst sınıf kökenli ailelere mensup çocuk ve gençler oluyor. Liberallere göre dershaneler işte tam bu noktada devreye giriyor ve normalde dershane olmasa üniversiteye veya Fen/Anadolu liselerine gidemeyecek yoksul ve fakat başarılı çocuk ve gençlere fırsat (eşitliği) sağlıyor. Oysa bu, çok büyük bir yalan. Bir kere, fırsat olarak sınavlar, olanak (öğrencinin evinin kalitesi, semti, beslenmesi, yaptığı tatil, sahip olduğu çeşitli materyaller, anne-babasının eğitimi-geliri vs) anlamına gelmez. Sınavlar da sonuç itibarıyla öğrenciye (her öğrenciye değil, başarılı öğrencilere) sunulan çeşitli

kolaylıklardan (burs, yurt, kredi, paso vs.) biri gibi görünür ama hiç de kolay bir şey değildir. Kaldı ki, tam bir yarışma ve rekabete dayanan eğitim sisteminde yetenek, bilgi ve beceri açısından bir seçim değil, sadece; bir tür demokratik/bilimsel seçim üzerinden "eleme" de gerçekleştiriliyor. Yoksul öğrenci dershaneye gitse de -ki yoksul öğrenci genellikle kalitesi düşük, sınıftaki öğrenci sayısı çok olan kitle dershanelerine giderken varlıklı aile çocukları daha özel, yani butik veya büro tipi dershanelere gitmekte; yetmedi, özel ders de alabilmektedirler- bu, onun mutlak bir kurtuluş yolu değil. Öte yandan dershanelerin sınav kazandırdığı söylemi ise bir mittir. Haliyle, dershanelerin öğrenciler arasında (fırsat) eşitliği sağladığı, çocuk ve gençleri kötü alışkanlıklardan (sigara, uyuşturucu, alkol, "sokakta gezme", "terör" vs.) koruduğu iddiası gerçek dışı. Bir yandan dershane sahipleri "Biz eğitim kurumu değil, kursuz" diyorlar, öte yandan da kendilerine sosyal bir misyon biçiyorlar. Bu da tam bir çelişkidir.

Özel dershaneler, bir eğitim-öğretim kurumu değil, bir çıkar örgütü (şirket, işletme) olduğu için eğitime yönelik sosyal algıları zayıflatmaktadır. Eğitim, sosyal bir konudur ama dershaneler ekonomik mantığa göre çalışan örgütlerdir. İkisi arasında bir çakışma olamaz. Eğer eğitim alınan-satılan bir meta gibi işlem görürse, o zaman eğitimi talep edenler ("müşteri") tüm eğitim sürecini ekonomik anlamda bir yatırım olarak değerlendirir ve eğitimi sosyal değerlerden (paylaşma, dayanışma, ahlaki duruş, sosyal konulara duyarlılık vs.) uzakta düşünürler. Bu da bir eğitimdir ama sosyal değil, bireyci bir eğitimdir. Özel dershaneler eğer eğitimde kaliteyi yükselttiklerini iddia ediyorlarsa, sonuç ortadadır.

Bu dosyanın şansı, yayım tarihinin tam da dershane tartışmalarına denk gelmesidir. Fakat elinizdeki çalışmanın asıl şansı ya da gücü, dershane olgusuna AKP ve Cemaat dışında bir üçüncü perspektiften bakabilmesidir. Bu perspektifin adı, sınıfsal analizdir. Özel dershaneler, basit bir eğitim kurumu değildirler. Neoliberal kapitalist ekonomik ilişkilerin sonucu olan birer çıkar

örgütüdürler. Bu yüzden dershaneler, sınıfsal yapının çeşitli görünümlerinin (eşitsizlik gibi) en önemli göstergelerinden biridir. O yüzden dershaneler, basit bir pedagojik analizin ötesinde sınıfsal tahlile dayanan bir eleştirel eğitsel analize tabi tutulmalıdır. Bu dosyada yapılan budur ve olgunun gözden kaçan en önemli bölümüne-dershanelerin yarattıkları veya bir parçası oldukları sorunların analizine-odaklanmaktadır. Bu sorunların en başında elbette on binlerce dershane öğretmeninin emeklerinin sömürüsü gelmektedir. Kitabın ikinci bölümünde yer alan yazılar, bu sömürünün birinci elden tanıklığını yapmaktadır.

Kitabın açılış/girişi bölümünde R. Nazlı Somel ve Arnd Michael Nohl, akademik eğitim dünyasında bile çok az kişinin fark ettiği bir noktayı aydınlatıyorlar: Merkezi sınavlar aynı zamanda bir eğitim kültürüne denk düşerler ve bu eğitim kültürü bir örgüt (dershaneler) ortadan kaldırılarak eğitim sisteminden silinemezler. Nitekim araştırmacıların ampirik olarak gösterdiği üzere, sınava dayalı eğitim kültürü devlet okullarında da yerleşiklik kazanmıştır. Ardından dosyanın birinci bölümünde Serdar M. Değirmencioğlu, bir meydan savaşına benzettiği AKP ile Cemaat arasındaki dershane mücadelesinin perde arkasındaki gerçeklerle yüzleştiriyor bizi. Kemal İnal, piyasanın iki önemli aktörü olan AKP ve Cemaat arasında geçen dershane tartışmasına değindikten sonra dershanelerin yarattıkları sorunlara odaklanıyor. Ulaş Başar Gezgin de, CHP milletvekili Sezgin Tanrıkulu'nun TBMM'de verdiği soru önergesi üzerinden sorduğu soruların yanlış sorular olduğunu, CHP'nin Cemaat ile aynı görüşleri paylaşma noktasına geldiğini ileri sürüyor. İrfan Mukul ise gerek Türkiye gerek dünyada özel dershanelerin işleyiş biçimlerini ele alıyor. İlk bölümün son yazısı da, Bahçeşehir Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı ve Uğur Dershaneleri sahibi Enver Yücel ile yapılan bir söyleşi. Enver Yücel, dershanecilik alanının duayenlerinden biri ve biz de acaba bu işi yapan bir patron konuyu nasıl düşünür ve kapatma sürecini nasıl değerlendirir diye düşündük ve kendisiyle bir söyleşi gerçekleştirdik.

Kitabın ikinci bölümü, dershane öğretmenlerinin emeği sorunsalına ayrıldı. Birgül Ulutaş, dershane öğretmenleriyle yaptığı

alan çalışmasında onların sorunlarını ortaya çıkardı. Özlem Irmak Balkız ise, Aydın'daki özel dershanelerde çalışan ve genelde çok az bilinen bir olguya, "öğrenci-öğretmen"lerin yaşadıkları sömürü ve dışlanma süreçlerine değindi. Adnan Gümüş ile İhsan Çetin, öğretmen işsizliğinden hareketle dershane öğretmenliği konusunu atanan ve atanmayan öğretmenler bağlamında masaya yatırdı. Haluk Yücel de, Marksist bir analize tabi tuttuğu dershanecilik konusunu dershanecilik ve özel okulculuk alanında çok büyük bir grup olan Doğa Grup üzerinden irdeledi. Yücel, dershane öğretmenlerini yeni çağın modern köleleri olarak nitelediği yazısında ayrıntılı analizler yaptı. Mehmet Akgündüz, dershane konusunun halledilebilmesi için ihtiyacımız olan şeyin reform değil, devrim olduğunu ileri sürdüğü yazısında dershanelerin kapatılmasından yana görüş bildirdi.

Bu kitap, Ayrıntı Yayınları'nın *Pedagoji* dizisinin ilk kitabı olması bakımından ayrı bir önem arz ediyor. Biz de bu bilinçle dosyamızı daha bir özenle hazırlamaya çalıştık. Bu çalışmanın kotarılmasında sevgili Ulaş Başar Gezgin ve Serdar M. Değirmencioğlu'nun katkıları için müteşekkiriz. Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden Dr. Bekir Balkız, kitabın adından içeriğine değin birçok konuda görüş bildirerek bizi rahatlattı. Elbette bu dosyaya katkı veren yazarlarımız olmasaydı, bu çalışma gerçekleşemezdi. Kendilerine çok teşekkür ediyoruz. Ayrıntı Yayınları'nın çalışanlarına, başta Gökçe Alper ve Esin Yetiş olmak üzere verdikleri emek için minnettarız. Son olarak, bu kitabı, çalışmanın motivasyonunu sağlayan asıl kahramanlara, yani bu kitapta yer alan yazılar için gereken verileri yürekli ve açık bir şekilde araştırmacılara aktaran dershane öğretmenlerine adıyoruz. Eğitim fabrikasının ağır işçileri olan özel dershane öğretmenlerini saygı ve sevgilerimizle selamlıyoruz.

Kemal İnal, Nevzat Samet Baykal
Aralık 2013, Eryaman

Giriş

Müfredat mı Sınav mı?
Birbiriyle Çatışan İki Eğitim Kültürüyle Okullar Nasıl Baş Etmekte?

R. Nazlı Somel[1] & Arnd-Michael Nohl[2]

Müfredat mı sınav mı? Eğitim sisteminde yer alan hemen hemen bütün aktörler –idarecilerden, öğretmenlere, öğrenciler ve velilere kadar– bu soruya kendi koşullarına uygun bir cevap aramaktadır. Çünkü müfredat ve standartlaştırılmış merkezi sınavlar, birbirinden farklı olan, hatta yer yer birbiriyle çatışan birer beklenti kümesine denk gelmektedir. *Eğitim kültürü* olarak adlandırmak istediğimiz bu iki beklenti kümesiyle, toplumsal ve coğrafi özellikleri açısından farklılaşan okullar farklı biçimlerde baş etmektedir. Bu çalışmada 2011-2012 eğitim öğretim yılında beş ilköğretim okulunda yürüttüğümüz araştırmamızın saha ça-

1. Araş. Gör. Helmut Schmidt Üniversitesi.
2. Prof. Dr. Helmut Schmidt Üniversitesi.

lışmasından derlediğimiz nitel verileri eğitim kültürü kavramı çerçevesinde tartışmak ve bu kavramla eğitim bilimcilerin eğitim alanına dair yaptıkları ekonomik, siyasi ve pedagojik tartışmaları zenginleştirmek istiyoruz.

Çalışmanın bütününde dile getirdiğimiz ve bu derleme kitabın konusuyla doğrudan ilişkili en temel iddiamız, başlıktaki "Müfredat mı Sınav mı?" sorusunun "Okul mu Dershane mi?" şeklinde sorulamayacağıdır. Nitekim tartışmaya açtığımız eğitim kültürü kavramı, eğitim örgütlerini aşan, bunların içinde farklı şekillerde varolan daha üst bir kavrama işaret etmektedir. Dershanelerin kapatılıp kapatılamayacağının tartışıldığı 2013 Sonbaharı'nda gözden kaçırılmaması gereken en önemli nokta, örgütü ortadan kalksa dahi bu örgütle özdeşleşen eğitim kültürünün başka yerlerde devamının mümkün olduğudur. Çalışmamızda sınava dayalı eğitim kültürünün devlet okullarını (pratiklerinde, bütün bileşenlerinin beklentilerinde) halihazırda fethetmiş olduğunu tespit etmekte; bu fethin eğitim "başarısının" sınav sonuçlarına dayalı olarak belirleniyor olmasından kaynaklandığını, fethin araçlarının ise sınav kültürünün kendi materyalleri ve öğretim teknikleri, öğretmenlerin biyografik deneyimlerinden kaynaklı eğitimsel beklentileri ve okulların coğrafi-toplumsal-eğitimsel koşullarının yarattığı sorunlar ve beklentiler olduğunu tespit ettik.

Dikkat çekmek istediğimiz bir diğer önemli nokta, Türkiye eğitim sistemine dair bir tartışma yürütülürken eğitim sistemi içindeki farklılıkları mutlaka hesaba katmanın gerekliliğidir. Nitekim müfredat ve sınav kültürü arasındaki çelişkiyle farklı okulların baş etme yolları (ve sınav kültürünün tekil okullarda yerleşme seviyesi ve biçimi) arasındaki farklar, aynı zamanda toplumsal alanda varolup eğitim sistemine yansıyan ve eğitim sistemi içinde üretilen eşitsizliklere de işaret etmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak müfredata ve sınava dayalı eğitim kültürlerini inceleyeceğiz. Devamında araştırma projemizin bazı temel noktalarına dikkat çektikten sonra beş farklı ilköğretim okulunda "Müfredat mı Sınav mı?" sorusuna getirilmiş üç farklı yanıtı ampirik olarak göstereceğiz.[3]

3. Bu metnin temel argümanları, Şubat 2013'te düzenlenenen Kulturen der Bildung Konferansı'nda (Münster-Almanya) sunulmuştur.

Bir Eğitim Kültürü Taşıyıcısı Olarak Merkezi Sınavlar

İster mevcut toplumsal ve eğitimsel koşullar altında merkezi-standart sınavlardan başka seçme-eleme yolunun olmadığına inananlardan olun, ister standart sınavların en tarafsız, en ekonomik ölçme değerlendirme yöntemi olduğuna inanlardan, isterseniz de merkezi sınavların öğrencilerin öğrenme kapasitelerini kısıtlayıcı, ezberlemeye yönlendirici ve eğitim alanında toplumsal eşitsizlikleri derinleştirici olduğunu düşünenlerden olun, reddedemeyeceğiniz bir şey var: Merkezi sınavlar Türkiye'de (birçok başka ülkede olduğu gibi) kendilerine has bir sektörü, örgütleri, öğretim materyalleri ve eğitim-öğretim tekniklerini oluşturmuştur. Merkezi sınavların gerektirdiği, mevcut seçenekler içerisinde doğruyu hızlı bir şekilde bulma olarak tanımlanabilecek ortak beceri altında ezberleme, kısa-teknik yollardan problem çözme, belli okuma teknikleri (örn. Türkçe paragraf sorularında önce soru cümlesini, sonra paragrafı okumak gibi) ve öğrenilenle doğrudan ilgisi olmayan bir amaca yönelik olarak öğrenme (örn. istenilen üniversite bölümü için önkoşul olan alanlardan, gerektiği ya da diğer adayların önüne geçmeyi sağlayacak kadar net çıkarmak gibi) sayılabilir. Bütün bunlara dayalı olarak sınava hazırlık için girişilen öğrenme süreçlerine, bir "normatif boyutun"[4] da eşlik ettiğini tespit etmek güç değil. Bu normatif boyut rekabettir ve öğrencinin (ve dahası öğretmen, okul ve genel olarak eğitim sisteminin) "başarısını" ancak standart ölçütlere dayalı bir kıyaslama yoluyla değerlendirilebileceği önkabulüne dayanmaktadır. Öğrenme süreçlerine eşlik eden bu "normatif boyut"un altını çizmek için eğitim bilimci Gert Biesta,[5] "eğitim kültürü" kavramını önermiştir. Öğrenme süreci içinde her zaman "değer ve değer yargıları"[6] mevcuttur, ki bu değer yargıları, öğrenenin "vasıf, toplumsallaşma ve özneleşme (subjectification)"[7] gibi kazanımlarıyla ilgilidir.

Derya Keskin[8] standart teste dayalı olarak gelişen bu eğitim kültürünü, Türkiye'de eğitim paradigmasını toptan değiştiren bir

4. Gert Biesta, "From Learning Cultures to Educational Cultures: Values and Judgements in Educational Research and Educational Improvement", *International Journal of Early Childhood*, Sayı: 43, 2011, s. 199–210.
5. Biesta, a.g.e.
6. Biesta, a.g.e., s. 202.
7. Biesta, a.g.e., s. 208.
8. Derya Keskin, *Bitmeyen Sınavlar Yaşanmayan Hayatlar (Eğitimde Paradigma Değişimi)*. Dipnot Yayınevi, Ankara, 2012.

etken olarak ele almaktadır. Analizinde standart seçme sınavlarının Milli Eğitim içinde nasıl kurumsallaştığını, kendi örgütleri olan dershaneler yoluyla nasıl bir "gölge eğitim" sistemi oluşturduğunu çok boyutlu bir şekilde (eğitim emekçilerinin istihdam biçimlerindeki, eğitim finansmanındaki değişimler, velilerin eğitim sürecine katılımı vb.) ele almakta; merkezi sınavların oluşturduğu bu eğitim kültürünü aslında tüm eğitim sistemini dönüştüren 1980 sonrası neoliberal dönüşümün bir ürünü olarak değerlendirmektedir. Fuat Ercan[9] ise, Keskin'e paralel bir değerlendirmenin ardından, merkezi sınavlarla eğitim sistemimize giren eğitim kültürünün bugün Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından benimsendiğine, "kapitalist eğitimin mantığı" ve ihtiyaçları çerçevesinde tüm sistemin yeniden yapılandırıldığına işaret etmektedir. Ercan'a göre[10], bu anlamıyla merkezi sınav sisteminin yarattığı örgütler (dershaneler) informel kurumsallaşmalardır ve MEB'nın kendi içinde geçirdiği dönüşümün ardından ortadan kalkacak "gecekondu", "park mafyası" benzeri bir tür "ara form"dur. Keskin ve Ercan'a göre MEB, dolayısıyla devlet okulları, hali hazırda merkezi sınav kültürü doğrultusunda dönüşmüş, bu kültür (formel eğitim sistemi dışında oluşturduğu kendi örgütlerini gözden çıkarabilecek derecede) kamusal eğitim kültürü haline gelmiştir.

Yukarıda yapılan Türkiye kamusal eğitim kültüründe dönüşüm tespiti, beliren birçok emare tarafından desteklenmektedir. Örneğin, il milli eğitim müdürlükleri eğitim-öğretim yılı boyunca deneme sınavları düzenlemek suretiyle standart sınav kültürünü bütün bir yıla yaymakta, deneme sınavları ve merkezi sınav sonuçlarını okul ve öğretmenlerin (informel olarak) performans değerlendirmelerinde kullanmakta, devlet okulları internet sitelerinde ve okul duvarlarına astıkları pankartlarda sınav "başarılarını" ilan etmektedir. Dahası, standart testler ders kitaplarına girmiştir, ayrıca öğretmenler özel yayınevlerinin hazırladıkları standart teste yönelik materyalleri derslerinde kullanmaktadır.

Ancak, bu varsayılan dönüşümün farklı coğrafi, sınıfsal ve dolayısıyla eğitimsel koşullara sahip Türkiye eğitim sisteminin tamamını aynı şekilde etkilediğini iddia etmek mümkün değildir.

9. Fuat Ercan, (2012) *'Dershaneye gerek yok, çünkü 4+4+4 eleyecek'* (Serpil İlgün ile Söyleşi. 15 Ekim 2013. Evrensel) http://www.sendika.org/2013/10/ercan-dershaneye-gerek-yok-cunku-444-eleyecek-serpil-ilgun-evrensel/ (Erişim tarihi: 09.12.2013).
10. Ercan, a.g.e.

Bizim araştırmamızın ulaştığı sonuçlar, eğitim sistemi içindeki farklılıkları, standart teste dayalı eğitim kültürünün okullarda nasıl farklı şekillerde gözlemlendiğini ve bu farkların toplumsal-eğitimsel nedenlerini tartışmayı olanaklı kılmaktadır.

Standart Sınav Kültürü ve MEB Müfredatları Arasındaki İlişki

Merkezi sınavlar nasıl belli bir eğitim kültürüne karşılık geliyorsa, sınavların uygulanmaya başlamasından önce varolan, yani sınav kültürünün içine doğmuş olduğu bir başka eğitim kültürünün varlığını tahmin etmek güç değil. Bu kültürün temsilinin önemli bir kısmını, merkezi olarak geliştirilip ülkenin bütün okullarında uygulanması istenen müfredatların üstlendiğini iddia edebiliriz. Nitekim 2004 yılında gerçekleşen müfredat reformunun ardından yeni müfredatlar kendisinden önce gelen 1968 müfredatlarıyla karşılaştırılmış, olumlu ya da olumsuz kabul edilsin, ciddi bir eğitimsel-kültürel değişimin yaşandığı tespit edilmişti.[11]

Türkiye'de merkezi sınavlar 1974 yılından bu yana uygulanmaktadır. 1960'larda tekil üniversiteler öğrencilerini kendilerinin yaptıkları sınavlarla seçerken, liseye devam edenlerin, dolayısıyla üniversitelere talebin artmasıyla birlikte sınavlar merkezi olarak organize edilmeye başlanmıştır. Zaman içerisinde, Türkiye'nin içinden geçtiği demografik ve toplumsal değişimlerle birlikte üniversiteye talep artarken, liseye devam edenlerin üniversiteye devam oranları azalmış ve buna mukabil rekabet de giderek artmıştır. 1960'larda lise mezunlarının üniversiteye devamı %75 iken, bu oran 1980'de %15'e kadar düşmüştür.[12] Bugün bu oran %51.6 olarak görünmekle birlikte, uzaktan eğitim ve meslek yüksek okulları da hesaplamaya dahildir.[13] Üniversiteye girmek için rekabet yükseldikçe, devam edilen lisenin de önemi artmış ve

11. Örneğin bkz. İrfan Erdoğan, "Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yeni Müfredat Çalışmaları", *Özel Okullar Birliği Bülteni*, 2005 (http://www.irfanerdogan.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=102:milli-egitim-bakanliginin-yeni-mufredat-calismalari &catid=34:ana-sayfa&Itemid=148; (Erişim tarihi: 08.01.13). Müfredatın içerik ve öğretim yaklaşımı acısından eleştirel bir analizi için –başka yayınların yanı sıra– Kemal İnal, *Eğitim ve İdeoloji*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008'e bakılabilir.

12. Murat Özoğlu, *Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek*. SETA Yay., Ankara, 2011, s. 5.

13. MEB (Milli Eğitim Bakanlığı), *İlköğretimden Ortaöğretime Ortaöğretimden Yükseköğretime Geçiş Analizi*. MEB Yay., Ankara, 2012, s. 86.

1990'larda liselere giriş sınavları da merkezi olarak düzenlenmeye başlamıştır. Eğitim sistemine peyderpey yerleşen merkezi sınavlara dayalı eğitim kültürü, ilköğretimde 1968 yılından 2005 yılına kadar uygulanan eğitim öğretim programlarıyla, dolayısıyla okuldaki eğitim kültürüyle ilginç bir etkileşim içindedir. Bu konuda alanyazınında herhangi bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte, kabaca şu tespitte bulunulabilir: Okuldaki eğitim kültürü sınava dayalı eğitim kültürünü tamamen kapsayamadığı, benimsemediği ya da belki reddettiği için, sınava dayalı eğitim kültürü kendi örgütünü daha ilk baştan oluşturmaya başlamıştır. Dershane ismi verilen bu örgütün tarihi, Türkiye'de merkezi sınavların tarihiyle özdeştir.[14] Diğer yandan, 1968 müfredatlarında içerik ve öğretim teknikleri tam olarak tanımlanmamakta,[15] öğretmenlere bir yıl boyunca işlemeleri beklenen konular sıralanmaktadır. Bu anlamıyla günlük eğitim-öğretim faaliyetini öğretmen programlamaktaydı; kullanılacak yöntem ve teknikler öğretmen tarafından seçilmekteydi.[16] Belki de bu nedenle Türkiye'deki eğitimin niteliği, ideolojisi konularındaki eğitim bilimsel çalışmaların çoğunluğu ders programlarını değil, ders kitaplarını incelemiştir.[17] Ders kitapları eğitim-öğretim faaliyetlerine yön veren önemli araçlardan birisidir, ancak o da uzun yıllar boyunca öğretmenin içinden seçtiği çoklu kitap uygulamasına dayalı olarak, yine öğretmenin eğitimsel yönelimlerini tamamen dışlamamıştır.

Yeni müfredatların tüm ülkede uygulamaya geçirildiği 2005 yılı öncesinde de, merkezi sınavlar ve dershaneler ile okul müf-

14. Önce üniversitelere sonra liselere girişin merkezi sınavlarla yoluyla düzenlenmesi ilkin illegal, 1984 yılından itibaren legal özel hazırlık kurslarının Türkiye'de yaygınlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Dershane adı verilen bu kurslar, 1990'larda liselere ve her türlü giriş sınavına yönelik de organize olmuştur. Bu kurslara devam edenlerin sayısı 1975'te 45.000'ken, 1995'te 334.000'e ve 2009 yılında 1.174.000'e ulaşmıştır (Keskin, 2012).

15. Kendisinden önceki müfredatlar gibi. Biyoloji ve fen bilgisi müfredatları için bkz. R. Nazlı Öztürkler, "Türkiye'de Biyolojik Evrim Eğitiminin Sosyolojik Bir Değerlendirmesi", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

16. 1968 programlarının eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı programın başında ayrı bir metin olarak sunulmakta, programın günlük uygulamaları öğretmenlerce bu yaklaşıma uygun bir şekilde uygulanacağı beklenmekteydi (Eski TTK Başkanı İrfan Erdoğan ile 11.02.2012 tarihinde yaptığımız söyleşi). Ayrıca öğretmen yetiştiren kurumlarda ders programlama eğitimi verilmekteydi.

17. Örneğin, bkz. İsmail Güven, *Türkiye'de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2000; ve İsmail Kaplan, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerine Etkisi*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2002.

redatı ve okullar arasındaki uyumsuzluklar şikayet konusu olagelmiştir. Nitekim öğrencilerin sınavların yaklaştığı dönemlerde okula devamları sekteye uğramakta, okulda kullanılan eğitim öğretim teknikleri ile dershanelerde kullanılanlar arasında çatışmalar yaşanmaktaydı. Örneğin, matematikte problem çözerken, okulda öğrencinin konunun mantığını kavramaya yönelik "uzun" yollar öğretilmekte, dershanelerde ise hızlı-teknik çözüm yolları öğretilmektedir. Kimi okul öğretmenleri sınavlarında bu kısa çözümleri kabul etmemektedirler.

Dolayısıyla merkezi sınavlarla birkaç nesildir karşı karşıya olan okuldaki eğitim kültürü, standart sınava dayalı eğitim kültürüyle halen tam olarak uyuşamamış, zaman içinde, etkileşim içinde ancak paralel bir yaşam sürmüşlerdi. İşte bu paralel yaşam 2005 yılında daha görünür oldu. Çünkü 2005 yılında uygulamaya konulan müfredatlar okuldaki eğitim kültüründe değişime gitmenin yanı sıra, öğretmen kılavuz kitaplarıyla ve MEB tarafından her bir öğrenciye gönderilen ders kitaplarıyla günlük ders işleyişini tüm ayrıntısına kadar yönlendirme konusunda güçlü bir girişimde bulundu. Ayrıntılı ders planının, derste kullanılacak eğitim materyalinin (ders ve çalışma kitaplarının) merkezi olarak belirlenmesi ve (özellikle ilk yıllarda) standart teste dayalı eğitim kültürünün bunlardan dışlanmış olması, Türkiye'de eğitim kültürleri arasındaki çatışmayı şiddetlendirdi ve daha görünür kıldı.[18]

Yeni Müfredatlar (2005), Yeni Bir Eğitim Kültürü

"Yeni müfredat programıyla katı davranışçı programdan zihinsel, yapılandırıcı bir yaklaşıma geçildi" ve bu yenilikler "eleştirel düşünme, problem çözme, bilimsel araştırma, yaratıcı düşünce ve girişimcili"ği odağa aldı. 2004 yılında dile getirdiği bu sözlerle dönemin MEB Bakanı Hüseyin Çelik[19] müfredatın öğrenmeyi ve öğretmeyi düzenleyen basit ve görece nötr bir program olarak görülemeyeceğine dair bize veri sunmaktadır. Bakan'ın sözlerin-

18. Yeni müfredatlar konusunda yapılan ayrıntılı araştırmalardan birisini doktora tezinde Hülya Altınyelken yapmıştır. Bu çalışmaya dayalı olarak yaptığı yayımlar içerisinde şu makaleye bakılabilir: Hülya Altınyelken Koşar, "The Demand for Private Tutoring in Turkey: Unintended Consequences of Curriculum Reform", İçinde: *Private Tutoring Across the Mediterranean: Power Dynamics and Implications for Learning and Equity*. Ed. Mark Bray, Sense Publishers, Rotterdam, 2013.

19. Bkz. http://www.meb.gov.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=5821 [Erişim tarihi: 29.01.2013]

de önceki müfredatlardan farklı bir eğitim yaklaşımının haberi verilmekte ve yeni müfredatın içerdiği ("eleştirel düşünme" ya da "girişimcilik" gibi) "normatif boyut"un da altı çizilmektedir. Eğitim bilimci Gert Biesta'nın, "eğitim kültürü" kavramına tekrar dönecek olursak, öğrenme süreci içinde her zaman "değer ve değer yargıları"[20] mevcut olduğunu ve bunların öğrenenlerin "vasıf, toplumsallaşma ve özneleşme (subjectification)"[21] süreçleriyle de ilgili olduğunu hatırlayalım. Bakanın sözünü ettiği "eleştirel düşünme" örneğinde görüldüğü üzere, bu üç işlev birbirine sıkı sıkıya bağlıdır: Eleştirel bir şekilde düşünmek, hem bir beceridir (vasıf), hem belli bir grup içinde edinilen bir alışkanlıktır (toplumsallaşma) hem de öğrencinin nasıl bir özne olacağına işaret eder. Bu açıdan öğrenme süreçlerini tanzim eden (ya da en azından tanzim etmeye teşebbüs eden) her müfredat, belli bir "eğitim kültürü" içerir. Öte yandan eğitim kültürünün her bir öğesi yukarıdaki gibi açıkça kelimelere dökülmez, örneğin müfredatların içerdiği öğretim ve ölçme değerlendirme tekniklerinde de kendisini ifade eder.

En çok soruyu, en kısa zamanda çözmeye dayalı olan standart sınavlar, öğrencinin kendi görüşünü ortaya koymaktan öte, varolan şıklar arasından bir tanesini seçmek üzerine kuruludur. Yapılandırmacı paradigmaya uygun olarak yazıldığı dile getirilen yeni müfredatlar ise öğrenciyi merkeze almakta, bireysel ilgi ve becerileri geliştirecek yöntemler önermekte ve bilgiyi öğrencinin kendisine has yollarla yapılandırmasını öngörmektedir. Yeni müfredatlar bilginin göreliliği ve öğrencinin kendisiyle kıyaslandığı, sürece dayalı değerlendirme üzerine kuruluyken, merkezi sınavlar standart doğrular, kesin bilgiler ve rekabet üzerine kuruludur.[22] Yeni müfredatlar ve merkezi sınav kültürlerinin, belli noktalarda kesiştiğini ya da kesiştirilmeye çalışıldığını tespit edebilmekle birlikte,[23] bu ikisini iki ayrı eğitim kültürü olarak tanımlayacak denli farklı oldukları görülmektedir.

20. a.g.e., s. 202.

21. y. a.g.e., s. 208.

22. Hem projemiz hem de projeye katılan araştırmacılar bu eğitim kültürlerinin birisinin diğerinden daha iyi olduğunu iddia etmemektedir. Burada aralarında normatif kabullerimize dayalı karşılaştırmadan ziyade, birbirleriyle kıyaslama yapılmaktadır.

23. MEB'nın ders kitaplarında test sorularına yer vermesi ve örneğin girişimciliği bu sorular yoluyla öğrencilere kazandırmaya çalışması. Diğer yandan 2008 yılında liselere giriş sınavının sorularının müfredatın içeriğiyle uyumlu hale getirmek üzere çalışmalar gerçekleşmiştir.

Eğitim ve Toplumsal Değişim Projesi[24]

Yukarıda bahsettiğimiz araştırmamızda elde edilen ampirik verilere dayanarak 1968 yılından beri uygulanmakta olan ve davranışçı olarak nitelendirilen eski müfredatlar yoluyla eğitim sisteminde kırk yılı aşkın bir süredir yerleşmiş olan eğitim kültürünün, yeni bir eğitim kültürü tarafından ne oranda değiştirildiğini incelemeyi hedeflemiştik. Projemize başlarken müfredat değişiminde öğretmenler arasında nesle dayalı ya da tekil okullar arasında toplumsal-coğrafi-ekonomik konumlarından kaynaklı pratik farklar bulacağımızı tahmin etmiştik. Ancak araştırmamız sırasında ne Bakan'ın yukarıda yer verdiğimiz basın açıklamasında ne müfredatları geliştiren akademisyenlerle gerçekleştirdiğimiz uzman görüşmelerinde ne de bizim proje taslağımızda yer almayan tamamen farklı bir eğitim kültürü çatışmasıyla karşı karşıya kaldık.

Proje kapsamında gerçekleştirdiğimiz uzman söyleşilerinin[25] analizi, müfredatı geliştirenlerin, MEB bürokratlarının ve siyasetçilerin yeni müfredatların eğitim sistemi içinde kabul görmesi konusundaki kaygılarının iki noktada yoğunlaştığını ortaya çıkardı. Bunlardan ilki 2005 yılında gerçekleşen müfredat reformunun 2002 yılında iktidara gelmiş olan AKP hükümetine karşı farklı devlet kurumlarından, bürokrasiden ve eğitim çalışanlarından gelecek siyasi dirençten etkileneceğiydi. İkinci olarak ise –bu çalışmada kullandığımız kavramlarla ifade edecek olursak– yeni müfredatın beraberinde getirdiği eğitim kültürünün, eski müfredatın eğitim kültürü içinde sosyalleşmiş öğretmenler tarafından, yeteri kadar bilgilendirilmedikleri, alışkanlıklarından vazgeçemeyecekleri ve yeni müfredatlara yönelik ("ideolojik") önyargıları nedeniyle içselleştirilemeyeceği, dolayısıyla yeni eğitim yaklaşımına uygun olarak pratiğe geçirilemeyeceğiydi. Bu iki kaygının

24. 2003 yılında hazırlanmaya başlanıp 2005-2006 öğretim yılında Türkiye'deki bütün ilköğretim okullarında uygulanmaya başlayan yeni müfredatların nasıl geliştirildiği ve birbirinden birçok toplumsal boyutta farklılaşan ilköğretim okulunda pratiğe nasıl geçirildiği araştırma projemizin konusunu oluşturmakta. Alman Araştırma Konseyi (DFG) tarafından finanse edilen projemizin başlığı "Toplumsal Değişim ve Eğitim Arasındaki Dinamik İlişkiye Dair 2004 Eğitim Reformu Örneği"dir.

25. MEB eski bakanı Erkan Mumcu, dönemin TTK başkanı Ziya Selçuk, ondan görevi devralan İrfan Erdoğan ve müfredat komisyonu başkanları ve üyeleriyle uzman görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bunların yanı sıra TTK bürokratları, TTK komisyonlarında çalışan öğretmenler, eğitim müfettişleri ve yerel MEB idarecileriyle de görüşülmüştür.

bazı noktalarda haklı olduğunu, bazı noktalarda ise müfredatı hazırlayan akademisyenlerin de öngörmediği çatışma ve uygulamaları ortaya çıkardığını müfredatın geliştirilme ve uygulamaya geçirilme süreçlerinde gözlemlemek mümkün.[26]

Bu öngörülen kaygılar dışında, yapılandırmacı, öğrenen ve etkinlik merkezli olarak deklare edilen yeni müfredatlar birinci ile sekizinci sınıflar için geliştirilirken temel varsayım, Türkiye'de yaşayan bütün çocukların, nerede yaşadıklarından ve hangi okula devam ettiklerinden bağımsız olarak, aynı eğitim-öğretim amaçlarına ulaşabilecekleriydi.[27] Öğretmenlerin görevi ise, her bir okulun koşullarına uygun olduğu iddia edilen bu hedefleri yerele uygun olarak uyarladığı ya da geliştirdiği ders etkinlikleriyle hayata geçirmekti. Müfredatı geliştirenler, yeni müfredatları ve yeni eğitim-öğretim anlayışını –öğretmenlere çok sınırlı olarak verilebilmiş olan hizmetiçi eğitimler ve olası dirençler nedeniyle– yerelde pratiğe geçirecek öğretmenler için, ders kitaplarının yanı sıra *Öğretmen Kılavuz Kitapları* da ulaştırdı. Bu kitaplarda her bir ders saatinin başından sonuna nasıl yürütülebileceği (yürütülmesi gerektiği değil) ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmekteydi.

Dolayısıyla hem müfredatlar hazırlanırken hem de her bir ilköğretim okulunda hayata geçirilmesi planlanırken asıl olarak müfredatları tanıtmak, önyargıları kırmak, somutlamak ve kılavuzluk edecek materyaller hazırlamak önplana kondu. Bu esnada Türkiye eğitim sisteminin en çok tartışılan ve bir sorun olarak tarif edilen özelliği olan merkezi sınavların yeni müfredatlarla uyumu ya da ortaya çıkabilecek olası çatışmalar hemen hiç dikkate alınmamıştı.

Öğrencilerin eğitimsel geleceklerinin asıl belirleyicisi konumuna getirilen, eğitim sisteminde ve toplumsal algıda 'başarı'nın ölçütü olarak görülen standart teste dayalı merkezi sınavlarla, MEB'nın formel bir kuralı olarak yürürlüğe giren yeni müfredatlar arasındaki ilişkinin Bakanlık tarafından tanımlanmamış,

26. Bu sürecin ayrıntıları için bkz. Arnd-Michael Nohl / R. Nazlı Somel, "Education and Social Change: Inquiries into a Curriculum Reform in Turkey". *Education in Eastern Europe and Eurasia*, edited by Nadiya Ivanenko. Bloomsbury, London, 2014a (Baskıda) ve Arnd-Michael Nohl /R. Nazlı Somel, "Practicing a New Curriculum in Turkey: Loose Coupling, Organizational and Social Milieus, and their Practical Capital Formations", *Submitted to: British Journal of Sociology of Education*, 2014b.

27. Bunu dönemin TTK Başkanı Ziya Selçuk ve müfredat komisyonu başkanlarıyla yaptığımız görüşmelere dayanarak söylemekteyiz.

kurallara bağlanmamış oluşu bu ikisi arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağının, aralarındaki çatışmayla nasıl başedileceğinin tekil okullara bırakıldığını göstermektedir.[28]

Tekil İlköğretim Okullarının Çatışan Eğitim Kültürleriyle Baş Etme Yolları

Yeni müfredatların okullarda nasıl pratiğe geçirildiğini anlayabilmek için, birbirinden coğrafi ve sosyo-ekonomik olarak farklılaşan beş okulda öğretmen, öğrenci ve velilerle toplam 61 grup söyleşisi ve okul idarecileriyle uzman söyleşileri gerçekleştirdik ve bu ampirik verileri Belgesel Yöntemle yorumladık.[29] Çalışmamıza dahil ettiğimiz ilköğretim okulları birbirinden çeşitli yönleriyle farklılaşan devlet okullarıdır: Bir Anadolu ilinin köy okulu, ilçe merkezi okulu, şehir merkezi okulu ve İstanbul'da bir orta sınıf, bir gecekondu semti okulu. Öğretmenler ve velilerle gerçekleştirdiğimiz grup söyleşileri ile okul idarecileriyle yaptığımız uzman söyleşilerinin karşılaştırmalı analizi sonucunda, bu beş okulda müfredatlara ve standart testlere dayalı eğitim kültürleri arasındaki ilişkinin üç farklı biçimde kurulduğunu tespit ettik. Bu üç biçimi, bu farklı biçimlere neden olan toplumsal koşullarla birlikte aşağıda tasvir etmekteyiz.[30]

28. Üstelik MEB, standartlaştırılmış testlere hazırlanmak üzere geliştirilen "kaynak kitapların" okulda kullanılmasını yasaklamıştır.

29. Grup söyleşileri, katılanların (örneğin nesle ya da sınıfa dayalı olan) kolektif deneyim ve yönelimlerini ortaya çıkarmak üzere (Ralf Bohnsack, "Documentary Method and Group Discussions", *Qualitative Analysis and Documentary Method in International Educational Research*, ed. Ralf Bohnsack, Nicolle Pfaff ve Wivian Weller, Barbara Budrich, Opladen, 2010, s. 99-124.) kullanılmıştır. Uzman söyleşileri (Michael Meuser/Ulrike Nagel, "ExpertInneninterviews – vielfach erprobt, wenig bedacht, Ein Beitrag zur qualitativen Methodendiskussion", Bogner, A./Littig, B./ Menz, W. (eds.): Das Experteninterview, Opladen, 2010, s. 71-93) ise, örgütün yöneticisi konumundaki kişilerin görüşlerini öğrenmek amacıyla düzenlenmiştir. Ortaya çıkan bütün nitel verileri Belgesel Yöntem'i kullanarak analiz etmekteyiz. Bir nitel değerlendirme yöntemi olan Belgesel Yöntem'in iki özelliği bu araştırma için merkezi öneme sahiptir. Bunlardan birincisi Belgesel Yöntem'de ampirik verilerin analizi asıl olarak bu verileri birbirleriyle karşılaştırmak suretiyle yapılmaktadır. Bu şekilde (mümkün olduğunca) araştırmacıların normatif fikir ve varsayımlarıyla değil araştırılan toplumsal durum kendi bağlamı çerçevesinde analiz edilebilmektedir. Belgesel yöntemin analizinde ve dolayısıyla karşılaştırmada merkeze koyduğu analiz edilen söyleşide geçenler, yani NE'ler değil, kişinin ya da grubun bu NE'ye NASIL yaklaştığıdır ve eylediğidir (bkz. Bohnsack y. a.g.e ve Nohl, Arnd-Michael Nohl, Interview und dokumentarische Methode. VS, Wiesbaden, 2012).

30. Bu okullar, özellikle kent okulları, kendi içlerinde de heterojendir. Örneğin, orta sınıf semti okuluna devam eden işçi çocukları mevcuttur, ancak bu öğrenciler ve

Müfredatlar ve Merkezi Sınavların Eğitim Kültürleri Arasında Azami Karşıtlık

Yeni müfredatlar ve merkezi sınavlar arasındaki ilişkinin azami bir karşıtlık olarak deneyimlendiği okul İstanbul'un bir gecekondu semtinde bulunmakta. Şehrin çeperinde, halen içgöçle büyüyen bir semtin okulu olarak çalışmayı yürüttüğümüz diğer okullardan daha kalabalık sınıflara sahip (şube başına 50'den fazla öğrenci düşmekte) ve ikili eğitim vermekte. Okulun öğrencilerinin büyük çoğunluğu düşük gelirli işçi ailelerinden gelmekte ve bu sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle diğer şehir okullarına kıyasla az sayıda öğrenci dershaneye devam etmekte.[31] Okulun öğretmen kadrosunun %40'ını ücretli öğretmenler ve ağırlıklı olarak 5 yılın altında mesleki deneyime sahip genç öğretmenler oluşturmakta.[32] Öğretmen kadrosu tayin ve istifalar nedeniyle sürekli değişmekte, bu değişimler esnasında dersler boş geçmekte.

Okul müdürü görüşmesinde eğitimle ilgili faaliyetlerinden daha çok okulun finansmanı konusunda yaşadığı sorunlardan ve bu sorunları aşmak üzere okul aile birliğiyle birlikte düzenledikleri gelir getirici faaliyetlerden bahsetti. SBS sınavına girecek olan sekizinci sınıflardan bahsederken veri olarak aynı semtteki bir dershaneye yaptığı ziyareti kullandı ve şu şekilde bir değerlendirmede bulundu:[33]

---

velilerin hem sayısal hem de kültürel olarak okulda temsiliyetleri sınırlıdır. Burada okulların kendi içlerindeki hetorejenliğinden öte, okula hakim olan (çoğunluğu oluşturan) ortamlar dikkate alınmıştır. Benzer şekilde köy okulunda, okula öğrenci gönderen köylerin imamlarının da çocukları bulunmakta, ancak okul mevcudunun çoğunluğu köylü çocuklarından oluşmaktadır.

31. Okullarda yürüttüğümüz araştırma boyunca çeşitli arka plan verileri toplanmış, ancak bunların içerisine dershaneye devam oranlarına ilişkin olanlar dahil edilmemiştir. Bu boyutun önemi, alan araştırmasının ardından yaptığımız analizlerde kendini göstermiştir. Ancak yine de görüşme yapılan öğrenci gruplarınının görüşme esnasındaki beyanlarına dayalı olarak, ayrıca öğretmen ve okul müdürleri görüşmelerinden elde edilen veriler bu beş okul arasında dershaneye devam konusunda yaptığımız karşılaştırmayı mümkün kılmaktadır.

32. Çalışmamızda yeni öğretmen tanımlaması 5 yıl ve altı mesleki deneyime sahip öğretmenlere, deneyimli öğretmen tanımlaması ise 20 yıl ve üstü öğretmenlere tekabül etmektedir.

33. Görüşmelerin transkripsiyonu esnasında konuşmacının vurguları ve söyleşi yapılan grubun grup dinamiği de yansıtılmaya çalışılmıştır. Bunun için kullandığımız sembollerden burada geçenlerin anlamı şöyledir: └ bir önceki konuşmacının sözü kesilerek konuşmaya başlama, (1) 1 saniye duraklama, sevgi altı çizili kelimeye özel vurgu, @..@ bu işaretlerin arasında kalan kısmın gülerek söylendiği, y- başlanan ancak tamamlanmadan bırakılan kelime.

((derin bir nefes veriyor)) (1) Şimdi bu seneki sekizler (1) ya- oranlamaya vurduğunuz zaman (2) geçmiş yıllardan biraz daha iyi olacaklar ıı (1) niye diye @sorucak olursanız@ eğer bu müfredatla alakalı değil ıı ciddi bir dershaneye gitme oranı var[34] (1) yani şeyden gelirken Bilim-Yön Dershanesine uğradım (1) davet edildim (1) orda bir beş dakika uğradım (1) oraya devam eden altmış beş tane öğrencimiz var (1) bunların yirmi tanesinin kesinlikle anadolu lisesine girebilecek durumda iyi olduklarını (1) söylediler bana (1) y- baktığınız zaman yani dört yüz elli tane sınıf sekizinci sınıf içinden yirmi tane anadolu lisesi iyi mi çok çok kötü çok kötü ama burdaki çalışan daha eski arkadaşlara sorduğum zaman aaa çok iyi bu sınıf çok iyi diye bi cevap alıyorum ıı ama. (.) altı yedilere baktığım zaman gelecek yıllarda çok daha düşüş yaşanacağını görüyorum, yani bu sekizinci sınıflar aslında bi nevi müfredata çok takılmadan mezun olabilecek olanlar yani müfredata takılanlar bence (1) daha da kötü olacaklar (1) yani tüm öğretmen arkadaşlarla yaptığım görüşmelerde altı yedilerin kötüye gittiğini söylüyorlar.

Okul müdürünün bu görüşme parçasında konumuzla ilişkili iki nokta dikkati çekmekte: Birincisi öğrencilerin liseye giriş sınavındaki olası başarısını dershaneden aldığı bilgiye dayalı olarak değerlendirmesi, yani bu konuda yetkili merci olarak dershaneyi kabul etmesi. İkincisi ise yeni müfredatlarla sınav başarısı arasında bir karşıtlık kurması. Okul müdürü 2011-2012 eğitim öğretim yılında liselere giriş sınavında başarılı olabilecek öğrencilerin sadece dershaneye gidenler arasından çıkacak olacağını kabul ettiği -ki verdiği rakamlardan öğrencilerin sadece yedide birinin dershaneye kayıtlı olduğu anlaşılmakta- ve diğer öğrencilere bu anlamda bir şans vermediği görülmekte. Okulun merkezi sınavlarda bu yıl göstereceği göreli başarıyı da yine dershaneye devama bağlamakta. Resmi müfredatlar ise, sınav başarısının önünde bir engel olarak görülmekte, müfredatın ilk mezunları olacak olan sekizinci sınıf öğrencilerinin bu müfredata çok "takılmadan" mezuniyete geldiklerini, müfredatların daha sistemli bir şekilde uygulandığı daha alt sınıflarda SBS'de "kötü" sonuçlarla karşı karşıya kalınacağı konusunda okulun öğretmenleriyle ortak kanıya sahip olduğunu bildirmekte.

Okul müdürü birbirine karşıt olarak ele aldığı müfredatlar ve merkezi sınavları, okulun bulunduğu bölgede faaliyet gösteren

34. Okul müdürünün burada "ciddi" olarak tanımladığı dershaneye devam oranı, diğer okullarla değil önceki yıllarla bir karşılaştırmadır. Yani 2012 yılında gecekondu semti okulunda daha önceki yıllara göre daha fazla öğrenci dershaneye devam etmektedir.

diğer okul müdürleriyle birlikte katıldığı İlçe Milli Eğitim toplantısına dair yaptığı şu değerlendirmede netleştirmekte:

> İlçede yapılan müdürler toplantısında bir yandan ıı çocukların yarış atı olmadığı (1) onların sosyal kültürel gezilere bol bol katılmaları (boğazından bir ses çıkarıyor) (1) işte projelerle ıı araştırarak öğrenmelerden bahsediliyor, aynı toplantı içinde bir saat sonra yarım saat kırk beş dakika sonra bu defa. ıı ilçe genelinde yapılmış olan başarı değerlendirme sınavı listesi eline alın- (okulun ismi) senin çocuklar SBS'de çok kötü, (.) neden böyle (1) //mmh// ıı falanca okula süpersiniz ya sizin çocuklar gerçekten şu kadar net yapmış (1) e şimdi hangisi biz yani çocukları yarıştırmaya devam mı edelim (1) yoksa ıı bunu bi süreci yayıp çocukların gerçekten rahatlayıp böyle ıı araştırmaya daha çok böyle kendilerini geliştirmeye mi ayıralım, yani @hangisi@ aynı toplantının içinde bile çok farklı şeyler oraya çıkabiliyor.

Okul müdürü, İlçe MEB Müdürlüğü'nün bu ilçenin okullarından beklentilerini ve bu anlamda aralarında yaptığı karşılaştırmayı anlatmakta. Beklentiler ve karşılaştırma kriterleri arasında kesin bir karşıtlık gördüğünü açıkça dile getirmekte: "yani @hangisi@ aynı toplantının içinde bile çok farklı şeyler oraya çıkabiliyor." Birbirine karşıt olarak koyduğu beklentiler ve karşılaştırma kriterleri müfredatlar ve merkezi sınavlar arasında kurduğu karşıtlığa da denk düşmekte. Okul müdürü bir okulun ancak ya bireysel gelişmeye yardımcı olacak ve müfredata görece daha uygun olan faaliyetler içerisinde olabileceğini ya da bireyleri birbirleriyle merkezi sınavlarda yarıştıracak şekilde organize olabileceğini düşünmekte. Bu anlamıyla bağlı olduğu eğitim sisteminin bir yandan okulun öğrencilerine odaklanmasını, bir yandan da diğer okullarla yarışmasını beklemesini ve bu beklentinin aynı toplantıda dile getirilmesini bir çelişki olarak ele almakta.

Yukarıdaki anlatımda iki eğitim kültürünün de MEB ilçe teşkilatı içinde dikkate alındığı, ikisinin de okullardan beklentilerin çerçevesini oluşturduğu belgelenmekte. Ancak merkezi sınavlara yönelik olarak yapılan deneme sınavlarının sayılara dökülmüş sonuçlar sunması sayesinde, açık karşılaştırmalarda kullanılabildiği ve okulların "başarı değerlendirme" ölçütleri olarak işe koşulduğu görülmekte. Bu anlamda müfredatlar okullarda uygulanması zorunlu formel bir kural olmasına rağmen bir öneri, bir ideal olarak dile getirilirken, standart teste dayalı sınavlar bir okulun

öğrencilerinin –ve dolayısıyla okulun– "kötü" ya da "süper" oluşunu belgeleyen, dolayısıyla yaptırım gücü daha yüksek informel bir kural[35] olarak karşımıza çıkmakta. MEB'nın yerel idaresinin bu şekilde birisi formel diğeri informel kurallarla desteklenmekle birlikte, birbiriyle çelişen iki eğitim kültürüne dair beklentilerinin nasıl karşılanacağını tekil okullara bırakmakta.

Gecekondu semti okulunun öğrenci velileriyle yaptığımız grup söyleşilerinde ise liselere giriş sınavlarının merkezi bir konu olduğu, velilerin çocuklarının gelecekleri konusunda "endişeli" oldukları ortaya çıktı.[36] Veliler okulda verilen eğitimin doğrudan sınavlara hazırlık amacı gütmesini talep ederken, müfredatlara dayalı ders işlenmesini de eleştirmekte. Veliler ekonomik kaynaklarının çocuklarının dışarıdan ek yardım alması için yeterli olmadığını, yine de dershanelerden sağladıkları kaynak kitapları evlerinde yoğun olarak kullandıklarını anlattılar. Aşağıda yer vereceğimiz görüşme parçasının geçtiği grup söyleşisine katılan üç annenin de çocukları henüz ilköğretimin ilk kademesinde (1., 2. ve 4. sınıf), yani merkezi sınavlara girmek için önlerinde en az 4 yılın bulunduğu sınıflarda bulunmaktalar. Birisi lise mezunu, eşinin ailesiyle birlikte yaşayan ev kadını, diğeri hiç okula devam etmemiş, okuma yazmayı Halk Eğitim'in açtığı kursta öğrenmiş ev-merdiven temizliği yaparak geçinen iki anne okulun bu ilk yıllarına atfettikleri önemi şu şekilde dile getirmekte:

Af: yani dö:rdüncü sınıfa kadar o çocuğun temeli zaten iyi olursa sekizinci sınıftan sonra da zaten belli bi (.) amaç uğruna çocuk gidebiliyo (.) ama dördüncü sınıfa kadar bizim şu anda hiç bi
Df: └önemli olan temel yani┘
Af: temelimiz yok, (.) olmadığı için de yani ben sekizinci sınıfta da zaten büyük bi şey (.) beklemiyorum; (1) ya artık şey kendi çabamla yapmaya çalışıyorum soru bankası bi sürü kitaplar alarak (.) ı: ya internetten bularak çocuğumu çalıştırmaya çalışıyorum

35. Formel-informel kurallar ile bunların okul örgütü ile ilişkisi için bkz. Arnd-Michael Nohl, *Kültürlerarası Pedagoji*, Çev. R. Nazlı Somel. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 200-219.

36. Burada ve sonrasında yer vereceğimiz okulların velileri arasında yaptığımız karşılaştırmada önemli bir nokta, analize dahil edilen veli grupları arasında okulla ilişki açısından (örn. okula yakın-uzak ilişki gibi) bir fark bulunmaması. Bu makalede yer verdiğimiz iki veli grubu da Okul Aile Birliği üyelerinden oluşmakta. Dolayısıyla okulu iyi tanıyan, öğretmenlerle sürekli ilişki içerisinde ve haftanın en az üç günü okulda olan veliler bunlar.

Af ve DF, "temel" olarak nitelendirdikleri okullaşmanın ilk dört yılının daha sonra bir eşik olarak ifade ettikleri ortaöğretime geçişteki (8. Sınıf) başarıyı belirleyeceğini düşünmekteler. Okulun verdiği eğitimin bu "temel"i sağlayamadığını ("temelimiz yok") ve kendilerinin bu anlamda gördükleri eksikleri "soru bankası" ile tamamlamaya çalıştıklarını anlatıyorlar. Burada "temel" ile kastedilen ve (dershaneye gönderilerek değil, ama onların sağladığı kaynaklara dayalı olarak) mevcut imkanlarıyla tamamlanmak istenen şeyin, standart testlere hazırlık olduğu görülmekte. Aşağıda bu yönelimin okuldan ve öğretmenden beklentilere dönüşümünü şu şekilde anlatmaktalar:

Af: Benim iki kızım:, (.) biri birinci sınıfta biri ikinci sınıfta, (1) ı: işte çok böyle şeyiz, eğitim konusunda açıkçası ben öyleyim bilmiyorum çok aşırı ı: titiz mi desem (1) çok korkum- çok

Sf: └endişeli┘

Af: endişeliyim yani herhangi bi şeyde bile öğretmenlerle kavga etme derecesine kadar gelebiliyorum, (.) eğitim olarak yani. (.) hani şey ı: şu anki gerçekten devlet kitaplarında hiç bi şey yok eğitimle ilgili ve ben devlet kitaplarından hiç bi şey öğret(.)melerini istemiyorum (.) ı:: şey artık bazen şey diyorum hani okula gidim devlet kitapları yapıyolarsa bile (.) o::nla ilgili ders yapıyolarsa bile, (.) okula göndermim çocuğumu; o devlet kitaplarındaki boşlukları ben evde çocuğumla doldurim, (.) getirim gösteri:m (.) hiç uğraşmim okula bile bazen düşünüyorum çünkü (.) öyle öğretmenler var ki (.) hani sadece devlet kitaplarına bağımlı kalarak o prosedüre göre gidenler bile var.

Af ve Sf yine çocuklarının henüz başladıkları eğitim yaşamlarının geleceği konusundaki "endişelerini" dile getirerek başlamaktalar. Bu endişenin çocuklarının okulda devletin sağladığı ders kitaplarına göre eğitilmesinden kaynaklandığı, çocuklarının bu kitaplardan "hiç bi şey" öğrenmelerini istemedikleri, okulun kendi eğitim hedefleri açısından gereksiz görüldüğü ("okula göndermim") görülmekte. Veliler ders kitaplarını kullanan öğretmenlere kızgınlık duydukları ("kavga etme derecesine kadar geliyorum"), okulda "sadece" ders kitabı kullanan öğretmenlerin "bile" varolduğunu söyleyerek, aslında okulda onların bir istisna teşkil ettiğine işaret etmekteler.

Okulda, yeni müfredatlara uygun olarak hazırlanmış ve öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmakta olan ders kitaplarının veliler tarafından sınıf içindeki etkinliklerin bir sembolü olarak ele alındığını ve reddedildiğini gösteren bu görüşme parçası, velilerin açıkça dile getirmemekle birlikte bir alternatifin varlığına ve uygulanma zorunluluğuna inandıklarını göstermekte. Sınıfta bu alternatifi sunmayan öğretmenlerin varlığında, velilerin gözünde okulun "uğraşma"ya değmeyecek denli etkisiz bir yer haline geldiği görülmekte.

Gecekondu bölgesi okulunda gerçekleştirdiğimiz üç öğretmen grup söyleşisinde ise, öğretmenlerin müfredatları sınırlı olarak takip ettik-

leri, derslerinde asıl olarak kısa konu anlatımı ve standart test ağırlıklı dershane kaynaklarını kullandıkları ortaya çıktı. Öğretmenler bunun nedeni olarak bir yanıyla okullarının koşullarının (teknik altyapı eksikleri, kalabalık sınıflar vb.) ve öğrencilerinin-velilerinin toplumsal koşullarının (evde bilgisayarın olmaması, çalışan çocuklar, okuma yazma bilmeyen veliler vb.) yeni müfredatları uygulamaya elverişli olmamasını ve diğer yandan daha kısa yoldan bilgiye ulaştıran sınava yönelik hazırlığın hem sınıflarında uygulanabilir olduğunu hem de dershaneye gidemeyen öğrencileri için sınava hazırlık anlamına geldiğini belirttiler. Örneğin aşağıda iki kadın öğretmen (4. sınıf öğretmenleri) derslerini nasıl planladıklarını şöyle anlatmakta:

Cf: └ben öyle yıllık falan geliyo hazır elime, (1) ondan sonra onu şey yapıyorum işte, hiç bakmıyorum bile (.) yani ı: sınıf defteri bile şeyden dolduruyorum zaten günlük (.) kılavuz kitaplardan dolduruyorum (.) hiç karşılaştırma yapma gereği duymuyorum; çünkü (.) devletin verdiği kitabı işlemediğim için o yıllık planı da (.) şey yapmak zorunda kalmıyorum kullanmak zorunda kalmıyorum yani. (1) ((kısa öksürüyor)) çünkü (ı)

Bf: └normalde işlememiz @gerekiyo ya@

Cf: └ben hiç kitap işlemiyorum ama yani. öyle bi şeyim var benim. çünkü kitapları işlediğim an, çocuk testte başarılı olamıyo eğer, (.) bu (.) hükümet bu (.) sistem benden bunu istiyosa, o kitapları işleme- işleyemem yani. (.) ben bi denedim onu geçen sene, (.) iki üç ay falan sadece kitaptan yani (.) bize verilen kitaplardan eğitim- Mill Eğitim Bakanlığı'nın bize verdiği kitaplardan işledim, (.) sonra SBS sınavına girdik, çok düşük aldık (.)belki on: sınıftan on bir şubeden dokuzuncu falandım yani. (.) ama sonra anladım ya işte bu olaydan sonra anladım ki, kitaplar gerçekten işe yaramıyo, (.) şey yaptım (.) normal Gendaş'ın kitaplarını aldık geçen sene; Gendaş'ın kitaplarından işlemeye başladım, (.) öylelikle ikinci üçüncü sıraya falan çıktım yani. bu sene de (.) yani (.) Milli Eğitim'in verdiği kitaplar dışında dört beş tane kaynak bitirdim. şu anda ikincide falan ikinci falan oluyoruz SBS'de; ikinci üçüncü sıralardayız. (1) yani çok sağlıklı bulmuyorum; (.) eğer o kitapların işlenmesi bizden istenil- isteniliyosa, elli kişilik sınıflar değil, yirmi kişilik sınıflar olması gerekiyo, (.) ve okulun gerçekten çok donanımlı olması gerekiyo; (.) ve artı böyle sınavların olmaması gerekiyo kitaplar için; çünkü çok az bilgi var (.) ve testlerde istenen bizden çok fazla bilgi isteniyo;

Cf bu görüşme parçasında açıkça müfredatları ve devlet kitaplarını derslerinde hiç kullanmadığını anlatmakta. Burada resmi belgelerde müfredatın takip edildiği izlenimi verildiği ve bu şekilde iki eğitim kültürü arasındaki çelişkinin resmi belgelere yansıtılmadığı da görülmekte (Cf okul idaresinin ve müfettişlerin

öğretmenin dersiçi etkinliklerini takip ettikleri sınıf defterini kılavuz kitaplara göre doldurduğunu ancak bunun günlük faaliyetlerini yansıtmadığını açıkça ifade etmekte). Diğer yandan, Bf'nin müfredatların uygulanmasının formel bir kural olduğu şeklindeki, yumuşak itirazı (gülerek söylüyor bunu), Cf'nin bu pratiğini hem görüşmeciye hem de iş arkadaşına gerekçelendirmesiyle sonuçlanıyor. Cf'nin, Bf'nin herhangi bir itirazıyla karşılaşmadan yaptığı bu gerekçelendirmede (görüşmenin ilerleyen kısmında söylemleri ortaklaşıyor) müfredatların ve ders kitaplarıyla standart teste dayalı sınavlar arasında azami bir karşıtlık olduğu kabulü öne çıkmakta. Kendi deneyimine dayalı olarak anlattığı bu karşıtlık, "ya müfredatları uygulayıp sınavlarda başarısız olursun ya da dershane kaynaklarını kullanır sınavlarda başarılı olursun" şeklinde. Burada dikkat çekici nokta, henüz merkezi sınavlara girmelerine en az dört yıl bulunan sınıfların da okulda deneme sınavları aracılığıyla test ediliyor oluşu. Cf'nin anlatımında okulda sınıfların, dolayısıyla öğretmenin, "başarısının" bu deneme sınavları yoluyla karşılaştırıldığı belgelenmekte. Bu durum gecekondu okulunda bütün sınıfları kapsayan deneme sınavları yoluyla[37], yeni müfredatların değil, standart teste dayalı eğitim kültürünün desteklendiğini göstermekte.

Özetle gecekondu okulunda, müfredatlara ve standart testlere dayalı eğitim kültürleri arasındaki ilişki azami bir karşıtlık olarak deneyimlenmekte. Okul idaresi, öğretmen ve veliler kendi konumlarından kaynaklı farklı motivasyonlarla standart teste dayalı eğitimi daha fazla önemsemekte ya da uygulanabilir tek seçenek olarak görmekte. Bunda gecekondu okulunun bir yanıyla yetersiz olan eğitimsel koşulları etkili olmakta, diğer yandan ise İstanbul gibi liselere giriş sınavlarında rekabetin çok yüksek olduğu bir bölgede bulunması ve velilerin bu rekabette devlet okuluna bağımlılıkları[38] nedeniyle standart teste dayalı eğitim kültürü

37. Bahsi geçen deneme sınavları aynı zamanda finansal sorun yaşayan okula gelir getirici bir faaliyet de. Deneme sınavı sonuçları velilere belli bir ücret karşılığı verilmekte. Bu faaliyetin organizasyonu okul idaresi, okul aile birliği ve dershaneler tarafından yapılmakta. Okulun giderlerinin finansmanının önemli bir kısmının okulun kendi kaynaklarına dayalı hale getirilmiş olmasının da standart sınav kültürünü devlet okullarında destekleyici bir etmen olduğu görülmekte.

38. Dershane ücretleri yıllık 400 $ ila 2400 $ arasında değişmekte (Aysıt Tansel/ Fatma Bircan, *Private Supplementary Tutoring in Turkey – Recent Evidence on its Recent Aspects*, ERC Working Papers in Economics 08/02, Ankara, 2008, s. 25.).

okulda ilköğretimin ilk sınıflarından başlayarak daha baskın bir karakter kazanmakta. Standart testlere dayalı eğitim kültürünün okulda, dershanelerin hazırladığı materyaller (test kitapları ve deneme sınavları) yoluyla müfredatlara dayalı eğitim kültürüne alternatif olarak yerleştiği görülmekte.

Çatışan Eğitim Kültürlerinin Paralel Yaşamları

Gecekondu semti okulunda müfredatlar eğitim başarısının önünde engel olarak görülürken ve okulda eğitim faaliyetleri asıl olarak standart teste dayalı eğitim kültürüne uygun olarak düzenlenirken, İstanbul'un orta sınıf semti okulu ile Anadolu ilinin şehir merkezinde bulunan okulunda iki eğitim kültürü aşağıda yer vereceğimiz nedenlerle böylesi bir çatışmadan kaçınabilmekte, paralel bir yaşam sürmekte. Bahsi geçen iki okul da teknik donanımları, 36 öğrenciyi aşmayan sınıf mevcutları ve tam gün eğitimleriyle gecekondu semti okulunun eğitim koşullarından oldukça farklı koşullara sahip. Bulundukları bölge nedeniyle ağırlıklı olarak orta sınıf ailelerin çocuklarına hizmet vermekte olan bu iki okulun öğrencilerinin çoğunluğu okul dışında dershaneye devam etmekte, özel ders almakta. Bu okulların öğretmen kadroları, kadrolu ve deneyimli öğretmenlerden oluşmakta. Dolayısıyla gecekondu semti okulunun yaşadığı öğretmen sirkülasyonu ve eksiği sorunlarını yaşamamaktalar.[39]

Bu iki orta sınıf okulunda da SBS sonuçları hem idareciler hem de öğretmenler tarafından başarı kriteri olarak kullanılmakta ve bir övünç kaynağı olarak sık sık dile getirilmekte. Ancak gecekondu okulundan farklı olarak doğrudan sınava hazırlama görevi neredeyse tamamen dershanelere devredilmiş durumda. Üzerlerinde sınava hazırlama baskısı hissetmeyen bu okullar müfredata odaklanabilmekte ve fiziki, ekonomik koşulları da elverdiğinden müfredatların öngördüğü kültürel, sportif vd. sosyal etkinlikleri de gerçekleştirebilmekte.

Orta sınıf okullarının okul müdürleri görüşmelerde bu iki eğitim kültürü arasında herhangi bir çatışmadan bahsetmediği gibi,

39. Okullar arasındaki farklar mekana dayalı eşitsizlik, MEB'nın finansman, öğretmen atama politikası ve okullaşma politikalarıyla yakından ilişkili. Burada ele alınan okullar ve aralarındaki farkların toplumsal-eğitimsel nedenleri konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nohl ve Somel (2014a) a.g.e. ve bir başka örnek için bkz. Işıl Ünal/ Seçkin Özsoy /Ahmet Yıldız / Sabri Güngör /Ebru Aylar /Dilek Çankaya, *Eğitimde Toplumsal Ayrışma*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2010.

SBS başarıları ile diğer kültürel etkinliklerini ve bu alanlardaki başarılarını iç içe anlattı. Örneğin, Anadolu il merkezi okulu müdürü, okulun velilerinin sosyo-ekonomik özelliklerinin etkilerini şu şekilde anlatmakta:

> Tabii işin ekonomik anlamda da ailelerin orta ve üzeri olması (.) çok iyi ve çok zengin diyemeyiz ama tabii olumsuz olanlar var (.) Sayı az da olsa var (.) Ama orta ve iyi düzeyde olan velilerimizin çoğunlukta olması nedeniyle (.) velilerin ilgisinin de fazla olması (.) çocuklarına her türlü imkanı sağlaması (.) tabii bunun yanında özel ders var (.) etüt merkezlerine öğrencilerin gitmesi var (.) İşte 4'ten 5'ten itibaren sürekli dershaneye gitme olayı var (.) Bunların sonucunda hepsi bir araya geldiğinde başarı kendiliğinden ortaya çıkıyor. Sadece akademik olarak başarı değil (.) okulumuzda aynı zamanda sportif (.) mücadelelerde yarışmalarda da derecelerimiz var (.)

Okul müdürünün bu görüşme parçasında söyledikleri, onun gecekondu semti okulu müdürüyle benzer bir görüşe sahip olduğunu göstermekte: Okulun başarısında dershaneye (okul dışında) devam etmek belirleyici bir etmen. Ancak gecekondu semti okulunda çalışan meslektaşından farklı olarak, standart sınavlar ve okuldaki faaliyetler (konumuz açısından müfredatların uygulanması) arasında herhangi bir karşıtlık kurmamakta.

Görüşmesinin ilerleyen kısımlarında okulun öğretmen kadrosunun nitelikleriyle standart sınavlarda başarı arasındaki ilişkiyi şu şekilde kurmakta:

> Öğretmen kadromuz çok deneyimli. Zaten (okulun ismi) gibi büyük bir okula (.) büyük bir kuruma (.) velilerin çok yoğun talebi olan ve bire bir takip ettikleri bir okulda görev yapmak çok zor (.) Bu zorluğu göze alabilen açıkçası öğretmenler buraya tercihen geliyor (.)ve burada belli bir deneyimden sonra geliyor öğretmenlerimiz (.) Bu da bi artı (.) Artı bir de ı eksik öğretmenimizin hiçbir zaman için bulunmayışı. Bizde eksik öğretmen yoktur (.) Doğum iznine ayrıldı veya özel bi nedenle izne ayrıldı öğretmenimiz uzun bir süredir (.) birkaç aylığına (.) Yerine derhal öğretmen görevlendirilmesi yapılır. E nereden çevre okullardan oradan boşalan yere ücretli öğretmen alınır (.) Ama bizde hiçbir zaman için ücretli öğretmen görevlendirilmez (.) Bu da çok büyük bir artı (.) Öğretmenlerin deneyimli olması sonucu ve yıllardır bu okulda görev yapması sonucunda (.) tabii her türlü imkanlarımız da var (.) öğrenci başarımız oldukça yüksek (.) Yani diğer kurumlarla karşılaştırıldığında oldukça yüksek (.) Geçtiğimiz öğretim yılında sınavla olan orta eğitim kurumla-

rının yerleşme oranı genlede %77 (.) Öğretmen Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Liselerinde yerleşme oranı da %54 (.) Yani bu bir devlet okulunda çok yüksek bir oran (.) Bir önceki yıl yine sınava giren öğrencilerimizden 3 tane öğrencimiz, tüm soruları doğru cevapladı (.) Ful çıkardı (.) Yani bunu ayrıca Türkiye Birincisi olmuş oldu aynı zamanda (.) geçtiğimiz öğretim yılında da (.) şanssızlık bir soruyla (.) bir yanlışla ya da bir boşla kaçıran öğrencilerimiz sayısı da çok fazla (.) //mmh// Yani bireysel baktığımızda (.) genel baktığımızda ise az önce söylediğim gibi yerleşme oranı %77 (.)

Okul müdürü buradaki değerlendirmesinde, öğretmen kadrosunun "deneyimli" oluşunu ve kadroda açık verilmeyişini standart sınavlarda başarıyı getirici bir etmen olarak sıralamakta. Deneyimli öğretmenlerin müfredatlara karşı olumsuz olabilecek tutumları ya da eski alışkanlıklarından vazgeçmeme durumlarını (görüşme yaptığımız müfredatı hazırlayan akademisyenlerden farklı olarak) söz konusu etmemekte. Aslında bu görüşme parçasında, okul müdürü için müfredatların takibinin okul için merkezi bir öneme sahip olmadığı, aksine standart testlerde başarının temel ölçüt olduğu belgelenmekte.

Müfredata ilişkin sorularımıza verdikleri yanıtlarda okul müdürlerinin bu iki eğitim kültürü arasında herhangi bir çatışmadan bahsetmemelerinin yanı sıra, bu okullarda müfredatı takibin denetlenmediğine işaret eden ifadeleri de mevcut. Dolayısıyla bu okullarda öğretmenler, bir yanıyla yoğun olarak dershaneye ve özel derse devam eden öğrenciler, kendilerine bağlı olmayan, hali hazırda varolan bir standart test başarısı, diğer yanda uygulamaları beklenen müfredatlarla karşı karşıyalar. Bu koşullar altında ne tür uygulamalara gittikleri aşağıda örneklendirilmekte. Onlardan önce orta sınıf okullarının velilerinin beklentilerine bakalım:

Bir baba ve iki annenin katıldığı İstanbul orta sınıf semti okulu veli grup söyleşisinde,[40] çocukları aynı sınıfa (4. sınıfa) devam eden anneler çocuklarının öğretmenlerini şu şekilde değerlendirmekte:

Af: └yani müfredatın dışına çıkmadığını düşünüyorum
Bf: └evet (1) aynen öyle (1) aynen öyle

40. Bu veliler de, gecekondu semti okuluna örnek olarak verdiğimiz veli grubu gibi Okul Aile Birliği üyelerinden oluşmakta. Erkek katılımcı lise mezunu, kendi bilgisayar şirketi var, kadınlardan birisi emekli öğretmen, diğeri meslek yüksek okulu mezunu ev kadını.

Af: └yani (.) biraz hani olsun görev olarak yapıyor
Bf: └ıbu kadarsa müfredat bu kadar (.) bunu işte yedi satırsa, (.) tamamen (.) benzetme yapıyorum (.) yedi satırı on satır yapıp daha çok bilgi verim (2) olayı da olmaz yani yok (gidip)
Af: └yok┘ └o fark-
Bf: (geliyo)
Af: └sosyal yönden işliyo @çocukları@ @(3)@
Bf: └@(1)@ @evet@ (.) @evet@ yani bilgi beş satırsa beş satırı verim bu demek ki, (1) bu doğru yani bu çocuk beş satır alabilecek durumda ki beş satır önümüze konmuş diyo (1) ama bu çocuk nelerle boğuşacak ilerde ı:::: kurt şeyi yani burası sofrası, (1) daha çok iyi olması lazım ben bunu yedi satıra çıkarım veya on satır (verim) ya biraz daha çocuğu zorlim on beş satıra çıkarim, (1) yok

İki kadın velinin buradaki tartışmasında öğretmenlerinin yeni müfredatları takip ettiği, ancak bu takibin veliler için yeterli olmadığı anlaşılmakta. "Kurt sofrası" olarak nitelendirilen "ilerisi" için yeni müfredatta öngörülen bilgi seviyesinin yeterli olmadığını düşünen velilerin öğretmenden bunu artırmak yönünde bir beklentileri olduğu ("daha çok iyi olması lazım ben bunu yedi satıra çıkarım veya on satır (verim) ya biraz daha çocuğu zorlim on beş satıra çıkarim"), ancak bunu öğretmenin karşısında dile getirdiklerine dair herhangi bir veri sunmadıkları görülmekte. Bu anlatımda sınıfta uygulanan müfredatların, merkezi sınavlara hazırlığın önünde bir engel olarak görülmediği ve tamamen terk edilmesinin talep edilmediği görülmekte. Çocuklarının sınıfta "sosyal yönden" geliştirilmesini kısaca konu eden veliler, standart testlerde başarının yanı sıra bir başka beklentilerinin de varlığını haber vermekteler. Görüşmenin ilerleyen kısımlarında bu beklentiyi Bf şu şekilde dile getirmekte:

(.) diğer sınıflara baktığımız zaman sanki alamıyo gibi görünürse de:? (.) ama bakıyoruz kişisel gelişimleri çok mükemmel oldu; (.) yani o sınıfta (.) otuz kişi varsa bunun yirmi tanesi, (.) kendi hakkını arayabilir (.) kendini güzel savunup (.) veya ne bilim (.) fikrini kabul ettirme gibi:, (.) çabalarını görüyoruz ha diyoruz ki o zama:n, (.) belki bilgi olarak (.) bi çok sınıfa göre çok (.) tam almamış olabilir ama:, (.) toplumda kendini savunabilmek çok önemli bi (.) vasıf (1) hele ki Türkiye'de (.) bunu verebildi; özgüven verebildi paylaşım verebildi dediği gibi, (.) birbirleri için kendilerini ortaya atabilme, (.) güven, birbirlerine bi bağlılıklarını görebiliyoruz (1) bi çok şeyi paylaşıyolar (.) bi çok şeyi, (.) tamam hadi al hemen alıyosun (.) hemen kapatıyoruz gibi böyle birbirlerini telore ede-

biliyolar; (.) bunları bilince de demek ki (.) iki farklı eğitim var ama, (.) ı:: işte ilerdeki durumlarına bakarız; o da (.) kişisel kendilerini geliştirmeleriyle alakalı; (.) okul çok şey verebilir ama çocuk buna bi şeyler katamazsa, (.) okulun verdiği de boşa gidebilir; yani eğitim her şey(.)i: bilgi olarak da algılayamıyorum ben; (.) hepsi bi bütün diye düşünüyorum. (1) bilgi bi şekilde tamamlanır; çocuğun içinde varsa, (.) özel ders aldırıp tamamlayabilirsiniz; kendiniz uraş- uğraşıp (.) bilginiz doğrultusunda bi şeyler yapabilirsiniz (.) veya çocuk kendi isteğiyle bi şeyler öğrenebilir; (.) bilgi verilir bi- bi şekilde,

Bu anlatımda Bf müfredatı takip ettiğini anlattıkları öğretmenin, diğer sınıflarla karşılaştırdığında (bu anlatımda okulun diğer sınıflarında farklı uygulamalar olduğuna dair bir ima olmakla birlikte öğretmen görüşmelerinde bunu destekleyici bir veriyle karşılaşmadık) sınıfta daha az bilgi vermesinin karşısına "kişisel gelişimlerine" olumlu gördüğü ("mükemmel") katkısını koymakta. Okulda verilen eğitimi sadece bilgi edindirme (dolayısıyla sınavlara hazırlık) olarak değerlendirmemesinin, bilgi eksiğinin sonradan tamamlanabilecek bir şey olarak görmesinden de kaynaklandığı görülmekte ("bilgi bi şekilde tamamlanır"). Bu tamamlama süreci konusunda bir kaygı yaşamadığı, bir yandan kendi ekonomik kaynaklarına dayalı alternatifi ("özel ders aldırıp tamamlayabilirsiniz"), diğer yandan kendi birikimini ("kendiniz uraş- uğraşıp (.) bilginiz doğrultusunda bi şeyler yapabilirsiniz") işe koşmayı planladığı görülmekte.

Bu anlatım gecekondu semti okulunun olduğu gibi orta sınıf okullarının velilerinin de müfredatlar ve standart teste dayalı eğitim kültürleri arasındaki çatışmayı dikkate aldıklarına işaret etmekte. Ancak gecekondu semti okulunun velilerinden farklı olarak bu okullarda veliler, bu çatışmanın okul örgütü içinde çözülmesini talep etmemekte, iki farklı eğitim kültürünü iki farklı örgütten edinebilme olanakları sayesinde, bu ikisini iki farklı kazanım olarak değerlendirmekteler. Orta sınıf okulu velilerinin bu tutumunun sınıfsal konumları ve sınıfsal habituslarıyla da ilişkili olduğunu tespit etmek mümkün. Nitekim gecekondu semti okulu velileri gibi çocuklarının sınıfsal konumlarının belirlenmesinde tek merci olarak okulu görmemekteler ve standart testlerin çocuklarının aşması gereken tek engel olmadığı, eğitimleri sırasında kazanacakları sosyal becerilerin de önemli olacağını düşünmekteler.

Orta sınıf velilerle benzer şekilde küçük il merkezi ve İstanbul'un orta sınıf semti okullarında gerçekleştirdiğimiz toplam 6 öğretmen grup söyleşisinde, öğretmenlerin kendilerini asıl olarak müfredatı takip etmekle yükümlü gördükleri, öğrencilerini sınava hazırlamak konusunda ise gecekondu okulu öğretmenleri kadar sorumluluk duymadıklarını gözlemledik. Merkezi sınavlar grup söyleşilerinde daha az konu edildi. Müfredatın dışına çıkma bu okullardaki öğretmenlerde, kendi deneyimlerine dayalı olarak geliştirdikleri yöntemleri kullanmak, konu sıralamasını değiştirmek ya da öğrencilerine müfredattan arta kalan zamanda ek bilgi vermek üzere dershanelerin sağladığı kaynak kitapları kullanmak şeklinde gerçekleşmekte. Anadolu şehri merkez okulunda yürüttüğümüz, 3. ve 4. sınıf öğretmenlerinden oluşan grup söyleşisinde bahsi geçen yönelim şu şekilde ortaya çıkmakta:

Sf: Ama şöyle de bir durum var ıı üçüncü sınıf okutuyorum ben mesela, üçüncü sınıf düzeyinde sorular var sorulabilecek ama ıı müfredata baktığınızda, programa baktığımızda ıı iki basamaklıyı vermiş, şimdi ben (okulun ismi) gibi bir okuldayım, Diyarbakır'daki görev yaptığım yerle karşılaştırıyorum, ben şurda üçüncü sınıf okuttuğum öğrenciler orda beşinci sınıftakiler bunların bildiğini bilmiyodu. Ortama göre çok değişiyo. Ve benim burdaki üçüncü sınıf öğrencilerim de bi başka yerdeki beşinci sınıf düzeyindeki soruları çok rahatlıkla çözebiliyolar. Ha bu da tabii bulunduğu ıı- hazırbulunuşluk düzeyi, sosyo ekonomik düzey, bulunduğu çevre, e bu da tabii ki ister istemez etkide bulunuyo.(.)

Mm: Veli istiyo biz bastırıyoruz.

Sf: O yüzden mecbur biz kaynak kullanıyoruz, çünkü çocuklarımızın seviyesi genel itibarıyla (bu okulun ismi) gibi bir okul ıı iyi, (.) sadece okul kitapları da yeterli kalmadığında kullanabiliyoruz tabii ki.

Sf ve Mm, müfredatları takip ettiklerini ancak öğrencilerinin "seviye"sinin Türkiye ortalamasının üzerinde olması nedeniyle, dershanelerin sağladığı ve kullandığı, kaynak kitaplara başvurduklarını anlatmakta. Bu noktada öğrenci seviyesi kadar velilerin talebinin de etkili olduğu görülmekte ("veli istiyo biz bastırıyoruz"). Ancak müfredat ve standart teste dayalı diğer kaynaklar, yani iki farklı eğitim kültürü, arasında bir karşıtlık görülmemekte, bunlar birbirini tamamlayan kaynaklar olarak (gecekondu semti okulu öğretmenlerinin aksine) deneyimlenmektedir.

Orta sınıf okullarında gerçekleştirdiğimiz diğer öğretmen grup söyleşilerinde sınavların ya hemen hiç konu edilmediğini, konu edildiğinde ise bu konunun onların gündelik ders pratiklerini etkileyen

bir durum olarak değerlendirilmediğini gözlemledik. Bu okullardaki öğretmenler asıl olarak müfredatı takip etmeyi bir sorumluluk olarak tarif etmekte, bu konudaki sorunlara odaklanmaktalar. Öğrencilerin SBS'ye gitme vaktinin yaklaştığı 6-7-8. sınıf branş öğretmenleri ise, yukarıda genel olarak söylenenlerin yanı sıra, dershaneye devamın ve sınav stresinin öğrencilerin düzenledikleri kültürel, sportif etkinliklere katılımı azaltmasından yakındılar.

Özetle, çalışmayı yürüttüğümüz iki orta sınıf okulunda, bir yanıyla okulun çalışma koşulları, diğer yanıyla velilerin sosyo-ekonomik koşulları ve eğitimsel beklentileri nedeniyle yeni müfredatlar ve standart teste dayalı eğitim kültürlerinin birbirlerine paralel şekilde varolabildikleri görülmekte. Bunda en önemli etmenin, müfredatları takip etme ve standart sınavlara hazırlık sürecinin iki eğitim örgütü, okul ve dershane, arasında paylaşılmış olması olduğunu söylemek mümkün. Gecekondu semti okulu gibi, bu okulların da başarılarını standart test (deneme sınavları ve asıl sınavların) sonuçlarına göre değerlendirdikleri, sınava dayalı eğitim kültürünün beklentilere yerleşik olduğu ve fakat halihazırda yukarıda sayılan nedenlerle sürekli bir "başarı" sağlanmış olduğundan, kendilerini bu konuda ilave tedbirler almaya sevketmedikleri ve resmi olarak sorumlu oldukları müfredatlara (okulların fiziki ve teknolojik koşulları da elverdiğinden) yoğunlaştıkları görülmekte. Bu şekilde özünde birbiriyle uyumlu olmayan ilki eğitim kültürü, çatışmadan paralel bir yaşam sürebilmekte.

Çatışan Eğitim Kültürlerinin İç İçe Geçmiş Yaşamları

Buraya kadar tartıştığımız okulların öğretmenleri ve öğrencileri merkezi sınavlarda yoğun bir rekabet baskısı altındayken, taşımalı köy okulu ve ilçe okulu öğrencileri ve öğretmenleri için merkezi sınavlar daha az "anlam" ifade etmekte: Bu okulların bağlı oldukları ilde bulunan akademik liselerin taban puanları daha düşük, meslek liseleri öğrencilerin önemli bir kısmı için temel hedef ve velilcr için (özclliklc köylü velilcr için) eğitim yoluyla meslek edinmek kentli velilere oranla daha düşük bir beklenti ve lisede öğrencinin ailesinden uzakta okuması gerekliliği motivasyonu düşürücü bir etmen. Bu okullarda sınava hazırlık için ders-

haneye devam da coğrafi nedenlerle daha sınırlı.[41] Bahsi geçen okulların merkeze uzaklığı nedeniyle İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından sınavlara hazırlanmak yönünde yoğun bir baskı gelmemekte, il merkezinde yaşanmakta olan rekabetin kısmen dışında kalmaktalar. Özellikle köy okulu, eğitimsel koşulları nedeniyle sınav başarısı konusunda (göreli olarak) düşük beklentilerle karşı karşıya.[42]

Sınav başarısı beklentisinin göreli olarak düşük olmasının nedenleri arasında okulların coğrafi konumu ve bununla ilişkili sosyo-ekonomik koşullar kadar, toplumsal statünün yeniden üretiminin eğitim başarısına daha az bağlı olması da bulunmakta[43].[44] Bu koşullar altında köy ve ilçe okulu öğretmenleri kendi eğitimsel yönelimleri doğrultusunda müfredatlara ya da standart testlere ağırlık vermekte, köy ve ilçe okullarının eğitim pratiklerinde bu anlamıyla bir çeşitlilik göze çarpmakta.[45]

---

41. Köy okulunun öğrencileri arasında dershaneye devam eden bulunmamaktaydı. İlçe okulunda ise, ilçede bulunan tek dershaneden veliler memnun değildi, ancak birkaç öğrenci 45 dakika uzaktaki şehir merkezinde bulunan dershanelere devam etmekteydi.

42. Okul tarihinde bir öğrencinin Fen Lisesi'ni kazanmış olması (veliler, okul idaresi ve İl Milli Eğitimi Müdürlüğü tarafından) okulun başarılı adledilmesine yetmekte. Okul müdürü bu öğrencinin dershaneye devam edebildiği için kazandığını da eklemekte.

43. Bu durumu köy okulu müdürü şu şekilde anlatmakta: "İhtiyaç meselesi (.) İhtiyacınız varsa öğrenirsiniz (.) yoksa öğrenmezsiniz (.) Kişi zaten 18 yaşına gelince, babam sağ olsun diyor (.) arabayı alıyor arkasına yazıyor. Kimisinin 2-3 arabası var (.) evi var suyu var (.) Artık okumayı gerek görmüyor (.)". Bu anlatım, maddi koşulların yetersizliğinin değil, sınıfsal konumun ailenin varlıkları yoluyla doğrudan korunabildiğini göstermekte. Oysa şehirli orta sınıflar için eğitim bu sınıfsal konumu korumanın bir aracı.

44. Bray, uluslararası araştırmasında ortaya çıkan özel derslere devamın şehirlerde taşraya göre yüksek olduğuna dair veriyi, benzer şekilde daha yoğun rekabete ve çocuklarının eğitim alanındaki başarıları konusunda daha motive, hane geliri de daha yüksek olan ailelerin varlığıyla açıklamaktadır (Mark Bray, *The Shadow Education System: Private Tutoring and its Implications for Planners,* UNESCO, Paris, Second edition, 2007, s. 31.).

45. Köy ve ilçe okullarının sınıf mevcutları, araştırmamıza dahil ettiğimiz okullar içinde en düşükleriydi. İlçe okulunda bir sınıfta 26-27 öğrenci bulunurken, köy okulunda bu sayı 7 ila 16 arasında değişmekteydi. Köy okulunun önemli gündemlerinden birisi de mevcutlarındaki düşüş nedeniyle kapatılma tehlikesiydi. Bu okulların öğretmen kadrolarında açık bulunmamakla birlikte, 21 öğrenci başına bir öğretmen kadrosu şeklinde tanımlanan MEB öğretmen atama kuralı, bu okulların mevcutları düşük olduğundan, bütün branş öğretmenlerinin olmamasıyla sonuçlanmakta. Köy okulunda bir öğretmen kendi branşı dışında en az bir farklı branşın dersine de girmektedir. Bu verilerle birlikte, köy ve ilçe okullarının toplumsal-eğitimsel koşulları-

Bu çeşitliliği bu makalenin sınırları içerisinde ampirik olarak gösterme şansımız bulunmuyor. Özetlemek gerekirse: Öncelikle köy ve ilçe okulu öğretmen kadrosunun kendisine has bir özelliği bu yönelim çeşitliğini desteklemekte. MEB'in öğretmen atama politikalarının bir sonucu olarak, şehir okullarında yeni ve deneyimli öğretmenlerin hemen hiç bir arada bulunmadıklarını, şehir merkezindeki orta sınıf okulları kadrolarının daha fazla deneyimli öğretmenlerden oluştuğunu, gecekondu okulunun kadrolarının ise görece yeni atanan öğretmenlerden oluştuğunu gözlemledik. Köy ve ilçe merkezi okullarında ise, branş öğretmenleri kadrolarının yeni öğretmenler tarafından doldurulduğunu, buna mükabil sınıf öğretmeni kadrolarının, uzun yıllardır bu okullarda çalışan deneyimli öğretmenler ile yeni atananlardan oluştuğunu tespit ettik. Özetle, köy ve ilçe okullarında (çalışmamıza dahil ettiğimiz diğer okullardan farklı olarak) öğretmen kadrosu deneyim boyutu açısından heterojen bir yapıya sahip.

Öğretmenler arasında mesleki deneyim ve nesle dayalı eğitimsel yönelim farklarını bir başka makalemizde (Nohl/Somel 2014b) ayrıntılı olarak konu etmekle birlikte, iki eğitim kültürü arasındaki çatışma açısından bakıldığında aralarındaki fark şu şekilde özetlenebilir: Yeni öğretmenler, kendi öğrencilik ve öğretmen olarak atanma deneyimlerinden kaynaklı olarak standart testlere aşinalar ve daha önemlisi merkezi sınavlar kendi biyografilerinde merkezi bir öneme sahip. Dolayısıyla bu öğretmenler, toplumsal bir beklenti olmadığı durumda da, derslerini standart test tekniklerini öğretecek ve öğrencileri sınava hazırlayacak şekilde organize etmektedir. Deneyimli öğretmenler ise, böylesi bir deneyimden yoksundur ve asıl olarak müfredatta içerilen konuların öğrenciler tarafından kavranmasının sınavlarda yeterli olacağı görüşündedir. Ancak bu açıklamadan yeni öğretmenlerin müfredatları izlemediği sonucu çıkarılmamalıdır. Aksine bu iki eğitim kültürünü (branşlara göre bazı farklılıklar görülmekle birlikte) derslerine dahil etmekteler; ne oranda ve nasıl dahil edeceklerinde okulun koşulları ve veli beklentileri de etkili olmaktadır.[46] De-

nın ve dolayısıyla müfredat pratiklerinin de farklı olması kaçınılmaz.

46. Bu okullarda çalışmakta olan yeni öğretmenlerin okul idaresi ve veli beklentilerinin sınava hazırlığı yoğun olarak desteklediği bir başka okulda çalışmaları durumunda sınava hazırlığa günlük ders pratiklerinde daha fazla yer vereceklerini öngörmek mümkün.

neyimli öğretmenler ise, yeni müfredatları daha çok mesleki deneyimlerine dayanarak modifiye etmekte[47], yöntem ve teknikler konusunda farklı uygulamalara gitmektedirler. Bu okulların öğretmenlerinin ortak noktasını ders içi etkinliklerinde hangi eğitim kültürünü merkeze alacaklarını belirlerken (şehir okullarından farklı olarak) oldukça sınırlı şekilde velilerin, okul ve il milli eğitim müdürlüğünün taleplerinden bahsetmeleri oluşturmakta.

İki eğitim kültürünün ve bu kültürlere dayalı ders pratiklerinin iç içe varoluşunun şehir merkezi okullarından farkı, köy ve ilçe okulu öğretmenlerinin[48] zaman zaman sınava hazırlığı tamamen bir kenara bırakabilmeleri ve en önemlisi iki eğitim kültürü arasındaki çatışmayı (bu iki kültürün paralel varlıklarını sağlayan koşullar nedeniyle değil) kendilerinden beklentilerin düşüklüğü nedeniyle günlük pratiklerinde bir çatışma olarak deneyimlememeleridir.

Özetle, merkezi sınavlarda başarı baskısının yoğun olarak yaşanmadığı köy ve ilçe okullarında müfredata dayalı eğitim kültürünün daha baskın olduğu, standart testlere dayalı eğitim kültürünün ise öğretmenlerin (nesillerine ve mesleki deneyimlerine bağlı) habitüel yönelimleri kadar yer edindiği görülmekte (örn. genç öğretmenlerin biyografilerinde merkezi sınavların önemli bir rol oynamış olmasının, kendi öğretmenlik pratiklerini de etkilediği, dışarıdan böylesi bir beklenti olmasa dahi derslerinde sınava hazırlığa da mutlaka yer verdikleri görülmekte.).

Özet ve Tartışma

Öğrenciden ve öğretmenden beklentileri birbirinden oldukça farklı olan standart testler ve 2004 müfredatı, bugün Türkiye'de birbiriyle çatışan iki eğitim kültürünün hüküm sürdüğüne işaret etmekte. Müfredatlar MEB'in formel bir kuralı olarak, standart teste dayalı seçme sınavları ise öğrencinin eğitim kariyerini belir-

47. Örneğin üçüncü sınıf öğrencisinin hangi okuma becerilerini ne derecede göstermesi gerektiğine dair yılların kazandırdığı bir beklentiye sahipler. Müfredatlarda bu beklentiyi karşılamanın önündeki engelleri kaldırmakta, yerine kendi uygulamalarını koymaktalar.

48. Köy ve ilçe okullarını müfredat pratikleri açısından aynı kategoriye koymakla birlikte, aralarında bazı farkların olduğunu da tespit etmek mümkün. Burada bu farklara girmeksizin söylenebilecek şey, köy okulunda bahsettiğimiz coğrafi uzaklık ve toplumsal statü edinmede eğitime yüklenen anlamın düşüklüğünün etkilerinin daha baskın olduğudur.

leyen başlıca etmen olarak kendilerine eğitim sistemi içerisinde yer açmış durumdalar. Her ikisi de örgütleri, eğitim materyalleriyle varlıklarını sağlamlaştırmakta. Örneğin, MEB tarafından ücretsiz dağıtılan müfredata uygun ders kitapları da dershaneler tarafından hazırlanan sınava yönelik kaynak kitaplar da birçok öğretmen için vazgeçilmez materyaller olarak sınıflarda yerini almaktadır. Bu ikili varoluş konusunda MEB her ne kadar formel düzenlemeler yoluyla önlemler almaya çalışsa da (sınıflarda kaynak kitapların kullanımının yasaklanması, lise türlerini azaltmak ya da okul sınavlarının tamamen çoktan seçmeli sorulardan oluşmasının engellenmesi gibi[49]), standart teste dayalı eğitim kültürü varolageldiği 40 yılı aşkın süre boyunca toplumsal beklentilerde de kendisine yer edinmiş durumdadır. Sınav sonuçları sadece belli bir okulu kazanmanın değil, genel olarak başarılı adledilmenin de koşulu haline gelmiştir. Bu koşul aynı zamanda öğretmenler ve okullar için de geçerlidir. Bu durum okuldan ve öğretmenden toplumsal beklentinin yönünü de tayin etmektedir, nitekim okullar ve MEB yerel idareleri de (onlara formel olarak böylesi bir görev yüklenmemiş olmasına rağmen) bu toplumsal beklentiye paralel olarak hareket etmektedir.

Burada ele aldığımız beş ilköğretim okulu öncelikle aynı formel kurallara tabi olan ve bir formel kural olarak müfredatlara uygun faaliyet göstermekle yükümlü devlet okullarıdır. Halihazırda varolan ve birbirleriyle çatışan iki eğitim kültürüyle nasıl başedecekleri belirsiz olan bu okullarda eğitimsel-toplumsal koşulları ve bunlarla ilişkili toplumsal beklentilere paralel bir şekilde bu iki eğitim kültürüyle baş etme yolları ortaya çıkmıştır. Ampirik araştırmamızda tespit ettiğimiz üç baş etme biçimine yer verdik. Bunlar; (1) bu çatışmayı azami bir şekilde deneyimleme ve eğitim sürecini standart testlere uygun olarak düzenleme (gecekondu okulu), (2) iki eğitim kültüründen sadece birisinden sorumlu olduğu için, daha doğrusu yoğun toplumsal beklentiye denk gelen

49. MEB bu konuda sistemli bir şekilde politika üretmemektedir. Sınav sayılarını artırmak, okulların eğitimsel koşullarını iyileştirmek (eşitlemek) yönünde yatırım yapmaması gibi aksi yönde etki sahibi uygulamaları da bulunmaktadır. Ancak MEB merkez teşkilatının karmaşık uygulamalarının aksine yerel MEB idarelerinin sınav kültürünü güçlendirici faaliyetler içinde oldukları yayımladıkları 2011-2014 stratejik planlarında görülebilmektedir. Merkezi sınavlar öğretmen ve okul performansı değerlendirmelerinde kullanılmaktadır. Örn. bkz. http://istanbul.meb.gov.tr/upload/bolumler/strateji/istanbul%20stratejik%20plan.pdf

standart sınavlara hazırlığın bir başka örgüt tarafından üstlenebilmesi nedeniyle, müfredatlardan sorumlu olma ancak okulda iki kültürün paralel yaşamı (şehirdeki orta sınıf okulları), (3) iki kültürün toplumsal beklentilerin düşük olduğu ortamda öğretmenlerin kendi eğitimsel yönelim (beklentileri) nedeniyle bu iki kültürün okuldaki iç içe yaşamları (köy ve kasaba okulları).

Yaptığımız analizin önemli noktası, bu farklı varoluş biçimlerinin ötesinde, bu varoluş biçimlerinin belli toplumsal koşullar tarafından nasıl oluşturulduğunu göstermesidir. Sorumuz nasıl oluyor da gecekondu semti okulunda standart testlere dayalı eğitim kültürü hakimken, orta sınıf okulunda müfredatlar hakim olabiliyordur? Bu soruya bir cevap, eğitim bakanlığının ders kitaplarını ve eğitimci kadrosunu sağlasa da, müfredatı pratiğe geçirmek için gerekli diğer tüm kaynakların tekil okulların olanaklarına bağlı oluşudur. Bu noktada tekil okullar sosyo-ekonomik koşullarının hangi toplumsal ortamlar tarafından belirlendiğine oldukça bağımlıdır. Göreli olarak daha az öğrencisi olan orta sınıf okulları hem velilerin mali katkısından, hem yerel "girişimcilerin" "bağışlarından" hem de okullarının şehirdeki konumları sayesinde sağlanan gelirlerden (örn. okul bahçelerinde yer alan otopark, halı saha gibi işletmelerden elde edilen düzenli gelirlerden) istifade etmektedir. Buna mukabil, gecekondu semti okulu, hemen hiç bağış ve katkı parası toplayamazken, içgöç nedeniyle kapasitesinin üzerinde öğrenciye hizmet vermektedir. Sosyo-coğrafi konumun okulların ekonomik kaynaklarının miktarına doğrudan etkisinin yanı sıra, gecekondu semti velilerinin çok azının ama orta sınıf velilerinin çoğunluğunun çocuklarını merkezi sınavlara hazırlanmak üzere dershaneye göndermesi bu etkiyi güçlendirmektedir.

İncelediğimiz vakalar, okulların çatışan iki eğitim kültürüyle nasıl başettiğinin toplumsal eşitsizliklerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Tam da bu nedenle, merkezi sınav sistemi ve dershane sorunlarına yönelik her türlü değerlendirme ve çözüm önerisi bu eşitsizliklerin çok muhtemel derinleşmesini önlemek amacıyla öğrenciler arasındaki toplumsal eşitsizlikleri ve bunların eğitim alanına yansımalarını dikkate almalıdır.

Kaynakça

Altınyelken Koşar, Hülya, "The Demand for Private Tutoring in Turkey: Unintended Conse-quences of Curriculum Reform". İçinde: *Private Tutoring Across the Mediterranean: Power Dy-namics and Implications for Learning and Equity*, Ed. Mark Bray, Sense Publishers, Rotterdam, 2013.

Biesta, Gert, "From Learning Cultures to Educational Cultures: Values and Judgements in Educational Research and Educational Improvement", *International Journal of Early Child-hood*, 2011, 43: s. 199-210.

Bohnsack, Ralf, "Documentary Method and Group Discussions", İçinde: *Qualitative Analysis and Documentary Method in International Educational Research*, Ed. Ralf Bohnsack, Nicolle Pfaff ve Wivian Weller, Barbara Budrich, Opladen, 2010, s. 99-124.

Bray, Mark, *The Shadow Education System: Private Tutoring and its Implications for Planners*, UNESCO, Paris, 2nd edition, 2007.

Ercan, Fuat, "Dershaneye gerek yok, çünkü 4+4+4 eleyecek" , Serpil İlgün ile Söyleşi, 15.10.2013, *Evrensel*, http://www.sendika.org/2013/10/ercan-dershaneye-gerek-yok-cunku-444-eleyecek-serpil-ilgun-evrensel/ (Erişim tarihi: 09.12.2013).

Erdoğan, İrfan, "Milli eğitim Bakanlığı'nın Yeni Müfredat Çalışmaları", Özel Okullar Birliği Bülteni, 2005, http://www.irfanerdogan.com.tr/index.php/milli-egitim-bakanliginin-yeni-mufredat-calismalari (Erişim tarihi: 08.01.2013).

Güven, İsmail, *Türkiye'de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2000.

İnal, Kemal, *Eğitim ve İdeoloji*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008.

Kaplan, İsmail, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerine Etkisi*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2002.

Keskin, Derya, *Bitmeyen Sınavlar Yaşanmayan Hayatlar (Eğitimde Paradigma Değişimi)*, Dipnot Yayınevi, Ankara, 2012.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı), İlköğretimden Ortaöğretime Ortaöğretimden Yükseköğretime Geçiş Analizi, Ankara, 2012.

Meuser, Michael, Nagel, Ulrike, ExpertInneninterviews – vielfach erprobt, wenig be-dacht. Ein Beitrag zur qualitativen Methodendiskussion", İçinde: Bogner, A., Littig, B., Menz, W. (eds.): Das Experteninterview, Opladen, 2002, s. 71-93.

Nohl, Arnd-Michael, *Kültürlerarası Pedagoji*, Çev. R. Nazlı Somel, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Nohl, Arnd-Michael, *Interview und dokumentarische Methode*, VS, Wiesbaden, 2012.

Nohl, Arnd-Michael, Somel, R. Nazlı, "Education and Social Change: Inquiries into a Curriculum Reform in Turkey", In Education in Eastern

Europe and Eurasia, Ed. Nadiya Ivanenko, London: Bloomsbury, 2014a (Baskıda)
Nohl, Arnd-Michael, Somel, R. Nazlı, "Practicing a New Curriculum in Turkey: Loose Coupling, Organizational and Social Milieus, and their Practical Capital Formations", Submitted to: British Journal of Sociology of Education, 2014b.
Özoğlu, Murat, Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek, SETA Yayınları, Ankara, 2011.
Öztürkler, Rahşan Nazlı, "Türkiye'de Biyolojik Evrim Eğitiminin Sosyolojik Bir Değerlendirmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2005.
Tansel, Aysıt, Bircan, Fatma, *Private Supplementary Tutoring in Turkey - Recent Evi-dence on its Recent Aspects*, ERC Working Papers in Economics, 2008, 08/02, Ankara.
Ünal, Işıl, Özsoy, Seçkin, Yıldız, Ahmet, Güngör, Sabri, Aylar, Ebru, Çankaya, Dilek, *Eğitimde Toplumsal Ayrışma*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2010.

Birinci Bölüm

Siyasetin Gölgesinde Özel Dershaneler ve Dershane Tartışması

Dershane Meydan Savaşı ve Gerçeklerle Yüzleşmek

Serdar M. Değirmencioğlu

Dershanelerin meydan savaşına dönüşecek bir iktidar kavgasının odağında yer alacağını hemen hiç kimse beklemiyordu. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve değişmez lideri Recep Tayyip Erdoğan, dershanelerin kapatılacağına ilişkin planlar yaptığını açıklamıştı ama bu niyetin uygulamaya geçirilebileceğini düşünenlerin sayısı oldukça azdı.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Haziran 2008'de, ÖSS'nin yapıldığı gün İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü'nün Hilton Oteli'nde düzenlediği bir yemeğe katılmış ve "Eğitime Yüzde Yüz Destek Kampanyası"na katılanlara şöyle seslenmişti:

> Niçin acaba öğrenciler üniversite hazırlık kurslarına giderler? Bunu anlamakta zorlanıyorum. Anlıyorum da, bu sistem nasıl oluşturulmuş? Bunu kaldırmaya kalktığınız zaman acaba hangi bariyerlerle karşı karşıya kalacaksınız? Okullarımız yok mu, var. Bu okuldan mezun olan yavrularımız mezun olduğu zaman, niçin üniversiteye rahatça giremesin? Ama öyle bir sistem var ki, okulda öğrendiği bilgiden imtihan edilmiyor, onun dışında bir bilgiyle imtihana tabi tutuluyor. Bu bilgiyi neresi veriyor? Üniversite hazırlık kursu veriyor. Bunlar aşılacak, ama milletçe buna karşı bir mücadeleyi vermemiz gerekiyor. (...) Bakıyorsunuz en güçlü liseden, fen lisesinden, Anadolu lisesinden mezun oluyor, o bile hazırlık kursuna gidiyor, bu bir garabet. Bundan ülkemin kurtulması lazım. Milletçe kurtulmamız lazım.[1]

Bu açıklama o günlerde bir ölçüde yankı bulsa da, tartışma oldukça sönüktü ve çabuk kapandı. Dershaneler, görünen ve görünmeyen işlevleri ile varlıklarını sürdürdüler. AKP'nin bu konuda ısrarcı olabileceğine ilişkin sinyaller ara ara gelse de, güçlü sinyaller 2012'de kamuoyuna yansımaya başladı. Başbakan Erdoğan, AKP'nin kalelerinden Bağcılar ilçesinde (İstanbul) bir özel hastane açılış töreninde, sağlık sektöründeki atılımlardan söz ederken lafı özel sektörün önemine ve oradan eğitime getirmiş ve şunları söylemişti:

> Biz bazıları para kazansın diye Anadolu'daki vatandaşlarının daha çok sömürülmesine izin vermeyeceğiz. Altyapısı uygun dershaneler özel okula dönüşecek. İsteyen dershaneler birleşerek bu dönüşümü sağlayacak. Sen yatırımı yap, biz sana öğrenci de göndeririz. Devlet millet el ele başarıyı yakalarız. Hem de insanımızın yokluğa mahkûm olmasını engellemiş oluruz. Bu adımın da hazırlıklarını yapıyoruz. 2012-13 eğitim yıldönümünde inşallah bunu başaracağız.[2]

Aynı konuşma içerisinde, Başbakan Erdoğan eğitimin iktidar tarafından ne kadar ciddiye alındığını ve neoliberal dönüşüm süreci içerisinde önemli bir hedef olduğunu da vurguluyordu. Bu açıklamalar, AKP tarafından şekillendirilen yeni düzenin nasıl işleyeceğine de ışık tutuyordu. Özelleştirilen eğitim sektörü iktidar ile çok yakın çalışacak ve aslında iktidarın hedefleri yönünde güdülebilecekti.

1. "Madem garabet patronlara devret. Sol Haber Portalı, 16 06 2008. http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/madem-garabet-patronlara-devret-haberi-2694.
2. "Başbakan'dan 'dershane' mesajı. Sabah (internet), 06.10.2012. http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/10/06/basbakan-erdogan-konusuyor#.

İnşallah üniversitelerde de vakıf sektörü olacak ancak isterse özel sektör de üniversitelerde faaliyetini gösterebilecek. Biz burada özel sektörün işletme yeteneği, yatırım ve rekabet gücünden yararlanmayı düşünüyoruz. Özel sektör devletin yürüttüğü hizmete engel olmayacaktır. Rekabetle kamu hizmetinin kalitesini yükseltecektir.

Hükümetin yeni Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı, Ağustos 2013 ortasında yaptığı bir basın toplantısında AKP'nin dershaneler konusunda gayet ciddi ve ısrarcı olduğunu anımsattı. Avcı, dershanelerin tasfiye edileceğini söylüyordu:

Dershanelerle ilgili tartışmalar bugünün meselesi değil. "MEB Bakanı değişti ve bakan dershanelerin kapatılmasına karar verdi" böyle bir şey yok. Sayın Başbakan da 3 yıldır bunu defalarca tekrarladı. Bu bir kapatmadan ziyade bir dönüştürme diyebiliriz. Dershaneleri tek bir sınava yönelik kurumlar yerine eğitim kurumlarına dönüştürme çalışmaları var. Ocak ayında dershaneler kayıtlara başlıyorlar. Acele etmeyin açıklaması yaptığım tarihte dershaneler kayıt yapmaya başlamıştı.

Kayıt olan öğrenciler 2014 Haziranı'na kadar devam edecekler. (...) ücretlerini ödediler ve kurslarına başladılar. (...) dönüştürme programının gerçekleşmesi, için yasal düzenleme gerekiyor. O ancak meclis açıldıktan sonra yapılabilir. Bakanlık olarak tek başımıza yapabileceğimiz bir düzenleme değil.

Ancak o zaman dershaneler özel okula dönüşebilir. O zaman ancak 2014-2015 yılından itibaren geçerli olur. Bize gelen talep "süre verin" şeklindeydi. Sayın Başbakan'ın ilk açıklama yaptığı günden bu yana 3 yıl geçti. Baktığınızda 4 yıllık bir süre geçmiş olacak.

Köklü kurumlar dönüşümü gerçekleştirmeye başladılar. Daha küçük kurumlar birleşerek benzer bir dönüşümü gerçekleştirebilir.

Başka teşvikler de düşünüyoruz. Arsa, kredi kolaylıkları gibi. Dershanelerde çalışmakta olan öğretmenlerin Milli Eğitim sistemine entegre edilebilmeleri için de hazırlıklarımızı yapıyoruz. Ne öğrencileri ne velileri ne de işletmecileri mağdur etmeyecek bir sistem içinde meseleyi çözmeye çalışıyoruz.[3]

Bakanın açıklaması konu ile yakından ilgilenenlerin alarma geçmesine neden olsa da, meydan savaşının başladığından kamuoyu Ekim 2013 sonunda haberdar oldu. Tek adam rejiminin sürdüğü göz önünde tutulduğunda, savaşın en yetkili ağızdan yapılan açıklamayla başlaması aslında şaşırtıcı değildi.

3. "Nabi Avcı'dan 'Dershaneler kapatılacak mı' açıklaması", 13 08 2013. http://www.aktifhaber.com/nabi-avcidan-dershaneler-kapatilacak-mi-aciklamasi-837348h.htm.

Başbakan Erdoğan, Bağcılar'da yaptığı açıklamadan yaklaşık bir yıl sonra, Van'a yaptığı bir ziyaret sırasında meydan savaşının başladığını gösteren kısa bir açıklama yaptı. Bu açıklama AKP destekçisi birçok medya kuruluşları tarafından "Dershaneler kapatılacak!" vurgusu ile hemen gündeme taşındı.

> Herkes çocuğunu gönderemiyor. Adaletsizlik oluyor. Millet soruyor "Okul varsa dershaneler niye var? Dershaneler varsa okul niye var?" diye. Bizim okulları güçlendirmemiz lazım. Dershaneler okul haline getirilsin, biz destek veririz.

Dershanelerin kimi açılardan çok özel bir işlev gördüğü, tartışmanın büyük hızla şiddetli bir meydan savaşına dönüşmesinden ve tartışmaya katılan kişi, kuruluş ve "cemaat" açıklamalarından anlaşılabilir.[4] Savaşın henüz bitmediği ama zamana yayılacağı, Kasım sonunda belli oldu. Milli Eğitim Bakanı Avcı, "dershane sektörünün üçte birini temsil eden şemsiye kuruluşlar ve dershane sahipleriyle" bir toplantı yaptı.[5] Toplantının olumlu geçtiği ve katılan tarafların onayını alındıktan sonra basın açıklaması yapıldığı vurgulandı. "Dershane sektörünün" üçte ikisinin kimlerden oluştuğu, ya da dershanelerin neden iki veya üç kesimden oluştuğu ise medyada derinlemesine tartışılmadı. Dershanelere gerekli altyapıyı kurmaları için Eylül 2015'e dek süre tanınmasıyla[6] meydan savaşı hafifledi ve meydanlardan kapalı kulvarlara doğru çekildi.

Ortaya Çıkan "Gerçekler"

Kasım 2013 boyunca süren dershaneler meydan savaşı, birkaç önemli gerçeğin üzerine ışık tuttu. Bunların belki de en önemlisi, dershanelerin kimi kesimler için çok özel bir işlev gördüğünün daha önce hiç olmadığı kadar açıktan tartışılmasıydı. Dershane-

4. Bu savaş hakkında değerlendirmeler için bu kitapta yer alan, Ulaş Başar Gezgin'in "*Dershane Tartışmaları için Güncelleme: Eğitim Politikalarında 'Tuhaf Zamanlar'*" ve Kemal İnal'ın *Özel Dershaneleri Kapatmak! Piyasa, AKP ve Cemaat'in Ötesinde Dershanelere İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme*" başlıklı yazıları okunabilir. Ayrıca bkz: Mustafa Peköz, Dershane meselesi: Erdoğan-Gülen ya da AKP-Cemaat çatışması, "25.11.2013. http://www.sendika.org/2013/11/dershane-meselesi-erdogan-gulen-ya-da-akp-cemaat-catismasi-dr-mustafa-pekoz/.

5. "Nabi Avcı'dan flaş dershane açıklaması", *Akşam*, 28.11.2013. http://www.aksam.com.tr/siyaset/nabi-avcidan-flas-dershane-aciklamasi/haber-264787.

6. "Nabi Avcı: 'Çocukların ağzı var, dili yok'. *Radikal*, 8.12.2013. http://www.radikal.com.tr/turkiye/nabi_avci_cocuklarin_agzi_var_dili_yok-1165117.

lerin özellikle 12 Eylül ardından giderek büyüyen Fethullah Gülen Cemaati (GC) için vazgeçilmez derece önemli olduğu belli oldu. GC yayın organı *Zaman*'da konu, "Eğitime büyük darbe" (14.11.2013) gibi manşetlerle baş sayfadan ve özel gündem olarak her gün ele alındı.

Parti kurmak gibi bir gündem yoktur ve olmayacaktır GÜNDEM03

A Milli Takım, Akdeniz yolcusu SPOR30

TANAP'ın temeli 2014'te atılacak GÜNDEM06

ZAMAN

BU TASLAK BÖYLE YASALAŞIRSA...

EĞİTİME BÜYÜK DARBE

DERSHANE VE ETÜT MERKEZLERİNİN TAMAMI KAPATILIYOR

Dershaneler ve öğrenci eğitim etüt merkezleri gibi kurum'un tamamı, 2013-2014 eğitim öğretim yılının bitiminden itibaren kapatılacak.

'KAPATMA YOK, MEB'E BAĞLI OLMAYACAK' SÖZÜ LAFTA KALDI

Değişiklik, söylendiği gibi MEB tabelasının indirilmesi ile sınırlı kalmayacak, dershanelerin kapsına tamamen kilit vurulacak, kapatmayana da çok ağır cezalar verilecek.

TORBA YASA İLE OLDUBİTTİYE GETİRİLECEK

MEB müsteşarlığınca hazırlanan taslak, oldubitti yöntemiyle, Bakanlar Kurulu ve Meclis komisyonu by-pass edilip torba yasa tasarısına eklenerek kanunlaşacak.

Kapatmayana astronomik cezalar

Meclis'te dershane tartışması

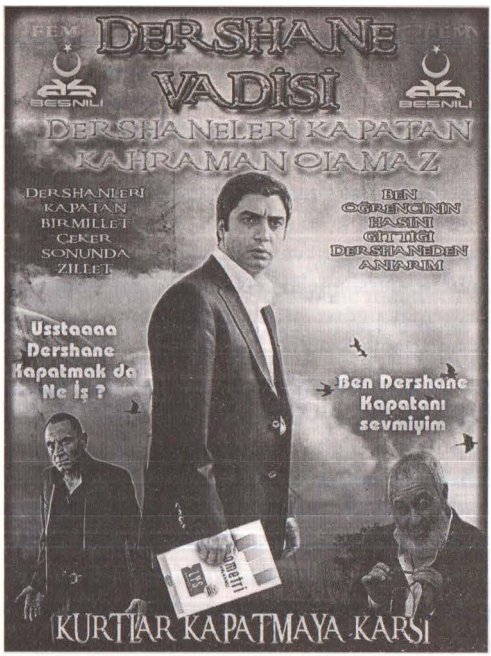
Dershaneler meydan savaşı sırasında daha önce basında hiç tartışılmamış, ele alınmamış bilgilere yer verilmeye başlandı. Örneğin, dershanelerin hangi hızla arttığına veya bölgelere nasıl dağıldığına ilişkin istatistiklere yer verildi. Bu bilgi patlamasının, bir meydan savaşı sürecinde olguların yansız değerlendirilmesi anlamına gelmeyeceğini tahmin etmek ise zor değildi. Büyük puntolarla hazırlanan tablolar, tıpkı manşetler gibi, savaşın taraflarının kamuoyunu etkilemc çabalarının bir parçasıydı.

İşte Türkiye'de bölge bölge dershaneye giden öğrenci sayıları

	8. sınıf			12. sınıf						
Bölge	Toplam öğrenci	Dershaneye giden	%	Toplam öğrenci	Dershaneye giden	%	0-12 Toplam öğrenci	İlk 4	İkinci 4	Üçüncü 4
Akdeniz Bölgesi	164.169	78.270	47,6	99.246	55.411	55,8	2.048.512	722.740	644.437	521.034
Doğu Anadolu Bölgesi	102.059	35.258	34,5	46.509	28.971	62,2	1.317.927	503.180	456.892	274.580
Ege Bölgesi	133.480	70.104	52,5	91.898	53.787	58,5	1.659.064	560.922	510.708	464.999
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	191.833	46.274	24,1	74.134	38.566	52,0	2.359.182	948.362	799.739	465.229
İç Anadolu Bölgesi	187.371	94.637	50,5	125.108	72.951	58,3	2.290.962	790467	709.012	642.508
Karadeniz Bölgesi	101.641	61.713	60,7	77.664	50.971	65,6	1.337.208	426.683	415.807	400.782
Marmara Bölgesi	332.051	142.712	42,9	224.589	149.343	66,4	5.341.155	1.458.298	1.259.948	1.126.368
Türkiye	**1.212.604**	**528.968**	**43,6**	**739.148**	**450.000**	**60,8**	**16.354.010**	**5.410.652**	**4.796.543**	**3.895.500**

Kamuoyu yaratma çabaları, gerek AKP yandaşı medyanın, gerekse GC yayın organlarının ne denli yaratıcı ve yıpratıcı olabileceğini, bu gerçeği kabullenmek istemeyenlerin bile gözleri önüne serdi. Meydan savaşı gayet ciddiydi ve iki taraf da giderek sertleşen açıklamalarla gerilimi tırmandırdılar. Kimi internet sitelerinde "Dershane Vadisi", Başbakan Erdoğan'ın Muğla ziyareti sırasında ise reklam panolarında "Yassak Hemşerim" afişleri belirdi.

AKP ve GC yandaşı medya kuruluşlarının kullandıkları dil ve öğeler, bu kuruluşların kepazeliklerini gözler önüne sermenin ötesinde, çocuk ve gençlere ne kadar dar baktıklarını da gösterdi. *Sabah Gazetesi*'nin konuyla ilgili haberleri bu açıdan örnek olarak incelenebilir. Bu haberlerde, "*korkut-doldur-tutuma yönlendir*" olarak özetlenebilecek bir taktik kullanıldığı, çocuk ve gençlerin ise aslında ciddiye alınmadığı, birer nesne olarak görüldüğü hemen görülebilir. Bu açıdan çok çarpıcı bir örnek, 23 Kasım tarihli "Şaşkına çeviren dershane gerçeği" başlıklı haberdi:

> 3 bin 830 dershane üzerinde yapılan incelemeye göre; bu kurumların %17'sinin meyhane, kahvehane, kıraathane, bar, elektronik oyun merkezleri gibi umuma açık yerler ile açık alkollü içki satılan yerlere 100 metre mesafeden daha yakın pozisyonda olduğu tespit edildi. Çocuklarını başarı için dershaneye gönderen veliler, barlarla yan yana ders yapıldığını öğrenince şaşkına döndü.
> Okul haline gelmesi planlanan dershanelerin büyük çoğunluğu iş hanlarında bulunuyor. Çok kötü şartlarda eğitim veren dershaneler, atölyelerin ve alkollü içki satan yerlerin yanında bulunuyor. Öğrencilerin büyük çoğunluğu, dershaneleri eğlenmek, boş vakit geçirmek için araç görüyor. Araştırmaya göre; şu an dershanelerin %80'i okul haline gelebilecek durumda değil. Üstelik, 2 yıllık geçiş süreci içinde kendini ayarlayabileceğini belirtenlerin oranı ise %50. Bugün itibarıyla dershaneye giden öğrenci oranı da tüm öğrencilerin %10'unu oluşturuyor.[7]

Haberin ilk bölümündeki kurgu şöyle özetlenebilir: *Dershanelerin kötü olduğu birden bire ortaya çıkar. Öyle ki, çocuklarını başarıya taşımak isteyen, sayısı ve kimliği belli olmayan veliler, çocuklarını barlara teslim ettiklerini birden bire anlarlar.* Bu kurgu ile okuyucunun inanması istenen yargı şudur: Tanımı gereği masum bir kitle olan veliler aldatıldıklarını anladılar ve "şaşkına döndüler."

Bunun hemen ardından, okuyucuya sorunun nerede olduğu –tam da meydan savaşının bir tarafının sunduğu şekilde– anlatılır ve sorunu yaratan dershanelerin "*mantar gibi çoğaldıkları*" belirtilir:

> İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa, Kocaeli'ndeki ortaokul öğrencilerinin %10-15'i dershaneye devam ederken; çoğunluğu özel okullar oluşturuyor. Ağrı, Diyarbakır, Hakkari, Ardahan gibi fakir bölgelerde öğrencilerin sadece %2-3'ü dershaneye gidiyor.
> Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) Türkiye Eğitim Meclisi Sektör Raporu'na göre; 2011 yılı itibarıyla yaklaşık 70 bin personelin istihdam edildiği özel dershanelerde, 1 milyon 234 bin öğrenci eğitim aldı. 2000 yılında bin 730 olan özel dershane sayısı, 2011'de %134 artışla 4 bin 55'e, 488 bin 284 olan eğitim alan kişi sayısı ise %153 artışla 1 milyon 234 bin 738'e yükseldi.

Bu haberden de anlaşılacağı üzere, *Sabah Gazetesi* dershaneler meydan savaşında önlerde yer almaktaydı. *Sabah Gazetesi*'ndeki dramatik ve yanlı haberlerde "korkunç" ve "gerçek" üzerinde

7. http://www.sabah.com.tr/Egitim/2013/11/23/saskina-ceviren-dershane-gercegi.

özellikle duruldu. "Şaşkına çeviren dershane gerçeği" başlıklı haberden iki gün sonra, 25 Kasım'da "Korkunç dershane gerçeği" başlıklı habere yer verildi.

> Eğitimin kanayan yarası dershanelerin neden olduğu dramlar yürek yakıyor. 20 bin öğrenciden 3 bin 500'ünün dershaneye gittiği Bingöl'de 600 aile dershane parası yüzünden icralık. Diyarbakır'da bu sayı bin 500'ü buluyor.
> Dershanelerin özel okula dönüşmesini teşvik edecek yasa üzerindeki kara propagandalar devam ederken, dershane mağduru öğrenci ve veliler de seslerini duyurmaya çalışıyor. Çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlayabilmek için dershaneye başvuran ailelerin düştüğü yargı kıskacı yaşanan dramın farklı bir boyutunu ortaya koydu. Dershanelerin açılmasıyla doğru orantılı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da üniversiteyi kazanan öğrenci sayısının arttığı, yoksul aile çocuklarının ücretsiz ya da düşük ücretle dershanelere gidebildiği iddialarının ise yanıltıcı olduğu belirlendi.[8]

Haberin parçası olarak, meydan savaşında *Sabah* ile aynı tarafta yer alan *Star Gazetesi*'nden aktarılanlar bir çeşit hükümet açıklamasına benziyordu:

> (...) STAR çarpıcı gerçeklerle karşılaştı. 20 bin öğrencinin üniversiteye hazırlandığı Bingöl'de dershaneye giden öğrenci sayısı üç bin 500 kadar. Bu öğrencilerin 600'ü ise dershane borcunu ödeyemediği için mahkemelik olmuş durumda. Diyarbakır'da ise bin 500 öğrencinin ailesi de dershanelerle mahkemelik... Bingöllü 600 öğrenciden biri[nin] ağabeyi (...) yaşadıkları sıkıntıyı şöyle anlattı: "Kardeşimi dershaneye gönderdiğime bin pişman oldum. Ben kahvede çalışıyorum zar zor ailemi geçindiriyorum. Şimdi ise icralık olduk. Bizim gibi borcunu ödeyemediği için sıkıntı çeken bir çok insan var. Bunlar yokluk nedir bilmiyorlar. Dershanelerin kapatılması ve artık bu çocukların okul eğitimiyle bu işin üstesinden gelmesi gerekir. Bu dershaneler çok büyük bir yük sırtımızda."

Haberin sonunda kullanılan dramatik söylem, "dershane mağdurları", "paralı ve parasız öğrenci arasında eşitsizlik", "bunalım" vb. öğelerle okuyucuyu bu "korkunç" duruma bir son verme ve "korkunç" dershaneleri kapatmaya yönlendiriyordu:

> (...) Ailem beni dersaneye gönderemedi. Çünkü para sıkıntısı var. Zengin olanlar bu bölgede kalmıyor zaten, İstanbul gibi büyükşehirlere gi-

8. http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/11/25/korkunc-dershane-gercegi.

diyorlar. Burada dersaneye giden arkadaşım hiç olmadı. Sadece okuldaki eğitimle üniversite kazanan çok öğrenci var.
(...) Zengin olan çocuklar dersaneye gidiyor, zengin olmayanlar gidemiyor. Biz hiç dersaneye gidemedik. Bu yüzden yararını da zararını da bilmiyorum ama okul da bana yetersiz gelmiyor. Zengin olanların çocukları da fakir olanların çocukları da ek bir eğitim almadan sınavlara hazırlansın. O zaman gerçek adalet olacaktır. Kapatılmasından yanayım.

Dershaneler meydan savaşı ile gerek hükümet gerek GC yandaşlarının gerçekler ile "korkunç" bir ilişki kurdukları gerçeği belirginleşti. Meydan savaşına katılan medya kuruluşları, "bilgi çağı" diye adlandırılan bir çağda, şaşırtıcı denli basit kurgularla toplumu aldatma ve yönlendirmeyi denemekten hiç çekinmiyordu. Gerçekler, olgulardan ve yansız değerlendirmelerden bağımsız olarak, bu kuruluşların sunduklarından ibaretti.[9]

Tarafların Ortak Paydası

Dershaneler meydan savaşı sürerken gözden kaçırılan bir nokta, tarafların eğitim konusunda görüş ayrılıklarının oldukça az olduğuydu. Taraflar dershaneler konusunda anlaşamaz gibi görünseler de, aslında eğitimin işlevi konusunda hiç de farklı düşünmüyorlardı.

Tarafların ortaklaştığı iki noktaya dikkat çekmesi açısından, *Yeni Şafak* yazarı Yusuf Kaplan'ın yazısı oldukça önem taşımaktadır.[10] Kaplan, yazısına çarpıcı bir başlık (*Dershanelere dokunmayın, asıl okulları kapatın!*) koyarak, tarafların dikkatini çekmek istemiştir.[11] Yazıdan da anlaşılacağı üzere, Kaplan eğitimi çok önemsemektedir. Sürmekte olan meydan savaşı konusunda oldukça tedirgindir ve bir "cinayet" kadar ciddi bir yanlıştan dönülmesini istemektedir.

9. Bu tablo, GC yayın organı *Zaman Gazetesi*'nin "Dershane Gerçeği" başlıklı ekinin incelendiğinde bölümde yeniden ortaya çıkacaktır.

10. 17.11.2013 http://yenisafak.com.tr/yazarlar/YusufKaplan/okullari-kapatin-dershaneleri-degil/41335.

11. Kaplan'ın bu çabası sonuç vermiş ve Kaplan ertesi hafta *Zaman Gazetesi* "Dershane Gerçeği" ekinde dershaneleri destekleyenler arasına alınmıştır. Fakat Kaplan 22.11.2013 tarihli yazısında kendisine teşekkür edilmediğinden şikâyet eder: "(...) yazıma gösterilen yoğun ilgiden ötürü okuyuculara teşekkür etmek ve bu arada böylesine kritik bir zaman diliminde Hizmet hareketi açısından kritik önem arz eden (kelle koltukta yazdığım) söz konusu yazıya cemaatin yöneticilerinden hiçbirinin teşekkür bile etmemesine teessüf ettiğimi not etmek isterim." http://yenisafak.com.tr/yazarlar/YusufKaplan/genc-kusaklarin-kulturel-genleriyle-oynaniyor-farkindamisiniz/41787.

Kaplan, en başta Türkiye'de "*çarpık bir eğitim sistemi*" olduğunu saptadıktan ve bunun "*en önemli göstergelerinden biri dershane sistemi*" dedikten sonra, ilk tezini şöyle ileri sürmektedir.

> Türkiye'deki eğitim sistemi, dünyada ancak üçüncü sınıf ülkelerde gözlenebilecek ölçüde sömürgeci bir eğitim sistemidir. (...) Totaliter bir eğitim sistemidir, her şeyden önce. Daha ilkokuldan itibaren çocuklarımızı çağdışı Kemalist ideolojiyle endoktrine eden, çocuklarımızın beyinlerini yıkayan, körpe zihinlerini modern hurafelerle iğdiş eden anakronik ve arkaik bir eğitim sistemidir (...) Türk eğitim sistemi, çocuklarımıza bir medeniyet ufku, bir tarih bilinci, bir eleştiri yeteneği kazandırmıyor. Aksine, çocuklarımızın medeniyet ufkuyla, tarih bilinciyle ve eleştirel yetilerle donanmasının önüne devâsâ duvarlar örüyor.
> Dolayısıyla çocuklarımıza özgüven kazandıracak, kişilik kazandıracak, çap kazandıracak, ufuk kazandıracak yaratıcı ruhtan yoksundur (...). Eğitim sistemimizin yaptığı tek şey, genç kuşakların zihinlerini tarumar etmek, özgüvenlerini yerle bir etmek, kültürel kimliklerini darmadağın etmektir. Böyle bir eğitim sistemi, ancak sömürgecilerin pençesinde yüzyıllarca inleyen, kişilikleri, kültürleri, özgüvenleri yerle bir edilen ülkelerde görülebilir.

Kaplan'ın ilk tezi, var olan eğitim sisteminin, "*modern hurafelerle dolu anakronik ve arkaik*" olduğudur. Sistem sömürgecidir ve Kemalist ideolojiyle doludur. Artık iflas etmiştir. Bu tez, "*dershanelerin hayati sosyokültürel rolü*" üzerinde durulmasını gerektirir.

> İşte tam bu noktada bizatihî dershane sisteminin varlığı, en parlak eğitimcilerin dershaneleri tercih etmesi, Türkiye'de resmi eğitim sisteminin iflas ettiğinin, işlemediğinin en önemli göstergesidir.
> Fakat cemaat'e bağlı dershanelerin Türkiye'deki eğitim sisteminin yerine getirmeyi başaramadığı çok hayatî bir sosyo-kültürel fonksiyonu göz dolduracak bir şekilde yerine getirdiğini görüyoruz: Her şeyi çözücü, bütün kültürel değerlerimizi yerle bir edici, neoliberal postmodern kültürün bütün dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de kasıp kavurduğu bir zaman diliminde, dershaneler, bu çözücü, yıkıcı, kişiliksizleştirici postmodern kültürün önünde hiç de gözardı edilemeyecek bir bariyer işlevi görüyor.
> Dershaneler, yığınla tartışılabilecek yönleri, sorunları ve açmazları olmasına rağmen Türkiye'deki sömürgeci eğitim sisteminin yapamadığı bir şeyi büyük bir başarıyla yapmayı başarıyor: Çocuklarımızı kelimenin tam anlamıyla 'pislik'ten koruyor.

Kaplan'ın ikinci tezi şöyle özetlenebilir: Türkiye'de bir manevi çöküş ve ahlaksızlık tehlikesi söz konusudur ve bu tehlikeyi var olan eğitim sistemi bertaraf edemez. Dershaneler bu tehlikenin karşısında dikilen bir duvar olduğu için değer taşımaktadır.

> Minimum düzeyde de olsa, ekmek gibi, su gibi ihtiyaç hissettiğimiz ahlakî niteliklerle donatıyor çocuklarımızı. (...) dershanelerin işleyiş mantığı çok önemli bir rol görüyor: Çocukları nedeniyle yolu FEM dershanelerinden geçen bütün anne babaların açıkça tanık oldukları gibi, bu dershanelerin yöneticileri, eğitimcileri, çocuklarla dershane dışında da, bizzat evlerine, ailelerine düzenli ziyaretler yaparak daha niteliksel/kalitatif bir şekilde ilgileniyorlar çocuklarla.

Kaplan'a göre dershanelerin işlevi "hayati" bir işlevdir ve bunu "seküler kesimler" de teslim etmektedir. Bu işlev, çocukları ve gençleri "pisliğe bulaşmaktan" korumaktır.

> [Dershanelerde] sadece üniversiteye hazırlanmıyor çocuklar; aynı zamanda hayata da hazırlanıyorlar: Minimum düzeyde de olsa 'pisliğe bulaşmaktan' kurtarılıyor, belli temel ahlakî özellikler kazandırılıyor çocuklarımıza. (...) seküler kesimler de, bu dershaneleri, sadece üniversiteye iyi hazırlamalarından ötürü değil, çocuklarının eroine, uyuşturucuya, her türlü kötü alışkanlıklara, tehlikeli ideolojik, cinsel yönelimlere yönelmelerini önleyen sosyo-kültürel eğitim anlayışı ve uygulaması açısından da takdir ediyorlar.

Kaplan, dershanelere "hayati" bir işlev atfederken, manevi çöküş ve ahlaksızlığın yok olmak anlamına geldiğinden yola çıkmaktadır. Kaplan'ın "seküler" dediği zihniyet kötüdür çünkü içinde "pislik" üremesine neden olmaktadır. Toplumun, özellikle de çocuk ve gençlerin "pisliğe bulaşmaktan" korunması gerekir. Dershanelerin kapatılması bu açıdan yok oluşa yol açacak bir cinayettir.

> Böylesine kritik bir zaman diliminde, çocuklarımızın İslâm'la ilişkilerinin sıfırlandığı bir yokoluş zamanında çocuklarımızın kişiliğini, kimliğini, ahlakını koruyan bir kalkan işlevi gören bu dershaneleri kapatmak bence cinayettir, kendi ayağımıza kurşun sıkmaktır.
> O yüzden dershanelerin önünün tıkayan, sonuçta dershaneleri kapatmanın eşiğine varan bu yanlış karardan derhal dönülmelidir, diyorum. (...) dershaneleri kapatacağınıza, çoktan iflas eden, çocuklarımızın zihnini körleştiren, entelektüel melekelerini iğdiş eden, cleştirel melekelerini yok eden okulları kapatın, çağrısı yapıyorum!

Yusuf Kaplan, dershaneler savaşından çıkarılması gereken dersi ortaya koymaktadır. Mesele, dershaneler değil; "İslam'a aykırı" olarak işleyen, "seküler" düzen ve bu düzenin kurumları olan devlet okullarıdır.

Kaplan'a göre, var olan eğitim sistemi kötüdür çünkü Batıcı, sömürgeci ve Kemalist bir anlayışın ürünüdür. Öte yandan, Türkiye'de manevi çöküş ve ahlaksızlık tehlikesi söz konusudur ve bu tehlike yok edilemezse, manevi yok oluş kaçınılmaz olur. Dershaneler, Batıcı, sömürgeci ve Kemalist eğitim sisteminin, "seküler" zihniyetin yapamadığını yapmakta ve manevi çöküş ve ahlaksızlık tehlikesinin karşısına dikilmektedir.

Dershaneler öğrencileri, asgari düzeyde de olsa, "ahlaki nitelikler" ile donattıkları için önemlidir. Ama eğer okullar "İslam'a aykırı" olmayan bir işleyişe geçirilirse, o zaman dershanelere gerek kalmayacaktır. Eğer "*çarpık eğitim sistemi*" düzeltilirse, çarpık sistemin "*en önemli göstergelerinden biri*" olan "*dershane sistemi*" anlamını yitirecektir.

Özel Ek: "Dershane Gerçeği"

Yusuf Kaplan'ın övdüğü dershanelerin mimarı olan GC için dershanelerin ne kadar önemli olduğu, *Zaman Gazetesi*'nin çizgisi izlendiğinde kolaylıkla anlaşılabilir. Nitekim, GC tarafından uzun süredir çok güçlü bir silah olarak kullanılan *Zaman Gazetesi* 25 Kasım Pazartesi günü, "Dershane Gerçeği" başlıklı bir özel ek ile birlikte dağıtıldı. Bu ek, olağan bir ek değildi, gazete kâğıdına basılmamıştı. Dağıtılmak üzere hazırlandığı oldukça belliydi çünkü cebe sığabilecek bir kitapçık olarak hazırlanmıştı. Özel ek yarım sayfa boyutundaki sekiz sayfadan oluşmaktaydı.

Bir özel ekin hazırlanmış olması aslında meydan savaşının ne kadar ciddi olduğuna bir işaretti. Ekin dağıtılacağı, 24 Kasım'da şu şekilde duyurulmuştu:

> Milli Eğitim Bakanlığı'nın dershaneleri kapatmaya yönelik hazırladığı yasa taslağıyla ilgili tartışmalar artarak devam ediyor. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, kapatmaya kararlı olduklarını ifade ederken, sektör temsilcileri, dershanelerin toplumun tüm kesimini ilgilendirdiğini ve kapatmanın yanlış bir karar olduğunu söylüyor. Zaman Gazetesi, dershanelerin kapatılmasıyla ilgili tartışmalara 'Bütün yönleriyle dershane gerçeği' özel ekiyle cevap veriyor. Dershaneleri ortaya çıkaran sebepler nelerdir?, Eğitimde reform dershaneler kapatılarak mı başlatılmalı?, Dershaneler kapatılırsa yoksul aileler ne yapacak?, Kapatma kararı

Anayasa'ya uygun mu?, Özel bir işletme kanun zoruyla kapatılabilir mi?, Sektör temsilcileri dönüşmek istiyor mu?, Kanaat önderleri kapatmaya neden karşı çıkıyor?, Dershaneler kapatılırsa 'fırsat eşitliği' sağlanır mı?

Bu ek ya da broşür büyük kentlerde elden de dağıtıldı: kapılara ve araçların ön camlarına bırakıldı. Diyarbakır'da ise 29 Kasım'da Cuma Namazı sonrası dağıtıldı. Broşürün ülke çapında dağıtılması kadar, zamanlaması da önemliydi. Broşürün dağıtılması için seçilen 25 Kasım haftası, tam da Milli Eğitim Bakanı Avcı'nın "*dershane sektörünün üçte biri*" ile görüşmeler yaptığı haftaydı.

Broşürde öne sürülen iddialar, "Bu soruların cevabı yok!" (s. 4) bölümünde 13 soru altında toplanmıştı. *Zaman* türü yayımlarda ve aslında dershaneler meydan savaşı sırasında yapılan haberlerde sık görüldüğü üzere, okuyucuların kolay ikna edilebilir bir kitle olduğu varsayılmakta ve kısa sorularla dershaneleri kapatmak isteyenlerin açmazları olduğu izlenimi yaratılmak istenmekteydi.

Kitapçıktaki sorular kabaca beş kümede toplanabilir.

1. Dershaneler fırsat eşitliği, sosyal adalet sağlamaktadır. (Soru 1, 3, 4 ve 9)
2. Onca tehlike ve sorun varken, neden dershaneler ile uğraşılmaktadır? Başka iş mi kalmadı? (Soru 2)
3. Özel okulların kontenjanları dolu değildir ve devlet özel okulları yeterince desteklememektedir. Bu nedenle dershanelerin özel okula dönüşümü yanlıştır. (Soru 8 ve 11) Yoksa burada Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla dershanelerin devletleştirilmesi mi hedeflenmektedir? (Soru 9)
4. Dershanelerin tasfiyesi iş hukuku açısından çözülemeyecek sorunlar yaratacaktır. (Soru 5, 12 ve 13)
5. Dershanelerin tasfiyesi uygulamada nasıl çözüleceği henüz belli olmayan sorunlar yaratacaktır. (Soru 6, 7 ve 10)

Bu sorular ve soruların içine yerleştirilmiş yanıtlar birkaç önemli noktaya ışık tutmaktadır. Bunlardan üçü üzerinde durmak gerekir. Öncelikle, dershaneler meydan savaşının tarafları özel sektör ve "teşebbüs hürriyeti" üzerinde bir anlaşmazlığa sahip değildir.[12] Aynı şekilde eğitimin özelleştirilmesi, özel okulla-

12. Kitapçıkta haklar ve özgürlüklerle ilişkili yaklaşım çok çarpıcıdır. İnsan Hakları Beyannamesi'nin iki maddesi (23-1 ve 29-2) ile T.C. Anayasası'nın iki maddesi (önce 48., sonra 10. madde) anılmakta ama tartışma baştan sona "teşebbüs hürriyeti", hatta "yabancı sermayenin korkması" gibi öğeler içeren bir ekonomik çerçevede,

rın desteklenmesinde de görüş ayrılığı yoktur. Tam da bu nedenle, kitapçıkta eğitimin ve dershanelerin "devletleştirilmesi" tehlikesinden söz edilmektedir.

İkinci olarak, dershaneler meydan savaşının tarafları fırsat eşitliği konusunda çok dikkatli olmak konusunda hemfikirdir. Aslında eşitlik ile ilişkili hiçbir ciddi talebi olmayan taraflar, popülist bir çizgide kalarak, topluma fırsat eşitliğini en çok kendilerinin önemsediğini göstermeye çalışmaktadır.

Üçüncü olarak, genç kuşakların korkunç tehlikelerle karşı karşıya olduğu vurgusu öne çıkarılmaktadır. Kitapçığı hazırlayanlar, önce fırsat eşitliğini en çok kendilerinin önemsediğini iddia etmekte, hemen ardından hükümetin içki, sigara, şiddet gibi tehlikeler varken dershaneleri bir sorun olarak göstermesini eleştirmektedir.

"Bu soruların cevabı yok!" başlıklı bölümün eşitlik vurgusu ile başlayıp, hemen ardından dershanelerin İslamcılar açısından çok önemli olan "ahlaki" işlevine geçmesi rastlantısal değildir. İlk dört soru, bu iki temayı işlemektedir. Kitapçığı hazırlayanlar bu dört soruyla, önce hükümet ve yandaşlarının fırsat eşitliğinin bozulduğuna ilişkin iddialarına yanıt vermekte, hemen ardından İslamcılar açısından çok önem taşıyan manevi çöküş, ahlaksızlık -yani toplumun tehlikelerle dolu olduğu- iddiasıyla dershanelerin GC açısından neden önemli olduğunun altını çizmektedir. Diğer sorular ise, metnin hepsini okuyacak, daha meraklı okurlar için düşünülmüştür.

Değinilmeyen Gerçekler

"Dershane Gerçeği" başlıklı bir özel ekin yayımlanması ve ülke çapında dağıtılması, dershaneler tartışması özelinde kimi iddiaların nasıl gündeme getirildiğini ve "gerçek" statüsüne çıkarıldığının çarpıcı bir örneğidir. Kitapçıkta dershanelerin fırsat eşitliği sağlayabileceği gibi inanılması çok aşırı bir iddia, bir "gerçek" olarak sunulmaktadır. Aynı şekilde genç kuşakların ve toplumun manevi çöküşle karşı karşıya olduğu iddiası, "gerçek" statüsüne çıkarılmaktadır.

Öte yandan, dershaneler meydan savaşına katılan her iki taraf kendilerine uygun "gerçekler" üretirken, kendilerine uymayan ger-

ya da "liberal demokrasi", "çoğulculuk" gibi terimlerle yapılmaktadır.

çekleri nasıl göz ardı edebildiklerini bir kez daha göstermiştir. Olağan koşulda eşitlik ve fırsat eşitliğini tartışmaktan özellikle uzak duran taraflar, siyasi hedefleri gerektirdiğinde birden bir eşitlikçi bir söylem kullanabilmektedir. Bu, elbette ilk örnek değildir. Gerek AKP yönetimi, gerek onu destekleyen GC yayın organları hemen her açılım (Alevi, Kürt, Dersim açılımı gibi) veya referandum sürecinde, birden bire kimi gerçekleri konuşmaya başlamaktan hiç çekinmemiştir.

Bu açıdan, meydan savaşına dönüşen dershane tartışmalarında söylenenler kadar söylenmeyenler de önem taşımaktadır. Bu gerçeklerden biri, dershane sayısının AKP döneminde artış göstermiş olduğudur. Mustafa Peköz, 2002'de 2122 olan dershane sayısının, 2012'ye dek ikiye katlandığına dikkat çekmektedir. Dershane sayısının artışıyla birlikte, öğrenci sayısı ve dershanelerde çalışan öğretmen sayısı da ikiye katlanmıştır. Peköz, bir milyonu aşan sayıda öğrencinin dershanelere gittiğine dikkat çekerken, 2000-2011 yılları arasında neredeyse on milyon öğrencinin dershanelere gittiğinin de altını çizmektedir.[13] Bu sayının üçte biri bile İslamcı dershanelerden geçmiş olsa, İslamcıların büyük sayıda öğrenciye ulaşmayı başardığı kabul edilmelidir.[14]

Dershaneler meydan savaşı sırasında bölgesel eşitsizliklere dikkat çekmeye çalışanlar, Türkçe dışında ana dillerinin okullardan dışlanmasına ve bölgesel eşitsizliklerin nedenlerine ya da sınıfsal eşitsizliklere hiç değinmemişlerdir. Bu açıdan yapılan tartışmalar tümüyle sistem içidir çünkü taraflar statükocudur. Tam da bu nedenle, tartışmalarda ÖSYM ve ona yön veren YÖK hiçbir şekilde gündeme getirilmemiştir.

Fırsat eşitliği tartışılırken, ÖSYM'nin soruları sızdırması veya soru sızdırma iddialarının artık hiç de aşırı görülmemesi gündeme bile getirilmemiştir. ÖSYM'nin sınavını iptal ettiği bir adayın AİHM'de tazminat hakkı kazanması gibi örnekler, statükocu yaklaşım için "münferit" olaylardır.[15] Sınav sisteminde yapılan ani değişikliklerin öğrencileri mağdur etmesi de tartışılmaya değer görülmemiştir.

13. "Dershane meselesi: Erdoğan-Gülen ya da AKP-Cemaat çatışması", 25 Kasım 2013.
http://www.sendika.org/2013/11/dershane-meselesi-erdogan-gulen-ya-da-akp-cemaat-catismasi-dr-mustafa-pekoz/.

14. Gençlerin ne gibi etkilerle dindarlaştıkları için bkz: Özlem Avcı, *İki Dünya Arasında: İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği*. İstanbul: Ocak 2012.

15. "AİHM'de ÖSS tazminatı", *Radikal*, 09.02.2006, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=178194.

10.06.2012 PAZAR
Radikal İki

Üniversite sınavına girenlerin hayatı bir gecede değişti.

Bizi delirttiniz!

Ben lise son sınıf öğrencisiyim, üniversite sınavına günler kala, 29 Mayıs gecesi, çok sevgili ÖSYM, puan hesaplama sistemini değiştiriverdi

AYŞENUR ENGİN*

"Nereye gidiyoruz?" bir düşünün abiler. Her gün yeni bir tartışma patlak veriyor. Başbakan bizlerimi azarlıyor, kanunlar değişiveriyor, bu arada tabii muhalefet rüya yeterince muhalif olamıyor? Amanı fazla siyasetleşmeyelim biz gençler, bizi bu düşünmeyelim, kendimizi derslerimize verelim. Ne de olsa bunlar büyüklerimizin meseleleri. Onlar düşünsün, değil mi?

Büyüklerimiz düşünüyorlar mı, hele hele bizi düşünüyorlar mı, bilmiyorum açıkçası. Takım elbiseli, kel kafalı beyler, bugün kürtaj, sezaryen'i yarın başka ıvır zıvır tartışadursun, üniversite öğrencileri hazırhanelerde, liseliler dershane sıralarında, yahut da kavgayı ayırmaya çalışırken biber gazından etkilenen bir **"kimse"** hastanede gençliğini çürütsün, onlar hâlâ pek önemli meselelerini hararetle tartışmaya devam ediyor.

Peki benim meselem ne? Ben bir lise son sınıf öğrencisiyim, lisi senedir Türkiye'de, kendi ülkemde okumak için de başka bir şansım olmadığından katlanmak ve çalışmak zorunda olduğum sınava günler kala, 29 Mayıs gecesi çok sevgili ÖSYM puan hesaplama sistemini değiştiriverdi. Sınav 16 Haziran'da ama değişiklik bu bir gece vakti, sınava sayılı gün kala gerçekleşti. Neden ve niye, arkasından hiçbir açıklama da duyamadık kendilerinden. Ağırlıklı Öğrenim Başarı Puanı (AÖBP) haksızlık mı yaratıyordu yoksa haksızlığı önlemeye yönelik miydi, farklı görüşler var, elbet tartışabiliriz. Ancak şu an asıl haksızlık, gökten inen yeni yönteminin 10 gün kadar sonra sınava girecek biz 2012 mezunlarını etkilemesi! Bana kalırsa ortaöğretimime 2012-2013 döneminde başlayacak öğrencilerden itibaren uygulanmalı, halihazırda lisede okumakta olan öğrencilerin hiçbirini etkilememeli. Tabii bana fikrimi soran olmadı. Bize, biz öğrencilere fikrini soran hiç olmadı.

Velev ki, fikir almak usulünüze değil de sayın yetkili kişiler, usulünüzde mantıklı bir yol yordam izleyerek, vicdan sahibi olmak da mı yok? Benim sabah öfkeyle uyanıp da ders çalışamadığım üç günün, hiçbir şey yapamadan oturduğum saatlerin hesabını kim verecek? Ayrıca geçen seneki şifre rezilliğini de unutmadık çok sevgili ÖSYM. Bu ülkenin yıllarca en güvenilir kurumu olup da son yıllarda güvenilirliğinden eser kalmayan, halkımızı yiyen seni biz nasıl affedecegiz ve yapılan haksızlıkları nasıl hazmedeceğiz?

Bir ton, bir daha kullanmayacağım, rahatlemek de sınavdan bir ay sonra unutacağım, bilgi ezberledim sene başından bu yana. Salt bir senelik emek de değil, benim (ve arkadaşlarının, adlarını bilmediğim akranlarının) OKS de çalıştığım, iyi bir liseyi kazanmak için döktüğüm terden, lisede harcadığım saatlere uzansak İstanbul'dan Eskişehir'e kadar yolu var. Su ana dek yurtdışında okuma fikrine sıcak bakmamış ben, yurtdışında mı okusam diye düşünmeye başlıyorsam, kendi ülkemdeki geleceğimden endişe duyuyorsam, burada bir terslik var. Ne ergenlikten bu isyanım (19 yaşındayım zaten artık), ne de **"kaçmaya"** can atmamdan. Akranım gençlerin ve sahsının düştüğü belirsizlik ve karanlıklığa tahammülü edememenden. Mutlu uyanmayı hak eder bence her insan.

Fazıl Say'a, karikatürlerine, gazetecisine dava açan, ülkesinin gençlerinin mahum değişikliklerden nasıl etkilendiğine kafa yormayıp da hâlâ kadın bedeni üzerinden siyasetine devam eden zihniyet görmüyor musun, bizi siz delirttiniz!

*İstanbul Erkek Lisesi

Özetle, dershaneler meydan savaşına katılan tarafların iddialarının veya tartışmak istedikleri "gerçekler" demetinin ne kadar ciddiye alınabileceğinin bir ölçütü, tartışılmayan gerçeklerdir. Bu ölçüt göz önünde tutulduğunda, tartışmaların pek önemli olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Gözü Yüksekte Olanlar

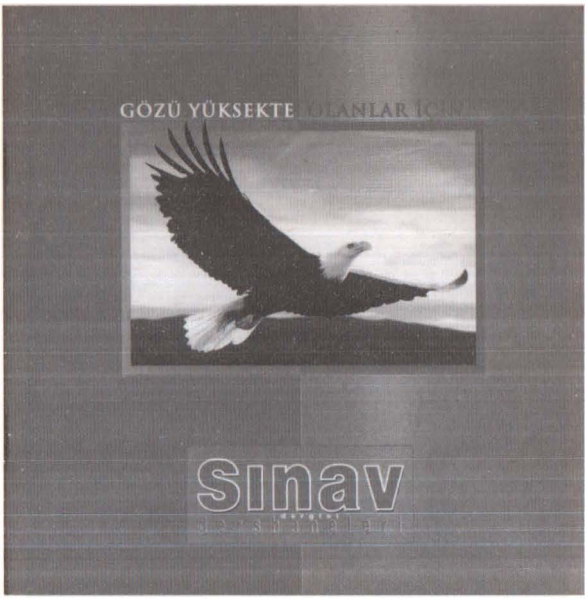
Dershaneler meydan savaşında söylenenlerin, özellikle de "Dershane Gerçeği" başlıklı kitapçıktaki iddiaların ne kadar geçerli olduğuna ilişkin önemli bir diğer ölçüt, dershane reklamları olabilir. Dershanelerin çok çeşitli ve çeşitli olduğu kadar önemli işlevleri varsa, bu işlevlerin dershanelerin pazarlanması sırasında öne çıkarılması beklenebilir. Örneğin, Yusuf Kaplan'ın iddia ettiği gibi dershaneler çocukları ve gençleri hayata hazırlıyorlarsa, bu anlama gelen ibarelerin reklamlarda kullanılmış olması beklenebilir.

Reklamlarda kullanılan söylem ciddi bir çabayla incelendiğinde, reklamlarda fırsat eşitliği ve "manevi" kazanımlardan söz edilmediği hemen görülebilir. Tam tersine, dershaneler tümüyle sınav-yarış-yarışma ekseninde pazarlanan bir üründür.

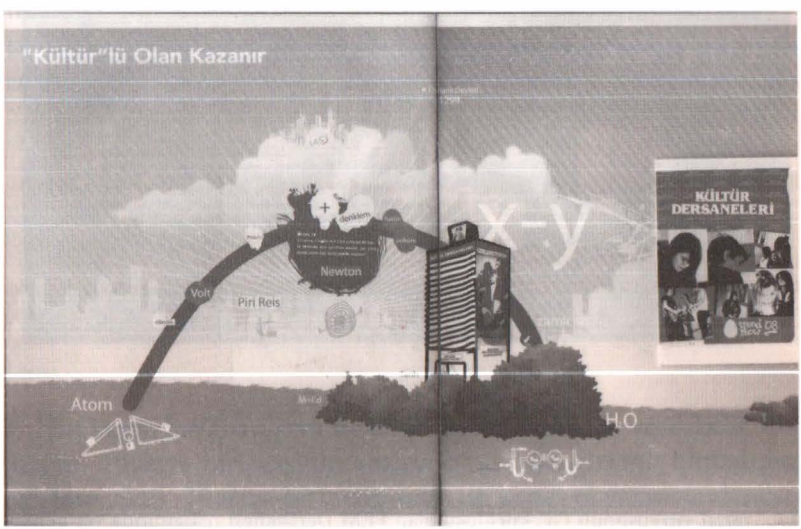
2003-2008 döneminde çeşitli dershanelerden toplanan broşür, kitapçık, vb. yayımlar incelendiğinde, oldukça farklı sloganların ve reklam çeşitlerinin kullanıldığı görülebilir.[16] Bu reklamlar hemen hiç araştırma konusu yapılmamıştır. Eğer dershane reklamları yan yana konulup tematik bir inceleme yapılacak olsa, şöyle bir kurgu kolayca oluşturulabilir:

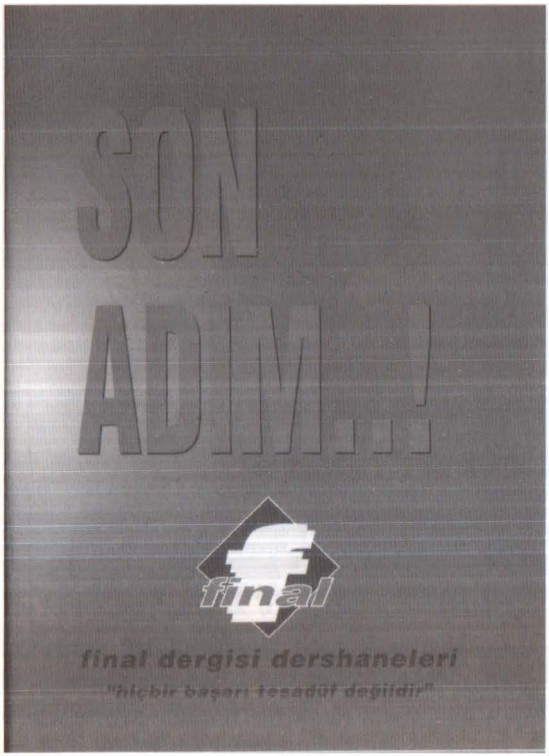
Dershaneye gidenler, "gözü yüksekte olanlar", yani kazanmak isteyenlerdir. Herkes kazanmak ister. Söz konusu olan bir yarıştır ve kazanmak için yarışmak gerekmektedir.

16. Bu malzeme, "3 Saat: Bir ÖSS Belgeseli" çalışmaları sırasında toplanmıştır. Belgesel aşağıda ele alınmaktadır.

Mesele yarışa katılmak değil, kazanmaktır. Yarışı kazanacakların kimler olduğu da bellidir. Ancak dershaneli olan yarışı kazanabilir. Başarı rastlantısal değildir. Başarı, yani yarışı kazanmak, dershaneden geçer.

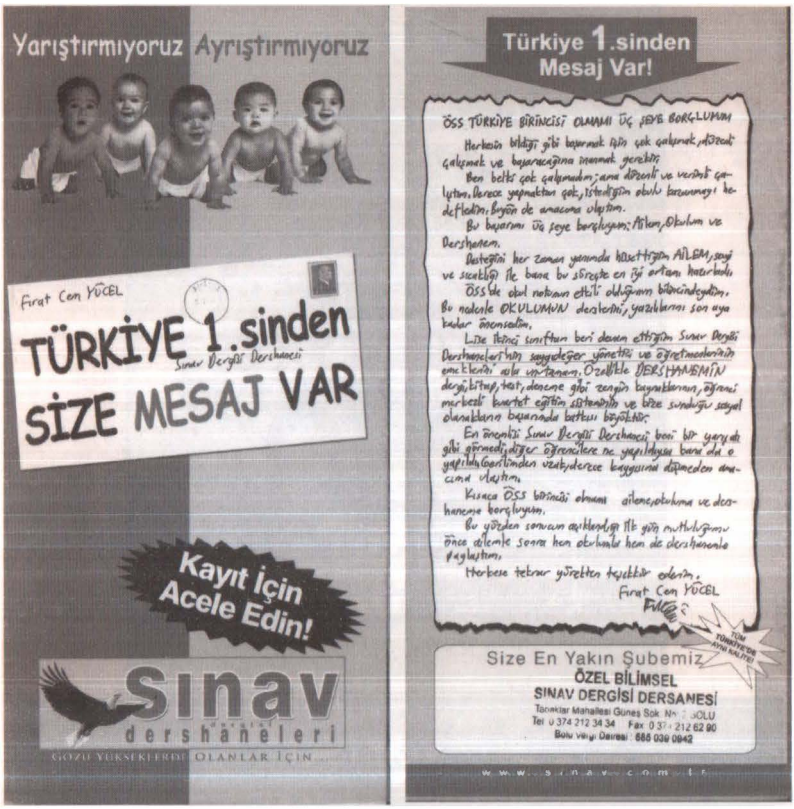
Dershanelerin neden var olduğunu tartışmak aslında gerekli değildir. Sınav varsa, hazırlanmak gerekir; hazırlanmak için de dershane gerekir. Sınav ya da yarış varsa, bu yarışa erken başlamak gerekir.[17]

17. "Yarış" vurgusunun GC kuruluşu olan FEM Dershanesi reklamında yer aldığının altını çizmek gerekir.

Bu yarışı kazananların ne dediklerine de kulak verilebilir. Örneğin, Türkiye birincisinin sözleri başarının gizemli olmadığını gösterecektir. Türkiye birincisi, hem de kendi el yazısıyla dershanenin gerektiğini söylüyorsa, demek ki dershane gereklidir.

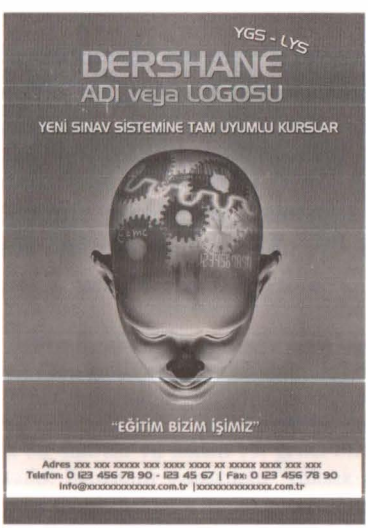

Sonuçta, artık yalnız üniversitelere değil, kurumlara da sınavla girilmektedir. Bu sınavlar için de, dershaneler gereklidir. Dershanesiz bir yaşam düşünülemez.

Sınavlar çeşitlenebilir, yeni sınavlar türetilebilir. ÖSS gibi eski sınavlardan yeni sınavlar türetilmesi gibi. Sınavlar bir virüs gibi yayılacak, çoğalacaktır. O zaman dershane reklamı yapmak isteyen bir ajansın ilanla müşteri ararken kullanacağı reklamlar için bir şablon düşünmek zor olmasa gerekir: "Yeni sınav sistemine uygun dershane." Dershaneler her zaman sınav sistemine uyum sağlar!

Altın Çocuklardan Altın Nesile

Sınavların, özellikle de üniversite sınavının ve dershaneye gitmenin toplumda kanıksandığı ortadadır. Dershanelerin kanıksanmış olması, tedavüldeki bir araç gibi el değiştirmesinden, "dershane ödülü" dağıtılmasından da anlaşılabilir.

200 KİŞİYE ÜCRETSİZ DERSHANE KAMPANYASI KAZANANLAR LİSTESİ (ASIL-YEDEK)

ASIL LİSTE (200 kişi)

Doğan Gazetecilik A.Ş. tarafından, Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 10.07.2008 tarih ve B.07.1.MPİ.0.13.00.02.401.02.99-1455-8161 sayılı özel yazısına dayanılarak yapılmıştır. 1.866 (bindüz) katılımcılı, 15 Eylül 2008 tarihinde yapılan çekilişte İdaremiz kazanan 200 asil talihli okurumuzun listesi aşağıda belirtilmiştir. İdaremiz kazanan asil talihlilerin 03.10.2008 tarihine kadar 0212 286 67 13 no'lu Final Dershanesi telefonuna başvurmaları gerekmektedir.

01-Ayşegül Menekşe-İSTANBUL
02-Ahmet Rifat Akçay- KAYSERİ
03-Rıza Ertal – İZMİR
04-Erkan Malo - İZMİR
05-Özlem Çöl – İZMİR
06-Yağmur Ferhan-İZMİR
07-Murat Çelik-TEKİRDAĞ
08-Mehmet Gülderen-ANKARA
09-Mustafa Altun-KOCAELİ
10-Esin Baydar-BALIKESİR
11-Zeynep Çevik- MERSİN
12-Büşra Toker-KOCAELİ
13-Fatih Çabuk-İSTANBUL
14-Arife Şitan Demir-İSTANBUL
15-Ertuğrul Kükrer-ESKİŞEHİR
16-Yakup Memiş-SAMSUN
17-İrfan Erim-MUŞ
18-Nazife Demir Koç-KONYA
19-Melek Aydaoğlu-DÜZCE
20-Gözde Kunt-EDİRNE
21-Dilara Yılmaz-İZMİR
22-Mustafa Salih Bahar-TEKİRDAĞ
23-Gülşen Güven-DENİZLİ
24-Fatma Akıncı-ANKARA
25-Ahmet Burak Demirci-ANKARA
26-Bilge Akgül-ADIYAMAN
27-Hülya Pehlivan-İSTANBUL
28-Nürullah Akınoklar-İZMİR
29-Hüseyin Günay-EDİRNE
30-Fethiye Işıklar-İSTANBUL
31-Hakan Demirbaş-İSTANBUL
32-Ahmet Özdoğan-GAZİANTEP
33-Tuğba Topçu-ANTALYA
34-Nermin Eser-İZMİR
35-Gülsinaz Güselgün-İSTANBUL
36-Ebru Kaya-KOCAELİ
37-Sevgi Turhan Senem-İSTANBUL
38-Selahattin Ercan-İSTANBUL
39-Sema Yeldan-ANKARA
40-Gülendam Billici-İZMİR
41-Erol Kutunsel-EDİRNE
42-Cemaliye Öğütücü-İSTANBUL
43-Merve Yılmaz-İSTANBUL
44-Ömer Öztürk-DENİZLİ
45-Sinan Sayın-İSTANBUL
46-Seda Zamir-İSTANBUL
47-Nilgün Gündoğdu-ANKARA
48-Hayri Deniz-İSTANBUL
49-Necati Barış Özdem-UŞAK
50-Songül Kaçmaz-İZMİR
51-Ferit Çem Güngör-İSTANBUL
52-Metin Özünan -İSTANBUL
53-Murat Ok-OSMANİYE
54-Turgay Aktaş-KONYA
55-Mustafter Öztürk-İZMİR
56-Barış Yalçınkaya-İSTANBUL
57-Fikriye Aksoy-ADANA
58-Ali Akbaş-GAZİANTEP
59-Mazhar Toktamış-DİYARBAKIR
60-Seçil Girgin-İZMİR
61-Peribegül Duyar-ORDU
62-Sefa Yüksel-İSTANBUL
63-Oya Gökçe Baş-İSTANBUL
64-H. Merve Abuş-ADANA
65-Ertan Altunbaşak-MERSİN
66-Hasan Nalbant-İZMİR
67-Sinem Gündüz-İSTANBUL
68-Leyla Akyüz-ADANA
69-Sadık Kındaş-SAMSUN
70-Mevlüt Özciğer-ANTALYA
71-Sabahattin Kvanç Atilla-İSTANBUL
72-Filiz Kestane-İSTANBUL
73-Adnan Yöney-İSTANBUL
74-Gökhan Yılmaz-SİVAS
75-İlker Karadere-İSTANBUL
76-Gülden Pastutmaz-İSTANBUL
77-Sevim Yıldız-ELAZIĞ
78-Merve Tiryakioğlu-İSTANBUL
79-Bülent Özgözoğlu-ANKARA
80-Nüzhet Şar-İSTANBUL
81-Ahmet Kuzucu-KOCAELİ
82-Özlem Biberoğlu-İSTANBUL
83-İsmet Abdullat-İSTANBUL
84-Numan Gün-SAMSUN
85-Gülşen Şen-İSTANBUL
86-Nermin Çınar-İZMİR
87-Özlem Talu-İSTANBUL
88-Kemal Karahan-İZMİR
89-Nebi Yıldırım-İZMİR
90-Erkin Hanlıoğlu-DÜZCE
91-Feyziye Çaltek-İSTANBUL
92-Kemal Yıldırım-GAZİANTEP
93-Gökhan Bilgiç-ANTALYA
94-Pelin Elçin Gürgen-BALIKESİR
95-Kazım Birkes-BURSA
96-Hasan Okmuş-KARAMAN
97-Bilal Altun-MERSİN
98-Aysel Gündüz-ÇANAKKALE
99-Fatih Satılmış-BURSA
100-Taner Topur-K.MARAŞ
101-Neslim Özkan-DİYARBAKIR
102-Ali Billemiş-İSTANBUL
103-Abdullah Rasim Oğuz-MERSİN
104-Aylin Öner-DÜZCE
105-Gülay Kılıç-İSTANBUL
106-Yener Demir-BALIKESİR
107-Canan Dinçel-İSTANBUL
108-Mehmet Karabıyık-HATAY
109-Can Babaç-SİNOP
110-Birdem Kalaycı-KARAMAN
111-Hacer Uğur-BURSA
112-Erdem Dalkılıç-İSTANBUL
113-Mehmet Sevim-BURSA
114-Nesimi Karatoprak-TEKİRDAĞ
115-Eda Top-İSTANBUL
116-Nasli Tunç-İSTANBUL
117-Ender Uzun-ANTALYA
118-Savaş Aydın-BALIKESİR
119-Rüveyda Baş-ELAZIĞ
120-Gizem Tıra-KONYA
121-Ahmet Tere-MANİSA
122-Geylan Akşan-HATAY
123-Ramazan Alkan-DİYARBAKIR
124-Cemile Döndar-ANKARA
125-Necati Zengin-ISPARTA
126-Ece Naz Duman-MERSİN
127-Mevlüde Kıbar-ZONGULDAK
128-Turan Tekin-KONYA
129-Mümire Ellişen-GAZİANTEP
130-Mücahit Akgül-ANKARA
131-Sakine Çelik-ÇANAKKALE
132-Metin Fidan-ZONGULDAK
133-Ayhan Akçay-İZMİR
134-Servet Sümbül-İSTANBUL
135-Veli Türkka-AFYONKARAHİSAR
136-Gürsel Gökül-İZMİR
137-Yusuf Sunar-ELAZIĞ
138-Candan Akarca-ANKARA
139-Cihat Kestek-OSMANİYE
140-Selçuk Sarı-MERSİN
141-Fatih Çiftçi-İZMİR
142-Nilgar Gözde Okut-İSTANBUL
143-Serde Yüksel-İSTANBUL
144-Yusuf Şanlıyurt-ADANA
145-Vildan Ersoy-DENİZLİ
146-Ali Yavuz Tuncer-KONYA
147-Mehmet Yılmaz-İSTANBUL
148-Ayşe Coban Topak-ADANA
149-Ebru Kaçar-KOCAELİ
150-Işık Kereen Koç-İSTANBUL
151-Doğan Kılıç-İSTANBUL
152-Halil Koç-İSTANBUL
153-Sedat Ener-DENİZLİ
154-Fikret Kuyumcu-İSTANBUL
155-Hakkı Çalışkanlı-İZMİR
156 -Öznur Öztemiz-İZMİR
157-Gizem Özel-İSTANBUL
158-Tanrıverdi Soylu-İSTANBUL
159-Gülbahar Akmeşe-ELAZIĞ
160-Deniz Çavdar-İZMİR
161-Görkem Özey-İZMİR
162-Ebru Güneş-VAN
163-Bora Ülker-BURSA
164-Turaç Yazar-ANKARA
165-Ahmet Akbaya-ADANA
166-Serkan Yılmazer-İSTANBUL
167-Dilek Okta-İSTANBUL
168-İsmail Baştürk-İSTANBUL
169-Mevlüt Han Mertürk-İSTANBUL
170-Remziye Dinç-İZMİR
171-İzzet Baran Kocanaz-İZMİR
172-Sura Bahadır Adıgüzel-İSTANBUL
173-Yiğit Bora Tufan-MERSİN
174-İlyascan Çalış-İSTANBUL
175-Tuğçe İğde-İZMİR
176-Eda Canım-HATAY
177-Mehmet Oğuz Örsün-KONYA
178-Murat Çelik-TEKİRDAĞ
179-Emrah Koçhisarlı-İSTANBUL
180-Celal Özhalaç-İZMİR
181-Gülseren Yıldırım-BURSA
182-Nurgül Geçer-AFYONKARAHİSAR
183-Bilal Altun-MERSİN
184-Muhammet Bozoğlu-İSTANBUL
185-İrfan İnci-İSTANBUL
186-Gizem Ersen-BALIKESİR
187-Ergün Yıldızdal-İSTANBUL
188-Gamze Takış-ANKARA
189-Sibel Sevat-İSTANBUL
190-Özlem Yalçıntepe-EDİRNE
191-Mustafa Nuri Okuoğlu-BİNGÖL
192-Caner Aydın-İSTANBUL
193-Ayşe Ece Çiçek-ANTALYA
194-Aylin Yıldırım-İSTANBUL
195-Hülya Özen-ANTALYA
196-Nimet Alan-TUNCELİ
197-Abdurrahman Oğuz-ANTALYA
198-Guntay Erenoğlu-İSTANBUL
199-Şakir Uyanık-ESKİŞEHİR
200-Dilek Şen-KIRKLARELİ

YEDEK LİSTE (100 kişi)

Doğan Gazetecilik A.Ş. tarafından, Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 10.07.2008 tarih ve B.07.1.MPİ.0.13.00.02.401.02.99-1455-8161 sayılı özel yazısına dayanılarak yapılmıştır. 1.866 (bindüz) katılımcılı, 15 Eylül 2008 tarihinde yapılan çekilişte İdaremiz kazanan 100 yedek talihli okurumuzun listesi aşağıda belirtilmiştir. İdaremiz kazanan yedek talihlilerin 18.10.2008 tarihine kadar 0212 286 67 13 no'lu telefona başvurmaları gerekmektedir.

1-Mehmet Salt Eren-GAZİANTEP
2-Tuğba Aral-İSTANBUL
3-Pınar Sengül Ak-SAMSUN
4-Eyüp Kuttan-MALATYA
5-Mert Mahanoğlu-İZMİR
6-Hilal Bal-ÇANKIRI
7-Arif Aydın Altunay-BURSA
8-Suat Erkmen-ORDU
9-Hasan Kayahan-BURSA
10-Işık Arel -İSTANBUL
11-Emrah Albayrak-AYDIN
12-Utkan Sobay-İZMİR
13-Güneş Alpaslan-KOCAELİ
14-Selami Oksüz-İSTANBUL
15-Selami Koçal-ANKARA
16-Caner Kömürcü-HATAY
17-Seyfettin Akbulut-MARDİN
18-Güven Yılmaz-GAZİANTEP
19-Hüseyin Yeşilgül-ŞANLIURFA
20-Esra Kapçak-BURSA
21-Burcu Özdemir-İSTANBUL
22-Müjgan Sezer-ANKARA
23-Vedat İkincisoy-DİYARBAKIR
24-Ruken B.İZMİR
25-Çetin An-AKSARAY
26-Melek Karaaslan-HATAY
27-Ömer Yıldırım-İZMİR
28-Ziya Kaya -İSTANBUL
29-Deniz Işık-VAN
30-Burcu Arkan-İSTANBUL
31-Eren Çalışkan-İZMİR
32-Mumine Hayrun Sağlam-İSTANBUL
33-Ali Akmeşe-ELAZIĞ
34-Berk Yanık-ADANA
35-Bknur Bozalan-ESKİŞEHİR
36-Songül Aksy-İZMİR
37-Dursun Karaeli-DENİZLİ
38-Gökhan Güven-BOLU
39-Ulaş Ergün-İSTANBUL
40-Ali Taka-BURSA
41-Ezgi Arslan-ANKARA
42-Fulya Yazlamaz-ADANA
43-Murat Östündağ-İZMİR
44-Yusuf Semih Sufraci-ANKARA
45-Abdullah Öntürel-ANKARA
46-Mertkan Sağlam-TRABZON
47-Hawra Kansu-ANTALYA
48-Nurgül Özerengin-TEKİRDAĞ
49-Levent Bahadır-ZONGULDAK
50-Gamze Canlili-İSTANBUL
51-Birgül Sezgin-İZMİR
52-Esin Akın-İZMİR
53-Eylem Altıtaş-ADANA
54-Kübra Funda Ünalan-İSTANBUL
55-Burak Özveşilyurt-İSTANBUL
56-Onur Candemir-KONYA
57-Bensu Ezgin-ADANA
58-Atike Özlü-ESKİŞEHİR
59-Saliha Kitiş -İZMİR
60-Duygu Nuray Şahvelet-AĞRI
61-Yusuf Özen-ANTALYA
62-Gamze Burcu Opçin-ANKARA
63-Yaşar Atay-İSTANBUL
64-Erkan Yıldırım-İSTANBUL
65-Halil Dikaya-HATAY
66-Hikmet Altınok-KIRŞEHİR
67-Ahmet Kıyak-ESKİŞEHİR
68-Zehra Çelik-DÜZCE
69-Murat Özdemir-GAZİANTEP
70-Ahmet Çakır-AMASYA
71-Celal Bursalı-DENİZLİ
72-Çiğdem Özdemir-İSTANBUL
73-Seda Güzel-DİYARBAKIR
74-Hidayet Canbaz-ANKARA
75-Mehmet Zeberkıya Kıray-ERZURUM
76-Tuğçe Beyçiç-İSTANBUL
77-Nurullah Akın-DENİZLİ
78-Cuma Yıldız-DİYARBAKIR
79-Mustafa Serbes-KOCAELİ
80-Muhammed Ali Kaşar-ANKARA
81-Ayşe Tekin-MERSİN
82-Ebru Hotanoğlu-İSTANBUL
83-A.Ayşe Gocay-İSTANBUL
84-Ahmet Kuş-SİNOP
85-Gazi Murat Akdoğan-SİVAS
86-Deniz Akar-TRABZON
87-Nurgül Sevim-İZMİR
88-Nadide Süren-İZMİR
89-Övgü Kakız-ANTALYA
90-Kadriye Türkmenoğlu-KASTAMONU
91-Saime Akın-BURSA
92-Alper Varol-İSTANBUL
93-Levent Aydemir-ANKARA
94-Yılmaz Daş-İZMİR
95-Aylin Seyarı-MERSİN
96-Onur Demirtaş-ANKARA
97-Cebrail Doğan-BALIKESİR
98-Necdet Aydıztın-İZMİR
99-Özge Isli-ANKARA
100-Saniye Fitun Eren-İSTANBUL

Toplumun sınav-yarış-yarışma ekseninde düşünmeye alışması, bunun kanıksanması için sınava girip yarışan ve yüksek puan tutturanlara özel bir statü verilmesi de önem taşımaktadır. Bu açıdan İş Bankası'nın bir reklamı özellikle ilgi çekicidir.[18]

18. *Hürriyet*, 16 Ağustos 2002, s. 2.

İş Bankası kuruluşunun 78. Yılında, ÖSS'de Eşit Ağırlıklı puan üzerinden dereceye giren 78 gence ödül vermişti. Bankanın verdiği tam sayfa, "78 Türk büyüğü" başlıklı ilanda şöyle yazıyordu: "*Onlar henüz buluşlarıyla, siyasi veya ticari başarılarıyla tarihe geçmediler. Ama eminiz geçecekler. Geleceğin Türkiye'sini onlar inşa edecek, ülkemiz onların omuzlarında yükselecek... Onlar bugünün "Altın Gençler"i, yarının Türk büyükleri.*"[19]

19. Banka, ödül olarak "500 milyon TL, bir plaket ve İşnet'ten 1 yıl ücretsiz internet" vermeyi uygun bulmuştu. Bankanın çok önemli olduğunu belirttiği 78 gence yalnızca bir yıllık ücretsiz internet aboneliği uygun görmesinin nedeni, ancak "ticari zihniyet" olabilir. Bankanın neden 78 gence önem verdiği, sıradaki 79. ve 80. gence farklı davrandığı, ya da bir sonraki yıl neden 79. genci önemsemeye başladığı da aslında önem taşımaktadır. Bankanın varsaydığı, "yüksek puan-Türk büyüğü olmak" ilişkisi bir varsayıma dayanmaktadır ve 78 gencin bu varsayıma dayanılarak ödüllendirilmesi keyfidir. Kullanılan "Türk büyüğü" yakıştırması ise etnik kimlik konusundaki yaygın cehaleti yansıtmaktadır.

Bu ilanda çok çarpıcı olan, bir üniversite giriş sınavından yüksek puan almanın "yarının Türk büyüğü" olmak ile eş tutulmasıdır. Tıpkı dershane reklamlarında olduğu gibi, mekanik bir işleyiş olduğu varsayılmaktadır. *Çalış-hazırlan-sınava gir-yüksek puan al-üniversitede oku ve toplumun büyüğü ol!* Banka ilanında bu varsayımın olduğu ortadadır: Yüksek puan alan gençler, buluşlar yapacak, siyasette öne çıkacaktır. İş Bankası Türkiye'de kapitalizmin yerleştirilmesinde önemli bir rol oynadığı için, "ticari" başarılar da unutulmamıştır. Öte yandan, ilanın Özal Dönemi'nde iyice güçlenen teknokrat yönetici anlayışını yansıttığı da söylenebilir. Üniversite giriş sınavından yüksek puan alanlar, bilim-siyaset-ticaret yaparlar. Onlardan hukukçu, gazeteci, şair, ressam, tiyatrocu olmaları beklenemez.

İş Bankası'nın "Altın Gençler" benzetmesi yapmış olması da ilgi çekicidir. Bu benzetme, sınav-yarış-yarışma ekseninde düşünüldüğünde altın madalya kazanmak çağrışımı yapsa da, bunun ötesinde bir anlam da taşımaktadır. "Altın Gençler" benzetmesi, bir üniversite giriş sınavından yüksek puan alanların tanımı gereği "büyük", tanımı gereği altın kadar değerli olduğunu vurgulamanın ötesinde, bu özelliklerinin kalıcı olduğu anlamına da gelir.

Tam da bu noktada, İş Bankası reklamındaki zihniyet ile GC zihniyeti benzeşmektedir. GC içerisinde, uzun süredir bir "altın nesil" kavramı kullanılmaktadır.[20] Fethullah Gülen yıllar önce şu tanımı yapmıştır: Altın Nesil, "*bütün düşünürlerin tasavvur edip tasvirine çalıştıkları ideal sistemi hayata geçirebilecek, zaman dilimlerine âlî vasıflar sunabilecek bir nesildir.*"[21] Dolayısıyla, Işık Evleri, yurtları, dershaneleri bu nesli yaratmak için birer araç olarak görülmelidir. Söz konusu nesil, bir ülke sınırlarıyla tanımlanmış değildir; GC sınırlar ötesi bir ufka ve işleyişe sahiptir.[22]

Dershaneler bir yandan "altın gençler" bulunabileceğine, diğer yandan "altın nesiller" üretilebileceğine inananlar tarafından bir araç olarak görülmektedir. Bu kavramları kullananlar, seçme sınavlarından hiç de rahatsız değildir. Öte yandan, altın benzetmesi yapan kişi ve kuruluşlar, aslında ortak bir araçsal anlayışı yansıtmaktadır. Gençler bir şeyler için araçtır; onlar birer nesne olarak görülebilir.

20. Yavuz Çobanoğlu. *"Altın Nesil"in Peşinde: Fethullah Gülen'de Toplum, Devlet, Ahlak, Otorite*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
21. Çorum, 1977, http://tr.fgulen.com/content/view/7835/108/.
22. Bayram Balcı. Fethullah Gülen Okulları: Orta Asya'da İslam Misyonerleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Dershane Yöneticileri Ne Diyordu?

Dershaneler meydan savaşındaki iddiaların sınanmasına dönecek olursak, bu iddiaların ne kadar geçerli olduğuna ilişkin oldukça önemli bir diğer ölçüt, dershane yöneticilerinin söyledikleridir. Dershane yöneticileri özellikle velileri ikna etmek konusunda çok başarılı olan pazarlama uzmanlarıdır. Tam da bu nedenle, dershane yöneticilerinin yönettikleri kuruluşları nasıl tanımladıkları, hangi işlevleri öne çıkardıkları ve dershaneler konusundaki iddiaları destekleyen görüşler ileri sürüp sürmedikleri incelenebilir.

"3 Saat: Bir ÖSS Belgeseli" için dershane yöneticileriyle yapılan derinlemesine görüşmelerde, dershaneler meydan savaşındaki iddiaları destekler nitelikte görüşlere pek rastlanmamıştır.[23] Dershanelerini farklı ve daha önce göstermek isteyen yöneticilerin, öğrenci başına kaç bin soru çözülmesini sağladıklarını, hatta kaç kilogram test verdiklerini dile getirdikleri görülmüştür.

Dershane yöneticileri görüşme yapmaktan kaçınmadıkları gibi, görüşlerini ileri sürmekten de çekinmemişlerdir. Bu nedenle yapılan görüşmeler oldukça uzun sürmüştür. Bu görüşmelerden biri, Fen Bilimleri Merkezi Dershanesi yöneticisiyle yapılmıştır. Görüşmede dershanelerin işlevleri ve işleyişleri konusunda şunlar vurgulanmıştır:

> Günümüzde dershaneler oldukça ciddi biçimde, artık insanların eğitimine katkısı olan birer kurum haline gelmiştir. Artık üniversiteye girmenin sektörü haline gelmiştir.
> Bizim dershanemizden (...) söz edersek eğer, bu sektör içinde parmakla gösterilecek birkaç dershaneden bir tanesi. Hatta sistem olarak da, çok farklı bir dershane diye düşünüyoruz. Bu sadece bizim söylemimizde değil; zaten öğrencilerin kabulü, kamuoyunun kabulü bunu gösteriyor. (...) sınavla öğrenci alan okul öğrencilerinin %80'i (...) bizdedir. (...). Bizim kurumda klasik bir dershane anlayışı yoktur. Aksine öğrenci dershane ve okulu yan yana götürmektedir; dershane [okula] yardımcıdır,

23. Belgeselde İstanbul'da yaşayan altı gencin, 2004'de yaklaşık 1 milyon 750 bin adayla birlikte yaşadığı ÖSS deneyimi yakından ele alınmaktadır. Belgesel, Serdar M. Değirmencioğlu ve Can Candan tarafından hazırlanmış ve 2008'de gösterime girmiştir. Belgesel hakkında daha geniş bilgi için bkz: Yamaç Okur, "Siz ve biz bunun mağduruyuz. ÖSS'nin olduğu yerde bizim mutlu olmamız mümkün olamaz", Sinema Söyleşileri, 2008, der. A. Oğuz ve D. N. Erselcan, Boğaziçi Mithat Alam Film Merkezi Yıllığı, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 2009. (s. 321-344). (http://www.mafm.boun.edu.tr/files/102_Can_Candan_Serdar_Degirmencioglu.pdf). Ayrıca, Mehmet Toran, "3 Saat: Bir ÖSS Belgeseli" üzerine Serdar M. Değirmencioğlu ve Can Candan ile röportaj, *Eleştirel Pedagoji*, 2009, Yıl 1, Sayı 2, 78-80.

engel değildir. Biz her zaman kurum olarak, öğrenci de alt yapı olarak okulların önemli katkısı olduğunu kabul eden bir dershaneyiz. Bizim yaptığımız, onların o alt yapısını yükseltmek, düzeltmek (...) bugünkü geçerli olan ÖSS sisteminde, ÖSYM'nin istediği nitelikte, sorularla öğrencilerimizi donatmak.
[Sınavda başarının] %50'si bilgiye dayalıdır. Diğer %50'si de o üç saatlik süreyi doğru kullanmak, iyi kullanmak, yorum gücü kazandırmak için, yoğun sınav yapmak, ayrıca bir sorunun en kısa şekliyle, pratik yolla çözümünü sağlamak, sınav psikolojisine hazırlamak ve aynı zamanda da öğrencilerin üniversite sınav sonuçlarına göre, (...) tercihlerini yönlendirmek, saptamak ve tercih aşamasında onların tamamen yardımcı olmaktır görevimiz.
(...) ilk bakışta dershaneler bir öğretim kurumu gibi görünmesine [karşın bizim] az da olsa eğitsel yönü ağırlıklı olan bir yapımız var. (...) keşke (...) öğrenciyi üç dört sene okullar gibi eğitme imkanımız olsaydı, (...) eğitimleriyle de uğraşsaydık. Maalesef öğrencinin altı yıllık ortaöğretimdeki [birikimini] bir yıllık bir süreç içinde verme gibi bir görevimiz var. Doğal olarak, öğretim (...) daha çok öne çıkıyor.

Final Dershanesi Genel Koordinatörü ile Kumburgaz Princess Otel'de, 9 Haziran 2004 tarihinde yapılan görüşmede dershanelerin aslında çarpık bir sistemin ürünü olduğu ve dershanelerin "olmazsa olmaz" olmadığı vurgulanmış; üniversiteye giriş sistemi ve okullar üzerindeki etkisi şu şekilde değerlendirilmiştir:

Bence bu sistem doğru değil. Bu sistemde çok fazla çalışan öğrenci, çok fazla şey yapamıyor. Çok soru çözen yapıyor. O nedenle biz Final Eğitim Kurumları olarak 64 tane deneme uyguluyoruz çocuklara. (...) okullarda başı boşluk [oluştu]. Biliyorsunuz okullarımızda lise sonda nerdeyse ders yapılmıyor artık. Öğrenci diyor ki, "ben artık sınava hazırlanacağım." "Lise 2 ve Lise 3 konuları gelmiyor. Burada ben ne yapacağım" diyor. (...) Şimdi bizim üniversite hocaları isyan ediyor. Haklı olarak isyan ediyor; "elimize gelen öğrenci matematik bilmiyor" diyor, doğru. Eskiden böyle değildi. Hatta ben şuna taraftardım, bir tek sınavla bir öğrenci değerlendirilemez. Bir insanın geleceği 3 saatlik bir sınavla değerlendirilemez.

Bu görüşmenin Kumburgaz Princess Otel'de yapılması bir rastlantı veya kurgu değildir. "3 Saat: Bir ÖSS Belgeseli" çekimlerinde, daha önce belgelenmemiş deneyimlerin özellikle görüntülenmesine çalışılmıştır. Öğrencilerin kampa alınması belgelenmemiş dershane uygulamalarından biri olduğu için Final Dershanesi tarafından yedinci kez düzenlenen kamp ziyaret edilmiştir.[24]

24. Kamp, Kumburgaz Princess Otel'de 30 Mayıs-10 Haziran tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

Burada bulunuş amacımız şu: öğrencileri belli bir moralle sınava göndermek. ÖSS sınavı 20 Haziran'da. Buraya Marmara Bölgesi'ndeki şubelerimizden öğrenci getiriyoruz.

Türkiye genelinde 2 tane sınav yapıyoruz. Yaklaşık 170 bin kişi giriyor. Bir de bağlı olduğumuz TODER [sınavı ile birlikte] 3 sınav yapıyoruz.[25] (...) ilk 500e giren öğrenciler moral motivasyon kampına girmeye hak kazanıyor. Ama (...) gelmek istemiyorsa biz getirmiyoruz. (...) velilerden, "buraya gelmesinde herhangi bir sakınca yoktur" (...) diye bir dilekçeyi imzalattıktan sonra buraya çıkıyoruz.

Burada bazen bir sınav bazen iki sınav yapılıyor günde. Her gün 2 sınav yapmak öğrenciyi çok yoruyor. Çünkü bu öğrenciler bir yıl boyunca sınava girmişler, zaten sınav tekniğini kavramışlar ama burada sadece son hamleyi yapmak [için bulunuyorlar]. (...) Önemli olan nedir, finişteki ipi görmesi. Doğrudur, bizim dershanelerde sınav yapılıyor. Önemli olan o ipi göğüslemek.

Öğrencilerimizi sene sonunda kampa alıyoruz. Final Eğitim Kurumları'nın olduğu yerlerde, Doğu'da Hazar Gölü çevresinde kampa alıyoruz, Ege Bölgesi'nde Kuşadası'nda, Ömer Tatil Köyü'nde kampa alıyoruz. Uludağ'da kampa alıyoruz. İstanbul'daki 10 şubemizi, artı Afyon, artı Çorlu, artı Kırklareli, Gebze gibi şubelerimizi de Kumburgaz'da alıyoruz. İç Anadolu Bölgesi'ni de Ankara Kızılcahamam'da alıyoruz. Ayrıca, Altındağ tesislerinde kampa alıyoruz. Bir de Çamlık tesislerimiz de kampa alıyoruz. Bu kamplarda ki öğrencilerimizin toplam sayısı yaklaşık 700-750 arası değişiyor. Bunlar Türkiye'de derece yapacak öğrenciler. Bizim kampa aldığımız Emre Kaçar ÖSS'de hem sözeli, hem de sayısalı yaparak Türkiye rekoru kırdı. O da bu kamplardan geçti.

Burada biz öğrenciyi şartlandırmıyoruz. "Derece alacaksın" demiyoruz. "Siz buraya girmeye hak kazandınız. Bu bizim için yeterli. (...) sizi reklam amacıyla getirmedik. (...) size baskı uygulamıyoruz. Baskı uygulasak, biz size günde çift sınavı zorunlu kılarız." Öğleden sonraki sınava isterlerse giriyorlar, istemezlerse girmiyorlar. Bunları, biraz önce sizler de gördünüz, sınav salonunda sınav uyguluyoruz. Suit oda tutmuşuz, orda da öğrenciler eksik bilgilerini öğretmenleri nezaretinde tamamlıyor. Ayrıca Final Eğitim Kurumlarının bize tahsis ettiği bir arabayla, biz öğrenciye her türlü kitap ve dokümantasyon yardımcılığı yapıyoruz. Kitaplar getiriyoruz. Akşamları da o kitaplardan çalışıyorlar. Akşamları da saat 20:00-23:00 arası yapamadıkları soruları soruyorlar öğreniyorlar, eksik konuları öğrenmenin yanında öğretmenlerle sohbet etme imkanı buluyorlar.

25. TÖDER: Tüm Özel Öğretim Kurumları Derneği. 3 Şubat 2003'te kurulmuştur ve özel dershaneleri temsil eden üç dernekten biridir. Özel Dershaneler Birliği Derneği (ÖZ-DE-BİR) ve GC kuruluşlarını temsil eden Güven Dershane Sahipleri Derneği (GÜVENDER) ise diğer iki dernektir.

Yukarıdaki alıntılara benzer alıntılar çoğaltılabilir. Bu gibi alıntılar, bir yandan sınav-yarış-yarışma düzeninin ne kadar yanlış olduğunu ve ne kadar aşırı sonuçları olabileceğini, öte yandan dershaneleri canla başla savunanların iddialarının çoğunun hiç de geçerli olmadığını göstermektedir. Dershane yöneticileri, tıpkı dershane reklamlarında olduğu gibi, sınav-yarış-kazanma temalarını öne çıkarmakta ve bu çerçeve içerisinde oldukça ikna edici olabilecek yollar izlemektedir.

Kendisiyle derinlemesine görüşmelere yapılan hiçbir yönetici dershanelerin geçerli ve kalıcı bir çözüm olabileceğini iddia etmemiştir. Tam tersine, dile getirilen eğitim sisteminin iyi işlemediği ve dershanelerin iyi işlemeyen bir sistemin doğurduğu, "boşluk dolduran" kuruluşlar olduğudur. Görüşülen yöneticilerden hiçbiri, eğitim sisteminin yarattığı eşitsizliklerin dershaneler tarafından kapatılabileceğini iddia etmemiştir. "Dershane Gerçeği" gibi yayımlarda yer alan iddialar ve saptamaların, dershane yöneticilerinin gündeminden çok daha farklı bir gündem olduğu kolayca görülmektedir.

Gerçeklerle Yüzleşmek

2013 sonunda patlayan dershaneler meydan savaşı Türkiye'nin çok zor bir süreç içerisinde olduğunu gösterdi. Dershaneler üzerinden yürütülen iktidar kavgası, her şeyden önce, Türkiye'nin giderek bilim ve gerçeklerden uzağa, bir çeşit bataklığa sürüklendiğini göstermektedir. Bu bataklıkta gerçeklerin yerine inanç ve kendini inanca dayanarak var eden bir otorite hüküm sürmektedir. Otoriteye bağlı düşünme ve bilgi, günümüzde medya tarafından yayılmakta ve bu nedenle medya iktidar savaşlarının en önemli araçlarından biri olarak görev yapmaktadır. Otoritenin söylediklerinin gerçek olarak sunulmasını sağlayan medyadır. Bu bağlamda, dershaneler meydan savaşı Ergenekon, KCK, OdaTV soruşturması gibi yürütülmüş; hızla çarpıtma ve yanıltma çabasına dönüşmüştür.

Dershaneler meydan savaşı sırasında gerek hükümet gerek GC yandaşlarının gerçekler ile "korkunç" bir ilişki kurdukları ortadadır. Taraflar açısından gerçekler bir oyun hamuru gibidir; istekleri doğrultusundan şekillendirilip bir silah olarak kullanılabilir. Meydan savaşına katılan medya kuruluşları şaşırtıcı denli basit kurgularla toplumu aldatma ve yönlendirmeye kalkmaktan hiç

çekinmediler. Gerçekler, artık olguların yansız değerlendirmeleri ile değil, otoritenin söylediklerinden ve medyanın sunduklarından ibaretti.

Dershanelerin neden gerekli olduğuna ilişkin olarak öne sürülen tezlerden biri olan, genç kuşakların korkunç tehlikeler ile karşı karşıya olduğu iddiası, oyun hamuru gerçeklerinden biri olarak görülmelidir. AKP ve GC, sürekli olarak içki, sigara, uyuşturucu gibi tehlikelerden ve ahlaksızlıktan boşuna söz etmemektedir. 24 Ocak ve 12 Eylül, yani çifte darbe ile başlayan neoliberal dönüşümde, toplumun müthiş bir sömürü bataklığına sürüldüğü ortada olmasına karşın, ahlaksızlık sömürü düzeninin inşasında ve işletilmesinde değil, başka yerde aranmaktadır. Neoliberal talanla birlikte zorunlu din derslerinin getirilmiş olması, topluma her olanakta muhafazakârlığın dayatılması rastlantısal değildir.

Bu bağlamda, haklar ve özgürlüklerin geriletilmesinde din ve muhafazakârlık çok önemli bir işlev görmektedir. Kadınların haklar ve özgürlüklerine yönelik saldırılar sık sık ahlaksızlık üzerinden yürütülmektedir. Kadınlar sokakta erkekleri tahrik etmekte, dekolte giyerek ahlaksızlığı yaymaktadır. Kadınların başlarında bir erkek olmadan sokaklarda olması zaten namus tehlikesi anlamına gelmektedir. Bu "tehlikeler" kadının toplumda özgürce var olmaması için dayanak olarak kullanılmaktadır.

Gerçeklerle oyun hamuru ile oynar gibi oynayan AKP ile GC ve yandaşları, hangi gerçekleri ne zaman ele alacaklarına kendi siyasi hedeflerine göre karar vermektedir. Bir diğer deyişle, gerçekler birer araçtan ibarettir. Dershaneler meydan savaşı boyunca gündeme getirilen fırsat eşitliği, aslında taraflar açısından önem taşımamaktadır ve eğitimde fırsat eşitliği AKP tarafından dershanelere müdahale edilmesi gerekçesi olarak kullanıldığı için birden gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, AKP ve GC için gerçeklerin ikiye ayrıldığı söylenebilir: uygun olan ve uygun olmayan gerçekler. Gerçekler ancak uygun görüldüğü zaman gündeme getirilebilir. Bu anlayış, bir dershane reklamını anımsatmaktadır: Her yaşamın bir gerçeği vardır. Başarılı iktidar kendi kadrosunu kurar ve kendi gerçeğini kurgular.

Dershaneler meydan savaşı boyunca AKP ve GC yanlısı medya uygun görülmeyecek gerçeklerin üzerine gitmemiştir. Her iki tarafı da zorlayacak sorular, örneğin ÖSYM ve ona yön veren YÖK hiçbir şekilde gündeme getirilmemiştir. Fırsat eşitliği ve bölgesel eşitsizliklerden söz edildiğinde, Türkçe dışında ana dillerinin okullardan dışlanmasına ya da sınıfsal eşitsizliklere değinilmemiştir. Yapılan tartışmalar tümüyle sistem içidir ve tarafların üstünlük kurma çabasından ibarettir.

Dershaneleri savunmak için ileri sürülen, özellikle de "Dershane Gerçeği" başlıklı kitapçıkta yer alan iddialar, yandaş medyanın "gerçekleri" ile değil, daha yansız bir yolla incelenmelidir. Bu iddiaların dershanelerin pazarlanması sırasında öne çıkarılmadı-

ğı görülmektedir. Dershane reklamlarında fırsat eşitliği ve "manevi" kazanımlardan söz edilmemektedir. Dershaneler tümüyle sınav-yarış-yarışma ekseninde pazarlanmaktadır. Dershane yöneticileri ile yapılan derinlemesine görüşmelerde de, dershaneleri savunmak için ileri sürülen tezleri destekler nitelikte görüşler ileri sürülmemiştir.

Dershaneler meydan savaşının, bütün eksikliklerine ve manipülasyonlara rağmen, iki açıdan çok yararlı olduğu söylenebilir. Öncelikle, tarafların eğitimin işlevi ve işleyişi konusunda farklı düşünmedikleri netleşmiştir. Eğitimin devletin denetiminden çıkarılması, kamusal eğitimin ortadan kaldırılması, eğitimin özelleştirilmesi ve özel okulların desteklenmesinde hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Öte yandan, tarafların "özel teşebbüs" ve "teşebbüs hürriyeti" ile bağlarının ne kadar güçlü olduğu de belirginleşmiştir. GC tarafından propaganda malzemesi olarak derlenen ve "Dershane Gerçeği" başlıklı kitapçıkta sunulan görüşlerin içerisinde eğitimcilerin veya araştırmacıların görüşleri yerine, sermaye kuruluşlarının temsilcilerinin (TOBB Başkanı, TÜSİAD Yönetim Kurulu üyesi, İstanbul Sanayi Odası Başkanı) görüşlerine yer verilmiştir.

Dershaneler meydan savaşının ikinci yararı, dershanelerin GC tarafından ne kadar ve neden önemli görüldüğünün, yani dershanelerin asıl işlevlerinin ortaya çıkmasıdır. Dershanelerin GC için çok önemli bir işlevi olduğu, meydan savaşının şiddetinden ve müthiş bir kapışmanın yolunu açmasından anlaşılabilir.[26] Dershaneler GC için bir "terbiye" işlevi görmenin ötesinde, bir yandan mezunları aracığı ile güç ve ilişkiler edinme, diğer yandan mali kaynak sağlama gibi işlevler de görmektedir. Dershanelerin bir iktidar aracına dönüşmesi araştırılmayı ve belgelenmeyi bekleyen önemli bir meseledir.

Dershanelerin "terbiye" ve "koruma" işlevleri de araştırılmayı ve belgelenmeyi beklemektedir. Tartışmalar, GC dershanelerinin "ma-

26. Dershaneler tartışmasının gündemden düşmeye başladığı haftanın hemen arkasından, 17 Aralık sabaha karşı İstanbul'da büyük bir operasyon gerçekleştirilmiş ve aralarında üç bakan çocuğunun, üst düzey bürokrat ve bir belediye başkanının da bulunduğu çok sayıda kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanlar arasında İçişleri Bakanı Muammer Güler'in oğlu da yer almaktadır. Türkiye'de bir içişleri bakanının çocuğu ilk kez gözaltına alınmıştır. Aynı gün bu operasyonda görev alan beş polis müdürü, ardından Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde 18 şube müdürü görevlerinden alınmıştır. Çarpışmanın kızışacağına ilişkin açıklamalar gecikmemiştir.

nevi çöküş" tehlikesine karşı bir duvar olarak görüldüğüne işaret etmektedir. GC dershanelerinin GC okulları gibi işlev görmekte olduğu anlaşılmaktadır. Okul evden bağımsız değil, tam tersine "İslam'a uygun" bir cemaat yaşamı içerisinde ev ile "ahenk" içinde olmalıdır. Dershane ise okulun uzantısı olmalıdır. Çocuk ve gençlerin ev dışında, yani "ahlaki tehlikelere" açık olabilecekleri ortamlarda olmaları engellenmekte; cemaat kuruluşları içerisinde korunmaları sağlanmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin getirildiği dönemeçte iki nokta belirginleşmektedir. Çocuklar ve gençler için okul içinde özgür öğrenme ortamları tümüyle yok olmak üzeredir. Bu yetmezmiş gibi okul dışındaki olası özgür ortamların da ortadan kalkması söz konusudur. Toplumun, gerçekten muhafazakâr olabilmesi için özgür ortamların ortadan kaldırılması ve özgür ufukların söz konusu bile olmaması istenmektedir. Tam da bu nedenle, toplumun kendi kendini denetlemesi ve ahlak polisliğine soyunması hedeflenmektedir.[27] Çocuk ve gençlerin kendi bedenlerinden ve cinselliklerinden başlayarak, müthiş bir denetim ve yabancılaşma ile uysallaştırılması söz konusudur.[28]

İkinci olarak, "İslam'a aykırı" olarak işleyen, "seküler" düzen ve bu düzenin kurumları olan devlet okulların yerine "İslam'a aykırı" olmayan, din ve dogma ile dolu okulların konulması süreci hızla ilerlemektedir. Bu süreçte, özel okullar önemli bir araç ve özne olarak görülmektedir. Dershaneler bu tasarım içerisinde önemli bir role sahip değildir. Devlet okulları ve özel okullar denetlenebilir duruma geldiğinde, dershanelerin "manevi" işlevine gerek kalmayacaktır. Okullar "İslam'a aykırı" olmayan bir işleyişe geçirilirse, o zaman dershanelere gerek olmayacaktır.

27. Serdar M. Değirmencioğlu, "Direniş, isyan ve gündelik siyaset", der. Kemal İnal, *Gezi, İsyan, Özgürlük: Sokağın Şenlikli Muhalefeti*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.
28. Serdar M. Değirmencioğlu, "Body politics and sexual education under the AKP rule", Kemal İnal ve Güliz Akkaymak, *Neoliberal Transformation of Education in Turkey: Political and Ideological Analysis of Educational Reforms in the Age of the AKP*, Palgrave Macmillan, New York, 2012

Özel Dershaneleri Kapatmak!

Piyasa, AKP ve Cemaat'in Ötesinde Dershanelere İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme

Kemal İnal[1]

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, hükümet olarak 2007'den sonra birkaç kez dershaneleri kapatacaklarını söylemişti. Fakat daha sonra, bunun "kapatma"[2] değil, "dönüştürme", yani dershanelerin dönüştürülmesi olarak tanımlanması gerektiğini ileri sürmüştü. Aslında ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dershanelerinin özel okullara dönüştürüleceği ve bunun da teşvikler çerçevesinde yapılacağına Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007-2013) ve Milli Eğitim Bakanlığının ilk stratejik planında

1. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.

2. Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı: "2015-2016 eğitim yılının başlangıcında yeni bir düzene taşımış olacağız inşallah eğitim sistemimizi. Bütün sorularınızın cevaplarını önümüzdeki ay içerisinde öğreneceksiniz. **Kapatma kelimesini hiçbir zaman kullanmıyoruz, bu geçici bir kurumsallaşma sürecidir**" (Altını ben çizdim: K.İ.) (*Radikal*, "Dershaneler 1 yıl daha kayıt alacak", 4 Aralık 2013).

(2010-2014) yer verilmişti. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda eğitimin sınav odaklı olması, eğitimden beklenen amaçlara ulaşılamaması ve sınav hazırlıklarına önemli harcamalar yapılması ve böylece eğitime ayrılan kaynakların verimsiz kullanılması, öğrencilerin ve ailelerinin de çeşitli mali, sosyal ve psikolojik sorunlar yaşamaları eleştirel bir dille ele alınmış, çare olarak da dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi önerilmiştir. MEB'in Stratejik Planı'nda da, toplumun değişen ve çeşitlenen eğitim taleplerinin karşılanabilmesi ve eğitim sisteminin daha da gelişmesi için özel öğretimin eğitim sistemi içindeki payının artırılması amacıyla özel sektörün mali gücünün eğitim yatırımlarına dönüştürülmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede, bu planda, orta ve yükseköğretime özel hazırlık dershanelerinden özel okula dönüşebileceklerin saptanarak 2014 yılı sonuna kadar %70'inin özel okula dönüştürülmesinin teşvikinin sağlanacağı ileri sürülmüştür.[3] Yani dershanelerin dönüştürülmesi veya kapatılması ya da dönüştürülerek kapatılması aslında hükümetin gündeminde epey önce vardı. Nitekim Başbakan, hükümetleri döneminde tüm milli eğitim bakanlarına bu yönde talimat verdiğini de açıkça söylemişti. Fakat dershanelerin kapatılması meselesi, sadece pedagojik bir mesele olmanın ötesine geçip, Cemaat'in ayaklarına dolanan siyasal bir sorun haline gelince tüm Türkiye kamuoyu, bu satırların yazıldığı sırada (Aralık 2013 başları) yaklaşık bir buçuk aydır kendini dershane temelli gibi görünen ve fakat aslında kökleri daha derine inen bir AKP hükümeti-Cemaat tartışmasının içinde bulmuştu.[4]

Kasım 2013'te hükümetin özel dershanelerin özel okullara dönüştürülmesine ilişkin hazırladığı yasa taslağı az-çok gün ışığına çıkınca, Cemaat'in bir kampanya başlatıp bu taslağa karşı yaptığı anti-propagandayla kılıçlar çekilmiş oldu.[5] Cemaat'in en etki-

3. Derya Keskin Demirer, "Eğitimde Metalaşma ve Emek Sömürüsü: Bir Meşrulaştırma Alanı Olarak Dershaneler", İçinde: der. Fuat Ercan ve Serap Korkusuz Kurt, *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2011, s. 454-455.

4. Bu tartışmanın asli aktörlerinden biri de Fethullah Gülen olmuştur. Gülen, son derece eski ve kapalı ve fakat alabildiğine İslami/Osmanlıca yoğun bir dille AKP hükümetini kimi zaman açıktan kimi zaman da üstü örtülü biçimde uyarmış ve eleştirmiştir. Gülen'in özel dershane savunusunu sadece İslami değerler üzerine temellendirmesi, Cemaat'in dershanelerinin sadece pedagojik değil, İslami-siyasal gayeli olarak kurulduğunu doğruluyor (Örneğin bkz. *Zaman*, "Bir geri adım, bazen ileriye 10 adım atmaktır", 5 Aralık 2013).

5. Zaman gazetesinin en etkili kalemlerinden Etyen Mahçupyan'a göre artık bu

li gazetesi olan *Zaman*, 14 Kasım 2013'ten[6] itibaren hemen her gün, aralıksız konuyu manşetten vermiş ve etkili ve yaygın bir kampanya çerçevesinde sol-sosyal demokrat, liberal, milliyetçi olmak üzere konuyla ilgili AKP karşıtı neredeyse herkesin desteğini almıştı.[7] Bu arada *Taraf* ve *Bugün* (Cemaat) ile *Yeni Şafak*, *Star* ve *Sabah* (AKP) gibi kamuoyunda sert üsluplarıyla tanınan her iki tarafın gazetelerinde de hırçın yazılar yazılmış, konu apaçık siyasi bir hesaplaşmaya doğru yönlendirilmiştir.[8] Yine bu arada İslami

---

tartışmayla birlikte militanlaşma ve belden aşağı vurma eğilimi başladı (Etyen Mahçupyan, "Dershaneler", *Zaman*, 27 Kasım 2013). Bu gazetenin genel yayın yönetmeni, AKP'yi 28 Şubat döneminin bir uygulamasını ("İkna Odaları") kurmak ve uygulamakla suçladı (Bkz. Ekrem Dumanlı, "Tarihe Kısa Bir Not Düşmek İçin Başbakana Açık Mektup", *Zaman*, 25 Kasım 2013). Bu görüntüden rahatsız olan bir başka etkili *Zaman* kalemi Ali Bulaç da konuyu Muhammed Peygamber dönemindeki anlaşmazlık ve bunun Müslümanlara verdiği kadim dönem zararlarına değin uzattı, taraflara dikkat ve sükûnet tavsiye etti (Ali Bulaç, "Adalet, hizmet, hikmet!" *Zaman*, 25 Kasım 2013). Burada aslında hem AKP'nin Müslüman kimliğinin gereğini yerine getirmesi ("Müslüman Müslüman'a bunu yapmaz!") istenmekte hem de bundan Türkiye'nin İslami yöndeki gidişinin zarar göreceği iddia edilmekteydi. Ancak asıl vurgulanan nokta, Cemaat (Hizmet) dershanelerinin, bir rant yaratma mekanizmasından ziyade, bir ahlak yuvası (yoksul Anadolu çocuklarına fedakarlıkla ahlak ve maneviyat kazandıran bir yuva) olduğu iddiasıdır (Bkz. Ali Ünal, "Hizmet Hareketi ve dershaneler", *Zaman*, 25 Kasım 2013). Bu noktada Cemaat'in dershanelerinin çocuk ve gençlere sadece akademik başarı değil ve fakat fazilet, disiplin ve nefis duygusu kazandırdığı da bol bol vurgulandı.

6. *Zaman Gazetesi* 14 Kasım 2013 tarihinde "Eğitime Büyük Darbe" manşetiyle çıkmış ve taslağın aynı şekilde yasalaşması durumunda eğitimin büyük bir darbe alacağını bildirmişti.

7. Destek zaman zaman bilimsel-akademik bir zeminde de elde edilmiştir. Nitekim Kasım-Aralık aylarında özel dershaneler üzerine ayrıntılı analizler başta gazeteler olmak üzere TV, dergi ve internet sitelerinde yer almıştı. Cemaat'in özel dershaneler lehine kamuoyu oluşturma stratejisinde akademik çalışmaların gerçekleştirilmesi de yer almıştır. Örneğin, Cemaat çevresinde yer alan Prof. İhsan Dağı ve Prof Doğu Ergil gibi akademisyenlerin MetroPOLL adına yaptıkları bir anketin sonuçlarına göre, dershanelerin dönüştürülmesine olan destek 2012'de %46 iken, 2013'de %29'a düşmüştü. Dershanelerin kapatılmasına karşı çıkanların oranı bu ankete göre %56.5 çıkmıştı (*Radikal*, "Destek bir yılda düştü", 3 Aralık 2013). Yine *Zaman Gazetesi*, öncesinde hiç yapmadığı bir şeyi daha yapmış ve MEB'i akademik-pedagojik bakımdan eleştirmeye başlamıştı. Örneğin *Zaman Gazetesi*, 4 Aralık'ta Türkiye'nin 65 OECD ülkesi arasında yapılan PISA eğitim araştırmasında sonlarda yer aldığını manşetten eleştirel bir biçimde vermişti (Emre Demir ve Ferhan Köseoğlu, "Türkiye, Ortaöğretim Kalitesinde 44. Sırada", *Zaman*, 04.12.2013).

8. *Taraf Gazetesi*'nden Emre Uslu, bu süreçte her zamanki haşin üslubuyla AKP ve Erdoğan'a yüklenmiş; yazılarından birinde hakarete varan ifadeler kullandığı ve bunun karşısında Başbakan Erdoğan'ın 50 bin liralık hakaret davası açtığı görülmüştür (Yazı için bkz: Emre Uslu, "Toptan kapatın...", *Taraf*, 21 Kasım 2013, http://www.taraf.com.tr/emre-uslu-2/makale-toptan-kapatin.htm [Erişim tarihi: 23.11.2013].

terminolojinin bilindik terimleri (fitne, fesat, Kerbela vd.) devreye sokulmuş; bir süre önce AKP'nin iktidarda zayıflatılması için çabalayanlara reva görülen fitne, fesat gibi İslami tınılı suçlamalar bu kez Cemaat tarafından AKP'ye yönlendirilmiştir. AKP hükümeti dershaneleri dönüştürme konusunda geri adım atmayacağını defalarca bildirince Cemaat, *Taraf Gazetesi* kanalıyla devreye girmiş; bu gazetede yer alan haberlerle Cemaat'in 2004 yılında MGK'da bitirilme kararı alındığını, bu kararın altında dönemin Başbakanı Erdoğan ve bazı bakanların olduğunu açıklamıştı. Bu süreçte en sert anti-AKP propaganda haberi yine *Taraf*'ta yer almış; bu haber, 2010'a kadar hükümetin Cemaat'in okul, öğrenci evi, vakıf, dernek, yurt ve yurtdışı faaliyetlerini elemanlarıyla birlikte fişlediğini yazmıştır.[9]

Ne var ki, gerek AKP gerek Cemaat ve liberal çevrelerdeki dershanelere ilişkin mevcut tartışma, kamuoyu nezdinde "kapatırım-kapatamazsın" ekseninde takılı kalmış, konunun bilhassa dershane öğretmenlerinin yaşadığı sorunlar, öğrenci ve velilere yüklenen ekstra yük, dahası dershanelerin eğitim alanında yarattığı tahribatlar ele alınmamıştır. Bu yazı, bu tartışmanın detaylarına inip dershane konusunu bu iki aktörün (AKP ve Cemaat/Liberaller) piyasa felsefesi sınırları içindeki tartışmasının özüne inmekte ve konunun asıl nereden, neden ve nasıl tartışılması gerektiğini irdelemektedir. Haliyle bu yazı, dershane konusundaki mevcut tartışmada bir üçüncü yol açmaya çalışmakta, konunun biçimsel değil, içeriksel olarak tartışılması gerektiğini ileri sürmektedir.

12 Eylül Döneminde Dershanelerin Kapatılması Girişimi

Türkiye, dershane ve sınavlar açısından hep bugünkü gibi değildi. Asıl sınav yoğunluğunun başladığı 1983'e değin dershanelerin pek de esemesi okunmuş değildir. 1983'te ortaokullar seçme sınavlarının yapılmaya başlanmasıyla Türkiye'de ilk kez sınav yoğunluğu ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren çocuklar artık ilkokuldan itibaren bir sınav maratonu içine hapsedilmeye başlandılar. 1990'lara gelindiğinde ise, artık eğitim ve sınav konusu ailelerin gündelik yaşamlarına hiç olmadığı kadar girmişti. Çocukları için ileride iyi bir iş, iyi bir hayat ve toplumsal statü talep

9. *Zaman*, "Okullar ve dershaneler 'irticacı' diye fişlenmiş", 2 Aralık 2013.

eden anne-babalar sınavlarda başarı için ne gerekiyorsa yaptılar. Ama haliyle sürekli eklenen yeni sınavlar, sık sık değiştirilen yasa ve mevzuatlar eğitimi bilimsel açıdan bir harabeye çevirip kaosa sokarken bundan tek yararlanan sermaye olmuştur. Sermaye eğitim alanına daha fazla girerken artık kamu okulu, diplomanın ötesinde bir şey ifade etmez hale gelmiştir.[10] Bu durum zaman içinde eğitim için para harcanması gerektiği, zira en iyi yatırımın eğitim olduğu algısını güçlendirmiştir. Bu da eğitimin parasız sosyal bir hak ve devletin en önemli görevlerinden biri olduğu imajını zedelemiştir. İşte bu koşullar daha bu derece kronikleşmemişken, 1980'lerin başlarında askeri cunta ilginç bir hamlede bulunmuştu.

Şu günlerde[11] AKP hükümetinin dershanelerin dönüştürülmesine/kapatılmasına ilişkin aldığı (kesin olmayan, taslak) kararın yarattığı tartışmanın bir benzeri ilk olarak 12 Eylül 1980 darbesinin ertesinde yaşanmıştı. TBMM'de 1965'te çıkarılan 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile yasal statüsüne kavuşan özel dershanelerin eğitimde fırsat eşitliğini bozduğu gerekçesiyle kapatılması gündeme gelmişti. 1980 askeri darbesi sonrasında 17. Dönem Hükümeti, fırsat eşitliğini bozan özel dershanelerin kısa dönemde kesin denetim altına alınması ve uzun dönemde de kapatılmaları için 625 sayılı kanunda değişiklik yapan tasarıyı Kurucu Meclis'in gündemine taşımıştı. Ne var ki, tıpkı bugün gibi, o dönemde de dershane sahipleri Ankara'da yoğun lobi çalışmaları yaparak Kurucu Meclis üyeleri üzerinde etkili olmuş; uzun tartışmalardan sonra da özel dershanelerin kapatılmalarını hedef alan yasa tasarısı reddedilmişti. Ancak, dönemin onay makamı olan Milli Güvenlik Konseyi bu ret kararını veto ederek kapatmaya ilişkin önergeyi kabul etmiş ve dershanelerin 31.07.1984 tarihinden itibaren kapatılmasına karar vermişti. Ne var ki, bu kararın hemen ardından hükümet kurma yetkisi elde eden Turgut Özal, öne sürdüğü gerekçelerle 3035 sayılı yasayı geçirerek kapatma kararını ortadan kaldırmıştı. Özal'a göre özel dershaneler kapatılmamalıydı. Özal, özel girişimin eğitim hizmetlerine yatırım yapması, hazinenin özel dershaneler üzerinden gelir sağlaması ve dershanelerin istihdama yaptığı katkılardan dolayı zararından çok yararı olduğunu ileri sürmüştü.[12]

10. Keskin Demirer, a.g.e., s. 444-445.
11. 2013 Kasım-Aralık ayları.
12. Mehmet M. Akgündüz, "Dershaneleri Kapatmak", *Eleştirel Pedagoji*, 2012(24):

Özal'ın bu girişimi, eğitim alanındaki liberal algıyı güçlendirmiş ama dershane meselesini de içinde çıkılmaz bir eğitim sorunu ya da sorunun bir görüntüsü veya sonucu olarak önümüze getirip koymuştu. 1980'lerden günümüzde doğru kısa bir yolculuk, sorunun nasıl kronikleştiğini gösterebilir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda dershaneler daha rüştünü ispatlamamışlardı, zira bu kuruluşlarda devlet okullarında çalışan, zorunlu hizmet nedeniyle uzak illere tayin olduğu için istifa eden ya da devlet okullarında çalışma imkânı bulamayan öğretmenler çalışırdı. Bazı öğretmenler de hem devlette hem de dershanelerde çalışırlardı. Ama en önemlisi, bu dönemde dershanelerin devlete göre daha fazla maaş vermesiydi. Çalışma koşulları da bugüne göre görece iyiydi. Mesela çalışma saatleri bugüne göre daha azdı, öğretmenin yönetime katılması mümkündü, dersleri bitince dershaneden ayrılabilirlerdi vs.[13] Ne var ki, açılan dershane sayısı yıllar içinde arttıkça dershaneler arasında da rekabet kızıştı; akabinde rekabete dayanabilmek için dershane patronları öğretmen ücretlerini düşürmeye, onların çalışma saatlerini artırmaya ve öğretmenleri çeşitli biçimlerde sömürmeye başlamışlardır.[14] Bu süreçte bir yandan ücretleri düşürülen öte yandan da iş güvenceleri azalan ve dershane içinde ders dışı yaptıkları işleri çeşitlenen öğretmenler, sendika silahından da mahrum oldukları için ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Bu da, hükümet olan her siyasal partiyi bu sorunu çözmek yolunda adım atmaya zorlamıştır.

1980'lerin başlarındaki ilk dershane kapatma girişimi başarısızlığa uğrasa da, 2002 öncesi iktidarlar döneminde de dershanelerin kaldırılacağı, [hiç olmazsa] etkisinin azaltılacağı dile getirilmiştir.[15] AKP hükümetleri ise, muhaliflerin konunun hiçbir hü-

---

37-42, s. 39.

13. Keskin Demirer, a.g.e., s. 450-451.

14. Dershanelerin yüksek rekabete dayanmak için buldukları çözümlerden biri de, daha öğrenci olan veya yeni mezun ve fakat kalitesi düşük öğretmenleri çok düşük ücretlere çalıştırması olmuştur (Kemal İnal, "The Educational Politics of the AKP: The Collapse of Public Education in Turkey" In: Kemal İnal and Güliz Akkaymak (eds), *Neoliberal Transformation of Education in Turkey, Political and Ideological Analysis of Educational Reforms in the Age of AKP*, Palgrave Macmillan, New York, 2012, p. 25).

15. Murat Kaymak, "Dershane gerçeğini anlamak ve tartışmak", *Eleştirel Pedagoji*, 2012(24): 54-59, s. 55. Kaymak'a göre YÖK eski Başkanı Kemal Gürüz, dershanelerin 1998'de kaldırılmasına ilişkin görüşünü 2002'de daha sert biçimde tekrarlamıştır (s. 56).

kümet programında yer almadığı iddiasına karşın, 2002 yılından itibaren açıkladığı hükümet programlarında birkaç kez dershaneleri kapatacağını deklare etmiştir. Nitekim Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı, dershanelerin dönüştürülmesi/kapatılması çalışmasının 10 yıldan bu yana parti ve hükümet programlarında yer aldığını ileri sürmüştür.[16] Nitekim 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, yani 2007'den 2013 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan önemli hedeflerden biri de, "özel dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi" olmuştur.[17] Bunun için dershanelere çeşitli teşvikler bina, arsa, ucuz kredi, vergide indirim, MEB öğrencilerinin hükümet eliyle paralı şekilde bu okullarda okutulması yani hizmet satın alınması vs.- verileceği ilan edilmiştir.

AKP'nin Dershaneleri Kapatma Planı ve Cemaat'in Yanıtı

AKP'nin dershanelerin dönüştürülmesi/kapatılması[18] konusundaki argümanları daha çok bu kuruluşların akademik etkililiği, dar gelirli velilerde yarattığı ekonomik zorluklar ve çocuklarda yol açtığı çeşitli zararlar olmak üzere üç başlık altında yer bulmuştur. Buna göre, AKP'ye göre dershanelere ödenen ücretle öğrencilerin sınavlarda elde ettiği başarı arasında doğrusal bir orantı yoktur. Dershanelerin eğitime katkıları %7'dir.[19] Dolayısıyla AKP hükümetine göre dershaneler, yarardan çok zarar getirmektedir. Bu konuda Başbakan Erdoğan'ın[20] değişik tarihlerde verdiği demeç ve yaptığı konuşmalarda öne sürdüğü gerekçeler söz konusu ama en geniş açıklamayı 20 Kasım 2013 akşamı bir TV kanalında

16. *Radikal*, "Ücretsiz olan etüde dokunulmayacak", 26 Kasım 2013.
17. Akgündüz, a.g.e., s. 37.
18. Hükümet, konunun yoğun olarak tartışıldığı 2013 Kasım ayı sonlarında dershaneden özel okula geçiş süresini 4 yıl olarak öngörmüş, öğrencilere dershanelerin verdikleri takviyenin Halk Eğitim Merkezlerinde ya da ders bitimi okullardaki etütlerde verileceğini söylemiş, dershanelere iki seçenek sunmuştu: Ya özel okula dönüşecekler ya da "özel açık lise" olacaklar. Lise son sınıf öğrencileri de doktor raporu alarak okulu bırakıp dershaneye gitmek yerine kaydını doğrudan bu liselere aldırabileceklerdi. Okuma salonları ve etüt merkezleri kapatılmayacak; KPSS ve yabancı dil kursları da devam edecekti (Ömer Şahin, "Hükümetin 'dershane' formülü", *Radikal*, 24 Kasım 2013).
19. Tarık Işık, "AKP'lilere dershane brifingi", *Radikal*, 27 Kasım 2013.
20. Erdoğan'ın dershanelere itirazları aslında iki noktada değerlendirilebilir: Öğrenci: Dershaneye gittiği için yarış atına çevriliyor, oyun oynayamıyor, sohbet edemiyor, spor yapamıyor, sanata zaman ayıramıyor. Veli: Bu iş için yıllık 22 bin liraya kadar para ödüyor (*Zaman*, " 'Ben yaptım oldu' demekle reform gerçekleştirilemez", 25 Kasım 2013).

sıralamış ve buna da Cemaat hemen yanıt vermişti: 1) Erdoğan: Özel dershanelerin kapatılması, 1980 askeri darbesinden bu yana gündemdedir.[21] Cemaat: Askeri darbe yönetiminden sonra hiçbir sivil hükümet bu konuyu gündeme getirmemiştir. 2) Erdoğan: Dershane öğretmenleri işsiz kalmayacak, zira bu öğretmenler MEB'de çalıştırılmak üzere özel bir mülakatla işe alınacaklar. Cemaat: Dershanelerin kapatılmasıyla birlikte 60 bin öğretmen işsiz kalacak, çünkü MEB'in dershanelere ilişkin hazırladığı taslakta öğretmenlere 5 yıllık dershanecilik deneyimi ve 40 yaş üstü olmama şartı[22] getirilmektedir. *Zaman Gazetesi*'ne göre öğretmenlerin ancak 10 bini bu şartları taşımaktadır. Öte yandan dershanelerde istihdam edilen 40 bin yan görevli (bilgi işlemci, kayıt memuru, güvenlikçi, temizlikçi vd.) işsiz kalacaktır. 3) Erdoğan: Taslakta kapatılmayan dershanelerin yüksek cezalarla cezalandırılacağı yalandır. Cemaat: Dershanelere kapatılmamaları halinde 500 bin ile 1 milyon lira arası ceza kesilecektir. 4) Erdoğan: Dershaneleri kapatmakla özel teşebbüsü engellemiyoruz. Cemaat: Anayasanın 48. maddesi ile devletin temel amaç ve görevlerini tanımlayan 5. maddesine dayanarak bu kapatma kararının özel girişimciliğe aykırı olduğu açıktır. 5) Erdoğan: Dershanelere zengin aile çocukları gitmekte ama dar gelirli ailelerin çocukları gidememektedir. Bu da fırsat eşitliğini engellemektedir. Cemaat: TÖDER ve ÖZ-DE-BİR'in yaptığı araştırmalara atıfla, çocuklarını dershanelere gönderen ailelerin %85'i dar gelirlidir. Haliyle, dershaneler, yoksul çocuklar için fırsat eşitliği yaratan bir kapıdır. Öte yandan, dershanelerde %3 oranında burslu öğrenci okutulmakta, bu oran, bazı dershane sahiplerine göre %10'u bile aşmaktadır. 6) Erdoğan: Liselerde dershaneye gitme oranı %5'tir. Cemaat: 2012 yılında yapılan bir araştırmaya dayanarak, liselilerde dershaneye gitme oranı %45'tir. Ayrıca, lise sonlarda dershaneye gitme oranı %74'leri bulmaktadır. 7) Erdoğan: Eğitim iyileşti, dershanelere ihtiyaç kalmadı. Cemaat: Sınavlar sürdüğü sürece dershanelerin kapatılması mümkün değil. Zira dershanelerin kapatılması, kurs

21. Başbakan Erdoğan, dershane kapatma konusunun Hüseyin Çelik'in bakanlığı döneminden bu yana gündemde olduğunu, Nimet Çubukçu ve Ömer Çelik'e de bu konuda emir verdiğini ama bu bakanların bu konuda başarı sağlayamadığını açıklamıştır (Mustafa Ünal, "Diğer bakanlar yapamadı, Avcı döneminde olacak", *Zaman*, 24 Kasım 2013).

22. Erdoğan daha sonra yaptığı bir açıklamada 40 yaş üstü öğretmenlerin de MEB bünyesine alınacağını açıklamıştı.

ihtiyacını ortadan kaldırmaz. 8) Erdoğan: Dershaneler sadece test tekniği öğretiyor. Cemaat: Dershaneler öğrencilerin okullarında boş geçen derslerini tamamlayıcı ilave dersler veriyor. Öğrencilerin %83'ü dershane programının okul derslerine katkı sağladığını düşünmektedir. 9) Erdoğan: Sorular dershane müfredatına göre hazırlanıyordu. Cemaat: Dershane müfredatı diye bir kavram yok. Dershanelerin sınava hazırlık müfredatlarını en başından bu yana MEB belirledi. Anlatılan konular, MEB'in belirlemiş olduğu ortaokul ve lise müfredatlarına dayanmaktadır. 10) Erdoğan: Dershanelerin dönüşümü parti programında var. Cemaat: AKP'nin parti programlarında böyle bir madde yok. Aksine özel sektörün eğitim alanında daha da özendirileceği planı var. 11) Erdoğan: Dershanecilik merdivenaltı eğitim, gecekondu mantığı ile çalışıyor. Cemaat: 4000 dershanenin istihdam, kazanç ve vergi ödeme bakımından büyük bir sektör teşkil ettiği gerçeği var. (100 bin kişilik istihdam, 2 milyondan fazla öğrenci, 4-5 milyar lira ciro, ödenen %8 oranında KDV, %20 oranında kurumlar vergisi, çalışanlara yapılan ödeme üzerinden %20 stopaj). 12) Erdoğan: Adı VIP olan dershaneler kuruldu. Cemaat: VIP dershaneler sadece ve tümüyle velilerin talepleri doğrultusunda kuruluyor. Bu dershanelerin sınıfları 3-9 kişi arasında değişiyor ve öğrenciye bir katkı sağlıyor. Fiyatları ise yıllık 7-15 bin lira arasında değişiyor. Böylece bu sistemle öğrenciler özel ders ücretini aralarında bölmüş oluyor. 13) Erdoğan: Kara propaganda[23] yapıldı. Cemaat: *Zaman Gazetesi*'nin konuya dair yaptığı haberler, kara propaganda değil, bir habercilik başarısıdır. Türkiye, gizlice hazırlanan taslaktan 14 Kasım 2013'te *Zaman Gazetesi* sayesinde haberdar oldu.[24]

Dershanelerin kapatılması kararını birçok bakımdan –yasal ve teknik altyapının oluşturulmaması, dershanelerin varlık nedeninin ortadan kaldırılmaması vs.– yanlış, yersiz ve girişim özgürlüğüne[25] darbe vuran ve bunun mahkemeden[26] döneceğini ileri

23. Nitekim tartışma kızışırken Cemaat'in Erdoğan'ı "firavun"a benzetmesine karşılık olarak da AKP, Cemaat'in yaptığının bir "kara propaganda" olduğunu ileri sürdü.

24. *Zaman*, "Başbakan'ı Kim Yanıltıyor?", 22 Kasım 2013.

25. *Zaman Gazetesi* köşe yazarı İbrahim Öztürk, dershaneleri, "eğitim sektörünü kapatan devlete, halkın ve piyasa dinamiklerinin verdiği gerçekçi, çözüm ve girişimci odaklı bir tepki" olarak görmektedir (İbrahim Öztürk, "Dershaneleri kapatmak (I-II), *Zaman*, 12/13 Eylül 2012).

26. Bu konuda *Zaman Gazetesi* günlerce liberal hukukçu, anayasa hukuku uzmanı olan akademisyen ve gazetecilerden (Ergun Özbudun, Mehmet Özcan, Levent Kö-

süren Cemaat'in dershanelere bu derece asılmasının asıl nedenleri ikilidir: İlk olarak, dershane sektörünün %25'inin Cemaat'in elinde olduğu söyleniyor. Bu çok büyük bir ekonomik kaynak demektir. İkinci ve asıl önemlisi, Cemaat'in toplumsal taban çalışması yaptığı asıl ve en etkili zeminin, diğerlerinden (öğrenci yurtları, Işık Evleri, özel okullar, üniversiteler, sohbet toplantıları, medya vs.) daha etkili olmak üzere dershaneler olmasıdır. Cemaat, kendi dershanelerine gelen veli ve öğrencileri sadece "müşteri" olarak görmekten öte, "Hizmet" davasına kazanılacak bir nefer gözüyle bakmaktadır. Bu çerçevede Cemaat, yeni kadrolar devşireceği dershaneleri kendi statükosunun yeniden üretilmesinde hayati olarak görmekte; Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde eleman sıkıntısı çeken PKK'nin yıllarca fakir ailelerinin çocuklarını kendine çekip güç kazandığını, fakat bir süre sonra Cemaat'in dershane, etüt merkezi ve okuma salonlarının açılmasıyla örgütün planlarının alt üst olduğunu; bu kurumların dalgakıran görevi gördüğünü, bu yüzden bu kuruluşların örgütün hedefi haline geldiğini ileri sürdü. Bu çerçevede Cemaat, bölgede görev yapan çok sayıda Cemaat çevresinden öğretmen, dershane öğrencisi ve velisini kendine ait TV kanallarında (STV başta olmak üzere) konuşturarak bu kurumların nasıl da fırsat eşitliği sağladığını, bu kuruluşlar sayesinde yoksul ve fakat başarılı öğrencilerin nasıl da lise ve üniversite giriş sınavlarını kazanarak büyük kentlerdeki prestijli okullara girebildiklerini bölgedeki gençleri örnek göstererek kanıtlamaya çalıştı. Bu çerçevede saygın okulları kazanan öğrencilerin başarılarının ardında hep kendi dershanelerinin olduğunu ileri süren Cemaat'e göre sınavlar, fırsat eşitsizliği ve imkânsızlıklar olduğu sürece dershaneler, yani takviyeler şarttır.[27]

Genel olarak, Cemaat'in dershanelerin kapatılmaması gerektiği tezleri sadece liberal içerikli değil. *Zaman Gazetesi*'nde günler boyu yapılan haberlerde, dershanelerin İslamileşme açısından ne derece önemli, gerekli ve geçerli olduğu anlatılmıştır. Belli il veya bölgelerin kanaat önderleri olarak tanıtılan ve molla, şeyh, müftü, imam, hocaefendi gibi çeşitli sıfatlara sahip olan İslami mütefek-

ker, Taha Akyol vd.) görüş almış, onların tezlerini manşetine taşımıştır. Bu uzmanlar, kapatma düzenlemesinin AYM ve AİHM'den döneceğini ileri sürmüşlerdir (Bkz. *Zaman*, "Kapatma hukuka aykırı, AYM ve AİHM'den döner", 30 Kasım 2013).

27. Abdulkerim Bedir ve Gürhan Savgı, "Eğitimde Rutin Dışı Taslak", *Aksiyon Dergisi*, 18-24 Kasım 2013, Sayı: 989, s. 28-30.

kirler, kapatma sonucu birçok olumsuzluğun yaşanacağını ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Şanlıurfa'nın kanaat önderlerinden olarak tanıtılan Molla Sabri Yazar'a göre dershaneler kapatılırsa, gençlik tehlikeye girer; dershaneye gidemeyip de ortada kalan çocuklar "anarşist", "hapçı" ve "uyuşturucu müptelası" olur.[28] Burada elbette İslami bir çıkış sağlayan dershanelerin meşrulaştırılması, gençliğin kurtuluşu olarak önerilmektedir. Cemaat, dershanelerinde verilen eğitimin "milli-İslami" bir içeriğe sahip olması hasebiyle, AKP'nin kapatma kararını anlamakta zorlandığını açıkça beyan etmiştir. Fethullah Gülen, dershanelerin dini gerekçeler dikkate alınarak kapatılmaması gereğini şöyle ifade etmiştir:

> "Yaptığınız şeylerde Allah'ın sevmediği, Peygamber'in kabul etmediği, etmeyeceği ve milli değerlerinize, örfünüze, âdetinize, ananelerinize, geleneğinize ters ne vardır? Sizin üniversiteye hazırlık kurslarınızda uyuşturucu, sigara, alkol mü kullanılıyordu? Bohemlik mi yaşanıyordur? Kadın erkek beraber toplumu çürütme adına daha değişik, benim söylemeye hicap duyduğum şeyler mi yapılıyordur? Bunlar yapılıyorsa, ben de öyle derim, "Kapılarına kilit vurun, çekilin, iyilik yerine kötülük yapıyorsunuz siz!.." Eğer bunlar yok da, kendi toplum değerlerinize doğru bir yürüyüş varsa burada, kendi ruh ve mana köklerinden gelen bir hakikatleri canlandırma, filizlendirme varsa şayet, bu haktır; bundan dönme nahak bir şey olur. Hakk'a karşı saygısızlık olur. O zaman böyle bir mevzuda susmak dilsiz şeytanlıktır. Onlar size öyle diyeceklerdir, siz de bu haksa şayet bunun karşısında susmak dilsiz şeytanlıktır."[29]

Gülen'in bu alıntıdaki sözleri, aslında dershane savunusunu büyük ölçüde milli bir din temelinde ve İslami bir ahlakı gözeterek yaptığı görülmektedir. Ona göre kendi dershaneleri, "ilim yuvaları"dır ve buralarda "mükemmel insan yetiştirme imkânları" vardır. Hal böyle olunca hükümetin yaptığı bu icraatı anlayamadığını söyleyen Gülen'e göre bu karar, her şeyden önce İslam'a zarar verecektir.

Cemaat'in dershanelerin kapatılmaması konusundaki en önemli gerekçelerinden biri de, dershaneyle birlikte gerçekleşen yoksul öğrencilerin akademik başarısıdır. Bu mantığa göre dershane olmasaydı, yoksul aile çocukları zengin çocukları gibi dershanelere gidemeyecek, sınavlarda derece (hatta şampiyon, bi-

28. Fethi Altun, "Kapatma, Güneydoğudaki velilere karşı hıyanettir", *Zaman*, 30 Kasım 2013.

29. *Zaman*, "2004 belgelerini görünce kolum kanadım kırıldı", 1 Aralık 2013.

rinci) olamayacaktı. Fakat burada Cemaat'in bahsettiği dershane herhangi bir dershane değil, kendi dershaneleridir (örneğin İzmir'deki Körfez Dershanesi). *Zaman Gazetesi*'nin 22 Kasım 2013 tarihli nüshasında bu türden bir haberin başlığı konuyu çok net anlatıyor: "Dershane olmasaydı LYS şampiyonluğu hayaldi."[30] Haliyle Cemaat, kendi dershane modelini bir başarı modeli olarak göstermekte ve bunca başarılı olan kuruluşların kapatılmak istenmesine anlam verememektedir.

Buna karşılık AKP hükümeti, dershanelerin kapatılmaktan ziyade özel okullara dönüştürüleceğini, haliyle bir kayıp olmayacağını ileri sürmektedir. Fakat Cemaat ise, mevcut okulların bile kontenjanlarının dolmamasını ve devletin özel okullara bile yardım etmemesini gerekçe göstererek, özel okullara dönüşecek olan dershanelerin hem devletten yardım alamayacağını hem de kontenjanlarını dolduramayacağını belirtmektedir. Öte yandan Cemaat'e göre, yıllık 2 bin lira olan dershane ücretini ödeyemeyen dar gelirli veliler senelik 20 bin liralık özel okul ücretini nasıl ödeyecek? Bu noktada Cemaat, devletin yoksul öğrencinin yıllık ücretinin tamamını mı yoksa bir kısmını mı ödeyeceğini sormaktadır. Fakat Cemaat'e göre yıllık 40 milyar TL açık veren kırılgan bir ekonomiye sahip bir devletin, yoksul öğrencilerin özel okul ücretlerini ödemesi mümkün değildir. Madem bütçede yeterince para var, o zaman mevcut para devlet okullarının eksikliklerinin giderilmesi için harcansın.[31] Cemaat, fiziki olarak mevcut dershanelerin (4 bin civarında) sadece 263'ünün özel okula dönüşebileceğini ileri sürdü. Cemaat'in bir başka itirazı, dershaneler yerine Halk Eğitim Merkezleri'nde (HEM) verilecek kursların yetersiz olacağıydı. MEB'e bağlı 960 şubesi olan HEM'lerde yılda 100 saat dersin (saati 2-2,5 TL) dershanelerde verilen yıllık 500-600 saat arası dersin yerini tutmayacağı; HEM'deki personelin deneyimsiz olduğu ve soru sorma/yanıtlama teknikleri bakımından HEM'lerin yetersiz kalacağı; en önemlisi de, HEM'lerin tek parti CHP dönemindeki gibi bir partinin arka bahçesine dönüşerek bu kurumun siyasallaşacağı, haliyle AKP'nin HEM ile yapmayı planladığı dershane aşısının CHP'nin toplum mühendisliğine çok benzeyeceğiydi. Sonuç olarak, Cemaat'e göre, HEM ile birlikte dershaneler devletleşecek,

30. Özdemir Özkan-Mehmet Şahin, "Dershane olmasaydı LYS şampiyonluğu hayaldi", *Zaman*, 22 Kasım 2013.

31. Turhan Bozkurt, "Özel okul teşviki defolu", *Zaman*, 22Kasım 2013.

ücret ödeseler bile veliler HEM'den nitelikli eğitim satın alamayacak, rehberlik faaliyetinden yararlanamayacaklardı.[32]

Öte yandan, dershaneler kadar yaygın olmasa da diğer önemli bir kuruluş olan etüt merkezlerinin kapatılmayacağı ama bu kuruluşların da bir üst eğitim kurumunun sınavlarına hazırlama kursları veremeyeceğini söyleyen Bakan Nabi Avcı, buralarda takviye derslerinin verilebileceğini, bu kuruluşların kaderine daha sonra belirleneceğini ileri sürdü; takviye işinin hem HEM'lerde hem de kamu okullarında yapılacağını, dershanelerin Ocak 2014'ten itibaren yeni kayıt alamayacaklarını söyledi.[33]

Cemaat, MEB'in dershanelere ilişkin yasa taslağını öğrendikten sonra açtığı kampanyada CHP, MHP, BDP,[34] BBP gibi soldan sağa birçok partinin, liderin, STK'nın, dershane üst birliğinin, çeşitli vakıf ve derneklerin, işadamlarının görüşlerini toplu ve örgütlü bir kampanya şeklinde kamuoyuna yansıttı. Yanı sıra hemen her gün STV[35] gibi kendi kanallarında gerekse de çeşitli dergi[36] ve yayımlarda giriştiği kampanya AKP hükümetine karşı

32. Burak Kılıç, "100 saat dersle üniversite kazanılır mı?" *Zaman*, 27 Kasım 2013.

33. *Milliyet*, "Avcı'dan Vekillerle Toplantı Sonrası Dershane Yorumu: Ocaktan itibaren kayıt alınmayacak", 29 Kasım 2013. Daha sonra bakan bu kararını değiştirdi ve dershanelere 2015'e kadar süre verdi.

34. BDP'li değil ama o çizgideki Mardin bağımsız milletvekili Ahmet Türk, dershanelerin kapatılması durumunda Hakkarili öğrencinin üniversiteye girme şansının kalmayacağını ileri sürdü. Türk'e göre asıl mesele, İstanbul ile Hakkari veya Şırnak'taki eğitim koşullarının eşitsizliğidir ve dershaneler bu eşitsizlikte bir fırsat eşitliği mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat genel olarak BDP çevreleri, bölgede önemli bir dershane, etüt merkezi ve okuma salonu, yurt gücü olan rakibi Cemaat'in alacağı yarayı düşünerek AKP'nin dershanelerin kapatılmasına onay verdiği görülmektedir. Nitekim KCK Yürütme Konseyi Eş Başkanı, dershanelerin kapatılmasına, Cemaat'in bölgedeki gücünün kırılması adına destek vermiştir (Aziz İstegün, "Cemil Bayık'tan dershanelerin kapatılmasına destek", *Zaman*, 5 Aralık 2013).

35. Bu TV kanalında 15 Kasım 2013'ten itibaren hemen her akşam dershanelerle ilgili birçok haber, açık oturum, tartışma ve röportaj yayımlandı. Bu satırların yazıldığı sırada bu kanal ve diğer kanal ve gazetelerde tartışma ve salvolar devam ediyordu.

36. Cemaat'e yakınlığıyla tanınan *Aksiyon Dergisi*, 989. sayısında konuyu kapak yapmıştı. Dergi kapağındaki başlıkta taslağın aslında "dershaneleri imha planı" olduğu ileri sürüldü. Ama ilginç olan nokta, derginin editörü olan Bülent Korucu'nun "Eğitimde ucu açık cevaplar" başlıklı başyazısında dershaneleri liberal perspektiften savunmasıdır: "Devletin her şeye karar veren üst ve kutsal varlık olarak algılandığı günler geçti. Dünya, bilhassa eğitimde özel sektörün ve kişisel inisiyatifin ön plana çıktığı sistemleri deniyor. Çoğulcu ve bireyin/ailenin tercihine açık çılmış alternatifler hedefleniyor. İnsan hakları, serbest piyasa ve demokratik rejimlerin dayattığı mecburiyetle yapı gittikçe esnekleşiyor. Bizde ise devlet bir yandan tek tip insan yetiştirmekten vazgeçtiğini gösteren sembolik adımlar atıyor; öte yandan yasaklayıcı figür olarak sistemin ortasına kurulmak istiyor. Dershanelerin kapatılması konu-

epey de etkili oldu. Bu çerçevede AKP içinden birçok milletvekilinin[37] dershanelerinin kapatılmaması yönünde yaptığı yayımlar, Başbakan Erdoğan'ı kararından vazgeçirmek bir yana daha da hırslandırmıştır.

Cemaat'e göre, eğitimde nitelik düşüklüğüne yol açan onca neden ortadan dururken dershaneler günah keçisi haline getirildi, hedef tahtasına oturtuldu. Oysa düşük öğretmen maaşları, atanamayan on binlerce öğretmen, artan derslik ihtiyacı, kalitesiz eğitim, yetersiz rehberlik hizmeti, her sene açıkta kalan çok sayıdaki lise mezunu (öğrenci çok, kontenjan sınırlı) gibi bir dolu eğitim sorunu dururken dershanelerin kapatılmaya gidilmesi anlamsızdı Cemaat'e göre.

Dershane Sahipleri ve Üst Birliklerinin Tepkisi

Dershanecilik alanında çok sayıdaki örgüt,[38] en az Cemaat kadar kapatma kararına tepki[39] gösterdi, hatta kampanya sürecinde

---

sunda teknik tartışmalar yapılıyor; ancak aslında 'zurnanın zırt dediği yer' demokratik yaklaşımda. Devlet, kanunlarda suç olarak tanımlanmamış eylemleri yasaklayabilir mi? Özel sektörün faaliyetlerini askıya alabilir mi? İki tarafın rızasına dayalı bir alışverişi engelleyebilir mi? Güvenliğin bile özelleştirilmesinin konuşulduğu günümüzde eğitimi devletleştirmeye teşebbüs edebilir mi? Devlet, piyasayı düzenleyici ve istismarı önleyici tedbirleri alabilir. Onun ötesine geçen yasakçı tavırlar, demokrasiye aykırılığın yanında gelişimin ve yeniliğin önünü keser." (Bülent Korucu, "Eğitimde ucu açık cevaplar", *Aksiyon*, 18-24 Kasım 2013, Sayı: 989, s. 1.) Bu alıntıdaki tezler, büyük ölçüde anti-devletçi bir perspektiften yazılmış liberal tezlerdir. İlginç olan nokta, son derece devletçi, statükocu ve Türk milliyetçisi bir felsefeye sahip olan Cemaat'in kendine zarar verecek bir uygulama karşısında İslami düşünce ve pratiklerin yanı sıra Batılı liberal tezlere de sarılması, sığınmasıdır.

37. AKP içinden dershaneler konusunda parti politikasına en büyük tepkiyi milletvekili İdris Bal verdi. Bal, parti disiplinine uymadığı gerekçesiyle kesin ihraç istemiyle Parti Disiplin Kurulu'na sevk edilmiş ancak bu kararın sonucunu beklemeden AKP'den istifa etmişti. Ancak, Ertuğrul Günay, Abdülkadir Aksu, Mevlüt Akgün gibi başka milletvekilleri de dershanelerin AKP'ye zarar vereceğini bildirmişti. Kapatmaya itirazların yoğunlaştığı tezler şöyleydi: Seçim öncesi kapatma uygun değil, seçim sonrasını bekleyelim; liberal ekonomilere ters bir karar bu; Halk Eğitim Merkezleri eliyle kurs verilmesi önerisi, dershanelere ihtiyaç olduğuna işarettir; dershaneler, neden değil sonuçtur; asıl mesele nedeni ortadan kaldırmak, sonucu değil. Kanunla kapatma, bizi yasakçı yapar ve bu işin merdivenaltına inmesine neden olur; dershane öğretmenlerinin sınavsız kadroya alınması yanlış, zira atama bekleyen birçok öğretmen adayı var; öğrencilerin neden açık liseye gideceği anlaşılır değil (Bkz. *Zaman*, "Dershaneler İhtiyaçtır, kapatılması partiye de zarar verir", 27 Kasım 2013).

38. Bu örgütlerin en önemlileri, ÖZ-DE-BİR (Özel Dershaneler Birliği), GÜVENDER (Güven Dershane Sahipleri Birliği), TÖDER (Tüm Özel Öğretim Kurumları Derneği), ÖZDER (Özel Öğretim Derneği).

39. Bu tepkinin 14 Kasım 2013'ten itibaren giderek daha sert ve şiddetli bir hal al-

Cemaat ile ortak hareket etti. Medya kanalıyla kamuoyu oluşturmaktan hukuksal hakların aranmasına (hatta AİHM'e gitmeye) değin bir dolu mücadele yöntemine başvuracaklarını açıklayan dershaneci ve dershane üst örgütlerinin mesajlarından biri de, kapatma kararının sadece Cemaat'e ait değil, kendi dershanelerini de etkileyeceğinin görülmemesidir.[40] 27 Kasım 2013 Çarşamba günü Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı ile görüşen üst birlik temsilcilerinin itirazları özetle şu noktalarda yoğunlaşmıştı: 1) İşgücü: Dershanelerdeki 75 bin çalışan mağdur olacak. 2) Yatırımcı: Öğretmen kökenli küçük dershane yatırımcısı zayıf sermayesiyle ayakta kalamaz. 3) Yan sektörler: Dershanelerin hizmet satın aldığı yan sektörler (yayın, kırtasiye, emlak) yara alabilir. 4) Özel Okul: Dershaneler büyük yatırım gerektiren okul yapamazlar. 5) Uygulanabilirlik: Örneğin Ankara'da 400 dershanenin okul olmasıyla uygulanabilir olmayan bir tablo oluşacak. 6) Dönüşüm: Okul yerine alternatif dönüşüm seçenekleri yaratılmalı. 7) Süre: Süre şartı konmamalı; akademik lise adı altında birkaç seans eğitim verecek mesleki eğitimi de içeren alternatifler geliştirilmeli. 8) Meslek Lisesi: Dershanelerin dönüşeceği akademik liselerden meslek liseli öğrencilerin de ders alması sağlanmalı; bu öğrenciler bazı derslerini bu akademik liselerden alabilmelidir. 9) Mezun grupları: Akademik liselerde mezun gruplarına da eğitim verilecek alternatifler geliştirilmeli. 10) Hizmet satın alma ve ücret: Akademik liselerde okuyan öğrenciler için hizmet, satın alma kapsamında değerlendirilmeli; bölgeye göre ücret belirlenmeli ve birden çok program ve seans uygulanabilmeli. 11) Öğrenci ücretleri: Bu ücretler, öğrencinin yaşadığı semte göre farklı üç kategoride (1500, 2000, 2500 TL) devlet tarafından ödenebilir. 12) Destek hizmeti ve alternatifler: Eğitimdeki bölgesel ve öğretmen

dığı görülmüştür. Konunun kamuoyunun gündemine geldiği ilk günlerde son derece sağduyulu açıklamalar yapan dershaneci ve dershane üst birlikleri, ay sonuna doğru dozajı artan tepkilerinde AKP'yi karşılaştırmalı bir şekilde hedefe koymuştur. 26 Kasım 2013 günü İzmir'de MEB yetkilileri ile toplantı yapan dershaneciler ve üst birlik temsilcileri, kendileriyle yapılan toplantının paydaşlarla yapılan bir istişare değil, ikna ve dayatma toplantısı olduğunu; kendilerinin sanki genelev ve meyhaneler gibi görülerek kapatılmak istendiğini ileri sürmüşlerdir (Cihan Durak, "Dershaneciler: Genelev veya meyhane miyiz?", *Radikal*, 27 Kasım 2013). Ancak MEB'in dönüştürme/kapatma işini 2015'e değin ertelemesi sonucundan dershaneciler ve üst birlikleri bu karardan memnun kalmış, sert eylem, demeç ve yazılar bir anda yerini daha mutedil bir havaya bırakmıştı.

40. *Milliyet*, "Yasa Çıkarsa AİHM'e Gideriz", 23 Kasım 2013.

farklılığından diğer nedenlere değin birçok sorunun çözümünde öğrencilere destek hizmeti ve alternatif çözümler üretilmeli. 13) Hizmet ve görevlendirme: Bu merkezlerde 3-4 seans hizmet üretilebilir; etüt merkezlerinde üniversite öğrencileri de görevlendirilebilir. Destek eğitim merkezi, etüt merkezi, halk etüt merkezi gibi isimler altında öğrencilerle eğitim, ödev, yabancı dil, hobi, koçluk gibi konularda destek veren bir yapı oluşturulabilir.[41] Tabii özel dershanecilerin asıl itirazları, mevcut özel okulların zaten %45'lere varan oranda boş kontenjanla çalışırken yeni özel okul olan eski dershanelerin kontenjanlarını nasıl dolduracağıydı. Bir de, yıllık ortalama 2500 TL olan dershane ücretini ödeyemeyen dar gelirli bir veli 10 bin liralık özel okul ücretini nasıl ödeyecekti? Haliyle dershanelerin kapatılıp özel okullara dönüştürülmesi özel okul sistemini de çökertebilirdi. Özel okullara göre, dershaneden özel okula dönüşenlere devletten teşvik verilecek olması ve belirli bir muafiyet tanınması da özel okullar arasında haksız rekabete ve eşitsizliğe neden olacaktı.[42]

Ancak dershanecilerin tepkileri sadece MEB yetkilileriyle yaptıkları ve sakin geçen toplantılar şeklinde değil, miting yapma, TBMM'ye dilekçe gönderme, gazetelere toplu ilan verme, tebeşir atma ve kalem kırma, derdini duvara veya ağaçlara anlatma, MEB'in dağıttığı anketleri yırtıp atma gibi çeşitli sert veya yumuşak simgesel eylemlere[43] de sahne olmuştur. Bu eylemler esnasında yapılan açıklamalarda, hükümetin aslında kararını çoktan verdiğini ve fakat kendilerinin paydaş diye çağrıldıkları toplantılarda sadece "konu mankeni"[44] olduklarını açıkladılar. Fakat siyasileşen iş, dershanelerin "terör örgütü" PKK/KCK gibi davrandığı (bunu AKP milletvekili Orhan Atalay kullandı) iddiasına verilen tepkiyle doruğa çıktı.[45]

41. Hasan Karalı, "Paydaşlardan Avcı'ya: Dönüşümden sadece tuhaf bir tablo ortaya çıkar", *Zaman*, 28 Kasım 2013.

42. Hasan Karalı, "Dershane girişimi, özel okul sistemini de çökertir", *Zaman*, 29 Kasım 2013.

43. Cihan Acar, "Dershaneciler direndi, MEB basını salondan çıkaramadı", *Zaman*, 28 Kasım 2013; Orhan Yıldırım, "Erzurum'da 'konu mankeni değiliz' deyip toplantıyı terk ettiler", *Zaman*, 28 Kasım 2013; Özdemir Özkan, "Öğretmenlerden beyaz önlüklü protesto", *Zaman*, 28 Kasım 2013.

44. Bir öğretmen hükümetin yaklaşımını şöyle açıklamıştı: "İdam fermanımız yazılmış, hangi iple asılmak istediğimizi soruyorlar", *Zaman*, 27 Kasım 2013.

45. Burada ilginç olan nokta, Cemaat'in de Kürt yoğun illerdeki dershane, okul ve yurtlarına yaşam hakkı tanımayan siyasal Kürt çevrelere yanıt olarak dershane ko-

Dershane Mantığının Gerçekte Anlattıkları

Dershanelerin kapatılmaması gerektiğini savunan çevreler, bilhassa liberal bir mantık üzerinden giderek, konuyu anayasaya aykırılık, girişim özgürlüğüne vurulan darbe, sivil toplum karşıtı, bir tür ceberut devlet tasarrufu gibi noktalarda görüş bildirdiler. Haliyle Cemaat ve liberal çevrelerin tezleri büyük ölçüde biçimsel bir liberalizmden milli ahlaka vurulan darbeye değin alabildiğine geniş bir perspektifte formüle edildi. Fakat konunun tartışılmasında es geçilen birçok noktaya değinilmemesi de oldukça manidar olsa gerek.

Dershaneleri tarihe mal etmenin birçok mantıki gerekçesinin ardında, bu kurumların yarattığı sayısız tahribat söz konusudur. Kentlerin genellikle merkezlerindeki birçok binanın cephesine asılı levhaları, sınav kazandırmaya ilişkin savları, deneyimli öğretmen kadrosu gibi iddialarının altı kazınırsa eğer, birçok sorun ortaya çıkar. Bu sorunları sayalım: 1) Bugün birçok öğrenci, özel dershanelerdeki eğitim kalitesi çerçevesinde kamusal okulların yetersizliğinden dem vurmaktadır. Bu kıyaslamanın asıl hedefi, kamusal eğitimdir. Dershaneler bağlamında giderek ikincilleştirilen, itibarsızlaştırılan ve önemsizleştirilen kamu okulları ister istemez dershaneler karşısında haksız bir rekabet ve yarışmaya maruz kalmakta; dahası özel dershane mantığı hafta sonlarında kimi kamu okullarında velilerden toplanılan parayla özel kurslar açılmasıyla yaşatılmaya çalışılmaktadır. 2) Sınav endeksli eğitim sistemi, kamu okullarını birçok bakımdan (müfredat, öğretmen, ders, devam, vs.) önemsizleştirirken bundan karlı çıkan dershaneler olmaktadır. Eğitim sistemimizin tüm ve nihai hedefi sınav kazanmak olunca, özel dershaneler kamu okullarına göre öne çıkmaktadır. Sonuçta dershaneler, giderek eğitimin yedeği, tali unsuru veya gölgesi değil, asli ve merkezi kurumu haline gelmiştir. Telafi edici olarak görülen ve işlevselleştirilen dershaneler, telafi etmek bir yana, mevcudu bozmaktadır. 3) Dershaneler, ürettikleri yan ürünler (özel ders, özel okul, etüt merkezi, test büroları, soru bankaları vd.) ile birlikte artık bir "sektör" olarak anılmaktadır.

---

nusu üzerinden çözüm sürecine karşı çıkmasıdır. Nitekim bu yönde yayın yapan Cemaat'in medya organları (bilhassa STV), bölgeden birçok aktörü (dershane öğretmeni, sahibi, öğrencisi, velisi vd.) bu yönde konuşturmuştur. Bu yönde görüş bildiren *Taraf Gazetesi* yazarı Emre Uslu, dershanelerin kapatılmasına PKK ile yapılan Oslo görüşmelerinde karar verildiğini bile iddia etti.

Dershaneler neoliberal eğitim algısını en güçlü şekilde üreten kuruluşlardan biri haline gelmiştir. Nitekim öncelikle sosyal değil ekonomik mantığa göre işleyen dershanelerin çocuk ve gençlere verdiği zararlar ortada dururken liberal ve dini çevreler dershane sektörünün yarattığı yüksek cirodan bahsetmekte; haliyle işi piyasa değerlerine doğru yönlendirmektedirler. 4) Dershanelerin bilhassa başarılı öğrencileri reklam nesnesi olarak kullanması, bu kuruluşların hanesine yazılan çok başarılı bir PR çalışması olsa da, öğrencilerin sömürülmesine yol açmaktadır. Giriş sınavlarında derece yapan öğrencilere verilen hediyeler (ev, araba, bilgisayar, burs vd.) bir yana, dershaneler daha çok öğrenci kaydı yapabilmek için içi boş bir "başarı" ideolojisini her daim işe koşmaktadır. Nitekim taşrada sıradan bir üniversitenin gelecek (iş, güvence vs.) vaat etmeyen bölümünü kazanan öğrencilerin bile adları çarşaf çarşaf dershanelerin ön cephesindeki devasa afişlere yazılmaktadır. Bu "boş başarı" tablosu, bilgisiz halkın gözünü boyamakta, asılan her afiş sanki büyük bir başarının göstergesiymiş gibi kayıt dönemlerinde bir "başarı göstergesi" olarak kullanılmaktadır. 5) Öğrencilerin sosyalleşme kalıpları dershanelerde artık çoğunlukla test ve sınav kültürünün bir sonucu olarak oluşmakta; "dershane arkadaşı", araçsal bir mantık sonucu şekillenmektedir. Kamu okulunda sigara içemeyen, alkol alamayan gençlerin şehir merkezlerindeki dershanelerde, ders araları ve ders bitince, hem de dershane binasının önünde veya yakınındaki kafe veya barlarda bol bol sigara ve alkol tükettikleri rahatça görülebilmektedir. 6) Bugün ilkokul yaşlarına değin düşen dershaneye gitme olayının en trajik sonuçlarından biri de, bir işe yaramayan (formel) ve bir de bir işe yarayan (informel) iki kurumun oluşmasıdır. Bu iki kuruma gitme zorunluluğu, yani çocuğun kamu okuluna gitmesi zorunluluğu ile dershaneye sınav kazanma hedefiyle gitme zorunluluğu sonucu öğrencinin pedagojik yükü ikiye katlanmakta; öğrenciler bu yoğun, yorucu ve bıktırıcı süreç sonunda –eğer bir son varsa?– birçok bakımdan zarar görmektedirler. 7) Dershaneler, birer para tırtıklama ve işlevsiz kurum olma imajının üzerini örtmek için öğrencilere yönelik içi boş sosyal aktiviteler (satranç turnuvası, stres atma geceleri, gezi, spor faaliyetleri vs.) düzenlemektedirler. Onca dershane faaliyeti veya ilişkisinin (soru bankası, hazırlık kitabı, deneme ve seviye tespit sınavları, etüt çalışması, yaprak testler vs.) yarattığı yoğun rekabet ve yarış

havasının birkaç sosyal faaliyetle dağıtılabileceği zannı, dershaneciler arasında yaygındır. Üstelik bu sözde sosyal faaliyetler, veli ve öğrencilerde "sosyal dershane" algısı gibi çarpık bir imaj yaratmaktadır. 8) Dershanelerin fırsat eşitliği[46] yarattığı ve yoksul öğrencilerin sınıf atlamasını sağladığı iddiasının[47] ise geçerli bir temeli, dayandığı bir veri yoktur. Dershaneler aracılığıyla başarılı olduğu iddia edilen öğrenciler zaten zeki öğrencilerdir ve fakat bu tür öğrencilerin sayısı da, milyonlarla ifade edilen genel açısından son derece azdır. 9) Dershaneler, maalesef sadece akademik becerileri ölçmekte (o da tam değil) ve fakat ilgi, yetenek ve eğilimlerin ortaya çıkması konusunda hiçbir şey yapmamaktadırlar. Öte yandan, Sadık Kartal'ın da yerinde vurgusuyla, dershaneler ilgi ve yeteneği ortaya çıkarmadığı gibi, herkese aynı programı vererek ilgi ve yeteneğin farkına varılmasını da engellemektedir.[48] Haliyle, kamusal eğitime isnat edilen merkeziyetçi pedagojik sisteminin bir benzerini dershaneler de üretmektedir. Öte yandan, yoğun yarış ve rekabet sürecinde öğrencilerin ilgi, yetenek ve sosyal yönden gelişimlerine zaman ayıracak bir dershane bulmak da zordur. Zorlu yarış sürecinde tüm öğrencilerin yoğunlaştıkları ve yaptıkları tek şey, bol bol test sorusu çözmektir. Test sorusu çözme, metin okuma, okunan metni analiz etme, eleştirel düşünce geliştirme, kompozisyon yazma, sosyal çalışma yapma (kulüp faaliyeti, kol çalışması, inceleme gezisi vs.) gibi faaliyetler için hem zaman bırakmamakta hem de bu tür sosyo-pedagojik etkinlikler zaman kaybı olarak değerlendirilmektedir. O halde, dershaneler son derece araçsal kuruluşlar olarak gayet pragmatik davranmakta, öğrenciler için uzun vadede işe yarayacak bir mantık ve faaliyet alanından uzak durmaktadırlar.

46. Deniz Ülke Arıboğan, dershanelerin üniversite ve giriş sınavları üzerinden sözü edilen ayrıcalık ve kayırmacılığa karşı toplumun tüm kesimlerini aynı standartta buluşturan bir mekanizma olduğunu, sanayici veya işçi fark etmez, herkesin çocuğunun sınavının bilgisayarla belirlendiğini iddia etmektedir (*Zaman*, "Dershaneleri dönüştürme planı, mevcut özel okulları da batırır", 21 Kasım 2013). Dershaneler ne fırsat eşitliği sağlamakta ne de bir toplumsal asansördür. Öncelikle, dershaneler arasında bile kalite farkı vardır ve parası çok olan daha kaliteli dershanelere giderken diğerleriyle arasında yine, yeniden bir eşitsizlik oluşmaktadır. Kaldı ki, eşitsizliğin bir ürünü ve yeniden üreticisi olan dershanelerin yeni bir eşitlik sağlayıcı mekanizma olarak ortaya çıkmış olduğu iddiasının hiçbir geçerli temeli yoktur.

47. Böyle bir iddiayı dillendiren yazı için bkz. Vahap Coşkun, "Dershaneler ve çözüm süreci", *Radikal İki*, 24 Kasım 2013.

48. Sadık Kartal, "Dershaneme dokunun lütfen!" *Radikal İki*, 1 Aralık 2013.

Sonuç

Dershanelerin nitelikli okul sayısının yetersizliği, kamusal eğitimin niteliğinin düşüklüğü, eğitime ayrılan harcamaların azlığı, nitelikli okullara olağanüstü bir talebin ve bu talebin sonucu ortaya çıkan zorlu giriş sınavlarının bir sonucu olduğu herkesin malumu. Bu olgu bize has da değil. Nitekim birçok Uzakdoğu ve Batı ülkesinde bazı bürolarda verilen özel dersleri alarak iyi bir üniversiteye girme eğiliminin olduğu iyi bilinir. İşsizlik, güvencesiz ve zorlu çalışma şartları, refah düzeyinin giderek çalışanlar aleyhine düşmesi, piyasadaki çeşitli teknolojik ve sistemsel yenilenmelerin yol açtığı yaşam boyu öğrenme, ilgi ve yeteneklerini çeşitlendirme ve geliştirme baskısı sonucu hemen her çalışanın bilgilerini yenileme baskısı altında olduğu da bir vakıadır. Fakat neoliberal kapitalizmin özelleştirme ve kamusal hizmetleri itibarsızlaştırma çabası çerçevesinde devletlerin giderek eğitim alanını özel sektöre bırakma eğilimine girmesi, insanları artık piyasada satılmasına normal gözüyle bakılan eğitim hizmetini satın almaya daha çok yönlendiriyor. Bunun sonucunda da hemen tüm kapitalist ülkelerde resmi okul sistemi dışındaki eğitim-öğretim kuruluşlarının sayısı hızla artıyor. Bu çerçevede kamusal eğitim de, devletin üvey evladı gibi son derece gelişmiş özel sektörün eğitim kurumlarıyla yarışmaya ve rekabete zorlanıyor. Tabii bu adil bir yarış değil. Devletler de bunun böyle olmaması için kamusal eğitimin bütçesini her sene giderek daha fazla kısıp insanları çözüm kapısı olarak özel okul ve eğitim kuruluşlarına yönlendiriyor.

Dershaneler bugüne değin "gölge eğitim sistemi", "kamu eğitimine alternatif okul", "tamamlayıcı/telafi edici eğitim kurumu" gibi isimlerle tanımlandılar ve işlevsel (bir işe yarayan) olarak onaylandılar. Ne var ki, bu sıfatların ötesinde dershaneler, yarışmacı-rekabetçi pedagojik sistemin yeniden üretilmesinde en güçlü aktör haline geldiler. Ve bu kurumlar artık çözümden ziyade habire problem üretiyorlar ve yarattıkları problemleri çözecek hazır şıkları da yok. Maalesef dershaneler kamunun gölgesi değil, kamu okulları dershanelerin gölgesinde kalmaya başladı. Kamu eğitimine alternatif okul olmaktan ziyade, kamusal eğitim sistemini piyasa değerlerine göre şekillendiren bir olgu ve güç söz konusudur. Dershanelerin bir şeyi tamamladığı ya da telafi ettiği de yok, zira kamu okullarının öğrettiği nice düşünce ve değerin içi dershanelerde boşaltılmaktadır. Kamusal okulda öğrenilen daya-

nışma, paylaşma, kolektif davranış, sosyalleşme, yurttaşlık görevleri, hayata dönük pratik bilgiler dershanede yerini başka türlü bir hayat felsefesine, yani yarışmaya ve rekabete bırakmaktadır. Kamu okulunda az-çok sosyal olarak yetişen öğrenci dershanede alabildiğine bireycileşmektedir. Nitekim dershanelerin ürettiği test kültürü ve rekabet-yarışma felsefesi sonucu öğrencilerde kompozisyon yazmaktan eleştirel bir analize değin bir dolu yaratıcı yetenek gelişmemekte, varsa bile körelmektedir. Nitekim anadilini kullanma yeteneğini de ölçen PISA'da durumumuz içler acısı. Çocukların bir türlü yeterli düzeyde yabancı bir dili öğrenememesi de olumsuz sonuçlardan biridir. AKP hükümeti, okullardaki teknolojik yenilenmeyle eğitimdeki nitelik ve içerik sorununu çözeceğini sanmaktadır. Oysa anayasasında kendini sosyal devlet olarak tanımlayan Türkiye'nin, öncelikle ekonomik değil, sosyal bir konu/sorun olan eğitim meselesine kamusal/toplumsal bir gözle bakması lazım. Nüfus planlaması konusunda nice laf eden ama dershane sorununun da demografik (nüfus) bir mesele olduğunu göremeyen AKP hükümeti, genç nüfusu %40'lara yaklaşan bir toplumsal yapı içinde eğitim sorununa kâr-zarar mantığıyla yaklaşan dershaneler karşısında daha radikal olacağına bu kuruluşları başka bir formatta olmak üzere sistem içinde tutmayı planlamaktadır. Hükümet, kamusal eğitimi geliştirmek için daha fazla çaba göstereceğine, dershaneleri nasıl kurtaracağı konusunda kafa yormakta, zaten durumları ekonomik olarak iyi olan dershane sahiplerini ihya etmek için onlara yönelik olarak kesenin ağzını sonuna kadar açmaktadır (çeşitli devlet teşvik ve muafiyetleri). Dershanelerin okula, dershane öğretmenlerinin de kamu okulu öğretmenine dönüştürülmesi de çok riskli. Bu durumda dershane mantığı sahipleri ve kamuya geçen öğretmenler tarafından özel okul ve kamu okuluna taşınacaktır.[49] Bu yüzden dershaneler mutlaka, toptan ve kökünden kapatılmalı; asla özel okula dönüştürülmemelidir. Çünkü çok ciddi bir emek sömürüsünün yaşandığı, öğretmenlerin sigorta primlerinin zamanında ve tam yatırılmadığı, öğrencilerde birçok psikolojik hastalığa neden olduğu, paralı eğitim anlayışını güçlendirdiği, öğrencilerin kamu okullarına yabancılaşmalarına neden olduğu, kamu okullarındaki öğretmenlerin imajlarının yıpranmalarına yol açtığı, başarıyı sadece sınavlardan alınan skorlara endekslediği, niteliksiz bir eği-

49. Kemal İnal, "Çocuklar unutuldu", *Radikal İki*, 1 Aralık 2013.

tim sundukları için kapatılmalıdırlar.[50] Dershanelerin öğrencilere öğrettiği şeyler, klasik bir eğitimden ziyade, soru çözmeye ilişkin türlü-çeşitli cinlikler, kurnazlık, kısa ve kestirme yollar, çabucak işi bitirme, rekabet ve yarışma felsefesidir.[51]

AKP hükümetleri döneminde, dershane, dershane öğretmeni ve öğrenci sayısı ikiye katlandı. Bu artışta, AKP döneminde (2002-2013), nüfus artışı bir yana sınav sayılarının giderek artırılmasının çok önemli bir payı var. Bugün bir öğrenci üniversiteye girene değin, performans ve proje sınavları da dahil, 1000'in üzerinde sınava giriyor. Haliyle tüm milli eğitim sitemi, sınav felsefesi üzerine kurulmuş durumda. Eğitim artık sadece veya büyük ölçüde sınav demek. Bu sınavları kazanmak için dershane talebinde bulunan öğrenciler için açılan 4000 kadar resmi, 2000 kadar merdivenaltı (kaçak) dershane, verdiği test eğitimiyle bir bakıma sınavların yaşaması veya gündemde kalmasını da desteklemiş olmaktadır. AKP hükümetleri, dershanelerin varoluş gerekçelerini ortadan kaldıracak konularda dişe dokunur hiçbir şey yapmamıştır. Ne sınav sayılarını azaltmış ne de kamusal eğitimin niteliğini yükseltmiştir. Doğru düzgün bir eğitim reformu için en gerekli alanlarda (öğretmen maaşlarının artırılması, teknik donanımın tamamlanması, bina ve fiziki şartların iyileştirilmesi, yeni derslik yaparak sınıf mevcutlarının azaltılması, eğitimin içeriğinin bilimselleştirilmesi, eğitim yönetiminin demokratikleştirilmesi vs.) gerekli adımları atmamıştır.

Sonuç olarak, dershaneler, eğitimde (fırsat) eşitliği sağlamak bir yana, kapitalist bir sistemde insanlar arasındaki hemen her türlü eşitsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ağır eşitsizlik koşullarında fırsat eşitliği gibi toplumsal bir sorumluluğu akla getiren iddianın dershaneler bağlamında hiçbir geçerliliği ve karşılığı yok. Kamusal, parasız, demokratik ve bilimsel eğitim şiarının halen geçerliliğin koruduğu bir konjonktürde piyasanın çözümü olan dershanelerden zaten toplumsal bir hassasiyet beklemek gerçekçi değil. 1980 sonrası gündeme oturan neoliberal politikalarla birlikte halka ucuz ürün ve hizmet sağlayan kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi, kamusal kuruluşların bütçelerinin giderek azaltılması, her türlü kamusal ürün ve hizmetin paralı hale getirilmesinin yarattığı iklimde dershaneler serpilip gelişti

50. Kemal İnal, "Dershaneler hemen kapatılmalıdır", *BirGün*, 3 Nisan 2012.
51. Kemal İnal, "Dershaneleri ne yapmalı?", *BirGün*, 18 Eylül 2012.

ve bugün 5 milyar TL'lik bir sektör[52] olduğu için siyasal alanda politik etki yaratabiliyor. AKP, neoliberal bir parti olarak serbest piyasa değerlerine kolay kolay aykırı davranamaz; borsa, faiz, rant gibi parametrelerde son derece pozitif ve iştahlı davranan AKP hükümetinin dershanelere karşı kılıç çekmesi, kapitalizme karşı diklenmesidir ki, bu çok zor görünüyor. Zira artık tüm dünyada eğitimin çok verimli bir pazar olduğunu kavrayan kapitalistler ve kapitalist zihniyete prim veren hükümet ve bürokrasiler, bu rant döngüsünün durmasına izin vermezler. Nitekim tüm dünyada, bilhassa Güney Kore, ABD, Japonya, Çin gibi azgın kapitalist ülkelerde paralı eğitimin lokomotifi olan dershane ve benzeri kuruluşlar gittikçe daha büyük ciro yapıyorlar.

O halde, öğretmenler açısından emek sömürüsü, zorlu çalışma koşulları, geç ya da eksik yatırılan primler, dinlenme ve tatillerin yetersizliği, işten atılma korkusu, mesleki doyumsuzluk, aşırı yıpranma, ikili sözleşme, zorla senet imzalatma; öğrenciler açısından çeşitli psikolojik rahatsızlıklar, kamusal okulların boş verilmesi, alınan eğitimin sınavlardaki skorlara göre ölçülmesi, yarış atına ve test makinesine çevrilme, aşırı yarışma ve rekabetin yarattığı bencilleşme, sosyal nitelik ve özelliklerin kaybolması, kişiliğin dumura uğraması, sosyal hayattan tecrit; veliler açısından, bütçede açılan koca bir delik, çocuğunun sınavlardaki başarısını her türlü faaliyeti (tatil, uyku, gezme, yemek vs.) askıya alarak gerçekleştirmeyi istemek gibi nedenlerden dolayı dershaneler mutlaka kapatılmalıdır. Dershaneler, aşıladığı test ve sınav kültürüyle keyif ve merakı öldürdüğü, boş zaman, oyun ve dinlenme aktivitelerini bile engellediği, öğrencileri eleme-ayıklama sürecinin doğallığına inandırdığı için kapatılmalıdır. Kamusal eğitim sistemini hem niteliksiz halde tutup hem de var olan nitelikli birkaç okulu için yarış ve eleme sistemi icat eden devlet, öğrencilerine bu yarışmada daha avantajlı konuma gelebilmek için sürekli ya-

52. Öyle bir sektör ki, yerlerini sağlamlaştırmak, dershanecilik içerisinde standartlaşmayı ve belli konularda ortak hareket etmeyi, sektörün yaşadığı sorunların dile getirilmesi, taleplerin iletilmesi ve dönem dönem bürokrasi içinde kulis faaliyeti yapılabilmesi için kendi üst örgütlerini de kurmuştur. Dahası, bugün sektörün en büyük dershaneleri *franchising* sistemine dayalı "zincir dershane" sürecini geliştirmiştir (Murat Özoğlu, *Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek*, SETA Yay., Ankara, 2011, s. 7.). Artık piyasada marka isimler var. Bu isimlerin bir kısmı kitle dershaneleri gibi şehirlerin kenar semtlerinde bile şubesi bulunan ucuz dershaneler açarken aynı zamanda daha küçük boyutlu ve fakat daha kaliteli ama yüksek ücretli butik dershaneler, etüt merkezleri, özel ders büroları açmışlardır.

rışması gerektiğini dikte etmektedir. Ancak bu yarış için gereken donanımı da yeterince veremediği için piyasa ekonomisine arz-talep yasası içinde olanak sunmakta; haliyle dershane, kurs, etüt merkezi, okuma salonları, özel okul gibi seçeneklerin üretilmesine meydan vermektedir. Piyasanın üretimi olan dershaneleri işlevsizleştirmek, sadece kamusal eğitimin niteliğini yükseltmekle olmaz. Kendine sosyal devlet diyen bir siyasi aygıt, büyük bir sosyal problem konusunda piyasa değer ve tercihleriyle hareket edemez; gerektiği için bu kuruluşları kapatır. Dershane kapatma, demokrasiyle, demokratik girişim hakkının kullanılmasıyla ilgili bir konudan ziyade sosyal tahribatları olan bir meseledir. Hiçbir "sosyal devlet" çocuk ve gençlerini heba eden bir eğitim sistemine seyirci kalamaz.

Sonuç olarak, eğitim despotik bir rekabet alanına ve öğrenciler de yarış atlarına çevrilmişlerdir. Ama bu, tüm öğrencilerin yarış atı olmayı kabul ettiği anlamına gelmez. Eğitim alanındaki sınavlara, sınavla birlikte yaratılan rekabetin içerik, biçim ve nedenlerine, eğitimin paralı olmasına, sınav sisteminin yarattığı stres ve anti-sosyal eğilimlere karşı koyan öğrenciler, öğretmenler ve akademisyenler çeşitli örgütlenmelerle birçok direniş eylemi yapmış[53] ve bu sistemin kader olmadığını ileri sürmüşlerdir. Dershanelerin bütün dünyada olduğu, sivil-demokratik bir sistemde dershane kapatmanın düşünülemeyeceği, dershanelerin fırsat eşitliği sağladığı, halkın kapatma kararına karşı olduğu, bu kuruluşların gençleri sigara, alkol, uyuşturucu gibi alışkanlıklardan koruduğu iddiaları temelsizdir. Özel dershanelerin gençlerin, velilerin ve devletin adına işlevselliği iddiası tam bir mittir. Her üç yılda bir yapılan PISA sonuçlarının da gösterdiği gibi, dershanelerin eğitime olumlu bir katkısı yoktur. Dershanelere ilişkin yasa taslağının Ocak 2014'te TBMM'ye getirecek olan hükümet dershanelerin 2015'te kesinlikle son bulacağını açıkladı. Peki ya sonrası? Sanki dershaneleri kapatmanın bizatihi kendisi bir reformmuş gibi davranan hükümet acaba SMS'lerle evde özel ders gibi alanlarda patlama yaşanırsa ne yapacak? Merdivenaltı dershanecilikle nasıl mücadele edecek?

53. Kemal İnal ve H. Tuğba Öztürk, "Resistance in Turkey" In: Dave Hill (ed.), *Immiseration Capitalism and Education: Austerity, Resistence and Revolt*, IEPS Publications, Brighton, 2013, s. 218.

Kaynakça

Acar, Cihan, "Dershaneciler direndi, MEB basını salondan çıkaramadı", *Zaman*, 28.11.2013.

Akgündüz, Mehmet M., "Dershaneleri Kapatmak", *Eleştirel Pedagoji*, 2012(24): 37-42.

Altun, Fethi, "Kapatma, Güneydoğudaki velilere karşı hıyanettir", *Zaman*, 30.11.2013.

Bedir, Abdulkerim, Savgı, Gürhan, "Eğitimde Rutin Dışı Taslak", *Aksiyon Dergisi*, Sayı: 989, 18-24.11.2013.

Bozkurt, Turhan, "Özel okul teşviki defolu", *Zaman*, 22.11.2013.

Bulaç, Ali, "Adalet, hizmet, hikmet!" *Zaman*, 25.11.2013.

Coşkun, Vahap, "Dershaneler ve çözüm süreci", *Radikal İki*, 24.11.2013.

Demir, Emre, Köseoğlu, Ferhan, "Türkiye, Ortaöğretim Kalitesinde 44. Sırada", *Zaman*, 4.12.2013.

Dumanlı, Ekrem, "Tarihe Kısa Bir Not Düşmek İçin Başbakana Açık Mektup", *Zaman*, 25.11.2013.

Durak, Cihan, "Dershaneciler: Genelev veya meyhane miyiz?", *Radikal*, 27.11.2013.

Işık, Tarık, "AKP'lilere dershane brifingi", *Radikal*, 27.11.2013.

İnal, Kemal, "The Educational Politics of the AKP: The Collapse of Public Education in Turkey" İçinde: Kemal İnal and Güliz Akkaymak (eds). *Neoliberal Transformation of Education in Turkey. Political and Ideological Analysis of Educational Reforms in the Age of AKP*, Palgrave Macmillan, New York, 2012.

İnal, Kemal, "Dershaneler hemen kapatılmalıdır", *BirGün*, 3.4.2012.

İnal, Kemal, "Dershaneleri ne yapmalı?", *BirGün*, 18.9.2012.

İnal, Kemal, "Çocuklar unutuldu", *Radikal İki*, 1.12.2013.

İnal, Kemal, Öztürk, H. Tuğba, "Resistance in Turkey" İçinde: Dave Hill (ed.), *Immiseration Capitalism and Education: Austerity, Resistance and Revolt*, IEPS Publications, Brighton 2013.

İstegün, Aziz, "Cemil Bayık'tan dershanelerin kapatılmasına destek", *Zaman*, 5.12.2013.

Karalı, Hasan, "Paydaşlardan Avcı'ya: Dönüşümden sadece tuhaf bir tablo ortaya çıkar", *Zaman*, 28.11.2013.

Karalı, Hasan, "Dershane girişimi, özel okul sistemini de çökertir", *Zaman*, 29.11.2013.

Kartal, Sadık, "Dershaneme dokunun lütfen!" *Radikal İki*, 1.12.2013.

Kaymak, Murat, "Dershane gerçeğini anlamak ve tartışmak", *Eleştirel Pedagoji*, 2012(24): 54-59.

Demirer, Keskin, "Eğitimde Metalaşma ve Emek Sömürüsü: Bir Meşrulaştırma Alanı Olarak Dershaneler", İçinde: Fuat Ercan ve Serap Korkusuz

Kurt (der.), *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2011, s. 439-459.
Kılıç, Burak. "100 saat dersle üniversite kazanılır mı?" *Zaman*, 27.11.2013.
Korucu, Bülent, "Eğitimde ucu açık cevaplar", *Aksiyon Dergisi*, Sayı: 989, 18-24.11.2013.
Mahçupyan, Etyen, "Dershaneler", *Zaman*, 27.11.2013.
Milliyet, "Yasa Çıkarsa AİHM'ye Gideriz", 23.11.2013.
Milliyet, "Avcı'dan Vekillerle Toplantı Sonrası Dershane Yorumu: Ocaktan itibaren kayıt alınmayacak", 29.11.2013.
Özkan, Özdemir, Şahin, Mehmet, "Dershane olmasaydı LYS şampiyonluğu hayaldi", *Zaman*, 22.11.2013.
Özkan, Özdemir, "Öğretmenlerden beyaz önlüklü protesto", *Zaman*, 28.11.2013.
Özoğlu, Murat, Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek, SETA Yayınları, Ankara, 2011.
Öztürk, İbrahim, "Dershaneleri kapatmak-I/II", *Zaman*, 12-13.9.2012.
Radikal, "Ücretsiz olan etüde dokunulmayacak", 26.11.2013.
Radikal, "Destek bir yılda düştü", 3.12.2013
Radikal, "Dershaneler 1 yıl daha kayıt alacak", 4.12.2013.
Şahin, Ömer, "Hükümetin 'dershane' formülü", *Radikal*, 24.11.2013.
Uslu, Emre, "Toptan kapatın...", *Taraf*, 21.11.2013. [Kaynak: http://www.taraf.com.tr/emre-uslu-2/makale-toptan-kapatin.htm (Erişim tarihi: 23.11.2013]
Ünal, Ali,"Hizmet Hareketi ve dershaneler", *Zaman*, 25.11.2013.
Ünal, Mustafa, "Diğer bakanlar yapamadı, Avcı döneminde olacak", *Zaman*, 24.11.2013.
Yıldırım, Orhan, "Erzurum'da 'konu mankeni değiliz' deyip toplantıyı terk ettiler", *Zaman*, 28.11.2013.
Zaman, 'Dershaneleri dönüştürme planı, mevcut özel okulları da batırır", 21.11.2013.
Zaman, "Başbakan'ı Kim Yanıltıyor?", 22.11.2013.
Zaman, " 'Ben yaptım oldu' demekle reform gerçekleştirilemez", 25.11.2013.
Zaman, "Dershaneler İhtiyaçtır, kapatılması partiye de zarar verir", 27.11.2013.
Zaman, "İdam fermanımız yazılmış, hangi iple asılmak istediğimizi soruyorlar", 27.11.2013.
Zaman, "Kapatma hukuka aykırı, AYM ve AİHM'den döner", 30.11.2013
Zaman, "2004 belgelerini görünce kolum kanadım kırıldı", 1.12.2013.
Zaman, "Okullar ve dershaneler 'irticacı' diye fişlenmiş", 2.12.2013.
Zaman, "Bir geri adım, bazen ileriye 10 adım atmaktır", 5.12.2013

Dershane Tartışmaları için Güncelleme: Eğitim Politikalarında "Tuhaf Zamanlar"[1]

Ulaş Başar Gezgin[2]

Tuhaf zamanlarda yaşıyoruz. AKP ile Gülen Cemaati'nin (bundan sonra GC olarak kısaltılacak) daha kapsamlı bir iç/dış hesaplaşmasının bir yansıması[3] olarak karşımıza çıkan dershane kapatma/kapattırmama tartışmaları, iki tarafın da bu topraklarda yüzyıldır çeşitli sosyalist hareketlerin söylemlerini benimsediği, bunları meşruluk zemini olarak kullandığı bir yönde zikzaklı bir biçimde yol alıyor. Sözkonusu olan, AKP'yi neredeyse Stalinizm'le suçlayacak bir özel mülkiyetçi yaklaşıma karşı, diğer tarafı vahşi

1. "İlginç zamanlarda yaşayasın", bir Çin bedduası; aynı zamanda, Eric Hobsbawn'un özyaşam öyküsünün başlığı (özgün adı, Interesting Times. Türkçesi için bkz. http://www.iletisim.com.tr/kitap/tuhaf-zamanlar-1215.aspx). Buradaki anlam, insanın hayatının allak bullak olduğu bir dönem. Ancak, günümüzdeki dershane tartışmaları, tarafların açısından "ilginç" olabilir; ancak, bu satırların yazarı açısından, "ilginç" değil, tuhaf olabilir. Bu nedenle, bu ifade tercih edildi.
2. Yrd. Doç. Dr. İstanbul Gelişim Üniversitesi
3. Birgün, 25 Kasım 2013.

kapitalizmle suçlayan bir yaklaşım. GC yanlısı medya, ancak sosyalist gazetelerde bulunabilen hükümet eleştirileriyle dolup taşarken, hükümet yanlısı medya da yanıt vermekten geri durmuyor. Anamuhalefet partisi olması beklenen CHP, dershane lobisiyle yakın ilişkileri nedeniyle ya da yaklaşan yerel seçimlerde GC'nin oylarını alabilmek için, GC'ye destek veren açıklamalar yapıyor ve üçüncü bir bakış açısı olamazmış gibi davranıyor.[4] Örneğin, Sezgin Tanrıkulu'nun verdiği soru önergesinde, aşağıdaki sorular soruluyor (TBMM, 5 Kasım 2013). Bu soruları sıralayıp üçüncü bir açıdan yorumlamak, konuya giriş için uygun bir yol olabilir.[5]

"Dershanelerin kapatılması durumunda ekonomik imkânı olanlar özel ders ve ek destek alacak diğer yoksul öğrencilerle aralarındaki fark daha çok artacaktır. Bu fırsat eşitsizliği nasıl giderilecektir?"

Tanrıkulu'nun "Dershaneler, zaten fırsat eşitsizliği yaratıyor; bu fırsat eşitsizliğini nasıl ortadan kaldırırız?" sorusunu sormayıp "Kaldırılırsa ne olur?" diye sorması, manidar. Üstelik, zaten dershaneler var olduğu için, üniversite giriş sınavı diye bir ucube yıllardır varlığını sürdürebiliyor. Yoksul olanlar, zaten daha başarılı dershanelere girmekte güçlük çekiyor. Kimi dershanelerin burs dağıtmakla övünmesi, ikiyüzlülük; çünkü zaten okulunda başarılı olan öğrenciyi alıp sınavdaki başarıyı kendilerine yoruyorlar. Yani doğru soru, dershanelerin kaldırılmasıyla gelen fırsat eşitsizliği değil, eğitim sistemimizin genelindeki eşitsizlik olmalıdır.

Konuyla ilgili daha önceki bir döneme ait SETA raporu şöyle demektedir:

"Türkiye'nin yükseköğretimdeki kapasite yetersizliği, yükseköğretim ve ortaöğretim kurumları arasındaki açık kalite farkı ve yükseköğretimi vazgeçilmez kılan ve gelecek kaygısını tetikleyen sosyo-ekonomik yapısı, öğrenci seçme sınavlarını kaçınılmaz kılmaktadır."[6]

Oysa, Prof. Dr. Fuat Ercan'ın bir söyleşisinde değindiği gibi (*Evrensel*, 14 Ekim 2013), AKP'nin eğitim politikası, 4+4+4 sistemi içerisinden ortaokuldan başlayarak merkezi yönlendirme yaparak, üniversiteye giriş sınavının zeminini ortadan kaldır-

4. Bkz. NTV, 10 Ekim 2013; *Zaman*, 16 Kasım 2013.
5. Bundan sonraki bölümlerde, eğik ve tırnak içinde gösterilen sorular, Tanrıkulu'nun soru önergesindeki sorulardır; yanıtlarımız ise, her sorunun altındaki koyultulmamış ifadelerden oluşmaktadır.
6. Özoğlu, 2011.

maktadır. Genel liseler kaldırıldığından, veliler, 4 seçenekle karşı karşıya kalmaktadır: Anadolu lisesi, fen lisesi, meslek lisesi ve imam-hatip lisesi. Anadolu lisesine ve fen lisesine giremeyen yoksul öğrenci, meslek lisesine ya da imam-hatip lisesine gitmek durumundadır. Meslek liselerinden ara eleman olarak yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

"Dershanelerin kapatılması ile ilgili veli ve öğrencilere yönelik anketler yapılmış mıdır? Yapılmışsa sonuçları nelerdir?"

Tanrıkulu, yine, bütüncül bir bakışa sahip olmayan bir soru soruyor. Öncelikle, dershaneye gidemeyip üniversite okuyamamış ve dershaneye gidip üniversiteye girememiş öğrencilere ve onların velilerine sorulmalı. Dershane ücretlerini zar zor ödeyen ailelere de sorulmalı. Daha da ötesi, vahşi kapitalizmin çarkları arasında ezilen dershane öğretmenlerine sorulmalı. Bu kadar düşük maaşa bu kadar uzun çalışmak, hiçbir insanlık değerine sığmaz.

"Dershanelerin kapanması durumunda kaçak kurumlar, etüt merkezleri ve bürolar daha çok yaygınlaşacaktır. Bunların önüne nasıl geçilecektir?"

Tanrıkulu, konuya yine yanlış bir noktadan yaklaşıyor. Zaten, şu anda da, birçok kaçak kurum ve merdivenaltı derslik var. Özellikle, GC'nin, öğrencileri küçük yaşta etkilemek için cemaat evlerinde ücretsiz özel ders verdiği biliniyor. GC'ye inanmış olan üniversite öğrencilerinin köle emeğine dayanan bu evler, dershaneler olsa da olmasa da zaten var.

"Dershanelerin ödedikleri vergi ve SGK primlerinin eksikliğinde oluşacak ekonomik kayıp nasıl giderilecektir?"

Yine yanlış soru. Dershaneler, öğretmenler, daha iyi çalışma koşullarında okullar bulamadıkları için, özellikle de devlette öğretmen kadroları yeterli sayıda açılmadığı için, öğretmenlerin çalışmak zorunda olduğu yerlerdir. Dershanecilik, devletin yetişmiş insanına istihdam yaratmaktan kaçıp onları vahşi kapitalizme köle etme projesidir.

"Dershanelerde çalışan öğretmen ve diğer çalışanların sayısı nedir? Bu kişiler nasıl istihdam edilecektir?"

Başbakan, bu kişilere devlet okullarında kadro açılacağını söylüyor.[7] Bu, iş güvencesi, sosyal haklar ve daha iyi koşullar anlamına geleceği için, emek cephesinden olumlu olacaktır. Öte yandan,

7. *Habertürk*, 20 Kasım 2013

on binlerce atanamayan öğretmen dururken, dershane öğretmenlerinin kadroya alınma olasılığı, soru işareti yaratıyor.

"Dershanelerin ekonomik, yasal ve anayasal hakları nasıl telafi edilecektir?"

Dershaneciler içinde, bu işi, eğitim için değil rant için yapanlar, müteahhit olarak çalışabilirler. Zaten dershane sahiplerinin bir bölümü için, dershanecilik, yer aldıkları birkaç işkolundan yalnızca biri. Yalnızca eğitim işi yapan dershane sahipleri, zaten dershanelerini özel okula çevirme isteğine ve kapasitesine sahipler. Dershanelerin kapatılmasıyla, yalnızca eğitimi amaçlayan dershaneciler, eğitim işine devam etmiş olacaklar. Öte yandan, Prof. Dr. Fatma Gök'ün bir söyleşisinde vurguladığı gibi, bu sözümona kapatılmanın aslında bir dönüştürme olduğuna dikkat çekmek gerekiyor.[8] Tasarıyla, özel dershaneler özel okullara çevriliyor ve bunlara teşvikler veriliyor. Kamu kaynakları, özel sektöre peşkeş çekilmiş oluyor; böylece, paralı eğitimden yine paralı eğitime geçilmiş oluyor.

"Dünyada dershaneciliğin yasaklandığı kaç ülke vardır? Bu ülkeler hangileridir?"

Bu soru, yukarıdaki birçok soru gibi, patronların bakışıyla sorulmuş bir soru. CHP'nin konuya emekçiler açısından bakmasını umardık. Biz de şunu sorabiliriz: Dünyada eğitim kurumlarında bu denli emek sömürüsünün yapıldığı kaç "gelişmiş" ülke var?

"YGS, LYS, SBS, YDS, KPSS, ALES, TUS ve çeşitli isimlerdeki sınavlara hazırlık kursları veren dershanelerin durumu ne olacaktır?"

CHP, soruları tersten sormakta usta. Bu tür sınavlar, "zaten dershaneye giderler" mantığıyla varlığını sürdürüyor. Bir dershane öğrencisinin belirttiği gibi, "zaten dershanede öğrenirler" diye, okulda müfredat konularının bile işlenmediği olabiliyor.[9] Bu sınavlar için hazırlık, adayların çalışmak istedikleri kurumlar tarafından ücretsiz olarak sağlanmalıdır. Dershanelerin durumundan daha önemli olan konu, eğitim masraflarının vatandaşların sırtına yıkılmasıdır. Yaşamboyu eğitim ve sertifikalandırma sistemiyle çalışanlar, ömür boyu eğitim almak zorunda bırakılmaktadır. Ömür boyu kendini geliştirmek, olumlu bir öğedir; ancak, bu ek eğitimlerin eğitimli işgücünden daha çok kâr elde edecek ya da

8. Bianet, 26 Kasım 2013.
9. Kösem, 2013.

verim alacak kuruluşlar yerine çalışanların üstüne yıkılması, zaten eşitsizlik yaratmaktadır. Daha yüksek maaşlı çalışanlar, bu ek eğitim programlarına katılabilmekte, orta ve düşük maaşlı çalışanlara ilerleme olanağı kapatılmaktadır. Ücretsiz hazırlık kursları, yerel yönetimlerin istihdam edeceği öğretmenler tarafından verilebilir.

"Dershanelerin özel okula dönüşümünden bahsedilmektedir. Mevcut özel okulların doluluk oranları nedir?"

Dershaneler, kapitalist açıdan bakarsak, özel okullar yerine, özel meslek yüksek okullarına ve/ya da yaşamboyu eğitim merkezlerine dönüştürülebilirler. Bu, daha kârlı bile olabilir. Kimi veliler, yeni bir yönelime giriyor: Dershaneye para vermek yerine, birikimini özel MYO için bekletiyor. Çocuk, dershaneye gidip üniversiteye giremezse ya da ailenin ve çocuğun uygun bulmadığı bir yere giderse, dershane parası boşa gitmiş oluyor. Oysa, doğrudan MYO'ya giderse, elinde diploma oluyor. Daha sonra, daha kolay olan ve kimi üniversitelerin ücretsiz kurs verdiği dikey geçiş sınavıyla 4 yıllık bir fakülteye girebiliyor. Dolayısıyla, dershanelerin dönüşme sonucu büyük bir kaybı olmayabilir; ancak, her durumda kaybeden, ezilenlerin çocukları olmuş oluyor.

"Yaklaşık 4 bin dershanenin yarısının bile okula dönüşümü durumunda sonuç ne olacaktır?"

Zamana yayılırsa, müteahhit-dershanecilerin eğitimden elini çekip yalnızca inşaat işi gibi alanlara yönelmesi gibi olumlu bir sonucu olabilir. Bu bağlamda, medya-dershane ilişkisine dikkat çekilmeli: GC'nin medya karakterlerinin birçoğunun dershaneci olması (Örneğin, Ekrem Dumanlı, eski Şirinevler FEM müdürü), önemli bir bilgi. Bir dershane lobisi söz konusuysa, GC, bunun önemli bir oyuncusu.[10]

Aynı biçimde, Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan'ın "dershaneler neden kapatılmamalıdır?" sorusuna verdiği yanıtları (Arıboğan, 2013), tartışmanın ilerlemesi için ele alınabilir:[11]

10. Bu ve benzeri sorular çoğaltılabilir. Daha uzun bir soru listesi için bkz. *Bugün*, 22 Kasım 2013.

11. Bu altı yanıt, aşağıda, eğik olarak ve tırnak içinde verilmiştir; yanıtlarımız ise, her bir yanıtın altındadır.

"1- Üniversite ve lise giriş sınavları, her şeyin ayrıcalık ve kayırmayla yapıldığı ülkemizde, toplumun tüm kesimlerini aynı standartta buluşturan tek mekanizma. Bir sanayici çocuğu da, bir müstahdem çocuğu da sınav öncesi aynı şekilde heyecanlanıyor, aynı soruları çözüyorlar. Sonuçları da bilgisayar belirliyor."

Bu görüş, sınav sisteminde adalet olsaydı, doğru olabilirdi. Kimi ülkelerde, merkezi sınav sistemi, rüşveti ve adam kayırmayı önlemek için kullanılıyor. Ancak, soru sızdırma skandalları ve özel okul-devlet okulu ve özel ders adaletsizlikleriyle dolu olan eğitim sistemimizde, eşitlik, bir hayalden ibaret. Sanayici çocuğu, sınava müstahdem çocuğu kadar hazırlanmadan da, düşük puanlı özel üniversitelere parayla girebiliyor. Yoksul ailenin çocuğu, orta ve üstü ailelerin çocuklarının çoğunlukta olduğu üst düzey özel üniversitelere ancak çok başarılı olursa girebiliyor. Şimdi bu, eşit koşul mu oluyor? Bu "Yoksulsan çok iyi olmalısın; zenginsen iyi olmasan da olur" demektir. Kaldı ki, kimi orta ve üstü aileler, çocuklarını sınav stresine sokmamak için, yurtdışına gönderiyor; 1. yılın sonunda, yatay geçişle, Türkiye'de "iyi" bir üniversitede okuması sağlanıyor.[12]

"2- Bu sınavlarda parasını verip iyi okullarda okuyan çocuklarla diğerlerini eşleştiren tek mekanizma dershanelerde verilen ekstra eğitim. Türkiye sathında yaygın bir ağla eğitim ve fırsat eşitliğini ülkeye yayan bir unsur dershanecilik. Özel ders alabilecek parası olan öğrencilerle diğerlerini aynı potaya sokuyor."

Özel ders alabilen öğrenci, zaten dershane olsa da olmasa da, yine özel ders alıyor. Dershaneler kalktığında, bu fark değişmemiş olacak. Kaldı ki, dershaneler, okulların içinin boşaltılmasına katkıda bulunmuş oluyor.

"3- Dershaneler yüz binlerce potansiyelli ama yoksul çocuğu da özel olarak yetiştiriyor, burslar dağıtıyorlar. Batman'dan, Gümüşhane'den, Ağrı'dan Boğaziçi'ne, ODTÜ'ye giriş yolu ancak bu şekilde açılıyor. Örnekleri gözümüzün önünde."

Bursları dershanelerinin reklamını yapabilecek başarılı öğrencilere dağıtıyorlar. Hayırseverlik söz konusu değil. İstanbul'da yoksul mahallelerde ücretsiz üniversiteye hazırlık dersleri veren Mayıs'ta Yaşam Kooperatifi,[13] dershaneler gibi ticarethaneler olmadan da, yoksul öğrencilerin Boğaziçi'ne, ODTÜ'ye girme-

12. Konuyla ilgili son gelişmeler için bkz. Güçlü, 2013.
13. Mayısta Yaşam Eğitim ve Dayanışma Kooperatifi, Facebook sayfası, 2013.

sini sağlayabilecek bir örnek. BDP'li belediyelerin ücretsiz eğitim verdiği dershaneleri,[14] bir başka örnek. Üçüncü bir örnek, Halkevleri'nin ücretsiz verdiği dersler (Halkevleri, 2013). Ayrıca, devletin desteklediği etüt merkezleri gibi oluşumlar da var. Yoksul öğrenci, ODTÜ'ye, Boğaziçi'ne girmek için, dershanelere muhtaç değil ve olmamalı.

"4- Sadece yoksullara değil, şehit ve gazi çocuklarına, engellilere, anne-babasını kaybedenlere, TÜBİTAK ödüllülere, sporculara, sanatsal yetenekleri olanlara, okul birincilerine, dershane sınavında başarı gösterenlere de burs dağıtılıyor. Rehberlik hizmetiyle gençler doğru mesleklere sevk edilmeye çalışılıyor."

Rehberlik hizmeti, öğrencilerin okullarından ve diğer kuruluşlardan ücretsiz olarak alabileceği bir hizmettir. Bunu dershanelere özgüymüş gibi göstermek doğru değil. İlk nokta içinse, şunlar söylenebilir: Birincisi, yukarıda söylendiği gibi, dershane, hayırseverlik için değil, reklam için burs dağıtıyor. İkincisi, bursu zaten kendi cebinden vermiyor; diğer velilerden aldığını başkalarına dağıtıyor.

"5- Ciddi bir istihdam alanı oluşuyor. 125 bin öğretmen ve ondan daha fazla idari personel sektörde çalışıyor."

Yukarıda söylendiği gibi devlet, yeterince kadro açmadığı için, öğretmenler ve idari personel, kimi zaman sigortalarının bile yatmadığı vahşi çalışma koşullarına sahip dershanelere mahkûm durumda. Yeni kadroların gelmesiyle bu durum değişecek.

"6- Bunları liseye dönüştürme planı daha da ciddi sorunlara gebe, zira zaten halen %60 kapasiteyle çalışan özel liselerin batmasına neden olabilecek bir arz piyasaya sürülüyor. Sadece dershanede çalışanlar değil, özel sektördeki bütün öğretmenler ve çalışanlar riske atılıyor. Çünkü okul sayısı artarken öğrenci sayısı sabit kalıyor."

Özel okulların batma olasılığı, sınıf gerçeğini açığa çıkarmış oluyor: Bu ülkede kaç kişi orta sınıf ve üstünde ki bu kadar çok özel okul var. Sistem, satamayacağı kadar hizmet üreterek kendi sonunu hazırlıyor.

***

GC'nin dershanecilikte bu kadar ısrar etmesinin nedeni ne? Milyarlarca dolarlık bir uluslararası sermaye imparatorluğunda

14. Eğitim Destek Evleri. Bkz. Demokratik Toplum Kongresi, 2013.

(NTV, tarihsiz), dershane, gerçekten bu kadar önemli mi? Dershanelerin, GC'ye yeni üye kazanmak için olmazsa olmaz bir öğe olduğu ileri sürülüyor.[15] Ahmet Şık, *Birgün*'e verdiği söyleşide,[16] dershanelerin GC için hem önemli bir finans kaynağı hem de önemli bir insan kaynağı olduğunu belirtiyor. İnsan kaynağı boyutunu eski İstanbul Barosu Başkanı Turgut Kazan'ın da bir televizyon programında (CNN Türk, 25 Kasım 2013) dile getirdiği görülüyor.[17]

Dershanelerin böylece kalmalarını isteyenlerin bir başka gerekçesi de, giriş sınavlarında lise müfredatında olmayan soruların sorulması. Oysa, bu, tam da dershaneler varolduğu için ("okulda öğretilmiyorsa dershanede öğrenirler" mantığı) böyle. Dershaneler olmasa ve müfredatta olmayan sorular sorulsa, ortaya çıkan toplumsal başkaldırı, eğitim sisteminin değişmesi için önemli bir enerjiyi açığa çıkaracak nitelikte. Diğer bir deyişle, toplumsal patlamalardan korkmak yerine, onların yıkıcı yaratıcılığına güvenmek gerekiyor. Gezi'yi ortaya çıkan irade, eğitim sistemini de yontabilecek bir güçte aslında.

Doç. Dr. Kemal İnal'ın dediği gibi (CNN Türk, 25 Kasım 2013), bu, tam kapatma değil; dershaneler, özel okula dönüşmüş olacak. Ama mantık aynı kalıyor: Paralı eğitim ortadan kaldırılmamış olacak ve emek sömürüsü devam edecek. Birçok öğrenci, psikolojik sorunlar yaşıyor. Yarışmacı kültür özendiriliyor.[18] Bu düzeyde başlayan yarışmacılığın ileriki yıllardaki yolsuzluklarla ilişkisi bile kurulabilir. Bireysel başarının herşeyin üstünde tutulduğu bir toplumda, etik değerler geri planda kalabiliyor. Ayrıca, eğitimin amacının sınıf atlamak olarak varsayılması, onun içinin boşaltılması için de zemin hazırlamış oluyor. Tekil sınıf atlama örnekleri üzerinden, dershanelerin bir doktor, mühendis, avukat

15. BBC Türkçe, 19 Kasım 2013.
16. *Birgün*, 25 Kasım 2013.
17. GC'ye ait dershanelerin başında, Türkiye genelinde 280 şubesiyle FEM ve yine Türkiye genelinde 213 şubesiyle Anafen geliyor (bkz. Peköz, 2013).
18. Bu açıdan, Kıbrıslı bir öğrencinin yorumu ise, aydınlatıcı olabilir:
"Geçen yıl Kıbrıs'tan geldim. Üniversite sınavına Türkiye'de hazırlanıyorum çünkü burada bir üniversitede okumak istiyorum. Kıbrıs'ta tek alternatifiniz ÖSYM değil. Her üniversitenin kendi sınavı var, çok basit düzeyde. Üniversiteye girmek de zor değil. Bu yüzden öğrenciler çok rahat ve aralarında rekabet yok. Buradaki eğitim sistemi sadece ders çalışmalarını gerektiriyor, sosyal aktiviteye zaman bırakmıyor. Buradaki öğrenciler rekabetten cin gibi olmuşlar. Ben de etrafımdakileri görüp hırslanmaya çalışıyorum" (Kösem, 2013).

vb. olma kapısı olarak görülmesi, gerçeklerle bağdaşmıyor. Üstelik, ders yoğunluğu nedeniyle, sosyal yaşama zamanı ve hobileri olmayan tekyönlü bir kuşak yetiştiriliyor. Yetenekli ve çokyönlü gençlerin topluma katabileceği değerler tırpanlanmış oluyor. Dahası, dershanecilik, velilerin çocuklarının kişisel gelişimi için kullanabileceği finansal kaynaklarını girişimcilere ulaştırmış oluyor. Bu açıdan, dershanecilik, ailelerdeki ruhsal, toplumsal ve finansal yoksulluğun önemli bir nedeni olarak karşımıza çıkıyor.

Öte yandan, on yıllardır bu sistem böyle yürüdüğü için, kimi velilerde (örneğin, Turgut Kazan, CNN Türk, 25 Kasım 2013), "dershane olmasa, benim çocuklarım, iyi bir yere gelemez(di)" gibi bir algı oluşabiliyor. Dikkat çekici olansa, bu ailelerin çocuklarının zaten iyi okullarda (kolejler, anadolu liseleri vb.) okumuş olmaları. Dershanenin bu çocuklara büyük bir katkısı olduğu kuşkulu.

Türkiye'de dershane kapatma tartışmaları, pedagojik değil siyasal ve finansal bir mesele olduğu için, bu tür bir kararda, eğitimin paydaşlarına sorulmaması, şaşırtıcı değil. Bu sorulmama durumundan en rahatsız olanlarsa, patronlar oluyor. Patronlar, dünya tarihinde birçok kez gösterildiği gibi, kendi çıkarlarını toplumun ya da özel olarak dershane çalışanlarının ve velilerin çıkarıymış gibi göstermekten geri durmuyorlar. Bu tür maskelemeler, "bu halk neden ayaklanmıyor?" gibi soruları da bir ölçüde yanıtlayabilecek nitelikte.[19]

Israrla yapılan dershane-okul karşılaştırmaları, kaygan bir zeminde ilerliyor; çünkü bir kere, dershaneler paralı. Üstelik, dershaneler eğitim değil, öğretim kurumları. Adı üstünde, yalnızca ders var; okul değiller. Öğrencilere, test tekniğini, sınav sorularını vb. öğretiyorlar; ama onları eğitmiyorlar. Eğitim, kişiliği dönüştürücü bir deneyimken, öğretim, geçici ezberlere dayanıyor.

Kimi dershane yöneticilerinin bu tartışmalarla ilgili açıklamaları, eğitimci değil girişimci olduklarını, dershaneciliği hizmet için değil ticaret için yaptıklarını bir kez daha gösteriyor:

"*Bir yere apartman dikiyorlar, ne paralar dönüyor. Ona karışmıyorsak buna niye karışıyoruz. (...) Ben araba satsam böyle bir sorun olur muydu? "Araba satmak yasak" denir miydi?*"

19. Bu satırlar yazılırken, tepkiler nedeniyle, ilgili devlet görevlilerinin dershanecilerle kimi görüşmeleri oldu. Ancak, bunlar, genellikle, danışmaktan çok bilgilendirme biçiminde tek yönlü toplantılar olduğundan, kimi durumlarda dershaneciler tarafından protesto edildi (bkz. *Hürriyet*, 28 Kasım 2013).

Öte yandan, yöneticiler, dershanelerin okulların alternatifi olmadığı gerçeğini sık sık vurgulamak durumunda kalıyor. Dershane patronları, dershanelerin yalnızca %5'inin özel okullara dönüşebilecek nitelikte olduğu söylüyorlar (bkz. CNN Türk, 25 Kasım 2013).[20] Bu durum, bunların, hizmet için değil, ticaret için kurulduğunu bir kez daha açığa çıkarıyor.

Bu tartışmalarda, çoğunlukla, sanki dershaneler parasızmış gibi, dershanelerin eğitimde fırsat eşitliğine nasıl katkı sağladığı ballandıra ballandıra anlatılıyor. Yine tartışmaların sosyal devlet ilkesi üstünden değil de, "teşebbüs hürriyeti" üstünden yapılması, bu tüccar zihniyeti bir kez daha açığa çıkarıyor. Anayasanın eğitim-öğrenim hakkını düzenleyen 42. maddesi ise, dershanelerin açık tutulmasına da kapatılmasına da izin verebilecek bir muğlaklıkta. Bu, gelecekte, bu konunun, Anayasa Mahkemesi'ne gideceğini gösteriyor. Aynı maddenin, daha önce Eğitim-Sen'i kapatmak için kullanılması da dikkat çekici (bkz. Keskin, 2013).

Ahmet Şık, *Birgün Gazetesi*'ne verdiği söyleşide önemli açıklamalarda bulunuyor:

> *"Bu meselenin tartışılıyor olmasının tek iyi yanı ülkenin eğitimdeki kalitesizliğinin, rezilliğinin, sistemin pespayeliğinin ortaya çıkmış olması. Dershaneler bir neden değil sonuç. Ve öğrenciler dolayısıyla aileler eğitim sisteminin kanserli uru diyebileceğimiz dershanelere mahkûm. Cemaat de bunu bildiği için sınava bağımlı bir eğitim öğrenim sisteminin içinde dershaneler gibi herkesin hassasiyet gösterebileceği bir konuda kendini kolaylıkla mazlum gösterebileceği alanı tartışmaya açtı. Ancak konunun çatışan taraflarından ikisinin argümanları da yalan. Mesele ne eğitimde yaratılan fırsat eşitliği ne de dershanelerin bir kene gibi halkın kanını emmesi. Sorun 3-5 dershane meselesi değil. Siyasi. Devlet erkinin paylaşılması meselesi. Öte yandan dershaneler Cemaat için ciddi bir finans ve insan kaynağı. Yıllık 4 milyar liranın üzerinde bir ciroyu barındıran sektörün %25'inin Cemaat'in elinde olduğu yazıldı. Ki bu paraya sınava hazırlık kitapları ve dershaneler içinde oluşturulan daha pahalı özel sınıflar üzerinden dönen parayı da eklediğinizde devasa bir bütçe çıkıyor karşımıza. 1 milyondan fazla öğrencinin de bu sistemin içinde olduğunu düşününce işin insan kaynağı da ortaya dökülmüş oluyor. Bana kalırsa AKP hükümeti dershanelerdeki Cemaat ağırlığını ki bunun içine okullar, yurtlar ve Işık Evleri denilen öğrenci evlerini de kattığımızda ortaya çıkan tabloyu bir milli güvenlik meselesi olarak ele aldı. O milli güvenlik meselesinin*

20. Milli Eğitim Bakanı ise, özel okula dönüşebilecek dershane oranını, %20 olarak veriyor (Bianet, 25 Kasım 2013).

içinde AKP ve Erdoğan'ın siyasi geleceği de önemli bir yer tuttuğu için dershaneleri kapatmakta bu kadar kararlı görünüyor. İlginçtir, bu konuda Erdoğan hükümetine danışmanlık yapan isim de eski bir Cemaatçi" (*Birgün*, 25 Kasım 2013).

Aslında, işin özeti tam da bu: Tuhaf zamanlarda yaşıyoruz.

Kaynakça

Keskin, Adnan, "Yargıtay'a göre 'anadil'ler böler!", *Radikal*, 26.05.2013, http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=haberyazdir&articleid=747228 (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Arıboğan, Deniz Ülke, "Dershaneleri dönüştürme planı, mevcut özel okulları da batırır", *Zaman*, http://www.zaman.com.tr/gundem_dershaneleri-donusturme-plani-mevcut-ozel-okullari-da-batirir_2170402.html (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Bianet, "Dershanelerin %20'si Özel Okula Dönüşme İmkanına Sahip", 25.11.2013, http://bianet.org/bianet/egitim/151573-dershanelerin-yuzde-20-si-ozel-okula-donusme-imkanina-sahip?bia_source=newsletter (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Bianet, "Dershane Eşitsizliği Derinleştiriyor, AKP'nin Derdi Özelleştirmek, 26.11.2013, http://bianet.org/bianet/egitim/151609-dershane-esitsizligi-derinlestiriyor-akp-nin-derdi-ozellestirmek?bia_source=newsletter (Erişim tarihi: 17.12.2013).

BirGün, "AKP'nin elinde Cemaat'i bitirebilecek bir arşiv var", 25.11.2013, http://birgun.net/haber/akpnin-elinde-cemaati-bitirebilecek-bir-arsiv-var-7369.html (Erişim tarihi: 17.12.2013).

BBC Türkçe, "AKP Cemaat geriliminin arkasında ne var?", 19.12.2013, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/131118_canli_akp_gulen_cemaati.shtml (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Bugün, "Dershanelerin kapatılmasıyla ilgili 24 iddia ve gerçekler", 22.12.2013, http://gundem.bugun.com.tr/iste-gercekler-haberi/870618 (Erişim tarihi: 17.12.2013).

CNN Türk, Ahmet Hakan'la Tarafsız Bölge, 25.11.2013, http://www.youtube.com/watch?v=f5JXH3v4iEM (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Demokratik Toplum Kongresi, "Eğitim destek evleri hakkında basın açıklaması", http://www.demokratiktoplumkongresi.com/tr/i/E%C4%9Fitim_Destek_Evleri_Hakk%C4%B1nda_Bas%C4%B1n_A%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1 (Erişim tarihi: 28.11.2013).

Evrensel, "Dershaneye gerek yok, çünkü 4+4+4 eleyecek", 14.10.2013, http://www.evrensel.net/haber/70026/dershaneye-gerek-yok-cunku-444-eleyecek.html (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Güçlü, Abbas, "Yurtdışında eğitim görenlere Türkiye hakkı", 21.9.2013, http://www.abbasguclu.com.tr/egitim/yurtdisinda_egitim_gorenlere_turkiye_hakki.html (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Habertürk, "Biz niçin cemaat'i karşımıza alalım". 20.10.2013, http://www.haberturk.com/gundem/haber/896302-biz-nicin-cemaati-karsimiza-alalim (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Halkevleri, Yazokulları, http://www.halkevleri.org.tr/yaz-okullari (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Hürriyet, "Son dershane toplantısında protesto", 28.11.2013, http://www.hurriyet.com.tr/egitim/25232158.asp (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Kösem, Mine, "Öğrencilerin yorumu: Dershaneyle değil eğitimle oynuyorlar", *Bianet*, 22.11.2013, http://bianet.org/bianet/siyaset/151515-ogrencilerin-yorumu-dershaneyle-degil-egitimle-oynuyorlar?bia_source=newsletter (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Mayısta Yaşam Eğitim ve Dayanışma Kooperatifi Facebook sayfası, Mayısta Yaşam Eğitim ve Dayanışma Kooperatifi, https://www.facebook.com/MayistaYasamEgitimVeDayanismaKooperatifi (Erişim tarihi: 17.12.2013).

NTV, "Gülen'in mal varlığına gözaltı", http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/23431.asp (Erişim tarihi: 17.12.2013).

NTV, "CHP'den hükümete dershane sorusu", 10.10.2013, http://www.ntvmsnbc.com/id/25471621/ (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Özoğlu, Murat, "Özel dershaneler: Gölge eğitim sistemiyle yüzleşmek", SETA Yayınları, Ankara, http://file.setav.org/Files/Pdf/ozel-dershaneler-golge-egitim-sistemiyle-yuzlesmek.pdf (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Peköz, Mustafa, "Dershane meselesi: Erdoğan-Gülen ya da AKP-Cemaat çatışması", 25.11.2013, http://www.sendika.org/2013/11/dershane-meselesi-erdogan-gulen-ya-da-akp-cemaat-catismasi-dr-mustafa-pekoz/ (Erişim tarihi: 17.12.2013).

TBMM, "Sezgin Tanrıkulu'ndan çıkan soru önergeleri", 5.11.2013, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_soru_sd.uyenin_soru_onergeleri?p_sicil=6908&p_donemkod=24

Zaman, "CHP, dershane konusunu Meclis'e taşıdı", 16.11.2013, http://www.zaman.com.tr/gundem_chp-dershane-konusunu-meclise-tasidi_2168262.html (Erişim tarihi: 17.12.2013).

Türkiye'de Patolojik Bir Pedagoji Olarak Özel Dershaneler

İrfan Mukul[1]

GİRİŞ

Türkiye'de eğitimin niteliksizliğinin tescili olan özel dershaneler bugünlerde bir yanıyla iktidar kavgasına dönüşen "kapanma" gündemiyle tartışma konusu olmuştur. Tartışmaların kamuoyuna yansımalarına bakıldığında kamuoyu açısından bir takım yanılsamalara düşmemek zor gibi gözükmektedir. Aslında bu süreçte AKP'nin önerdiği dershanelerin kapatılmasından çok, eğitimin bazı alanlarının özelleştirilmesinde hayli yol alınmış olmasına rağmen sermayenin etkinliğini özellikle özel okullar ve eğitim kampüsleri yoluyla artırmaktır. Öte yandan kavganın görünen yüzünde AKP ve Cemaat arasında iktidar ve rant kavgası da var. Bu da kafa karışıklığına ve asıl amacı gizlemeye yarıyor. Böylesi bir ortamda sorulması gereken soru, "Özel ders-

1. Yrd. Doç. Dr. Sinop Üniversitesi

haneler neden var?" şeklinde olmalıdır. Bir anlamıyla piyasacı ve ticarethane konumundaki bir yapı olan özel dershaneler, öğrencilerin öğrenme, bilgilenme, bilgi ve becerilerini yetkinleştirme, entelektüel yetkinliğini geliştirme özelliklerinden ve *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nde belirtildiği gibi "Eğitim, insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır..." yaklaşımından çok uzak kurumlardır. Öte yandan konunun kamuoyunda tartışılma biçimine, tartışan taraflara ve tartışma konularına bakıldığında, Türkiye'de eğitim alanının asıl meselesinden ne kadar uzaklaşılarak tartışıldığı da görülmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi eğitim yazarlarından Figen Atalay'ın haberine göre, Fethullah Gülen Cemaati'ne yakın olduğu iddia edilen Aktif Eğitimciler Sendikası fesih kararı aldı. Haberde hükümete tehdit amacıyla kurulduğu belirtilen ve 9 ay içinde 45 bin üyeye ulaşan sendikanın, önümüzdeki günlerde yapılacak olağanüstü genel kurulunda fesih kararı görüşülecek denilmektedir. Aynı haberde görüşüne başvurulan Eğitim-Sen eski Genel Başkanı Alaattin Dinçer, Aktif Eğitim-Sen'in kapanma kararını, "Bunun anlamı, kurulan bu sendikadan iktidara yakın duran sendika ve birtakım güçlerin rahatsız olmalarıdır. Çünkü iktidara yakın sendika bu yıl iş kolu yetkisini kaybetme ile karşı karşıya kalabilirdi. Aktif Eğitim–Sen kurulduğunda ileri sürdüğü gerekçeleri 9 ayda ortadan kalkmadığına göre, demek ki bir yerlerden talimat gelmiş ya da iktidarın sağladığı olanakların paylaşımında bir anlaşma sağlanmış görünmektedir. Birleşmeyi tabanlarına anlatamayacakları için kendilerini kapatma yolunu yeğlemişler" şeklinde yorumladı. Bu haberden hareketle eğitim çevrelerinde Cemaat'in sendikayı hükümete karşı tehdit olarak kurduğu ve bu tehdidi dershaneleri açık tutmak için kullandığı yorumları yapılmaktadır.[2]

10 Eylül 2012 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'ne yansıyan habere göre Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "Dershanecilik olayını kaldıracağız. Bundan kim gücenirse gücensin kusura bakmasınlar. Bu benim halkımın, vatandaşımın ortak talebidir. Eğitim öğretime hizmet verecekseniz, okullaşın, okullar kurun" demiş ve ardından tarih de vermişti: "Er geç, 2013-2014'e de biz o sistemle girmiş olacağız."[3]

1. Figen Atalay, *Cumhuriyet*, 13.02.2013.
2. *BirGün* gazetesi eğitim yazarlarından ve *Eleştirel Pedagoji Dergisi* Genel Yayın

Gazeteci Nedim Şener, *Posta Gazetesi*'ndeki köşesinde "Cemaat Ak Parti çatışması var mı?" başlıklı yazısında, Hükümetin doğrudan Cemaat'i hedef aldığı izlenimi veren "dershanelerin kaldırılması" projesini hayata geçirdiğini ve artık hükümetin elinin daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Ardından Şener, çatışmanın basındaki kalemler üzerinden ağız dalaşı şeklinde yürüdüğünü ve söz konusu yazarların ajanlıktan vatan hainliğine kadar birbirlerine etmedik hakaretler bırakmadıklarını, bu konuda yapılan yorumların tamamı ya da bir kısmının doğru veya yanlış olabileceğini söyledikten sonra gerçekte olanın şu olduğunu ileri sürmüştür: "Türkiye'de her iki güç de yaşanan haksızlık ve adaletsizlikte aynı derecede pay sahibidir."[4]

Bütün bu gelişmeler hükümet ile Cemaat arasında eğitim, özellikle de özel dershaneler üzerinden bir kavganın varlığını ortaya koymaktadır. Kavganın yaşandığı günümüze nasıl gelindiğine baktığımızda, bu türden mücadelelerin tarihsel köklerinin çok daha eskilere dayandığını hatırlayarak, yakın tarihimiz açısından

---

Yönetmeni Ünal Özmen konuyla ilgili yazısında şöyle demektedir; "...doğaldır ki böylesi bir durumdan en fazla zarar görecek kesim, dershanelerin %60'ını, dershane yayıncılığının %80'ini kontrol eden Gülen Cemaati olacaktır. Başbakan, sektörün en büyüğü ve hükümet ortağı Gülen Cemaati'ni faaliyet alanı üzerinden kontrol etmeye çalışıyor, onlara 'Sizden hizmet alımı yapalım ve sizin sınıflarınızı öğrencilerimizle biz dolduralım. Bedeli neyse biz verelim. Sizi açıkta bırakacak değiliz' diyor. Fakat Başbakanın açıklamasının ardından cemaat çevrelerinin verdiği tepkiye bakılırsa Gülen, dershanelerin kapatılmasından yana değil. Cemaat, devlet teşvikini umursamıyor, çünkü cemaat, kitle dershaneleri zincirinin en büyük müşterisi yoksul halk çocuklarının, okula dönüşen dershanesi yerine halen devam etmekte olduğu okulunu tercih edeceğinin farkında. Dershaneye gitmek zorunda kalmayacak olan öğrencinin, önünde aynı müfredata elbette devlet okulu gibi daha az maliyetli seçenek dururken üste para ödeyeceği bir okulu tercih etmesi düşünülmüyor. Kaldı ki okullaşma, dershane müşterisinin yarısına tekabül eden 'mezun'ların ne olacağını da açıklayamıyor. Mezun durumdaki öğrenci evinde oturup sınav gününü bekleyemeyeceğine göre dershane mutlaka yeni bir arayışa girecektir. Dershane sektörü, sistemin, bu potansiyel müşteriye ek olarak sürekli talep yarattığını elbette biliyor ve büyük oranda bu nedenden dolayı okullaşmayı, devlet teşvikine rağmen ödün olarak görmüyor, Erdoğan'ın bu çıkışı büyük oranda popülizme bağlanabilir, toplum nezdinde kanayan yara olarak duran dershanelere halkçı bir söylemle karşı çıkmak tam da buna karşılık geliyor. Bir diğer neden de hiç kuşkusuz Erdoğan-Gülen çekişmesi, dershaneler üzerinden aslında bir iktidar savaşıdır yaşanılanlar. Erdoğan, Cemaat'in vesayeti altında ayakta durduğu algısını yıkıp iktidarını kendi denetiminde tutmak istiyor, bununla da kalmayıp Gülen'in zayıf halkasından tutarak ona meydan okuyor. Cemaat ise hem ekonomik hem ideolojik olarak kendisini yeniden üreten dershaneleri korumaya çalışıyor." Ünal Özmen, "Dershanecilik olayını kaldıracağız'ın politik analizi", *Eleştirel Pedagoji*, 2012, Sayı 24, s. 60.

4. Nedim Şener, *Posta*, 25.10.2013.

12 Eylül 1980 askeri cuntasının toplumsal muhalefeti bastırmak için dini kullanmasına, bunun da İslamcı parti ve yapıların güç kazanmasına hizmet ettiği günlere kadar gitmemiz gerekir. 1980 askeri cunta dönemi sonrasında modernist burjuvazinin devlet aygıtı aracılığıyla, yukarıdan aşağıya inşa etmek istediği modern yaşama karşı geleneksel ve dini muhalefetin politik düzeyde ve çeşitli sermaye partileri şeklinde daha açıktan ortaya çıktığı görülmektedir. "İslam"ı politik, ekonomik, ideolojik ve eğitsel vb. faaliyetler için kullanmak isteyen parti, örgüt ve kişilerin bu amaçlarla çok çeşitli örgütlenmelere gittikleri bu dönem, bu yapıların birçoğunun hükümetler düzeyinde temsil edildiği bir dönem olmuştur. Bu yapılar vakıflar, okullar, dershaneler ağı şeklinde örgütlenmelerini geliştirmişlerdir. Bu gelişmelere bağlı olarak "sermaye içi" ya da "sermaye destekli" örgütlenmeler adını vereceğimiz bu örgütlenmeler başta ABD olmak üzere Batılı emperyalistlerle ilişkileri daha da pekiştirmiştir. Bu örgütlenmeler içerisinde "Gülen Hareketi" diye adlandırılan hareketin çeşitli vakıf, okul ve dershaneleri önemli bir yer tutmaktadır.[5]

Bununla birlikte yaşanan kavganın sadece Cemaat-AKP çatışması ile sınırlı olmadığı da bilinmektedir. Türkiye'nin siyasi oluşumunda AKP iktidarını destekleyen yapıların çeşitliliği, bu durumun kendi içinde parçalı yapılar oluşturmasına neden olmuştur. AKP'nin neoliberal-muhafazakâr bir oluşum olmasın-

5. "Gülen hareketinin, sadece Türkiye'de ve AKP hükümetiyle birlikte Türk devlet sisteminin 'dini temelde yeniden şekillendirerek ele geçirilmesi' ve 'toplumsal yaşamın buna göre düzenlenmesi' çabaları ya da buna ilişkin iddiaların yoğunluğu nedeniyle değil, uluslararası bağlantıları ve 91 ülkede 300 civarında okul, vakıf ve yurt-pansiyon gibi büyük mali kaynak gerektiren girişim, çalışma ve yatırımların şaibeli durumu ile 'Fethullahçı' olarak bilinen çeşitli akademisyen, diplomat ve güvenlikçinin bu ülkelerde Amerikan emperyalizmi ve Türkiye gericiliğinin politikaları doğrultusunda faaliyet yürütmeleri ve bu ülkelerin politikalarını etkilemek üzere çeşitli entrikalar çevirmeleri gibi çokboyutlu nedenlerle uluslararası arenada da adı ve faaliyeti tartışma konusu haline gelmiştir. Ayrıca bu hareket Türkiye Sanayi ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) yayımladığı *Görüş Dergisi*'nde 'İslam, demokrasi ve Türkiye' başlığıyla yayımlanan bir makalede, 'Fethullah Hoca olayı, devletin resmi modernleştirme programı ile toplumun geleneksel değerlerini yeniden canlandırma işlevi görmüştür... Bir yandan modernliğin getirdiği değerleri yok saymak istemeyen, ancak öbür yandan binlerce yıllık bir gelenek ve duyarlığın ürünlerine sırt çevirmek istemeyen bu kitle için Fethullah Hoca'nın temsil ettiği tez veya daha doğrusu sentez, en işe yarar proje olarak görünmektedir...' şeklinde değerlendirmelerle, Gülen ve hareketi, büyük sermaye için 'en işe yarar proje' lerden biri olarak tarif ediliyordu." Yusuf Akdağ, *Din Kapitalizm ve Gülen Cemaati*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2011, s. 85.

dan kaynaklanan bu durum bizi AKP'nin içeriden ve dışarıdan zorlanan etmenlerle oluşturulmuş bir koalisyon olduğu tespitine götürmektedir.[6]

Öte yandan BBC Türkçe Servisi'nden İlhan Tanır'ın haberine göre Washington'daki Türkiye uzmanlarından Henri Barkey, AK Parti ile Cemaat arasındaki gerilim hakkında konuşurken her iki yapının (AKP ve Cemaat) ABD Dışişleri Bakanlığı veya CIA gibi yerlerde elbette izlendiğini, buradaki görevlilerin işinin zaten bu olduğunun ama hükümetin ileri gelenlerinin bundan haberdar olmadığını söylemiştir. Barkey, bu iki güç arasındaki gerilimin sonuçlarının özellikle Mart ayında yapılacak Yerel Seçimlerde görüleceğine inanıyor. Barkey'e göre Cemaat'in mensuplarının bu aşamada AKP'ye oy vermesi ihtimal dışı. Çünkü dershanelerinin kapatılması Cemaat'e büyük bir darbe olacak. AKP, bir siyasi güç olarak kendisinin kontrol edemediği bir oluşumun varlığına dayanamıyor. Politik güç olarak bu gücü paylaşmak da istemiyor. AKP tarafından bakıldığında, Hakan Fidan'a yönelik Savcı daveti ile Cemaat'in başlattığı bir kavga bu. Ve belki de Erdoğan'ın, Cemaat'e politik arenaya girmemesi için verdiği bir mesaj, "Ayağınızı yorganınıza göre uzatın" diyor.[7]

---

6. "AKP, bilindiği üzere cemaat/tarikat orijinli, ilk bakışta çelişki gibi gözükse de neoliberal bir oluşumdur. İlk iki dönemini kendi dışındaki statüko mücadelesi ile geçiren AKP, bu alanda belirgin bir yol aldıktan sonra, 3. döneminde kendi içinde yeniden yapılanma ve tasfiye sürecine girmiştir. Nakşi orijinli Menzil, Topbaşlar, İsmailağa ve Nur orijinli Gülen Cemaati'nin ağırlıklı olduğu koalisyon içinde meydana gelen çatışmalar, kadrolaşma, Kürt hareketine bakış ve en önemlisi de ekonomik çıkar çatışması başlıkları altında toplanmaktadır. Cemaat ve tarikat örgütlenmelerinin bel kemiğini oluşturan kadro çalışmaları genellikle cami, Kuran Kursu, okul vb. mekân odaklı, vakıf, dernek vb. gibi STK odaklı bir sacayağına oturmakta. İşte 3. dönemin ilk çatışmalarının bu alanlarda vuku bulduğuna tanık olmaktayız. Ömer Dinçer'in MEB içinde 2011 Aralık'ındaki İl Müdürleri atamaları ile Gülen Cemaati'ne yönelik tasfiye operasyonu bunlardan biridir. Bu operasyon sonrası cemaat, Aktif Eğitim Sen adı altında bir sendika kurmuş ve kısa sürede kırk bine yakın üye kaydederek önemli bir mesaj vermiştir. Nitekim akabinde karşılıklı tavizlerle bir orta yol bulunmuş ve sendika kendini bir süre sonra feshetmiştir. Ancak kavga hükümet dışına taşmış ve dershanelerin kapatılma girişimiyle yeni bir boyut kazanmış durumdadır. Zira dershaneler Cemaat'in on yıllar boyu Işık Evleri, dershaneler ve okullar aracılığıyla gençlik örgütlenmesi üzerinden kadro yetiştirme çalışmalarında en önemli basamaklardan biridir. Bu örgütlenme merdiveninin basamaklarından bazılarını kırmak şüphesiz bu merdivendeki tırmanışı zorlaştıracaktır. Yapılmak istenen de budur." Kemal Ulusaler, "Sorular 2", *BirGün*, 05. 11. 2013.

7. İlhan Tanır, "ABD Merceğinden AKP Çekişmesi", www.bbc.co.uk (Erişim tarihi: 20.11.2013).

Bununla birlikte çeşitli sermaye gruplarının özel dershaneler konusuna el atmaları ilgi çekici görünmektedir. Subaşı'nın yazarlığını yaptığı ve İstanbul Ticaret Odası'nın (İTO) yayımladığı *Dünyada ve Türkiye'de Özel Dershaneler* adlı kitap bunlardan biridir. Bu kitapta, Türkiye'de özel dershanelerin gerçekliğinin tartışılmasının gereksiz olduğu, yapılması gerekenin devletin dershanelere desteğinin artırılması gerektiği şeklinde değerlendirmeler yer almaktadır. Aynı kitabın sonuç bölümünde ise, 2004 yılı itibarıyla Türkiye'de 2.568 özel dershanede yaklaşık 24 bin'i öğretmen, 13 bin'i diğer personel olmak üzere 35 bin'i aşkın kişinin görev yaptığını belirtmektedir. Bugünkü Türkiye koşullarında 35 bin kişiye iş olanağı sağlamak, çeşitli yan sektörlere katkı sunmak önemli bir sosyal işlev olarak görülmekte, pek çok sorunu olan Türkiye eğitim sistemi içinde, birçok sorunun kaynağı olarak özel dershaneleri görmek, adeta bu kurumları günah keçisi yapmanın haksız bir anlayış olduğu görüşünün dile getirildiği ve özellikle özel dershanelerde yapılan öğretimin, öğrencileri ezberlemeye yönelttiği şeklindeki görüşün doğru olmadığı; tersine, özel dershanelerde öğrencilerin daha özgür düşünmesine, yorum, analiz, sentez yapmasına olanak tanındığı dile getirilmektedir.[8]

Subaşı, özel dershanelerin dünyadaki durumu hakkında şöyle değerlendirmelerde bulunmuştur: "Birçok ülkede özel dershanelerin ve üniversite sınavının olmadığı bir gerçektir ama üniversite giriş sınavları olduğu da bir başka gerçektir. Almanya gibi bazı ülkelerde öğrencilerin üst okullara geçişi bilimsel bir yönlendirmeyle yapılmaktadır; bu gibi ülkelerde özel dershane türü kurumlar azdır ama Japonya, Yunanistan ve İsrail gibi ülkelerde, hatta ABD'de bile özel dershane türü kurumlar vardır. Bu nedenle dershanelerin dünyanın birçok ülkesinde var olduğu gerçeğinden hareketle bu kuruluşların gerekliliğini tartışmayı bir yana bırakıp bu kuruluşlardan toplumun tüm kesimleri tarafından nasıl istifade edileceği konusunda devletin neler yapması gerektiği konusunun tartışılmasının daha yararlı olacağı belirtilmektedir. Bu görüşleri dile getiren tarafların toplumsal konumları ve temsil ettiği sınıfsal yapılar, konunun ne kadar önemli olduğunu göstermek açısından önemlidir."

8. Birgül Subaşı, *Dünya'da ve Türkiye'de Dershaneler*, İTO Yayınları, İstanbul, 2005, s. 54.

Öte yandan, dershane tartışmalarında son gelişmelere baktığımızda AKP ve Cemaat arasındaki krizin hem artarak devam ettiği görülmekte hem de bu kriz özel dershaneler üzerinden derinleşmektedir. Derinleşen kriz, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan ve dershanelerin kapatılmasını hedefleyen kanun taslağıyla üst seviyeye ulaşmıştır. Cemaat bu duruma daha çok *Zaman Gazetesi* aracılığıyla söz konusu taslak üzerinden isyan ederken, eldeki veriler krizin önemli bir nedeninin ekonomik olduğunu ortaya koymakla kalmamakta, ortada ciddi bir rant kavgası olduğunu da göstermektedir. *Zaman Gazetesi*'nin 14.11.2013 tarihli manşetinde "Eğitime Büyük Darbe" başlığıyla duyurduğu gelişme, MEB tarafından hazırlanan yasa taslağıyla dershanelerin önümüzdeki eğitim-öğretim yılına kadar kapatılmasını öngörmektedir. Söz konusu taslak kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılmaya devam ederken değişik dershane birliklerinin dershanelerin kapatılmaması için çeşitli gazetelere sayfalar dolusu ilanlarla (ÖZ-DE-BİR, TÖDER, GÜVEN-DER, ÖZDER adlı dershane birliklerinin 18.11.2013 tarihli gazete ilanları) tartışma sürecine iş çevrelerinin de iştirak ettiği görülmektedir.[9]

TOBB, İTO ve ATO gibi kurumların dershanelerin kapatılması isteğine karşı gösterdiği tepkiyi TÜSİAD'da göremiyoruz; bu kurumdan tepki sadece yönetim kurulunun bir üyesinin tepkisi gibi gözükmektedir. Bunu anlamak mümkün, zira amaç, istenilen sermayenin eğitimdeki yüzdesini %3'ten yüzde %30'a çıkartmak. Büyük sermayenin büyük bölümünün dershane işleriyle uğraşmadığı bilinen bir gerçek ama bu büyük piyasanın genişletilmesi, daha fazla yatırım yapılması için düzenlenmesi gerekiyor. Büyük

9. Başta Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu, İstanbul Sanayi Odası (İSO) Başkanı Erdal Bahçıvan ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) Başkanı Mehmet Büyükekşi olmak üzere, iş dünyasının önemli isimlerinin dershanelerin kanun zoruyla kapatılmasına tepki göstermesinin ardından, diğer ekonomi çevrelerinden de taslağa tepkisi devam etti. Ankara Ticaret Odası (ATO) Başkanı Salih Bezci, dershanelerin zaman içinde temel eğitimin bir parçası haline geldiğini belirterek, bu kurumları kapatmak için önce dershanelere olan talebi ortadan kaldırmak gerektiğini söyledi. Dershanelerin 1,5 milyon dar ve orta gelirli ailenin çocuklarına öğretim hizmeti verdiğini vurgulayan Bezci, "Süregiden eğitim sisteminde bir değişiklik olmadan dershanelerin kapatılması 1,5 milyon öğrencinin eğitim hayatının sekteye uğraması anlamına gelir" dedi. Bezci, yaklaşık 4 bin dershanenin özel sektör olarak istihdama katkı sağladığını ve vergi ödediğini belirterek, "Dershanelerin kapanmasıyla birlikte çalışan 100 bin insanın durumunun ne olacağı da düşünülmeli" demiştir. (*Zaman*, "Temel eğitimin parçası kaldırılırsa öğretim sekteye uğrar", 19.11.2013.)

dershaneler bir yana, küçük sermayelerin bir araya gelerek açtığı binlerce dershane var. Bu, eğitim alanında atak bir sermaye politikası izlenmesi ciddiyetiyle bağdaşmıyor. O yüzden iktidar ve büyük sermaye bu alandaki yatırımların özel okullaşma üzerinden gerçekleşmesini istiyor. Hatta anaokulundan yükseköğretime kadar bütün kademeleri bünyesinde barındıran özel büyük eğitim kampüsleri, özel okul sahibi ve özel okul açma niyeti, her patronun hayali olsa gerek. Öte yandan eğitim alanına yönelen sermayenin bu alandaki adımları çok daha planlı, sistematik adımlar olmak zorunda. Bizdeki dershanecilik sistemi hâlâ tam olarak tekelleşmemiş serbest rekabet kurallarına göre işleyen bir sistem. Elbette büyüklerin küçükleri yuttuğu, kendi alanını sürekli genişlettiği bir durum var. Her gün bir dershane kapanıyor ya da büyük dershanelerin şubesi haline geliyor. Ancak yine de küçük çaplı sermayelerin bir araya getirilmesiyle dershane açılabiliyor. Bunun yanında binlerce kaçak dershane mevcut. Dolayısıyla dershanecilik sistemi sermaye açısından düzenlenmesi gereken, önüne gelenin dershane açamadığı bir sistem haline getirilmek isteniyor.[10]

Öte yandan Başbakan Yardımcısı ve hükümet sözcüsü Bülent Arınç, bütün bu yaşanan süreçlerle ilgili olarak 18.11.2013 tarihinde Bakanlar Kurulu toplantısı sonrası yaptığı açıklamalarla hükümetin konu ile ilgili görüşünü dile getirdi. Arınç bu açıklamada dershaneler konusunda Bakanlar Kurulu'nda bilgilendirme yapıldığını aktardıktan sonra konunun taraflarıyla yeniden ele alınacağını söyledi ve şöyle devam etti: "Etüt merkezleri ve okuma salonları planın içerisinde yok. Konuyu taraflarıyla yeniden değerlendireceğiz. Biz dershane konusunda tarafgirlik yapan bir hükümet değiliz. Nitelikli eğitimi okullarımız vermeli, dershanelere ihtiyaç kalmamalı. Dershanelere zarar vermemeliyiz, öğrencileri mağdur etmemeliyiz. Kamuoyu endişe içinde, bunda haksız da değildir. Dershane gerçeğini biliyoruz. Milli Eğitim Bakanına Başbakanımız talimat verdi: 'Bu konuda kim ne söylüyorsa görüşeceksiniz, dinleyeceksiniz ve projenizi sunacaksınız.' Dershaneler konusundaki düzenleme ile ilgili bizden tarih beklemeyin. Konuşulan tarihleri de dikkate almayın. Yüreğinizi ferah tutun." [11]

10. Nuri Günay, "Erdoğan'la cemaat dershane için neden kavga ediyor", www.sendika.org, (Erişim tarihi: 30.11.2012).
11. *Milliyet*, 19.11.2013.

Bununla birlikte *Milliyet Gazetesi* eğitim yazarlarından Abbas Güçlü, "Diyalog" adlı köşesinde şöyle yazmıştır: "Dershaneler, son 40 yıldır Türkiye'nin gündeminden hiç düşmedi. 12 Eylül döneminde de kapatılmak istendiler 28 Şubat sürecinde de. Sol iktidarlar da istedi sağ iktidarlar da. Kimi siyaseten sorguladı kimi pedagojik. Ama maalesef hiçbirisi, dershaneleri doğuran ve besleyen faktörleri araştırmadı. Daha da önemlisi, öğrenci niye okulu değil de dershaneyi tercih ediyor sorusunun cevabını aramadı! Eğer bütün bunlar yapılmış olsaydı, dershaneler bugün yeniden Türkiye'nin en önemli gündem maddesi haline gelmezdi. Olayın siyasi boyutunu siyasetçiler yeterince tartışıyor ama asıl önemli olan pedagojik yönü. Ve ne yazık ki, neredeyse hiçkimse öğrenciye, öğretmene, veliye mikrofon uzatmıyor. Oysa en çok etkilenen onlar! Dershaneler kapanır mı? Kapanacağını hiç sanmıyoruz, bunu defalarca dile getirdik. Çünkü dershanelerin var oluş nedenleri ortadan kalkmadığı gibi daha da bağımlı hale gelmeleri için her şey yapılıyor. Yapanların en başında da MEB ve YÖK geliyor. Çünkü sınavları ortadan kaldıracaklarına sürekli olarak yenilerini getiriyorlar... Peki, dershaneler kapatılmalı mı?" [12]

Öte yandan konuya, "Dershaneler, Cemaate genç ve yetenekli çocukları devşirme yerleridir; insan kaynağıdır yani! On yıllardır böyle! Üstelik 4., 5. sınıftan itibaren! Kavga hiç sıradan değil... Yetenekli gençler kim için çalışacak kavgası bu... 'Altın nesil' adı altında cemaat üyelerine mi katılacaklar, yoksa Tayyip Erdoğan'ın imam hatip ordusuna mı?!"[13] şeklinde yaklaşanlar ile "Bozulan düzenlerde hep olduğu gibi ulusal eğitim düzeninin geliştirilmesi de o düzenin bir bütün olarak ele alınıp yeniden sistemleştirilmesiyle başarılabilir. Dolayısıyla, ilkokulun ardından ortaokuldan sonra sağlam bir lise öğretimiyle üniversiteler ve yüksek meslek okullarına aday yetiştiren yeni bir sisteme geçmekten başka bir çare yoktur. Öyle bir düzenin basamaklarında yükselmenin kuralları da o düzeni kuracak olanlarca belirlenmelidir. Eğitimde tutarlılıktan vazgeçilemez"[14] diyenler tartışmada farklı noktalara işaret ettiler. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de gazetecilerin "dershanelerin kapatılması" tartışmalarına ilişkin bir sorusuna verdiği yanıtta, "Bir ülkede eğitim veren okulların yanında böyle özel ku-

12. *Milliyet*, 15.11. 2013.
13. Orhan Bursalı, "Büyük Kapışmanın Anatomisi–2", *Cumhuriyet*, 11.11.2013.
14. Müntaz Soysal, "Dershaneler ve Devlet", *Cumhuriyet*, 18.11.2013.

rumların olması çok doğru değil. Ancak böyle olmakla birlikte bu konular bir arz talep meselesidir. Gerekli altyapı yatırımları yapılmadan girişilecek uygulamalara dikkat etmek gerekir"[15] diyerek konuya ekonomik açıdan yaklaşmıştır.

Bu bölümün asıl amacı, neoliberal politikaların geniş halk kitlelerine yıkım olarak her gün biraz daha fazla dayatıldığı günümüzde özel dershanelerin de bu yıkımın bir parçası haline geldiğini belirterek, son beş yılını MEF (Modern Eğitim Fen Dershaneleri) olmak üzere özel dershane sektöründe toplam on yıl öğretmen olarak çalışan bu satırların yazarının deneyimi ve MEF'teki değişim üzerinden bu süreci anlamaktır. Bunun yanı sıra, Türkiye'de özel dershanelerin tarihsel gelişimi ile özel dershanelerin durumu ve dünyada özel dershaneler ele alınacaktır.

Türkiye'de Özel Dershanelerin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de özel dershanelerin geçmişi Cumhuriyet döneminden öncesine dayanır. 1915 yılında yayımlanan *Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi* ile özel dershaneler yasal statü içine alınmıştır. Başlangıçta fen, lisan ve sanat öğrenimi için işlev gören dershaneler, 1960'lardan sonra takviye kursları şekline dönüşmüştür. Özel dershaneler bugünkü statülerine 08.06.1965 tarih ve 625 sayılı yasa ile kavuşmuştur. Fiilen bu yıldan önce de bugünkü anlamıyla özel dershaneler varlıklarını sürdürmekteydiler. Bunun nedeni ise, 1955'ten sonra yükseköğretim kurumlarının seçme sınavları ile öğrenci almaya başlamasıdır. Takip eden yıllarda ise ortaöğretim kurumlarındaki öğrenci sayılarının ve yükseköğretime olan talebin artması ve bu talebin yükseköğretim kurumları tarafından karşılanamaması sorununu aşmak için, başvuran adayları seçmek ve öğrenci alımlarını tek merkezden kontrol etmek amacıyla düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerin başında Üniversiteler Arası Kurulun 1974'te Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezini kurması gösterilebilir. Daha sonra bu kurum 1980'de ÖSYM adıyla yükseköğrenim kurumlarının bir alt kuruluşu haline getirilmiştir. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra 1983 yılında özel dershanelerin kapatılmasını da içeren ilgili yasa mecliste görüşülmüş ve reddedilmiştir. Ancak Milli Güvenlik Kurulu'nun bu kararı veto ederek, 625 sayılı yasanın bazı madde-

15. *BirGün*, 16.11.2013.

lerini değiştiren 16.06.1983 tarih ve 2843 sayılı yasayı kabul etmesi, özel dershanelerin bu yasanın yürürlüğe giriş tarihinden bir yıl sonra, yani 31.07.1984 tarihinden itibaren kapatılması sonucunu doğurmuştur. 11.07.1984 tarih ve 3035 sayılı yasa ile 625 sayılı özel eğitim kurumları yasasının bazı maddelerini değiştiren 2843 sayılı yasa ile getirilen kapatma hükmü iptal edilmiştir. 1984 yılında 174 olan özel dershane sayısı, bugün dört binlere ulaşmış ve tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Bugün artık bütün illerde ve pek çok ilçede özel dershaneler vardır. [16]

Günümüz Türkiye eğitim anlayışında gerçekleşen dönüşüm eğilimleri, kuşkusuz dünya çapında yaşanan ekonomik değişimlerden bağımsız değildir. Dünyada eşzamanlı olarak gerçekleşen bu eğilimlerin kapitalizme özgü süreçlerin günümüzde ulaştığı düzeyin sonuçları olduğu kaçınılmaz olarak karşımızda durmaktadır. Konumuz itibarıyla söz konusu ettiğimiz eğitim alanındaki farklılıklar sadece Türkiye'ye özgü değildir. Bugün tüm dünyada egemen olan ve eğitim sistemlerindeki neoliberal içerik olarak adlandırabileceğimiz durum, eğitim alanını sermayenin tam hizmetine ve denetimine sokmaya, böylece kamu kaynaklarını sermayenin hizmetine sunarak sermaye birikimini sağlamayı hedeflemeye yönelik bir arayıştır. Bu arayışın nirengi noktası ise, eğitimin bir insan hakkı olarak değil, maliyeti olan ve karşılığı mutlaka ödenmesi gereken bir "müşteri hizmeti" olarak kavranmasının geniş halk kitlelerine kavratılmasıdır. Bir diğer nokta ise, eğitimin kamusal niteliğinin aşılmasıyla birlikte bir yandan kaynakların eşitlikçi dağılımını ortadan kaldırırken, diğer yandan da eğitimi tamamen piyasaya teslim etmeye dönük adımların atılmasıdır.

Sermayenin, yaşadığı ekonomik krizleri aşabilmek için kullandığı alanların biri de eğitimdir çünkü eğitim alanı geniş halk kitlelerini etkilemek açısından önemlidir. Bu durumu dünyanın geçirmiş olduğu iki önemli ekonomik kriz döneminde de görmekteyiz. Söz konusu krizler "Büyük Buhran" denilen 1929 krizi ile günümüzde hâlâ devam ettiği kabul edilen 2007 ekonomik krizidir. 1929 dünya ekonomik krizi sonrası kapitalist sistem için ciddi tehlike haline gelen kitlelerin, yeniden sistemle uyumlu ilişkiler kurabilmeleri için sisteme olan güvenlerinin yeniden tesis edilmesi gerekiyordu. Yeniden güven tesisi girişimi, işgücünün niteliğinin artırılması, sosyal refah devleti uygulamaları çerçeve-

16. Subaşı, y. a.g.e., s. 11

sinde sağlık, eğitim, ulaşım ve konut vs. gibi alanlarda uygulanan sosyal yardımlarla gerçekleşiyordu. Liberal dönem diye adlandırabileceğimiz bu dönemde, örneğin, eğitim alanı kamusal bir hizmet olarak görülmekteydi. Günümüzde ise sermayenin eskisinden farklı olarak uygulamaya koyduğu, yeni devlet modelinin uygulama biçimi olan neoliberal kapitalizm, eğitimin de içinde bulunduğu kamusal hizmetleri küçültmekte kalmayıp artık eğitimi sırtında yük olarak görmekte ve eğitime erişimi "müşteri öğrenci" yaklaşımıyla tanımlamaktadır.

Öte yandan, bu yeni devlet modelinin tarihselliğine bakmamızda yarar var, çünkü konumuz açısından Türkiye'de özel dershane sektörünün gelişimini de etkileyen bu süreci, dünyadaki ekonomik değişimlerin Türkiye'ye yansımasından ayırmak pek mümkün gözükmemektedir. Buradan hareketle günümüzün hâkim ekonomik modeli olan neoliberalizmin gelişimini anlamamız gerekiyor.[17]

17. "Neoliberalizmin doğum tarihi olarak, 1947'de İsviçre'de Mont Pelerin Toplumu'nun (MPS) kuruluşu verilebilir. MPS'nin öncüsü Avusturyalı Filozof Friedrich von Hayek'in zihnini 30'lardan beri kolektivizmin yükselişi, liberalizmin gölgede kalışı karşısında bir çıkış yapma gereği meşgul ediyordu. Sosyalizmin, Batı kapitalizmini 'refah devleti' kisvesi altında göz göre göre egemenliği altına alması kabul edilemezdi. Öyleyse, neoliberalizmi salt bir düşünce akımı olarak değil, İkinci Dünya Savaşı sonrasının zemin teşkil ettiği bir tarihsel kavşakta, Karl Polanyi'nin kavramsallaştırmasıyla piyasa toplumu savunucularının karşı hamlesi olarak kabul etmek gerekir. David Harvey'e göre, neoliberalizm; Adam Smith, David Ricardo, haliyle Karl Marx'ın klasik teorilerini Alfred Marshall'dan, Stanley Jevons'a 19. Yüzyılın ortalarında geliştirilen neoklasik iktisatla yenilemek anlamını taşıyordu. Hayek, Avrupai anlamda liberal dostlarına, '19. Yüzyıl sonu, 20. Yüzyıl başında sosyalizm nasıl önce elit tabakayı, entelektüelleri yakaladıysa biz de aynı rotayı izlemeliyiz,' diye sesleniyordu. Birbirleriyle sorunlu liberalleri, 'aranızdaki farklılıkları aşın, serbest piyasayı egemen kılan bir düşünce iklimini birlikte oluşturalım' öğüdüyle uyarmayı da ihmal etmiyordu... Topluluğun kuruluş misyonunun çerçevesini çizen metin; 'özgür insanın' ancak 'merkezi yönetimin her faaliyeti şekillendirdiği; insanların ekonomik yaşamlarının kolektif kurallar ve normlarla düzenlendiği; devletin yegâne güç olarak rol aldığı bir yapıdan; serbest piyasanın kendini düzenleyen, bireyci yapısına evrildiği; ekonomik ve toplumsal kuralların bırakınız yapsınlar zihniyetine yerine bıraktığı bir topluma geçişten' söz ediyor... Hayek'in serbest piyasa felsefesi, dolayısıyla MPS'nin resmi ideolojisi Reagen, Thatcher, Kohl öncülüğünde önce Amerika, İngiltere ve Almanya başta olmak üzere Güney Amerika'da Şili ve Türkiye'de Özal ile karşılığını buluyordu. Zamanla tüm dünyada etkisini gösteren bu durum 'karşıdevrim' olarak kabul ediliyordu. 'Hayek 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından doğan memnuniyetini 'komünizm düşerken, herkes özelleştirmeleri konuşuyor bugün' ifadesiyle dile getiriyordu. 'kapitalizm nihai zaferini kazandı' yorumu taraftar bulurken, MPS'nin cazibesi de tavan yapıyordu." Hayri Kozanoğlu, *Neoliberalizmin Gerçek 100'ü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 13).

Bu ideolojik dönüşüm eğitimin parasız, demokratik, kitlesel bir hak olduğu anlayışının yavaş yavaş yıpranmasına yol açtı. Eğitime atfedilen "iyi yurttaş" yetiştirme işlevi yerini "sınıf atlama"ya bıraktı; böylece toplumun bütün kesimlerine kabul ettirilen bu anlayış, kökleşip zihinlere yerleşti. Liberalizminden neoliberalizme geçişi simgeleyen bu süreç, eğitimin her basamağının paralı hale gelmesine yol açtı. Tıpkı piyasadan bir mal alır gibi eğitim hizmetlerinin tüm aşamaları paralı hale getirildi. Hiç kuşkusuz, özel dershaneler de bu yaşananlara paralel olarak gelişimini katlayan hızlı bir büyüme trendi yakalayarak sürdürdü. Bununla birlikte Türkiye'de eğitim tarihinin gelişimini tarihsel ve toplumsal bağlamı içinde anlamaya çalıştığımızda, neoliberal politikaların uygulamaya konulduğu 1980 sonrasının bir milat olduğu söylenebilir. Neoliberalizm tüm ekonomik etkinliklerin piyasa mekanizmaları tarafından belirlenmesini öngörür.

Bu politikalar bölüşüm ilişkilerinde ve gelir politikalarında emek kesimi ve tüm üreticiler aleyhine olmakla birlikte mülk ve sermaye sahibi sınıfların lehine olagelmiştir. Bu da toplumdaki farklılaşmaları daha da derinleşmiştir. Piyasa ise bu derinleşmeyi doğası gereği artırmaktadır. Türkiye'de 1980 yılındaki askeri darbe ile başlayan dönemde uygulanan piyasa eksenli neoliberal politikaların sonucu olarak "devlet" birçok alandan çekilmiş ve bu alanlar özelleştirilmiştir. Devletin küçülmesini hedefleyen politikalar sonucu, durumları gittikçe bozulan büyük kitleleri doğrudan etkileyen alanlara gittikçe daha az kaynak aktarılmıştır. Kamusal bir hak olarak kabul edilen eğitim hakkı bu dönüşümden derinden etkilenmiştir. Eğitime ulaşma ve nitelikli eğitim olanaklarından yararlanma, eğitim sürecinin bilişsel ve duygusal yönlerden çocuğun potansiyellerini gerçekleştirmeye hizmet edecek şekilde şekillendirilmesi gibi olanaklar büyük çoğunluk için ulaşılması hedeflenen amaçlar olmaktan çıkmıştır. Kamusal eğitime ayrılan kaynakların kısıtlanması, piyasa eksenli çözümleri gündeme getirmiş ve bu durum eğitimin niteliğini doğrudan etkilemiştir.[18]

Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren başlayan piyasa eksenli neoliberal politikaların etkileri günümüze kadar katlanarak artmıştır. Eğitimin yeniden yapılanmasının günümüzdeki uluslararası

18. Fatma Gök, "Sunuş" İçinde: Michael W., Apple, *Neoliberalizm ve Eğitim Politikaları Üzerine Eleştirel Yazılar*, Çev. Fatma Gök vd., Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 2004, s. 1.

durumla ilişkilendirdiğimizde de benzer durumlar görülmektedir. Serbest sermaye dolaşımını esas alan ve "yenidünya düzeni", "küreselleşme," "neoliberalizm" gibi tanımlamalarla anılan ekonomik politikaların ideali olan "girişimci", "rekabetçi", "kariyer sahibi", "esnekliğe uyum sağlayabilen" vb. gibi sıfatlarla nitelenebilecek bireylerin yetiştirilmesine en uygun sosyal politikanın sermayenin hizmetine sunulması, birçok ülkede uygulamaya konulan eğitim politikalarıyla gerçekleşmiştir. Bu politikalardan gelişmiş ülkeler de etkilenmiştir.[19] Uygulamaya konulan bu politikalar ile özellikle özel dershanelerin işlevi de kaçınılmaz olarak güçlenmektedir. Bu süreç adeta, Goyo'nun bir gravürü üzerinde yazılmış yazıda olduğu gibi, "Aklın uyumasından canavarlar türer"[20] sözü-

19. İsveç, 1991'de tarihinin en kapsamlı eğitim reformunu yapmış. Şimdiki Dışişleri Bakanı Carl Bildt'in başbakanlığı döneminde, sağcı hükümet, Avrupa'nın en iyi temel eğitim sistemine sahip olmayı kendilerine hedef olarak belirlemiş. Kuzey Avrupa'nın en iyi sonuçlarının alındığı temel eğitim sistemi yetmemiş İsveçlilere ve daha iyisi istenmiş. Eğitim hizmetinin sadece devlet tarafından verilmesi yetersiz görülmüş ve son yirmi yıldır takipçisi olunan, "Herkes için okul" anlayışı benimsenmiş. Belediyelerin denetimde olan devlet okullarının yanı sıra, Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan bağımsız okullar, sistemde kendine yer bulmaya başlamış... Bağımsız okullar, devlet okulları gibi herkesin malı değil, bir sahipleri var. Okulun binası da, içindeki sıra da, duvardaki tahta da bir kişiye ait. Bizdeki 'özel okul' kategorisine yakın duran İsveç'in bağımsız okullarında okuyan çocukların masrafını, devlet karşılıyor. Aileler ceplerinden bir ödeme yapmıyor. Böylece İsveçli girişimciler, vergi paralarıyla finanse edilip eğitim alanına yatırım yapmaya yönlendiriliyor. Süreç içinde, bağımsız okulların hızla artışının önü açılmış. 91-92 eğitim-öğretim yılında, 90 bağımsız ilkokulu varken 2010-2011 eğitim-öğretim yılında ülkenin ilkokullarının %16'sı bağımsız, liselerde ise bu oran %48'i bulmuş. Bu hafta ortaya çıktı ki her reform sürecinin başına geldiği gibi İsveç'in de 90'lardan kalma eğitim reformu, biraz yolundan çıkmış. Temel eğitime, okul açarak yatırım yapmak yerine; daha çok, çocuklarını özel okullarda okutmak isteyen ailelerin masrafları karşılanarak destek çıkmak iyi bir fikir değilmiş. Carl Bildt'in başbakanlığında başlayan, "Her çocuk istediği her okula gider, neyse parası biz veririz" sisteminin çöktüğü anlaşıldı. Bağımsız okulların, İsveç'teki öyle "her çocuğu" istemediği ortaya çıktı. Devletin, okulların eğitim başarısını artırmak için alınan iyi notlara ve başarılı öğrenciler için bağımsız okullara ödediği ek paralar, kâr amacı güden bu kurumların gözünü döndürmüş. Bu okullara yerleştirilmek için sıra bekleyen öğrenciler, bağımsız okulların patrona bağlı rektörleri tarafından tembel, çalışkan, sorunlu, sorumlu, göçmen kökenli, İsveç asıllı diye kategorize edilip ayrılmaya başlanmış. İsveç yasaları, ayrımcılığı ve çocukları sınıflandırmayı reddetse de habercilerin, odalarına, aynı gün gizli kamerayla girdiği rektörler, "kötü" çocuğun babasına kapıyı gösterirken "iyi" çocuğun babasına kayıt tarihi verdi. Bağımsız okulların rektörlerinin, İsveç ismi taşıyan kız öğrenciye okulda yer bulması, yabancı isim taşıyan veya kötü karne notları olan erkek öğrenci için "Okulumuzda yer yok" yalanı söyleyebilmesi eğitime "kâr"lı yatırımın sonuçlarını gösterdi. (Evrim Coşar Bilgin, *BirGün,* 11.03.2013.)

20. Fikret Başkaya, "Dershaneleri nasıl bilirsiniz?", www.ozguruniversite.org (Eri-

nü hatırlatır niteliğe ulaşmış görünmektedir. Yıllık ücreti öğrenci başına 3000–7000 TL aralığında olan özel dershaneler, hem iyi para topluyor hem de asgari ücretin altında çalıştırdığı öğretmenlerle büyük sermaye birikimi sağlıyorlar. 1980'lerde sayıları yüzlerle ifade edilirken günümüzde bu sayının dört bini aşmış olması ve özel dershanelere giden öğrenci sayılarının bir buçuk milyona yaklaşması "canavarın" ne kadar büyüdüğünü göstermektedir.

Türkiye'de Dershanelerin Bugünkü Görünümü

Özel dershane sektörünün yıllık cirosunun iki milyar dolara yaklaştığının tahmin edildiği düşünülürse, Türkiye'de büyük bir dershane sektörü olduğu anlaşılır. Bu sektörün bu kadar büyümesine neden olan koşullar, eğitime yeteri kadar kaynak aktarılmaması ve devlet okullarında yeterince nitelikli eğitim verilmemesidir. Artık okullara alternatif kurumlar halini aldı dershaneler. Devlet okullarında kalite düştükçe aile ve öğrenciler, yüksek kaliteli okullara giriş için açılan sınavlara en iyi biçimde hazırlığı sağladığını düşündükleri dershanelere yönelmektedirler. Bu yönelim arttıkça özel dershaneler muazzam paralar kazanan kurumlar haline dönüşmüştür.

Özel dershaneler her öğrenciye sınav kazandıran ve üniversiteye girişi vaat eden kurumlar olarak gözükmektedirler. Haliyle "dershaneye gitmeden üniversite kazanmak mümkün değil" şeklinde bir algı oluşmuştur. Oysa üniversitelerin ya da yükseköğretim kurumlarının kontenjanları sınırlıdır. Bu sınırlılık nedeniyle dershaneler sayesinde herkesin üniversiteye girmesi mümkün değildir. Dershaneler sayesinde herkes girdiği sınavı kazansaydı, o zaman dershanelerin varlık nedeni meşru olurdu. Ya da dershanelerin olmadığı durumda sınavı kimler kazanıyorsa, en iyi üniversitelerin ilgili bölümlerine kimler girebiliyorsa, dershanelerin olduğu durumda da yine onlar giriyorsa, dershanelerin işlevi tartışmalıdır. Elbette dershaneler sıralamada ufak tefek kaymalara neden olabilir ama bu da kayda değer büyük bir değişikliğe neden olmaz. Dershaneler olsun ya da olmasın, en iyi üniversitelerde, kolejlerde veya okullarda varlıklı sınıfların çocuklarının okuyacağı gerçeği ortadadır. Yoksul ailelerin çocuklarının ise dershaneler olsa da olmasa da, iyi üniversitelerin iyi bölümlerinde okumaları oldukça güç gözükmektedir.

şim tarihi: 03.12.2013).

Her şeye rağmen özel dershaneler, eğitimin asli unsurları haline gelmişlerdir. Türkiye genelinde faaliyet gösteren dershane ve dershaneye giden öğrenci sayıları ile öğretmen sayılarına bakıldığında (bkz. Tablo 1) durumun vahameti gözler önüne serilmektedir.

Tablo 1: Türkiye'de Özel Dershaneler, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Özel Dershane Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1996-1997	1.479	13.297	310.432
1999-2000	1.730	16.395	488.284
2002-2003	2.122	19.881	606.522
2003-2004	2.568	23.730	668.673
2004-2005	2.984	30.537	784.565
2005-2006	3.928	41.030	925.299
2006-2007	3.986	47.621	1.071.827
2007-2008	4.031	48.855	1.122,861
2008-2009	4.262	51.916	1.178.943
2009-2010	4.193	50.432	1.174.860
2010-2011	4.099	50.209	1.234.738
2011-2012	3.961	50.163	1.219.472

Kaynak: Eğitim Sen (2012)

Tablo 1'de görüldüğü gibi Türkiye'de özel dershanelere giden öğrenci ve özel dershane sayılarındaki artış, kamusal eğitimin içeriğinin nitelik değişikliğini göstermektedir. Söz konusu oranlardaki artışı sadece nüfus artışı ile açıklamak mümkün değildir. Örneğin, Türkiye genelinde 1984 yılında 174 olan özel dershane sayısı, 2011'de 3.961 olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2010'da yaptığı ve 2011'de yayımlanan çalışmasında bu sayı 4.139 olarak

verilmiştir. Dershane sayılarındaki kısa süreli oynamalar, daha çok her yıl açılan ve kapatılan dershanelerin varlığından kaynaklanmaktadır (Tablo 2). Bununla birlikte, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerinin gösterdiği gibi, 1980 yılında yapılan nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu 45 milyondur. 2011'de nüfus iki katına bile çıkmadığına göre (yine TÜİK verilerine göre Türkiye'nin 2011 nüfusu 75 milyondur) dershane sayısındaki görülen yirmi kat üzerindeki artış başka gelişmelerdeki değişimi ifade etmektedir. Bu gelişmelerin ifade ettiği değişim, kamusal kaynakların eğitime ayrılan kısmının kısıtlanması ve nitelik değişikliğine bağlı olarak oluşan boşluğu doldurmaya çalışan özel dershanelerin devreye girmesinden başka bir şey değildir.

Tablo 2: Türkiye'de İllere Göre Dershane Sayıları

İl Adı	Dershane Sayısı	İl Adı	Dershane Sayısı
ADANA	149	K.MARAŞ	44
ADIYAMAN	31	KARABÜK	17
AFYONKARAHİSAR	33	KARAMAN	14
AĞRI	12	KARS	10
AKSARAY	13	KASTAMONU	15
AMASYA	26	KAYSERİ	70
ANKARA	460	KIRIKKALE	19
ANTALYA	137	KIRKLARELİ	23
ARDAHAN	2	KIRŞEHİR	15
ARTVİN	16	KİLİS	4
AYDIN	73	KOCAELİ	85
BALIKESİR	79	KONYA	106
BARTIN	8	KÜTAHYA	30
BATMAN	18	MALATYA	43

BAYBURT	2	MANİSA	80
BİLECİK	10	MARDİN	34
BİNGÖL	6	MERSİN	128
BİTLİS	12	MUĞLA	55
BOLU	17	MUŞ	16
BURDUR	20	NEVŞEHİR	15
BURSA	144	NİĞDE	12
ÇANAKKALE	38	ORDU	37
ÇANKIRI	6	OSMANİYE	34
ÇORUM	32	RİZE	18
DENİZLİ	78	SAKARYA	48
DİYARBAKIR	47	SAMSUN	70
DÜZCE	10	SİİRT	8
EDİRNE	26	SİNOP	9
ELAZIĞ	29	SİVAS	37
ERZİNCAN	11	ŞANLIURFA	51
ERZURUM	29	ŞIRNAK	14
ESKİŞEHİR	49	TEKİRDAĞ	46
GAZİANTEP	42	TOKAT	23
GİRESUN	25	TRABZON	53
GÜMÜŞHANE	5	TUNCELİ	5
HAKKÂRİ	13	UŞAK	26
HATAY	82	VAN	19
IĞDIR	6	YALOVA	12
ISPARTA	36	YOZGAT	22

İSTANBUL	673	ZONGULDAK	39
İZMİR	228		
TOPLAM		4.139	

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2011)

Özel dershanelerin bugün kanıksanan varlığı, seçene ve seçilene özel anlam ve yüksek bir konum elde etmesinin yanında sınavı kazanmış olan öğrenciye toplumsal sınıf katmanları içinde sınıf atlama imkânı da sunmaktadır. Bunu pratikte en iyi, liselere ve üniversitelere giriş sınavları vermektedir. Bu da dershanelerin kanıksanan varlığına yol açmaktadır. Böylece sınavları kazanamayan büyük çoğunluk için herkese eğitim ve nitelikli eğitim gibi hedeflere ulaşılamadığından mevcut ayrıştırma çelişkiler yaratmaktadır. Örneğin, dört yıllık bir lisans eğitimi veren fakültelere 2009 yılında sosyal bilimler lisesi çıkışlıların %84'ü, öğretmen liseli çıkışlıların %68'i, devlet liseli çıkışlıların %15'i, meslek liseli çıkışlıların %5'nin yerleşebilmesi, bu çelişkileri açıklamada önemlidir.[21]

Bununla birlikte bir ilin üniversiteye öğrenci yerleştirme başarı oranları ile o ilin gelişmişlik düzeyi arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. İlin gelişmişlik oranı düştükçe üniversiteye öğrenci yerleştirmedeki oranının azaldığı görülmektedir (Tablo 3). Sorunun bir başka boyutu da öğrencilerin üniversiteyi bitirdiklerinde karşılarına çıkıyor. Üniversite mezunları arasında işsizlik oranlarının artışının, sanki kendi başarısızlıklarıymış gibi sunuluyor olması da başka bir soruna işaret etmektedir.

Tablo 3: Türkiye'de Öğrencilerin İllerin Gelişmişlik Düzeyine Göre Lisans Programlarına Yerleşme Oranları

Gelişim Endeksi	**2009 Yılı Lisans Programlarına Yerleştirme Oranı (%)**
Gelişmiş İller	22.34
2. Derece Gelişmiş İller	22.16

21. Adnan Gümüş, "Okullar: Dinamikten Statik Yaratma Projesi", *Evrensel Kültür*, Ekim 2009, s. 64.

4. Derece Gelişmiş İller	18.16
En Az Gelişmiş İller	16.14
Toplam Oran	19.23

Kaynak: Osman Gümüş (2009)

Özel dershanelere talebin bu kadar fazla olmasında etkili olan bir diğer faktör ise, üniversite giriş sınavlarında sorulan sorular ile lise müfredatı arasındaki uyumsuzluktur; sorular dershane müfredatıyla uyumludur. Müfredata uyumsuzluk pragmatik düşüncenin gelişmesine yol açmaktadır ve sınavda çıkmayan sorular ve konular önemsiz olarak algılanmaktadır. Bütün bu yaşanan süreçler eğitimi her kademede etkiliyor ve nitelikli eğitimin toplumda kamusal sorumluluğun en önemli alanı olduğunun göz ardı edilmesine yol açmakta kalmıyor, eğitimin hem ticarileşmesine hem de bu durumun yaygınlaşmasına neden oluyor. Bu kurumların diğer bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

"Bu kuruluşlar sadece ticari amaçlıdır. Eğitimin piyasa güçlerince belirlenen, alınıp atılabilen bir hizmet/metaya dönüştürülmesinin açık bir örneğidir... Eğitim giderek kamusal alanın dışında ve okulun dışında gerçekleşmeye başlıyor, dershaneler okulun yerini alıyor, siyasi çevreler kendi özel okullarını kurdukları gibi kendi dershanelerini de kuruyorlar. Özel dershanelerin okulları etkilemesinin diğer bir yanı da okulların kendilerinin de kurslar açmaları şeklinde ortaya çıkıyor. Ayrıca pek çok nitelikli, deneyimli öğretmen devlet okullarından ayrılarak dershanelerde çalışmaya başlamışlardır... Dershanelerin öğretim süreci eğitim bilimlerinin gerektirdiği bilgi ve donanıma dayanmayan, ezbere ve örnek çözümleri hatırlatmaya dönük alıştırma çalışmalarıdır. Lise eğitiminin bu şekilde işlevsiz hale gelmesi büyük bir kaynak israfıdır ve büyük bir sorumsuzluk örneğidir... Üniversite sınavına hazırlanmak için dershaneye giden öğrencilerin matematik başarıları üzerine yapılan bir yüksek lisans tezi araştırması sonucuna göre üniversite sınavındaki matematik başarısını etkileyen en önemli faktörler dershaneye başlamadan önceki matematik bilgisi ve duyuşsal alanla ilgili etmenlerdir. Matematik başarısını en olumsuz olarak doğrudan etkileyen değişkenler ise matematik kaygısı ve test kaygısıdır. Yükseköğretime girişteki bu seçme eleme sürecinin ortaya çıkardığı özel dershaneler, bu sınavın yarattığı pek çok olumsuz etkinin açıkça görülmesini, durumun bütün çıplaklı-

ğıyla ortaya çıkmasını engellemektedir. Halbuki yükseköğretim, eğitim hakkı çerçevesinde her ortaöğretim mezununun ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yararlanılması gereken bir aşamadır. Demokratik, eşitlikçi ve adalete dayanan bir toplumsal düzende yükseköğretim hakkından yararlanmanın koşullarının oluşturulması gerekir."[22]

Gök'ün de belirttiği gibi yükseköğretime girişteki seçme ve eleme sürecinin ortaya çıkardığı özel dershanelerde ilk yıllarda çalışan öğretmenler, devlet okullarındaki deneyimli öğretmenlerin devlet okullarından ayrılıp dershanelerde yüksek ücretle çalışmaya başlamasıyla ve devlet okullarında çoğunlukla siyasi nedenlerden dolayı görev alamayan öğretmenlerin dershanelerde iş bulanlarından oluşuyordu. Günümüzde ise özel dershanelerin öğretmen kadroları önemli oranda Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) sonrasında atanamayan öğretmenlerden oluşmaktadır. Zira bu öğretmenler çok düşük ücretlere çalıştırılmaktadır. Başlangıçta yüksek ücretle özel dershanelere geçen eski ve deneyimli dershane öğretmenleri ise daha düşük ücret ve daha fazla çalıştırılma gibi kötüleşen çalışma koşulları nedeniyle devlet okullarına dönme süreciyle karşı karşıya kalmışlardır.[23]

Gelgelelim, dershaneleri, var olan eşitsizlikleri, hiyerarşiyi ve sınıfsal, bölgesel, toplumsal ayrımcılıkları yeniden üreten kurumlar olarak gören Kemal İnal, dershaneleri şöyle tanımlamaktadır:

22. Fatma Gök, "Üniversiteye Girişte Umut Pazarı: Özel Dershaneler", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 2005, Sayı 11, s. 105.

23. Türkiye'de özel dershanelerde ve özel okullarda çalışan öğretmenler neoliberal dönem öncesinde maaşlarının devlet okullarında çalışan öğretmenlere göre görece daha fazla olmasından dolayı kendilerini sınıfsal olarak devlet okullarında çalışan öğretmenlerin üstünde görüyorlardı. Oysa devlet okullarında çalışan öğretmenlerden en az üç-dört misli daha fazla çalışmak zorunda kalıyorlardı. Böylece devlet okullarında çalışan öğretmenlerden üç-dört kat daha fazla çalışan, bunun karşılığında devlette çalışan öğretmenlerden iki-üç kat fazla maaş alan ve kendilerini zengin sanan öğretmenlere dönüşmüşlerdi. Bütün bunlara paralel olarak bu grupların içinde sol duyarlılığı olan ve birtakım sol siyasi gelenekten gelen birçok öğretmen, 70'lerin ve 80'lerin karanlık dehlizlerinden geçmelerine rağmen 90'larda bir avuç ilerici eğitimcinin eğitim sendikası kurma ve bu konudaki örgütlenme çalışmalarından uzak duruyorlardı. Neoliberal dönemin günümüzdeki ileri aşamalarında ise tersi gelişmeler yaşanmaya başlandı. Özel okullarda ve özel dershanelerde çalışan öğretmenler azalan gelirlerine ve konjektürel gelişmelere bağlı olarak gerçek sınıfsal kimliklerine daha sıcak bakmaya başladılar. "Her şey dönemsel ve tarihseldir" diyen Taner Timur, Kansu Yıldırım'a verdiği röportajda "Marx, *Kapital*'de özel okullardaki öğretmenleri de artı-değer yaratan işçiler olarak görüyordu" diyerek bu konudaki kafa karışıklığını gideriyordu. (Bkz. Kansu Yıldırım, Taner Timur ile röportaj, *BirGün Kitap Eki*, 02.11.2013)

"Öncelikle, dershaneler, bir eğitim kurumu değil, işletmedir. Bütün dershaneler, öncelikle kapitalist bir kuruluştur. İlk dertleri, ne eğitimdir ne ülkenin kalkınması ne de gençliğin iyi yetişmesidir. Dershaneler, insaf ve adil çalışma ahlakından yoksun birer işletmedirler. Kâr-zarar hesabına göre çalışırlar. Zorunlu eğitimin okulları siyasal-toplumsal kontrol için çalışırken, dershaneler çocuk ve gençleri eğitim üzerinden ekonomik denetime tabi tutarlar. Öğrencileri piyasa için veya piyasaya doğru sosyalleştirirler. Dershanelerin bütün derdi, aldıkları para karşılığında çocuklara 'cin fikirli olmayı' öğretmektir. Aydın bir insan olmak başka, cin fikirli olmak bambaşka bir şeydir. Bilmem hangi dersten hangi soru gelir; bir soru nasıl çözülür; soruyu çözerken zaman ve emekten nasıl tasarruf edilir, öğrenci hangi bölümü seçerse ileride işsiz kalmaz, bol gelirli bir meslek vaat eden elit üniversiteye kapağı atmak için nasıl bir eğitim-kamp hayatına girilir? Dershanelerin felsefesi, 'tümden kazanmak' üzerine kuruludur. Her öğrenciyi yırtıcı bir kapitaliste dönüştürmek için çok ince taktikler kullanırlar; sözde öğrencileri kendi çocukları gibi sahiplenirler, onlara zaman zaman 'kalem kırma', 'stres atma' törenleri, eğlenceleri ve gezileri düzenlerler. 'Çocuğunuz için varız' gibi yalanlar söylerler."[24]

Tansel ve Bircan, 120 bin öğrenciyi kapsayan çalışmalarında,[25] eğitimde fırsat eşitsizliğini gözler önüne sererler. Buna göre, gerek müfredat gerek sunduğu imkânlar bakımından farklı okullardan mezun olan öğrenciler, bir üst kademedeki eğitim kurumlarına geçişte aynı sorularla kontrol edilseler ve özel dershaneler, eşit şartlarda eğitim göremeyen öğrencileri ortak bir programa tabi tutarak var olan eşitsizliği gidermeye çalışsalar da, sorun giderilmez. Bu çalışmada yazarlar, dershanelerin düşük ve orta gelirli aileler için mali külfet oluşturduğunu, bu ailelerin çocuklarını zor koşullarda dershaneye göndermekten rahatsızlık duyduklarını ve bu öğrencilerde sınavların oluşturduğu baskının daha üst düzeyde olduğunu dile getirirler.

24. Kemal İnal, "Neoliberal Eğitimin Truva Atı: Dershaneler", *BirGün*, 03. 04. 2012.
25. Ayşit Tansel ve Fatma Bircan, "Effect of Private Tutoring on University Entrance Examination performance in Turkey", Discussion Paper No. 1609, IZA, Bonn, 2005. S. 18,19.

Tablo 4: Özel Dershaneye Giden Öğrencilerin Ailelerinin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Düzeyi	Dershaneye Gitmeyen(%)	Dershaneye Giden (%)	Gözlem Sayısı
250 TL'den az	68.54	31.46	46.533
250-500TL arası	53.1	46.9	47.314
500-750TL arası	38.37	61.63	14.333
750-1000 TL arası	30.56	69.44	5.671
1000-1500TL arası	28.46	71.54	2.175
1500-2000 TL arası	28.65	71.35	967
2000 TL'den fazla	24.33	75.67	1.114
Cevapsız	70.95	29.05	1.893
Toplam	55.63 %	44.37 %	120.000

Kaynak: Tansel ve Bircan (2005)

Ancak Tansel ve Bircan'ın yaptıkları çalışmada oluşturdukları tabloda da görüldüğü gibi (Tablo 4) alt gelir gruplarında yer alan ailelerin çocuklarının dershaneye gitme oranı oldukça düşüktür. Bu oranların oldukça düşük olması, dershanelerin eşit şartlarda eğitim göremeyen öğrencileri ortak bir programa tabi tutarak var olan eşitsizlikleri gidermeden çok, artıracağını göstermektedir. Çünkü alt gelir grubuna sahip ailelerin çocuklarının dershanelere erişimi bugünkü ekonomik şartlarda zor gözükmektedir.

Bunun yanı sıra Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2011 yılında yayımladığı *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*na baktığımızda anlıyoruz ki, birçok ailenin geliri "asgari ücret"in bile altındadır. Bu araştırmaya göre en yoksul olarak kabul edilen kesim, toplam hanelerin %9'unu oluşturuyor ve bu hanelerin aylık geliri 400 TL'den daha azdır. İkinci düşük gelirli kesimi, geliri 400–600 TL olan haneler oluştururken, bu oran %7,6'dır. Böylece Türkiye'de hanelerin %16,9'u asgari ücretin altında gelire sahip olduğu anlaşılıyor (Türkiye'de asgari ücret 2011'de 658,95 TL, 2013'te ise

773,01 olmuştur). Üçüncü düşük gelirli kesimi 600–800 TL arası gelire sahip olan haneler oluşturuyor (%13,9) ve bu haneler en az bir asgari ücretliye sahip kişilerden oluşuyor. Diğer düşük gelirli dilimi oluşturan ailelerin oranı %41,8 olurken, bu ailelerin ortalama gelirleri ise 800–1200 arasında yer alıyor. Böylece bu dört alt kesimin toplamının %62,3'e ulaştığı görülüyor (Tablo 5). Dershane ücretleri kurumdan kuruma değişmekle birlikte üniversiteye hazırlık kurslarında 2013–2014 dönemi için ortalama ücret 3000–7000 aralığında değişmektedir. Dershane ücretleri ile Türkiye'de aylık gelire göre ailelerin gelirleri karşılaştırıldığında, dershanelere erişimin başlı başına bir sorun olduğu ve dershanelerin fırsat eşitliği yaratmak bir yana, fırsat eşitsizliğine yol açtığı söylenebilir.

Sınıfsal ayrışmanın böylesine keskinleştiği ya da gelir dağılımında uçurumların bu oranlara çıktığı bir toplumda alt gelir dilimine sahip ailelerin çocuklarının, istisnalar dışında, iyi okullarda okumaları zordur. Alt gelir dilimine sahip ailelerin çocuklarının okudukları okullar ve bu okullarda aldıkları eğitime bağlı olarak sınav yarışına aynı yerden başlamadıkları ortada dururken, özel dershanelerin varlığının sadece yanılsama ve oyalama aracı olmanın dışına çıkması zor gözükmektedir.

Tablo 5: Türkiye'de Aylık Gelire Göre Aileler (2011-TL; %)

400 TL'den daha az	9,0
401- 600 TL	7,6
601- 800 TL	13,9
801-1200 TL	41,8
1201- 2500TL	21,1
2500 TL'den fazla	6,6

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Bu gerçekler ışığında özel dershaneler, kamu eğitimi açısından bize neyi ifade ediyor? Özel dershaneler çoğu zaman "gölge eğitim sistemi", "kamu eğitimine alternatif okul", "tamamlayıcı eğitim kurumu" şeklinde tanımlamaktadır. Oysa dershaneler, gölge eğitim sistemi değildir; gölge haline gelen, kamu okullarıdır artık. Bugün çoğu öğrenci kamu okullarını değil, dershaneleri daha çok sevmekte, önemsemekte, tercih etmekte ve kaliteli olarak görmektedirler. Bunun nedeni, dershanelerin pragmatik olmasındandır. Dershane, kurnaz girişimcilik faaliyeti uygular; öğrenciye talep ettiği şeyi verir ama bunu çok etkili şekilde sunar. Örneğin, önce, günde yüzlerce soru çözmenin gerektiğini öğrencilere kabul ettirir, sonra bunu denetleyerek şirin gözükmeye çalışır ya da öğrencinin dershaneye gelmediğini velisine haber vererek ne kadar ciddi bir kurum olduğu imajını yaratır.

Milli Eğitim sistemi sınav merkezli hale geldiğinden bu yana dershanelerin işlevselliği artmıştır. Devlet, sınavları seçme-eleme aracı haline getirip sayısını artırarak dershane sektörünün büyümesine bilerek hizmet etmiştir ya da çanak tutmuştur. Dershaneler fırsatçıdır, o yüzden bol bol fırsat eşitliğinden bahsederler. Dershaneler, tamamlayıcı eğitim kurumu da değildir; tam tersine, dershaneler, öğrencide eksilmeye yol açar. Çünkü sermayenin tam hizmetinde ve denetimine sokulmuş bu kurumlar, eğitimi bir insan hakkı olarak değil, maliyeti olan ve karşılığı mutlaka ödenmesi gereken bir "müşteri hizmeti" olarak görmektedirler. Bu anlayışın gelişmesiyle birlikte, birbirleriyle rekabet içine sokulan öğrenciler, eğitimde piyasa ilişkilerinin tek belirleyici olmasının ön kabulüyle bireyi özgürleştirici, yeteneklerini ortaya çıkarıcı ve yaratıcılığını geliştiren kişiliğini dönüşüme uğratıcı bir üretim alanı olarak algılamaktan gittikçe uzaklaşırlar. Sadece sınavı düşünen çocuk ve gençlerden ne olur? Bu çocukları, haftanın beş günü devlet okuluna, hafta sonu iki günde dershaneye göndermek hangi pedagojik ilkenin gereğidir? Bu çocuklar ne zaman ders kitapları dışında bir şeyler okuyacak, düşünecek, tartışacak ve dünyayı anlayacaklar?

AKP hükümeti her aşamada hedeflerinden birinin özel okul sektörünün sistem içindeki payının ilk aşamada %10'lara çekmek olduğunu söylemektedir. Pek çok devlet okulu elektrik, su ve doğalgaz faturalarını ödemekte zorlanırken özel okulların neredeyse tüm harcamalarında indirime gidilmesi ve ayrıca büyük teşvikler

verilmesi büyük çelişki yaratmaktadır. Bugün Türkiye eğitim sisteminde bazı vakıflar vasıtasıyla kaliteli eğitim veren Robert Koleji, İstanbul Lisesi ve Galatasaray Lisesi vb. özel okullar bulunmakla birlikte, özel okulların birçoğu dershaneler gibi sınav odaklı çalışmakta; elbette kamu okulları da bu okullarla yarışmaktadır.

MEF Deneyimi

Neoliberal politikaların eğitim alanına etkisini ve bu politikaların eğitim alanında yarattığı değişimi MEF adlı dershane üzerinden irdeleyelim. 1972 yılından kapatıldığı 2006 yılına kadar 34 yıl faaliyet gösteren ve uzun süre özel dershane sektörünün "amiral gemisi"[26] kabul edilen kurumun kuruluşundan beri sahibi olan İbrahim Arıkan uzun yıllar Özel Dershaneler Birliği Başkanlığı'nı da yapmıştır. Halen Arıkanlı Holding yönetim kurulu başkanı olan Arıkan, İstanbul Ticaret Odası'nın meclisinde uzun yıllar görev yapmıştır. Ayrıca Özel MEF Okulları ve Özel MEF Üniversitesi'nin kurucusudur. MEF, İstanbul'da Beşiktaş ve Bakırköy'de birer, Kadıköy'de iki şube olmak üzere toplam dört şubede faaliyet göstermekte olan bir özel dershaneydi. MEF, bir ölçüde 1972'den kapatıldığı yıl olan 2006 yılına kadar otuz dört yıl süreyle sektörde öncü kimliğini korudu. Bu satırların yazarı da MEF'in kapatıldığı yıla kadar bu sürecin son beş yılına MEF'te çalışan bir öğretmen olarak tanıklık etti.

MEF'in özel dershaneler sektöründe başarılı olmasının nedenlerinin başında, diğer özel dershanelerin hiçbirinde görülmeyen geniş ve uzman kadrosunun yanı sıra, demokratik bir yönetim anlayışına sahip olması gelir. Bu demokratik anlayış, kadrosundaki öğretmenlerin birçoğunun iyi birer eğitimci olmalarının yanında, dershanenin işleyişini belirleyen öğretmenlerin genel kurullarda temsil edilmesine dayanan yönerge maddelerine dayanıyordu. "MEF'in Anayasası" niteliğindeki yönerge maddeleri, kurumun

26. MEF dershanesinin bu şekilde algılanmasının nedeni, kuruluşundan itibaren kadrosunda ilerici ve demokrat öğretmenlerin varlığı ile bu kadronun eğitime bakış açısıdır. MEF'in kadrosunun büyük bir kısmı askeri darbeler sonucunda devlet okullarında iş bulamayan öğretmenler ve dönemin koşullarına göre demokrasi mücadelesine katılan öğretmenlerden oluşmaktaydı. Bu kadronun dershanecilikteki uygulamalarının başarısı, dershane sektörünü olumlu yönde etkilemekteydi. Bu algı dershane yöneticileri açısından dershane başarılı olduğu, öğrenciyle dolduğu ve kâr ettiği müddetçe sorun oluşturmuyordu; sorun, piyasa koşullarının ve neoliberal dayatmaların yoğunluğunun artmasıyla baş göstermeye başlayacaktır. Bu süreç MEF'i kapatmaya kadar götürecektir.

yönetilmesinde belirleyiciydi. Bu yönergeler genel kurullarda bütün öğretmenlerin katılımı ile ilgili maddelerin oylanmasıyla oluşturulmuştu. Her öğretmen genel kurulda herhangi bir konuda öneri dile getirme konusunda özgürdü. Daha sonra karara bağlanan maddeler, dershanenin tüm işleyişini içeren yönerge maddeleri haline getiriliyordu. İlgili yönergeler genel kurullarda her zaman dile getirilebilir ve oy çokluğuyla değiştirilebilirdi. Böylece pratikte yaşanan yeni gelişmelere ayak uydurulabilmenin yolu her zaman açık olurdu. Yönergelere göre oluşturulan değişik komisyonlar, çalışma alanlarıyla ilgili aldığı kararlar ve uygulamalar açısından sadece genel kurula hesap verirlerdi.

MEF'in işleyişinin daha iyi anlaşılması açısından bir-iki örnek verelim. Örneğin, dershanenin rehberlik servisi tarafından öğrencilere uygulanan öğretmenlerin yıl içindeki performansını saptamak için oluşturulan anketlerin sonuçlarına bakılarak bir öğretmenin dershanedeki sözleşmesinin uzatılıp uzatılmasına karar verilirdi. Bu uygulama, yöneticilerin sadece bu kritere göre davranmalarına yol açabileceğinden dolayı genel kurulca sakıncalı görülüp yönergeden çıkarılmıştır.[27] İkinci örnek ise, dershanenin ölçme-değerlendirme birimi tarafından hazırlanan ve öğrencilerin dershaneye girişte seviyelerinin belirlenmesi ve oluşturulacak sınıfların daha homojen olması için hazırlanan seviye tespit sınavı uygulamasıdır (bu yöntem Türkiye'de ilk defa MEF'te uygulanmıştır). Daha sonra bu sınav ÖSYM (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) tarafından uygulanmıştır ve halen ÖSYM tarafından da uygulanmaya devam edilmektedir. Bu sınavda uygulanan yöntem, öğrencilerin soruları yanıtlaması için bir derse ayrılan sürenin ölçme-değerlendirme açısından diğer bir derste kullanılmasının doğru olmadığı bilgisinden hareketle, bu durumdan kaynaklı eşitsizlikleri önlemeyi amaçlayan ve bir derse ayrılan sürede o dersin soru kitapçıklarının toplanmasını içeren sınav uygulamasıydı. Üçüncü örnek ise, MEF genel kurulunca oluşturulan komisyonlarla ilgili olanıdır. MEF genel kurullarında çeşitli komisyonlar oluşturulur ve bu komisyonlar dershanenin

27. 2004 yılında göreve başlayan MEF'in son genel müdürü genel kurul kararı olmadan 2005 yılında uygulattığı anketlerle ve bu yolla istemediği öğretmenlerin dershaneden gönderilmesinin yolunu açarak, MEF'in anayasasının delinmesine yol açtı. Bu tarihten sonra bu türden uygulamalara benzerleri de eklenerek süreç devam etti.

işleyişine dair önemli katkılar sağlardı. Bu komisyonlardan biri de yayın komisyonuydu. Bu komisyon, branş öğretmeninin her yıl hazırlamakla yükümlü olduğu değişik sınav türlerinde ve yaprak testlerde kullanılan test sorularını derleyip üniversiteye hazırlık kitapları ve soru bankası şeklinde bastırarak piyasaya sürerdi. Her branşta ve her yıl basılan, bütün Türkiye'ye dağıtımı yapılan bu kitapların tirajı yüz binleri aşardı. Bu kitaplardan elde edilen gelir yayın komisyonunca bütün öğretmenlere eşit olarak dağıtılırdı. Bu yolla elde edilen gelirden yöneticilere ve dershane sahibine para aktarılmazdı. Hiç kuşkusuz özel dershane sektöründe bu türden uygulamaların yaygın olarak uygulandığı öncü bir kurumun oluşturabileceği tehlikelere karşı gerekli tedbirler alınmalıydı.

Öte yandan MEF gibi bir kurumun kapatılma kararının verilmesi, özel dershane sektöründe ve kurum içinde şok etkisi yaratmıştı. MEF'in kapatılmasının[28] gerekçeleri olarak İbrahim Arıkan'ın açıklamalarına göre, kurumun içinden, yani dershane çalışanları açısından bakıldığında bazı farklılıkların olması ka-

28. MEF dershanesinin kapatılma haberi kamuoyuna 11 Mayıs 2006'da Kent Haber'de şöyle duyuruldu: "Arıkan, MEF Okulları'nda düzenlediği basın toplantısında, bu kararı almak için yılbaşından bu yana tartıştıklarını, ancak öğrencileri olumsuz etkilememek için açıklamayı bu tarihe ertelediklerini belirterek, 'MEF Dershanesi, 34 yıllık eğitim hayatına 2 yıl ara verecek' dedi. Dershanelerin öğrencilerin ÖSS tercihlerini tamamlayana kadar faaliyetini sürdüreceğini kaydeden Arıkan, 'gelecek eğitim-öğretim dönemi için kayıt yaptıran öğrencileri istedikleri dershanelere yerleştirdiklerini, paralarını da kuruşu kuruşuna ödediklerini' ifade etti. Arıkan, dershanede çalışan 260 kişinin ise sosyal hakları ödendikten sonra istemleri halinde okul veya holding bünyesinde çalışmaya devam edebileceklerini belirterek, 'Ne öğrenci ne de çalışan mağdur olacak' diye konuştu. İbrahim Arıkan, 'Dershanelerin bir kısmı ideolojik, bir kısmı da ticari faaliyet içinde. Böyle bir ortama biz ayak uyduramayız. Türkiye'de her isteyen, istediği gibi eğitim yapmaya başladığında ülkenin rejimi ve üniter yapısı tehlikeye girer' dedi. Arıkan, ticari ve ideolojik olduğunu ileri sürdüğü dershanelerin sayısının 1990'lı yıllardan sonra artmaya başladığını ve şu anda aynı kurumun ismini 150–200 ayrı kurumun kullandığını söyledi. 'Bu bir kandırmacadır, gayri yasaldır. Denetim olmadığı için kalite bozuluyor' diyen Arıkan, eğitimin disiplin altına alınması gerektiğine işaret etti. Bir gazetecinin, 'Söz ettiğiniz dershaneler hakkında suç duyurusunda bulundunuz mu?' sorusuna Arıkan, bir dönem Özel Dershaneler Birliği'nin başkanlığını yürüttüğünü, o zaman da dönemin milli eğitim bakanlarına müracaat ettiğini, hatta bu dershanelerin adını da verdiğini, ancak ilgilenilmediğini ileri sürdü. Arıkan, 'Bu dershaneler tarikat dershaneleri mi? Bunların sayısı kaça yükseldi?' sorusu üzerine, Türkiye'deki tarikat dershanelerinin sayısının 700'e ulaştığını, bunların daha çok Anadolu'daki illerde yoğunlaştığını söyledi. İbrahim Arıkan, yeniden dershane açmalarına ilişkin bir soruyu da 'Memnuniyetsizlik devam ederse açmayız. Ama bence 2 yıl içinde düzelecek' diye yanıtladı." (Bkz. www.kenthabergazetesi.com (Erişim tarihi: Kent, 11.05.2006).

çınılmaz gözükmektedir. Kurumun içinde çalışanlar olarak yaşananları güncel toplumsal koşullarla birleştirdiğimizde, olanlar daha açık biçimde görülebilir: MEF kapatılırsa; Cemaat dershanelerinin önü açılmış olacak, böylece tarikatların para ve insan kaynakları katlanarak artacak, dershane sektöründe bugün olduğu gibi tek yönlendirici güç, bu kesimin dershaneleri olacaktı. Bugünden bakıldığında sonuçları itibarıyla bu sürecin başarıyla tamamlandığı ortadadır.

Bununla birlikte bu planın gerçekleşmesi için birinci olarak MEF'in sektörden çekilmesi, ikinci olarak da çalışanların ikna edilmesi gerekiyordu. Öncelikle öğretmen emeğiyle kurulup birçok büyük şirketi bünyesinde barındıracak olan Arıkanlı Holding'i doğuran MEF'in kapatılması karşılığında, holdinge bağlı diğer şirketlerin çeşitli yollarla desteklenmesi fikri, holding yöneticileri için yeterli olmuş gibi görünüyordu. İkinci olarak, zaten örgütsüz olan dershane çalışanları için yapılacak pek bir şey kalmamıştı. Çalışanların önlerine yöneticiler tarafından iki seçenek konulmuştu: Ya eksik tazminat koşullarını kabul ederek dershaneden ayrılacaklar ya da eksik tazminatı kabul etmeyip mahkeme yoluna başvuracaklardı (çalışanlara önerilen tazminat, hak edişlerinden %50'ye yakın oranlarda azdı). Her iki seçeneği tercih eden çalışanlar oldu. Böylece özel dershane sektörü, amiral gemisinden yoksun bir şekilde Cemaat dershanelerinin denetimine terk edilmiş oldu.

Dünyada Özel Dershanelerin Durumu

Özel dershaneciliğin Türkiye'ye has olmadığı bilinmektedir. Esas itibarıyla eğitim kademeleri arasındaki geçişlerin rekabete dayalı merkezi sınavlarla gerçekleştirildiği ve üniversite eğitim kademelerinde, okullar ve bölgeler arası eşitsizliklerin bulunduğu ülkelerde özel dershanelerin yaygın olduğu görülür. Ancak özel dershaneciliğin Türkiye'de olduğu kadar yaygın ve etkili olduğu örneklere dünyada rastlamak zordur. Türkiye'de özel dershaneciliğe olan talebin yüksek oluşunun başlıca nedeni, üniversiteye olan taleple arz arasındaki farkın büyük olmasıdır. ÖSYM tarafından her yıl açıklanan yerleştirme sonuçlarına göre, üniversiteye başvuran her 100 adayın yaklaşık 20'si lisans, 25'i önlisans programlarına yerleşirken yarıdan fazlası açıkta kalmaktadır. Türkiye'de ortaöğretimi bitirenlerin sayısı ile yükseköğretim kon-

tenjanlarının birbirine yaklaştığı, sorunun daha önceki yıllarda üniversiteye yerleşemeyenlerden kaynaklandığı, bu kitlenin zamanla eritilmesiyle sorunun çözümleneceği en yetkili kişilerce dillendirilmektedir. Bu gerçekçi bir tespit değildir. Her yıl bir milyona yakın aday açıkta kalmasına rağmen bazı lisans programlarının boş kaldığı bilinmektedir. Türkiye'de üniversiteler arasında büyük bir kalite farkı var. İki milyona yakın adayın hedefi, herhangi bir lisans programına yerleşmek değil, ilk 100 bin, ilk 50 binde yer alan programlardan birine yerleşmektir.[29] Görüldüğü gibi Türkiye'de üniversiteye girişteki arz ve talebin farklılığı hatta öğrencilerin iyi üniversitelerde okuma isteklerinin yoğunluğu ile Türkiye'deki üniversitelerin kendi aralarındaki kalite farkının belirginliği, üniversiteye hazırlıkta önemli kurumlar haline dönüşen özel dershanelerin dünya örneklerinden farklı olmasına yol açmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı İç Denetim Birimi'nin 2011'de yayımladığı raporda dünyada özel dershanelerin durumuna ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.[30] Bu raporda "özel dershaneler süreci" başlığı altında dünyada özel dershaneciliğin ilk ortaya çıkışı hakkında şöyle bir değerlendirme yer almaktadır: "M. Ö. 5. yüzyılda bugünkü Yunanistan'da (İyonya) Sofist düşünürlerin şehir şehir dolaşarak ücret karşılığında ders verdikleri bilinmektedir. Geçmişi bu kadar eskiye dayanan özel alanlardaki öğrenme isteği 'özel ders' almayı gerektirmiştir. Bu durumun da kurallara bağlanarak denetim ve gözetim altında yapılmasının toplumsal zorunluluğu, özel dershanelerin doğmasına yol açmıştır."

Rapora göre, Türkiye'deki özel dershaneler göz önüne alındığında, Japonya'daki JUKO adı verilen kurumlar (Özel Eğitimli Okullar Enstitüsü) Türkiye'deki liselere hazırlık programı uygulayan dershanelere benzemektedir. Yine Japonya'da YOBİKO adı verilen kurumların (CRAM Okulları) ise üniversiteye hazırlık programı uygulayan dershanelere benzedikleri ifade edilmiştir. Bu kurumların öğrencilere sadece ders vermekle kalmadığını, öğrencilerin çeşitli alanlarda gelişmelerine olanak sağlayan programlar uyguladıkları, Japonya'daki öğrencilerin daha başarılı ol-

29. İsa Eşme, "Özel Dershanelere Olan İhtiyaç Nasıl Ortadan Kalkar", *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji Eki*, Sayı 1395, 13.11.2013.

30. MEB (Milli Eğitim Bakanlığı), *2010 Faaliyet Raporu*, MEB Yayınları, Ankara, 2011, s. 59.

mak ve rekabette geri kalmamak için bu kurumlara yoğun ilgi gösterdikleri belirtilmektedir.

Öte yandan Japonya'da her özel dershane ve öğretmen, vereceği derslerle ilgili müfredatı kendisi hazırlayıp uygulamaktadır. Bu müfredat günün koşullarına, öğrencilerin istek ve eğilimlerine göre sürekli olarak yenilenip geliştirilmektedir. Bununla birlikte okullarda sınıf mevcutları 20-30 iken, özel dershanelerde anfi şeklindeki sınıflarda mevcutlar 150-300 arasında değişmektedir. Mevcutların kalabalık oluşu pek yadırganmamakta ve öğrenme önünde bir engel olarak görülmemektedir. Özel dershaneler, öğrencilerin başarı durumlarını belirten ve HENSACHİ adı verilen seviye belgesi vermektedirler. Bu belge, bir öğrencinin öğrencilik yaşamı boyunca kullandığı önemli bir belgedir. Bu belge üst okullara kayıt sırasında da, toplum içinde de, bir işe girişte de önemli bir belge olarak iş görmektedir.[31]

Yunanistan'da özel dershanecilik kapsamında Yabancı Dil Dershaneleri çok daha yaygın olup sayıları 8 bin civarındadır. Ortaöğretime hizmet veren özel dershaneler ise ülkemizdeki özel dershanelere benzetilebilir. Bu kurumların sayıları ise ülke genelinde 3 bin dolayındadır. İngiltere'de ise Türkiye'deki özel dershaneler anlamında bir yapılanma bulunmamaktadır. Sadece, ülke çapında yayılmış dil öğretimi veren ve *British Council* tarafından tanınan dershaneler bulunmaktadır. İlk ve ortaöğretim kurumlarında öğretim programlarına dayalı derslerin takviyesi ve zenginleştirilmesi amacıyla sınıf öğretimi dışında kurslar dershaneler tarafından verilmektedir. Ancak bu kurslar kâr amacıyla hareket etmemekte ve kulüpler şeklinde faaliyet yürütmektedirler. Birçok ilk ve orta öğretim kurumunda *After School Club* adında kulüpler mevcuttur. Bu kulüpler okul yönetimi ile aileler arasındaki işbirliği sonucu, okul bünyelerinde ve belirlenen merkezlerde derslerin takviyesi amacıyla parasız kurslar vermektedir. Almanya'da da çeşitli eyaletlerde uygulamalar farklıdır. Örneğin, Berlin eyaletinde Türkiye'deki dershanecilik sistemine benzer bir uygulama bulunmamaktadır. Öğretim amaçlı çeşitli kurslar düzenlenmektedir ama bu kursların maliyeti ilgili belediyeler tarafından karşılanmaktadır. Bunlar dışında yaygın eğitim görevini yerine getiren ve *Volkshochschule* (bizdeki Halk Eğitim Merkezi benzeri) denilen bir yapı mevcuttur. Bu kurumlar çeşitli alanlarda kurslar düzenle-

31. MEB, a.g.e., s. 60.

mekte, bunun finansmanı da yine kamu kaynaklarından sağlanmaktadır. Yukarıdaki ülkelerin dışında, ABD, Güney Kore, Avustralya, İspanya, Portekiz, İtalya ve İsrail gibi ülkelerde özel dershane türü kurumlar mevcut iken, Belçika, Avusturya ve Hollanda gibi ülkelerde özel dershane sistemi benzeri yapılar yoktur.[32]

Özel dershanelerin ülkemizdeki konumunu daha iyi analiz edebilmek ve dünya ülkeleriyle daha sağlıklı karşılaştırabilmek için eğitim alanındaki uluslararası gelişmelerin göz önünde bulundurulması gerekir. Dünyanın birçok ülkesinde yönetim şekli ve bu isimlendirilişleri farklı ancak fonksiyonları itibarıyla ülkemizdeki özel dershanelerle benzer yapılanmaların olması, bu kurumların işlevlerinin benzer oldukları anlamını taşımamaktadır. Ayrıca birçok ülkede özel dershaneler gibi kurumsal yapılanmaların yaygın olmadığı görülmektedir ki bu ülkeler, var olan söz konusu ihtiyaçları bire bir veya grup halinde, özel derslerle çözmektedir. Çeşitli ülkeler, öğrencilerinin özel ders alma durumlarını 2006 yılında PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) uyguladığı bir anketle ortaya koymaya çalışmıştır. Bu anket sonuçlarına göre, çalışma kapsamında 57 ülke içinde fen bilimleri dersleri için 37, matematik dersleri için 42 ülkede özel ders alma oranının %40'ın üzerine çıktığı tespit edilmiştir. OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkeleri olarak bakıldığında da, özel ders alma oranının fen bilimleri için %34, matematik için %46,6 olduğu görülmüştür.[33] PISA anketinin özel ders alma oranlarının bu ülkelere ait özel dershanecilik oranlarıymış gibi yorumlanması hiç kuşkusuz doğru değildir. Dolayısıyla dünya ile karşılaştırmalar yapılırken özel ders ve dershanecilik kavramları arasındaki farklılıkların dikkate alınmadığını göstermektedir.

Değişik ülkelerde farklı ad ve özelliklerle görülen bu kurumların işlevleri ve tüm ülke eğitim ve öğretimi içindeki oranları değişmekle beraber her ülkede eğitimin kamusal niteliğinin azaldığı oranda o alanın özel eğitim kurumları ve özel dersle doldurulduğu anlaşılmaktadır. Hiç kuşkusuz, bu durum arttığı oranda ya da eğitimin kamusal niteliğinin düşmesi durumunda dünya genelinde değişik ülkelerde tepkilerde de artmaktadır. Örneğin, Alman-

32. MEB, a.g.e., s. 60.
33. Murat Özoğlu, *Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek*, SETA Yayınları, Ankara, 2011, s. 19.

ya, Fransa, İngiltere ve Yunanistan gibi Avrupa Birliği ülkelerinde içeriği sadece eğitim olan protestoların arttığı gözlenmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde, taşıdıkları işlevleri ve içerikleri bakımından değil ama eğitimin kademeleri arasındaki geçişlerde sınav sistemlerinin olması bakımından Türkiye'deki gibi özel dershanelere rastlanır. Özel dershanelerde yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleri bazı ülkelerde bizdeki gibi kurumsal yapılanmalar içinde olmasa da birer bir veya grup halinde özel ders alma biçimiyle yapılmaktadır. Özel ders ve dershaneciliğin çok yaygın olduğu ülkelerin en belirgin ortak özelliği ise eğitimin kademeleri arasındaki geçişlerde rekabete dayalı sınav sistemlerinin olmasıdır. Güney Kore, Hong Kong, Yunanistan, Japonya ve Tayvan gibi ülkeler, üniversiteye girişin merkezi sınavlarla yapıldığı özel dershanelerin ve özel ders veren kurumların en yaygın olduğu ülkelerdir.

Özel dershanelerin en fazla yaygın olduğu ülkeler içerisinde yer alan, ekonomik ve sosyal yapı bakımından Türkiye'ye en benzer ülke olan Yunanistan'da ortaöğretime hizmet veren dershanelere genel olarak lise 2 ve lise 3 öğrencileri devam etmektedirler. Lise son sınıftaki öğrencilerin %85'i üniversiteye girebildiği için özel dershanelere devam eden lise mezunu öğrencilerinin sayısı azdır. Ancak lise son sınıfta okuyan öğrencilerin %90'ı, lise 2. sınıfta okuyan öğrencilerin de %60'ı özel dershanelere devam etmektedir.[34] Yunanistan bir AB ülkesi olmasından dolayı söz konusu kurumların içeriği ve işlevi Türkiye'deki özel dershanelerden çok farklıdır. Örneğin, Türkiye'deki özel dershanelerin Yunanistan'daki benzeri konumundaki ortaöğretim dershanelerinin çalışma günleri ve çalışma saatleri Türkiye'dekinden çok farklıdır. Bu ülkedeki dershaneler pazar günleri açık değildir ve ağırlıklı olarak hafta içinde saat 17.00'den sonra eğitim vermektedir.[35] Öte yandan Yunanistan'da özel dershane statüsü içinde yer alan ortaöğretim dershanelerinin çalışanlarının üye olduğu sendikalar vardır. Yanı sıra dershane çalışanlarının üye olabildikleri federasyonlar da bulunmaktadır. Yunanistan'da bu alandaki en büyük federasyon Yunanistan Eğitimcileri Federasyonu'dur.[36]

34. Özoğlu, a.g.e. s. 20.
35. Celal Temel, "Yunanistan'da Özel Dershaneler", *ÖZ-DE-BİR Dergisi*, Mart 2001, s. 16.
36. Temel, a.g.e., s. 16.

Genel bir ifadeyle, tüm dünyada özel ders ve dershaneciliğe olan talebin arttığı gözlenmektedir. Bunun nedeni, eğitimin hemen her kademesinde okulların kalite bakımından ciddi farklılıklar göstermesi ve öğrencilerin de en kaliteli olana erişebilmek için birbirleriyle yarışmasıdır. Ayrıca, kişilerin eğitim seviyesi ile gelir düzeyleri arasında çok sıkı ilişkinin olduğu ülkelerde giriş sınavlarındaki rekabet ve buna bağlı olarak özel ders ve dershaneciliğe yönelim daha da artmaktadır. Zira özel ders ve dershaneler, daha üst kademede eğitime erişim için son derece rasyonel bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Örneğin, Hong Kong ve Singapur'da üniversite mezununun maaşı lise mezununun maaşından 6 kat daha fazladır. Bu fark üniversiteye girişte rekabeti artırmakta, dolayısıyla farklı yollardan özel ders alma eğilimini üst düzeyde tutmaktadır. Bunlara ek olarak bazı kültürel ve ekonomik faktörlerin de özel ders ve dershanecilikle yakından ilişkisi vardır. Örneğin, özel ders ve dershaneciliğin Japonya, Güney Kore, Hong Kong ve Tayvan gibi Doğu Asya ülkelerinde daha yaygın olması, rekabeti tetikleyen çaba ve gayretin başarının sırrı olduğunu vurgulayan Konfüçyüs geleneğiyle açıklanmaktadır. Yine, özel ders alan veya dershanelere katılan öğrenci ve ailelerin, katılmayan öğrenci ve aileler üzerinde oluşturduğu baskının özel ders ve dershaneciliği canlı tuttuğu anlaşılmaktadır.[37]

Bugün tüm dünyada egemen olan ve eğitim sistemlerini neoliberal içeriğiyle yenileyen ve sermayenin tam hizmet ve denetimine sokan anlayış, hâkim bir anlayış olarak karşımızda durmaktadır. Eğitimin kamusal niteliğinin aşınmasıyla birlikte, bir yandan kaynakların eşitlikçi dağılımı ortadan kalkarken diğer yandan eğitimi tamamen piyasaya teslim etmenin adımları hızlı bir şekilde atılmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özel dershanelerin varlığı ve yaygınlığı, bu süreçlerin bir sonucudur.

Sonuç

Eğitim süreci, parçası olduğu toplumsal yapının egemen ideolojisinin yeniden üretilmesinde önde gelen araçlardan biridir. Bu süreç toplumsal üretimin yeniden üretilmesi için eğitimden bir takım beklentileri içerir. Bu beklentilere toplumsal yapının egemen ideolojisi açısından bakıldığında yetişmiş insan gücü

37. Özoğlu, a.g.e., s. 21.

gereksinimini eğitim süreci üzerinden karşılayarak toplumsal işbölümü için bireyler seçilir ve böylece bireyin değil sistemin ihtiyacı gerçekleştirilmiş olur. Bu şekilde eğitim üzerinden sınıfsal farklılaşmanın ve bireysel rekabetin uzun ömürlü olması da sağlanır. Türkiye'de günümüz eğitim sürecinin temel unsurlarından biri haline dönüşen özel dershaneler de bu sistemin bir parçası olarak egemen ideolojisinin yeniden üretilmesi açısından önemli kurumlar haline dönüşmüşlerdir.

Uluslararası sermaye bugünkü ihtiyaçlarına yönelik üretici güç ordusunun oluşturulması için eğitim sistemini tüm kurumlarıyla birlikte her zamankinden daha fazla denetleme yoluna gitmiştir. Daha çok merkez ülkelerin çıkarlarına yönelik olan bu eğilim, Türkiye gibi ülkelerde eğitimin dinselleştirilmesi ve mistikleştirilmesi yoluyla gerçekleşmektedir (daha çok müfredatlardaki değişikliklerle). Yanı sıra bu süreç, tarikatlarca, eğitim başarıları yüksek ve fakat aileleri yoksul olan başarılı öğrencilere ekonomik olarak sunulmasıyla ve bu öğrencilerin böylece ailelerinden kopartılmasıyla gerçekleşmektedir. Bu, olağan kamusal eğitim sisteminin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Oysa "olağan okul sistemi" yanında özel dershane sistemine gereksinim duyulmamalıdır. Olağan okul sisteminin yeterli olmaması, liselere ve üniversitelere geçişte yapılan yanlışlıklar, yanı sıra yetersiz yükseköğretim kontenjanları, özel dershane alanını yaratmış ve bu yolla önemli bir rant alanının oluşmasına neden olmuştur. Oluşan önemli büyüklükteki piyasanın yanı sıra bu durum kendine özgü bir eğitim alanı da yaratmıştır. AKP ise eğitimin sorunları üzerinde durmadan bu durumu siyasi ve ekonomik çekişme alanı haline getirerek ve bu alanı kamusal hizmet alanından çıkartarak, sermaye birikim süreçlerine dahil etmeye çalışmaktadır.

Öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirdikleri eğitim ve öğretim yöntemleri terk edildiği ve yerine sınav tekniğinde uzmanlaşmayı uygulayan kurumlar olan özel dershanelere dayalı olarak oluşan eğitim yarışında yoksul sınıfların ve emekçi ailelerin çocuklarının başarı şansı yoktur. Onlar gitgide karanlığa itilmektedir. Önlerine kurtuluş ümidi olarak faşizm ve dinci gericiliğin "milli" ve "manevi" değerleri sürülmektedir. Üniversite seçme sınavında sivrilen egemen sınıfların çocukları geleceğin seçkinleri olarak işte bu kitleleri yöneteceklerdir.

Özel dershaneler eğitimi beş şık arasına sıkıştıran, salt sınav geçmeye dönük "soru çözme" ve "sınav deneyimi" kazanma gibi bilişsel gelişime katkı sağlamayan, düşünmeyi ve sorgulamayı ihmal eden, ezbere dayalı retoriği sunan bir anlayışın temsilcisi kurumlardır. "Rekabetin hayatta kalmanın tek seçeneği olduğu" algısının genç bireylere küçük yaşlardan itibaren aşılanmasında önemli bir görev üstlenen bir yapıya dönüşen dershaneler, öğretmenleri devlet okullarındaki öğretmenlerden daha fazla çalıştırıp daha az ücret ve güvencesiz ortamlarda çalışmak zorunda bırakmaktadırlar.

Özel dershanelere sadece dezavantajlı öğrenciler değil, kaliteli eğitim veren ve seçerek öğrenci alan fen lisesi, sosyal bilimler lisesi ya da özel ortaöğretim kurumlarında eğitim gören öğrenciler de gitmektedirler. O halde "bu kurumlara ihtiyaç vardır" söylemi ile özel dershanelerin varlıklarını sadece eğitim sistemimizde yaşanan nitelik sorunu üzerinden meşrulaştırma girişimi yanlıştır. Kaldı ki, özel dershanelerin kendi aralarında da büyük oranlarda nitelik farkı olacağı ortadadır. Öte yandan, genel olarak her tür öğrencinin dershanelere yönelmesinde dershanelerin ürettiği sözde pozitif değerlere bağlı olarak elde ettiği toplumsal saygınlığın, ek olarak veli ve öğrencilerin birbirleri üzerinde oluşturduğu dolaylı ve gizli baskının yanı sıra dershanelerin dolaylı olarak piyasaya sürdüğü ihtiyaç söylemlerinin de etkisi vardır.

Özel dershaneleri önemli kılan nedir? Bu, dershanelerin, ne Türkiye koşullarında 50 binin üzerinde öğretmene iş olanağı sağlamış olması ne sınavı kazanamayan öğrencileri kahve köşeleri ve sokaklardan kurtararak eğitim-öğretim ortamına kazandırması ne maddi durumu yetersiz binlerce gencin ücretsiz kurslardan yararlanmasını sağlamış olmasıdır. Ne de dershanelerin, ekonomik koşulları iyi olan öğrencilerin özel ders gibi pahalı bir yolla sınavlara hazırlanırken, orta ve dar gelirli aile çocuklarına çok daha ekonomik koşularda hizmet vererek fırsat eşitliği sağlamasıdır. Dershaneler açısından asıl önemli olan şudur: Türkiye'de özel dershaneler "Türk-İslam" ideolojisinden beslenen "milli" ve "manevi" değerleri ön plana çıkaran yapıyı, neoliberal sistemin ihtiyacı olan insan tipini yetiştiren ekonomik ve toplumsal süreçleri içeren sermaye birikim rejimiyle uyumlu kılmaktadır.

O halde ne yapmalı? Türkiye'de eğitim alanında yapılması gerekenlerin başında eğitim harcamalarının ulusal gelirdeki payı-

nı yükseltmek gelmektedir. Eğitim harcamalarının yeterliliği, bu harcamaların zaman içindeki yükselişiyle ilgili değil, gelişmiş ülkelerdeki düzeyleri yakalama hızıyla ölçülmelidir. Gelişmiş ülkelerde bu oranlar %7-9 olurken, Türkiye'de hâlâ %3-4'tür. Öte yandan eğitim harcamalarının nerelerde kullanıldığı da ayrı bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Örneğin, "F@tih Projesi", Akıllı Tahta ve tablet bilgisayar dağıtımı yoluyla oluşturulacak harcama giderlerinin eğitimin kalitesini artıracağı son derece tartışmalıdır. Diğer yandan eğitimin içeriğine baktığımızda "Bilimin doğruları eğitimin doğruları olmalıdır" şiarından uzak olduğu görülmektedir. İmam hatipleşen eğitimin içeriğinden ileri ekonomilere ulaşma arzusu da beklenemez. Aslında AKP yetkililerinin yer yer dile getirdikleri gibi, bu politikalarla "gençlerimizin montaj ve bakım işleriyle uğraşmaları"nın yeterli görülmesi anlaşılır gözükmektedir. Seçmeci ve eleyici her tür sınavın kaldırılarak eğitimin kendi iç dinamikleri içinde öğrencinin yeteneğine göre yönlendirildiği bir sistemin oluşturulması gerekir. Eğitimin özelleşmesi, bilginin metalaşması ve kazanca endekslenmesi, bilginin varlığı ve misyonuyla çelişir olduğundan özel okul ve özel dershane adı altında eğitim alanını piyasaya açan girişimlere son verilmelidir. Eğitimin devletin asli görevi olması yanında laik, bilimsel ve anadilinde bir eğitimin her dünya vatandaşının hakkı olduğu anayasal güvenceye kavuşturulmalıdır.

Kaynakça

Akdağ, Yusuf, *Din Kapitalizm ve Gülen Cemaati*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2011.

Apple, Michael, *Neoliberalizm ve Eğitim Politikaları Üzerine Yazılar*, Çev. Fatma Gök vd., Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 2004.

Atalay, Figen,"Cemaatle Uzlaşma mı?", *Cumhuriyet*, 13.02.2013.

Başkaya, Fikret, "Dershaneleri nasıl bilirsiniz?", http://www.ozguruniversite.org/index.php/fikret-bakaya/guenluek/1385-fikret-bakayann-birguen-gazetesi-roeportaj- (Erişim tarihi: 03.12.2013).

Bilgin, Evrim Çoşar, "Muhalefet Tam Yerinde Bağırmaktır", *BirGün*, 11.03.2013.

Bursalı, Orhan, "Büyük Kapışmanın Anatomisi–2", *Cumhuriyet*, 19.11.2013.

Eğitim-Sen, *Eğitimde AKP'nin On Yılı*, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 2012.

Eşme, İsa, "Özel Dershanelere Olan İhtiyaç Nasıl Ortadan Kalkar?", *Cumhuriyet Bilim ve Teknik Eki*, Sayı: 1395,13.12.2013.

Gök, Fatma, "Üniversiteye Girişte Umut Pazarı: Özel Dershaneler", *Eğitim Bilim Toplum*, 2005, Sayı 11, s. 102-107.

Gümüş, Adnan, "Okullar: Dinamikten Statik Yaratma Projesi", *Evrensel Kültür*, Ekim 2009, Sayı:179, s. 64-69.

Günay, Nuri, "Erdoğan'la Cemaat Dershane İçin Neden Kavga Ediyor", http://www.sendika.org/2012/11/erdoganla-cemaat-dershane-icin-neden-kavga-ediyor-nuri-gunay/ (Erişim tarihi: 30.11.2012).

Güçlü, Abbas, "Dershane Fırtınası" *Milliyet*, 16.11.2013.

İnal, Kemal, "YGS'den Neoliberal Eğitimin Sorgulanmasına", *BirGün*, 3.4.2012.

İnal, Kemal, "Neoliberal Eğitimin Truva Atı: Dershaneler", *BirGün*, 22.3.2012.

İnal, Kemal, *Eğitim ve İdeoloji*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011.

Kozanoğlu, Hayri, *Neoliberalizmim Gerçek 100'ü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Özmen, Ünal, "Dershanecilik Olayını Kaldıracağınızın Politik Analizi", *Eleştirel Pedagoji*, Sayı 24, s. 60-61.

Özmen, Ünal, "Dershaneleri Kaldıramadık Bari Okulları Dershane Yapalım", *BirGün*, 30.08.2013.

Özoğlu, Murat, Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek, SETA Yayınları, Ankara, 2011.

Soysal, Mümtaz, "Dershaneler ve Devlet", *Cumhuriyet*, 18.11.2013.

Subaşı, Birgül, *Dünyada ve Türkiye'de Özel Dershaneler*, İTO Yayınları, İstanbul, 2005.

Şener, Nedim, "Cemaat Ak Parti Çatışması", *Posta*, 25.10.2013.

Tanır, İlhan, "ABD Merceğinden AKP Çekişmesi", http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2013/11/131119_abd_gulen_akp.shtml (Erişim tarihi: 20.11.2013).
Tanilli, Server, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz*, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1987.
Tansel, Ayşitand ve Fatma Bircan, "Effect of Privatetutoring on University Entrance Examination Performance in Turkey", Discussion Paper No. 1609, IZA, Bonn, 2005.
Temel, Celal, "Yunanistan'da Özel Dershaneler", ÖZ-DE-BİR Dergisi, Mart 2001, s. 4–5.
T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye'de Aylık Gelire Göre Aileler*, 2011.
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, İç Denetim Birimi, *2010 Yılı Faaliyet Raporu*, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, İç Denetim Birimi Başkanlığı, Mart 2011.
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *PISA 2009 Projesi Ulusal Ön Raporu*, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2010.
Ulusaler, Kemal, "Sorular 2", *BirGün*, 05.11.2013.
Yıldırım, Kansu, "Taner Timur ile Röportaj", *BirGün Kitap Eki*, 2.11.2013.
Zaman, "Temel Eğitimin Parçası Kaldırılırsa Öğretim Sekteye Uğrar", 19.11.2013.

"Talep Fazlasını Elemenin Bir Aracı Olan Sınavlara Hazırlığın Adresi Olarak Dershane Kavramı Bitecek, Dahası Bitmeli"

Enver Yücel

Enver Yücel, Türkiye'nin en eski dershanecilerinden biri. Bu alanın duayenlerinden sayılabilir. Kendi alanında çok da başarılı bir işadamı olsa gerek. Zira tabiri caizse, çırak olarak başladığı bir dershaneyi satın alarak bu alanda 200 şubelik bir dershane zinciri yarattıktan sonra üstüne bir de Türkiye'nin en önde gelen özel vakıf üniversitelerinden biri olan Bahçeşehir Üniversitesi'ni kurdu. Yetinmedi, bu üniversitenin yurtdışında yedi ülkede kampüslerini açtı. Hal böyle olunca, acaba bir dershaneci dershane konusunda ne düşünür, dershaneciliğin sorunlarına ve geleceğine nasıl bakar, AKP-Cemaat arasındaki dershane görünümlü tartışmalar hakkında ne düşünür diye merak ettik ve danışmanı, sevgili arkadaşım Doç. Dr. Çetin Balanuye aracılığıyla kapısını çaldık. Sağ olsun bizi kırmadı ve sorularımıza samimi cevaplar verdi.

Kanımca bu cevaplar, Türkiye'de dershanecilik alanına eleştirel yaklaşan bir tarih için çok önemli olacaktır.

Söyleşi: Kemal İnal

Enver Bey, öncelikle röportaj isteğimizi kabul ettiğiniz için size teşekkür etmek isterim. Siz kendinizi öncelikle dershaneci mi yoksa eğitimci olarak mı tanımlıyorsunuz? Ya da bu sıfatların dışında mı kendinizi tanımlıyorsunuz?

Ben her zaman kendimi naçizane bir "eğitim sevdalısı" olarak algıladım. Kendimi her yerde böyle ifade etmekten çekinirim. Çünkü nedense Türkiye'de işinizi büyük bir aşkla yapıyor, bu nedenle de bu çabanızdan dolayı bir de gelir elde ediyorsanız, kimileri tarafından adeta suç işlemişsiniz gibi algılıyor. Dolayısıyla ben de bir eğitim sevdalısı olarak anılmayı hak eder miyim etmez miyim, bizlerle yolu kesişenlerin takdirine bırakıyorum. Genel olarak eğitimin hep en hayati konu olduğunu düşündüm. Çok geniş anlamıyla, bir insanın doğuştan getirdiği hangi güzellikler varsa, eğitimin tanım gereği bunlara yenilerini eklemek işi olduğunu düşündüm. Dahası, eğitim bu yeni güzellikler ekleme işini layıkıyla başarsın istedim. Kuşkusuz, eğitim uygulamaları hiçbir zaman ve hiçbir yerde bunu kusursuz başaramaz. Ama başarması için çabalamak kişinin belki de hem kendine hem de toplumuna karşı en büyük borcudur. Ben eğitim alanını profesyonel bir meşguliyet olarak seçerken de hep bu çabanın içinde oldum. Çevrem binlerce eğitimciyle, öğrenciyle, öğretmenle, bilimciyle dolu; sadece bu olgu bile bulunduğum yerden hoşnut olmamı sağlıyor. Minnettarım.

Kısaca, dershanecilik alanındaki hikâyenizden bahsedebilir misiniz? Bahçeşehir Üniversitesi'ne giden yolunuz nerede başladı ve bu noktaya nasıl evrildi? Yurtdışında da eğitim kurumlarınız var. Bu konu hakkında kıskaca bilgi verebilir misiniz? Neden yurtdışına açılma ihtiyacı duydunuz?

Kişisel hikâyesi, o hikâyeyi bizzat yaşayan kişiyi herkesten daha çok etkiler. Bu hikâyelerin bazıları da topluma çok sık anlatılır, hatta bazen anlatıla anlatıla etkisini yitirdiği bile olur. Benim hikâyem de beni bugün dahi ilk günkü gibi etkiliyor ama şimdi anlatsam pek çoklarına fazla aşina gelebilir. Bu yüzden,

çok uzatmadan söylersem, ben de pek çokları gibi Giresun'un bir köyünden ailesi tarafından İstanbul'a ergenlik çağında "adam olmak için" gönderilmiş bir gençtim. Hem kurs görmek hem de bir kaç işin ucundan tutup harçlık çıkarmak için yine hemşehrim bir matematik öğretmeni ile birlikte o günlerde faaliyet gösteren küçük bir dershaneye gidip gelmeye başladım. Burada hem okuldaki derslerime destek olacak dersler görmeye hem de binanın gündelik işlerini görmeye; hem harçlığımı çıkarıp hem de o zamanlar hiç bilmediğim kurs işlerini öğrenmeye başladım. Birlikte olduğumuz matematik öğretmeni ağabey de aynı kursta bulunmayı sürdürdü. Kursun sahibi bir süre sonra tüm faaliyeti bize emanet edecek duruma geldi. Biraz da lafın gelişi bir biçimde nerdeyse kursun yedek patronu gibi her iş bizden sorulur hale gelmişti. Nitekim patron zamanla tüm işi bize bırakmak üzere niyetini bildirdi. Böylece, önce arkadaşımla birlikte patron, sonra da kursun külfetleriyle uğraşmak yerine öğretmenliğe devam etmeyi isteyen arkadaşıma taksitlerle borç ödeyerek kursun sahibi oldum. Büyük bir para değildi, sanıyorum 10 ay kadar taksit ödedim. Taksitlerin ödenmesi sırasında çok zorluklar çektim. Ama Uğur Dershaneleri'nin ilk çekirdeği işte bu kurs oldu. Bu kursu büyütmeyi başardım. Yenilerini ekledim. Bu süreçte kendi formel öğretimim hep aksadı; ama bir anlamda da aralıksız bir eğitimin, hani diyorlar ya "yaşam boyu öğrenme"nin aktörü haline geldim. Zaman içinde eğitim-öğretimin her basamağında hizmet vermeyi amaç edindim. Bugün okul öncesinden doktora aşamasına kadar, özel okuldan özel dershaneye kadar birimlerimiz var; ayrıca sizin anımsattığınız gibi yurtdışında çeşitli ülkelerde de üniversite ve okul birimleri kurduk. Yurtdışına açılmak benim için yaptığım işte ne ölçüde nesnel ve evrensel kıyaslamada başarılı olabileceğimizi görmek. Bunun görülebilmesi için kuşkusuz zamana gereksinim var ama içtenlikle inanıyorum ki, farklı bir eğitim-öğretim yaklaşımını buralarda da örnekleyeceğiz.

Dershaneyi nasıl tanımlıyorsunuz?

Dershane, bana göre, ölçme-değerlendirme faaliyetinin resmi öğretimin zorunlu bir parçası haline geldiği her toplumda, kişilerin bu değerlendirme öncesi, belli bir süre kısıtı içinde, sistematik ve profesyonel yönlendirme hizmeti almak üzere başvurdukları "öğretim kurumu"dur.

Dershane sizce bir ihtiyacı karşıladığı için mi var -eğer böyleyse bunu ayrıntılı biçimde açıklar mısınız- yoksa dershanenin kendisi ihtiyacı veya talebi yaratan bağımsız bir kurum mu?

Bu konudaki düşüncem çok net: Dershaneler bir sonuçtur, yani kesinlikle toplumda -dershanelerden bağımsız olarak- ortaya çıkmış, doğmuş, belirmiş bir ihtiyacı karşılamak üzere vardır. Dershanelerin bir talep yaratması söz konusu olamaz; çünkü dershane kullanıcıları bu kurumlara neden, ne zaman ve ne süreyle geleceklerine kendi oluşturdukları yargı sonucunda belirlerler. Bir dershanenin tek reklamı onun performansıdır. Zaten tanıtımlarda da yalnızca performanslar konuşur. Performansı düşük olan bir dershane karşılamayı vaat ettiği ihtiyacı karşılamıyor demektir; bu durumda kendiliğinden oyun dışında kalır. Yalnız bu durum bile dershenelerin ihtiyacı yaratan değil, ihtiyacı karşılama iddiasındaki kurumlar olduğunu gösterir.

Dershanelere yöneltilen ekonomik eleştirileri nasıl karşılıyorsunuz? Mesela kimi çevreler, dershanelerin kamusal yarar adına çalışan bir eğitim kurumu olmaktan ziyade bir çıkar örgütü, şirket veya işletme olduğunu düşünüyorlar ve eğitimi kâr elde etmek adına yozlaştırdığını düşünüyorlar.

Bu sorunun kendisi sorunlu! Her dershane bir tüzel kişilk, bir şirket, yani işletmedir. Bu kavramların tümü de "belli bir ortak çıkar için bir araya getirilmiş kaynaklar" anlamına gelir. Yani dershane, bu anlamda elbette belli bir ortak çıkar için bir araya getirilmiş insan kaynağı, donanım, altyapı unsurları, bina, derslik benzeri şeylerdir. Bunda şaşılacak, üstelik bir de kızılacak ne var? "Eğitimi kâr elde etmek için yozlaştırma" eleştirisine gelirsek, buna da şöyle yanıt vermek isterim: Bıçak, meyve dilimlemek için de kullanılır, cinayet işlemek için de! Dershaneler arasında da karşılamayı vaat ettiği ihtiyacı karşılayamayan ya da bir parça karşılarken öğrencilere başka türden zarar veren örnekler olabilir. (Devlet okullarında yok mudur bu sakıncalar?) Ama bütün bunların aklı başında kurumlarla ne ilgisi olabilir? Bizler dershanede çok büyük oranda öğretim yaparız, eğitim değil. İki kavram birbirinden çok farklıdır. Yapılan öğretimin temel hedefi de öğrenciyi onu bekleyen sınavda dershaneye geldiği günkü düzeyden daha

iyi bir düzeye çıkarmaktır. Hedefimiz bu kadar basittir. Bizler öğrencileri sınava hazırlarız; onlara değer empoze etmek, karakter kazandırmak, yani eğitmek türü işlere ne vaktimiz vardır ne de bunlar bizim hedeflerimiz arasındadır. Ama elbette, sosyal bir karşılaşma alanı olarak dershaneler öğretim faaliyetlerini gerçekleştirirken öğrencilerin bir arada etkileşmelerine de aracılık yapar. Peki, bunun sakıncası nedir ki?

Dershanelere biçilen işlevselci rol ve mantığı nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani dershanelerin fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik çalıştığı, akademik başarıyı yükselttiği, öğrencinin niteliksiz kamusal eğitimdeki boşluğunu doldurduğu, öğrencilerin kötü yollara (terör, uyuşturucu, suç, sokak hayatı vs.) sapmalarını önlediği tezini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dershanelerin doğmasının sebebi bunların hiçbiri değildir. Yani ne ben ne de başka dershane yöneticilerinin dershane çalışması içine girerken eğitimde fırsat eşitliği yaratmayı ya da gençleri boş zamanlarında faydalı işlere yöneltmeyi düşündüğümüzü sanmıyorum. Tersini söylemek, başta amaçlamadığımız bir faydayı kendimize haksız yere mal etmek olur. Öte yandan, evet, dershaneler hiç planlanmamış bir biçimde bu türden faydaları da doğurmuştur. Bugün dershanelerin –asıl amaçları bu olmasa da– yaşadığı yörenin kısıtlı olanaklarına hapsolmuş, dolayısıyla sınavda göstereceği performans, başarabileceğinin çok altında çıkması muhtemel bir öğrenciye, sınırlı bir süre zarfında, sistematik ve tam da sınava yönelik bir disiplinle daha iyi bir sonuç getirebildiği açıktır. Bu, "o" öğrenci için çok şey ifade eder. Benzer biçimde, evet, dershanelerin pek çok gencimize kabul edilebilir sosyalleşme olanağı sağladığı da aşikârdır.

Sizce Türkiye'de dershanelerin en önemli on sorunu nedir?

O kadar çok sorunumuz olduğunu sanmıyorum. Ama belli başlıları şunlardır: Ülkenin sürekli değişen eğitim-öğretim uygulamaları, sınav sistemi değişiklikleri. Bunların her biri hem öğrencileri hem bizleri çok olumsuz etkiliyor, hem de her seferinde yeni bir kaynak israfına yol açıyor. Diğer sorunların tamamı, sektörün yönetici sınıfıyla, emekçi sınıfı arasındaki, başka her sektörde gördüğümüz türden sorunlar. Pek çok öğretmen dershaneye harcadığı emeğin ekonomik adil karşılığını alamıyor. Bu

bir olgu. Sektör içinde dershaneler öğretmen ücretlerini doyurucu bir biçimde artırmıyor çünkü öğretmen arzı yeterli ve bu arz içinde her zaman benzer niteliklerde öğretmen bulmak olanaklı. Ama bu durum serbest piyasa ekonomisinin kadim sorunudur ve arz sıkıntısı çekmeyen her sektörde girişimciye emek aleyhinde belli bir keyfiyet sağlar. Eğer sorularınız olanak verirse, benim önerdiğim çareyi de konuşuruz.

Sizce dershanelerde bir emek sömürüsü söz konusu mu? Mesela, dershaneler arası emek hareketliliği çok fazla? Neden öğretmenler habire dershane değiştirir dururlar?

Bu sorunun yanıtını üstte verdiğimi sanıyorum.

Bazı dershanelerin öğretmenlerle iki sözleşme (biri MEB'e gönderilen resmi sözleşme, diğeri de dershane ile öğretmen arasında yapılan gizli-özel sözleşme) yaptığı iddia ediliyor. Bu kitaptaki bazı makalelerde de gösterildiği gibi, kimi öğretmenler bunu doğruluyor ve çok şikâyet ediyorlar. Ne dersiniz?

Bu doğru, sektörde bunu yapan kurumlar olduğunu biliyorum. Ama bu şikâyetin muhatabı köklü, kurumsallaşmış yapılar olamaz. Her sektörde kurumsallaşmamış, Şark kurnazı, gelip geçici ve günü kurtarmaya çalışan bu tip şirketler vardır. Yani bu bir suçtur ve engellenmelidir ama bu suç doğrudan ve yalnızca dershanecilik ile ilgili değildir.

Sizce dershane öğretmenlerine verilen ücret yeterli mi? Ya çalışma koşulları? Bu konuda çok şikâyet var.

Ne ücretler yeterli ne de çalışma koşulları iyi. Her ikisi de kesinlikle düzeltilmeli. Şimdi, izin verirseniz, size yıllardır düşündüğüm çareyi anlatayım; yani hem kalite hem emek sorunu hem de gayrimeşru çalıştırmalar, özlük hakkı gaspları ile ilgili çareyi... Bu önerimi son aylarda yoğun olarak tartışılan dershane dönüştürme girişimlerine de bir yanıt olarak kaydediniz:

Türkiye'de dershanecilik dediğiniz olgu 60 yıllık bir deneyimi ifade eder. Bu çok kıymetli bir deneyimdir. Ucunda ölçme ve seçmenin olduğu bir öğretim sisteminde bu deneyime her

zaman ihtiyaç duyulacaktır. Dolayısıyla, binasıyla, altyapısıyla, deneyimiyle, insan kaynaklarıyla bu muazzam birikimi "yok hükmünde" saymak ülkenin kendi kaynaklarını heba etmesi anlamına gelir. Bunun yerine, resme bir de şuradan bakalım: Ölçme ve seçme olduğu sürece (dikkat, bu gereksinim ortadan kalkıp da dileyenin dilediği kuruma kayıt yaptırabildiği bir gün gelinceye kadar demek istiyorum) adı ne olursa olsun bir çeşit "sınava hazırlık programı" olacaktır. Öyleyse, halihazırda bu programları sürdüren kurumları ortadan kaldırmak yerine, tam tersine, MEB okullarında ilgili aşamaları bu kurumlara dönüştürebiliriz. Örneğin, ortaöğretimin 12. yılını ülkedeki tüm okullar için "sınava hazırlık programı"na ayırabiliriz. Bir anlamda MEB okullarının her birine bir de dershane eklemiş oluruz. Böylece, 12. yıl programları konusunda hem MEB hem de özel dershaneler aynı hedefe yönelmiş, hem işbirliği hem de rekabet içinde ortak bir yapının parçası olabilirler.

Devlet, tıpkı özel dershaneler gibi, 12. yılın programına, bu programa özel uzmanlaşmış öğretmenleri yerleştirir. Böylece 12. yıl dershane yılı olur. Dershane yılının diğer sınıflardan en büyük farkı, bu yılın gelire endeksli bir ücrete tabi olmasıdır. Yani parasız devlet eğitimi 12. yılda kısmen son bulur; gelir düzeyine göre bu yıl hiç ücret ödemeden kendi okulundaki sınava hazırlık programına katılan öğrenciler olabileceği gibi, piyasadaki en yüksek ücretli özel dershane fiyatını vermesi gerekecek öğrenciler de olacaktır. Devlet, tercihini özel dershaneden yana kullanacak öğrencilere de 12. yılda serbestlik tanır. Yani özel dershane koşullarını tercih eden bir öğrenci 12. yılda okuluna değil, seçtiği özel dershaneye gidebilir. Bu öğrenci, gelir düzeyine göre devlet teşvikine ihtiyaç duymuyorsa, kendi ücretini öder; ihtiyaç duyan bir öğrenciyse, ücretini onun yerine devlet öder. Bu türden, özel dershaneye devlet destekli gönderilen düşük gelir grubu bir öğrenciden ötürü dershane tarafından kesilecek fatura tutarı bir yasal düzenlemeyle her yıl belirlenir.

Önerilen bu yaklaşım çerçevesinde, devlet dershanelerin tümünü akredite eder. Akreditasyondan geçen kurumlara vergi indirimleri getirir; bunun karşılığında da her yıl en düşük öğretmen ücreti ayarlaması yapar. Böylece devletteki öğretmenlerle dershanedeki öğretmenler arasındaki ücret farkını kapatmayı amaçlar.

Bugün siz bir öğretmen olsaydınız, dershanede mi yoksa MEB'de mi çalışmayı seçerdiniz? Neden?

Kesinlikle dershanede çalışmayı seçerdim. Sebebi basit: Başarımın fark edilebileceği, transfer teklifleri alabileceğim, derslerimin başarı teminatı gibi görüneceği bir meslek hayatı yeğlerdim. Dershanelerde bunlar dediğim gibi gerçekleşmeyecek olsa bile bu türden bir hayal, motivasyon, heyecan olmadan öğretmenlik yapamam gibi geliyor.

Bugün Türkiye'de dershanecilik alanında Cemaat'in tekel oluşturduğu ileri sürülüyor. Dershane sektörünün %25'inin onların elinde olduğu iddiası var. Bu doğru mu? Doğruysa neden? Böylesi bir tekel sizi hiç olumsuz etkiledi mi?

İnanın bu türden sayıları ben de sizler gibi en çok basından ve çevremden öğreniyorum. Dolayısıyla bu oranlar konusunda sağlam bir kaynak değilim. Ama belli bir dünya görüşüne uygun olarak oluşturulmuş homojen bir dershaneler ağının olduğu, bunların toplumda "Cemaat" diye bilinen bir dünya görüşüne uygun biçimlendirildiği doğru görünüyor. Buna ne ölçüde tekel denebilir, bilmiyorum. Çünkü bizler de çok sayıda dershanemizle bu işi yapabiliyoruz ve bizi bundan men etmeye yönelik bir çabayla da karşılaşmadım.

Cemaat, *Zaman Gazetesi*'ndeki son on gün içindeki birçok haber ve köşe yazısından da anlaşıldığı kadarıyla, AKP hükümetine dershaneleri kapatma kararından dolayı ateş püskürüyor. Hükümet de geri adım atmıyor. Neden?

Bilmiyorum!

Şu ana değin dershanelerin kapanmaması için bir girişimde bulundunuz mu? Ne tür girişimler?

Eğer girişim sayarsanız, her yerde anlattım, bana fırsat verildiği ölçüde "dershanelerin kapatılması" ifadesinin çok sakıncalı olduğu, dershaneleri de içine alınacak geniş bir eğitim reformunun olanaklı olduğunu söyledim. Bunun dışında zaten başka bir yaptırımımız olamaz.

AKP hükümeti gerçekte dershaneleri neden kapatmak istiyor? Bu gerekçeler ekonomik mi yoksa siyasal mı? Ya da sadece pedagojik mi?

Ekonomik olamaz çünkü hükümetle herhangi bir finansman ilişkisi yok. Muhtemelen siyasal bir gerekçesi vardır, tabii bunun ayrıntılarını bilmem olanaklı değil. Pedagojik bir gerekçe arasak da bulamıyoruz çünkü hep söylüyorum, dershaneleri kapatmakla eğitim sorununun çözülmesini beklemek, tamircileri kapatınca kazaların biteceğini ummak gibidir.

"Atatürkçü" dershane diye bir şey var mı? Varsa nasıl bir şey bu?

İlkece, çağdaş demokratik ülkelerde –anılan isim Atatürk olsa bile– şucu, bucu, şu hassasiyerleri gelişmiş, bu değerleri önemseyen vb. bir "homojenleşme" çabasının doğru olmadığını düşünüyorum. "İşini iyi yapmak"tan başka hangi isme, "izm"e, siyasete yaklaşırsan yaklaş, toplumda belli bir ayrışmaya, parçalanmaya yol açma riski doğar. Niyetin bu tür bir ayrışma olmasa da bunun zorunlu sonucu kamplaşmadır.

Bir gün dershaneler gereksiz hale gelecek mi? Ne zaman? Hangi koşullar gerçekleştikten sonra?

Şimdiki biçimiyle, talep fazlasını elemenin bir aracı olan sınavlara hazırlığın adresi olarak dershane kavramı bitecek. Dahası "bitmeli". Bunu canı yürekten istiyorum. Bir bireyin hangi öğretim kurumuna gideceğini belirleyen yegâne değişkenin o bireyin ilgi, yetenek ve değerleri olacağı günler umarım gelecektir. Böylece, herhangi bir alanda öğrenim görmek isteyen bir genç için, dahası o alana ilgisinin, yeteneğinin ve o alandaki bir mesleğin faaliyetlerine elverişli bir değer sisteminin olması, o alana girebilmesi için yeter koşul olmalıdır. Bu olduğunda, sınava hazırlayıcı bir işlev olarak dershane bitecektir. Öte yandan, her zaman dileyenin, dilediği yerden, dilediği zaman "kurs" görebilmesi, eğitim alabilmesi anlamında girişimler olacaktır, olmalıdır.

Teşekkür ederim.
Kemal İnal

İkinci Bölüm

Kapitalizmin Gölgesinde Dershane Öğretmenleri ve Emeği

Türkiye'de Dershaneler ve Öğretmen Emeği

Birgül Ulutaş[1]

GİRİŞ

Türkiye'de özel dershaneler, sınava odaklı eğitimin vazgeçilmez bir unsuru olarak, eğitim sistemine eklemlenmiş yan kurumlar ve kuruluşlar olarak varlığını sürdürmektedir. Üniversite önündeki yığılmanın merkezi sınavlarla çözülmeye çalışılmasının zorunlu sonucu olan dershaneler, bugün ailelerin çocukları için ayırdıkları kaynağı yutan bir deve dönüşmüştür. Sınavlardan ve çoktan seçmeli testlerden beslendikleri için özel dershaneleri, eğitime ilişkin algının çoktan seçmeli test başarısına indirgendiği bir yaklaşımın temsilcileri ve yaygınlaştırma aracı olarak da görmek mümkündür. Bu çerçevede öğretmenliği de çoktan seçmeli test teknikleri kazandıran bir tür teknisyenlik olarak gören bu ku-

1. Tarih Öğretmeni, Ankara Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi.

rumlarda çalışan öğretmenlerin, mesleki olarak yaşayabilecekleri pek çok sorunun yanı sıra, çalışma koşulları ve güvencesizlikten kaynaklı sorunlarla da yüz yüze oldukları bilinmektedir.

Özel dershane öğretmenlerinin sorunları, bugüne kadar doğrudan bir akademik çalışmanın konusu olmamış; eleştirel perspektiften ele alınmış kimi çalışmalarda diğer güvencesiz çalıştırılan öğretmenlerin sorunlarıyla birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda yapılan akademik çalışmalar, daha ziyade dünyada ve Türkiye'de yeni liberal dönüşümün öğretmenliğe yansıması üzerinde yoğunlaşmaktadır.[2] Dershanelere ilişkin ana akım akademik çalışmaların ise dershane öğretmenlerini motivasyon düzeyleri, mesleki doyum ve yeterlilik düzeyleri, belli bir alana ilişkin görüşleri, kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri gibi açılardan ele alan çalışmalar olduğu gözlenmektedir.

Dershanelerin anlam ve değerine ilişkin eleştirel bir çözümleme sunan Akgündüz'ün çalışması, dershanelerin var olan eğitimsel ve sınıfsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmadığını, aksine yeniden ürettiğini ortaya koymaktadır.[3] Öğretmenlerin istihdam biçimlerindeki farklılıklar ve bunların yarattığı sorunlar üzerine eleştirel bir çözümleme getiren Bayram'ın çalışması, sözleşmeli ve ücretli öğretmenlerin daha ziyade genç yaşlarda ve kadın işgücünden oluştuğu; çoğunlukla mezun oldukları alanın dışında ve kısa süreli çalıştıkları, çalışma koşullarından kaynaklı olarak stres altında olduklarını saptamaktadır.[4] Eğitimde esnek çalıştırma biçimlerinin öğrenme ortamına yansımasını eleştirel bakışla ele alan Demir'in çalışması ise sınav odaklı yaklaşımın eğitim ortamını "samimiyetsizleştirdiğini", öğretmenlerin birbirleriyle ve öğrencilerle paylaşımlarının azaldığını, hem öğrenciye hem de öğretmene rekabet duygusu aşıladığını, esnek çalıştırmayla birlikte yeni bir öğretmen profili oluştuğunu ortaya koymaktadır.[5]

2. Bu doğrultuda bir çalışma için bkz. Işıl Ünal, "Öğretmen İmgesinde Neoliberal Dönüşüm", *Eğitim Bilim Toplum*. Cilt: 3, 2005, Sayı: 11.

3. Mehmet M. Akgündüz, "Dershanelerin Anlam ve Değerine İlişkin Bir Çözümleme (Ankara İli Çankaya İlçesi Örneği)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Ankara, 2009.

4. Gülçin Bayram "Öğretmenlerin İstihdam Biçimi Farklılıkları ve Yarattığı Sorunlar: Ankara'da Çalışan Sözleşmeli ve Ücretli Öğretmenlerin Görüşlerine Dayalı Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Ankara, 2009.

5. Nacar Demir, Eğitimde Esnek Çalıştırma Biçimlerinin Öğrenme Ortamına

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de dershane olgusunun eğitim sistemindeki yerini ve anlamını masaya yatırmak; bu çerçevede dershane çalışanı öğretmenlerin gerek mesleki gerek sosyal yaşantıları ve çalışma koşulları nedeniyle yaşadıkları sorunları, öğretmenlerin yaşantılarına mercek tutmak yoluyla görünür kılmaktır. Bu doğrultuda öncelikle Türkiye'de özel dershane olgusunun sosyal ve tarihsel temelleri üzerinde durulduktan sonra, özel dershanelerde öğretmen istihdamının hukuksal temelleri ve niteliği ile dershane öğretmenlerinin örgütlenme pratiği ele alınacaktır. Daha sonra dershane öğretmenleri ile yapılan görüşmeler üzerinden, onların yaşadıkları sorunlar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

TÜRKİYE'DE ÖZEL DERSHANELERİN YAYGINLAŞMASINI ETKİLEYEN DİNAMİKLERİN ELEŞTİREL ÇÖZÜMLEMESİ

Türkiye'de Özel Dershanelerin Anlamı

Özel dershanelerin tarihsel geçmişi, özel eğitimle eş zamanlıdır. Türkiye'de özel eğitimin resmi belgelerde yer alması, aynı zamanda eğitimi konu alan ilk yasal metin olan 1856 Islahat Fermanı'na kadar dayandırılmaktadır. Islahat Fermanı'nda özel eğitim kurumlarının açılması izni, "Her bir cemaat, maarif ve hiret ve sanaiye dair milletçe mektepler yapmaya izinlidir" cümlesiyle ifade edilmiştir.[6] Bu çerçevede 24 Ocak 1866'da Mahrec-i Aklam ve Mülkiye okulları mezunlarını, askeri mühendislik derslerine paralel olarak alıp sivil mühendis olarak yetiştirmek üzere açılan Mülkiye Mühendis okulu, Koçer tarafından "*okuldan ziyade dershane durumunda olan bir eğitim yeri*" olarak tanımlanmaktadır.[7] Yine 1876'da kabul edilen ve Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanuni Esasi'nin 15. Maddesi'nde de "Öğretim işini herkes özgürce yapabilir. Belli bir kanuna uymak şartıyla her Osmanlı, genel ve özel öğretim yapmaya izinlidir" ifadesiyle özel eğitim kurumlarından söz edilmektedir.[8] 1915 tarihli 1331 sayılı

Yansımalarının Çözümlenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Ankara, 2010.

6. Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974, s. 62.

7. Koçer, a.g.e., s. 77.

8. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2009, s. 224.

Hususi Mektepler Talimatnamesi'nde de dershanelerden açıkça söz edildiğini görmek mümkündür. Adı geçen talimatnamede "... bir veya birkaç fen, lisan ve sanat öğretimine mahsus olarak açılan özel dershaneler de özel okullardan sayılır" denmektedir.[9]

Özel öğretim kurumları kapsamında ortaya çıktıkları süreç itibarıyla özel dershaneler, öğrencileri bir üst öğretim kurumuna hazırlamak amacıyla ve okul eğitimine destek olmak üzere planlanan özel derslerin kurumsallaşmış biçimi olarak dikkat çekmektedir. Oysa ki özel dershaneler, bugün devletin gözetim ve denetiminin yasal düzlemini oluşturan 5580 sayılı yasada, "öğrencileri; bir üst okula veya yükseköğretime giriş sınavlarına hazırlamak, istedikleri derslerde yetiştirmek ve bilgi düzeylerini yükseltmek amacıyla faaliyet gösteren özel öğretim kurumları" olarak tanımlanmaktadır. Buna göre özel dershanelerin ilk yasal statüsünü kazandığı 1915'teki Hususi Mektepler Talimatnamesi'nden bugüne dek, tarihsel zemindeki siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümlere paralel olarak, özel dershane kavramının da anlam değiştirdiğini; o günlerden bu günlere dek gelişip yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Özel dershane kavramının yer aldığı ilk mevzuat metinlerine bakılacak olursa "fen, dil ya da sanat öğretimi için" açılan bu kurumlar, temelde okulda eğitimi verilemeyen ya da öğrencinin özel tercihlerine ve özel durumlarına ilişkin olarak okuldaki eğitimin yeterli gelmediği durumlarda başvurulan özel kurumlardır. Burada okul eğitiminin yeterli gelmemesi hali, dikkat edilirse, öğrencinin kendini yetiştirmeye dönük özel tercihleri ya da özel durumuyla ilişkilidir. Sonraları bu durum değişmiş; özel dershaneler, öğrencinin kendini yetiştirmeye yönelik özel tercihleri ya da kendisiyle ilişkili özel durumları nedeniyle değil, okul eğitiminin yanı sıra akranlarına üstünlük sağlayarak bir üst öğretim kurumuna geçişte avantaj edinmek üzere başvurduğu kurumlara dönüşmüştür.

Burada eğitim sisteminin "çatallı" yapısı dikkat çekicidir. Eğitim sisteminin bir tarafı, öğrencinin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya çabalarken, diğer tarafı ise bir üst eğitim kurumuna geçişte, uyguladığı sınavlarla öğrencileri seçmekte/elemektedir. İşte özel dershaneler, bugün eğitimin bu çatallı yapısı içinde, sınava yetiştirme işlevini tümüyle üstlenen kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Bu süreçte önceleri eğitimin bir amaç, sınavların ise

9. Koçer, a.g.e., s. 207.

üst eğitim kurumunu seçmede ve buna dayalı elemede bir araç olduğunu; fakat günümüze yaklaştıkça sınavların bir amaca dönüşürken, eğitimin öğrenci ve toplum ihtiyaçlarını karşılama şeklindeki temel varlık nedenini yitirip araçsal kurumlara dönüşmüş olduğunu görmek mümkündür.

Daralan Eğitim Hizmeti, Merkezi Sınav Sistemleri ve Yaygınlaşan Özel Dershaneler

Türkiye'de, yaşanan hızlı nüfus artışı ve kentleşme, üniversitelere olan gereksinimi artırmıştır. Bu gereksinim mevcut ve sınırlı kaynaklarla karşılanmaya çalışıldığından, öğrenciler bir yarış atmosferi içerisinde sınava girmek, bu sınavlardan yüksek puan almak zorunda bırakılmaktadır. Devlet okullarında verilen eğitimin çoğu kez üst eğitim kurumuna girişte yetersiz olması, sınavlarda yüksek puan almak isteyen öğrencileri ve onların velilerini yeni arayışlara itmiştir. Türk Eğitim Derneği'nin 2005 yılında yaptığı bir araştırmada, öğrenci velilerinin %80'i, çocuğunun hayatta başarılı olması için mutlaka üniversiteye gitmesi gerektiğine inanmakta; %50'si, dershaneye gitmeden üniversiteye giriş sınavını kazanmanın çok zor olduğunu, %18'i ise imkânsız olduğunu düşünmektedir.[10] TED'in yaptığı araştırmanın bu sonuçları, dershanelerin yaygınlaşma nedenleri açısından önemli bir fikir vermektedir.

Dershanelerin önem kazanmasında tetikleyici işlevi olan merkezi sınav sistemindeki düzenlemeler şu şekilde gerçekleşmiştir: 1960'lara kadar üniversiteye girişte arz ve talep arasındaki dengesizlik yok denecek kadar az olduğu için pek çok fakülte, kendisine başvuran adayları sınavsız kabul etmiştir. Bu yıllarda lise bitirmek için uygulanan olgunluk sınavları, yükseköğretimin gerektirdiği liyakatin temel gerekçesini oluşturmaktaydı. Zamanla arz talep dengesinin bozulmaya başlaması üzerine fakülteler, üç çeşit öğrenci kabul yöntemi geliştirdiler: Bunlardan biri, başvuru sırasına göre öğrenci kabul etmek ve kontenjan dolduğunda kayıtları durdurmak; ikincisi fakültedeki eğitimin niteliğine göre fen ya da edebiyat mezunlarını kabul etmek; üçüncüsü de lise bitirme derecesine göre sıralayarak öğrenci kabul etmek. [11]

10. TED (Türk Eğitim Derneği), *Hayat 195 Dakika mı?* Türk Eğitim Derneği, Ankara, 2006, s. 13.

11. Mehmet Arslan, "Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yarası-Yükseköğretime

1960'lardan sonra eğitim ve insan sermayesi ilişkisinin öne çıkmasının da etkisiyle, yükseköğretime geçişteki bu uygulamalar talebi karşılamamış; daha önceleri Devlet Olgunluk Sınavı (1936-1954) ve Devlet Lise Sınavı (1955-1968) ile öğrenci kabul eden fakülteler, bu sınavların yanı sıra kendi amaçlarına uygun giriş sınavı düzenlemeye başlamışlardır. 1964-1966 yılları arasında Ankara Üniversitesi, 1966-1973 arasında İstanbul Üniversitesi tarafından yürütülen merkezi sınavlarda, 1973'te sınav sorularının çalınmasının ardından başlayan tartışmalar nedeniyle Üniversiteler Arası Kurul, 1974'te merkezi sınav sistemini başlatmıştır. Bunu gerçekleştirmek üzere de Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÜSYM) kurulmuştur.[12] Bu merkez, 1981'e kadar merkezi sınavları yürütmüştür. 1981'de merkez, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 10. ve 45. maddeleriyle Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK'ün) bir alt kuruluşu haline gelerek ÖSYM adını almıştır.[13]

Merkezi sınav sistemi uygulamasını, 1960'lı yılların temel yasalarında büyük etkisi bulunan Keynesyen ekonomi modeli ile birlikte, gelişen devlet müdahalesi ve "planlama" anlayışının bir yansıması olarak da görmek mümkündür. Bu yıllar, işe almada da DPT'nin etkinliğiyle gerçekleştirilen bir merkezi seçme sisteminin etkili olmaya başladığı yıllardır.[14] Ancak merkezi işe almada etkin rolü olan DPT'nin de, 1965'ten itibaren siyasallaştığı; işe uygun personel seçmek yerine siyasal tercihlere uygun personel seçilip işe uygun hale getirilmesi şeklinde bir uygulamanın DPT içinde yaygınlaştığı belirtilmektedir.[15] Bu örnekler, Türkiye'de merkezi seçme anlayışının da nasıl bir seyir izlediğinin ipuçlarını vermektedir.

Merkezi sınav sisteminin gelişmesinde tüm dünyada bu döneme özgü siyasal koşulların, bu doğrultuda "insan sermayesi kuramının" ve "popülist bölüşüm politikalarının" etkisini de göz-

Geçiş", *Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 16, Yıl: 2004/1, s. 38.

12. Murat Özoğlu, *Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek*, SETA Yayınları, Ankara, Sayı: 36, 2011, s. 5.

13. Arslan, a.g.e., s. 38; Halil Buyruk, "Yükseköğretime Geçiş Sorunsalı", *Eğitim Bilim Toplum*, Cilt:7, 2009, Sayı: 26, Bahar, s. 76.

14. Birgül Güler, "Devlet Personel Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme (2) Türkiye'de Temel Personel Politikalarının Evrimi", *Amme İdaresi Dergisi*, 1988, 21/2 Haziran, s. 64-65.

15. Seriye Sezen, *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*. TODAİE Yayınları, Ankara, 1999, No: 293, s. 104.

den kaçırmamak gerekir. Sınai kalkınma için nitelikli insan gücü talebi ve bu talebe vurgu yapan insan sermayesi kuramı, mezuniyet sonrası istihdam olanakları ve ücret beklentilerine de özel bir anlam yüklediği ve bunun yanı sıra devlet de insan sermayesine yatırım olarak görünen eğitim, sağlık, göç gibi konularda destekleyici politikalar izlediği için yükseköğretime olan talep artacaktır.[16] Yine 1960'lı yıllar, "popülist bölüşüm politikaları" olarak ele alınan politikaların yürütüldüğü bir dönemdir. Bu çerçevede bu yıllarda yaşanan ekonomik büyüme, geniş halk kitlelerine ulaşabilmekte; böylece geniş halk kitlelerinin sosyal hak talepleri ve bu arada da yükseköğretim görme talepleri de yükselmektedir.[17]

Tek parti döneminde yerleşik hale gelen ve günümüzde yer yer etkileri gözlenen "halkçılık ideolojisi"yle bağdaştırılabilecek bir algı, merkezi seçme olgusunda da dikkat çekmektedir. Tek parti döneminin halkçılık yaklaşımında toplumsal sınıflar ve bunlar arasında sınıfsal çıkar farklılıkları yoktur. Toplum, farklı meslek erbaplarının bulunduğu organik ve homojen bir bütün olarak görülmektedir.[18] Bu savunu gereği, Tek Parti döneminde Batı'da olduğu gibi farklı sınıfların çıkarlarını temsil edecek çok sayıda siyasi partiye gerek bulunmadığı gibi; Tek Parti dönemi etkilerinin taze olduğu 1960'lar itibarıyla de, tümü aynı toplumsal sınıfsal şartların ürünü olarak görülen öğrenciler için tek bir merkezi seçme sınavı yeterli olacaktır.

Günümüz eğitim sisteminin kökenini oluşturan anlayış da bu yaklaşımdan beslenmektedir. Tıpkı geçmişteki halkçılık düşüncesinde olduğu gibi "halk", aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan, sınıfsal ayrımları bulunmayan ve bu nedenle de aynı eğitim gereksinimlerine sahip insanlardan oluşmaktadır. Bu aynı eğitim gereksinimlerine sahip insanlar, merkezden belirlenmiş aynı müfredatın uygulandığı, aynı olanaklara sahip okullarda yetişmekte ve aynı merkezi sınava tabi olarak bir üst eğitim kurumuna geçmeyi hak etmekte ya da etmemektedir. Dolayısıyla da merkezi sınavlarda yaşanabilecek bir başarı ya da başarısızlık, tümüyle kişinin yeterli veya yetersiz olmasının nesnel ölçütüdür. Özsoy

16. Nejla Kurul, *Eğitim Finansmanı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 67-72.
17. Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2012, s. 123.
18. Ahmet Makal, "Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye'de Çalışma İlişkileri", *Sosyal Siyaset Konferansları*, 47. Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 2004, s. 128.

bunu Cumhuriyetin eğitim projesinde çoğulcu bir toplum tasarımı bulunmamasının sonucu olarak, eğitim ve öğretim konularına öğrenci gereksinimlerinden ve öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklarından bağımsız bir kendinde değer atfedilmesini ifade eden "pedagojizm" kavramıyla ifade etmektedir.[19]

Oysaki gerçekte Türkiye toplumu birbirinden çok farklı sosyo-ekonomik koşullardan gelen, farklı eğitim gereksinimlerine sahip olan ve sosyo-ekonomik olarak ayrışmış okullarda, birbirinden çok farklı olanaklara sahip olarak yetişen insanlardan oluşmaktadır. Bu insanların bir üst eğitim kurumuna geçişte merkezi bir sınava tabi tutulması, doğrudan eşitsizliğin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bugün hâlâ insan sermayesi kuramının, halkçılık ideolojisinin ve bunun eğitime yansıması olarak pedagojizmin yaygın bir yanılgısı olarak, merkezi sınavların toplumda "eşitliği" sağladığı; eğitimin ise alt sosyal sınıfa mensup olanlar için yukarı doğru hareketliliğe olanak veren bir "kurtuluş yolu" olduğuna yönelik kavrayış oldukça yaygındır.

Yükseköğretime olan talep ve bu talebin karşılanması durumuna baktığımızda; 1955-1956 öğretim yılında ortaöğretimden mezun olan herkesin yükseköğretime girebilmesine karşılık, 1960-1961 öğretim yılında bu oran %76,2'ye; 1965-1966'da %61'e ve 1970-1971'de de %32'ye; 1980-1981 öğretim yılında ise bu oran %13'e kadar gerilemiştir.[20] 1992'den itibaren istikrarlı şekilde uygulanan üniversite açma politikalarının kontenjanlara olumlu etkisi sayesinde, 2010 yılında yükseköğretime talebin karşılanma oranı örgün eğitimde %35,3'e, açık öğretim dahil edildiğinde ise %48,1'e yükselmiştir.[21] Buna rağmen ülkede yükseköğretime geçişte önemli bir oranın "başarısız" görüldüğü açıktır. Yükseköğretime geçişte tek başarı ölçütü olarak görülen merkezi sınavlar kullanılarak, eğitimin tüm unsurlarında olduğu gibi yükseköğretime geçişte de oluş(turul)an ayrışmanın, aslında doğrudan sosyo-ekonomik köken temelinde gerçekleştiği, kimi çalışmalarda

19. Seçkin Özsoy, "Demokrasi Eğitiminin İmkânsızlığı Üzerine", *Uluslar arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, 20-21 Mayıs 2004, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 2004.

20. Cengiz Yıldız, "1980'lerin Eğitim Politikalarının Özel Dershanelere Etkisi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 77.

21. Duygu Tanrıkulu, *Türkiye'de Yükseköğretime Erişim: 2025 Yılında Yükseköğretim Talebi Karşılanabilecek mi?*, SETA Yayınları, Ankara, 2011, Sayı: 34, s. 30-32.

ortaya konulmuştur.[22] Sınav sistemine hazırlama işlevine sahip olan özel dershanelerin, öğrencilerin ekonomik düzeyinin elverdiği oranda yararlanabildikleri kurumlar olması, tek başına bu ayrışmanın yapısını ortaya koyan bir gerçekliktir.

Hükümetlerin Dershanelere Yönelik Yaklaşımları

Yükseköğretime girişteki seçme/eleme sisteminin gelişimine paralel olarak dershanelerin işlevlerinde yaşanan değişim, 1970'li yıllardan itibaren çeşitli tartışmaların da konusu haline gelmiştir. 1981 Hükümet Programı, "eğitimde fırsat eşitliğini bozdukları" gerekçesiyle özel dershaneleri kapatmayı ilke edinmiş, 16 Haziran 1983 tarihli ve 2843 sayılı kanun, dershanelerin tamamının 1 Ağustos 1983 tarihine kadar kapatılmasını öngörmüştür. Ancak yasanın uygulamaya konulmasından önce Turgut Özal Hükümeti tarafından kapatma hükmünün iptali sağlanmış, 11 Temmuz 1984 tarihli ve 3035 sayılı kanunla özel dershanelerin varlıklarını sürdürmeleri ve yenilerinin açılması mümkün hale getirilmiştir. Bundan sonra özel dershanelerin sayısı hızla artmıştır. 1983'te 174, 1985'te 315 özel dershane varken bu sayı 1996'da 1.292'ye, 1998'de 1.659'a ve 2004'te 2.568'e çıkmıştır. [23]

Türkiye'de "özel dershane" statüsünde 2013 verilerine göre toplam 3.858 dershane faaliyet göstermektedir. Özel akşam liseleri, Türk, Ermeni, Rum, Musevi, İtalyan, Alman, Amerikan ve uluslararası ilköğretim, ortaöğretim kurumları ve anaokulları, Anadolu tipi liseler, meslek liseleri ve öğretmen liseleri, eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, etüd eğitim merkezleri, fen ve sosyal bilimler liseleri, genel liseler, hizmetiçi eğitim merkezleri, laboratuar liseleri, motorlu taşıt sürücü kursları, muhtelif kurslar, özel eğitim okulları, uzaktan eğitim kurumları gibi özel örgün ve yaygın eğitim kurumlarının tamamı bakımından düşünüldüğünde bu sayı, kayıtlı 18.688 özel eğitim kurumuna çıkmaktadır.[24] Bu verilere karşılık çok sayıda kayıt dışı dershane olduğu da bilinmektedir.

Türkiye'de özel dershanelerin yaygınlaşmaya başladığı 1983 yılından bugüne dek özel dershane, öğretmen ve öğrenci sayıları in-

22. Işıl Ünal vd., *Eğitimde Toplumsal Ayrışma*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010, s. 37; Buyruk, a.g.e. s. 77.

23. Akyüz, a.g.e. s. 378; Özoğlu, a.g.e., s. 6.

24. MEB (Milli Eğitim Bakanlığı), *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2012-2013*, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s. 37.

celendiğinde, özel dershanelerin 2009-2010 eğitim öğretim yılına kadar istikrarlı biçimde artış gösterdiğini söylemek mümkün olacaktır. Bu istikrarlı artışın nedenlerine bakarken, Türkiye'nin içinde yer aldığı küresel ekonominin getirdiği koşullara değinmemek büyük bir hata olacaktır. Türkiye, 24 Ocak 1980'de ABD'de Reagan, İngiltere'de Thatcher'in uyguladıkları neoliberal politikaların bir uzantısı olan neoliberal programı uygulamaya sokmuştur. Bu programla demokrasi ve özgürlük, askeri iktidar tarafından baskı altına alınmakta, piyasa hızla serbestleşmekte, öte yandan borçlarını ödeme güçlüğü yaşayan Türkiye, bu borçları çevirebilmek için ekonomisini dışa açma baskıları karşısında IMF'ye önemli taahhütler vermek durumunda kalmıştır. [25] Sonraki yıllarda bu liberalizasyon sürecinin önemli bir ayağı, 1995'te Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü'nün kurucu antlaşmalarından biri olarak aynı yıl Hizmet Ticareti Genel Antlaşması'nı (GATS) imzalamış olmasıdır. Tüm bu liberalizasyon süreçlerinde çok sayıda Dünya Bankası (DB) ve IMF kredileri alınmış; buna karşılık ekonomide özelleştirmenin yaygınlaştırılması taahhüt edilmiştir. Bu uygulamaların eğitime yansımaları, kamu kaynaklarının kısılması ve kamu sektörünün özelleştirilmesi ile birlikte, "Kendi Okulunu Kendin Yap" benzeri kampanyalar; eğitimde DB ve MEB ortaklığıyla projelendirilen piyasa merkezli eğitim yaklaşımları biçimlerinde ortaya çıkmıştır.

Boratav'ın "popülizme aksak dönüş" olarak adlandırdığı[26] 1990'lı yıllar, burjuvazinin 1970'lerin sonlarında kaybettiği avantajlı konumunu yeniden kazandığı; borçlanmanın oldukça yüksek rakamlara ulaştığı bir "paradan para kazanma çağı" olarak görülebilir. Tüm özel işletmeler gibi dershane işletmeciliğinin de kârlı hale geldiği bu dönem, Eğitim Emekçileri Derneği tarafından sınav sisteminin tek aşamalıya dönüştüğü 1999'a kadar dershane öğretmenlerinin, diğer öğretmen kesimlerine göre çok yüksek oranlarda ücretler alabildikleri bir süreç olarak nitelendirilmektedir.[27]

28 Şubat 1997'de MGK toplantısı ile şeriat-darbe tartışmalarının ülke gündemine oturduğu sürecin bir devamı olarak "tek aşa-

25. *Gülten* Kazgan, *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009, ; Boratav, a.g.e.

26. Boratav, a.g.e. s. 171.

27. Eğitim Emekçileri Derneği, "Dershane Öğretmenleri", *Eğitim Emekçileri Kurultayı 28-29 Ocak 2008*, Eğitim Emekçileri Derneği Yayınları, Ankara, s. 110.

malı sınav sistemi" uygulaması getirilmiştir. Bu gelişme, 1999'da siyasal İslam'ın parasal ve ideolojik destekçisi olarak değerlendirilen İslamcı dershaneleri çözmeyi hedefleyen bir girişim olarak nitelendirilmektedir. Tek aşamalı sınav sistemine geçişle birlikte ders saatlerinin düşmesi ve öğrenci kayıtlarının azalması olasılığı nedeniyle piyasada gerçekleşebilecek olası darboğazlar sonucu, bu dönemde kimi dershane birliklerinin, "risk paylaşma" gibi bahanelerle dershane öğretmenlerinin haklarında kesintilere gittikleri ileri sürülmektedir. [28]

Türkiye ekonomisi, 1998'de ABD'de başlayarak tüm dünyaya yayılan 2008 ekonomik krizine kadar kesintisiz olarak IMF programlarıyla yönlendirilmiştir. Bu süreçte "yapısal" olarak nitelendirilen ve "reform" adıyla saygınlaştırılan düzenlemelerin büyük bölümü Dünya Bankası patentlidir.[29] DB patentli projelerin ve reformların uygulandığı en önemli alanlardan biri ise eğitimdir. 2008 sonrasında kendi telkin ve katkılarıyla kabul ettirilen "kuralsızlaşmış liberal/vahşi kapitalizm"in çevre ekonomilerinde vurgun/kapkaç olanaklarını olabildiğince artırmaya başladığını fark eden DB, "yolsuzluklarla mücadele" başlığı altında yeni bir gündemi programlarına katmıştır. Bu çerçevede, devleti yeniden (ve içeriği kasıtlı biçimde bulanık tutulan bir "yönetişim programı" çerçevesinde) yapılandırma yaklaşımı, DB'nin ana gündem maddelerinden biri haline gelmiştir.[30] Haliyle günümüz Türkiye ekonomisinin tüm unsurlarında olduğu gibi, dershanelerde de kayıt dışılık, kayıt dışı ekonomide böylesi bir gediğin olması, uluslararası sermayeye yaslanmış olan Türkiye ekonomisi için büyük sorun teşkil etmiştir.

SBS (Seviye Belirleme Sınavı) uygulamasının kademeli olarak kaldırılmaya başlandığı 2009 yılından itibaren dershane sayılarında bir düşüş gözlenmiştir. Bu dönem aynı zamanda YÖK'ün üniversite kontenjanlarını artırması ve hükümetin çok sayıda yeni üniversite açılmasına dönük bir siyaset izlemesiyle yükseköğretim arzının genişlediği bir sürece de denk gelmektedir. Ancak, dershane sayılarında yaşanan bu düşüşün öğrenci sayılarına pek yansımadığı da dikkat çeken bir diğer konudur. Özel dersha-

28. İbrahim Kaygısız, "Tek Aşamalı Sınav Dershane İşyerini Değil, Dershane Emekçisini Vuruyor", *Eğitim ve Yaşam*, 1998, Yaz-Güz (*e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/191.pdf*), s. 59.
29. Boratav, a.g.e., s. 197.
30. Boratav, a.g.e., s. 198.

ne sayılarında bu yıllarda yaşanan azalmaya karşılık, özel dershane öğrencilerinin sayısında azalma olmayışı, sektörde bir tekelleşme eğilimi bulunduğunu düşündürmektedir. Bakanlığın var olan özel dershaneler içinde, özellikle sektör devine dönüşmüş olan dershaneleri özel okullara dönüştürme yolundaki destek politikaları, beraberinde özel dershanelerin kapatılacağına yönelik yapılan açıklamalar da bu düşünceyi desteklemektedir. Yani aslında özel dershane sektörü küçülmemekte, yalnızca sektörden pay alan küçük ölçekli işletmeler kapanarak, yerlerini büyük ölçekli işletmelere bırakmaktadırlar.

Bu tekelleşme eğilimi, çok sayıda kayıtsız dershanenin bulunduğu ve büyük oranda istismarın yaşandığı dershane piyasasında, 2008 krizi sonrasında beliren dış kaynaklı yapılandırmalar dahilinde yürütülen bir siyasa olarak düşünülebilir. Bu bakımdan dershaneler, denetlenemeyen bir alan, kayıt dışı ekonominin önemli bir sermaye kapısı olarak, küresel piyasada Türkiye'nin pazarlık gücünü kırmaktadır. Öte yandan dershaneler vasıtasıyla küresel piyasada yer almak da olanaksızdır. Hükümet, son zamanlarda dershaneleri kapatma söylemleriyle, özel dershanelerin özel okullara dönüştürülmesine yönelik siyasalarıyla gündeme gelmektedir. Özel dershanelerin özel okullara dönüşmesi, hem küresel ekonomi karşısında daha "temiz" bir yapı sergilenerek, dış sermayenin ülkeye çekilmesinde; hem de daha büyük ölçekte özel işletmeler olarak düşünülen özel okulların piyasaya kazandırılması sayesinde, Türkiye'nin küresel ekonomideki pazarlık gücünün artırılmasında önemli bir katkı sağlayacaktır.

Özel dershane öğretmenlerindeki sayısal gelişmelerin özel dershane sayılarına paralel olması, öğrenci sayılarının azalmamasıyla birlikte düşünüldüğünde, özel dershanelerde aynı maliyetle daha fazla kazanç sağlamaya dönük bir ticari yönelim olduğunu düşündürmektedir. Bu da niteliğe ilişkin soru işaretlerini akla getirmektedir. Özellikle son iki yılda dershane sayısının önemli ölçüde azalmasına karşılık öğrenci sayısının azalmaması, küçük işletmelerin kapanmış olabileceğini ve yukarıda değinilen tekelleşmeyi düşündürmektedir. Dershane sayısındaki azalmaya karşılık öğretmen sayısının artması ise, öğretmen emeğinin ucuzlamış olabileceğini düşündürmektedir.

Ülkede son yıllarda giderek artan işsizlik problemi, özel dershanelerde geleceği için yatırım yapan genç nüfusun, üniversite

bitirdikten sonra bile gelecek kaygılarının devam etmesine yol açmaktadır. Bu da üst öğrenim kurumlarını bitirmiş olsalar dahi gençlerin Kamu Personeli Seçme Sınavı, Lisansüstü Eğitim Sınavı, çeşitli dil sınavları gibi sınavlar üzerinden gelecekleri için yatırım yapmaya devam etmelerine yol açmaktadır. Böylece özel dershanelerin sektörde aldıkları payın bir kısmı, özel kurslara aktarılmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, yine özel dershane sayıları son yıllarda azalışa geçmiş gibi görünse de aslında özel dershanelerin sektörde aldıkları payı KPSS, KPDS, ALES ve benzeri hizmetler sunan özel kurslarla paylaşmaya başlamaları, gerçekte böyle bir azalmanın olmadığı, aksine büyüme yaşandığını gözler önüne sermektedir. Kısacası, özel eğitim kurumlarının bütününde devlet desteğiyle gerçekleştirilen büyüme, insanlarda yaratılan gelecek kaygısı ve rekabet duygusu üzerinden beslenen bir deve dönüşmektedir.

Tablo 1: Özel Dershanelerin 2000-2013 Yıllarına Ait Kurum, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları *

Yıl	Dershane Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1982-1983**	174	101.703	3.826
1990-1991**	762	188.407	8.723
1996-1997**	1.479	360.432	13.297
2000-2001	1.808	556.282	18.175
2001-2002	1.920	608.716	20.112
2002-2003	2.122	606.522	19.881
2003-2004	2.568	668.673	23.730
2004-2005	2.984	784.565	30.537
2005-2006	3.570	925.299	41.031
2006-2007	3.986	1.071.827	47.621
2007-2008	4.031	1.122.861	48.855
2008-2009	4.262	1.178.943	51.916

2009-2010	4.193	1.174.860	50.432
2010-2011	4.099	1.234.738	50.209
2011-2012	3.961	1.219.472	50.163
2012-2013	3.858	1.280.297	51.522

* Veriler, 2000-2007 arası için Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Genel Müdürlüğü dosyalarında kayıtlı olan rakamlardan; 2007-2013 arası için MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından çıkarılan *Milli Eğitim İstatistikleri* adlı yayımlardan alınmıştır.

** 1982-1997 arası veriler için: bkz. Mehmet M. Akgündüz, "Dershanelerin Anlam ve Değerine İlişkin Bir Çözümleme", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009.

ÖZEL DERSHANELERDE ÖĞRETMEN İSTİHDAMININ NİTELİĞİ

Türkiye'de özel dershaneler, bir yandan bitmek bilmez tartışmalara konu olmuş, öte yandan da Türkiye'nin ekonomik planlamasında yer almayı sürdürmüştür. II. ve IV. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında özel dershanelerin fırsat eşitsizliğine neden olduğu, kamu kurumlarının niteliğini düşürdüğü ve denetimlerine önem verilmesi gereği vurgulanırken, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan sonraki tüm kalkınma planlarında özel dershanelerin teşvik edilmesinin gereğine yer verilmiştir. Özel dershanelerin statüsünü belirleyen çeşitli yasal düzenlemeler de bu kalkınma planları ile plan hedeflerine uygun biçimde gerçekleştirilmiştir.

Özel dershanelerde başlıca iki tür istihdamdan söz etmek mümkündür: Bunlardan birincisi, diploması ya da pedagojik formasyonu olsun ya da olmasın, bir dersi öğretebilecek yeterlilikte olduğunu dershane sahiplerine kanıtlamış öğretmenlerin istihdamıdır. Bu gruptaki öğretmenlerin büyük bir kısmı, üniversite öğrencisi olan diplomasız öğretmenlerden oluşmaktadır ve bunlar genellikle küçük çaptaki kayıtsız dershanelerde çalışmaktadırlar. Kayıtlı dershaneler ayrıca pedagojik formasyonu olsun ya da olmasın, diploma sahibi olan tüm öğretmenleri istihdam edebilmektedirler. Özel dershanelerin ikinci istihdam şekli ise, Bakanlığa bağlı bir devlet okulu ya da özel okulda çalışır durumdaki öğretmenlerin istihdamıdır. Kayıtlı dershanelerde belli bir ders saatine kadar buna imkân veren bir sistem bulunmaktadır. Ancak

dershane kayıtlı olsun ya da olmasın, istihdamın mevzuata uygun gösterilmesi halinde bu çalıştırma biçimlerinin büyük oranda esnetilebildiğini de hatırlatmak gerekir.

Özel Dershanelerde Öğretmen İstihdamının Yasal Temelleri

Türkiye'de özel dershaneler, 2007 yılına kadar 625 Sayılı Yasa, 2007'den sonra ise bu yasanın yerini alan 5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası ve buna dayanak olarak çıkarılmış olan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Dershaneler Yönetmeliği'ne göre düzenlenmiştir. Öğretmenlerin istihdam ve çalışma koşullarına ilişkin uygulamalar da, bu yasa ve yönetmeliklerle belirlenmektedir.

5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası

5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası, 08.02.2007 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildikten sonra 26434 sayı ve 14. 02. 2007 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda dershaneler, "Öğrencileri bir üst okula veya yükseköğretime giriş sınavlarına hazırlamak, istedikleri derslerde yetiştirmek ve bilgi düzeylerini yükseltmek amacıyla faaliyet gösteren özel öğretim kurumları" olarak tanımlanmaktadır.

5580 Sayılı Yasa, kurumlarda çalıştırılacak personeli belirleyen 8. maddesinde;

> Kurumların eğitim-öğretim ve yönetim hizmetlerinin, asıl görevi bu kurumlarda olan yönetici ve eğitim-öğretim elemanları ile yürütülmesi esastır. Bir kurumun öğretime başladığı tarihten itibaren mevcut ders saati sayısının, kuruluş sırasında üçte birinin, kuruluşundan üç yıl sonra da en az üçte ikisinin asıl görevi bu kurumlarda olan öğretmen, uzman öğretici veya usta öğreticiler tarafından okutulması zorunludur.

şeklindeki belirleme ile özel eğitim kurumlarında öğretmen çalıştırmaya sayısal sınırlamalar getirmektedir. Yasa, aynı maddede, öğretmenlerin sahip olmaları gereken nitelikleri de kurumun resmi dengi sayılacak kurumlardaki koşullara paralel şekilde olması zorunluluğuna bağlamaktadır. Yasanın ilgili maddesinde ayrıca;

> İhtiyaç halinde, resmi okullarda görevli öğretmenlere asıl görevlerini aksatmamak ve aylık karşılığı okutmakla yükümlü bulunduğu haftalık

ders saati sayısını doldurmaları kaydı ve çalıştıkları kurumların izni ile sadece okullarda, aylık karşılığı okutmakla yükümlü bulunduğu haftalık ders saati sayısının yarısı kadar ücretli ders verilebilir. Öğretmenlerin toplam ders saati sayısı haftada otuz saati geçemez.

şeklindeki belirleme ile özel okulların, bu arada özel dershanelerin öğretmen ihtiyaçlarını resmi okullardan karşılamaları; bu arada etik kaygıları da gündeme getirecek şekilde resmi okullardan özel okul ve dershanelere, resmi okul öğretmenleri aracılığıyla öğrenci kazandırılması mümkün kılınmaktadır.

5580 Sayılı Yasa'nın özlük hakları ve sorumlulukları düzenleyen 9. maddesi ise özel eğitim kurumlarında çalışanların özlük hakları ve sorumluluklarını şu şekilde belirlemektedir:

Kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğreticiler, bu Kanun hükümleri saklı kalmak üzere;
a) Sosyal güvenlik ve özlük hakları yönünden; 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile 4857 sayılı İş Kanunu,
b) Yetki, sorumluluk, ödül ve cezalar ile bunların uygulanması bakımından; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 1702 sayılı İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun, 4357 sayılı Hususi İdarelerden Maaş Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarına Terfi, Taltif ve Cezalandırılmalarına ve Bu Öğretmenler için Teşkil Edilecek Sağlık ve İçtimaî Yardım Sandığı ile Yapı Sandığına ve Öğretmenlerin Alacaklarına Dair Kanun ile 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, hükümlerine tabidir.
Ancak, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiillerin işlenmesi halinde bu kişilere kademe ilerlemesinin durdurulması cezası yerine brüt aylığından 1/4'ü ile 1/2'si arasında maaş kesim cezası, çalışma izni veren makam tarafından verilir. Tekrarı hâlinde ise göreve son verilir.
1702 sayılı kanuna göre meslekten çıkarılma veya 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre Devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren fiil ve hâllerin işlenmesi hâlinde, Bakanlığın görüşü alınmak suretiyle personelin görevine, izni veren makam tarafından son verilir.

Bu düzenleme, özel eğitim kurumları çalışanlarını sorumlulukları bakımından resmi kurum çalışanlarına eşitlemekte; hakları bakımından ise resmi kurum çalışanlarının gerisinde bırakmaktadır.

Özel Dershaneler Yönetmeliği

Yönetmelikte, öğretmenlerin hangi koşullarda çalıştırılacaklarına ilişkin belirlemeler 5580 kayılı kanuna bırakılmış olmakla birlikte, eğitim personelinin görevlerine ilişkin bir takım belirlemeler yapmaktadır. Özel Dershaneler Yönetmeliği, eğitim personelinin görev, yetki ve sorumluluklarını şu ifadelerle belirlemiştir:

(1) Eğitim personeli, kendilerine verilen dersin öğretiminden sorumludur. Eğitim personeli aşağıda belirtilen görevleri yapar:
a) Öğrenci başarısının artırılması, eğitimin nitelik ve kalitesinin yükseltilmesi için gerekli çalışmaları yapar.
b) Öğrencilerin devam takiplerini yapar, her derste işlenen konuları ders defterine yazıp imzalar.
c) Öğretmenler Kurulu toplantıları, zümre öğretmenleri kurulu toplantıları ile görevlendirildiği diğer kurul ve toplantılara katılır.
ç) Derslere hazırlıklı ve planlı olarak girer.
d) Derslerin dışında dershanenin eğitim, öğretim ve yönetim işlerine katkıda bulunur.
e) Öğrencilere öğrenimlerinde yardımcı olur ve rehberlik yapar, tutum ve davranışlarıyla örnek olur.
f) Planlandığı şekilde nöbet tutar.
g) Dershane mevzuatıyla ilgili bilgi edinir.
ğ) Ders yılı sonunda işlediği konular, yapılan etkinlikler, öğretimde karşılaşılan güçlükler ve çözümü ile ilgili bir rapor hazırlar ve zümre başkanına verir.
h) Görevinde müdüre, müdür yardımcısına ve zümre başkanına karşı sorumludur.
(2) Dershane öğretmenleri, resmi okullarda ders veremezler. Dershane öğretmenleri özel öğretim kurumlarında ders saati ücretli olarak derse girebilir. Ancak, bir haftada girebilecekleri toplam ders saati sayısı, mevzuatta belirtilen haftalık ders saat sayısını aşamaz.

Burada öğretmenlerin dersler dışında eğitim, öğretim ve yönetim işlerine katkıda bulunma ifadesiyle, dershane öğretmenlerinin çalıştırılmalarına esneklik kazandırılması mümkün görünmektedir. Yine dershane öğretmeninin resmi okullarda ders vermesi, bu yönetmeliğe göre mümkün görünmemektedir. Bu ifade, aynı zamanda resmi okullarda çalışan öğretmenlerin de özel dershanelerde çalışamayacakları anlamına gelmektedir. Ancak 5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, resmi okul öğretmenlerinin, toplam ders saatleri 30'u geçmeyecek şekilde dershanelerde çalışabilmelerine imkân vermektedir. 2007'den bu yana gözlenen

bu uygulama sayesinde, özel dershane sahibi girişimci, sigortası devlet tarafından karşılanan personelin özlük haklarına ilişkin sorumluluk taşımadan yalnızca ders saati ücreti ödeyerek maliyetini devlet desteğine dayalı sürdürebilmektedir. Bu durum, özel dershanelerde çalışan öğretmenlerin çalışma koşullarını daha da zorlaştırmakla birlikte, resmi okulları özel dershanelerin piyasasına çevirerek, etik sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu yasal düzenlemelerin yanı sıra "Özel Öğretim Kurumlarında Görevlendirilen Personelin Adaylık İşlemleri İle Sicil ve Disiplin Amirleri Hakkında Yönerge" gereğince yürütülen adaylık süreci, stajyerlik sürecinin bir sömürüye dönüşmesine neden olan adaylığı kaldırılması konusu 37. maddede şu şekilde belirlenmiştir:

> Adaylığın kaldırılması hususunda sicil amirlerinin olumsuz kanaat bildirmesi halinde, adayların uygulamalı eğitim programını bir defaya mahsus olmak üzere tekrarlamasına atamaya yetkili makam tarafından izin verilir.
> Bu durumda;
> a) Adaylık süresinin temel eğitim ve hazırlayıcı eğitim sonunda yapılan sınavlarda başarısız olan adaylar, bir sonraki eğitim programına alınmazlar. Adaylar, başarısız oldukları eğitim devresi bir defadan fazla olmamak üzere tekrarlattırılır.
> b) Bu tekrarlamalar sonucunda toplam adaylık süresi hiçbir şekilde iki yılı geçemez.
> c) Tekrarlanan eğitim devrelerinin sonunda başarılı olduğu tespit edilenlerin, bu maddenin 1'inci fıkrası hükümlerine göre adaylıkları kaldırılır.
> Adayın ikinci yıl aynı kurumda görev yapabilmesi için sözleşmesinin yenilenmesi gerekir. Aksi takdirde aynı kurumda adaya görev verilmez. Ancak, bir başka kurumca teklifinin yapılması halinde, adaya bir yıl daha görev verilir.
> İkinci yıl sonunda da başarısız olan adayların görevine son verilerek bir daha kurumlarda görev verilmez.

Adaylık konusu, dershane öğretmenlerine yönelik büyük bir sömürünün aracı olarak kullanılabilmektedir. İşverenler, dershane öğretmenlerini adaylıklarını kaldırmama tehdidiyle ucuz işgücü olarak çalıştırabilmekte; bu konudaki yasal düzenlemeyi de esnek çalıştırma biçimlerini yeniden üretmek, aday öğretmenden maksimum faydayı elde etmek için kullanabilmektedirler. Adaylık konusu ile ilgili yeni bir düzenleme, 20 Mart 2012'de *Resmi*

Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nde aday öğretmenlikle ilgili önceden var olan tüm düzenlemelerin kaldırılmış olmasıdır. Bu durum, çeşitli yayın organlarında özel öğretim kurumlarında adaylık sürecinin tümüyle kaldırıldığı ve mezun öğretmenin doğrudan asil öğretmen olarak işe başlayacağı şeklinde yorumlanmıştır.[31] Ancak üniversiteyi bitiren öğretmenin hiçbir adaylık sürecinden geçmeden doğrudan asil öğretmen olarak çalışma yaşamına girmesi, bu kez de eğitim niteliğine yönelik başka sorunları gündeme getirecektir.

Özel Dershane Öğretmenlerinin Örgütlenmesi

Türkiye'de Sendikalar Yasası'nın 60. maddesinde 28 işkolu tanımlanmıştır. Bunlar arasında 17 No'lu işkolu, "ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar" olarak belirlenmiştir (KN: 2821). Türkiye'de dershane öğretmenleri, 17 No'lu işkolu çalışanları olarak TÜRKİŞ'e bağlı Koop-İş, DİSK'e bağlı Sosyal-İş gibi sendikalar vasıtasıyla örgütlenebilmektedirler. Bunun yanı sıra dershane öğretmenlerinin sorunları, ücretli öğretmenler ve ataması yapılamayan öğretmenlerle iç içe geçmiş olduğu için, dershane öğretmenleri, bu gruplarla bir arada İGEP (İşsiz ve Güvencesiz Eğitimciler Platformu) ve EED (Eğitim Emekçileri Derneği) gibi farklı örgütler içinde de yer alma eğilimi göstermişlerdir. Bunlardan EED, doğrudan dershane öğretmenleri eliyle kurulmuş bir örgütlenme olması nedeniyle dikkate değerdir. 2006 yılında eğitim emek gücünün eğitilmesi, bilgi ve becerisinin artırılması yoluyla toplumun maddi üretkenliğinde dolaylı bir etki sağladığının altını çizen EED, proleterleşen öğretmenlerin her bölüğünün örgütlenmesi hedefiyle kurulmuştur. Dernek, dershanelerde grev dahil çeşitli mücadele biçimleri ortaya koyarak örgütlenmiş, en belirgin kazanımını 1 Mayıs tatilinde dershane emekçilerinin çalışmalarını zorlayan dershane sahiplerine karşı gerçekleştirmiştir. Toplumun pek çok kesiminde olduğu gibi öğretmenlerde de "proleter" kimlik bilincinin, sınıfsal farkındalığın artması, EED'yi, kendisini işçi sınıfının bir üyesi olarak gören güvencesiz öğretmenler ve kamu çalışanı öğretmenlerle birlikte yeni bir örgütlenme arayışına itmiştir. EED süreci, derneğin bu nedenlerle 2012'de kendisini feshederek, Eğitim-Sen (KESK) çatısı altında örgütlenme kararı

31. Bilgi için bkz. http://www.ogretmenlersitesi.com/haber/17516 (Erişim tarihi: 26.06.2012).

almasıyla sona ermiştir. Fakat bu oluşumlar da çok uzun ömürlü olamamaktadır. Kaldı ki, çalışmamızın başlangıcında faaliyetleri devam eden EED, çalışmamız tamamlanmadan kapanmıştır.[32]

Bu örgütlülük olanaklarına karşılık, Türkiye'de üniversite mezunu işsiz nüfus oranının yüksek olması, bu oranın büyük bölümünün de işsiz öğretmenlerden oluşması nedeniyle, özel dershanelerin kapısında iş bulmak için bekleyen her branştan çok sayıda öğretmen bulunmaktadır. Bu durum, dershane sahiplerine rasyonel biçimde hem nitelikli hem de örgütsüz öğretmen çalıştırma olanağı sağlamaktadır. Öğretmenlerin çalışma koşullarını belirleyen sözleşmeler de yıllık olarak yapıldığı için, dershane öğretmenlerinin sendikalara üye olmaları söz konusu olamamaktadır.[33] Dolayısıyla, daha işe alma aşamasında örgütlülüğü nedeniyle elenebileceğini bilen dershane öğretmenleri, konumları gereği örgütlülüğe sıcak bakmamaktadırlar. Bunda, dershanelerde çalışan genç kuşak öğretmenlerin örgütlülük ve mücadele bilincine sahip olmamalarının da etkisi bulunmaktadır.

Örgütlenme açısından bir başka engel ise, dershane öğretmenlerinin kimlik algısıyla ilgilidir. Memur sendikasında örgütlenme olanağı olmayan, çünkü memur olmayan dershane öğretmenleri, kendilerini işçi olarak da görmemektedirler. Dershane öğretmenlerinin öğretmenliğe ilişkin algıları, piyasa koşullarında kendini gösteren öğretmenlik biçimlerinden tümüyle ayrışmakta, dershane öğretmeni bu süreçte bir kimlik bunalımı yaşamaktadır. Bu çatışmalı koşullarda belli bir kimliğe aidiyet hissetmeyen dershane öğretmenleri, örgütlenmeye de soğuk bakmaktadırlar.

ÖZEL DERSHANE ÖĞRETMENLERİNİN SORUNLARI

Dershane gerçeğinin en çarpıcı boyutlarından biri, dershane öğretmenlerinin yaşantılarında saklıdır. Bu yaşantıların dershane öğretmenlerinin çalışma koşulları ve mesleki sorunlarıyla ilgili yol göstericiliğine başvurmak amacıyla Ankara'da beşi kadın ve beşi erkek olmak üzere dershane öğretmenleriyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan öğretmenlerin beşi, bir demokratik kitle örgütü ile organik bağları bulunan ve bu vasıta ile ulaştığımız

32. EED hakkındaki bilgiler, yazar tarafından EED üyesi Volkan Ördek'le yapılan görüşmede elde edilmiştir (Haziran, 2012).

33. Fatma Gök, "Üniversiteye Girişte Umut Pazarı: Özel Dershaneler", *Eğitim Bilim Toplum*, 2005, Cilt: 3, Sayı: 11, s. 106.

dershane öğretmenleri iken, diğer beşi herhangi bir demokratik kitle örgütü içinde yer almadıklarını ifade etmişlerdir. Bu açıdan görüşme yapılan öğretmenler, cinsiyetlerine ve demokratik kitle örgütleriyle olan bağlantılarına göre 2 ayrı gruba ayrılarak, buna göre kendilerine kodlar verilmiştir. Görüşme yapılan öğretmenlerin belirgin özellikleri ve kodlarına ilişkin liste, ekte verilmiştir.[34]

Yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular özetle şöyledir:

Öğretmenliği Bir Meslek Olarak Tercih Süreci

Görüşme yapılan dershane öğretmenlerinden ikisi, öğretmenliği çok küçük yaşlardan beri hedeflediklerini ve baştan beri bu mesleği istediklerini ifade ederlerken, bunlardan biri öğretmenliğin kutsal bir meslek olması nedeniyle bu mesleği seçtiğini belirtmiştir (E3-DKD3; K3-DKÜ2). Diğer öğretmenlerden özellikle meslekte yeni olanların okul masraflarını çıkarmak için öğrenciliğe başlarken öğretmenliğe de başladıkları (K3-DKÜ2; E2-DKD2; K4-DKÜ4); diğerlerinin de şartlar öyle gerektirdiği için ya da daha kolay bir tercih olduğu için mesleğe yöneldikleri anlaşılmıştır.

Öğretmenliğin bir meslek olarak seçilmesi sürecinde eğitimini finanse edebilmek için, daha öğrenciyken mesleğe başlayan genç öğretmenler, aslında öğrenciliğin değişen anlamını da gözler önüne sermektedir. Öğrencilerle olan paylaşımın duygusal bir tatminden uzaklaşarak teknik bir boyuta taşınmasıyla birlikte, öğretmenlik de bir anlam değişimine uğramıştır. Fakat burada dikkat çekici olan, bu dönüşümün öğretmen adaylarına da yansımış olmasıdır. Bu yeni durumda üniversite öğrenciliği, öğretmen adaylarının çok yönlü olarak kendilerini geliştirmelerini sağlayan bir süreç olmaktan çıkıp, çalışma yaşamında ucuz işgücü olmaktan kurtulmak için aşılması gereken bir engel haline gelmiştir.

İş Değiştirme Sıklığı

Görüşme yapılan öğretmenlerden yalnızca biri, özgün yapısı nedeniyle, çok iş değiştirmeyi sevmediği için, 10 yıllık meslek yaşamında iki kez kurum değiştirdiğini belirtmiş; fakat bu öğretmenin zaman zaman özel dersler vererek yaşamını sürdürdüğü ve

34. Bu araştırmanın bulguları hakkında daha önce yayımlanmış bir makale için bkz. Birgül Ulutaş, "Dershane Öğretmenlerinin Sorunlarına İlişkin Bir Çözümleme", *Kamusal Eğitim Eleştirel Yazılar*, Der: Nejla Kurul, Tuğba Öztürk, İhsan Metinnam, 2013, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013.

ailesinin durumunun iyi olması nedeniyle bir işe muhtaç olmadığı anlaşılmıştır (K1-DKD4). Bir başka öğretmen ise, 12 yıllık meslek yaşamında 4 dershanede çalıştığını, çok iş değiştirmediğini belirtmiş, bunun nedenlerini açıklarken kurum değiştirme taraftarı olmadığını, şu anda çalışmakta olduğu kurum kayıtsız olduğu için sigortasız çalıştığını, kimsenin arkasından konuşmadığı için sık sık kurum değiştirmek durumunda kalmadığını söylemiştir. Fakat aynı öğretmenin dershane yöneticileriyle olan ilişkilerini açıklarken kullanmış olduğu şu ifadeler, sık iş değiştirmeme nedeni konusunda da açıklayıcı görünmektedir:

> *... İdare ile bir sıkıntım yok. Çünkü işini yapıp gidersen idare sana bir şey söylemez. Yirmi saat dersin varken on saat de etüt yaparsan hoca sana bir şey demez. Yazılı çalışmasında ekstra ders yaparsan hoca sana bir şey demez. Ama bunları bir yapmaya gör, dershanedeki hocalarla, idareyle kesinlikle sıkıntı yaşayacaksın. Onlar da seni tutmaz zaten. Dönemin ortasıdır, şudur budur demez kapının önüne koyar zaten (K5-DKD5).*

Görüşme yapılan diğer öğretmenlerin de sık iş değiştirdiklerini, hemen hemen her yıl bir iş değiştirdiklerini ifade etmiş olmaları dikkat çekicidir. İş değiştirme sıklığının bu derece fazla olmasını, öncelikle her yıl yenilenen öğretmen kadrosunun işverenler için emek maliyetini düşürüyor olmasıyla açıklamak mümkündür. İşverenler öğretmenlerle 10 aylık sözleşmeler üzerinden çalışmaktadırlar. Çoğunlukla kayıtsız öğretmen çalıştırdıkları ve kıdem tazminatı gibi ödemeler yapmadıkları için de yaz tatilinin maliyetinden kurtulmaktadırlar. Yeni başlayan öğretmenin, bir önceki yıldan beri çalışan öğretmene göre pazarlık gücü daha düşük olabilmektedir. Özellikle de stajyer öğretmenlerin bir sonraki yıl stajyerliklerinin kalkması nedeniyle alacakları ücretin artış göstermesi istenmeyeceği için, stajyerliği kaldırılan öğretmenlerin işten çıkarılması ve yerine yine stajyer olan başka bir öğretmenin alınması da sık rastlanan bir tablodur.

Öğretmenliğe Yüklenen Anlam ve Dershaneler

Görüşme yapılan öğretmenlerin tamamı, öğretmenlik mesleğini özel bir anlamla tanımlamaktadırlar. Bu anlam kuşak yetiştirmeden, çocukları etkileme ve liderlik vasfından, yönlendirme imkânından kaynaklanan bir anlama karşılık gelmektedir. Kadın

öğretmenlerin büyük çoğunluğu, öğretmenliğin bilgi aktarma dışında öğrencilerin eğitilmelerine de katkı sağlama, onları hayata hazırlama işlevine vurgu yapmışlardır (K1-DKD4; K2-DKÜ1; K4-DKÜ4; K5-DKD5). Öğretmenlerin birkaçı hariç tamamı, dershane koşullarının, öğretmenliğe yükledikleri anlamı karşılamadığını ifade etmektedir. Öğretmenlerden biri (E3-DKD3) bunu maddi koşulların kötü olması ile açıklarken, demokratik kitle örgütleri ile organik bağı bulunan kimi öğretmenler konuya daha detaylı açıklamalar getirmişlerdir. Bu detaylı açıklamalardan biri, öğrenciliği boyunca stajyer öğretmenlik yapmış, üniversiteden yeni mezun olmuş olan kadın matematik öğretmenine aittir. Mesleğinin henüz çok başında olan öğretmenin, mesleki dejenerasyon nedeniyle hissettiği yıpranmışlık dikkat çekicidir:

> *Ben kendimi öğretmen olarak bile görmüyorum aslında. Yani dershanede sadece... Ya öğretmen aynı zamanda eğitendir, yani insanı şekillendirendir. Yani karşında bir çocuk var ve sen bunu şekillendiriyorsun, her anlamda şekillendiriyorsun; hayata bakış açısı anlamında, işte ben kendi adıma öyleyim, matematik anlamında... Hani biz şu anda dershanelerde sadece çocuklara matematiği ezberletiyoruz, matematik öğretmiyoruz bile. Yani keşke öğretebilsek, ben bunu... Ben bunu çok isterdim. Hatta bazen yapmaya çalışıyorum ama ilk tepki çocuklardan geliyor. Mesela ben neyin ne olduğunu anlatmaya çalışıyorum derslerde, yani "Çocuklar, evet bu formül var ama böyle, bu formül şuradan geliyor aslında, bakın biz bunu öğrenmiştik, bu bunun devamı", şeklinde anlatmaya çalışıyorum. "Ya hocam, hadi hadi bize formülü ver, zaten bizim çok vaktimiz yok sınavda, iki dakikada bi dakikada çözmemiz lazım bu soruyu, hani hocam, kısa kes!" Yani ilk tepkiyi çocuklardan alıyorsunuz zaten. Onlar da kendilerince haklılar, çünkü sistem bunu dayatıyor. Hızlı olmak zorundasın, belli bir müfredat var önünde, bunu yetiştirmek zorundasın, hani.. Ben şu an kendime gerçekten "ben öğretmenim" bile diyemiyorum. Değiliz çünkü, dershanelerde çalışanların hiçbiri değil. Sadece biz geçiyoruz, "Bu bu bu bu bu" diyoruz, "hadi çocuklar bunları ezberleyin" diyoruz, bitiyor bizim işimiz orada. Ve tabii ki karşılamıyor, yani, ben de bundan haz almıyorum açıkçası, ben ilkokuldan beri öğretmen olmaya can atan biri olarak, şurada 2003'ten beri hani çalışıyorum. Toplasanız dershanelerde çalıştığım süre altı yıldır, altı yılda bıktım diyebilirim yani (K3-DKÜ2).*

Bir diğer detaylı açıklama yine 2 yıldır dershanelerde çalışan erkek matematik öğretmeninden gelmiştir. Demokratik kitle örgütleriyle de bağlantı içinde bulunan öğretmen, eğitimin metalaşma boyutuna dikkat çekmektedir:

Ya, sistem şöyle olduğu için... Bilgi, bişeyin karşılığı olarak öğrenilir hale geldiği için ve o şeyin karşılığı da yani... Sınav için her şey öğrenilir hale geldiği için, benim yani o hayalini kurduğum düzlemden çok daha farklı bir düzlemde. Biz sadece bir şeyleri ezberletiyoruz öğrencilere, bir şeyler öğretmiyoruz, öğretmek gibi bir misyonumuz da yok, öğretmek gibi zamanımız da yok, bizden beklenen de bu değil zaten (E4-DKÜ3).

Dershane koşullarının öğretmenlerin mesleğe yükledikleri anlamı ne ölçüde karşıladığı konusunda, 1980'lerden itibaren bir değerlendirme yapmak için, o yıllardan bugüne dershanelerdeki değişime tanık olmuş fizik öğretmeni, bizlere fikir vermektedir. 1980 sonrasında devlet memurluğundan atılan ve bu nedenle dershanelerde çalışmaya başlayan öğretmen kitlesinin bir üyesi olarak konuyu yorumlayan fizik öğretmeni, öğretmenliği pozitif bilimlerin kazandırılması için bir misyon olarak görmektedir. Bu yönüyle dönemin pozitivist paradigmasını da temsil eden bu yorum, bilginin metalaşması bakımından dershanelerin nasıl bir işlevi temsil ettiğini de gözler önüne sermektedir:

Şimdi, biz 1980 öncesi bilimin tüm topluma yaygınlaşması için mücadele eden insanlardık. Ama çok gariptir ki, hani biraz önce de söyledim, 12 Eylül sonrası 1402'lik öğretmenler... Devletin kapısını kapattığı öğretmenler, maalesef özel sektörden karnını doyurmak zorunda kaldılar. Bunlardan bir tanesi de benim, şöyle veya böyle. Bu çerçevede bilginin tüm topluma yaygınlaşması için canını ortaya koyan, özgürlüğünü ortaya koyan insanlar, ne yazık ki bilgisini satmak zorunda kaldılar. Bu bizim bir çelişkimizdir. Ama hiçbir zaman da özel öğretime hayır diye bağırmaktan, mitinglerde slogan atmaktan da geri durmadık, işte biz bunu da yaptık. Varsın dershaneler kapansın, özel sektör kapansın, biz ekmeğimizi başka yerden de kazanırız, bu sömürü de burada sona ersin düşüncesiyle... Aradan şimdi yirmi beş, yirmi yıl geçti, hâlâ yaptığım işi içime sindirebilmiş değilim. Yani özel ders vermek, örneğin şimdi dershane öğretmenlerinin yaptığı işlerden bir tanesi.. İki saat çocuğa özel ders veriyorsunuz, bilginizi satıyorsunuz ve fiyatı şudur diyorsunuz. Bu bizim gerçekten dünyaya bakış açımızla uyuşan bir şey değil. Biz bu çelişkiyi hep yaşadık, bu olumsuzluğu hep yaşadık ve içselleştiremedik. Ama öğretmenliği seviyorum, bilimi seviyorum veya öğretmenliğin çok güzel bir tarafı var; insanlara bişey öğretebilmek. Tebeşiri alıp sınıfa girdiğim zaman, "Ya bu çocuklar buraya para verip geliyor" düşüncesi kesinlikle aklımdan geçmedi. Bilimi öğretebilmek, çocuklara düşünmeyi öğretebilmek, daha çok düşünmeyi öğretebilmek... Bilimin öyle bir işlevi var burada, sağlıklı düşünebilmeyi öğretebilmek. Öğretmenliğin temel işlevi bence öğrencilere sağlıklı düşün-

meyi öğretebilmek olmalı. Fen neye dayanıyor, gözleme dayanıyor, ölçmeye dayanıyor. Somut bilim diyoruz. Ha fizikte siyasi propaganda yapabilir misin? Felsefede olduğu kadar uygun değildir ama yeri geldiğinde de çocuklara düşündüklerimi söylemekten hiçbir zaman çekinmedim. Sınıfa girdiğim anda ben, çocuklara bilimi öğretmekten, bilime saygıyı öğretmekten, bilime sevgiyi öğretmekten öteye bir cümlem olmadı, bu da beni çok rahatlatmıştır. Belki bilinçaltımda bugüne değin 27 yıllık dershane piyasasındayım, hiçbir öğrencimle "Ya ben buraya para vererek geliyorum" havasını estirmedim. Diğer öğretmen arkadaşlardan dinlediğim olmuştur, yani işte ben buraya para vererek geliyorum, istediğimi yaparım gibilerden bir şey içerisine girenler de olmuştur ama ben rastlamadım. O ortamda da öğretmenlik gerçekten güzel, öğretmek gerçekten güzel, diyeceğim o, bu sorunuza.

Okul Karşısında Dershaneler, Dershane Karşısında Okullar

Dershane öğretmenleri, okul eğitiminde belli bir müfredata bağlı kalma zorunluluğu, sınıfların kalabalık olması, okul koşullarının yetersizliği nedeniyle eksiklikler olduğunu ifade etmişlerdir (E2-DKD2; E5-DKÜ5). Öğrencinin para ödediği dershanelerde öğretmenden yararlanmaya daha istekli oldukları; dershaneye istekli olma bakımından seçilmiş öğrencilerin geldiği, bu bakımdan dershanelerde öğretmenlik yapmanın daha kolay olduğu ifade edilmiştir (E2-DKD2; E5-DKÜ5). Okulda öğretmenlerin çoğunlukla kendilerini geliştirmedikleri, öğretme amacı gütmedikleri; okul öğretmenlerinin pratik yöntemlerden yoksun oldukları; dershane öğretmenlerinin okul öğretmenlerine göre daha istekli, daha özverili, öğrencisinin başarısını daha çok isteyen öğretmenler oldukları belirtilmiştir (E3-DKD3). Dershane öğretmenlerinin okul eğitimine tamamlayıcı pratik yöntemler göstermek olan rollerinin artık değiştiği, dershane eğitiminin okula takviye işlevini yitirip okulu talileştiren bir anlama büründüğü, okulların da dershaneleştiği, dershane öğretmenlerinin sorumluluklarının arttığı ve okulda verilemeyen eğitimi tamamladıktan sonra pratik yöntem verilebildiği ifade edilmiştir (K1-DKD4; E4-DKÜ3). Çocukların ve velilerin dershanede nasıl olsa konunun öğrenileceği algısıyla, okul eğitiminden bir şey alma kaygısı yaşamadıkları belirtilmiştir. Okulda eğitim verilmediği zaman velilerin okullardan hesap sormadıkları, okullardaki idealist öğretmenlerin de değişen öğrenci profili karşısında bir süre sonra yılarak ipin ucunu bıraktıkları, çocukların dershaneye boş geldikleri ve de dershanelerin

de ezberleterek kolay yoldan sınava hazırlamaya gayret ettiği ifade edilmiştir (K3-DKÜ2; E4-DKÜ3).

Dershanelerin devlet okullarını zayıflattığı, eğitime büyük bir darbe olduğu ve fırsat eşitliğini ortadan kaldırdığı yorumu da bu konuda dikkat çeken bir yaklaşımdır (K4-DKÜ4). Bu konuda çarpıcı bir analitik bakış, kadın kimya öğretmeninden gelmiştir:

> *...Okullarda eğitim olduğuna inanmıyorum. Dershanelerin kaldırılmasından bahsediyorlar. Dershaneler de kaldırılırsa zaten, yeni yetişen nesil o kadar zayıf bilgilerle geliyor ki, daha da kötü olacağını düşünüyorum. Şu anda bile çok kötü eğitim durumu. Üniversite sınavında geçen sene sıfır çekenlerle bu sene sıfır çekenlere baktığımızda on iki on üç binlik artış var. Bu da eğitimin ne kadar kötüye gittiğini gösteriyor, iyiye gittiğini değil (K5-DKD5).*

Bu yorumdan da anlaşılacağı üzere eğitimde başarı kavramı, ağırlıklı olarak çoktan seçmeli test başarısına indirgenmiş durumdadır. Çoktan seçmeli test tekniklerine yaslanmış bir sınav sisteminin eğitimde başarıyı ölçen nesnel ölçüt olarak işlemesi, yalnızca öğrenci ve velilerin değil, öğretmenlerin de algılarını biçimlendirmektedir. Bu durum dershane öğretmenlerinde okul eğitiminin sorgulanması, fakat bu sorgulamanın da yine sınav sistemi üzerinden gerçekleşmesine yol açmaktadır. Dershane müşterisi, yaptığı ödemenin karşılığı olarak görmek istediği sınav başarısı ile dershane arasında doğrudan; okul arasında ise dolaylı bir ilişki görmektedir. Bu da dershane öğretmenlerine bir baskı unsuru olarak yansımaktadır.

Dershane Yönetimi-Öğretmen İlişkileri

Yapılan görüşmeler sonucu, dershane yönetimi ile arasının her zaman iyi olduğunu belirten öğretmenlerin yanı sıra, dershanelerde yönetimle arasının hiçbir zaman iyi olmadığını ifade eden öğretmenler bulunduğu gözlenmiştir. Öğretmenler müdür, yönetici ya da patron diye adlandırdıkları dershane sahibi ile genellikle yüz yüze gelmemeye ve "muhatap olmamaya" çalıştıklarını, arada tampon konumdaki müdür yardımcıları ya da rehberlik servisi ile sorunlarını çözmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir (E2-DKD2; K2-DKÜ1). Öğretmenin yöneticilerle ilişkisinin, kaç öğrenci getireceği pazarlığı üzerinden belirlenmesi noktasına kadar varabilen bir para ilişkisi olduğu, yöneticilerin asla öğretmeni bir öğretmen

olarak görmedikleri, sadece bir para kazanma aracı olarak gördükleri belirtilmiştir (K3-DKÜ2). Dershanedeki yönetici-öğretmen ilişkisinin ticari bir ilişki olduğu, emeğini satan öğretmenle yönetici arasında işçi patron ilişkisinin üretildiği, her türlü işletmede olduğu gibi patronların işçisinden en fazla verimi almak isteyeceği, para ilişkisinin öne çıktığı bu ilişkide de insani bir ilişki üretmenin mümkün olmayacağı, sadece bir tarafın diğerini idare etmesine dayanan bir ilişki yaşandığı belirtilmiştir (E4-DKÜ3; K4-DKÜ4). Dershane yöneticilerinin yapılan anlaşmayı aşan derecede emek veren öğretmenlerle çalıştıkları, öyle öğretmenlerle de zaten sıkıntı yaşamadıkları belirtilmiştir (K5-DKD5).

Dershanelerde Öğretmenler Arasındaki İlişkiler

Dershane öğretmenleri, dershanelerde diğer öğretmenlerle olan ilişkilerin dershanenin ölçeğine göre değişkenlik gösterdiğini, küçük dershanelerde ilişkilerin daha iyi olduğu ve bazen öğretmenlerin birbirlerinin işlerini kolaylaştırıcı bile olabildiklerini fakat büyük dershanelerde özellikle branştaşlar arasında rekabetin dikkat çektiğini ifade etmişlerdir (E1-DKD1; E4-DKÜ3; K5-DKD5). Öğretmenlerin her zaman birbiri için rakip olduğu, öğretmenler arası dayanışma olmadığı, öğrenciye birbirlerini kötüleyecek, birbirine tuzak hazırlayacak kadar ileri gidebilen öğretmenlerin bulunduğu, bunda da sonraki yıl o kurumda devam etme kaygısının etkili olduğu belirtilmiştir (K3-DKÜ2; K4-DKÜ4; E4-DKÜ3; E5-DKÜ5). Yine öğretmenler, kendi branştaşı olmayan öğretmenlerle rekabet olmadığı için daha rahat diyalog kurabildiklerini de belirtmişlerdir (K2-DKÜ1; K3-DKÜ2; E5-DKÜ5).

Dershane Öğretmenlerinin Öğrencilerle Olan İlişkileri

Öğretmenlerin tamamı, öğrencilerle diyaloglarının çok iyi olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerden bazıları öğrencilerle olan ilişkilerini arkadaşlar arası ilişkiye; ağabey/abla-kardeş ilişkisine benzetmektedirler (E1-DKD1; E2-DKD2; K1-DKD3). Müdür tarafından korunan, dershaneye iyi para ödeyen öğrencilerin sorun yaratabildiği belirtilmiştir (K4-DKÜ4). Yeni kuşak öğrencilerin, mümkün olan en az emekle en yüksek sonucu almak istedikleri, dershaneye de sihirli bir değnek anlamı yükledikleri fakat öğretmenlerin yaklaşık 3 yıl boyunca dershaneye giden öğrenciyi derse motive etmekte bile güçlük yaşadıkları söylenirken müşteri

memnuniyeti anlayışı nedeniyle öğretmenin öğrenci karşısında çok güçsüz olduğu, öğretmenin öğrenciye karşı kendini koruyabileceği bir mekanizmanın bulunmadığı da belirtilmektedir. Veli, patron, öğrenci ve öğretmen diyalogunda herkesin beklentisinin öğretmen üzerine yoğunlaştığı, bunun da öğretmeni ezen bir ilişkiye dönüştüğü, dolayısıyla öğretmenin hem öğrenci hem veli hem de patronla olan ilişkisinin hiç de eşit olmayan bir ilişki olduğu ifade edilmiştir (E4-DKÜ4).

Dershanelerde İş Akdi

Dershane öğretmenleri, genellikle dershanelerle yaptıkları iş akdinin pek de anlamlı olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerden bir kısmı, kurumla ilişkileri iyi olduğunda iş akdinin gerektirdiğinden fazla çalışma yaptıklarını, bir kısmı da zaten dershanelerin iş akdinin gerektirdiğinden fazla çalışan öğretmenlerle anlaşmayı tercih ettiklerini ya da dershane yöneticisinin, istediğinde maaşı pazarlık unsuru yaparak, öğretmeni kendi isteğiyle ayrılmış gibi gösterip sözleşmeyi geçersiz kılabildiğini ifade etmişlerdir. Bu geçici çalıştırmalar nedeniyle de kıdem tazminatı gibi bazı yasal hakların bulunmadığı belirtilmiştir (E1-DKD1; K4-DKÜ4; K5-DKD5; E5-DKÜ5). Sözleşmelerin genellikle biri Bakanlığa gönderilmek üzere, diğeri de dershane ile öğretmen arasında olmak üzere iki ayrı sözleşme olarak uygulandığı, günde on üç saat, asgari ücretin altında ve yoğun çalıştırma gibi uygulamaların bu iki ayrı sözleşme sayesinde gerçekleştirilebildiği belirtilmiştir (K3-DKÜ2; K4-DKÜ4).

Öğretmenler genellikle kayıtsız çalıştıklarını, bu nedenle de sorun yaşadıklarında gidebilecekleri bir yer olmadığını ifade etmiş, dershaneler tarafından stajyerlik döneminde iki yıllık sözleşmeler ve buna karşılık gelen ağır tazminatlarla öğretmenin kuruma bağlandığını fakat stajyerliği kaldırılmış öğretmenler için on aylık sözleşme yapmanın tercih edildiği belirtilmiştir. Yapılan sözleşmeye göre yazın iki ay aylık almadıklarını, son aya denk düşen aylıklarını ise eğer önceden özellikle belirtilmemişse mutlaka alamadıklarını belirtmişlerdir (E1-DKD1; E3-DKD3; K3-DKÜ2). Günde on üç saat dershanede çalışan öğretmenin, ders saati dışında etüt ve özel ders görevleriyle çalıştırılmasının ücretlendirmede ve sigortalandırmada dikkate alınmaması, bu nedenle ayda dört gün çalışıyor gibi görünmesi (E2-DKD2)

öğretmenler tarafından dile getirilen sorunlar arasındadır. Bunların yanı sıra ücretini alamama, sigortanın yatmaması, sigortanın otuz gün üzerinden yatacağı söylenmiş olsa bile hiç değilse ilk aylarda sigortanın mutlaka eksik yatması veya hiç yatmaması gibi sorunlar, öğretmenler tarafından ifade edilmiştir (E3-DKD3; K2-DKÜ1; E4-DKÜ3). Ayrıca deneme süreci adı altında ücretsiz ya da (aylık 200 lira gibi meblağlarda) harçlık verilerek ve sözleşmesiz çalıştırmanın söz konusu olabildiği (K2-DKÜ1); tüm bu konular nedeniyle mahkeme süreçlerinin yaşandığı ve bu mahkemelerin yıllarca sürebildiği (K3-DKÜ2; K5-DKD5; E5-DKÜ5) de belirtilmiştir. Fakat özellikle büro tipi dershanelerin kısa ömürlü ve birkaç yılda bir başka bir işletmeye dönüşen kurumlar olmaları nedeniyle, özellikle bu kurumlarda çalışan pek çok dershane öğretmeninin, geriye dönük hak taleplerinin de mümkün olamadığı ifade edilmiştir (E4-DKÜ3).

Dershanelerde Aylık Ücret

Dershane öğretmenlerinin büyük bir kısmı, aldıkları ücretin temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmadığını ifade etmiş, bunların bir bölümü ailelerinin kazançları ya da kendilerine ait ek kazançlar sayesinde yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmişlerdir (E2-DKD3; K1-DKD4; K2-DKÜ1; K4-DKÜ4). Öğretmenler, kitap okuma, sinema-tiyatro-konsere gitme gibi kimi etkinliklerden yararlanamadıklarını, yararlanmak için ekonomik olanaklarının yeterli olmadığını fakat bundan ziyade vakitlerinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir (E3-DKD3; K3-DKÜ2; K5-DKD5). Hatta ders dışı zaman, dershane öğretmeni için yalnızca dinlenmeye ayrılmış bir zaman olduğu için, dershane öğretmenlerinin iyi tüketiciler olamadıkları ve bu nedenle de dershaneden alınan ücretin, eğer alınabiliyorsa yeterli olması gerektiği de söylenmiştir (E4-DKÜ3). 28 yıldır dershane sektörünün içinde bulunan fizik öğretmeni, önceleri dershane öğretmenlerinin maaşlarının oldukça iyi olduğunu fakat artık dershane öğretmeninin aldığı ücretin devlet okulu öğretmeninin maaşının çok altında kaldığını belirtmiştir (E5-DKÜ5).

Sağlık Haklarından Yararlanma

Sağlık haklarından yararlanma konusunda sigorta primlerinin az yatması nedeniyle sorunlar yaşanabildiği ifade edilmiş, bunu

telafi için, ek gelire sahip olan öğretmenlerden biri kendisinin ödediği özel sağlık sigortasına sahip olduğunu, bir diğeri ise babasının üstüne kayıtlı olduğunu belirtmiştir (E2-DKD2; K5-DKD5). Dershane öğretmenlerinin hasta oldukları halde çoğunlukla derse girmek zorunda oldukları belirtilmiştir (E3-DKD3). Bu durum, bir kadın öğretmen tarafından şu cümlelerle ifade edilmiştir:

Sigortam zaten vardı. O çok şey değil. İzin alma sağlık ihtiyacım olduğunda mesela bu sene, hani diyorum ya o benim yapımla da ilgili. Kışın kendime dikkat ederim. Şeyi düşünürüm çünkü: Benim gelmemem, derste geri kalmam demektir. Ben farklı düşünce yapısında bir insan olduğum için izin isteme ihtiyacı hissetmedim. Ben istemedim. Hissetmedim de ama alan arkadaşlar oldu, problem de hissetmedi (K1-DKD3).

Bu ifadeler, dershanelerde sağlık nedeniyle izin alma sorunu yaşamaktan çekinen öğretmenin, bu nedenle yöneticilerle karşı karşıya gelmemek ve dayanıklı gençlerin çoğunlukta olduğu dershane piyasasındaki pazarlık gücünü artırabilmek için, bilinçli ya da bilinçsiz biçimde kendisine bir savunma mekanizması geliştirdiğini düşündürmektedir. Bir başka kadın öğretmen, çalıştığı dershanede müdür yardımcısından izin alarak hastaneye gittiği halde müdür tarafından telefonla işe çağrıldığını, işten atılma korkusuyla acilen taksiyle işe dönmek zorunda kaldığını ve bunun için ödediği taksi ücretinin bile kendisine külfet getirdiğini belirtmiştir. Aynı öğretmen, sağlık nedeniyle izin alma konusunda maaşının kesilmesi tehdidiyle karşılaştığını söylemiştir (K4-DKÜ4). İzin alma konusunda başka bir kadın öğretmen de şunları söylemiştir:

...Bir kere izin almanız her zaman zorunludur. Yani ölmeyecekseniz o dershaneye gideceksiniz. Yani ölmüyorsan gelebilirsin arkadaşım, gözüyle bakıyor yani. Hani, çok izin alma gibi bir lüksümüz olmuyor bizim dershanede. Ama tabii ki çok rahatsızsanız da, artık mecbur kalıyorlar, yani ders yapamaz hale geliyorsun. Ancak o zaman. Yani seni görmesi lazım, telefonda inanmaz buna asla, hani sen arayıp telefonda "Ben hastayım gelemeyeceğim, hastaneye gidiyorum" desen inanmaz. Sen gideceksin oraya kadar, o seni görecek, evet sen hastasın diyecek, izin verecek, sen hastaneye gideceksin, hastane de zaten hani biliyorsunuz, asgari ücretten yatıyor sigortamız. SSK'ya gidiyorsunuz işte devlet hastanelerine gidiyorsunuz. Devlet hastanelerini anlatmama gerek var mı bilmiyorum saatlerce sıra bekliyorsunuz. Artık bir de bu son şeye göre, ya sürekli eczaneye

gittiğimde bana masraf çıkıyor ya, ben bir ilaç almaya gidiyorum, bilmem ne muayene parası diye benden geçen gün birikmiş mi ne olmuş, 140 lira para istediler yani. Hani bu sağlık sektörünün de geldiği son noktalar belli. Hani eskisine göre sanırım daha az sıra bekliyoruz, ama daha fazla ücret ödüyoruz. Yani ben öyle hissediyorum şahsen (K2-DKÜ1).

Sağlık haklarından yararlanma konusunda, kayıtsız bir dershanede çalışan ve sigortası yatmayan bir başka öğretmen şu sözleri söylemiştir:

Sigortam yatmadığı için sağlık haklarımdan yararlanamıyorum. Ama şöyle bir örnek vereyim: Bir arkadaşımız var, eşi hamile. Sigortası yatmadığı için ve doğum çok masraflı bir olay olduğu için altı ay hamile iken iki aylık olsun bir işe başladı eşi. Çünkü kendi üzerinden sigorta yaratma şansı yok ve altı aylık hamile iken işbaşı yaptı (E4-DKÜ3).

Genellikle genç öğretmenler üzerinden döndürülen dershane piyasasında "sağlıklı olmak", daha işe başlarken dershane patronunun ön koşulu olarak algılanmakta, yıl içinde çalışamayacak ölçüde rahatsızlanan öğretmen, öncelikle patronun gözünde değersizleşmenin kaygısını yaşamaktadır. Sağlık hakları bakımından nasıl bir konumda olduğunun muhakemesi, öğretmenin pazarlık gücünü kaybetme kaygısının çok daha gerisinde kalmaktadır. Burada kadın öğretmenlerin çocuk sahibi olma sürecinden kaynaklı olarak sahip olmaları gereken izin hakları da işe alma süreçlerinde hesaplanan ve kadın öğretmenin "maliyetine katlanmak" zorunda kaldığı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Stajyer Dershane Öğretmeni

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde stajyerlik kavramının, günümüz piyasa koşullarında anlam değiştirdiği anlaşılmıştır. Buna göre stajyerlik, geçmişte işi öğrenme, iş başında yetişme gibi amaçlarla, üniversitenin bitmesinden sonra başlayan ve bir yıl süren bir süreçtir. Fakat günümüzde stajyerlik sahip olduğu bu anlamı yitirmiş, dershaneler açısından öğretmeni en ağır koşullarda ve en ucuz biçimde çalıştırmanın bir aracı haline gelmiştir. Yeni anlamıyla stajyerlik, öncelikle öğretmen adayının üniversiteye başlamasıyla birlikte başlayabilen ve üniversite bitiminden sonra da bir süre devam edebilen, bu nedenle yıllarca süren bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Stajyerlik ayrıca derse girme ve

diğer sorumlulukları üstlenme bakımından kadrolu öğretmenden farksız, ancak alınan ücret bakımından yaklaşık olarak üçte bir ya da dörtte bir oranında fark edebilen, kimi zaman asgari ücretin altında ücretlendirme koşullarına tabi olan bir statü olarak dikkat çekmektedir. Stajyerliğin, öğretmenlerin yaşantılarında somutlaşan anlamı, bardak yıkama, dizgide kitap zımbalama, temizlik yapma gibi işleri de gerektiğinde üstlenmeleri üzerinden kendini göstermektedir. İki yıl içinde stajyerliği kaldırılmadığı takdirde stajyer öğretmenin, başka bir işyerinde iş bulması olanaksız hale gelmekte ve mesleki itibarı zedelenmektedir; ya da bu bilgi aracılığıyla stajyerlik statüsünün bir tür sömürüye dönüştürülmesi mümkün hale getirilmektedir (K2-DKÜ1; K4-DKÜ4).

Dershane Öğretmeninin Sınıfsal Konumu ve Örgütlenmesi

Dershane öğretmenleri, sınıfsal aidiyetlerini orta sınıf, orta ve orta üst sınıf, orta sınıfın altında, işçi sınıfı, emekçi sınıfı, en alt sınıf gibi sözcüklerle açıklamışlardır. Politik faaliyetlere katılım ve örgütlülük konusuna kimi öğretmenler çok sıcak bakmadıklarını ifade ederlerken, kimi öğretmenler de kendi siyasi anlayışına paralel olmayan bir dershanede çalışmayı tercih etmeyeceğini ama politik konuları da işine karıştırmadığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra dershane sektöründe öğretmenler arasında birlik olamadığı için örgütlülüğün olanaksızlığı, herhangi bir dernek ya da demokratik kitle örgütüne üye olunmasa bile öğretmenlerin kendi içinde yönetime karşı oluşturacakları birlikteliğin bile sert tepkilerle karşılandığı belirtilmiştir (K2-DKÜ1; E5-DKÜ5; K5-DKD5; E4-DKÜ4). Bunun yanı sıra dershane öğretmenlerinin kendilerini nereye koyacaklarını bilemedikleri için de örgütlenemedikleri, örgütlenmekten korktukları ifade edilmiştir (K3-DKÜ2; E5-DKÜ5). Onaylanmayan bir politik kimlik taşıyor olmanın Cemaat dershaneleri dışındaki bir dershanede sorun yaratmayacağı, fakat bu politik kimliği öğrencilerle paylaşmanın dershaneler açısından onaylanan bir durum olmayacağı belirtilmiştir (E4-DKÜ3). Bazı dershanelerde öğretmenler odası yerine zümre odalarının bulunmasının, öğretmenlerin bir arada bulunmasının bir dayanışma yaratacağı endişesinden kaynaklandığı da yapılan yorumlar arasındadır (K4-DKÜ4). Bir dershane öğretmeninin ağzından dershane öğretmeninin apolitikleşmesi, şu sözcüklerle ifade edilmiştir:

Apolitikleşme, eğer kendi yaşamına seyircileşmekse, sadece yaşayan insanlar olarak öğretmen arkadaşlarımın da kendi yaşamlarına seyircileştiğini görüyorum. Çünkü hayat çok hızlı yaşamamızı zorunlu kılıyor, hızlı yaşayınca da bunun doğal sonucu olarak apolitikleşiyoruz (E4-DKÜ4).

Dershanelerden emekli olmuş fizik öğretmeni (E5-DKÜ5) dershane öğretmenlerinin zamanında Öz-Der çatısı altında oluşturdukları örgütlülüğün, Türk-İş'e bağlı Koop-İş'te sendikalaşması nedeniyle örgütlülüğün zarar gördüğünü, bunun yerine Sosyal-İş'te sendikalaşma olsaydı, örgütlenme açısından sonuç alınabileceğini düşündüğünü belirtmiştir.

Dershane Öğretmeninin Geleceğe Bakışı

Emekli olmuş bir öğretmen ile emekliliği yaklaşmış başka bir öğretmen haricinde görüşme yapılan tüm öğretmenler, gelecek kaygısı yaşadıklarını, gelecek için plan yapamadıklarını, günü kurtarmaya çalıştıklarını, KPSS'ye hazırlanıp memur olmak ve özel sektörden kurtulmak ve daha güvenceli çalışmak istediklerini, mecbur oldukları için dershanede çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra dershanede çalışırken KPSS sınavına hazırlanmanın çok zor olması nedeniyle zaman zaman işi bırakıp sadece sınava hazırlanmayı düşünen, bu düşüncesini eyleme geçirmiş olan ama bu gayretine ve iyi bir puan almış olmasına rağmen atanamadığı için umutlarını kaybeden, eğitim aldığı alanda atanma şansı hiç bulunmadığı için keşke eğitim almasaydım diye söylenen öğretmenler de bulunmaktadır.

Sonuç

Özel dershanelerde çalışan öğretmenlerin sorunları, neoliberal politikalar ve buna bağlı olarak gelişen esnek istihdam sorunlarından bağımsız düşünülemez. Türkiye'de neoliberal dönüşümün kırılma noktası olarak görülebilecek olan 1980 askeri darbesi ve ardından gelişen süreçte, önceleri MGK hükümetlerinin eğitimin kamburu olarak gördükleri ve ortadan kaldırmaya hazırlandıkları özel dershaneler, 1980 sonrası siyasi atmosferi yerleştikten sonra, Özal döneminde kesin olarak meşru hale getirilmiş ve bir devlet politikası olarak tüm özelleştirme uygulamalarıyla birlikte desteklenmiştir. Eğitimde dış kaynaklı kredilerin yaygınlaşmasıyla birlikte uluslar arası alanda Türkiye'nin pazarlık gücünü düşüren

kayıtsız ekonomi, dershanelerin de sorgulanmasına yol açmış; bu nedenle de son yıllarda dershanelerin kaldırılması, özel okullara dönüştürülmesi, örgün eğitime entegre edilmesi gibi politik girişimler yeniden gündeme gelmiştir.

1990'ların sonlarına kadar devlet memuru öğretmenlere göre kazançları çok daha iyi durumda olan özel dershane öğretmenleri, bu tarihlerden sonra Türkiye'nin yaşadığı liberalizasyon sürecinin eğitimi de etkilemesi nedeniyle günden güne güç kaybetmeye başlamış ve esnek çalıştırma biçimleriyle yüz yüze gelmişlerdir. Bu süreçte, dershane piyasasının kimi işveren birliklerinin, dershane öğretmenlerinin olumsuz çalışma koşullarını getiren piyasayı belirlediğini de söylemek mümkündür. Bu çerçevede dershane öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar, özlük haklarıyla ilgili olabildiği gibi, eğitime ve öğretmenliğe verdikleri anlamın piyasa koşullarında tümüyle değişmiş olmasından da kaynaklanmaktadır.

Dershane öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde, çalışmadan kaynaklı olarak ücretini alamama, geç alma, on aylık sözleşmelerle çalıştırma, sonraki yıl aynı kurumda kalacak olsa bile temmuzda istifa ettirilip eylülde yeniden başlatılma ve bu nedenle kıdem tazminatı ve sigorta gibi haklarından yararlanamama, asgari ücretin altına düşebilen düşük ücretli çalıştırılma, tam zamanlı çalıştıkları halde yarı zamanlı çalışma prosedürüne tabi olma, sigortalarının yatmaması, eksik yatması, sağlık nedeniyle işverenden izin alamama, çok iş değiştirme ve güvencesizlik, geleceği görememe, yaşamını sürdürmek için ailesinin maddi desteğine muhtaç olma, gerek maddi olanaksızlıklar gerekse vakitsizlik nedeniyle tatil, kitap okuma, konser-tiyatro-sinemaya gitme gibi sosyal olanaklardan yararlanamama, mesleki yozlaşma, öğretmenliğe yükledikleri anlamın çalışma koşullarında karşılanamaması, okul eğitiminin günden güne kötüye gitmesi nedeniyle karşılaştıkları öğrenci profilinin kendilerini günden güne daha fazla zorlaması, dershane koşullarında işverenlerle tek taraflı bir idare etme ilişkisini, işçi/patron ilişkisini üretiyor olma, meslektaşları ve özellikle de branştaşlarıyla rekabet içinde olma ve bundan kaynaklı kimi manevralarla karşılaşma, yaşadıkları sorunlarda yıllar süren mahkeme süreçlerinde geriye dönük hak talep etmelerinin zorlukları, apolitikleşme, geleceğe ilişkin umutlarını yitirme gibi pek çok sorun dile getirilmiştir. Bu sorunların yanı sıra stajyerlik ku-

rumunun, değişen piyasa koşullarında ciddi bir sömürü aracı olarak kullanıldığı ve öğretmenlerin çalıştırılmasına büyük oranda esneklik kazandıran bir sisteme dönüştüğü anlaşılmıştır. Yeni görünümüyle stajyerlik, işveren için üçte bir ya da dörtte bir oranında ucuz işgücü sağlayabilen, öğretmenlik dışında temizlik, dizgi, fotokopi gibi pek çok başka işte çalıştırılabilen, dersi ya da görevi olmasa bile günde 13 saate kadar kurumda tutulabilen, yaşlarının da genç olması nedeniyle tüm bu koşullara dayanabilen çalışanlar olarak görülmektedir.

Dershane öğretmenlerinin sorunları, temel olarak bugün esnek çalışma koşullarından ve güvencesiz çalıştırılan, işsiz bırakılan diğer eğitim emekçilerinin sorunlarından kopuk değildir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında küresel ekonominin getirdiği ve beyaz yakalı işgücü de dahil olmak üzere tüm emek süreçlerini etkileyen esnek çalıştırma koşullarından ayrı düşünülemez. Sınav sisteminin kamburu olması nedeniyle öne çıkan özgün koşulları değişse de dershaneler, eğitim çalışanlarını ezen liberal araçlardan yalnızca biridir. Haliyle tüm eğitim çalışanlarının olduğu gibi, dershane öğretmenlerinin sorunlarının çözümü, hiç değilse sorunlarının dikkate alınması için, örgütlü mücadelenin büyük bir önemi bulunmaktadır. Hatta bu örgütlenme olanaklarının tüm iş kollarında esnek istihdam biçimlerinden kaynaklı sorunlarla birlikte düşünülmesi, kimi ortaklıklar ve ayrım noktaları üzerinden ortaya konulması elzem hale gelmiştir.

Kaynakça

Akgündüz, Mehmet M., "Dershanelerin Anlam ve Değerine İlişkin Bir Çözümleme (Ankara İli Çankaya İlçesi Örneği)," Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Ankara, 2009.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2009.

Arslan, Mehmet, "Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yarası – Yükseköğretime Geçiş", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, Sayı: 16, Yıl: 2004/1, s. 37-51.

Bayram, Gülçin, "Öğretmenlerin İstihdam Biçimi Farklılıkları ve Yarattığı Sorunlar: Ankara'da Çalışan Sözleşmeli ve Ücretli Öğretmenlerin Görüşlerine Dayalı Bir Araştırma", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Ankara, 2009.

Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2012.

Buyruk, Halil, "Yükseköğretime Geçiş Sorunsalı", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 26, Bahar, 2009, s. 69-88.

Demir, Nacar, "Eğitimde Esnek Çalıştırma Biçimlerinin Öğrenme Ortamına Yansımalarının Çözümlenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Ankara, 2010.

Duru, Ümit, "Ankara Şehrinde Dershanelerin Dağılışı", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara, 2007.

Eğitim Emekçileri Derneği (EED), "Dershane Öğretmenleri", *Eğitim Emekçileri Kurultayı 28-29 Ocak 2008*, Ankara: Eğitim Emekçileri Derneği, 2008.

Gök, Fatma, "Üniversiteye Girişte Umut Pazarı: Özel Dershaneler", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 11, 2005, s. 102-109.

Güler, Birgül, "Devlet Personel Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme (2) Türkiye'de Temel Personel Politikalarının Evrimi", *Amme İdaresi Dergisi*, 21/2 Haziran, 1988, s. 68-83.

Kaygısız, İbrahim, "Tek Aşamalı Sınav Dershane İşyerini Değil, Dershane Emekçisini Vuruyor", *Eğitim ve Yaşam Dergisi*, Yaz-Güz 1998 (e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/191.pdf)

Kazgan, Gülten, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.

Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974.

Kurul, Nejla, *Eğitim Finansmanı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002.

Makal, Ahmet, "Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye'de Çalışma İlişkileri", *Sosyal Siyaset Konferansları, 47. Kitap*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 2004, s. 123-171.

MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2006-2007*, MilliEğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2007.

MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008*, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008.

MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2008-2009*, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2009.

MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2009-2010*, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2010.

MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2010-2011*, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2011.

MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2011-2012*, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2012.

MEB, *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2012-2013*,Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2013.

Özoğlu, Murat, Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle *Yüzleşmek*, SETA Yayınları, Ankara, 2013.

Özsoy, Seçkin, "Demokrasi Eğitiminin İmkânsızlığı Üzerine", *Uluslar arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Bildirileri, 20-21 Mayıs 2004*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Çanakkale, 2004.

"Sendikalar Kanunu", Kanun No: 2821. http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/609.html

Sezen, Seriye, *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1999, No: 293.

Tanrıkulu, Duygu, *Türkiye'de Yükseköğretime Erişim: 2025 Yılında Yükseköğretim Talebi Karşılanabilecek mi?*, SETA Yayınları, 2011.

TED (Türk Eğitim Derneği), *Hayat 195 Dakika mı?*, Türk Eğitim Derneği, Ankara, 2006.

Ulutaş, Birgül, *Dershane Öğretmenlerinin Sorunlarına İlişkin BirÇözümleme, Kamusal Eğitim Eleştirel Yazılar*, (Der: Nejla Kurul, Tuğba Öztürk, İhsan Metinnam), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013.

Ünal, Işıl vd., *Eğitimde Toplumsal Ayrışma*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010.

Yıldız, Cengiz, "1980'lerin Eğitim Politikalarının Özel Dershanelere Etkisi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Yılmaz, Kürşad, "Özel Dershane Öğretmenlerinin Örgütsel Güven Düzeyleri İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 2009, Cilt:15, Sayı: 59.

Ek1. Görüşme Yapılan Dershane Öğretmenlerine Ait Kodlama ve Bilgiler

1) (E1-DKD1) Halen bir özel dershanede matematik öğretmeni görevinin yanı sıra idari görevle çalışmaktadır. 2004 yılı ODTÜ Matematik bölümü mezunu. Erkek, bu güne kadar herhangi bir demokratik kitle örgütü ile irtibatı olmamış.
2) (E2-DKD2) Halen bir özel dershanede matematik öğretmeni olarak çalışmaktadır. 2009 yılı mezunu fakat üniversiteye başladığı yıldan beri dershanelerde matematik öğretmeni olarak çalışıyor, sekiz yıllık dershane öğretmenliği deneyimi var. Erkek, bu güne kadar herhangi bir demokratik kitle örgütü ile irtibatı olmamış.
3) (E3-DKD3) Halen bir özel dershanede fizik öğretmeni olarak çalışıyor. Dokuz yıllık dershane öğretmenliği deneyimi var. Erkek, herhangi bir demokratik kitle örgütü ile organik bağı bulunmamaktadır.
4) (E4-DKÜ3) Halen bir özel dershanede matematik öğretmeni olarak çalışıyor fakat görüşme yapıldığı tarihte sınav haftası olduğu için sözleşmesi sona ermiş. Bu nedenle işsiz, sonraki yıl aynı dershane ile çalışmayacağı kesinleşmiş. 2008 yılı mezunu, 2 yıldır dershanelerde öğretmen olarak çalışıyor. Erkek, Eğitim Emekçileri Derneği kapanmadan önce dernek çatısı altında dershane öğretmenlerinin koşulları

ve hakları için örgütlü mücadele içinde aktivist olarak yer almış.

5) (E5-DKÜ5) Dershane öğretmeni olarak emekli olmuş fakat dershanelerde fizik öğretmeni olarak çalışmaya devam ediyor. 28 yıldır dershane öğretmeni. Dershane dışında herhangi bir kurumda öğretmenlik yapmamış. Meslek yılları boyunca kendisinin de ortağı olduğu dershanelerde de dershane sahibi konumunda çalışmış. Erkek, ÖZDER üyesi.

6) (K1-DKD4) Halen bir dershanede kimya öğretmeni olarak çalışıyor. 18 yıl önce üniversiteden mezun olmuş, 10 yıldır dershanelerde çalışıyor. Kadın, bugüne kadar herhangi bir demokratik kitle örgütü içinde yer almamış.

7) (K2-DKÜ1) Halen bir yabancı dil kursunda İngilizce öğretmeni olarak çalışmaktadır. 2009 Bilkent İngilizce Öğretmenliği mezunu. Kadın, Eğitim Emekçileri Derneği ile organik bağları bulunmaktadır.

8) (K3-DKÜ2) Halen bir dershanede matematik öğretmeni olarak çalışmaktadır. Hacettepe Matematik bölümü 2011 mezunu fakat üniversiteyi çalışmak zorunda olması nedeniyle 8 yılda bitirmiş. Öğrenciliğe başladığından beri özel dershanelerde matematik öğretmeni olarak çalışmaktadır. Kadın, Eğitim Emekçileri Derneği sürecinde aktif olarak yer almış.

9) (K4-DKÜ4) Dershanelerin yanı sıra ücretli öğretmen olarak Bakanlığa bağlı resmi okullarda ücretli öğretmen olarak çalışan coğrafya öğretmeni. A.Ü. DTCF Coğrafya Bölümü 2006 mezunu. Kadın, bir çocuk annesi. Eğitim Emekçileri Derneği ile organik bağları var.

10) (K5-DKD5) Halen bir dershanede kimya öğretmeni olarak çalışıyor. A.Ü. Kimya Bölümü 1999 mezunu. Özel dershanelerin yanı sıra tıbbi cihaz satışı gibi işlerde çalışmış. Kadın, herhangi bir demokratik kitle örgütü ile bağlantısı bulunmamaktadır.

Özel Dershanelerde Kayıtdışı Çalışanlardan Bir Kesit: Öğrenci-Öğretmenler

Özlem Irmak Balkız

GİRİŞ

Özel dershaneler piyasa ekonomisi koşullarında doğan, neoliberal ekonomi politikalarıyla da serpilip büyüyen bir sektör durumundadır. Daha önceki dönemlerde kamusal eğitime paralel şekilde takviye edici kurum olma vasfıyla dershaneler, neoliberal çağda kamusal eğitimdeki aksaklıkların artışıyla birlikte eğitim sisteminin asli aktörleri durumuna gelmişlerdir. 1980'lerden bu yana sayısal olarak (dershane-öğretmen-öğrenci sayısı) büyük bir gelişme kaydederek sektörleşen dershaneler, rekabet ve piyasa odaklı bir zihniyetin ve eğitim sisteminin yeniden üretiminde etkili olmuştur. Bu bakımdan dershanelerin hem ekonomik hem de politik temelde tartışılması önem arz etmektedir.

Son günlerde dershanelerin kapatılması-dönüştürülmesine ilişkin tartışmalar, ekseriyetle Cemaat-Hükümet gerginliği, fırsat

eşitliği-eşitsizliği ve serbest girişimin engellenmesi bağlamında yürütülmektedir. Ancak dershanelerin sosyal eşitsizliklerin derinleşmesinde ve kamusal eğitimin niteliksizleşmesinde oynadığı rol tartışma dışında kalmakta ya da göz ardı edilmektedir.[1] Burada tartışmaya açılması gereken bir diğer husus ise bizzat dershanelerdeki emek sürecidir. Esnek, güvencesiz, ağır iş yüküne tabi, düşük ücretlerle ve kayıt dışı istihdam edilen dershane öğretmenleri, montaj bandını andıran koşullarda, yoğun bir emek sömürüsüne maruz kalarak çalışmaktadırlar. Ekonomik sömürü ve sosyal istismarın görünürlüğünü engellemek için emek sürecinin bölündüğü dershanelerde, branş öğretmenleri dışında kayıt dışı istihdam edilen bir çevresel işgücü grubu da mevcuttur. "Öğrenci-öğretmenler" olarak nitelendirdiğimiz bu grup, üniversitelerin farklı bölümlerinde öğrencilikleri devam eden ve mezun konumda olmayan kişilerden oluşmaktadır. Anlaşılabileceği gibi bu gruba giren kişiler, mezun olduğu halde dershanelerde "stajyer öğretmen" statüsünde çalışan öğretmenler grubuna da dahil değildir. Dolayısıyla bu kişilerin dershanelerde öğretmen olarak çalışmaya dönük hukuki ehliyetleri de yoktur. Bu yüzden bu kişiler dershanelerde kayıt dışı konumda çalıştırılmaktadır. Bu açıdan araştırmamızda bu grubu tanımlamak için "öğrenci-öğretmen" ibaresini kullanmayı uygun gördük.

Hukuki statüleri bulunmasına rağmen dershanelerde çalışan öğretmen ve stajyer öğretmenlerin sosyo-ekonomik sorunlarıyla ilgili araştırmalar bulunduğu halde dershane piyasasında öğrenci-öğretmen konumunda çalışan ve Türkiye'de sayıları bir hayli fazla olan bu grupla ilgili hemen hemen hiçbir araştırmanın yapılmamış olması dikkat çekicidir. Bu boşluğu doldurmak için biz de bu grubun sosyo-ekonomik özellikleri, çalışma koşulları, ücret ve iş güvencesi koşullarına dair birtakım ipuçları elde etmeyi amaçladık ve bu doğrultuda bir alan araştırması gerçekleştirdik.

Bu çalışanlar grubunun içinde bulunduğu koşulları netleştirmek, özel dershanelerde emek sömürüsü ve sosyal istismar mekanizmalarının göz ardı edilen boyutlarını görünür hale getirmek amacıyla, elinizdeki çalışmanın ilk bölümünde konuyla ilgili teorik tartışmalara yer verilmiş, ikinci bölümde ise yürüttüğümüz alan araştırmasının bulguları değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

1. Kemal İnal, "Çocuklar Unutuldu", *Radikal İki*, 01.12.2013.

NEOLİBERAL POLİTİKALAR VE EĞİTİM

1980'li yıllardan bugüne, otuz yıllık süreçte neoliberal söylem ve uygulamaların en çok etkilediği alanlardan biri olan eğitim, tartışma gündemindeki yerini korumaktadır. Bu çerçevede eğitimde özelleştirme, kamusal eğitime karşı özel eğitimin/özel eğitim kurumlarının yükselişi, eğitim hizmetlerinin metalaş(tırıl)ması ve ticarileşmesi, eğitimde satıcı-müşteri ilişkilerinin kurumsallaştırılmasına dönük gayretler, yakın dönemde en çok tartışılan konular arasında yer almıştır.

20. yüzyıl boyunca devletin asli görevlerinden biri sayılan eğitimin bir kamu hizmeti olarak sunumu aslında yakın bir geçmişe uzanmaktadır. Eğitimin kitlesel tarzda ve kamusal temelli sunumu Avrupa ve Kuzey Amerika'da 19. yüzyılda gelişim göstermiştir. Daha önceki dönemlerde yüksek sınıflara mensup ailelerin çocukları yerel düzeydeki eğitimden ancak özel eğitim ya da özel dersler biçiminde ve önemli bir maliyet karşılığında pay alabilmişlerdir. 19. yüzyıl boyunca çeşitli sıkıntılarla karşılaşılsa da eğitim, ailenin sorumluluğundan çıkmış, devletin görevi haline gelmiştir.[2]

20. yüzyılda eğitim kalkınmanın bir ön koşulu olarak görüldüğü için eğitimin iktisadi yönü ön plana çıkmış, dönemin ekonomik kalkınma ideolojisi eğitim politikalarına hâkim olmuştur. İktisadi bir söylem temelinde eğitim, bir nevi "beşeri sermaye oluşturma" faaliyeti şeklinde değerlendirilmiş ve geleceğe bir yatırım olarak görülen eğitimin, topluma üretken üyeler kazandıracağı ileri sürülmüştür. 1960'lar ve 70'lerde hâkim olan Keynesci ekonomi politikalarının da etkisiyle Batılı hükümetler, beşerî sermayeye katkıda bulunacağı düşüncesiyle sağlık ve eğitim gibi sosyal alanlara yatırım yaparak toplumun tüm üyelerinin eğitime katılmasını ve onu desteklemesini sağlamaya girişmişlerdir. Eğitimin bir insan hakkı olduğu ilan edilmiş ve tüm yurttaşlar için eğitime koşulsuz erişimin önemi vurgulanmıştır. Buna göre, eğitimin kamusal sunumu, ideal olarak ücretsiz olmalı ve sosyo-ekonomik kökenleri dikkate alınmaksızın tüm yurttaşlar için eşit fırsatlar yaratmalıdır.[3]

2. S. Hartmann, "The Informel Market of Education in Egypt, Private Tutoring and Its Implications", *Working Papers*, Johannes Gutenberg Universitat, Department of Anthropology and African Studies, 2008, Nr. 88, s. 14-15.

3. B. Davies ve P. Bansel, "Neoliberalism and Education", *International Journal of*

21. yüzyıla girerken devlet ve eğitim arasındaki ilişki, küreselleşme süreci ve neoliberal dönüşümlere bağlı olarak değişmiştir. 1970'lerde girdiği krizden 80'lerde bilgi toplumu/ekonomisi ekseninde yeniden yapılanarak çıkan kapitalist sistem, neoliberal yönetişim vasıtasıyla özel sektörün gereklerine göre devlet, özel sektör ve toplum arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamıştır. Önceleri kamusal fayda sağlamak adına desteklenen hastane ve okul gibi kamusal kurumlar şimdi piyasanın bir parçası olarak neoliberal koşullarda yeniden inşa edilmektedir. Bu bağlamda eğitim ve sağlığın ayrıcalıklı konumu sarsılmış, bunlar da diğer metalar gibi piyasada alınıp satılabilen birer hizmet ve ürün haline dönüşmüşlerdir. Zaten neoliberal ideolojinin hep gündeminde olan kamu hizmetleri ve okullar rekabet, verimlilik, hesap verebilirlik ölçütlerine dayalı olarak ve performans hedeflerinin işletilmesini sağlayacak biçimde dizayn edilmiştir. Ekonomik anlamda verimliliğin ölçüsü artık devletin eğitime yaptığı yatırımlar değil, eğitimin meta olarak sağlayacağı faydadan ibarettir. [4]

1980'lerden bu yana eğitimdeki liberalleşme süreci iki temel alanda gerçekleştirilen reformlarla ilerlemiştir. Bu reformlardan ilki, eğitimin amacı ve içeriğinin küresel piyasanın gereklerine uyarlanması ve eğitim yoluyla bireylerin küresel rekabet, verimlilik ve esneklik ölçütlerine uygun bilgi ve becerilerle donatılmasıdır. İkincisi, eğitimin finansmanına dönük reformlar olup eğitime ayrılan kamu harcamalarının kısıtlanarak her basamaktaki eğitim-öğretim kurumlarının özelleştirilmesidir.[5]

Sayıları her geçen gün artan özel okul ve özel üniversiteleri bu kapsam içinde değerlendirirken, "yaşam boyu öğrenme" ve "kişisel gelişim" hedeflerine kilitlenmiş olan özel dersler ve özel dershanelerin sektörel yükselişini de mercek altına almamız gerekmektedir.

NEOLİBERAL EĞİTİM VE TÜRKİYE'DE ÖZEL DERSHANELER

Türkiye'de "24 Ocak Kararları" olarak tarihe geçmiş olan ekonomik yeniden yapılanma programının yürürlüğe girmesiyle pek

Qualitative Studies in Education, 2007, Vol.20, No.3, pp. 247-259, s. 254.

4. Davies ve Bansel, a.g.e., s. 254.

5. F. Sayılan, "Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neoliberal Dönüşüm", Haber Bülteni, No:44 www.jmo.org.tr/resimler/ekler/1e03cc77d4bbd6b_ek.pdf: Erişim: 10.12.2013, s. 44,45.

çok alanda neoliberal dönüşüm resmen başlatılmış ve bundan eğitim de nasibini almıştır. Bu kararlar doğrultusunda devletin bütün vatandaşlara eşit biçimde sunmak zorunda olduğu eğitim hizmetleri yıllar itibarıyla tedricen de olsa devletin asli görevler hanesinden çıkmaya başlamış ve devlet bütçesinden eğitime ayrılan paylar gittikçe azalma eğilimi göstermiştir.

12 Eylül askeri darbesinden sonra açıklanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda eğitimdeki özelleştirme niyetini daha net olarak saptamak mümkündür. Bu planda, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması için hem kamu hem de özel kuruluş imkânlarından faydalanılacağı, örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitimin geliştirileceği, özel okulların teşvik edileceği ve eğitim hizmetlerinin maliyetlerine katılma uygulamasının başlatılacağı belirtilmiştir.[6] Bu durum devletin sırtında bir yük olan eğitim hizmetlerinin özel sektörle paylaşılması anlamına gelmektedir. İzleyen yıllar içinde Türkiye'de hızlı nüfus artışı, genç nüfus profili, küçülen mali kaynaklar ve yetişmiş öğretmen sayısının yetersizliği gibi faktörler de dikkate alındığında kamusal eğitimin kalitesinde hızlı bir düşüşün yaşandığı görülmüştür. Kamusal eğitimdeki bozulmalar, toplumda sınırlı da olsa bir kesimin daha kaliteli eğitimi parayla satın alma talebini arttırmış ve özel okullaşma 1980 sonrasında hızlanmıştır. Dar gelirli ya da yoksul bir çoğunluk ise "parası kadar okumaya" mahkûm olmuştur.

Eğitimde özelleştirme ve eğitim hizmetlerinin metalaştırılmasına en iyi örnek teşkil edebilecek yapılanmalardan biri de özel dershanelerdir. Özellikle daha yüksek eğitim basamaklarına gidecek öğrencileri seçmek için merkezi sınavların yapıldığı ülkelerde muazzam bir endüstri durumunda olan özel dershaneler, MEB (Milli Eğitim Bakanlığı)'in verilerine göre Türkiye'de son 5 yıl içinde sayısal olarak düşüş göstermiş olsa dahi, kapsadıkları öğrenci ve öğretmen sayısı itibarıyla yıllar içinde yükseliş eğilimi göstermiştir.

6. Erdal Küçüker, "Halkın Sorunu: Eğitimde Özelleştirme", http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/254-sayi-175/631-halkin-sorunu-egitimde-ozellestirme#_ftn15 (Erişim tarihi: 10.12.2013).

Tablo 1: Son On Yılda Türkiye'de Özel Dershane, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı [7]

Yıl	Dershane Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
2003-2004	2.568	668.673	23.730
2004-2005	2.984	784.565	30.537
2005-2006	3570	925.299	41.031
2006-2007	3.986	1.071.827	47.621
2007-2008	4.031	1.232.129	48.855
2008-2009	4.262	1.178.943	51.916
2009-2010	4.193	1.174.860	50.432
2010-2011	4.099	1.234.738	50.209
2011-2012	3.961	1.219.472	50.163
2012-2013	3.858	1.280.297	51.522

Tüm dünyadaki yerleşik özel eğitim kurumları arasında en yaygın tür olan özel dershaneler, okul benzeri organizasyonlardır ve kâr amacı güderler. Profesyonel öğretmenler ders vermekle görevlidirler. Dershaneler ilk ve orta öğretim kurumlarının ana akım ders konularını takviye edici kurslar vermelerine rağmen asli faaliyetleri sınava odaklı kurslar vermektir. Sınav odaklı kurslar hem özel kolejlere ya da ortaöğretim kurumlarına giriş sınavı (SBS[8]) için hem de üniversitelere giriş (YGS-LYS[9]) için talep edilmektedir. Dershaneler, merkezi sınavda çıkan konuları içeren hızlandırılmış kursların yanı sıra bu tip sınavlara nasıl hazırlanılması gerektiği hususunda da teknikler öğreten, öğrenciler için rehberlik ve danışma hizmetleri sunan, üniversite tercihlerinin ve

7. 'Binlerce Dershane Öğretmeni Ne Olacak', http://www.mebpersonel.com/yer-degistirme/binlerce-dershane-ogretmeni-ne-olacak-h96696.html (Erişim tarihi: 08.12.2013).
8. 2008 yılından beri ortaöğretim kurumlarına yerleştirilmek üzere 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin katıldığı Seviye Belirleme Sınavı.
9. Yükseköğretime Geçiş Sınavı-Lisans Yerleştirme Sınavı

geleceğe ilişkin kariyer planlarının yapıldığı merkezler durumundadır.[10]

Eğitimdeki neoliberal dönüşümlere ve eğitim politikalarına dair tartışmaların odağında en fazla kamusal eğitim ve devlet okulları, daha az ölçüde de özel okullar yer almaktadır. Ancak sayısal oran itibarıyla (toplam dershane, öğrenci ve öğretmen sayısı) özel okulları[11] çoktan geride bırakmış olan dershaneler tartışmalarda göz ardı edilmektedir. Oysa 1980'lerden bu yana sürekli yükseliş eğilimi gösteren dershanecilik, yaygın bir eğitim fenomenidir. En önemlisi de yılda ortalama 16 milyar liralık gelire sahip olduğu tahmin edilen[12] dev bir sektördür. Piyasadaki arz-talep mekanizmasına dayalı olarak gerçekleşen bu sektörel gelişimin altında yatan dinamikler elbette incelemeye değerdir.

ÖZEL DERSHANELERİN EKONOMİ-POLİTİĞİ

Dershaneler esas itibarıyla devlet okullarında okuyan öğrencilere takviye eğitim sunan, bu bakımdan varlığı ana akım eğitim sistemine bağlı olduğu için bağımsız eğitim faaliyeti olarak varlığını sürdüremeyecek olan yapılardır. Bu yönleri dikkate alındığında dershanecilik "gölge eğitim sistemi" olarak tanımlanmaktadır.[13] Ancak eğitim sürecindeki bütün aşamaların sınava endeksli olduğu Türkiye'de, gelir düzeyi ve sınıf farklılıklarına rağmen hemen her öğrencinin "zorunlu bir seçenek" olarak gördüğü dershaneler "gölge" sistem olmaktan çıkmış, neredeyse eğitim sisteminin asli unsuru haline dönüşmüştür.

Bu bağlamda dershanelere duyulan talebi artırarak onları önemli bir sektör haline getiren faktörlerin değerlendirilmesi

---

10. A. Tansel ve F. Bircan, "Private Supplementary Tutoring in Turkey Recent Evidence on Its Recent Aspects", *ERC Working Papers in Economics*, 2008, s. 10.

11. Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim dahil olmak üzere Türkiye'de toplam 2.353 özel okulda; 38.794 öğretmenin 344.769 öğrenciye eğitim verdiği belirtilmektedir.
Kaynak:http://sektoreel.zaman.com.tr/sektoreell/detaylar.do?load=detay&link=612 (Erişim tarihi: 11.12.2013).

12. 'Kayıt Dışıyla Büyüyorlar', 22 Kasım 2013 tarihli *Sabah Gazetesi* Ekonomi Haberleri, http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2013/11/22/kayit-disiyla-buyuyorlar (Erişim tarihi: 11.12.2013).

13. H. A. Dang and H.F. Rogers, "How to Interpret Growing Phenomenon of Private Tutoring: Human Capital Deepening, Inequality Increasing, or Waste of Resources", *The Policy Research Working Papers*, The World Bank, Development Research Group,2008, .p. 2.

gerekmektedir. Öncelikle Türkiye'deki eğitim sisteminin sınav odaklı olması, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarına geçişte merkezi sınavlar yoluyla öğrencilerin seçilmesi, sınav odaklı eğitim veren dershaneciliğe olan talebi artırmaktadır. Bilhassa Türkiye'de üniversite eğitimine duyulan yüksek talep, giriş sınavları bağlamında ciddi bir piyasa yaratmakta ve adaylar yüksek bedeller ödeyerek adeta üniversitelere girişi "satın almaktadırlar."[14] Kaldı ki, merkezi sınavlar artık yabancı dil düzeyini belirlemeye (YDS), kamuda istihdam edilecek personel seçimine (KPSS) ve akademik personel ve lisansüstü düzeyde öğrenci belirlemeye (ALES) kadar yaygınlaşmış durumdadır.

Dershanelere talebi artıran bir diğer sebep ise, kamusal eğitim sistemindeki aksaklıklardır. Bilhassa neoliberal dönüşümlerle birlikte devlet bütçesinden eğitime ayrılan payların adım adım düşürülmesi, kamusal eğitimin niteliğini büyük ölçüde etkilemiştir. Devlet okullarına kayıt olan öğrenci sayısında yıllar itibarıyla artış olduğu halde, bu okullara yeterli sayıda ve nitelikte öğretmen ve diğer eğitim personelinin atanmaması, üstelik bu durumun bölgelere ve yerleşim yerlerine göre de eşitsizlik arz etmesi, eğitimdeki aksaklıkların birincil sebebidir. Okulların yeterli fiziksel altyapı/donanım, araç ve gereç sıkıntısı içinde olmaları da eğitimin kalitesini etkilemektedir. Öğretmen yokluğuna veya kalabalık sınıflarda ders işlemenin zorluğuna bağlı olarak devlet okullarında yetiştirilemeyen ders konularını öğrenciler açısından telafi etmenin tek yolu özel dershaneler olmaktadır.[15]

Dershaneleri büyüten bir diğer etken, eğitim ve istihdam arasında toplumsal olarak inşa edilmiş güçlü bağdır. Toplumda daha iyi bir meslek edinebilmenin, daha iyi koşullarda istihdam edilmenin tek yolunun eğitim olarak görülmesi, daha fazla ve daha nitelikli eğitim alma, eksik kalan yönleri de özel ders ve kurslarla telafi etme yönünde yoğun bir rekabet yaratmaktadır. Bu durum, isabetli bir tanımlamayla "diploma hastalığı"[16] olarak da nitelendirilmektedir. Özellikle neoliberal eğitim mantığının "yaşam boyu öğrenme" kavramıyla meşrulaştırdığı bitip tükenmeyen eği-

14. F. Gök, "Üniversiteye Girişte Umut Pazarı: Özel Dershaneler", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 2005, Haziran, Sayı:11.
15. M. Özoğlu, *Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek*, SETA Yayınları, Ankara, 2011, s. 10; F. Gök, "Eğitimin Özelleştirilmesi", *Neoliberalizmin Tahribatı*, Haz. Neşecan Balkan & Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 103.
16. Dang ve Rogers, H.F., a.g.e.., s. 7.

tim serüveni, özel eğitim ve kurs faaliyetlerini zirveye taşımaktadır. Bu konuda dershane sektörünün büyümesini Türkiye'deki "istihdamsız büyüme" sürecine bağlayan Kurul, istihdamsız büyüme çağında, eğitim ve istihdam arasındaki bağın koptuğunu, kültürel çevresi/birikimi ya da uygun ilişki ağları olan az sayıda vatandaşın çocuklarının, az sayıdaki "iyi" işlere daha kolay girebildiklerini, geri kalanların ise kısa süreli, güvencesiz, esnek, düşük ücretli "kötü" işlere yöneldiklerini'[17] belirtmektedir.

Dershane sektörünün kârlılığına ve büyümesine katkı sunan bir diğer faktör ise günümüzün eğitimli işsizleridir. Sınav odaklı bir eğitim sisteminin mağdurları olarak ele alabileceğimiz "atanamayan öğretmenler"[18] (KPSS sınavından yeterli puanı alamadığı için gerekli kadrolara atanmayı bekleyen işsiz-öğretmenler) dershanelerin düşük ücretli ve güvencesiz öğretmenleri olarak istihdam edilmekte, ağır ders yükü, uzun çalışma saatleri ve stresli iş koşullarına maruz kalmaktadırlar. Sayılarının 90'lı yılların sonunda 65.000 olduğu tahmin edilen branş bazında atanamayan öğretmenlerin 2013-14 öğretim yılı itibarıyla 300.000'e yaklaşacağı tahmin edilmektedir.[19]

Piyasa ekonomisi mantığının ve neoliberal dönüşümlerin sektörleştirdiği dershaneler, sosyal eşitsizlikleri daha çok derinleştirdikleri, kamusal eğitim sistemini bozdukları ve öğrencilerin akademik performanslarının arttırılmasında herhangi bir fayda sağlamadıkları gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ancak eleştirel değerlendirmelerde "dershanelerdeki emek süreci" merkezi bir yer işgal etmemektedir. Dershanelerin sektörel büyümelerinde etkin olan kayıtlı ya da kayıt dışı öğretmenlerin çalışma koşulları, ücret düzeyleri, iş yoğunlukları ve sosyal güvence durumlarının eleştirel bir analize tabi tutulması, bu açıdan bakıldığında bir zorunluluktur.

17. "Hedef Tüm Eğitim Sistemini Dershaneleştirmek", Prof. Dr. Nejla Kurul'la Röportaj, 3.11.2013, http://www.sendika.org/2013/12/prof-nejla-kurul-hedef-tum-egitim-sistemini-dershanelestirmek-metin-akarsu-evrensel/ (Erişim tarihi: 12.12.2013).

18. Bu konudaki değerlendirmeleri için bkz. H. Çağlayan, "Muz Kabuğu Piyasasında Dershane Öğretmenleri", *Eğitim ve Bilim İşkolunda Çalışan Kadınların Sosyal Hakları ve İş Güvencesi*, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 2008, s. 108.

19. http://www.derszamani.net/brans-bazinda-atama-bekleyen-ogretmen-sayisi.html, (Erişim tarihi: 12.12.2013).

NEOLİBERAL DÖNEMDE DERSHANELERDEKİ EMEK SÜRECİ VE İŞÇİLEŞEN ÖĞRETMENLER

Çalışma Koşulları ve Emek Sömürüsü

Dershanedeki emek sürecinin dönüşümünü irdelerken 2000'li yıllardan önceki koşullar ile 2000 sonrasındaki süreci birbirinden ayırarak işe başlamak gerekmektedir. Öğretmen atamalarında merkezi sınavların yapılmadığı, Eğitim Fakültesi ya da Fen-Edebiyat Fakültesi mezunu olan her adayın branşlarına göre atandığı yıllarda, dershanelerde işverenlerin istediği her koşulda çalışmak için hazır bekleyen bir işgücü kitlesi söz konusu değildir. Sayıları itibarıyla daha sınırlı olan özel dershanelerde, bu dönemde genellikle kamuda çalışmayı tercih etmeyen, kamudaki işinden herhangi bir sebeple istifa etmiş ya da bulunduğu şehirden uzak bölge veya illerde çalışmak istemeyen öğretmenler istihdam edilmekteydi. Başka bir deyişle, bu dönemde dershanede çalışmak, zorunluluktan kaynaklanan bir durumu değil, bir tercihi yansıtmaktadır. Öğretmenlerin aldıkları ücretlerin yüksekliği, işinde daha deneyimli ve nitelikli öğretmenlerin istihdam edilmesi sonucunu da doğurmuştur. Çalışma koşullarına bakıldığında, öğretmenlerin o dönemlerde asli görevlerinin genellikle sınav odaklı olarak tasarlanmış derslere girmek, soru kitapçıkları-soru bankaları oluşturmak olduğu söylenebilir. ÖSYM tarafından yapılan sınavlarda, öğretim programları ve/veya ders kitaplarında yeteri kadar yer verilmeyen konulardan sorular sorulabilmekte, sınav içeriği ile öğretim programları tam olarak örtüşmemekteydi. İşte bu noktada dershane öğretmenlerinin stratejik önemi artmakta, soru kitapçıkları ve yoğunlaştırılmış derslerle öğrenciler eksik kaldıkları hususlarda öğretmenler tarafından desteklenmekte ve dershaneler de gerçekten okul sistemini tamamlayan bir fonksiyon yerine getirmekteydi. Bugünkü koşullarla karşılaştırıldığında görev tanımları belirli olan öğretmenler, çoğunlukla ders saati üzerinden ücretlendirildikleri için ders sorumlulukları bittiğinde dershaneden ayrılabilmekte ve ekstra işler yüklenmemekteydiler.[20] İşinde göreli bir özerkliğe sahip olan, stratejik görevler

20. D. K. Demirer, "Eğitimde Metalaşma ve Emek Sömürüsü: Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Dershaneler", İçinde: *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*, Der. Fuat Ercan & Serap Korkusuz Kurt, SAV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 450; Dershane Meselemiz, Açık Görüş, http://haber.stargazete.com/acikgorus/dershane-me-

üstlenen, ücret düzeyleri yüksek, yönetime katılabilen ve iyi bir toplumsal prestije sahip öğretmenlerin durumu 2000'li yıllarda dönüşüme uğramıştır.

2000'li yıllardan bu yana dershanelerin sayısı artmış, piyasa daraldıkça kârlar düşmüş ve artan rekabet, dershanelerin cezbedici olabilmek amacıyla öğrencilere ek hizmetler sunmalarına yol açmıştır. Buna göre hemen her dershane yardımcı kaynak kitaplar dağıtmaya başlamış, ek ders, bire bir konu anlatımı, etüt gibi ekstra hizmetler kurumsallaştırılmıştır. Maliyetteki artışın faturası ise öğretmenlere kesilmiş, artan çalışma süreleri, yoğunlaşan emek sömürüsü ve düşük ücretler bu sürecin sonuçları olmuştur. Artık ders saati esaslı çalışma modelinden mesai modeline geçilen dershanelerde akşam 17.00'den 19.00'a kadar yapılan etütlerde mesai saatleri aşılmakta ve bu saatler ekstra ücrete tabi olmamaktadır. Bundan başka, bire bir ders ve soru çözümü yaygınlaştırılmış, ek ders sayısında artışlar olmuştur. Bugün itibarıyla dershanelerde çalışan öğretmenler haftada 70 saate varan bir iş yükünü üstlenmektedir. Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 30. maddesinde, dershane öğretmenlerinin haftada en fazla 40 saate kadar derse girebilecekleri, ders yükünün 40 saati aştığı durumlarda girilen her ders için ücretlerin %50 zamlı ödeneceği[21] belirtilmesine rağmen, mevcut durum bu ilkeyle uyuşmamaktadır. Görev tanımları yeni koşullarda tamamen esnekleşen öğretmenlerin, uzatılan çalışma zamanları ve düşük ücretler karşılığında eski yıllara göre daha verimli ve fonksiyonel olmaları beklenmektedir. Özellikle zincir dershanelerde çok sıkı denetim altında bulunan öğretmenler, her ay belli sayıda soru yazıp genel merkeze göndermekle yükümlüdürler. Zincir dershanelerde atama mekanizmasıyla çalışan öğretmenler, başka bir ile atama isteyebilmekte ya da genel merkez ihtiyaç halinde –istek dışı da olsa– öğretmenleri atayabilmektedir.

Sözü edilen bu dönemlerde ağır çalışma koşulları ve artan sömürü, nispeten tecrübeli öğretmenlerin MEB kadrolarına geçişini hızlandırmıştır. Ancak bu noktada dershanelerdeki işgücü açığını kapatacak yeni işsizler ordusu oluşmaya başlamıştır. Merkezi sınavlar yüzünden atanamayan öğretmenler, maddi sebepler ve deneyim kazanma amaçlarıyla ilk elde dershanelere yönelmiş-

selemiz/haber-807046#ixzz2nIkjTPNz (Erişim: 12.12.2013).

21. DİSK/SOSYAL-İŞ, *15 Soruda Sözleşme ve Temel Haklar Broşürü*, 2010.

ler ve işsizlik koşullarını da hesaba katarak gittikçe olumsuzlaşan çalışma koşullarına razı olmuşlardır. Bu durum en az maliyetle kârını artırmaya çalışan dershane işverenlerinin işine yaramış, yedek işçi ordusu sayesinde çalışma koşulları ve ücretlerdeki mevcut standartlar daha da aşağıya çekilmiştir.

Ücretler

Son dönemde yalnızca üst sosyo-ekonomik kesimin değil, aynı zamanda orta ve alt kesime mensup aile çocuklarını da büyük oranda kendine çeken özel dershaneler kârlı bir yatırım alanı haline gelmiştir. Dershaneler neredeyse köylere kadar yaygınlaşmış durumdadır. Büyük sermayenin kontrolündeki bazı dershaneler "butik dershane"ye dönüşerek daha az öğrenciye, daha kaliteli eğitim sunma vaadiyle ve yüksek fiyatlarla faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu süreçte zincir dershanelerden bazıları piyasadaki yerini korumuş, diğerleri ise ayakta kalabilmek için fiyatlarını düşürmek zorunda kalmıştır. Dershanelerin hizmet maliyetlerindeki artışların ve müşteri odaklı fiyat indirimlerinin sonucu ise, yıllar içinde adım adım düşürülen öğretmen ücretleri olmuştur.

Dershanelerde çalışan öğretmenlerin ücretlerinde standardizasyon yoktur. Değişken ücret politikası sayesinde dershanelerin kârlılığı artırılmaktadır. Özellikle son dönemlerde toplumu etkileyerek müşteri sayısını artırmak için vitrine sektörde adını duyurmuş, deneyimli ve başarılı birkaç öğretmeni koyan dershaneler, kadronun geri kalan kısmını yeni mezun, devlet kadrolarına atanmayı bekleyen deneyimsiz öğretmenlerle doldurmaktadır. Buradan da anlaşılabileceği gibi, dershane emek süreci, merkez ve çevre işgücü olarak tanımlayabileceğimiz bölünmüş bir yapı arz etmekte, verilen ücretler de merkez ve çevre ayrımına göre şekillenmektedir. Son dönemlerde dershanelerde öğretmenlik genellikle üç ayrı kategori içinde ele alınmaktadır. İlk kategori branş öğretmenleri, ikincisi 2012 yılında uygulamadan kaldırılan ancak informel şekilde devam ettirilen stajyer öğretmenlik ve üçüncüsü henüz bağlı olduğu yükseköğretim kurumundaki bölümünden mezun olmamış, ancak dershanelerde stajyer öğretmenlerin yerine ikâme edilebilen, etüt ve bire bir uygulamalarını yürüten ve esnek bir görev tanımına sahip olan öğrenci-öğretmenler[22] kategorisidir.

22. Dershane öğretmenlerinin sorunlarına ilişkin bir çalışmasında bu kategoriyi tanımlamak için aynı kavramı kullanan Ulutaş, bu sorunun "öğrenciliğin

Bu farklı kategorilere göre ücret koşullarını değerlendirecek olursak, branş öğretmenlerinin maaşları 10 ay üzerinden ödenmekte, sigortaları da maksimum 10 ay üzerinden yatırılmaktadır. Öğretmenler yaz dönemlerinde iki ay ücretsiz izinli sayılmaktadırlar. Öğretmenler haftada 60-70 saate varan ders yükü altındadırlar ve bu yükün önemli bir kısmını da etütler, bire bir dersler ve ek dersler oluşturmaktadır. Ek dersler ayrıca ücretlendirilmemektedir. Branş öğretmenlerinin ücretlerinde branşlar bazında da eşitsizlik söz konusu olabilmektedir. Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji gibi sayısal ağırlıklı branş öğretmenleri sözel branştakilere göre hem maaş hem de statü itibarıyla daha ayrıcalıklıdırlar. Gerek zincir gerek yerel nitelikli dershanelerde öğretmen maaşları genellikle asgari ücret düzeyi üzerinden bankaya yatmakta, öğretmenin gerçek maaşı asgari ücretten yüksekse geri kalan kısmını elden almakta, eğer asgari ücretten düşükse geri kalan miktarı dershane yönetimine elden iade etmektedir.[23] Dershane yönetimleri ücretlerdeki farklılıkları gizlemekte, öğretmenler arasında bu konuların konuşulmasını engellemeye gayret etmekte ve ücretlerdeki eşitsizlikleri görünmez kılmaya çalışmaktadır.

Stajyer öğretmenlere bakılacak olursa, yeni mezun bir öğretmen adayının öğretmen olarak çalışabilmesi için stajyerliğinin kaldırılması gerekmektedir. Stajyerliği kaldırma yetkisinin dershanelere de tanınmasından sonra öğretmen adayları için stajyerlik süreci neredeyse ücretsiz kölelik koşullarında gerçekleşmektedir.[24] Eski yıllarda stajyerlik, adayın mesleği öğrenmek, işe adapte olmak için asıl öğretmenle birlikte derse girerek ders takibi yaptığı ve kendini yetiştirdiği bir süreç iken bugün içeriği tamamen esnetilmiştir. Stajyerlerin eğitim-öğretim faaliyetleri dışında, dershane tanıtımı yapmak, velileri aramak, telefonlara bakmak, testleri düzenlemek gibi angarya işleri de yürüttükleri bilinmektedir. Bunların karşılığında pek çok stajyer öğretmen sigortasının yatırılması şartıyla bir yıl süreyle ücretsiz ya da çok düşük ücretle çalışmaya ikna edilmektedir. İkinci yıl kurum değiştirecek olursa, sigortasının önemli bir kısmını kendi cebinden ödemek zorunda-

proleterleşmesi"ne örnek teşkil ettiğini belirtmiştir. Bkz. B. Ulutaş, "Dershane Öğretmenlerinin Sorunlarına İlişkin Bir Çözümleme", İçinde: *Kamusal Eğitim, Eleştirel Yazılar*, Der. N. Kurul, T. Öztürk, İ. Metinnam Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 185.

23. Ulutaş, a.g.e., s. 190.

24. Demirer, a.g.e., s. 452.

dır. Uzun çalışma saatleri ve zorlu iş koşulları, "stajyerliğini yakma" tehdidiyle adaya dayatılmaktadır.

Son kategori olan öğrenci-öğretmenlerin dershanelerdeki istihdamı yeni bir durum değildir. Ancak mezun olmadıkları, öğretmenlik formasyonu edinmedikleri ve en önemlisi de kayıt dışı çalıştırıldıkları için gündemde olamamışlar ve gizli bir emek kategorisi olarak kalmışlardır. Öğrenci-öğretmenler bilhassa zincir dershanelerde, branş öğretmenleri açısından aşırı yoğunluk yaratan bire bir ders, soru çözümü ve etütler için görevlendirilmekte ve onlara sabit görev olarak da sınav gözetmenliği yaptırılmaktadır. Stajyerlik kademesinin kaldırılmasıyla birlikte bazı dershanelerde bu kategoride yer alanlar için stajyer unvanı kullanılabilmektedir. Öğrenci-öğretmenler okullarındaki derslerine de devam ettikleri için haftanın belli gün ve saatlerinde dershaneye gelmekte ancak hafta sonları tam zamanlı çalışmaktadırlar. Haftalık iş yükleri ortalama 30 saati bulabilmekte, aldıkları ücret ise cep harçlığı düzeyinde kalmaktadır.

Sosyal Hak ve Güvenceler - Örgütlenme Durumu

Dershane yöneticilerinin öğretmenlerle iş anlaşmasında ikili sözleşme yaptıkları, çeşitli platformlarda dile getirilmektedir. Bu sözleşmelerden bir tanesi halihazırdaki durumu (gerçek işleyişi) yansıtırken, diğer sözleşme MEB'e gönderilmekte ve resmi işleyişe uygun biçimde hazırlanmaktadır.[25] Resmi sözleşmede öğretmen ücretleri düşük –asgari ücret düzeyinde– gösterilerek vergi yükümlülüğünden kaçılmaktadır.

Dershaneler öğretmen sirkülasyonunun yoğun yaşandığı birimlerdir. Yani öğretmenler açısından iş değiştirme sıklığı söz konusudur. Çünkü dershanelerde sözleşmeler maksimum 10 ay üzerinden yapılmakta (eylül-haziran dönemi) ve dönem ortasında öğretmenler seneye aynı dershanede kalıp kalmayacakları durumuna göre yeni bir iş aramaya girişebilmektedirler. İş güvencesi koşullarının oluşmadığı bir sektörde öğretmenlerin karşı karşıya oldukları belirsizlik ve iş kaygısı yoğun stres altında kalmalarına yol açmaktadır.

Pek çok dershane öğretmeninin sigorta primlerinin düzenli yatırılmaması ve hastalık durumunda izin alamaması yüzünden

25. Çağlayan, a.g.e., s. 114.

sağlık hizmetlerinden güvenceli şekilde yararlanamadıkları belirtilmektedir.[26] Dershanelerde öğretmenler için "ayakta durabildiği müddetçe derse de girebilir" mantığı geçerli olmakta, öğretmenlerin rapor alması sıkıntılara yol açmaktadır. Bu konuda en sıkıntılı süreci hamile kalmaları durumunda kadın öğretmenler yaşamakta ve cinsiyete dayalı eşitsizlikler dershanelerde yeniden üretilmektedir. Uzun bir sürece yayılan hamilelik, kadın öğretmenlerin işine son verilmesinde bir gerekçe olabilmektedir.

Dershane öğretmenleri kamuda çalışan öğretmenlerin örgütlendikleri sendikalara üye olamamakta, yalnızca TÜRK-İŞ'e bağlı Koop-İş ve DİSK'e bağlı Sosyal-İş gibi sendikalar yoluyla örgütlenebilmektedirler. Dershane öğretmenlerinin sendikalaşma oranlarına dair net verilere ulaşılamamıştır. Ancak çalışma, ücret ve iş güvencesi koşullarının büyük ölçüde olumsuz olduğu dershane öğretmenlerinin seslerini duyurmak ve örgütlenmek hususunda niçin bu kadar geç kaldıkları tartışılmaktadır. Bu konuda bir ÖZ-DER (Özel Öğretim Kurumları Çalışanları Derneği) yetkilisi, dershanedeki emek sürecinin öğretmenleri işçileştirdiğine vurgu yapmakta ve öğretmenlerin içinde bulundukları sorunlara eğitimci ve entelektüel mantığıyla eğilemediklerini belirtmektedir.[27] Son dönemlerde iş piyasasındaki belirsizliklerin artışı ve kamuda istihdam edilmemenin zorlukları, dershane öğretmenlerinin güçlü bir işsizlik korkusu yaşamalarına da sebep olmuş ve bu durum, onların içinde bulundukları koşulları gerçekçi bir gözle değerlendirmelerini engellemiştir.

ALAN ARAŞTIRMASI VE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ-ARAŞTIRMANIN TASARIMI

Giriş bölümünde belirttiğimiz araştırma amacımıza uygun olarak alan çalışması, Aydın il merkezindeki çeşitli dershanelerde çalışan öğrenci-öğretmenlerle üzerinde yapılmıştır. Araştırma, 5'i yerel 12'si zincir nitelikteki dershanede çalışan toplam 17 katılımcının yanı sıra dershanelerde ücret karşılığı sınav gözetmenliği görevi alan 2 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde araştırma amacına uygun

26. Ulutaş, a.g.e., s. 191.

27. "Öğretmenleri Güvencesizlikte Birleştirmek İstiyorlar, Mücadelede Birleşelim", Timurhan Yalçın'la röportaj, http://www.sendika.org/2013/12/ogretmenleri-guvencesizlikte-birlestirmek-istiyorlar-mucadelede-birleselim/ (Erişim tarihi: 13.12.2013).

olarak belirlenmiş temalar çerçevesinde yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Bu görüşme formunda katılımcıların i) sosyo-demografik özellikleri ii) işe giriş süreçleri ve çalışma koşulları iii) ücret ve iş güvencesi durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşme formu hazırlanmadan önce özel dershanelerle ilgili yapılmış çalışmalar ve yayımlanmış belgeler okunmuş ve incelenmiş, akabinde dershanede çalışan farklı konumdaki öğretmenlerle ön görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmamızda önceden Aydın il merkezinde faaliyet gösteren dershaneler tespit edilmiş ve bu dershanelerde çalışan "öğrenci-öğretmen" konumundaki kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kişilerle bağlantı kurmak için araştırmanın nesnelliği gözetilerek dershane yönetimlerine başvurulmamıştır. Bunun yerine dershanelerde farklı konumlarda çalışan ve araştırma öncesi ön görüşme yapılan öğretmenlerden (öğretmen, stajyer öğretmen, vd.) elde edilen bilgiler ve ilişki kanalları kullanılmıştır. Ulaşılabilen öğrenci-öğretmenlerin yönlendirmeleri ve ilişki kanallarından hareketle diğer öğrenci-öğretmenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kartopu örneklemi olarak da tanımlanan bu teknik yoluyla toplam 19 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Dershanelerde bu konumda çalışan en az 5 kişilik bir gruba ulaşılamamış, yaklaşık 5 kişi de görüşme talebini çeşitli sebeplerle reddetmiştir. Buna rağmen araştırmamıza dahil olan grubun, Aydın il merkezindeki dershanelerde bu konumda çalışan kişileri olabildiğince yüksek bir oranda temsil ettiği söylenebilir. Görüşmelere başlanmadan önce görüşme formunun işlerliğini sınamak için, bağlantı kurduğumuz 5 katılımcıyla pilot çalışma niteliğinde görüşmeler yapılmış, bazı sorular ilave edilmek ya da çıkarılmak suretiyle görüşme formu yeniden düzenlenmiştir.

Görüşmeyi kabul eden katılımcılara bu görüşmeden elde edilen bulguların ve kişisel bilgilerin gizli tutulacağı teminatı verilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 2013 yılı Şubat, Mart, Nisan ayları içinde tarafımca bizzat uygun ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler her bir katılımcının izni alınarak ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Her bir görüşme yaklaşık bir ila bir buçuk saat sürmüştür. Kayıtlar daha sonra çözümlenerek metne dönüştürülmüştür. Görüşmelerden elde edilen bulgular tematik sınıflamaya uygun olarak değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları değerlendirilirken ilk etapta öğrenci-öğretmen konumunda bulunan 17 katılımcının, daha sonra ise ücretli sınav gözetmenliği yapan 2 katılımcının beyanları üzerinde durulacak ve değerlendirme yapılacaktır. Bulgular değerlendirilirken görüştüğümüz kişilerin beyanlarını belli bir sisteme göre kodladık. Üniversitenin Matematik Bölümünde okuyan 11 katılımcının her birini (M) harfiyle, Kimya Bölümünde okuyan 2 katılımcıyı (K) harfiyle, Biyoloji Bölümünde okuyan iki katılımcıyı (B) harfiyle ve Sosyoloji Bölümünde okuyan iki katılımcıyı da (S) harfiyle kodladık.

SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Doğum Yeri

Katılımcılar doğum yeri itibarıyla heterojen bir özellik göstermektedirler. Üç katılımcı Aydın doğumlu, 2 katılımcı İzmir, bir katılımcı ise Denizli doğumludur. 4 katılımcı Doğu-Güneydoğu kökenlidir. İki katılımcı Hatay doğumlu olup geriye kalan 5 katılımcı ise Antalya, Samsun, Bursa, Bandırma, Afyon gibi illerden gelmektedirler.

Yaş Dağılımı

Katılımcılar yaşları itibarıyla 19–27 arasında geniş bir yelpazede yer almaktadır. Çünkü katılımcılar arasında fakültenin ikinci sınıfında okuyan olduğu gibi beşinci veya altıncı yılını okuyan uzatmalı öğrenci-öğretmenler de bulunmaktadır.

Eğitim Durumu

Katılımcılardan üçü fakültenin ara sınıflarında, altısı son sınıfta, sekizi ise uzatmalı, yani beşinci ya da altıncı yılını okumaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Okudukları Bölümler

Bölüm	Sayı
Matematik	11
Kimya	2
Biyoloji	2
Sosyoloji	2

Tablo 3: Katılımcıların Yaşadıkları Evin Durumu

Evin Durumu	Sayı
Kiralık evde	13
Aileyle birlikte yaşıyor	3
Kendi evinde yalnız başına	1

Tablo 4: Katılımcıların Dershanede Çalıştıkları Sınava Hazırlık Bölümü

Bölüm	Sayı
SBS	1
YGS-LYS	11
REHBERLİK	1
HEM SBS HEM YGS	4

Tablo 5: Katılımcıların Dershanelerde Çalışma Süreleri

Çalışma Süresi	Sayı
5 YIL VE ÜSTÜ	2
4 YIL	3
3 YIL	2
2 YIL	2
1 YIL	2
1 YILDAN AZ	6

Tablo 2'de de görüldüğü gibi görüşme grubumuzda yer alan katılımcıların önemli bir kısmı matematik bölümünde okumaktadır. Gerek özel ders piyasasında gerek dershanelerde genellikle en çok talep edilen branş, matematiktir. Bu durum dershanelerdeki öğrenci-öğretmenlerin istihdamında da kendini göstermektedir. Aydın il merkezindeki dershanelerde kayıt dışı çalışmakta olan

öğrenci-öğretmenlerin önemli bir çoğunluğu matematik branşında yer almaktadır. Zira öğrenci-öğretmenler, sosyal bilimlere nazaran fen bilimleri alanlarında daha çok istihdam edilmekte, bu alanların içinde de matematik en yoğunluklu branş olmaktadır.

Tablo 3'te katılımcıların ağırlıklı olarak kiralık evlerde ikamet ettikleri görülmektedir. Bu grupta yer alanların bir kısmı ev arkadaşı/arkadaşlarıyla aynı evi paylaşmakta, bir kısmı da yalnız yaşamaktadır. Bu grupta yaralan katılımcılar için ev kirası bedeli önemli bir harcama tutarı durumundadır. Bu bedele elektrik, su ve diğer aidatlar eklendiğinde sabit harcama tutarı yükselmektedir. Ailesinden uzakta olan ve onlardan maddi destek almayan/alamayan öğrenciler için gelir elde etmek maksadıyla dershanede çalışmak önemli bir seçenek durumundadır.

Tablo 4, katılımcıların dershanede hangi bölüm/bölümlerde çalıştırıldıklarını göstermektedir. Katılımcılar ağırlıklı olarak üniversiteye hazırlık sınıflarında, yani YGS/LYS bölümlerinde çalışmaktadır. Bir katılımcı dershanedeki deneyiminin çok fazla olmamasından ve henüz fakültenin ikinci sınıfında okuyor olmasından dolayı SBS bölümüne yönlendirildiğini belirtmiştir. 4 katılımcının hem SBS hem de YGS/LYS sınıflarında görevlendirilmiş olması, onların dershane içinde "fonksiyonel" açıdan esnek olarak çalıştırıldıklarının bir göstergesi sayılabilir.

Tablo 5, katılımcıların dershanelerdeki çalışma deneyimlerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar arasında fakültenin son sınıfında okuyup birinci ya da ikinci sınıftan bu yana farklı dershanelerde farklı sürelerle çalışmakta olduğunu dile getirenler mevcuttur. Bu durum dikkate alındığında dershanelerin, bilgi ve vasıf düzeyleri henüz yeterince gelişmemiş, mesleki yeterliliğe ulaşamamış, hatta dershane öğrencileriyle neredeyse aynı yaş grubundaki kişileri "öğretmen" sıfatıyla çalıştırabildikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların Çalıştıkları Dershanenin Niteliği

Katılımcılardan 5 tanesi yerel nitelikli bir dershanede çalışırken 12 katılımcı "zincir dershane" olarak adlandırılan, yani Türkiye'de yaygın bir şube ağı mevcut olan ve ekseriyetle isimleriyle tanınan dershanelerde çalışmaktadır. Zincir dershaneler Türkiye'de çeşitli illerde şubeleri bulunan eğitim-öğretim uygulamalarının genel merkez tarafından belirlendiği, yöneticilerin rutin denetime tabi tutulduğu, hisselerin büyük kısmının yine merkezde toplandığı

bir tür tekelleşmiş şirket biçimindeki kurumlardır. Merkeziyetçi ve otoriter özellikler gösteren zincir dershanelerde genel işleyiş ve program tepeden geldiği için yöneticilerin inisiyatifleri düşük düzeydedir. Çalışma koşulları itibarıyla de en sıkı yaptırımlar zincir dershanelerde gözlenmektedir. Ücretler ve çalışma koşullarının belirlenmesi hususunda piyasada tekel oluşturabilme gücünü elinde bulunduran zincir dershaneler, bu tekel gücüyle diğer dershanelerdeki koşulları da etkileyebilmektedir. Bu bakımdan öğretmen emeğinin sömürüsünün daha yoğun yaşandığı ve ücret düzeylerinin düşük olduğu zincir dershaneler yereldeki sömürünün artışında ve ücretlerin aşağı çekilmesinde etkili olmaktadır.

Dershanede Çalışma Amacı

Katılımcılardan 5'i maddi sebeplerin ötesinde bir iş deneyimi edinmek ve mesleğe alışmak bağlamında dershanede çalıştıklarını söylemişlerdir. 5 kişi ise tamamen maddi zorluklardan ötürü dershanede çalıştığını beyan etmiştir. Özellikle okulunu uzatan katılımcıların genel eğilimi aileden para almadan okuluna devam etmektir. Okulu uzatmalarından dolayı ailelerine karşı suçluluk duygusu içinde olduklarını belirten katılımcılar, onlara daha fazla yük olmamak için, dershaneciliği en azından kendi harçlıklarını çıkarabilecekleri bir iş olarak tercih etmektedirler. 5 katılımcı dershanede çalışmalarına sebep olarak hem maddi etkenlere hem de iş deneyimi hususuna birlikte vurgu yapmışlardır. Katılımcılardan ikisi iş başvurularında referans olması açısından dershanede çalışmayı tercih ettiğini belirtmiştir.

"Dershanede çalışmış olmak" işgücü piyasasındaki adayların "sertifikalandırılmasında" önemli bir aşama ve CV'lerine ekleyebilecekleri ciddi bir "deneyim" durumundadır. Bir bilgi toplumu/ekonomisi koşulları altında yaşıyor olmak, bireyleri değişen ekonomi ve teknolojinin gereklerine göre bilgi ve yeteneklerini sürekli artırmalarına, çeşitlendirmelerine ve güncelleştirmelerine yol açmaktadır. Bu zorunluluk "yaşam boyu öğrenme" kavramıyla meşrulaştırılmakta ve yaygınlaştırılmaktadır. Piyasadaki rakiplerinden bir adım öne çıkmak için beceri ve yeteneklerini sertifikalandıran adaylar, böylelikle kendilerini güvende hissedebilmektedirler.[28]

28. Bu konuda bkz. Ö. Biçer ve M. K. Kıroğlu, "Türkiye'de Eğitim ve İstihdam Politikaları Bağlamında Yaşam Boyu Eğitim ve Sürekli Eğitim Merkezleri", İçinde: *Me-*

Ayrıca dershanedeki çalışma ortamı, üniversite eğitimi almış/almakta olan bir kitle için iş piyasasındaki diğer bazı işlere göre daha "steril" bulunabilmektedir. Bu konuda Kimya Bölümü'nden bir katılımcının beyanı ilgi çekicidir:

> "Bir tane arkadaşım var pide bankta çalışıyor, saat başına 2,5 lira alıyor ve tüm gün ayakta, ben oturuyorum, en azından saygı görüyorum. 'Hocam' diye sesleniyorlar." (K2)

Tablo 6: Mezun Olduktan Sonra Dershanede Çalışma İsteği

Mezuniyet Sonrası Çalışma	Sayı
Dershanede çalışmaya devam etmek isterim	1
İstemem	12
Belki kalırım – alternatif olursa giderim	4

Mezuniyet sonrasında dershanede çalışmak, katılımcılar açısından ilk hedef durumunda değildir. Katılımcılar dershaneciliği bir kariyer mesleği olarak görmemektedirler. Genellikle ilk hedef, katılımcılar açısından KPSS'den iyi bir puan alarak kamu sektörüne atanmaktır. Bazı katılımcılar yüksek lisans yapmayı, ilerleyerek akademisyen olmayı istediklerini ya da formasyon almayı planladıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda dershanede çalışmak, mecbur kalınırsa devam ettirilecek bir iş durumundadır. Ya da yüksek lisans veya formasyon sürecinde gelir elde etmek amacıyla devam ettirilebilecek bir iş görünümündedir.

Dershanede mezuniyet sonrası çalışmak istemeyen katılımcıların öne sürdükleri sebepler arasında, dershanede çalışmanın çok yorucu ve yıpratıcı olması, emeklerinin karşılığının ödenmemesi, güvenceli bir iş olmaması ve bundan sonrası için özellikle kamuda daha güvenceli bir iş arayışı içinde olmaları gibi etkenler yer almaktadır.

talaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite, 2011, s. 475-76; T. Bora vd., *Boşuna mı Okuduk? Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 19.

İŞE GİRİŞ SÜRECİ

İş Görüşmesinde Konuşulan Konular/Koşullar

Alan araştırmamız sırasında katılımcıların çalıştıkları dershanede işe başlama sürecinde işverenle hangi konularda ve hangi koşullarla bir iş anlaşması yapmış olduklarını saptamaya çalıştık. Katılımcılar iş görüşmelerinde genellikle aşağıda sıralanan hususlar üzerinde durulduğunu belirtmişlerdir:

- Haftanın kaç günü/toplam kaç saat çalışılabilecekleri
- Daha önce herhangi bir iş deneyimlerinin olup olmadığı
- SBS'de mi yoksa YGS/LYS bölümünde mi çalışılabilecekleri
- Ücret konusu
- Dershanede yerine getirecekleri görev ve sorumluluklar

Bu sıralamadan da anlaşılabileceği gibi, işverenler genellikle ilk önce öğretmenlerin dershanede çalışacakları gün sayısını güvence altına almak istemektedir. Daha sonra iş deneyimlerine ya da referanslarına önem vermekte, katılımcıların ifadelerine göre ise en son sırada ücret konusu konuşulmaktadır.

Bu konuda bazı katılımcı beyanları şöyledir:

"Onlar ilk önce bizim donanımımıza bakmak yerine orada geçireceğimiz vakte bakıyorlar. Bize sorulan ilk soru kaç gün geleceksin oluyor. Daha sonra ücret konusuna geliyorlar, bir pazarlık süreci yaşanıyor. Bizim düşündüğümüz rakamla onların söylediği rakam arasında uçurum var tabii. Biz bekliyoruz 800-900, onlar söylüyor 200-300." (M2)

"Önce stajyerlik muhabbeti, daha önce deneyimin var mı yok mu diye soruyorlar. Deneyimin varsa ona göre fiyat, yoksa ona göre fiyat biçiyorlar. İki hafta deniyorlar, denemek amaçlı deniyor, sonra onlar kendi aralarında konuşuyorlar, eğer seni beğenmiyorlarsa gönderiyorlar zaten". (M3)

"Önce çalışmak istemediklerini söylediler, sizinle çalışsak bile size yardım maksadıyla bir burs veririz onun karşılığında buraya gelirsiniz, kaynaklarımızdan yararlanırsınız, kendinizi geliştirirsiniz ilerde iyi bir öğretmen olmanız için. Çalıştırdığımız kişileri derslere de sokmuyoruz, öğrenciye katkımız olsun diye, burs niyetiyle çalıştırıyoruz. Bunun karşılığında gelip burada kendinizi geliştirirsiniz, bize de yardımcı olursunuz dedi". (M6)

"Ben zincirde değil yerel bir dershanede çalışıyorum ve 3 ya da 4 ortak var. Ortaklardan biri matematik zümre başkanı. 2 yıldır bu dershanede çalışıyorum ve ikinci yılımda birinciye nazaran daha profesyonel bir görüşme

yaptık. Onların talep ettikleri şey, kendi üzerlerindeki yükü (mesela etütler, soru çözümleri gb.) hafifletmemdi. Öğrenciden başımızı kaldırdığımız zaman onları satabileceğimiz bir yedek öğretmene ihtiyacımız var dediler, boş durmamam gerektiğini söylediler". (M4)

Deneme Dersi ve Özellikleri

Bazı katılımcılar (8 katılımcı) dershanede işe başlamadan önce ya da başladıktan bir süre sonra branş öğretmenlerinin, müdürün ve müdür yardımcısının yer aldığı bir heyet önünde deneme dersi verdiklerini ifade etmişlerdir. Deneme dersinin özelliklerini ve koşullarını saptamaya dönük sorgulamamızda, aşağıda sıraladığımız hususlar ön plana çıkmıştır:

- Konuyu aktarabilme-anlatım tarzı
- Sınıfa hâkimiyet-disiplin sağlayabilme
- Tahta kullanımı
- Konuyu yetiştirebilme-standartlaştırma
- Kılık-kıyafet

Bu konuda diğer katılımcıların çoğunun da dile getirdiği çarpıcı hususları, bazı katılımcılar şöyle beyan etmiştir:

"Ben birer saat olaraktan 3 saat deneme dersi verdim, karşımda matematikçi hocalar ve başka branşlardan, hatta sözelci hocalarımız dahi vardı. Sorular sorarak bana konuyu anlattırdılar, yani genel olarak baktıkları benim konuyu bilip bilmediğim değil. Bekledikleri şey sınıfa hâkim olma. Mesela çok şaşırmıştım. O ilk saatim çok kötü geçmiş, sesim kısık kalmıştı. Telefon kurcalayıp beni dinlemiyorlardı ve sonradan hakikaten anladım, olay benim sınıfa hâkim olup olmamamla ilgili. Bir yıl önce iş sözleşmesi yaptığım hocam çekti kenara, 'Biz senin bilip bilmediğini test etmiyoruz' dedi. Lise öğrencileri sınırları çok zorlayıcı olabiliyorlar. Seni buna hazırlamamız lazım dediler, şu an bize saygından dolayı bir şey söyleyemedin ancak karşında öğrenciler olduğunda gözünü karartmalısın." (M4)

"Bana daha öncesinde bir konu vermişlerdi. Ahlak felsefesiydi sanırım. Ahlak felsefesi anlat bize demişlerdi. Tahta kullanma konusunda yeterli olmadığımı, konuyu biraz daha somutlaştırmam gerektiğini söylediler. Yani ağzımdan çıkan her şeyin hemen tahtada olması gerektiğini söylediler. Çünkü öğrencilerin bütün olarak tahtayı görmeleri gerekiyormuş, öyle yerleşiyormuş. Biraz daha hani anahtar kelimeler tahtada olursa testte de olacak zaten, yakalayabilme yeteneği daha kuvvetli olur diye düşünülüyor". (S1)

"İlk öncelikleri düzen, hâkimiyet, konu anlatımı, kılık kıyafet ve tahta kullanımı. Aktarım önemli, görüntü ön planda. Konu bakımından eksiksen daha sonra kendini geliştirir mantığı var". (B1)

Beyanlardan da anlaşılabileceği gibi, katılımcıların kendi uzmanlık alanlarındaki donanım ve yeterliliklerinden daha ziyade, bu deneme derslerinde belirlenmiş bir konunun anlatım/aktarım biçimine önem gösterilmektedir. Hatta öğretmen adayının sınıf hâkimiyetini sağlayabilmesi, sınıfta disiplin oluşturabilmesi öncelikli bir hedef durumuna getirilmektedir. Konu anlatımlarında tahta kullanımının bu kadar çok vurgulanıyor olması, öğrencileri test tekniğine uyarlayacak şekilde konuların parçalanması, standartlaştırılması ve adeta formülleştirilmesiyle ilgili bir durumdur. Sayısal branşlarda ise tahta kullanımının tasarruflu olması şartı dikkate alınan önemli bir husustur.

ÜSTLENİLEN GÖREV VE SORUMLULUKLAR- İŞ YOĞUNLUĞU

Katılımcıların Dershanede Yerine Getirdikleri Görevler, Yüklendikleri Sorumluluklar

Katılımcıların beyanlarına göre, dershanede üstlendikleri görevler, aşağıda sıralanmıştır. Katılımcılar bu görevlerden ortalama olarak üç tanesini yerine getirmektedirler.

- Derse girmek
- Ders takibi
- Bire bir ders
- Etüt/Ek ders
- Sınav gözetmenliği
- Ders ve sınav programı hazırlama
- Bire bir ders programı ayarlama
- Diğer işler (velileri arama, motivasyon etkinlikleri düzenleme, dershane tanıtımı yapma)

Öğrenci-öğretmenler normalde doğrudan derse girmek üzere işe alınmamaktadırlar ancak 3 katılımcı bizzat derslere girdiklerini beyan etmiştir. Diğer katılımcılar da branşları dahilinde dersin öğretmeni herhangi bir sebeple gelmediğinde derse girebildiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların asli görevi bire bir ders yü-

rütmektir, yani herhangi bir dersten geri kalmış, başarısız olmuş, sınav notları düşük öğrencileri, talep etmeleri durumunda ders anlatarak ve soru çözerek takviye etmektir. Özellikle katılımcıların bu bağlamdaki iş yükü öğrencilerin sınav öncesi dönemlerinde bir hayli yoğunlaşmaktadır. Sabahtan akşama kadar, öğle arası hariç durmaksızın bire bir ders anlattıklarını ve soru çözdüklerini belirten katılımcılar olmuştur. Bire bir ders talebinin yoğun olmadığı günlerde katılımcılar yine de dershaneyi terk edememekte ve boş oturmak yerine asli hocalarla beraber derse girerek ders takibi yapmakta, bir nevi onları asiste etmektedir. Bundan başka dershanede belli günlerde ve genellikle akşam saat 17.00-19.00 arasında yapılan etütlere katılmaktadırlar (etütün amacı ders takviye etme -konu tekrarı-, soru çözme şeklinde ya da branş öğretmeni konuları yetiştirememişse konu anlatımı şeklinde olabilmektedir). Sınav gözetmenliği hemen hemen bütün katılımcıların sabit görevi durumundadır. Sınavlar genellikle hafta sonuna kaydırılarak öğrenci-öğretmenlerin emeğinden yararlanılmaktadır. Çünkü katılımcıların tamamı hafta sonu (cumartesi-pazar) tüm gün ve günde yaklaşık 12 saat çalıştıklarını belirtmişlerdir. Yalnızca bir katılımcı sınavların çalıştığı dershanede pazartesi günü yapıldığını, o günün kendisi için tatil olmasından dolayı dışarıdan gözetmen bulunarak sınavların gerçekleştirildiğini söylemiştir. Ders ve sınav programı yapma, bire bir ders ayarlama işi, rehberlik bölümünün görevi sayılmaktadır. Rehber öğretmen konumunda çalışan bir katılımcı bu görevleri yerine getirdiğini beyan etmiştir. "Diğer işler" adı altında ele aldığımız öğretim dışı faaliyetlerde velileri arama ya da dershane tanıtımı yapma gibi işler, rehberlik bölümü dışında çalışan katılımcıları ilgilendirmemektedir. Ancak daha önceki yıllarda dershanelerde çalışmış olan bazı katılımcılar bu işleri de o dönemlerde yapmış olduklarını, şu an itibarıyla de aslında kendilerinden bu yönde beklentilerin olabildiğini, ancak hâlâ öğrenci oldukları için okuldaki ders yükümlülüklerini de hesaba katarak bu tür teklifleri geri çevirdiklerini belirtmişlerdir. Öğretim dışı işler konusunda, diğer katılımcıların da dile getirdiği hususları bazı katılımcılar çarpıcı biçimde şöyle beyan etmiştir:

> "Şimdi onlar önceden şöyle idi, hani bize bunları teklif olarak verdiler, öğrenci velilerini arasanız diye biz o sorumluluğu kaldıramayız dedik. Biz kendilerine söyledik bunları. Hani okulumuz var, hem burası var,

biz ikisini kaldıramayız dedik. Biz sadece gelip dersimize girip çıkar gideriz dedik. Bize söyledikleri şunlar oldu: şu saatler arası dershanede olacaksınız. Dersin olsa da olmasa da dershanede oturacaksın bu saatler arasında". (M3)

"Tabii ki böyle şeyler kayıt döneminde oluyor. Geçtiğimiz şubat ayında Aydın Dershaneler Birliği'nin bir sınavı vardı. Kayıt dönemiydi, çevrenizde insanlar varsa çekmeye çalışın gibi, işte atıyorum 10 tane öğrenci getirmezsen git falan değil de, getirmeye çalışın gibi". (M4)

Sınav gözetmenliği görevleri hususunda katılımcılardan bazılarının beyanları ise şöyledir:

"Genelde bizim dershane uyanık olduğu için hafta içinde sınav yapmıyor çünkü hafta içi bizi bulamayabilir, hafta sonunda yapıyor ki bire bir hocalarını kullanabilsin." (M9)

"Branş öğretmenlerinin hiçbiri gözetmenlik yapmaz çünkü onların özel dersi var. Üç, üç buçuk saat orda beklemektense özel ders verir, parasını alır. Gözetmenlik bir nevi ayak işi, onu da bize yaptırıyorlar." (K2)

Katılımcıların beyanlarından da anlaşılabileceği gibi öğrenci-öğretmenler, doğrudan derse sokulmak üzere istihdam edilmeseler de ihtiyaç halinde onlara bu görev rahatlıkla yüklenebilmektedir. Onların halihazırda çok belirgin bir görev tanımları yoktur. Zira dershanelerde "stajyer hoca", "bire bir hocası" veya "etüt hocası" gibi değişiklik unvanlarla isimlendirilmektedirler. Öğrenci-öğretmenler fonksiyonel olarak, ücretlerine ve çalışma sürelerine göre esnek çalıştırılmaktadır, ancak bu grubun emek gücünden sonuna kadar yararlanabilmek için de haftalık çalışma süreleri mümkün olduğunca artırılmaktadır. Bu konumları itibarıyla öğrenci-öğretmenler bir tür "çevresel işgücü"[29] kitlesini temsil etmektedir. Dershanelerde genellikle emek-yoğun ve monoton işlerin öğrenci-öğretmenlere bırakıldığı görülmektedir. Ders anlatanlar branş öğretmenleri olduğu halde, derslerde geri kalan öğrencilere ders tekrarı yapanlar ve soru çözenler öğrenci-öğretmenlerdir. Ek ders yapan ve saatlerce sınav başında bekleyenler de gene onlardır.

29. Üretim süreçlerindeki esnekleşmeye bağlı olarak işgücündeki bölünmeyi merkez işçiler ve çevre işçiler kavramlarıyla açıklayan Atkinson'a göre çevre işçiler sayısal esnekliğe tabidirler ve düşük ücretli, iş güvencesi olmayan, üretimin rutin emek yoğunluklu aşamalarında çalıştırılan örgütsüz bir kesimi ifade etmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Atkinson J. "Flexibility or Fragmentation: The United Kingdom Labour Market in Eighties", Labour and Society, 12 (1), 1987, s. 87-105.

Haftalık Toplam İş Yükü

Katılımcıların haftalık toplam çalışma saatleri hakkında net bir rakama ulaşamadık. Çünkü her bir katılımcının durumuna göre değişken-esnek çalışma saatleri göze çarpmaktadır. Ancak yine de bir katılımcı hariç, diğer tüm katılımcıların dershanede haftada ortalama 30-40 saat arasında çalıştıkları tespit edilmiştir. Öğrenci-öğretmenler hafta içi belli günlerde okullarında derslerine devam ettikleri için derslerinin olmadığı günlerde ve derslerin olduğu günlerin boş oldukları saatlerinde dershaneye gitmektedirler. Ancak her ne olursa olsun, dershane yöneticileri, hafta sonunu mutlaka doldurmak suretiyle katılımcıları dershaneye hapsetmektedirler. Zira hafta sonu, sınavlar da dikkate alındığında aslında yoğunluğun en fazla olduğu günlerdir. Bire bir ders talebi de her gün aynı düzeyde olmamakta, sınav öncesi bu talepler aşırı yoğunlaşmakta, diğer günler azalabilmektedir. Katılımcılar arasında mesai üzerinden değil de ders saati üzerinden anlaşma yapmış olanlar, kendilerinden herhangi bir talep olmadığında dershaneden ayrılabilmektedir. Mesaiye tabi olanlar bire bir ders talebi olmasa da ayrılamamakta, dershanede kalarak mesailerinin dolmasını beklemektedirler.

Dershanedeki branş öğretmenlerinin neredeyse haftalık 70 saate dayanan iş yükleri ve karşılığında aldıkları düşük ücretler, stajyer öğretmenlerin neredeyse ücret verilmeden çalıştırılmaları gibi sömürü biçimleri dikkate alındığında öğrenci-öğretmenlerin esnek çalışma süreleri daha normal ölçüde görünebilir. Ancak gün içinde farklı öğrencilerden gelen farklı konuların anlatımına dönük talepler, aynı konuların rutin olarak tekrar edilmesi ya da durmadan soru çözme gibi görevler göz önünde bulundurulduğunda, öğrenci-öğretmenlerin iş yoğunluğunun azımsanmayacak düzeyde olduğu ortaya çıkmaktadır. Alınan ücretler hesaba katıldığında, haftalık 30-40 saatlik çalışma süreleri önemli sürelerdir.

Dershanelerdeki Çalışma Düzenleri

Bu başlık altında katılımcıların ders saatine ya da mesai esasına göre mi istihdam edildiklerine ilişkin sorduğumuz sorulara verdikleri cevaplar üzerinde duracağız.

Öğrenci-öğretmen katılımcılar, öğrenciliklerinin devam etmesinden ötürü, dershanede esnek saatlerde çalışmaktadırlar. Ancak 5 katılımcı dışında diğer katılımcılar, üniversitede hafta içi derslerinin olmadığı günlerde tam mesai uygulamasına tabidirler

ve sabah 9.00-akşam 19.00 arası çalışmaktadırlar. Hafta sonu ise zaten dolu geçmektedir.

Son yıllarda dershanelerde öğretmenleri ders saati başına ücretlendirilerek çalıştırmak yerine, devlet memurları gibi tam mesai üzerinden ücretlendirerek çalıştırma uygulaması ön plana çıkmıştır. Bu durum, dershane öğretmenlerinin ücret düzeylerinde artış olmadığı halde çalışma sürelerinin adım adım fazlalaşması anlamına gelmektedir. Hatta eski yıllarda dershanelerde etüt, bire bir ders gibi uygulamalar söz konusu değilken son zamanlarda dersini bitiren öğretmenlerin akşam 19.00'a kadar dershanede kalarak etüt yaptıkları -dolayısıyla mesailerinin 19.00'a kadar uzatıldığı- bilinmektedir. Bu uygulamalar dershanede çalışan öğrenci-öğretmen grubunu da etkilemektedir. Yukarıda emek-yoğunluklu işler olarak tanımladığımız bire bir ders ve etütler çoğu zaman bu gruba transfer edilmekte ve bu yolla mesai saatleri uzatılmaktadır. Hafta içi günlerde, bire bir talebi olsun olmasın, katılımcılar 19.00'a kadar dershanede kalmaktadırlar. Bir katılımcı mesai uygulaması yüzünden dershanede hafta içi daha az süre kalabilmek için geliştirdiği bir taktiği şöyle aktarmıştır:

> "Biraz mesai gibi ama bildiğimiz memur mesaisi gibi değil. Bu konularda elinizi vermemeniz lazım. Kolunuzu kaptırma ihtimaliniz çok yüksek, ben geçen yıl verdim ve hiç boş vaktim yoktu. Okuldaki derslerim mesela 5'te bitiyordu, o vakitten sonra gelme diyorlardı ama 3'te bittiğinde 3.30'da gel diyorlardı. Bu şartlar altında geçen yıl biraz fazla gittim. Bu yıl biraz etik değil ama yalan söyleyerek hafta içini sınırladım, genç insanlarız diye düşündüm, kendime de vakit ayırmalıyım dedim." (M4)

Katılımcıların beyanlarına göre dershanelerde bire bir dersin yapıldığı mekânlar da mevcut değildir. Bu derslerin genelde kütüphanede yapıldığı, branş öğretmenleriyle öğrenci- öğretmenlerin mekânsal anlamda yakınlıklarının söz konusu olmadığı vurgulanmaktadır:

> "Öğretmenler odası arka tarafta, etüt öğretmenliği bu tarafta, arada dağlar kadar yer var. Hani yan tarafına koy en azından. İşleyiş rahat olsun, ne bileyim biz tamamen dışlanmış durumdayız orada." (M8)

Düzenli Ders Hazırlığı Yapma Görevi

Dershanelerde özellikle bire bir ders yükümlülüğü olan öğrenci-öğretmenlerden, dağıtılan testleri önceden cevaplamış ve soruların

doğru çözümünü bulmuş olmaları istenmektedir. Ancak 5 katılımcı dışında diğer katılımcılar dershaneye gitmeden önce rutin hazırlık yapmadıklarını, testleri ve soruları ise çözmeye hiç girişmediklerini beyan etmişlerdir. Hazırlık yaptığını söyleyen katılımcılar ise üst sınıflarla ders yapacaklarsa ya da bilmedikleri herhangi bir konu varsa, dershaneye hazırlanıp gittiklerini dile getirmiştir.

Öğrenci-öğretmenlerin rutin ders hazırlığına girişmemeleri, bir başka deyişle işlerini eve taşımamaları, dershanedeki uzun çalışma saatlerine, yorucu iş temposuna ve ödenen düşük ücretlere karşı kendi başlarına geliştirdikleri bir tür direniş stratejisi olarak yorumlanabilir. Zaten kısıtlı olan dinlenme zamanları göz önünde bulundurulduğunda, özel yaşamlarının bu tip zorunluluklarla daha fazla kısıtlanmasına karşı çıkmaktadırlar. Bu konuda bazı beyanlar ilgi çekicidir:

"Çoğu hoca öyle yapıyor ama ben hiçbir zaman oturup bir kitabı bitireyim ya da yaprak testleri çözeyim gibisinden bir işe girmedim. Yapmak gerekiyor aslında. Bazen insanlık halidir, iki çarpı ikiyi beş bulabiliyorsun. İşlem hatası yaparak öğrencinin gözünde düşmeyin diye uyarıyorlar, çünkü bir soruyu yanlış yaptığın zaman öğrencinin gözünde bitiyorsun." (M3)

"Hiç yapmıyorum, yapmayı da düşünmüyorum. Eğer öğrenci bunu sorun olarak görüp de müdüre söylerse ve müdür beni çağırıp sorarsa benim cevabım sen bana 1000 lira verdin de ben bakmadım mı olur." (K2)

"Testlerin, soruların önceden çözülmüş olması, çözüm yolunun bilinmesi gibi bir zorunluluk var aslında ama ben uygulamadım, böyle bir zorunluluk hissetmedim tam olarak." (B2)

ÜCRET DURUMU

Tablo 7: Katılımcıların Aylık Ücretleri

Aylık Ücret	Sayı
100 TL- 299 TL.	6
300 TL.-499 TL	4
500 TL-699 TL.	4
700 ve üstü	2
Ücret durumu henüz konuşulmayan	1

Tablodan da izlenebileceği gibi katılımcıların aylık ücret düzeyleri genel olarak 100-699 TL arasında değişmekte, ağırlıklı olarak da 250, 350 ve 450 TL gibi rakamlar beyan edilmektedir. Bir katılımcının ücret durumu belli değildir. Çünkü işe başlayalı henüz 3 hafta olmuştur ve 1 aylık deneme süresi sonunda ücret durumunun belirleneceğini söylemiştir. Bu konuda kendisinin herhangi bir tahmini yoktur ve hiç ücret ödenmese dahi deneyim kazanmak amacıyla dershanede ücretsiz çalışabileceğini dile getirmiştir.

Dershanelerdeki "Stajyer Öğretmenlik" aşamasının Haziran 2012 itibarıyla kaldırılmasından[30] önce, stajyerlerin sigorta karşılığında neredeyse ücretsiz çalıştırılması meşrulaş(tırıl)mış bir uygulama durumundaydı. Buna benzer biçimde bu katılımcının da iş deneyimi kazanmak uğruna açık bir emek sömürüsünü içselleştirerek gönüllü köleliğe razı olması özellikle düşündürücüdür.

Ücretler Zamanında Ödeniyor mu?

Toplam katılımcılardan 9'u ücretlerinin zamanında ödendiğini beyan etmiş, 7'si ise gecikmelerin olduğunu belirtmiştir. Katılımcılara gecikmelerin sebepleri sorulduğunda dershane yöneticilerinin nakit yetersizliğinden kaynaklanan sebeplere ya da velilerin ödeme yapmada gecikmelerine vurgu yaptıkları görülmüştür.

Alınan Ücretler Aylık Giderleri Karşılamada Yeterli mi?

Katılımcılardan 5'i aldığı ücretin giderlerini karşılamada yeterli olduğunu beyan etmiştir. Bu katılımcılardan birisi ailesiyle birlikte yaşamakta, diğer bir katılımcı ise yaşadığı ev için kira ödememektedir. Salt bu hususlar dikkate alındığında ücret yeterli görülebilir. Ancak diğer 11 katılımcı ailelerinden destek alarak, özel ders vererek ya da burs alarak gelir takviyesi yaptıklarını belirtmiş ve sadece dershaneden aldıkları ücrete kalsalar kesinlikle geçinemeyeceklerini dile getirmişlerdir. Bir katılımcının ücret durumu belli olmadığı için bu soru kendisine yöneltilmemiştir.

Öğrenci-Öğretmen Konumunda Çalışanlar Arasında Ücret Farklılığı Var mı?

Dershanelerde farklı konumda çalışanlar açısından bakıldığında standart bir ücret uygulamasının söz konusu olmadığı

30. http://www.zaman.com.tr/gundem_ozel-okullarda-stajyer-ogretmenlik-sona-erdi_1307334.html (Erişim tarihi: 05.12.2013).

aşikârdır. Bu durum öğrenci-öğretmenler grubunda yer alanlar için de geçerlidir. Katılımcıların bu hususta görüşüne göre, bu konumda çalışanlar arasında da farklılık mevcuttur, ancak bu oran fazla değildir. Fark en fazla 50-100 TL arasında oynamaktadır. Ücret farklarının belirlenmesinde en önemli kriterler, katılımcılara göre, işe giriş yılı, yani işteki deneyim süresi ile haftalık toplam çalışma süresi olmaktadır. Hatta bazı dershane yönetimleri bu durumu standartlaştırmıştır ve dershaneye 3 gün, 4 gün ya da 5 gün geliyor olmaya göre ücret tahsis etmektedir. Bazı katılımcılar bu konuda şunları beyan etmiştir:

> "Öğretmen eğer 'piyasasını oluşturmuşsa', yani sene başında 10-15 öğrenciyi arkasından sürükleyip kayıt yaptırabilmişse bundan maddi anlamda mutlaka fayda görür." (M9)
> "Ücretlerin belirlenmesi müdürün cambazlığına bağlı, nereden para keserim diye bakar, 50 TL'nin bile hesabını yapar, esas hocayı bulana kadar stajyerleri işe alayım ki dershanenin reklamını yapsın düşüncesi vardır." (M1)

Bir katılımcı bir öğretmenin maaşının belirlenmesinde üç ana faktörün etkili olduğunu vurgulamıştır: Bu faktörler arasında

- Öğretmenin piyasasını oluşturması, yani dershaneye öğrenci çekmesi.
- Dershane sezonu başladığında o branştan öğretmen bulunamamış ve tek bir öğretmene mecbur kalınmış olması.
- Dershane sektöründe çok iyi tanınan ve kendini kanıtlamış iyi bir hoca (flaş öğretmen) olması yer almaktadır.

İki katılımcının da diline yansıyan "piyasa oluşturma" kavramı, özel dershanelerin meta ve piyasa mantığına uyarlanmış olduğunu göstermektedir. Piyasasını oluşturan öğretmen aslında bilgisini, emeğini ve öğretmen kimliğini pazarlamaktadır. Piyasasını, çalıştığı dershaneye öğrenci çekerek oluşturan öğretmen, yalnızca kendi emeğini ve bilgisini değil, öğrencileri de metalaştırmaktadır. Zira kendi iradelerinden bağımsız olarak bu öğrenciler istenilen dershaneye rahatlıkla çekilebilmektedir.

Burada dikkat çekici olan bir diğer nokta, katılımcılardan çoğunun çalıştıkları dershanede ya da diğer dershanelerde kendileriyle aynı konumda çalışanların ücret durumuna ilişkin bilgilerinin olmadığını ve bu konuyu hiç sorgulamadıklarını beyan etmiş olmalarıdır. Katılımcıların çoğuna göre dershane yönetim-

leri, çalışanlar arasındaki ücret farklılıklarının görünür olmasını engellemek amacıyla çalışanlarına ücret konularını bir diğeriyle konuşmaması gerektiğini dikte etmektedir.

Bu konuda bazı katılımcıların beyanları önem taşımaktadır:

"Benle birlikte dershaneye giren bir İngilizce öğretmeni vardı, ikinci sınıfta okuyordu, 200 TL maaş veriyorlardı, bizde de böyle bir muhabbet oldu. Maaş muhabbeti, ben de aldığım maaşı söyledim ama söylememem gerekiyormuş. Özel sektörde aldığın ücret senle kurucu arasında kalmak zorundaymış. Bu olduktan sonra bir daha bunu kimseye söylemedim." (M10)

"Geçen yıl ben utandığım için saklıyordum, yalan değil, yani şaka gibiydi açıkçası 150 lira, o yüzden kimseye demedim." (M4)

"Onu bilmiyoruz işte. Soramıyorsun. Yani biz üç arkadaş ne aldığımızı biliyoruz da gerisini bilmiyoruz. Sorulmuyor ayıp diye. Onlar da sormuyor, biz de sormuyoruz." (M5)

"Ücret kişiye mahsustur. Herhangi bir yerde söyleme lüksü yoktur." (K1)

"Mesela bu çalışanlar arasında geçen sene ve önceki sene ücretler konusunda anlaşmazlık çıktı. Böyle olunca da müdür bey hepsinin çıkışını verdi, göz korkuttu yani." (S2)

Dershane Yönetimi Yemek-Yol Ücreti Veriyor mu? Çay ve Kantin Masrafları Kime Ait?

Katılımcıların tümü öğle yemeği ve yol ücretlerinin kesinlikle kendilerine ait olduğunu belirtmişlerdir. 5 katılımcı çay ve su dahil olmak üzere kantin masraflarının da kendilerine ait olduğunu, 1 katılımcı kantine öğrenciye kıyasla yarı fiyat ödediklerini, 9 katılımcı çay ve suyun dershane yönetimi tarafından karşılandığını ancak çayda aylık bir limitin olduğunu belirtmişlerdir. 1 katılımcı bölüm hocalarının sebil aldığını, kendisinin de bundan ücretsiz yararlandığını söylemiştir.

Dershanelerin yemek ve yol ücreti ödemesi yapmaması, hatta bazı dershanelerde öğretmenlerin çay ve su masraflarını da bizzat kendilerinin karşılaması, dershanelerin kapitalist bir işletme mantığıyla çalıştığını gözler önüne sermektedir. Bu durum, dershane yönetimlerinin maliyetleri mümkün olduğunca düşürerek kâr oranlarını arttırma peşinde olduklarını göstermektedir.

ÖĞRENCİLER VE YÖNETİCİLERLE İLİŞKİLER

Katılımcılar, Öğrencilerine Mezun Konumda Olmadıklarını Söyleyebiliyor Mu?

Dershane yönetimleri mezun konumda olmayan öğrenci-öğretmenlerin bu özelliğini öğrencilerden ve velilerden saklamak istemektedir. Katılımcıların beyanları da bunu destekler niteliktedir. Yüksek bedeller ödeyerek çocuklarını dershaneye yollayan velilerin bazı derslere üniversite öğrencilerinin sokulmasından rahatsızlık duyacakları açıktır. Hatta aynı hoşnutsuzluk ve rahatsızlığı kimi zaman öğrenciler de duymakta, bire bir konu anlatımı ve soru çözümlerinde dahi öğrenci kimliğini bildikleri öğretmenlere değil de daha tecrübeli öğretmenlere doğru yönelmektedirler. Bunun yanı sıra mezun konumda olmadığını saklamak isteyen ancak bunu ağzından kaçıran ya da açıkça söyleyen katılımcılar da mevcuttur.

> "Ben birinci sınıfta iken, birinci sınıfta olduğumu söylemiyorlardı. Ya mezun diyorlardı ya da burada yüksek lisans yapıyor diye yalan söylüyorlardı." (M5)
>
> "Sorduklarında öğrencilere ben mezunum diyorum çünkü bu yönetim tarafından da isteniyor. Bu öğrencinin yaklaşımından kaynaklanıyor. Öğrenci mezun olmadığını duyduğunda zaten mezun olamamış, bir şey bilmiyor mantığını yürütmeye başlıyor ve önyargı oluşuyor." (K2)

Piyasa aklını temel alarak işletilen dershaneler "müşteri odaklı" olmak zorundadır. Her öğrencinin birer "müşteri" konumunda olduğu bu işletmede "müşteri memnuniyeti" temel hedef durumundadır. Parayla eğitim satın alan müşteriler olarak öğrencilerin henüz öğretmenlik ehliyetine sahip olmayan öğrenci-öğretmenlerden hizmet almak istememeleri gayet doğaldır. Bu durumda dershane yöneticileri ucuz işgücü fırsatını da kaçırmadan, öğrenci öğretmenlerin ehliyetsiz konumunu müşterilerinden saklayarak bir çözüm yolu bulmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca kayıt dışı işgücü çalıştırmak yasal olmadığı için yöneticiler bu durumu saklama yoluna gitmektedirler.

Katılımcılara Dershaneye Öğrenci Çekme Yönünde Strateji ve Taktik Öneriliyor mu?

Dershaneye öğrenci çekebilmek için dershane yöneticileri öğrenci-öğretmenlerden katkı sunmasını talep ediyorlar mı? "Talep olduğunda katılımcılar bu konuda nasıl davranmaktadırlar?" şeklindeki sorumuza bazı katılımcılar, bu yönde kendilerine herhangi bir talebin gelmediğini belirtmiş, bazıları ise dershane yöneticilerinin açık ya da örtük bir biçimde bunu kendilerinden talep ettiklerini dile getirmişlerdir. Bu konuda bazı beyanlar şöyledir:

> "Bu dershanede işe başladığımda on tane öğrenci kaydetmiştim. Eğer beni alırsanız on öğrenciyi de kaydederim demiştim onlara, arkamdan gelenler oluyor, böyle olunca da daha iyi oluyor." (M3)
> "Tabii seni tanıyan öğrenciler varsa, hocam diyorlar siz nerde çalışırsanız biz oraya kayıt yapacağız diyorlar. Eğer sizi çok sevmişlerse." (M 11)
> "Dershanenin reklamını yapmak amaçlı mesela X dershanesinin kitabını alın, otobüse binseniz bile o kitap elinizde olsun ve görünsün. Hani bu bire bir reklâmdır. Bazen mesela öğrencilerle oturup konuşurlar, senin arkadaşların varsa öğrenci getir bize, hani bunu samimi oldukları öğrencilerin çoğuna söylerler. Kendi okulunuzdan öğrenci getirin şeklinde bir istekte bulunurlar. Çoğu hocaya eğer öğrenci getirirseniz %10'nu size veririz diyorlar, bu tarz şeyler de oluyor." (M3)

Beyanlardan da görüldüğü gibi, öğrenci -müşteri- çekebilmek için hemen her yola başvurmakta sakınca görmeyen dershane yönetimleri, öğrenci-öğretmenleri, hatta branş öğretmenlerini bile "aracı" gibi kullanmak istemektedir. Özellikle yaş itibarıyla dershane öğrencilerine daha yakın olan genç öğretmen adaylarına reklam yaptırmak yoluyla öğrencileri cezbetme peşinde olan yöneticiler, kaydedilen öğrenci sayısına göre de komisyon vermeyi teklif etmektedirler.

"Öğrenciyi 'Hoş Tutalım' Yeter"

Kapitalist bir işletmenin "müşteri odaklı" organize edilmesi gibi dershanelerde de "öğrenci odaklı" bir yaklaşım öne çıkmaktadır. Sürekli müşteri memnuniyetini sağlama, dershanelerde öğrenci memnuniyetine dönüşmektedir. Hatta bu durum öyle bir aşamaya gelmiştir ki, bazı zincir dershanelerde öğretmenlerin işte kalma güvenceleri ve maaş artışları dahi öğrencilerin memnuniyet düzeyine göre belirlenmektedir. Zincir dershanelerde öğretmen

maaşları ve yıllık artış oranları genel merkez tarafından belirlenmekte ancak yapılan öğrenci anketlerine istinaden bazı öğretmenlerin maaşlarında azaltmalar dahi yapılabilmektedir. Bu durum, öğretmenleri kendi iş güvencelerini sağlama yönünde sürekli öğrenci memnuniyetini sağlamaya, öğrencilerle sosyal ilişkileri sağlam tutmaya ve dershaneye daha çok öğrenci çekebilmek uğruna "popülist" davranmaya yöneltmektedir. Aynı şartlar öğrenci-öğretmenler için de geçerlidir. Hatta bu grup genç yaş kategorisinde yer aldığı için onlardan öğrencilerle yakın ilişkiler içinde olmaları istenmektedir. Bu konuda bazı çarpıcı beyanlar ise şöyledir:

> "Ben dört yıldır dershanelerde çalışıyorum, diğer arkadaşlar daha bu sene başladıkları için ister istemez biraz farklı oluyor. Onlar belki sadece ders anlatıyorlar. Öğrenci şudur, sadece ders istemiyor, ne kadar iyi anlatırsan anlat, dersin yanında onlarla sohbet edip güldürmek, biraz daha espri yapmak gerekiyor. İstersen kötü anlat ama biraz espri yap tamam." (M3)
>
> "Zaten dershanenin bütün stratejisi öğrenciyi memnun etme yönünde. Öğrenciye kendimizi sevdirmek, onu dershaneye bağlamak gibi. Öğrencilerin ismini ezberlememizi, onlara ismiyle hitap etmemizi söylüyorlar. İsmiyle hitap ettiğimiz zaman öğrenci kendisinin önemsendiğini hissediyormuş. Böylece öğrenciyi kazanmak daha kolay oluyor." (M2)
>
> "Bana denilen şuydu, öğrencilerle biraz muhabbet et, iki soru çöz, aynı sorunun rakamlarının yerini değiştir, öğrenci yapabildiğini düşünsün, çay ısmarla, dışarı çık, çayı bizim üzerimize yazdır." (M9)
>
> "İlk başta biz mezun guruplarıyla daha iyiydik, yukarıdakiler bize alt gruplara daha yakın olmamızı söylediler, aslında ekmek onlarda. Mezun gruplar kazanır giderler. Biz de öyle bir strateji izliyoruz, herkesle iyi olmaya çalışıyorum, ilgilenemem belki hepsiyle ama ilgilendiğim hissini oluşturuyorum." (M5)

Dershane Yönetiminin Gözetim ve Denetim Mekanizmaları

Katılımcıların dershanelerde nasıl bir denetim mekanizmasına tabi olduklarını öğrenmeye dönük bir sorumuzda, 3 katılımcı dışında diğer tüm katılımcılar çalıştıkları dershanelerde çeşitli şekillerde denetlendiklerini, etkin gözetim mekanizmalarının işletildiğini belirtmişlerdir. Bizzat müdürün dolaşarak, etüt odasına gelerek denetim yaptığını belirten katılımcıların yanı sıra öğrenciler üzerinden ya da diğer öğretmenlerin gözetimine başvurarak onlardan bilgi almak suretiyle de denetim yapılabildiğini dile getiren katılımcılar da olmuştur.

"Mesela etüt odasındayız, ne yapıyor diye gelip bakıyor. Bazen yakalıyorlar, boşta öğrenci var, hocam bir sorum var deyip hemen onu da çekiyorlar oraya, buna rutin kontrol demeyeyim de haftada bir oluyor, şu anda da". (M4)

"Her kata kamera koymuşlar. İzleniliyorsunuz yani. Kameralı sistemler var, illa gözetliyorlar ama öğrenciler sınıfta sürekli hocaları anlatırlar zaten, konuşurlar mesela, yöneticilerden de derse giren hocalar vardır, sorarlar mesela şu hoca nasıl diye öğrenciler de zaten bütün ne varsa iyi kötü dökerler zaten." (M3)

"Genelde görünmeyerek denetlerler, çünkü kesinlikle içerde bir köstebekleri vardır. Kamera sistemi vardı da önem vermiyorlardı. Dediğim gibi içerde onların kolladığı bir öğretmen arkadaş vardır. Her dershanede bu vardır ve o insan ne söylerse ona inanırlar." (M9)

Hemen hemen bütün katılımcılar dershanelerde kamera sisteminin varlığına değinmiştir. Gelişen teknolojiden faydalanarak gerçekleştirilen "teknolojik denetim,"[31] özellikle meta üreten sektörlerde üretim süreçlerinin denetim altına alınması, emek verimliliğinin her daim ölçülmesi, hatalı ve kalitesiz üretimin engellenmesi amacıyla uygulanmaktadır. Ancak denetimin daha önemli bir fonksiyonu da işçileri sürekli gözetlemek ve onları "her an gözetleniyorsunuz" izlenimiyle disiplin altına almaktır. Bu tarz bir denetim mekanizması hizmet üreten sektörlerde de yaygın olarak kullanılmakta, başka gerekçelerle devreye sokulan kamera sistemleri hizmet elemanlarının çalışma süreçlerini kayıt altına almaktadır.

"Denetleniyoruz. Çünkü her yerde kameralar var, sadece rehberlik odasında yok. Bizim müdürümüz bizzat oturup kayıtları izliyor." (S2)

Müfettişler Geliyor Kaybolun!

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün dershanelere yönelik rutin teftişleri sırasında kayıt dışı çalışan öğrenci-öğretmenlerin ne yaptıkları, dershanelerde bu durumda nasıl bir yol izlendiğine dair sorumuza, tüm katılımcılar bu tür teftişlerin mutlaka önceden haber alındığını ve kendilerinin de bu teftiş dönemlerinde dershanede bulunmadıklarını belirterek cevap vermişlerdir. Bu konuda bazı beyanlar şöyledir:

31. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Ö. I. Balkız, "Yeni Üretim/Yönetim Modelleri ve Denetim: TZÜ/TKY Modelinde Hegemonik Despotizmin Yükselişi", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2013, 36 (1), s. 199-201.

"O durumda gitmiyoruz dershaneye. Müfettişlerin geleceğinden haberleri oluyor zaten. Bugün gelmeyin, şu gün gelmeyin diye arayıp haber veriyorlar. Hani orada isek giydiğimiz önlüğümüzü çıkarıyoruz, giymiyoruz. Öğrenci gibi duruyoruz." (M5)
"Benim doğrudan başıma gelmedi ama çok iyi çalışan bir iletişim ağı var ve teftişlerin olacağının haberi önceden alınıyor ve ona göre gerekli tedbirler de alınıyor." (M9)

Bu tür beyanların yanı sıra bazı katılımcılar, aslında bu tip teftişlerin amacına uygun biçimde yapılmadığını, müfettişlerin dershanelerde kayıt dışı çalışan bir grup olduğundan zaten haberdar olduklarını vurgulamış, dolayısıyla da teftişlerin "göstermelik" kaldığını belirtmişlerdir.

"O zamanlar bizim tatilimiz oluyor. Gelmiyoruz hiç dershaneye. Haber alıyorlar, nasıl bu haberler alınıyorsa, müfettişler geliyorlar işte o ara iki hafta olmuyoruz işte. Müfettişler de biliyorlar zaten bir sıkıntı yaratmıyorlar. Gelip çaylarını içip gidiyorlar." (M3)
"Teftiş sırasında evraklara bakılıyor zaten, bizim isimlerimiz de kayıtlı olmadığı için sorun olmuyor." (M2)

Dershane yönetimlerinin düşük ücretlerle, tamamen güvencesiz koşullarda ve kayıt dışı şekilde çalıştırdıkları öğrenci-öğretmen grubunun istihdamı aslında yasa dışıdır. Yöneticiler bu durumu öğrencilerden saklayarak, velilerce duyulmasını engellemeye çalışarak bu çalışanlar grubunu adeta görünmez hale getirmek istemektedirler. Bu grubun dershanelerin resmi kayıtlarında belirli bir statüsü ve adı da yoktur.

Dershaneyi Şikâyet Etmek: Kimi Kime Şikâyet Edeceksin?

Öğrenci-öğretmen katılımcılardan, kayıt dışı çalışıyor olmanın kendilerinde yarattığı rahatsızlığı öğrenmeye çalıştığımızda, değişik cevap ve düşüncelerle karşılaştık. Katılımcılardan çoğu, dershanelerdeki kayıt dışı konumlarından rahatsızlık duymaktadır. Ancak kendilerine bu hususta neler yapılabilir sorusunu yönelttiğimizde, tavırları farklılaşmaktadır. Bazı katılımcılar Türkiye'de yasa dışı olan pek çok şeyin "kitabına uydurularak" devam ettirildiğini, bunun aslında herkes tarafından bilindiğini vurgulamış ve "kimi kime şikâyet edeceksin" yakınmasında bulunmuşlardır.

"Karşı taraf da biliyor, her dershanede bu şekilde çalışan en az 5-6 kişi var, adamın çocuğu dershanededir ve dershanede neler döndüğünü bilir, Türkiye'de herkes her şeyi biliyor zaten." (M1)
"Kaçak çalıştığım için hiçbir şeyde söz hakkına sahip değildim. Burada da aynı durum var, beni terslemesinin, dikkate almamasının sebebi de bu, bir şeylerde söz hakkına sahip olamamak. Milli Eğitim Bakanlığı'nda çok düzgün insan olduğunu düşünmediğim için dershaneyi ihbar etmeyi düşünmedim. Çakalı çakala şikâyet etmek gibi bir şey olacak bu."(M3)

Bazı katılımcılar bir "öğrenilmiş çaresizlik" durumunu yaşamakta ve bu konuda ellerinden hiçbir şeyin gelemeyeceğini vurgulamaktadırlar:

"Böyle gelmiş böyle gider anlayışı olduğu sürece tek başıma dönen çarka karşı dursam da o çark beni ezer geçer diye düşünüyorum, o yüzden yapabileceğim bir şey yok." (K2)
"Tüm Türkiye'de bu engellendi sadece birkaç dershanede var dense, dershaneyi şikâyet etmek doğal bir davranış olabilir ama bu durumda kendi kariyerimi riske atmak istemem." (M4)

Bazı katılımcılar maddi olarak bu işe muhtaç oldukları için sonuçta bu kurumdan kendilerine göre bir şekilde faydalandıklarını dile getirmiştir. Dershane sektörü önemli bir istihdam kapasitesine sahip olduğu için pek çok çalışanın buradan geçindiğine vurgu yaparak hem kendilerine hem de diğer insanlara zararı dokunacak bir yoldan yana olmadıklarını dile getirmişlerdir.

"Düşündüm. Benim şu an işime geldiği için ordayım. Çünkü okulu bitirmiş olsam bu koşullarda çalışmam, mecburiyetten ordayım. Hem kızgınım hem mecburum." (M2)
"Hani ister istemez her insanda bir rahatsızlık yaratıyor. Ama mecbur olunca çalışmak istiyorsun. Hiç olmazsa kendi harçlığını çıkarmak, ailene biraz daha az yük olmak için çalışmak zorundasın." (M6)
"Babam vefat etti benim, bu yüzden bizim maaşımız var, onun üzerinden bakılıyoruz. Eğer sigorta yapılırsa bana, babamdan aldığım maaş kesiliyor. İşe başlamadan sigorta yaptırmak benim için kötü oluyor yani." (M5)

"Parça Başı" Çalışan Sınav Gözetmenleri

Çeşitli dershanelerde çalışan toplam 17 öğrenci-öğretmenle dershanedeki çalışma ve ücret koşulları, iş yoğunluğu, emek sömürüsü ve tabi oldukları denetim mekanizmalarını ortaya koy-

maya dönük olarak gerçekleştirdiğimiz görüşmelere ek olarak, Tarih Bölümü üçüncü sınıfta okuyan ve dershanelerin sınavlarında ücretli sınav gözetmenliği görevi alan iki öğrenciyle de bire bir görüşme yaptık. Diğer öğrenci-öğretmenler gibi dershanede bizzat çalışmayan, ancak dershanelerin sınav dönemlerinde talep üzerine ücretli sınav gözetmenliğini yapan bu katılımcıların çalışma modeli, "parça başı" usulüyle çalışmaya benzemektedir.

Sanayi sektöründe üretim süreçlerindeki esnekleşmeyle birlikte parçalanan üretim aşamaları ve üretimin emek-yoğunluğu gerektiren kısımları ana işletme dışında, işveren ya da aracıyla sözleşme yapılarak parça başı esasına göre ücretlendirilen işçiler tarafından gerçekleştirilebilir.[32] Bu çalışma modeli yaygın bir özellik arz etmektedir ve üretim sürecinin esnekleşmesi ve parçalanması ile alakalıdır.

Benzer biçimde dershanelerdeki emek sürecinin de maliyetten tasarruf ve kâr maksimizasyonu hedeflerine dayalı olarak parçalanabildiğini görmekteyiz. Bir özel eğitim kurumu olarak dershanelerdeki öğretim sürecinin ayrılmaz parçası sayılan sınavların yine dershanenin kayıtlı öğretim elemanlarınca gerçekleştirilmesi esastır. Branş öğretmenlerinin sınav gözetmenliği yapması ücrete tabidir. Bu bakımdan dershane yönetimleri maliyet unsurunu hesaba katarak sınav gözetmenliğinde, daha önce de belirttiğimiz gibi, öğrenci-öğretmenleri görevlendirmektedir. Bir diğer yol ise sınavlar için dışarıdan eleman bularak genellikle düşük ücretler karşılığında gözetmenlik yaptırmaktır. Dershanelerde yaygın bir uygulama durumunda olan "dışarıdan gözetmen bulma" modelinde ağırlıklı olarak üniversite öğrencileri tercih edilmektedir.

Görüşlerini aldığımız iki katılımcı, maddi zorluklardan ziyade deneyim kazanmak, bir sonraki yıl dershanede çalışmak durumunda kalırlarsa, bir dershaneyle bağlantılı olmanın avantajını hesaba katarak gözetmenliğe gittiklerini belirtmişlerdir. Son dönemlerde büyük bir kitleyi ilgilendiren "öğretmen işsizliği" sorunu özellikle Fen-Edebiyat Fakültesi mezunlarını etkilemekte, hatta bu fakültelerin henüz mezun konumda olmayan öğrencileri, gelecek kaygısıyla çeşitli arayışlara girmektedirler. Onların henüz okul sıralarındayken bilgi ve donanımlarını geliştirmek için çe-

32. "Esnek Çalışma Sisteminde Merak Edilenler", http://www.iskanunu.com/yasal-degisiklikler/1109-esnek-calsma-sisteminde-merak-edilenler (Erişim tarihi: 06.12.2013).

şitli konularda sertifikalanarak zengin bir CV hazırlama ya da mezun olmadan bazı iş bağlantıları kurma gayretleri, bu arayışın bir sonucudur. Daha önceki yıldan kısa bir öğrenci-öğretmenlik deneyimleri bulunan bu iki katılımcının dershane sektöründen tanıdıkları kişiler bulunmaktadır. Dershanelerin sınav dönemlerinde gözetmen açığı olduğunda bu kişilerden haber alan katılımcılar, telefonla bağlantı kurarak gerekli anlaşmayı yapmaktadırlar. Görüşme yaptığımız dönemde üç aydır aynı dershanenin sınavlarında gözetmenlik yaptıklarını belirten katılımcılar, sınav başı 10 TL aldıklarını, sınav süresinin 2 saat olduğunu, haftada 1 ya da 2 kez sınava girdiklerini ve aylık ücretlerinin 100 TL'yi bile bulmadığını ifade etmişlerdir. Girilen sınavların türü YGS-LYS deneme sınavlarıdır. Hemen her bölümden öğrencilerin bu sınavlara ücretli olarak katıldıklarını belirten katılımcılar, tekrar çağırılabilmek için dershane yetkililerinin güvenini sarsabilecek şeyler yapmamaya özen gösterdiklerini dile getirmişlerdir.

Sonuç

Neoliberal kapitalist koşulların dev bir sektör haline getirdiği özel dershaneler, bazı çalışmalarda olumsuz yönleri itibarıyla tartışılmış ve eleştirilmiştir. Dershanelerin bu yönleri, sosyal eşitsizlikleri derinleştirmeleri, devlet okullarındaki öğretmen performanslarını ve eğitim müfredatını bozmaları, üniversiteye giriş sürecini aşırı rekabetçi bir ortama sokarak metalaştırmaları ve vergi kaçırmaları vb. hususlar üzerinden tartışılmıştır.[33]

Aslında içinde yaşadığımız dönemde en çok tartışılması gereken husus, özel dershanelerdeki emek sürecinin asli aktörleri olan öğretmenlerin çalışma koşulları olmalıdır. Kapitalist piyasa mantığının gereklerine göre emek sürecinin parçalandığı dershanelerdeki öğretim süreci, çevresel bir işgücü grubuyla desteklenerek sürdürülmektedir. Dershanelerde yaygın olarak istihdam edilen öğrenci-öğretmenlerin çalışma ve ücretlendirme koşullarını, maruz kaldıkları emek sömürüsü ve sosyal istismar mekanizmalarını saptamaya yönelik olarak gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasından elde ettiğimiz bulgular ana hatlarıyla şöyle özetlenebilir:

33. I. Silova, V. Budienė, M. Bray, *Education in a Hidden Marketplace: Monitoring of Private Tutoring*, Education Support Program (ESP) of the Open Society Institute, New York, 2006, s. 13.

- Öğrenci-öğretmenler hem maddi sebeplerle hem de iş piyasasının belirsiz koşullarına hazırlıklı olmak için, iş deneyimi kazanmak amacıyla dershanelerde çalışmaktadırlar.
- Öğrenci-öğretmenlerin dershanelerde belirgin bir görev tanımı yoktur. Esnek ilkelere göre çalıştırılmaktadırlar. Ancak başarı durumu düşük öğrencilere konu anlatımı yapmak, soru çözmek ve sınav gözetmenliği yapmak gibi emek-yoğunluklu ve monoton işleri üstlenmektedirler.
- Haftada 30-40 saat civarındaki iş yüklerine karşın, aldıkları ücretler 100 TL-600 TL arasında değişmektedir. Ücret düzeyi katılımcıların haftalık çalışma süresine, iş deneyimine ve ayrıca "dershaneye öğrenci çekebilme kapasitelerine" göre belirlenmektedir. Dershane yönetimleri dershaneye daha fazla öğrenci kaydedebilmek için öğrenci-öğretmenleri "aracı" gibi kullanmak istemektedir.
- Mezun konumda olmamaları dolayısıyla kayıt dışı çalıştırılan öğrenci-öğretmenlerin bu durumu, öğrencilerden, velilerden ve Milli Eğitim yetkililerinden gizlenmektedir. Dershanelerdeki emek sürecinde önemli bir yükü omuzlayan bu grubun emeği, bu şekilde "görünmeyen emek" konumuna indirgenmektedir.
- "Kayıt dışı çalışıyor olmak", öğrenci-öğretmenlerde rahatsızlık yaratıyor olsa da, onlar bu durumu mevcut sistemin dayattığı bir zorunluluk olarak görmekte ve sistemin değişmesi yönünde ellerinden hiçbir şey gelmeyeceğini dile getirmektedirler.

Kaynakça

Atkinson, J., "Flexibility or Fragmentation: The United Kingdom Labour Market in Eighties", Labour and Society, 1987, 12 (1), s. 87-105.

Balkız, Ö. I., "Yeni Üretim/Yönetim Modelleri ve Denetim: TZÜ/TKY Modelinde Hegemonik Despotizmin Yükselişi", Çalışma ve Toplum Dergisi, 2013, 36 (1), s. 187-210.

Biçer, Ö.; Kıroğlu, M. K., "Türkiye'de Eğitim ve İstihdam Politikaları Bağlamında Yaşam Boyu Eğitim ve Sürekli Eğitim Merkezleri", İçinde: *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*, Der. Fuat Ercan & Serap Korkusuz Kurt, SAV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 475-499.

Bora T., vd. *Boşuna mı Okuduk? Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Çağlayan, H., "Muz Kabuğu Piyasasında Dershane Öğretmenleri", *Eğitim ve Bilim İşkolunda Çalışan Kadınların Sosyal Hakları ve İş Güvencesi*, Der. Handan Çağlayan & Elif Akgül Ateş. Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 2008, s. 107-117.

Dang H. A.; Rogers H. F., "How to Interpret Growing Phenomenon of Private Tutoring: Human Capital Deepening, Inequality Increasing, or Waste of Resources", *The Policy Research Working Papers*, The World Bank, Development Research Group, 2008.

Davies, B.; Bansel P., "Neoliberalism and Education", *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 2007, Vol.20, No. 3, s. 247-259.

Demirer, D. K., "Eğitimde Metalaşma ve Emek Sömürüsü: Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Dershaneler", İçinde: *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*, Der. Fuat Ercan ve Serap Korkusuz Kurt, SAV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 439-459.

DİSK/ SOSYAL-İŞ, "15 Soruda Sözleşme ve Temel Haklar Broşürü", 2010.

Gök, F., "Eğitimin Özelleştirilmesi", İçinde: *Neoliberalizmin Tahribatı*, Haz. Neşecan Balkan ve Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 94-110.

Gök, F., "Üniversiteye Girişte Umut Pazarı: Özel Dershaneler", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 2005, Sayı: 11, s. 102-109.

Hartmann S., "The Informel Market of Education in Egypt, Private Tutoring and Its Implications", *Working Papers*, Johannes Gutenberg Universitat, Department of Anthropology and African Studies, 2008, Nr. 88, s. 14-15.

İnal, K., "Çocuklar Unutuldu", *Rudikal İki*, 01.12.2013.

Özoğlu, M., Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek, SETA Yayınları, Ankara, 2011, Sayı: 36.

Silova, I., Budiené, V., Bray, M., *Education in a Hidden Marketplace: Monitoring of Private Tutoring*, Education Support Program (ESP) of the Open Society Institute, New York, 2006.

Tansel, A., Bircan, F., "Private Supplementary Tutoring in Turkey Recent Evidence on Its Recent Aspects", *ERC Working Papers in Economics*, 2008.
Ulutaş, B., "Dershane Öğretmenlerinin Sorunlarına İlişkin Bir Çözümleme", İçinde: *Kamusal Eğitim Eleştirel Yazılar*, Der. Nejla Kurul, Tuğba Öztürk, İhsan Metinnam, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013, s. 183-195.
İnternet Kaynakları
Sayılan, F., "Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neoliberal Dönüşüm", Haber Bülteni, No:44,
http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/1e03cc77d4bbd6b_ek.pdf (Erişim tarihi: 11.12.2013).
Küçüker, E., "Halkın Sorunu: Eğitimde Özelleştirme",
http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/254-sayi-175/631-halkin-sorunu-egitimde-ozellestirme#_ftn15 (Erişim tarihi: 10.12.2013).
"Binlerce Dershane Öğretmeni Ne Olacak?",
http://www.mebpersonel.com/yer-degistirme/binlerce-dershane-ogretmeni-ne-olacak-h96696.html (Erişim tarihi: 08.12.2013).
"Türkiye'de özel okullar çoğalmalı", http://sektoreel.zaman.com.tr/sektoreell/detaylar.do?load=detay&link=612 (Erişim tarihi: 11.12.2013).
"Kayıt Dışıyla Büyüyorlar", 22 Kasım 2013 tarihli *Sabah Gazetesi*, Ekonomi Haberleri,
http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2013/11/22/kayit-disiyla-buyuyorlar (Erişim tarihi: 11.12.2013).
"Hedef Tüm Eğitim Sistemini Dershaneleştirmek", Prof. Dr. Nejla Kurul'la Röportaj, 3 Aralık 2013,
http://www.sendika.org/2013/12/prof-nejla-kurul-hedef-tum-egitim-sistemini-dershanelestirmek-metin-akarsu-evrensel/ (Erişim tarihi: 12.12.2013).
"Branş Bazında Atama Bekleyen Öğretmen Sayısı",
http://www.derszamani.net/brans-bazinda-atama-bekleyen-ogretmen-sayisi.html (Erişim tarihi: 12.12.2013).
"Dershane Meselemiz", Açık Görüş,
http://haber.stargazete.com/acikgorus/dershane-meselemiz/haber-807046#ixzz2nIkjTPNz (Erişim tarihi: 12.12.2013)
"Öğretmenleri Güvencesizlikte Birleştirmek İstiyorlar, Mücadelede Birleşelim", Timurhan Yalçın'la Röportaj,
http://www.sendika.org/2013/12/ogretmenleri-guvencesizlikte-birlestirmek-istiyorlar-mucadelede-birleselim/ (Erişim tarihi: 13.12.2012).
"Özel Okullarda Stajyer Öğretmenlik Sona Erdi", 22.06.2012,
http://www.zaman.com.tr/gundem_ozel-okullarda-stajyer-ogretmenlik-sona-erdi_1307334.html (Erişim tarihi: 05.12.2013).
"Esnek Çalışma Sisteminde Merak Edilenler",
http://www.iskanunu.com/yasal-degisiklikler/1109-esnek-calsma-sisteminde-merak-edilenler (Erişim tarihi: 06.12.2013).

Öğretmen İşsizliği ve Dershane Öğretmenliği: Atanan ve Atanmayan Öğretmenlerin Uyarlanma Biçimleri[1]

Adnan Gümüş & Dr. İhsan Çetin

GİRİŞ

1990'lardan bu yana "diplomalı işsizlik" giderek artmakta olup eşitsiz toplumların eşitsizliğine dair temel bir sosyal yaraya, kapitalist piyasacı iktisadi yapılanmanın aşamadığı bir sistem yarasına dönüşmektedir. Bu yaradan muzdarip diplomalı işsizlerin önemli bir grubunu da atanmayan öğretmenler oluşturmaktadır.

Son on yıllarda ortaöğretim ve üstü bir eğitim gören ancak güvenceli maaşlı bir işe kolayca sahip olamayanların sayısı, hem daha fazla mezun hem de maaşlı işlerin azaltılmaya başlaması ile birleşince artan bir "diplomalı işsizlik" problemine dönüşmekte-

1. Bu araştırmanın ilk sonuçları Ege Üniversitesi'ndeki Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş, tam metni *Eleştirel Pedagoji*'de (2012) yayımlanmıştır.

dir. Başta Asya (Güney) olmak üzere yeni neoliberal ekonomik düzenlemeler bir yandan devlet memurluğunu azaltırken, diğer yandan özel sektör üzerinden istihdam da yaratmamaktadır. Ayrıca bu güvencesizleştirme sınıfsal ve cinsel karakter de taşımaktadır. Sınıfsal olarak daha varlıklılar enformel sektörde de olsa daha makul güvenceli işler bulabilirken, dar gelirli alt kastlara bağlı gençler saygınlıklarını korumakta daha fazla güçlük çekmekte ve aşağılanmaktadırlar. Diplomalı işsizlik salt erkekleri değil, kadınları da vurmakta; kadınlar için zorlaşan yaşam koşulları omuzlarına ek yükler getirmektedir.[2]

Son yıllarda sıkça duyulan ve MEB uygulamaları arasına giren "toplam kalite yönetimi", "mesleki yeterlilikler", "yaşam boyu öğrenme" gibi piyasaya akreditasyon mekanizmaları ise öğretmenler ve diplomalı işsizler için daha büyük özlük kayıpları ve ek süre ve maliyetler getirmektedir.

Hatta yaşamboyu öğrenme, sürekli eğitim merkezleri (SEM) vb. adlar altında atanmayan öğretmenler ve diplomalı işsizlik tekrar sömürü (kâr, birikim) konusu yapılmakta, iş bulma vaatleri/ümidi altında sertifika programları giderek artan bir piyasa oluşturmaktadır.

Özetle işsizlik "vasıfsızlık" konusu olmaktan çoktan çıkmıştır.[3]

Kısaca genç işsizlik; hem sınıfsal, hem cinsiyetçi, hem coğrafik, hatta hem de etnografik ve ideolojik boyutlarla iç içe geçmiş bulunmaktadır.

Bir yandan kamuda çalışma ve güvenceli çalışma koşullarındaki azaltmalar, diğer yanda sınav odaklı ve elemeli eğitim sisteminin dershaneciliği teşvik etmesi, ancak aynı zamanda artan dershane sayısının aralarında oluşturduğu rekabet baskısı sonuçta hem dershaneleri önemli bir istihdam alanı haline getirmekte hem de dershanede çalışan eğitim emekçilerinin çalışma koşullarını zorlamakta; dershane öğretmenliği yeni bir nitelikli emek sömürü biçimine, aynı zamanda önemli bir esnek çalışma ve angarya çalışma örneğine dönüşmektedir.

2. Craig Jeffrey, "'Kayıp Kuşak': İşsiz Gençler Işığında Gençliği Yeniden Düşünmek", İçinde: *Gerçek, Yıkıcı ve Yaratıcı: Dünyada ve Türkiye'de Üniversite, Eğitim ve Geçlik Mücadeleleri,* Ed. D. Öz, F.D. Atbaşı, Y.Bürkev, NotaBene Yayınları, Ankara, 2011, s. 51-84.

3. Selma Değirmenci, "İşsizlik Sorunu ve Bir 'Vasıf'-sızlık Sorunu Olarak Üniversiteli", *12. Sosyal Bilimler Kongresi,* Bildiri Özeti, Ankara, ODTÜ, 14-16 Aralık 2011.

Bu araştırmanın ana problemi; işsiz (atanmayan) ve dershane öğretmenliği dahil farklı statülerde istihdam edilen öğretmenlerin çalışma koşullarına bağlı olarak uyarlanma biçimleri ve otoriteryen eğilimlerinin betimlenmesi ve aralarındaki farklılaşmaların hangi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiğidir. Diplomalı işsizliğin ve mevcut çalışma koşullarının salt sosyo-ekonomik boyutları değil, aynı zamanda bazı duygu, yönelim ve kişiliğe etkileri de ele alınmaktadır.

Buradaki analiz ve değerlendirmeler görgül veri ve araştırmaya dayalı olup:

1. Mevcut Eğitim Programları Kontenjanları (ÖSYM), Milli Eğitim Atama Alan ve Sayıları ve KPSS Sonuçları resmi veri ve istatistikler olarak kullanılmış;
2. Öğretmenlerin durumu ise 2007 ve 2008 Güz döneminde 284 kişilik Eğitim Fakültesi mezunu (öğretmen) örnekleminde toplanan nicel ve
3. 2007, 2008 ve 2009 bahar döneminde gerçekleştirilen 13 nitel görüşmeden yararlanılmıştır.

Nicel veri toplama aracı olarak geliştirilen ankette demografik bilgilerin yanı sıra öğretmenlik tercih sürecinden başlayıp mezuniyet, KPSS, atanma ve çalışma koşulları ile, ayrıca yardımlaşma, sosyal çevre, otoriteryen eğilimler ve depresyon gibi çeşitli durum, tutum ve eğilimler sorulmuştur. Nitel veri aracı yarı yapılandırılmış açık uçlu soru kılavuzunda ise KPSS sınavları ve atama sürecinde yaşananlar ile dershanelerdeki çalışma koşulları derinleştirilmeye çalışılmıştır.

Nicel veri aracının (anketlerin) geliştirilmesi, verilerin toplanması ve kodlamalar 2007 ve 2008 Ekim-Aralık dönemlerinde; yarı yapılandırılmış soru kılavuzuna bağlı nitel görüşmeler ise 2007, 2008 ve 2009 Bahar Yarıyılında Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Grubu Eğitimi Yüksek Lisans öğrencileriyle birlikte gerçekleştirilmiş ve protokolleri çıkarılmıştır.

Ulaşılabilirlik bazında örneklem bilinçli seçilmekle birlikte, işsiz/atanmayan öğretmenleri, dershanede çalışan ve kamuda çalışan öğretmenleri içerecek şekilde kurgulanmıştır. Bu araştırma kapsamında öğretmenlerin çalışma konumları 11 kategori altında toplanmıştır:

1- İş Aramayan Öğretmen,
2- İşsiz/Atanmayan Öğretmen,
3- Ücretli,
4- Özel-Serbest,
5- Dershane,
6- Kamuda Sözleşmeli,
7- Kamuda Kadrolu,
8- Kolej,
9- Kamuda 2000 yılı öncesinden beri çalışan,
10- Dershanede 2000 yılı öncesinden beri çalışan
11- Öğretmenlik dışı mesleklerde çalışan Eğitim Fakültesi mezunları

Çalışma konumlarına göre görüşülen öğretmenlerin sayı ve yüzdelik oranları tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Statü ve Cinsiyetlerine Göre Öğretmen Dağılımı

Statüsü	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İş Aramayan	14	9,3	14	10,4	28	9,9
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	30	20,0	15	11,2	45	15,8
Ücretli Öğretmen	15	10,0	14	10,4	29	10,2
Özel-Serbest Öğretmen	11	7,3	7	5,2	18	6,3
Dershane Öğretmeni	32	21,3	38	28,4	70	24,6
Kamu Sözleşmeli Öğretmen	8	5,3	7	5,2	15	5,3
Kamu Kadrolu Öğretmen	19	12,7	20	14,9	39	13,7
Kolej Öğretmeni	6	4,0	2	1,5	8	2,8
Eski Kamu Öğretmeni (2000 öncesi)	9	6,0	7	5,2	16	5,6
Eski Dershane Öğretmeni (2000 öncesi)	5	3,3	3	2,2	8	2,8
Başka İşte	1	0,7	7	5,2	8	2,8
Toplam	150	100,0	134	100,0	284	100,0

Analizler öncelikle öğretmenlerin mevcut çalışma konumuna göre çapraz tablolardan oluşmaktadır. "Otoriteryen eğilimler" gibi ölçek geliştirmede faktör analizleri ve güvenilirlik analizlerinden de yararlanılmış bulunulmaktadır. Bazı alt boyutları, kişilerin motif ve duygusal etkilenimlerini açımlamak üzere açık uçlu görüşmelerden de bazı pasajlar aktarılmaktadır.

ESNEK ÇALIŞMA, KPSS, ATAMALAR VE ÖĞRETMEN İŞSİZLİĞİ

Bu makalenin temel savlarından biri, "öğretmenliğin esnek emek süreçlerinin uygulama alanlarından biri olduğudur." KPSS, atama sistemi, dershanecilik ve kariyer basamakları bunun ara mekanizmaları özelliği taşımaktadır.

Harvey'e[4] göre "esnek işgücü piyasası" sermaye ve işverenin giderek genişleyen ve çeşitlenen mekana yayılması anlamına gelmektedir. Sabit ve kadrolu işçilik ve memurluk yok edilmekte; onun yerine:

- Çeşitli statüler, statüler arası mesafeler, farklı özlük ve çalışma hakları
- Geçici kadrolar, sözleşmeler, hizmet ihaleleri, taşeronlaşma
- Çalışma saat ve koşullarının, ücretlerin, sözleşmelerin farklı farklı olması gibi kurallar getirilmektedir.

Özetle, yeni iş piyasası birincil (çekirdek) ve ikincil (çevre) olmak üzere ikiye bölünmüştür. Birincil İşgücü piyasası (Çekirdek Grup); tam zamanlı çalışan, sürekli statüye sahip ve kurumun uzun vadeli geleceği için merkezi önem taşıyan dar anlamda üst yönetim, geniş anlamda merkez teşkilat ve müdürler gibi kadrolardan oluşurken; İkincil İşgücü "Çevre 1-Büro emektarları" ile "Çevre 2-Geçici Statüdekiler"den oluşmaktadır. Ayrıca pek çok uzaklaştırma stratejisi de uygulanmaktadır.[5]

Esnek çalışmaya aynı zamanda "atipik çalışma" da denmekte, Avrupa Komisyonu'nun bir raporunda[6] bu kavramın tanımı şöyle yapılmaktadır: "Atipik çalışma, çoğu zaman esnek işgücü olarak tabir edilen işgücü tarafından gerçekleştirilen bir çalışma türüdür. Bu, çoğu kadınlardan oluşan (kadınlar esnek işgücünün

4. D. Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Metis, İstanbul, 1997.
5. Harvey, a.g.e., s. 164-196.
6. Avrupa Komisyonu, *Atypical work in the EU. Working Paper*, SOCI 106 EN, 3-2000, s. 29.

%80'den fazlasını oluşturmaktadır) geniş ve giderek büyüyen bir çalışan grubudur. Atipik çalışanlara örnekler kısmi süreli (part-time) çalışanlar (AB'de yirmi bir milyon kişi), belirli süreli iş sözleşmeleri ile çalışanlar (on dört milyon), evde çalışanlar (on milyon) ve mevsimlik iş, yevmiyeli iş, tele-iş, aile işi gibi işlerde ya da bağımsız çalışanlardan oluşan diğer düzenlemeler altındaki geniş bir grubu içermektedir. Tüm bu grupların ortak ana özelliği, bunların çalışma düzenlemelerinin 'tipik çalışanlarınkinden' (belirsiz süreli sürekli iş sözleşmesiyle tam zamanlı çalışan hayali kişiye kıyasla) farklı olmasıdır."[7]

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu "Çalışma Hayatında Esneklik"[8] kitapçığında bu esneklik türlerini 5 kategoride topluyor:

1. Sayısal esneklik: İşverenin, işçilerin miktarını değiştirme serbestisidir.
2. Zamana göre esneklik: İşletmelerin rekabet gücünü korumak ve artırmak, işçilere ise zamanını dilediği gibi düzenleme imkânı tanımak amacıyla çalışma sürelerini kayganlaştırmak.
3. Fonksiyonel esneklik: İşletmede işgücünün değişik şekillerde kullanılabilmesini ifade eder.
4. Ücret esnekliği: İşletmelerin ücret yapısını ve düzeyini değişen işgücü piyasasına ve karmaşık piyasa ekonomisi şartlarına göre uyarlayabilme serbestisidir.
5. Uzaklaştırma stratejileri: Hizmetin ya da üretimin işletme dışındaki başka işyerlerinde ya da işletme içinde başka işçiler çalıştırılarak yerine getirilmesidir.

Bunların her biri bir tür işsizliğe denk geliyor. Başlıca dört tür işsizlik sayılabilir:

- İşe hazırlanma, iş arama (yasal olarak çalışma yaşına gelen 15 yaş veya mezuniyet sonrası her tür hazırlık),
- Hiçbir işi olmama (resmi işsiz),
- Düzensiz de olsa bazı işler yapma (yarı işsizlik, gizli işsizlik, marjinallik),
- İstemediği işi yapma/kendi uzmanlığına uygunsuz iş yapma durumunda kalma (gizli işsizlik).
- Hatta beşinci bir türü de, kendi uzmanlık alanında olsa bile işyerinde uzmanlığına-görevine uygun olmayan işleri yapma durumunda kalma.

7. F. Pennings, N. Süral, (Ed.) *Türk İşgücü Piyasasının Esnekleştirilmesi ve Modernleştirilmesi*, 2005, (http://www.abgs.gov.tr/files/fasillar/spi/Esnek_Calisma_final_raporu.pdf)
8. TİSK, *Çalışma Hayatında Esneklik*, TİSK, Ankara, 1999.

"Esnek kavrayış" ve çalışma anlayışı; Türkiye'de 1980'lerde 24 Ocak kararları, ardından Banker olayları ile hızlı bir giriş yapmıştır. Özal döneminde giderek "icraat", "işbitiricilik", "yenilikçilik" gibi kavramlarla bürokrasi ve çalışma yaşamında yer edinmiştir.[9] (Günümüzde "kazan kazan" ve "uzlaşma" gibi kavramlar aynı yönde kullanılmaktadır. DB işgücü piyasası esnekliğini artırmayı temel bir hedef olarak belirlemiş bulunmaktadır.[10] Bu doğrultuda çeşitli düzenlemeler yapılmış olup bunlardan biri de 5763 sayılı kanun kapsamında aktif işgücü piyasası programları ile ilgili Mayıs 2008'de yapılan işgücü piyasası reformları sayılabilir.[11] Esnekleşmeyle paralel sayılabilecek hizmetlerin özelleştirilmesi de giderek ağırlık kazanmakta, Türkiye 2023 vizyonunda özel sektör yatırımları içinde eğitim, sağlık, haberleşme ve enerjinin payının 2023'e kadar artması öngörülmektedir.[12]

Hatta esnek emek biçimlerine açık mevzuat, çok da yeni sayılmaz; 1965 yılında çıkarılan 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda da belirli hükümler bulunmaktadır. İlgili kanunda;

- Memur
- Sözleşmeli Personel
- Geçici Personel
- İşçi olmak üzere 4 istihdam türü öngörülmüştür.

2547 sayılı YÖK yasasında da doçentlik-profesörlük hariç tüm akademik kadrolar sözleşmeli tanımlanmaktadır.

Dolayısıyla kanunlardaki "Sözleşmeli Personel" ve "Geçici Personel" maddeleri 1980'lerden bu yana esnetilme noktasını oluşturmuştur. Özellikle üniversiteler bu esnek işçiliğin pilot uygulama sahası olmuştur. 2000'li yıllardan itibaren Milli Eğitim'de de bu anlayış yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Şöyle ki;

- Çekirdek kadro yani merkez teşkilatı, müdürler daimi kadroda, diğer öğretmenlerin, memur ve hizmetlilerin de ancak bir kısmı daimi kadrodadır.
- Öğretmenler, memurlar ve hizmetlilerin bir kısmı sözleşmelidir.
- Dershane ve özel okullardaki öğretmenlerin tümü sözleşmelidir.

9. N. Göle, *Mühendisler ve İdeoloji*, Metis, İstanbul, 1988, s. 14-16.
10. DB, *İşgücü Piyasası Raporu ve Ülke Ekonomik Raporu*, 2006.
11. DB, a.g.e.
12. DPT, *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005. Uzun Vadeli Gelişmenin Temel Amaçları ve Stratejisi* (2001-2023) (http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/blm2/blm2.htm).

- Tamamıyla geçici ücretli öğretmen çalıştırılmaktadır.
- Öğretmenlerin 200 binleri aşan bir kısmı işsizdir.
- Büyük okulların temizlik işleri taşeron firmalara yaptırılmaktadır.
- Kısmi zamanlı ve geçici statülü hizmetli çalıştırılmaktadır.
- Bir hizmet veya donanıma ihtiyaç duyduğunda kendi ürününü bile ancak ihale ile satın alabilmektedir (eskinden TMO vb. vardı).
- Bütün bina ve alt yapısını ihale ederek yaptırmaktadır.
- Bilgisayar ve donanım bakımlarını kendisi değil, firmalardan hizmet alarak yaptırmaktadır.

2008-2009'da sadece Milli Eğitim'de 679 bin öğretmenin yaygın eğitim ve anaokullarındaki usta öğreticilerle birlikte 96.553 sözleşmeli personeli bulunuyor. Ayrıca ücretli çalıştırılanlar bulunuyor. Özel okullarda ve özel yaygın eğitimde yaklaşık 95 bin öğretmen çalışıyor. Yükseköğretim de devlet ve vakıf şeklinde ikiye ayrılmış bulunuyor. Kaldı ki, yükseköğretimde 100 binlik akademik kadrodan sadece 21 bin civarındaki profesör ve doçentlerin kadrosu sürekli bulunuyor.

2010 Ocak ayı itibarıyla MEB çatısında örgün eğitimde 68.053 öğretmen sözleşmeli, 61.551 öğretmen ücretli olmak üzere 129.604 kişi geçici statülerde çalışıyor. Yaygın eğitim ve anaokullarındaki usta öğreticilerle birlikte yaklaşık 24 bin kişiyi daha bu listeye eklemek gerekiyor. Toplam sayı, 150 binleri buluyor.

Tablo 2: MEB Örgün Eğitim Öğretmenleri (29.01.2010)

	Sayı	%
Müdür ve Müdür Yardımcıları	51.243	7.01
Kadroda Öğretmen	549.934	75.25
Toplam Kadroda	601.177	82.27
Sözleşmeli*	68.053*	9.31
Ücretli	61.551	8.42
Toplam Geçici	129.604	17.73
Genel Toplam	730.781	100.00

Kaynak: BDP'li milletvekilinin verdiği soru önergesine Bakan Çubukçu'nun yanıtı.
* 2011 yılında 632 sayılı KHK ile yaklaşık 62.085 sözleşmeli kadroluya dönüştürüldü.

Ayrıca Kamu Personel Rejimi'nde değişiklikler yapılarak MEB 2002-2003 öğretim yılı içinde 23 ilde 208 okulda "Okulda Performans Yönetimi Modeli" pilot uygulamasına geçti. Bununla öğretmenlerin bir kısmı başöğretmen ve uzman öğretmen olarak bölündü.[13]

30.6.2004 tarih ve 5204 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasasında farklı kariyerler (Başöğretmen, uzman öğretmen ve öğretmen) tanımlanmaktadır. Böylece aynı okulda 8 kariyer oluşturulmaktadır:

1. Müdür
2. Müdür yardımcısı
3. Başöğretmen
4. Uzman öğretmen
5. Öğretmen
6. Aday öğretmen
7. Sözleşmeli öğretmen (Kadroda değil, SSK kapsamında eğitim yılına bağlı sözleşme yapılmaktadır. 2008/09 yılında yaygın eğitim ve anaokullarındaki usta öğreticilerle birlikte 96.553 öğretmen bulunmaktadır –bir kısmı 2011 yılında 632 sayılı KHK ile kadroluya dönüştürüldü)
8. Ücretli öğretmen (Öğretmen açığı olan okullarda çoğu eğitim fakültesi mezunu veya emekli olan öğretmenler arasından ders ücreti karşılığı öğretmen istihdam edilmektedir. Bunların sayısı her dönem değişken olup resmi bir istatistiği de bulunmamaktadır)

Bu düzenlemeyle kamu okullarındaki öğretmenler çeşitli kariyerlere ayrıştırılarak esnek çalıştırmanın bir diğer ilkesi olan "ücret esnekliği"nin önü açılırken aynı zamanda birbirine yabancılaştırılmaya ve yalnızlaştırılmaya da çalışılıyor. Kısaca fonksiyonel esneklik daha sınırlı olmak üzere esnek veya emeğin güvencesizleştirilmesi uygulamalarının her türü öğretmenler için geçerli bulunuyor. Genel bir savda bulunulursa, 1990'lardan bu yana her yeni düzenlenme, başta özellikle sektörel ayrım, kadroluluk durumu ve kariyer basamaklarına bağlı ayrıştırmalar olmak üzere, özlük kayıplarına yol açmaktadır.

Sağlık Bakanlığı'nda da performans yönetimine geçilmiştir. Yine Bolonya-EUA ve TÜSİAD üniversitelerde performans sistemini önermektedir.

13. Eğitim-Sen, *4. Demokratik Eğitim Kurultayı Kitabı*, Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 2005, s. 28-36.

Öğretmenlere göre diğer memur ve hizmetlilerin durumu çok daha farklılaşmakta ve ağırlaşmaktadır. İdari memur, sekreter, hizmetli gibi personel, hem aralarında hem de kendi içlerinde daha da farklılaştırılmaktadır. (4/B, 4/C vb). Artık okullarda aynı işi yapan ama çok farklı statülerde ve özlüklere sahip (daha kötüsü ile mevcudu terbiye eden) personel rejimi uygulanmaktadır.

Esnetilmiş memur ve hizmetlilik şu şekilde sayılabilir:

- Sürekli kadroda memur
- Sürekli kadroda teknisyen
- Sürekli kadroda bekçi
- Sürekli kadroda hizmetli/odacı
- Sürekli kadroda sağlık memuru
- Sözleşmeli kadroda personel
- Ücretli kadroda personel
- Kantinci
- Şoför
- Taşerondan temizlik işçisi
- Özel tutulan temizlik işçisi
- Özel güvenlikçi
- Özel hizmet alımı
- İŞKUR'dan geçici hizmetli
- Servisçi

gibi çeşitli konumlar altında toplanmaktadır. Her birinin maaş, özlük ve çalışma koşulları da birbirinden çok farklılaşmaktadır.

Bakanlık bilgilerine göre 657'ye bağlı 4/A'ya bağlı kadrolu, 4/B'ye bağlı sözleşmeli, 4/C'ye bağlı geçici personel sürekli işçi, geçici işçi statüsütnde çalıştırılmakta; ücretli işçiler ise hizmet alım yoluyla istihdam edilmektedir. Ayrıca İŞKUR üzerinden toplum yararına yararlanma kaleminden de personel sağlanması yoluna gidilmektedir. Bu personel merkez teşkilatında 89 unvan, taşrada 58 unvan altında çalışmaktadır (08.06.2010, Bakan Çubukçu'nun soru önergesine verdiği yanıt).

Eğitim-Sen'in İlköğretim 2004 ve Ortaöğretim 2006 İl Merkezleri Türkiye taramalarına göre okul başına

- İlköğretimde 3.49'u kadrolu, 1.07'si kadrosuz olmak üzere toplam 4.56,
- Ortaöğretimde 6.55'i kadrolu, 2.92'si kadrosuz olmak üzere toplam 9.47 personel çeşitli adlar altında çalışmaktadır.

Üniversitelerdeki kadrolar akademik ve diğer hizmetler arasında neredeyse yarı yarıya dağılmaktadır. İdari ve yardımcı personelin %15,36'sı (toplam personelin %6,82'si) hizmet akdi ve taşeron firmadan kiralanmaktadır.

Tablo 3: Üniversitelerde Hizmet Sınıflarına Göre Dağılımlar*

	Sayı	%
Eğitim-Öğr. Hiz.	6.429	48,75
Kamu Görevlisi	5.859	44,43
Genel İdari Sınıf	2.562	19,43
Teknik Hiz.	699	5,30
Yardımcı Hiz.	804	6,10
Diğer Kamu	1.540	11,68
İşçi	254	1,93
Taşeron+Hizmet Akdi	900	6,82
Hizmet Akdi	15	0,11
Taşeron	885	6,71

* Pamukkale, Ege, Balıkesir, Ordu, Siirt, Dicle, Harran, Trakya Ü. Toplamı

Bu durumda idari, teknik ve yardımcı personelin

- İlköğretimde %23,68'i,
- Ortaöğretimde %30,83'ü,
- Yükseköğretimde %15,36'sı taşerondan veya özel tutulan kişilerden oluşmaktadır.

Bunun sonucu bugün binlerce ücretli ve sözleşmeli öğretmen, araştırma ve öğretim görevlisi yok pahasına çalışmakta ve işten atılma korkusuyla yaşamaktadır.

Uyarlanma biçimlerine geçilmeden önce, bu esnek çalışma koşulları, yani mevcut öğretmen işsizliği ve istihdam biçimleri verilecektir.

Eğitim Fakültelerine Kayıt Sayısı Her Yıl Artıyor: Yıllık 90 Bin Yeni Öğretmen

Eğitim Fakülteleri ve Eğitim Bilimleri Enstitülerinden sadece 2009'da 48.869 mezun verilmiştir.[14] Bununla birlikte yeni Eğitim Fakülteleri açılmakta ve mevcut fakültelere de yeni birinci ve ikinci öğretim programları eklenmektedir.

2009 ÖSYM Yerleştirme sonuçlarından tespit edebildiğimiz kadarıyla, doğrudan öğretmenlik adını taşıyan 72 program bulunuyor ve PDR ile birlikte bu 73 ediyor. Bu programlara sadece 2009 yılında 60.356 kontenjan tanınmış bulunuyor.

Tablo 4: 2009 ÖSS Öğretmenlik Kontenjanları

	2009 ÖSS Yerleştirme Sonuçları		
Program Adı	**Kontenjan**	**Yerleşen**	**Boş Kalan**
Aile Ekonomisi ve Beslenme Öğretmenliği	155	155	0
Aile ve Tüketici Bilimleri Öğretmenliği	82	82	0
Almanca Öğretmenliği	1.190	1.127	63
Arapça Öğretmenliği	41	41	0
Bilgisayar Öğretmenliği	381	381	0
Bilgisayar Sistemleri Öğretmenliği	619	619	0
Bilgisayar ve Kontrol Öğretmenliği	156	156	0
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğr.	3.020	2.781	239
Biyoloji Öğretmenliği	488	470	18
Büro Yönetimi Öğretmenliği	82	82	0
Coğrafya Öğretmenliği	319	319	0

14. Eğitim Bir Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi-EBSAM, 2009.

Çiçek, Örgü, Dokuma Öğretmenliği	52	52	0
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğretmenliği	279	279	0
Dekoratif Sanatlar Öğretmenliği	52	52	0
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği	1.031	1.031	0
Döküm Öğretmenliği	144	144	0
Elektrik Öğretmenliği	780	780	0
Elektronik Öğretmenliği	555	555	0
Elektronik ve Bilgisayar Öğretmenliği	52	52	0
Elektronik ve Haberleşme Öğretmenliği	154	154	0
Endüstriyel Teknoloji Öğretmenliği	103	103	0
Enerji Öğretmenliği	31	31	0
Felsefe Grubu Öğretmenliği	150	150	0
Fen Bilgisi Öğretmenliği	5.612	5.592	20
Fizik Öğretmenliği	543	526	17
Fransızca Öğretmenliği	772	515	257
Giyim Endüstrisi Öğretmenliği	62	62	0
Giyim Öğretmenliği	124	124	0
Görme Engelliler Öğretmenliği	52	52	0
Hazır Giyim Öğretmenliği	155	155	0
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	4.047	3.941	106
İngilizce Öğretmenliği	4.250	3.751	499

İngilizce Öğretmenliği-ELT	272	32	240
İşitme Engelliler Öğretmenliği	190	190	0
İşletme Öğretmenliği	93	93	0
Japonca Öğretmenliği	36	36	0
Kalıpçılık Öğretmenliği	72	72	0
Kimya Öğretmenliği	543	543	0
Konaklama İşletmeciliği Öğretmenliği	82	82	0
Kontrol Öğretmenliği	31	31	0
Kuaförlük ve Güzellik Bilgisi Öğretmenliği	52	52	0
Makine Resmi ve Konstrüksiyonu Öğr.	154	154	0
Matbaa Öğretmenliği	186	186	0
Matematik Öğretmenliği	770	724	46
Mekatronik Öğretmenliği	93	93	0
Metal Öğretmenliği	630	630	0
Mobilya ve Dekorasyon Öğretmenliği	311	311	0
Moda Tasarımı Öğretmenliği	82	82	0
Muhasebe ve Finansman Öğretmenliği	308	308	0
Nakış Öğretmenliği	134	134	0
Okul Öncesi Öğretmenliği	4.084	4.044	40
Otomotiv Öğretmenliği	918	918	0
Pazarlama Öğretmenliği	62	62	0
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	2.917	2.917	0

Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Ö.	82	82	0
Sınıf Öğretmenliği	9.108	9.042	66
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	4.774	4.724	50
Talaşlı Üretim Öğretmenliği	412	412	0
Tarih Öğretmenliği	353	332	21
Tasarım ve Konstrüksiyon Öğretmenliği	274	274	0
Tekstil Dokuma ve Örgü Öğretmenliği	52	52	0
Tekstil Öğretmenliği	124	124	0
Tekstil Terbiye Öğretmenliği	31	31	0
Telekomünikasyon Öğretmenliği	31	31	0
Tesisat Öğretmenliği	382	382	0
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği	492	453	39
Türkçe Öğretmenliği	4.911	4.772	139
Üstün Zekâlılar Öğretmenliği	41	41	0
Yapı Öğretmenliği	703	703	0
Yapı Ressamlığı Öğretmenliği	166	166	0
Yapı Tasarımı Öğretmenliği	52	52	0
Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları	72	72	0
Zihinsel Engelliler Öğretmenliği	743	743	0
Toplam	60.356	58.496	1860
* Veriler ÖSYM'den alınmış olup yeniden tablolaştırılmıştır.			

2011 yılı itibarıyla Eğitim Fakültesi sayısı 88'e ve öğretmenlik programlarının toplam kontenjanı 61.238'e çıkmıştır (1.851 okul birincisi ve 1.448 MEB burslusu ile birlikte yaklaşık 65 bin). Buna Erkek ve Kız Teknik öğretmenlerin dönüştürüldüğü Teknoloji Fakültesi kontenjanlarını da dahil edersek, rakam yaklaşık 75 bin civarındadır.

Bu rakamlara Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar, BSYO gibi sonuçta öğretmen adayı yetiştiren bölüm ve programlar dahil değildir. Sadece 2011-2012 öğretim yılında Eğitim Fakültesi dışından gelen mezunları yönelik "Pedagojik Formasyon Sertifika Programları" kontenjanı 13.400 civarındadır. Bir başka deyişle, artık yıllık 90 bin civarında öğretmen mezun edilmektedir.

Tablo 5: 2011-2012 Öğretim Yılı
Pedagojik Formasyon Sertifika Programları

http://www.memurum.biz/2011/09/pedagojik-formasyon-veren-universiteler-ve-kontanjanlari-2011-2012.html
22/09/2011 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantısında: Yükseköğretim kurumlarımız bünyesinde mezun durumda olan öğrenciler için yürütülen pedagojik formasyon sertifika programlarının Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 80 sayılı Kararı (Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Eğitim kurumlarına Öğretmen Olarak Atanacakların Atamalarına Esas Olan Alanlar ile Mezun Oldukları Yükseköğretim Programları ve Aylık Karşılığı Okutacakları Derslere İlişkin Esaslar) eki çizelgede yer alan yükseköğretim programlarından pedagojik formasyon programını tamamlayanlar koşulunun yer aldığı programlar için uygulanmak üzere 2011-2012 eğitim-öğretim yılında,
a) Aşağıda yer alan üniversitelerde karşılarında gösterilen kontenjanlar dahilinde Pedagojik Formasyon Sertifika Programı açılması uygun görülmüş,

-Abant İzzet Baysal Üniversitesi	200
-Adıyaman Üniversitesi	200
-Adnan Menderes Üniversitesi	200
-Ahi Evran Üniversitesi	200
-Akdeniz Üniversitesi	200
-Ankara Üniversitesi	400
-Anadolu Üniversitesi	400
-Atatürk Üniversitesi	400
-Atılım Üniversitesi	200
-Bahçeşehir Üniversitesi	200
-Balıkesir Üniversitesi	200
-Başkent Üniversitesi	200

-Celal Bayar Üniversitesi	200
-Cumhuriyet Üniversitesi	200
-Çanakkale Onsekiz Mart Ü.	200
-Çukurova Üniversitesi	400
-Dicle Üniversitesi	200
-Dokuz Eylül Üniversitesi	400
-Dumlupınar Üniversitesi	200
-Ege Üniversitesi	400
-Erciyes Üniversitesi	400
-Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	200
-Fatih Üniversitesi	200
-Fırat Üniversitesi	200
-Gazi Üniversitesi	400
-Gaziantep Üniversitesi	200
-Gaziosmanpaşa Üniversitesi	200
-Harran Üniversitesi	200
-İnönü Üniversitesi	200
-İstanbul Üniversitesi	400
-Kafkas Üniversitesi	200
-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni.	200
-Karadeniz Teknik Üniversitesi	200
-Kırıkkale Üniversitesi	200
-Zirve Üniversitesi	200
-Kocaeli Üniversitesi	200
-Marmara Üniversitesi	400
-Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	200
-Mersin Üniversitesi	200
-Muğla Üniversitesi	200
-Nevşehir Üniversitesi	200
-Ondokuz Mayıs Üniversitesi	400
-Pamukkale Üniversitesi	200
-Rize Üniversitesi	200
-Sakarya Üniversitesi	400
-Selçuk Üniversitesi	400
-Süleyman Demirel Üniversitesi	200
-Trakya Üniversitesi	200
-Uludağ Üniversitesi	200
-Uşak Üniversitesi	200
-Yıldız Teknik Üniversitesi	400
-Yüzüncü Yıl Üniversitesi	200
-Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	200

b) 2011-2012 eğitim-öğretim yılında üniversitelerimizde yürütülmesine izin verilen pedagojik formasyon sertifika programla-

rındaki kontenjanın %20'sinin Milli Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaç duyduğu alanlar olan "Rehber Öğretmen, Okul Öncesi Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği, Teknoloji ve Tasarım Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, Zihin Engelliler Sınıf Öğretmenliği, Müzik Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği"ne kaynak gösterilen alan mezunları için ayrılmasına, kontenjanın %80'inin ise bu alanlar ile birlikte Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 80 sayılı kararında yer alan tüm alanlarda öğretmenliğe kaynak olarak gösterilen program mezunlarına ayrılmasına,

c) 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren pedagojik formasyon sertifika programı yürütülmesinin Milli Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaç duyduğu alanlar ve uygun görüşü dikkate alınarak düzenlenmesine karar verilmiştir.

KPSS Sayısal Sonuçları: Sorun Azalmıyor, Büyüyor

KPSS sınavına 2009'da 244 bin, 2010'da 280 bin ve 2011'de 230 bin aday olmak üzere 2003'ten bu yana toplam 1 milyon 835 bin öğretmen adayı girmiştir.

Tablo 6: Yıllara Göre
KPSS Eğitim Bilimleri Sınavına Giren Aday Sayısı

Yıllar	Kişi Sayısı
2003	127.973
2005	173.428
2006	202.710
2007	205.433
2008	237.520
2009	244.269
2010	279.849
2011	230.415

Bu sınav sayıları, aslında aynı zamanda çoğu işsiz veya farklı işlerde çalışan öğretmen sayısını göstermektedir ki, bu rakama

kontenjan verilmeyen veya çok az verilen ve bu sebeple de sınava girmeyen adaylar dahil değildir.

2011 Aralık'ta yayılan "Öğretmen Strateji Çalıştayı" ve devamındaki açıklamalar Bakanlığın KPSS sınav biçiminde değişiklik arayışında olduğunu, alan ağırlığının da dikkate alınacağını gösteriyor, ancak yine de sınav sisteminin kaldırılması gibi bir çözüm yolu görülmüyor.

Dahası bu sınavlar bile bir rant kapısına dönüştürülmüş bulunuyor. KPSS sınavına giren her öğretmen adayından 55 TL sınav ücreti alınıyor.

Branşlara Göre Atama Kontenjanları, Taban Puanları ve Atama Durumları

ÖSYM'nin verilerine göre atanabilmek için hem Eğitim Fakültesi mezunu ve kontenjan sayısı, hem de Eğitim Bilimleri branşından sınava giren öğretmen adayı sayısı yıllara göre sistematik şekilde artmıştır. Buna karşın ataması yapılan toplam öğretmen sayısında ise 2006 yılı sonrası düşüş meydana gelmiştir.

Tablo 7: Yıllara Göre Sözleşmeli ve Kadrolu Atanan Öğretmen Sayısı

	Sözleşmeli Atanan	**Kadrolu Atanan**	**Toplam**	**İlk kez Atanan**
2005		19.680	19.680	Kadroya genellikle mevcut sözleşmeli öğretmenler geçiyor. Dolayısıyla "ilk kez atanan" toplam atamadan kadrolu atamanın yaklaşık %80'i çıktıktan sonra kalan öğretmen sayısı kadardır. 2011 yılından itibaren sözleşmeli atamadan vazgeçildiği görülmektedir.
2006	19.072	26.942	46.014	
2007	26.083	17.768	43.851	
2008	19.856	15.185	35.041	
2009	17.255	11.992	29.347	
2010	6.843	35.540	42.383*	
2011		43.312	43.312*	

*Bakanlıktan bilgi edinme yasası uyarınca alınan bilgiye göre 2010'da 40.922, 2011'de 40.745 atama yapılmıştır (2011'de sözleşmeli 62.085 öğretmen de 632 sayılı KHK ile kadroya geçirilmiştir.

2011 yılına kadar yaklaşık yıllık 30-40 bin öğretmen atamasının yarıya yakını "kadrolu" gözükmekte olup bunlar da mevcut sözleşmeli öğretmen veya kurumlar arası geçişle sağlanmaktadır. Dolayısıyla her yıl ortalama 20 bin yeni öğretmen ataması gerçekleşmektedir. Örneğin, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2009 yılı içinde yaptığı açıklama durumu açıkça ortaya koymaktadır:

BASIN AÇIKLAMASI

Bakanlığımıza bağlı resmi eğitim kurumlarının öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla, **2009-1 atama döneminde (25/02/2009) sözleşmeli öğretmenlikten kadrolu öğretmenliğe atananlardan boşalan 6.500 pozisyona**, 33 alandan, 2007 ve 2008 KPSSP10 puan üstünlüğü esasına göre **ilk** defa görevlendirme biçimiyle sözleşmeli öğretmen görevlendirmesi yapılacaktır.

Aşağıdaki çizelgede görevlendirme yapılacak alanlar, alan bazında sınav taban puanları ve kontenjanları belirtilmiştir. Adaylar, Bakanlığımızın http://personel.meb.gov.tr adresinde yayınlanacak olan 2009-1 Sözleşmeli Öğretmenlik İçin Başvuru ve Atama Kılavuzu'nda belirtilen şartlara göre 05-16 Mart 2009 tarihleri arasında internet aracılığıyla başvuruda bulunabileceklerdir. Başvurular, il ya da ilçe milli eğitim müdürlüklerinde oluşturulan başvuru bürolarından herhangi birinde onaylatıldıktan sonra resmi hâle gelecektir. Başvurularda hiçbir gerekçeyle ücret alınmayacaktır. Görevlendirmeler, 19 Mart 2009 tarihinde bilgisayar ortamında gerçekleştirilecek ve aynı gün Bakanlığımız internet sayfalarından duyurulacaktır. Sözleşmeli öğretmenlik için başvuracakların görevlendirilecekleri alanları, kontenjanları ve taban puanları ekli listede gösterilmiştir.

İlgililere, görevlilere ve kamuoyuna duyurulur.
04 / 03 / 2009
Necmettin YALÇIN
Milli Eğitim Bakanlığı
Personel Genel Müdürü

2009'a ait 29.347 sayısı aslında ilk kez öğretmenliğe (memurluğa) başlama olarak yarı yarıya alınması gerekiyor; çünkü sadece birinci dönem 13.942 gözüken toplam atamanın 6.323'ü mevcut sözleşmelilerin kadroya geçmesinden kaynaklanıyor. İkinci dönem atamaları için de benzer bir kestirimde bulunulabilir.

Ancak Milli Eğitim bakanlığı 2011 atamalarıyla birlikte sözleşmeli öğretmen alımından yeniden vazgeçmiş görünmektedir. Atama kontenjanları da bir miktar artırılmıştır. Bununla birlikte öğretmen atamalarında sıkıntılar devam etmektedir.

Öğretmen alımının KPSS-Eğitim Bilimleri sınavında uygulanan bağıl ölçek neticesinde belirlenen taban puan; "aday sayısı, kontenjan ve adayların sınavdaki performansı" dahilinde ortaya çıkıyor. Buna göre atanma şansı bazı branşlarda oldukça yüksek olurken, bazılarında bu yüksek bir rekabete dönüşüyor. Rakamlardan anlaşılacağı üzere bu rekabet daha fazla Fen Bilgisi, Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenliği bölümlerinde yaşanıyor.

Tablo 8: 2008-2 ve 2009-2 Atama Döneminde Atama Yapılacak Alanlar ile Başvuruya Esas Olacak Taban Puan ve Kontenjan Çizelgesi

Branşlar	2008-2 Ataması		2009-2 Ataması	
	Kontenjan Sayısı	Taban Puan	Kontenjan Sayısı	Taban Puan
Almanca	30	70		
Beden Eğitimi	957	70	265	74
Bilişim Teknolojileri	1.162	60	507	76
Biyoloji	106	80	138	83
Coğrafya	125	70	238	75
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	694	50	452	68
Elektrik-Elektronik Teknolojisi	30	85	66	74
Felsefe	83	75	109	80
Fen ve Teknoloji/Fen Bilgisi	1.054	85	587	86
Fizik	19	85		
Giyim Üretim Teknolojisi	25	80	40	80
Görme Engelliler Sınıfı Öğretmenliği	24	50	21	56
İHL Meslek Dersleri Arapça	52	50	21	60

İlköğretim Matematik Öğretmenliği	851	80	543	85
İngilizce	1.538	65	1.077	74
İşitme Engelliler Sınıfı Öğretmenliği	30	60	28	65
Kimya	15	90	109	84
Matematik	122	85	411	85
Müzik	525	50	219	57
Okul Öncesi Öğretmenliği	1.034	70	5.356	54
Rehber Öğretmen	1.116	50	510	68
Resim İş/Resim/ Görsel Sanatlar	403	65	163	70
Sınıf Öğretmenliği	6.166	75	2.487	79
Sosyal Bilgiler	432	80	318	81
Tarih	73	80	166	81
Teknoloji ve Tasarım	348	50	259	57
Türk Dili ve Edebiyatı/Dil ve Anlatım/Türk Edebiyatı	505	60	621	78
Türkçe	447	80	370	83
Zihin Engelliler Sınıfı Öğretmenliği	89	60	238	55
TOPLAM	18.193		15.800	

Taban puanlar az da olsa açıklanan kontenjan ve aday sayısına göre her atama dönemi için değişkenlik gösteriyor.

Tablo 9: 2011-1 ve 2011-2 Atama Döneminde Atama Yapılacak Alanlar ile Başvuruya Esas Olacak Taban Puan ve Kontenjan Çizelgesi

Branşlar	2011-1 Ataması		2011-2 Ataması	
	Kontenjan Sayısı	Taban Puan	Kontenjan Sayısı	Taban Puan
Almanca	175	71	41	76
Beden Eğitimi	1.236	70	259	76
Bilişim Teknolojileri	366	81	118	88
Biyoloji	247	84	63	89
Coğrafya	446	73	176	79
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1.396	45	335	66
Elektrik-Elektronik Teknolojisi	99	75	29	84
Felsefe	180	70	83	82
Fen ve Teknoloji/ Fen Bilgisi	1.033	85	430	89
Fizik	211	85		
Giyim Üretim Teknolojisi	26	83	10	87
Görme Engelliler Sınıfı Öğretmenliği	21	32	15	55
İHL Meslek Dersleri Arapça	231	55	120	64
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	951	85	505	89
İngilizce	2.285	72	889	80
İşitme Engelliler Sınıfı Öğretmenliği	19	66	7	77
Kimya	230	85	64	90
Matematik	1.179	85	418	89

Müzik	707	50	166	59
Okul Öncesi Öğretmenliği	2.798	59	1.063	67
Rehber Öğretmen	443	14	656	72
Resim İş/Resim/ Görsel Sanatlar	497	68	89	73
Sınıf Öğretmenliği	5.249	75	2.464	80
Sosyal Bilgiler	903	79	245	84
Tarih	391	79	127	84
Teknoloji ve Tasarım	429	20	102	40
Türk Dili ve Edebiyatı/ Dil ve Anlatım/Türk Edebiyatı	1.385	78	628	84
Türkçe	864	84	443	77
Zihin Engelliler Sınıfı Öğretmenliği	250	21	278	50
TOPLAM	2.4247	1.929	9.823	2.130

Bakan Dinçer'in bir soru önergesine verdiği yanıta göre 2003'ten bu yana son 10 yılda 316 bin 687 öğretmen atanmış, buna karşın 157 bin 153 öğretmen emeklilik, istifa ve diğer nedenlere ayrılmıştır. 2011 yılı Ekim ayı itibarıyla öğretmen açığı 126 bin 137'dir (27.02.2012 günlü gazetelerde haber).

Bu yüksek açığa rağmen yüz binlerce öğretmen de gelecek beklentileri ve yaşamları altüst olmuş durumda kadro beklemeye devam ediyor. Ayrıca öğretmenlerin %40'ı bir yıldan daha uzun süreli olmak üzere toplamda %68'i mezun olduktan sonra işsizlikle karşı karşıya kalıyor.

Tablo 10: Mezuniyet Sonrası İşsiz Kalma Durumu (%)

	İşsiz kalmadı	İşsiz kaldı	Toplam
İş Aramayan	11,5	88,5	100,0
İşsiz/Atanmayan Öğretmen		100,0	100,0
Ücretli Öğretmen	24,1	75,9	100,0
Özel-Serbest Öğretmen	47,1	52,9	100,0
Dershane Öğretmeni	41,4	58,6	100,0
Kamu Sözleşmeli Öğr.	20,0	80,0	100,0
Kamu Kadrolu Öğretmen	56,4	43,6	100,0
Kolej Öğretmeni	42,9	57,1	100,0
Eski Kamu Öğretmeni	56,3	43,8	100,0
Eski Dershane Öğretmeni	37,5	62,5	100,0
Başka İşte	37,5	62,5	100,0
Toplam	32,1	67,9	100,0
Sayı	90	190	280

Bu araştırma tam da bu ataması yapılmayan öğretmenlerin, dershane ve kamuda çalışanlarla kıyaslamalı bir şekilde esnek çalışma koşullarına ve yaşama uyarlanma biçimleri ve otoriteryen eğilimleri arasında farklılaşma olup olmadığına; eğer varsa, hangi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiğine odaklanmaktadır.

UYARLANMA BİÇİMLERİ

Ataması yapılmayan ve farklı şart ve konumlarda çalışan öğretmenler arasında yaşama uyarlanma biçimleri açısından çeşitli farklılaşmalar bulunmaktadır.

Uyarlanma 1: İşsizlik Arttıkça KPSS Hazırlığı Artıyor

Öğretmenler ortalama 1,8 kez KPSS sınavına girmiştir. Eski kamu öğretmenleri hariç tutulursa, bu oran daha da yükselmekte. Bu konuda en yüksek ortalama 2,7'lik oranla "Başka işte çalışan öğretmenlere" ait. Bu kategorideki öğretmenler KPSS kursları için de en fazla masrafı yapmış grubu oluşturmaktadır.

İşsiz/Atanmayan öğretmenlerin daha kötü şartlarda çalışmayı kabul ederek veya bulduğu başka işlere yönelerek yaşamını idame ettirmeye çalıştığı söylenebilir. Sırayla;

- Ücretli
- Başka işte çalışan
- İşsiz/atanmayan
- Kolejde çalışan
- Özel iş yapan

öğretmenler 18-25 ay arası dershane ve özel hazırlık yaptığı halde henüz kadrolu atamaları olmamıştır.

Bu sıralama; kadrolu bir iş edinemeyen grubun öncelikle daha yüksek puan almak üzere uğraş verdiğini göstermektedir.

Ancak kadrolu atanmış kişilere göre henüz sürekli kadro bulamamış olanların çok daha uzun süre dershanelere gittiği görülmekte olup sonuçta sınavlar ve bireysel hazırlığın o kadar belirleyici olmadığı; daha çok mevcut dışsal koşulların (branşlara göre kadro tahsis kontenjanının) belirleyici olduğu kestirilebilir.

Tablo 11: KPSS Sınavı Giriş Sayısı ve Hazırlık-Kurs Süreleri

	24.KPSS sınavına kaç kez girdiniz? (Sayısı...).	**26.KPSS kurslarına (dershaneye) gittiniz mi? (Ay)**	**27.KPSS için özel ders aldınız mı? (0 Hayır, 1 Evet)**	**28.KPSS için KENDİ BAŞINIZA çalıştınız mı? (.....Ay)**
İş Aramayan	1,6	5,14	0,07	6,25
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	2,1	6,08	0,47	17,95
Ücretli Öğretmen	1,8	3,51	0,03	21,53

Özel-Serbest Öğretmen	2,0	7,61	0,06	11,00
Dershane Öğretmeni	1,8	0,97	0,14	8,23
Kamu Sözleşmeli Öğretmen	2,0	2,26	0,13	11,00
Kamu Kadrolu Öğretmen	1,5	2,23	0,05	8,17
Kolej Öğretmeni	1,8	3,71	0,00	15,33
Eski Kamu Öğretmeni	0,3	0,00	0,00	4,66
Eski Dershane Öğretmeni	1,5	3,00	0,00	4,00
Başka İşte	2,7	3,25	0,42	21,20
Toplam	1,8	3,29	0,15	12,08

Başka işte çalışan öğretmenlerden sonra, sınava giriş sayısı ile yine bununla ilişkili olan KPSS kursları için yapılan masraf miktarı daha çok işsiz, iş aramayan, özel-serbest ve ücretli çalışan gibi güvencesiz konumdaki öğretmenler arasında artış gösteriyor.

Sadece sınav değil, bir de bunun maddi boyutu bulunmaktadır. Yaşı ve statüsü gereği para kazanması veya en azından kendi ihtiyaçlarını kendisi giderecek kadar bir gelire sahip olması beklenen fakülte mezunu bu kişiler, halen bir tüketici konumundadır ki, kişinin kendi özel masrafları bir yana KPSS kursu için yapılan masraflar kimi aileler için ciddi bir ek yük haline gelebilmektedir.

Öğretmen adaylarınca KPSS kursları için ortalama 640 TL harcama yapılmış olup bu işsiz/atanmayan öğretmenler arasında 900 TL'ye çıkmaktadır.

Tablo 12: KPSS Kursları İçin Yapılan Harcamalar

	KPSS-Dershane için bugüne kadar kaç YTL ödeme yaptınız? (TL)	**ÖZEL DERSLER için bugüne kadar kaç YTL ödeme yaptınız? (TL)**
İş Aramayan	873	23
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	895	140
Ücretli Öğretmen	650	20
Özel-Serbest Öğretmen	727	52
Dershane Öğretmeni	291	0
Kamu Sözleşmeli Öğretmen	610	0
Kamu Kadrolu Öğretmen	536	0
Kolej Öğretmeni	542	0
Eski Kamu Öğretmeni	0	0
Eski Dershane Öğretmeni	500	0
Başka İşte	925	300
Toplam	640	26

Dershane öğretmenlerinin kursa gitme ve özel ders alma, kendi başına çalışma süresi gibi oranlardaki düşüklük lisansın son senelerinden itibaren stajyer olarak zaten dershanelerde olmalarına bağlanabilir. Bu kategorideki öğretmenlerin yarısından fazlası mezuniyetten sonra ilk üç ay içinde dershanede çalışmaya başlamış bulunuyor.

KPSS sınavına hazırlık için harcanan emek açısından oranlar ücretli, işsiz, kolej, başka işte çalışan öğretmenden güvenceli çalışan öğretmenlere doğru azalıyor.

"İş aramayan öğretmenler" KPSS kurslarına gitme ve masraf oranlarındaki yüksekliğe karşın, düşük ders çalışma saati ile diğer öğretmenlerden ayrılıyor. Atanma ve işe yerleşme konusunda büyük bir kaygı taşımadığı anlaşılan bu grup, diğer öğretmenlere

kıyasla anne-babasından en yüksek oranda harçlık alan kesimi de oluşturmaktadır.

Özetle, sonucu belirsiz ve faturası ağır da olsa, birinci uyarlanmanın, daha sıkı sınav hazırlığı ile öğretmenliğe geçiş şansını arama arayışı şeklinde gerçekleştiği söylenebilir.

Bu KPSS sınavına hazırlık sürecinin bir bakıma ergenlik döneminde hazırlandığı ÖSS sınavında yaşadıklarının (psikolojik, ekonomik ve sosyal) bir tekrarı olduğu söylenebilir. Kurs ücreti için gerekli olan kaynağın referans(lar)ı, kursa devam süresi, çalışma saati, kişiden aile ve çevrenin beklentisi, kişinin yaşadığı stres ve kimi zaman bunalımlar gibi örüntüler her iki dönemde de ortaklıklar taşımaktadır.

Yaşa bağlı olarak kişinin olaylar karşısındaki duruşu ile kişiden beklentilerin daha ciddi bir hal alması sebebiyle de ÖSS'ye göre KPSS sürecinde tecrübe edilen deneyimlerin daha da travmatik olduğu iddia edilebilir.

Fen Bilgisi Öğretmeni 1 – Açık Uçlu Görüşmeden

-Sınav sonucunu öğrendiniz, öğrendiğiniz anda neler değişti?
- Sınav sonucunu öğendim.
Tekrar gireceğimi öğrendim.
(') Ay o günleri hiç yaşamak istemiyorum
(+) o gün kendimi bir odaya kapattım.
Kâbus gibi bir gündü çok üzüldüm.
Geçen sene de aynı şey oldu.
İnşallah bu sene de aynı şey olmaz.
(...)
-Birinci sınavda başarı kaydedemedin. Peki, 2. KPSS için nasıl bir hazırlık yaptın?
-Mhm farklı olarak eğitim aldım bir dershaneden eğitim aldım(d)...
Çünkü bunu tek başıma başaramayacağıma inandım birincisinde.
Mhm ancak bir eğitim kurumundan ciddi bir şekilde(') sınava yönelik bir eğitim .
(+) zaten bunun eğitimini biz üniversitede almıştı.
Ama mhm(...) yani bunu sınav yöntemine, test tekniği yöntemine çıkabilecek sorular (...) soru mantığına yönelik bir eğitim kurumunda (-) ders almamın mantıklı olduğuna inandım (d).
Ve bu şekilde plan yaptım ve (...) o şekilde hazırlandım.

Fen Bilgisi Öğretmeni 2 – Açık Uçlu Görüşmeden

Ya ben şimdi KPSS'ye bundan önce (..) çok sefer girdim diyim yani.
İlk sefer girdiğimde hazırlanmadan girdim.

Şöyle hani (,) o yıl hem sınavlarım vardı.
Hem okulu bitirmeye çalışıyodum.
Kendimi denemek amaçlı girdim zaten.
O zaman 76,5 aldım, o yıl.
Ondan sonraki sene zaten atanamadım doğal olarak, mezun olduğum yıl.
Ondan sonraki sene gene dersaneye yazıldım ben.
Dedimki ben geçen yıl dedim, hazırlanmadan girdim 76 aldım dedim.
Ben bu sene hazırlanırım, çok çok iyi bi puan alırım dedim yani.
O yıl da 83,5 aldım hazırlandım.
83,5 (,) O yıl atanamadım.
Çok kötü (s) oldum, atanamayınca.
Yani yanına bile yaklaşamadım puanların.
Geçen yıl gene hazırlandım.
Gene dört dörtlük hazırlandım diye biliyodum.
Geçen yıl da 84,5 aldım.

Tekrar KPSS için ne düşündünüz peki? Nasıl bir hazırlık yaptınız?
Tekrar KPSS için ne düşündüm valla, (Gülme) işte onu hiç söylemiyim.
Yani hiç iyi şeyler düşünmedim.
Yani dedim tekrar aynı şeyler.
Tekrar aynı süreç yani.
Hiç iyi bi süreç değil yani, zaten hâlâ daha bak yani sınava 3 ay kaldı.
Hâlâ da kendimi böyle tam adapte etmiş değilim yani.
Geçen yıl son enerjimi vermiş gibi hissediyorum kendimi.
Bu yıl kendimi tam anlamıyla sınava veremiyorum yani.
(...)
Artık sınav stresi başladı, sınavlarla ilgili rüyalar başladı.
Ne biliyim, her gün bi rüya görüyorum, sınavla ilgili.
Uyku düzenim bozuk. (Üzüntülü)
Ya öğrenciyken daha düzenli yaşıyodum ya.
Her akşam düşünüyorum, sınavla ilgili, düşünmediğim hiçbir akşam yok.
Soruları düşünüyorum, acaba şu çıkar mıydı?
Acaba şu soru neydi?
Şu geçen yıl çıkmış mıydı?
Geçen yılki gibi bunu da gene unutur muyum? Filan
Öyle kaygılarım oluyor, yatmadan önce muhakkak.
Sabah da kalktığımda da aynı kaygılarla uyanıyorum gene. (Gülümseme).

Fransızca Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

-Sınav sonucunu öğrendiniz, öğrendiğiniz anda neler değişti?
-Mhm ben şok oldum

Çünkü biz sağlık raporuna kadar heyet raporu bile almıştık
Çünkü önceden heyet raporu alınırdı ondan sonra müracaat edilirdi
Şimdi atama yapılıyor, ondan sonra rapor veriliyor
Bütün işlemlerimi yaptım mhm
Nişanlımınki kabul edilip te benimki kabul edilmeyince müracaatım orada
Bayağı bir ağlamıştım
Üzülmüştüm orda memur belki beni teselli etmek için "Hoca hanım sizin bölüm mezunları iki ay sonra atanacak" dedi.
O zaman iki ay beklerim dedim.
-Tekrar KPSS için ne düşündünüz peki? Nasıl bir hazırlık yaptınız?
-Ya şimdi .. sertifikayı aldıktan sonra [Fransızcanın dışında bir sertifika daha alıyor] Gürün PİYO'ya atandıktan sonra çevremden gelen baskılardan dolayı işte öğretmen arkadaşlarımın tavsiyeleri doğrultusunda çalışman gerekiyor girmen gerekiyor elinin altında sertifikan var 70-80 alırsan atanırsın çalışmalısın deniliyordu. Tabii ben hem evde hem okulda bide iki çocuğum olduğu için mhm bu çalışmanın da yine netice vermeyeceğini düşünüyordum.
İki ay boyunca KPSS'ye çalıştım
tabii düzenli olmasa da sıkı olmasa da çalıştım
yine o sene mhm 51 ya da 52 ... 52 aldım

Özetle mezunlar için KPSS ve atama sistemi hem bir bariyer ve geciktirme aracına hem de bir değersizleştirme aracına dönüşmüş bulunuyor.

Daha da zorlu yanı KPSS, hem atamamayı meşrulaştırması hem de bunun tüm sorumluluğunu yeni Eğitim Fakültesi mezunu olmuş hayatının en verimli çağındaki insanların üzerine yıkmasıdır.

Fen Bilgisi Öğretmeni 1 - Açık Uçlu Görüşmeden

-KPSS size neyi ifade ediyor?
- KPSS diyince mhm öğretmenlik aklıma geliyor. Çünkü mesleğim aklıma geliyor (...) KPSS önümde bir engel (emin). (..) o engeli aştığım zaman çok huzurlu ve mutlu olacağımı düşünüyorum.

Fransızca Öğretmeni - Açık Uçlu Görüşmeden

Kâbus(')(emin) çok büyük bir kâbus gibi geliyor bana... başka bir şey diyemem yani(.)

İngilizce Öğretmeni - Açık Uçlu Görüşmeden

-Sistem hakkında mhm bu kadar işin sonunda, hani okuyup ta bir yerlere gelememek (..) bir iş sahibi olamamak üzücü (,)

Felsefe Grubu Öğretmeni 1 - Açık Uçlu Görüşmeden

(iç çekme) mhm çok şey ifade etmiyor artık
(gülümseme)(') başta hadi öğretmen olacağız diye sevinmiştik ama artık bir şey ifade etmiyor.
(iç çekme) .. Biraz zorunluluk gibi geliyor artık.
mhm İlk başvururken... Gereksiz zaten kazanamayacağız (-)diye başvurmuştum yani.
Sırf .. hani formatlara uyalım diye(gülümseme)

Felsefe Grubu Öğretmeni 2 - Açık Uçlu Görüşmeden

KPSS benim içi neyi ifade ediyor (,)
(hızlı) birden çok şeyi ifade ediyor
Birden çok şeyi ifade ediyor aslında bir yandan gerekli bir şey bir yandan korkunç bir şey (,) bir yandan facia (,) bir yandan (,) aslında olsa iyi olur (,) ama (,) hepsinin gerekçeleri farklı çünkü..hayatta bir sürü olguyu birlikte yaşıyoruz (,) bir sürü olayı birlikte yaşıyoruz (,) birbiri ile etkileşim halinde bunlar (,) dolayısıyla birden çok düşünce söz konusu oluyor (,)
(hızlı) işte eğitim camiasından eski yani bizden çok daha mezun olan öğretmenlerin bilgi düzeyi yaklaşım tarzı açısından işte kendi formasyonlarını daha bilimsel daha akademik olmak açısından aslında KPDS'nin, KPSS'nin küçük te olsa bir etkisinin olduğunu düşünüyorum hani yeni genç öğretmenler açısından fakat bir yandan diplomanızın işte hani şüpheyle karşılanması yeterliliğinizin tekrardan sorgulanması (,) 5 yıllık bir akademik bir birikim sonrasında bunlardan gelinerek tekrardan bir sınava tabi tutulmanız elbette ki faciadır, o yüzden KPSS faciadır. Bunun gibi farklı farklı açılardan farklı sonuçlar çıkıyor o yüzden farklı şeyler düşündürüyor. (ara)

Uyarlanma 2: Dershanelerde Çalışma Geçici Zorunlu Bir Tutunma Aracı

Atama kontenjanlarındaki sınırlı sayı ve bunun için girilen rekabet ataması yapılmayan öğretmenlerin bütün dünyasını etkilerken, hem KPSS dershaneciliğinin hem de dershanelerde iş arayışının temel sebeplerinden birincisini oluşturuyor.

Ataması yapılmayan öğretmenler için yaygın tutunma yollarından birini –özlükleri sıkıntılı da olsa– dershane sektörü oluşturmaktadır. Atanamayan öğretmenlerin önemli bir kısmı, mezuniyet sonrası aynı yıl dershanelerde çalışmaya başlamaktadır.

Tablo 13: Mezuniyet Sonrası İşe İlk Başlama Tarihleri (%)

	Aynı yıl	İki yıl içinde	Üç yıl içinde	Dört yıl ve daha uzun süre sonra	Hiç iş bulamadım/ Mezuniyet sonrası hiç çalışmadım	Toplam
İş Aramayan	15,4	19,2	7,7	7,7	50,0	100,0
İşsiz Öğr.	26,7	37,8	13,3	11,1	11,1	100,0
Ücretli Öğr.	64,3	17,9	14,3		3,6	100,0
Özel-Serbest	76,5		5,9	5,9	11,8	100,0
Dershane Öğr.	76,8	15,9	5,8	1,4		100,0
Kamu Söz.	53,3	40,0		6,7		100,0
Kamu Kadrolu	87,2	10,3		2,6		100,0
Kolej Öğr.	100,0					100,0
Eski Kamu	75,0	18,8		6,3		100,0
Eski Dershane	37,5	25,0		37,5		100,0
Başka İşte	62,5	25,0		12,5		100,0
Toplam	60,9	19,7	6,1	5,7	7,5	100,0
Sayı	170	55	17	16	21	279

Dershane sektörü için de atanması yapılmayan öğretmenler "ucuz", hatta bir kısım dershane için tümden "angarya" işgücü olarak görülmektedir.

Felsefe Grubu Öğretmeni 2 – Açık Uçlu Görüşmeden

Mezun olunca ne işte çalışmayı düşlüyordunuz?

Önceliğim milli eğitime atanmak. Dershaneciliği düşünmüyordum. Milli eğitime atanmak çok zor olduğu için dershaneciliğe yönelmek zorunda kaldım.

Mezuniyet sonrası ne tür iş başvurularında bulundunuz?

Öncelikle milli eğitimde [ücretli] öğretmenlik yaptım. Tabii ondan öncesi KPSS başvurusu ve olumsuz bir sonuç. Sonra ücretli öğretmenlikten istifa ediş. Ondan sonrada dershanede çalışma.

Matematik Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

Peki, mezuniyet sonrası ne tür iş başvurularında bulundunuz?
Mezuniyet sonrası... Hiçbir işe başvurmadım. (gülümseme)
Yarım sene boş gezdik
ocak ayına kadar..
İşte evde boş durunca, işte, bi tanıdık vasıtasıyla,
Ee, buranın ortağıyla tanıştık.
O da, gel çalış dedi.
Öyle geldim başladım.
(..)
(ikinci dershanede) Burda da, ben işte, ücretsiz çalıştım bi sene (elini kaldırıp indiriyor)
İşte bu sene ücret almaya başladım. Stajımı yapmaya başladım.

Sözleşme ortamınız nasıldı burda?
Sözleşme ortamım... Ya yine ilk başta fazla dert etmedim.
Ee, işte 250 milyon önerdiler, artı sigorta
İşte milletin... (hızlı) sağ solun sigorta önemli, stajyerlik önemli, o kalksın, parayı düşünme filan diyolardı.
Biz de öyle imzaladık.
(...)

Ee, bugün dershane öğretmenliğini ne kadar istiyorsunuz?
(birkaç sn düşünür) hemen hemen hiç. (emin bakışla)

Peki, bundan sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?
Dershane öğretmenliği devam edecek.

Felsefe Grubu Öğretmeni 1– Açık Uçlu Görüşmeden

Atanamamanın olumlu tarafları da var mı? Farklı gelişimler sağladı mı? "İyi ki atanamamışım" dediğiniz durumlar oldu mu?
Yok faydalı olduğuna inanmıyorum(hızlı).
Daha çok zarar verdi çünkü beni dershaneye yönlendirdi ve dershanede çalışmama neden oldu(hızlı)
dershanede çalıştığım dönem daha çok gerilediğimi bile hissettim
... çünkü orada sadece belirli bir konuya adapte oluyorsunuz
Başka hiçbir şeyle ilgilenemiyorsunuz
ne kendinizi geliştire biliyorsunuz ne... başka bir şeyle ilgilene biliyorsunuz
Daha çok gerilediğimi bile hissettim.

Uyarlanma 3: Kontenjan (Kadro) Azaldıkça Atama Yaşı Yükseliyor

İşsiz/atanmayan öğretmenlerde yaş ortalamasının 25, çalışanlarda ise 26-27 arasında olduğu öğretmenlerin yaş ortalamaları işsiz ve çalışan olmalarına bağlı olarak değişkenlik gösterirken, bu farklılaşma cinsiyet bağlamında görülmemektedir.

Tablo 14: Statülerine Göre Öğretmenlerin Yaş Ortalamaları

İş Durumu	Ortalama	Sayı	Standart Sap.
İş Aramayan	26,14	28	5,85
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	25,06	45	2,04
Ücretli Öğretmen	25,79	29	2,87
Özel-Serbest Öğretmen	26,27	18	3,59
Dershane Öğretmeni	25,85	70	2,31
Kamu Sözleşmeli Öğr.	25,06	15	2,18
Kamu Kadrolu Öğretmen	27,17	39	2,60
Kolej Öğretmeni	27,50	8	3,16
Eski Kamu Öğretmeni	35,25	16	5,63
Eski Dershane Öğretmeni	37,62	8	9,08
Başka İşte	27,75	8	1,98
Toplam	26,88	284	4,52

İşsiz/atanmayan öğretmenlerin mezun olduğu branşa göre yaşları birbirinden farklılaşmakta; işsiz kalma süreleri branşlara göre büyük değişkenlikler göstermektedir. Bu ise öğretmenlerin kadrolu veya sözleşmeli olarak atanma şansı ile mezun olunan bölüm gereği piyasada iş bulabilme koşullarınca belirlenmektedir. Branşlara göre öğretmenlerdeki yaş ortalamasındaki farklılıklar yıllara göre verilen mezun sayısıyla birlikte ayrıca MEB ta-

rafından ayrılan kadro sayısıyla doğru orantılıdır. Örneğin, 2008 yılı 2. atamalarında *Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen* kadrosu için ayrılan kontenjan 1116, KPSS sınavı için taban puanı 100 üzerinden 50 ve buna paralel olarak yaş ortalaması 23 iken, "Felsefe Grubu Öğretmenliği" kadrosuna aynı yıl için 83 kontenjan verilmiş, buna paralel olarak da KPSS sınavı için taban puan 75 olarak belirlenmiş, bu branştaki öğretmenlerin yaş ortalaması ise 24,5 olarak tespit edilmiştir.

Uyarlanma 4: Farklı İşlere Razı Olma

Atama problemi yaşayan öğretmenlerde eğitim-öğretim dışında da iş arayışı içine giriyor. Bu konuda en yüksek rakamlar ücretli, işsiz ve iş aramayan öğretmenler arasında çıkıyor. Toplam ve kadrolu çalışanlar arasında %20-25 düzeyindeki farklı işlere başvuru oranı işsiz ve ücretlilerde %40'lara çıkıyor.

Bir başka deyişle; öğretmenlik atamalarında sıkıntı arttıkça, aday öğretmenler tutunabilmek için başka işlere yönelmekteler.

Tablo 15: Mezuniyetten Sonra Öğretmenlik ve Öğretmenlik Dışı İşe Başvurma Durumu (%)

	Hayır, hiç	**Sadece öğretmenlikle ilgili**	**Eğitim-öğretim dışında da çeşitli başvurularım oldu**	**Toplam**
İş Aramayan	67.9	10.7	21.4	100.0
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	6.7	55.6	37.8	100.0
Ücretli Öğretmen	7.1	50.0	42.9	100.0
Özel-Serbest Öğretmen	23.5	64.7	11.8	100.0
Dershane Öğretmeni	4.3	73.9	21.7	100.0
Kamu Sözleşmeli Öğretmen	20.0	73.3	6.7	100.0
Kamu Kadrolu Öğretmen	23.1	56.4	20.5	100.0
Kolej Öğretmeni	0	100.0	0	100.0

Eski Kamu Öğretmeni	35.7	50.0	14.3	100.0
Eski Dershane Öğretmeni	37.5	50.0	12.5	100.0
Başka İşte	0	0	100.0	100.0
Toplam	18.1	56.0	25.6	100.0
Sayı	50	155	72	277

Mezuniyet sonrasında farklı işte çalışma sayısı en fazla dershane öğretmenleri arasında görülüyor. Bunu işsiz, ücretli, kamu kadrolu ve iş aramayan öğretmenler takip etmektedir.

Fen Bilgisi Öğretmeni 2 – Açık Uçlu Görüşmeden

Peki, puanınızın yetersiz olduğunu düşündünüz mü? Bu durumda planlarınız değişti mi?

Valla puanımın yetersiz olduğunu düşündüm, açıkçası.
Yani hedefim 90 olunca, 84 çok altta kaldı.
Bu puanla ben hani memurluğa başvurmayı filan düşündüm.
Sonra vazgeçtim, dedim son bi kez de olsun bi şansımı deniyim dedim.
Hani memurluktan, öğretmenliğe geçiş daha zor olur diye.
Daha doğrusu idealimde hani benim normal memuriyet olmadığı için bi yıl daha denemeye karar verdim o yüzden. (Gülümseme)

KPSS dışında ben valla kendimi pek fazla bi şeye odaklamamışım onu fark ettim.
KPSS'den düşük alınca, çok çok olsa (-) KPSS dışında farklı işlere başvururum diye düşündüm yani.

Ne tür aramalara, ne tür arayışlara girdim? (Düşünüyor)
Valla farklı işlere yönelmeye çalıştım.
Aynı puanla başka yerlere de başvurabiliyordum ki onlara dediğim gibi bi yıl daha deniyim, diye şansımı hiç başvurmadım ki bu yıl da olmazsa, (-) kesinlikle farklı bi iş olur.
Yani kesinlikle öğretmenlik yapmam yani farklı bi alana yönelirim yani. (Üzüntülü)

Ya mesela gene KPSS puanımla memuriyete başvurabilirim.
Yani ki hiç istemiyorum ama gene mecburen bankalara yönelebilirim.
Ya da bilmiyorum.

Özel başka şirketler olabilir ama o da çok zor tabii, yani bu işsizlik ortamında. (Gülümseme)
Peki, şu anda öğretmenliği ne kadar istiyorsunuz?
Bundan sonra ne yapmayı, nasıl bir hayat yaşamayı düşünüyorsunuz?
Bundan sonra, öğretmen olsam acaba gerçekten mutlu olur muyum, onu düşünüyorum.
Artık hakkaten istiyor muyum onu düşünüyorum yani.
Atansam da zaten fazla da şey yapacağımı düşünmüyorum, mutlu olacağımı düşünmüyorum artık yani.
Çok fazla bunaldım çok fazla sıkıldım çünkü bu atama işlerinden yani. (Sıkıntılı)

"Keşke hiç üniversite okumasaydım, doğrudan hayata atılsaydım" diye düşündüğünüz, oluyor mu?
Evet, çok oldu, (Gülme) keşke.
Benim mezun olduğum yıl, iki yıllık üniversiteyi bitirenler, şimdi devlet memuru oldular.
Hatta sonradan dört yıllığa tamamlayıp, çok güzel mevkilere gelenler oldu.
Diyorum, keşke o zaman liseden mezun olarak girseydim, şey çalışırken açıktan okusaydım, şimdi çok güzel yerlerde olabilirdim, diyorum bazen yani. (Heyecanlı)

Felsefe Grubu Öğretmeni 2 - Açık Uçlu Görüşmeden

-Bugün dershane öğretmenliğini ne kadar istiyorsunuz? Bundan sonra nasıl bir hayat sürdürmeyi düşünüyorsunuz?
- Muhtemelen istemediğimi anlamışsınızdır. Ama şunun alternatif olarak sayısal lotodan ikramiye bana çıkar -bu arda sayısal loto oynamıyorum- ya da gökten poşetten para gelir ancak bu şekilde bırakabilirim dershaneciliği. Esasen burada karamsar bir tablo çıkıyor. Sürekli yoğun koşturmaca. Dershanecilik sonuçta sürekli koşturmacayı gerektiren bir iş. Sürekli yoğun olduğum bir kurum. Dolayısıyla hayatımız yoğunlaştığı için kendine zaman ayıramıyorsun. Kendime zaman ayıramadığımdan yakınıyorum sürekli. Böyle bir hayat istemiyorum.ama dershanecilik sürecinin sürekli böyle bir hayatının olacağını biliyorum bu çelişik durumdan nasıl bir şey çıkar bende bilmiyorum. Bekle ve gör politikası. Bu hayatın böyle devam etmeyeceğini biliyorum bir şekilde kurtulmanın yollarını arıyorum. Ama bunu nasıl olacağı sorusuna cevap vermem şu anda. Ticarete de atılabilirim ileride.

İngilizce Öğretmeni - Açık Uçlu Görüşmeden

Öğretmenliği gerçekten ve gerçekten çok istiyorum(emin)(...) Bundan sonra sınava kadar ders çalışmayı (,) sınavdan sonra atanırsam yeni bir

düzen, hayat kurmayı, atanamazsam da(s) yeni iş olanakları aramayı düşünüyorum.

Felsefe Grubu Öğretmeni 2 – Açık Uçlu Görüşmeden

Öğretmenliği ne kadar istiyorum ... Bir yandan hani o idealist amatör ruhumu koruyorum ama(,) bir şey bir aktarmak bir kendi gücümüzle kendi irademizle somut bir sonuç yaratmak istiyorum mutlaka(,) bu bizim isteğimiz artık bu hayatta bizde, nihayetinde öğretmeniz ve öğretmek istiyoruz. (,) Yani küreklerin şehveti sarmış durumda gerçekten. Ama (,) (hızlı) bunu yapmanın koşulları söz konusu olduğu zaman, bu seferde öğretmenlikten vazgeçme noktasına geldiğimiz anlar da oluyor.

Matematik Öğretmeni (Görüşme Tarihinde Bankacı) – Açık Uçlu Görüşmeden

Öğretmenlik mi, bankacılık mı?

Ya ben öğretmenliği çok seven biriyim, kutsallığına da inanıyorum ama dershanede hayır, dershane öğretmenin bozuk para gibi harcandığı bir yer. Bu yüzden MEB'te öğretmenliğe evet ama dershanede hayır... Evet dershane yerine banka tabii ki.

Uyarlanma 5: Güvence Azaldıkça Daha Fazla ve Düzensiz Mesaiye Razı Oluyor

Çalışma saatleri kamuda çalışandan özelde çalışana doğru yükseliyor. Öğretmenler arasında haftalık en yüksek saatle çalışanı dershane ve özel-serbest çalışan öğretmenler oluşturuyor. Kamuda kadrolu bir öğretmen haftada ortalama 31 saat çalışırken, dershane öğretmeni haftada ortalama 49 saat çalışmakta. Çalışma saatlerindeki farklılığa paralel olarak kamu harici öğretmenlerin mesaisi kadrolu öğretmenlere göre daha çok daha düzensiz. Özelde çalışan öğretmenlerin çalışma saat sayısı kamuda çalışanlar göre daha düzensiz. Tablo 16'da görüldüğü gibi özel-serbest öğretmenlerin çalışma saatleri 2 ila 96 saat, dershane öğretmeninde 6 ila 96 ve kolej öğretmenlerinde 8 ila 40 saatleri arasında değişkenlik gösteriyor.

Tablo 16: Çalışma Saatleri Ortalamaları (Saat/Hafta)

	Ort.	SS	Min.	Maks.	n
Ücretli Öğretmen	28,06	5,54	10	40	28
Özel-Serbest Öğretmen	43,54	30,45	2	96	11
Dershane Öğretmeni	49,31	16,77	6	96	69
Kamu Sözleşmeli Öğr.	30,17	4,46	24	40	14
Kamu Kadrolu Öğretmen	31,55	8,27	23	59	36
Kolej Öğretmeni	33,08	24,54	8	80	7
Eski Kamu Öğretmeni	26,00	7,98	8	40	16
Eski Dershane Öğretmeni	37,51	16,93	10	65	7
Başka İşte	42,08	21,65	4	70	7
Toplam	38,17	17,29	2	96	195

Hafta sonları çalışma saatlerine bakıldığında nerdeyse tüm öğretmen gruplarının hafta sonları da çalışmaya devam ettiği görülüyor.

Tablo 17: Hafta Sonları Çalışma Saati Ortalaması (Saat)

	Ort.	SS	Min.	Maks.	n
Ücretli Öğretmen	0	0	0	0	27
Özel-Serbest Öğretmen	5,24	7,75	0	24	13
Dershane Öğretmeni	12,44	8,20	0	28	70
Kamu Sözleşmeli Öğr.	0,32	1,59	0	6	15
Kamu Kadrolu Öğretmen	1,35	3,36	0	10	37
Kolej Öğretmeni	4,17	7,13	0	20	7
Eski Kamu Öğretmeni	1,55	4,47	0	16	16

Eski Dershane Öğretmeni	5,14	6,49	0	15	8
Başka İşte	11,00	7,18	0	20	7
Toplam	6,03	8,03	0	28	200

Bu konuda en fazla mesai dershane öğretmenleri tarafından gerçekleştiriliyor. En az mesaiyi ise hafta sonu çalışma fırsatı bulamadıkları anlaşılan ücretli ve kamu sözleşmeli öğretmenleri yapıyor.

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

İlk çalıştığınız dershanede nasıl bir sözleşme imzaladınız? Haftada kaç saat çalışıyordunuz? Hangi tür işleri yapıyordunuz? Şartları nelerdi, size ne kadar uyuyordu?

Eee ilk çalıştığım dershanede 6 gün çoğu zaman 7 günün üzerinde çalıştım. İlkokul 4. sınıf dahil olmak üzere 5, 6, 7, 8, lise 1, lise 2, lise 3 bütün bu grupların derslerine girdim. Çalışma şartlarımız ilk sene çok ağırdı, 3 şubeli bir dershaneydi. İki şube arasında gidiş-geliş yapıyordum, hafta sonu 20 saat olmak üzere toplam 40 veya 50 saate yakın derse giriyordum.

Felsefe Grubu Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

Günün hangi saat dilimleri arasında çalışıyorsunuz?

Sabah dokuz akşam bazen yedi ve sekizlere kalabiliyorum.

Dershane günleri akşam çıkışlarında ne hissediyorsunuz?

En azından bir rahatlık. Kendi alanımda istediğim şekilde hareket edebilirim. Eve gidip dinlenebileceğim bir ortama kavuşabildiğimi bildiğim için mutlu bir şekilde ayrılıyorum. Ertesi gün dokuza kadar özgür hissediyorum kendimi.

Sabah kalktığınızda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

Şimdiye kadar hiç iyi ki kalktım dediğim olmadı. Ama en azından mutlu kalkmadığımı da biliyorum.

Uyarlanma 6: Güvence Azaldıkça Daha Düzensiz Özlüklere Razı Oluyor

Dershane, başka işte ve özel-serbest çalışanlar mesailerinin önemli bir kısmını alamıyor. Kamuda çalışanlarında bu sorun ciddi düzeyde ortaya çıkmazken, fazla mesainin yarısı veya çeyreği kadarının alınabildiği beyanı genelde özelde çalışan öğretmenlerce dile getiriliyor.

Tablo 18: Fazla Mesai Ücretini Alabilme Ortalaması

Ücretli Öğretmen	1,92
Özel-Serbest Öğretmen	2,66
Dershane Öğretmeni	3,32
Kamu Sözleşmeli Öğr.	1,71
Kamu Kadrolu Öğretmen	2,00
Kolej Öğretmeni	2,75
Eski Kamu Öğretmeni	1,75
Eski Dershane Öğretmeni	4,33
Başka İşte	3,80
Toplam	2,61

Bu durum özellikle dershanede çalışan öğretmenler arasında açık bir biçimde ortaya çıkıyor.

Matematik Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

Dershaneyle bir sözleşme yaptınız mı?
Ya bildiğin gibi, ilk sene stajyerlik muhabbeti var ya, hükümetimiz sağ olsun dershanelere bizi peşkeş çekmesinin diğer bir adıdır, işte o olayı bunlar da iyi kullanıyor yani ilk sene anlaşma yapmıyorlar, gelip gelip gidiyorsun... (sinirli)

Felsefe Grubu Öğretmeni 2 – Açık Uçlu Görüşmeden

Peki ilk dershanede sözleşmenizi nasıl yaptınız? Ya da bir sözleşme yaptınız mı?
Henüz bir sözleşme yapmadım.
Şu an sözleşmesiz mi çalışıyorsunuz?
Evet. Sözleşme yapmadım.
Peki neden sözleşme yapmadınız ve yapmıyorsunuz?
Onlar öyle bir talepte bulunmadı. Daha doğrusu ben ısrarcı olmadım sözleşme yapma konusunda. Öyle kaldı. Zaten dönem arasında girdiğim için sözleşme dönemi değildi.

Uyarlanma 7: Güvence Düştükçe
Daha Zor Şartlara Razı Oluyor

Hastalık ve acil durumlarda izin almada en büyük sorunu ücretli öğretmenler yaşıyor. Çalışan öğretmenler arasında ayrıca en düşük ücreti alan öğretmen gruplarından olan ücretli öğretmenler, ders başına ücretlendirildikleri için bu konuda en baskı altında bulunan kesimi oluşturuyor.

Tablo 19: Hastalık ve Acil Durumlarda İzin Alınabilirlik Durumu

	Evet, her durumda	Evet ancak işteki pozisyonum zayıflıyor	Ücretimden kesilerek izin veriliyor	Hayır, izin verilmiyor (işten çıkarılma gerekçesi yapılıyor)	Toplam
Ücretli Öğretmen	28,6	3,6	60,7	7,1	100,0
Özel-Serbest Öğr.	63,6	27,3	0	9,1	100,0
Dershane Öğr.	71,4	17,1	2,9	8,6	100,0
Kamu Sözleşmeli	66,7	0	26,7	6,7	100,0
Kamu Kadrolu	55,6	2,8	36,1	5,6	100,0
Kolej Öğretmeni	62,5	37,5	0	0	100,0
Eski Kamu Öğr.	62,5	0	37,5	0	100,0
Eski Dershane Öğr.	62,5	37,5	0	0	100,0
Başka İşte	83,3	16,7	0	0	100,0
Toplam	60,6	12,1	21,2	6,1	100,0
Sayı	120	24	42	12	198

Uyarlanma 8: Angarya Çalışmaya Razı Oluyor

Dahası öğretmenler, "stajyerlik/deneme dönemi" gibi adlar altında dershanelerin bir kısmında tümden ücretsiz çalışmaya razı oluyor.

Matematik Öğretmeni - Açık Uçlu Görüşmeden

Yani ilk dershaneyle sözleşme falan olmadı mı?
Yok ya herhangi bir şey imzalamadım zaten çok ta ciddiye almadım..
(...) ya ilk sene kimseye para yok, çok alçakça ama başvuranlara daha önce gelenlerin CV'sini gösteriyorlar, yani istersen kabul etme senden çok var muhabbeti...(kızgın)
Gerçekte en büyük sıkıntı şartları iyi olmayan bir yerde gelecek planlamak işte olayın kahredici olan yönü burası, bir nevi eliniz ayağınız bağlı ve ne derlerse kabul etme durumundasınız.(...)
Yani onlara göre bu sene deneme süreciydi, çünkü SSK yatırıyor ya, girdiğim 40 saatin bedeliydi yatan 300 YTL SSK bedeli.
Çalışma koşulları dershanelerde çok ağırdır, haftanın 6 günü sabah 8 den akşam 6 ya esir ederler oraya ister dersin olsun ister olmasın. Ya aslında koşul falan yok. (sinirli)
(...)
Sonradan 2. dönem 150 YTL verdiler aylık, istersen aldığım ücret hakkında fikirlerimi söylemeyim yani bende kalsa daha iyi olur, çalışmada küfür geçsin istemem. (sinirli)

Mühendislik Mezunu - Formasyon Sahibi

Peki, sosyal güvenceniz olmadığını söylediniz ilk dershanede? Ödemeler, (es) o cüzi denilen ödemeler yapılmadı mı?
Yapılmadı. (El hareketleri)
Peki bu dershaneyle ilk iletişiminiz nasıl oldu?
İlk iletişimimizi müdür (es) duyurdu dedi kapanacağız daha doğrusu birleşeceğiz dendi. Biz de onun üzerine eee sınıflarla okullarla beraber geldik. Tanışmamız o şekilde oldu.
(...) eski müdürümüz bize emrivaki yaptığı için "İşte sigortanı sen kendin yatır falan filan" dedi. Fakat o esnada ve orda diğerleri yeni gittiğimiz yerde benim sigortamı artı maaşımı vereceklerdi. Şu an onların yüzünden mesela ben sigortamı kendim yatırıyorum, maaş filan da almıyorum.

Uyarlanma 9: Mesleki Güvence Düştükçe Aileye Muhtaç Oluyor

a- Barınma Durumu: Evlilik durumuna paralel olarak genç öğretmenlerin yarısından fazlası "anne-babalarıyla birlikte yaşamaya" devam etmektedirler. Bu durum %80'lik oranla en fazla işsiz/atanmayan öğretmenler olmak üzere sırayla başka işte çalışan (%75), özel-serbest çalışan(%67) ve ücretli (%66) öğretmenlerde daha sık görülmektedir.

Tablo 20: Birlikte Kalınan Kişi(ler)

	Anne-baba-kardeşlerle (ailemle)	Aileden uzak kardeşlerimden biri veya birkaçıyla	Evliyim, eşimle (kendi ayrı hanemiz var)	Bir veya birkaç arkadaşımla	Yalnız başıma	Çocuklarımdan biri veya bir kaçıyla	Anne veya babadan biriyle	Diğer bir akrabayla	Toplam
İş Aramayan	57,1	7,1	7,1	17,9	10,7				100,0
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	79,5	4,5	6,8	6,8	2,3				100,0
Ücretli Öğretmen	65,5	3,4	3,4	17,2	6,9			3,4	100,0
Özel-Serbest	66,7		22,2	11,1					100,0
Dersane Öğr.	45,7	5,7	17,1	17,1	11,4			2,9	100,0
Kamu Sözleşmeli	46,7	6,7	6,7	13,3	26,7				100,0
Kamu Kadrolu	20,5	7,7	48,7	7,7	12,8		2,6		100,0
Kolej Öğretmeni	37,5		62,5						100,0
Eski Kamu Öğr.	6,3		62,5	12,5	12,5	6,3			100,0
Eski Dersane Öğr.			87,5		12,5				100,0
Başka İşte	75,0				12,5	12,5			100,0
Toplam	49,1	4,6	22,6	12,0	9,5	0,7	0,4	1,1	100,0
Sayı	139	13	64	34	27	2	1	3	283

b- Harçlık Durumu: Mezuniyet sonrasında yetişkin birinden beklenen kendi ayakları üzerinde durması ve kendi gelirini elde etmesi durumu atanmamış öğretmenler için henüz başarılamamış bir durumu oluşturuyor. Araştırma sonuçlarına göre işsiz ve iş aramayan öğretmenler halen anne-baba ve kardeşlerinden harçlık almaya devam ediyor. Öğretmenin atanmamış olması onu ekonomik anlamda ailesine bağımlı kılıyor. Bu bağımlılık elbette

sadece ekonomik düzeyle kalmayıp bunun türevleri olabilecek diğer bireysel ve sosyal bağımlılıkları beraberinde getiriyor.

Tablo 21: Gelir ve Harçlık Dağılımları (TL)

	1. İşimden	2. Babadan	3. Anneden	4. Kardeşlerden	5. Burs, Kredi
İş Aramayan	0	172,72	29,00	30,43	40,86
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	0	127,05	28,48	15,15	0
Ücretli Öğretmen	477,92	12,50	0	0	0
Özel-Serbest Öğretmen	418,86	69,16	4,16	0	0
Dershane Öğretmeni	627,47	13,33	0	0	10,22
Kamu Sözleşmeli Öğr.	1151,42	0	0	0	0
Kamu Kadrolu Öğretmen	1216,74	4,54	29,54	4,54	0
Kolej Öğretmeni	802,25	0	60,00	0	0
Eski Kamu Öğretmeni	1147,85	0	0	0	0
Eski Dershane Öğretmeni	830,20	0	0	0	0
Başka İşte	1167,50	233,33	0	0	0
Toplam	593,94	58,50	13,33	6,73	7,32

Aileye bağımlılık yetişkin kişilerde büyük bir kişilik ezimine dönüşüyor.

Fen Bilgisi Öğretmeni 2 – Açık Uçlu Görüşmeden

Bu süreçte geçiminizi nasıl karşıladınız peki?
Ailem, (Gülme) ailem sağ olsun. Ailem destek çıktı, annem, babam, yani başka da (,) yani çalışmıyorum kendim zaten şimdi.

(Gülümseme) Peki, nerede kalıyordunuz?
Ailemle.

Yani daha önceki KPSS'ye hazırlanırken de şimdi de ailenizle kalıyorsunuz galiba di mi?

Evet, ben üniversiteyi bitirdim zaten, eve geldim, yani hep ailemle kalıyorum.
Hep evdeydim yani.

Giyim, kuşam ihtiyaçlarınızı nasıl karşıladınız?
Yani ailem, ablam, annem, babam. (Gülme)

Ablanız çalışıyor mu?
Çalışıyor.

Yaa, çok bağımlı yaşıyorsunuz.
Yani bi keresinde her harcadığınızı söylemek zorundasınız.
Fazla harcama yapamıyorsunuz.
Büyük harcamaları, haber vermek zorundasınız.
Yani bu yaşa geliyorsunuz halen böyle (-) baba parası şey yapmak, yemek biraz zor oluyor işte ya.
İnsanın bi müddet sonra gururuna dokunuyor.

İngilizce Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

Türk ailesi olarak ekonomik bağımsızlığımızı kazanamadığımızda babaya mecbur oluyoruz (s)
Babanın verdiği paraya mecbur oluyoruz(s) ve babamla ben şahsen herhangi bir sorun yaşadığımda(-) babam beni parayla tehdit edebiliyor(s) yani para vermem gibi söylemlerde bulunabiliyor(-)
bu da insanı gerçekten hani zorluyor
(')çünkü babadan aldığınız için parayı ekonomik bağımsızlığa ihtiyaç duyuyorsun (s)
bir an önce olması gerektiğini düşünüyosun.

Uyarlanma 10: İşsizler Evlilikten Tasarruf Ediyor

Araştırmaya göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu bekâr durumda bulunuyor. Bu özellikle iş aramayan, işsiz ve ücretli çalışan öğretmenlerde %90'ın üzerine çıkıyor. İşsiz/atanmayan öğretmenlerin görece daha yüksek bekâr olmaları, sosyal yaşama uyarlanabilmek için bazı yüklü sorumlulukları erteleddiklerini gösteriyor.

Tablo 22: Statülerine Göre Öğretmenlerin Evlilik Durumları

	Bekâr	Evli
İş Aramayan	92,9	7,1
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	93,3	6,7
Ücretli Öğretmen	92,9	7,1
Özel-Serbest Öğretmen	77,8	22,2
Dershane Öğretmeni	82,9	17,1
Kamu Sözleşmeli Öğretmen	93,3	6,7
Kamu Kadrolu Öğretmen	44,7	55,3
Kolej Öğretmeni	37,5	62,5
Eski Kamu Öğretmeni	27,2	72,8
Eski Dershane Öğretmeni	12,5	87,5
Başka İşte	100,0	0
Toplam	75,5	24,1
Sayı	213	68

Duygusal ve sosyal olduğu kadar temelde ekonomik bir olgu olan evlilik tümüyle olmasa bile çoğu yönüyle kişinin istihdam durumuyla yakından bağlantılı bulunmaktadır. Ataması yapılmayan veya özel sektörde yeterli güvence ve ücret düzeyinde iş bulamayan kişiler evlilik sürecini ertelemek zorunda kalmaktadır. Hatta sosyo-ekonomik anlamda "evlilik olgunluğuna" erişemedikleri bile söylenebilir.

UYARLANAMAMA VEYA DAĞILMALAR

İşsiz veya güvencesiz işlerde çalışan öğretmenlerin uyarlanmada yaşadıkları sorunlar giderek zaman kullanımlarında, sosyal ilişkilerinde ve ruh sağlıklarında dağılmalara sebep oluyor.

Dağılma 1: Rekabet ve Karamsarlık

İşsiz/atanmayan öğretmenlerin sınav ve atama sürecinde en yoğun yaşadıkları hislerden biri "rekabet", "başarısızlık" ve "karamsarlık" oluyor ki, bu giderek güvensizlik ve depresyona dönüşüyor.

İngilizce Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

Atanma size ne ifade ediyor? Atanma sistemi hakkında neler düşünüyorsunuz

Atanma bana maratonu ifade ediyor(,) Onca insan bir maratona çıkmış(')Herkes birbirini geçmeye çalışıyor(..)Sonuçlar açıklandığında kimin kimi geçeceği, durum farkı mı var? Diğerini geçmiş mi?(...) O, bir tek bunu ifade ediyor(emin)

Atanma sisteminin kendisi (') mesela (mhm) 0,1 ile bir insan kaybedebiliyor sınavı(,) O kadar uğraşıp emek verip 0,1 ile kaybetmiş olmak(s) kötü yani (..) Atanma sistemini de doğru bulmuyorum diğeri gibi.

Fen Bilgisi Öğretmeni 1 – Açık Uçlu Görüşmeden

Bu atama sıkıntıları hayata bakışınızda dünya görüşünüzde bir değişiklik yarattı mı?

Tabii yarattı (-).
Hayata (...) artık daha karamsar bakmayı mhm daha olumsuz (...) daha sınırlı mhm
Dünya görüşüm değişmedi aslında.
Ama KPSS insanları hayal kırıklığına uğrattığı için karamsarlık oluyor.
Kendine olan güvenin bitiyor.
(') üretemiyorsun.
(+) çok kötü.
Durgunluk dönemi yaşıyosun.

Dağılma 2: Zaman Kullanımında Bozulma

İşsiz/atanmayan öğretmenlerin zaman kullanımı görece daha dağılıyor. Sabah 5.00-14.00 arasında kalkıyorlar. Kadrolu ve eski öğretmenlerde bu saatler 5.00-10.00 arasında değişiyor.

Tablo 23: Uyanma saatleri

	Ort.	Min.	Maks.	SS	n
İş Aramayan	8.41	6.00	11.00	1.29	26
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	8.41	5.00	14.00	1.91	42
Ücretli Öğretmen	7.07	5.50	11.30	1.27	29
Özel-Serbest Öğretmen	8.02	6.00	11.00	1.42	16
Dershane Öğretmeni	7.05	6.00	8.30	.71	66
Kamu Sözleşmeli Öğr.	6.34	5.00	8.30	.94	15
Kamu Kadrolu Öğretmen	6.53	5.00	9.00	.88	39
Kolej Öğretmeni	6.32	5.30	7.00	.74	5
Eski Kamu Öğretmeni	7.03	5.30	10.00	1.23	16
Eski Dershane Öğretmeni	6.33	5.15	7.00	.69	8
Başka İşte	8.06	6.30	11.00	1.89	8
Toplam	7.30	5.00	14.00	1.43	270

En başta günü kullanma ve uyku düzenleri değişiyor.

Felsefe Grubu Öğretmeni 1- Açık Uçlu Görüşmeden

Öğrenciliğinizde uykularınız, günleriniz nasıldı? Şimdi nasıl? Karşılaştırınca ne düşünüyorsunuz?

(-)evet öğrenciyken daha düzenliydi

..(-) çünkü yapacak işlerime göre uykumu ayarlıyordum

(-)Ama işsizlik dönemimde çok daha düzensizleşiyordu.

Peki günleriniz nasıl geçiyordu?

Öğrenciyken mhm ... zaten dersler takip ediliyor onlara katılıyorsunuz onlarla ilgili çalışmalar yapıyorsunuz

Ama işsizken (') zaten yapacağınız bir şey yoktur

ama işsizken yapacağınız pek bir şey yoktur kitap okursunuz ama gün boyu okumak bir yerden sonra sıkar (gülümseme)

sonra biraz çıkar gezersiniz

ama yine değişen bir şey olmaz çünkü kendinizi çok boşlukta hissediyorsunuzdur.

Fen Bilgisi Öğretmeni 1 – Açık Uçlu Görüşmeden

Öğrenciliğinizde uykularınız, günleriniz nasıldı? Şimdi nasıl? Karşılaştırınca ne düşünüyorsunuz?

Öğrenciyken daha huzurlu uyuyodum.

Mhm şu an KPSS zorlukları ile birlikte gelecek kaygısı başladığı için huzursuzluk yaşamaya başladım.

Dağılma 3: Sosyal İlişkilerde Bozulma

Babayla son bir yıl içinde kavga-olumsuz tartışmada bulunmuş olma en sık işsiz, iş aramayan, ücretli, özel-serbest, dershane ve kamu sözleşmeli öğretmenler arasında görülüyor.

Tablo 24: Babayla Kavga-Olumsuz Tartışma Durumları

	Hiç	Son yıl 1-2 kez	Son üç ay ve daha sık
İş Aramayan	33.3	44.4	22,3
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	42.1	18.4	39,5
Ücretli Öğretmen	34.6	38.5	26,9
Özel-Serbest Öğretmen	25.0	43.8	31,2
Dershane Öğretmeni	46.7	28.3	27,0
Kamu Sözleşmeli Öğr.	46.2	23.1	30,7
Kamu Kadrolu Öğretmen	62.9	31.4	5,7
Kolej Öğretmeni	100.0	.0	0
Eski Kamu Öğretmeni	66.7	33.3	0
Eski Dershane Öğretmeni	62.5	25.0	12,5
Başka İşte	62.5	12.5	25,0
Toplam (%)	47.4	29.9	22,7
Sayı	119	75	57

Anneyle kavga-olumsuz tartışmaya yine iş aramayan, işsiz, ücretli, özel-serbest ve dershane öğretmenleri arasında daha fazla rastlanıyor.

Tablo 25: Anneyle Kavga-Olumsuz Tartışma Durumları

	Hiç	Son yıl 1-2 kez	Son üç ay ve daha sık
İş Aramayan	51.9	25.9	22,2
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	36.4	20.5	43,1
Ücretli Öğretmen	55.6	14.8	29,6
Özel-Serbest Öğretmen	29.4	29.4	41,2
Dershane Öğretmeni	46.3	20.9	32,8
Kamu Sözleşmeli Öğr.	69.2	7.7	23,1
Kamu Kadrolu Öğretmen	73.0	10.8	16,2
Kolej Öğretmeni	83.3	.0	16,7
Eski Kamu Öğretmeni	56.3	37.5	6,2
Eski Dershane Öğretmeni	71.4	14.3	14,3
Başka İşte	75.0	.0	25,0
Toplam (%)	52.8	19.0	28,2
Sayı	142	51	74

Dağılma 4: Değersizleşme

Ataması yapılmayan, onuruna uygun bir iş bulamayan ve üretime katılamayan kişiler kendilerini değersiz hissetmeye başlıyor.

Fransızca Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

İşsiz kaldığınız günlerde ne hissediyordunuz? Ne düşünüyordunuz? Nasıl bir hayattı?

Kendimi çok kendimi çok mhm şey hissediyordum

Yaa yani nasıl anlatsam sana kendimi bitmiş tükenmiş yetersiz hissediyordum
Ben boşuna mı okudum bunca sene
Bunca sene boşuna mı geçti diye düşünüyordum
Çok monoton bir hayatım vardı.
Farklı bir hayatım yoktu.
Sadece yemeklen içmeklen uyuyup yatıp kalkmakla geçiyordu
İki çocuğumu yetiştiriyordum
Onlarla bire bir ilgileniyordum

Felsefe Grubu Öğretmeni 1– Açık Uçlu Görüşmeden

İşsiz geçirdiğim günler ... şu son zamanlar
Mhm .... Hani Çok şey değil ... mhm ...
Hani ... işsizim işe yaramaz falan diye kendim için kötü şeyler düşünmüyorum
... hani biraz daha zamana ihtiyacım olduğunu düşünüyorum
Ama bir süre sonra bunu yapacam yani bu işi yapacam
bir iş sahibi olacam diye düşünüyorum
yani bir umutsuzluğa kapılmadım henüz

Fen Bilgisi Öğretmeni 1– Açık Uçlu Görüşmeden

Mhm (...) ne hissettim?
Kendimi değersiz hisssetttim.
İşe yaramaz hissettim.
Mhm üretemeyen ama tüketen biri olarak hissettim (gülümseme).
Böyle.
Üretmediğim için dersiz hissettim.
Mhm o şekilde.

Dağılma 5: Ruh Sağlığında Bozulma

Kişinin, yaşamdan zevk alma, beslenme sorunu yaşayıp yaşamama, uyku sorunu, ağlama, önemsiz hissetme gibi maddelerden oluşan ölçeğe göre depresyon düzeyi görece işsiz, ücretli, iş aramayan, özel-serbest, kamu sözleşmeli ve başka işte çalışan öğretmenler arasında daha yüksek düzeyde ortaya çıkıyor.

Tablo 26: Depresyon (7 maddelik Ölçek - 5 Puan üzerinden)

	Ort.	Min.	Maks.	SS	n
İş Aramayan	2.52	1.25	4.38	.78	28
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	2.86	1.57	5.00	.68	43
Ücretli Öğretmen	2.67	1.38	3.75	.55	29
Özel-Serbest Öğretmen	2.52	1.25	4.63	.85	17
Dershane Öğretmeni	2.27	1.00	4.25	.66	70
Kamu Sözleşmeli Öğr.	2.46	1.13	3.63	.74	14
Kamu Kadrolu Öğretmen	2.15	1.00	3.38	.51	39
Kolej Öğretmeni	2.19	1.00	3.63	.78	7
Eski Kamu Öğretmeni	2.00	1.00	3.88	.77	16
Eski Dershane Öğretmeni	2.40	1.00	4.63	1.09	8
Başka İşte	2.41	1.38	4.25	1.04	8
Toplam	2.43	1.00	5.00	.73	279

Gerek KPSS gerek atanmama durumu, öğretmenlerin büyük çoğunluğunu stres ve depresyona sokuyor.

Fen Bilgisi Öğretmeni 1 - Açık Uçlu Görüşmeden

Şu anda öğretmenliği ne kadar istiyorsunuz? Bundan sonra ne yapmayı nasıl bir hayat yaşamayı düşünüyorsunuz?

(.) aslında şu an öncesinden daha çok istiyorum.

(') aslında öğretmenliği mi istiyorum (') ya da göreve mi başlamak istiyorum ya da kamu mhm devlet memuru mu olmak istiyorum mhm (-) bunlar hep beynimde olan sorular .

Aslında şu an kendime (d) bile cevap veremiyorum.

Mhm neyi istiyorum ama bi şekilde KPSS'yi aşmak istiyorum.

İyi ki atanamamışım değdiniz durumlar oldu mu?

mhm bu şekilde de hani bulunduğum yerde de hani yaşamam gezmem eğlenmem etkinliklere atılmam gerekirken bu dönemlerimi en güzel yaşlarımı ben sınava hazırlanarak geçeryorum.

(') yerimde sayıyorum.
Mhm (-) en kötüsü de insanın yerinde sayması
Bir adım ilerleyememesi.

Fen Bilgisi Öğretmeni 2 – Açık Uçlu Görüşmeden

Peki, atanamamaktan dolayı ne hissettiniz, ikinci veya daha sonraki ilan dönemlerinde?
Atanamamaktan dolayı ne hissettim, o biraz karışık işte ya.
İnsan kendini bi keresinde çok (Gülümseme) işe yaramaz hissediyor.
O kadar çalıştım çalıştım, kapasitem bu mu diyorsun.
Yani çok farklı yani, bu kadar emek harcadım.
Hani sonuçta bir ay çalışıp 90 alanlar da var.
Hani neye bağlı bu, neyimi ölçüyorlar benim?
Hani genel kültür adı altında bize bir sürü soru soruyorlar.
Hani benim neyimi ölçüyorlar, neyime göre, bu puan neyin puanı?
Onu sorguluyosun.
Yani neye göre çalışıcam ne yapıcam, (-) yani garip, çok garip bi duygu. (Gülümseme)

Atanamamak hayatınızda bir değişiklik yarattı mı?
Yarattı tabii, ilk önce çok idealist bir öğretmen olarak mezun oldum ben. (Gülme)
Çok özveriliydim.
Hani böyle mezun olursam şunu yaparım, atanırsam bunu yaparım, şuralara giderim filan diyodum.
Hani çok güzel planlarım vardı, kafamda ama şu an atanırsam hiçbirini yapmıycam, ben eminim yani.
Yani soğudum resmen yani mesleğimden soğudum gibi.
Hani ben atansam bile bu saatten sonra napabilirim.
Yani en verimli çağlarımı, işsiz olarak geçirdim zaten yani.
Tam böyle en verimli çağlarımda evdeydim.
Hani bu saatten sonra da atansam, ha işte beni bu kadar beklettiniz, artık benden de bu kadar mı derim, bilmiyorum.
Yani onu atanınca görürüm ne hissedeceğimi.(Gülümseme).

Fransızca Öğretmeni – Açık Uçlu Görüşmeden

Toplam 5 KPSS sınavına girdim!
Hepsine uykusuz girdim!
İşin ilginç tarafı hepsine yorgun girdim!
Hepsine morali bozuk girdim!
Hiçbir sınava istediğim şekilde giremedim!

Ataması yapılmamış veya ücretli çalışan öğretmenlerin ruh hallerini göstermeleri bakımından aşağıda internetteki ilgili forum sayfalarında gönderilmiş mesajlar da bu durumu yansıtan örnekler olarak görülebilir.

(http://mesajgruplari.hurriyet.com.tr)

- 8.8.2007 "Üniversiteyi okuduğuma pişmanım. Keşke okumasaydım. İnsanların 'ne oldu?' 'neden tercih yapamıyorsun?' sorularından sıkıldım. Gel de bunlara açıklama yap. Yok, artık eğitim sektörünün dışında çözüm bakacağım. Fakat ne yapabilirim ki? Halen babamdan harçlık alıyorum ve yaşım 25."
- A.K 8.8.2007 11:10 "Bugün 185000 eğitim fakültesi mezunu işsiz kalacak.medyanın ve insanların niye bu kadar tepkisiz kaldığını merak ediyorum.185000 öğretmen ücretli öğretmenlik denilen saçma bir işe başlayacak. 3-4 aylığına sınıfları bizlere emanet edecekler.öğrenciler bile soracak "öğretmenim geçici misiniz?" Böyle bir eğitimle nasıl bir gelecek nasıl bir eğitim beklenıyor.niye bukadar razı olunuyor bu duruma.medya nerede. bunu 2 yıldır atanamayan,80 puanla bile atanamayan bir sınıf öğretmeni olarak soruyorum."
- S.T.T 7.8.2007 8:39 "Saçma sapan sınavlarla uğraşmaktansa ticarete atılsam bu zamana kadar kariyer yapmıştım! Adamı okumaya pişman ediyorlar! Hiç mi krizleri görüpte ders çıkarmadılar! Intehar eden depresyona giren öğrencileri hiç mi görmediler bu zamana kadar?"
- İ.E 24.7.2007 10:51 "eğitim fakültelerini kapatın, gençleri 6 sene okutup işsiz, ve psikolojilerini bozarak mezun ediyorlar. branş öğretmenliklerinin hiç bir yararı yok, sadece ingilizce. bilgisayar öğretmenliği,sınıf öğretmenliği,ve din dersi öğretmenliği açık olsa yeterli çünkü devlet sadece bunları iş"e alıyor."
- 31 Ağustos 2009 18:16 "arkadaşlar kontenjanlar belli oldu haber vereyim dedim ben kendi adıma sadece yazıklar olsun diyorum umarım ettiklerini bi gün çekerler sınıf öğretmeniyim 79 la başvuru toplam alım 2487 kendilerin olsun bide utanmadan çıkıp atama yaptık diyorlar bu nasıl ülke bu nasıl bi sistem anlamadım bu meslegi seçtiğim güne diploma almak için uğraştığım yıllarıma lanet olsun..bizi yıktılar karanlığa gömdüler umarım onlarda aydınlık yüzü göremezler..."
- 30 Ağustos 2009 12:32 "valla tüylerim diken diken oldu...hem çok duygulandım hem çok etkilendim emeği geçen herkese binlerce kez teşekkürler. .bu (açlık grevi) burda kalmasın arkadaşlar bütün illere çoğalarak yayalım lütfen..şimdi birlik olma zamanı..bugün 30 agustos zafer bayramı atatürk yaşasaydıda görseydi gelecegi emanet ettiği gençler ne halde...öğretmenlik hakkımızı bize vermiyolar..hakkımızı helal etmiyoruz,hakkımız zehir zıkkım olsun bunlara...bu dünyayı bize zehir ettiniz umarım günlerde sizlere zehir olur.."

OTORİTERYEN EĞİLİMLER: MESLEKİ KONUM DEĞİL, İDEOLOJİK KONUMLANMA ETKİLİ

Otoriter eğilimler, işsizlik ve çalışma koşullardan daha çok, tüm öğretmen kitlesinde belirli bir düzeyin üstünde bulunuyor. Tüm alt gruplarda 5 üzerinden 2,5 ve üstü puan alıyorlar.

Örneğin "Dünyada ne olup bittiğini, ancak bunları anlatacak uzman ve yöneticiler olursa anlayabiliriz" maddesi öğretmenlerin %34'ü tarafından onaylanıyor. Kısmen katılanlarla birlikte bu oran %62'lere çıkıyor. Eğitim-öğretim, yani bilgi ve aydınlanma rolü yerine getirecek, kendisi de fakülte mezunu olan öğretmenlerin başka otoriteler arası çok vahim bir durumu gösteriyor.

Tablo 27: Lider Arayışı
"Dünyada Ne Olup Bittiğini, Ancak Bunları Anlatacak Uzman ve Yöneticiler Olursa Anlayabiliriz"

	Sayı	%
Hiç katılmıyorum	52	19.5
Katılmıyorum	48	18.0
Kısmen katılıyorum	75	28.2
Katılıyorum	62	23.3
Tümden katılıyorum	29	10.9
Toplam	266	100.0

Maddelerin tümü şu şekilde:

Kadere inanırım.
Dini ritüelleri yerine getiririm.
İnsan dini inanışları olmadan da ahlaklı bir şekilde yaşayabilir.
Çocuklara din eğitimi verilmelidir.
Ülke yönetiminde dini kurallar dikkate alınmalıdır.
Hayatta bazı sırlar (mucizeler, bazı olaylar, eren ermişler vb.) var ve benim yaşamımda da etkisi oluyor.
Yaptığım işlerde babamın fikri önemlidir.
Bir işi yapmadan önce aile ve büyüklerin fikrini alırım.
Büyükler geldiğinde, mutlaka ayağa kalkarım.
Çocuklar, anne-babalarının rızasını almadan bir şey yapmamalı.
Büyüklere saygı göstermek, çocuklara öğretilmesi gereken en önemli değerdir.

Ülkemizin gerçek ihtiyacı, daha fazla insan hakkından önce, düzen ve kuralların oturtulmasıdır.
Dünyada ne olup bittiğini, ancak bunları anlatacak uzman ve yöneticiler olursa anlayabiliriz.
Neyi nasıl yapacağımızı bize gösteren liderlere müteşekkir olmalıyız
Eğer bir çocuk saygısızlık ediyor ve kurallara uymuyorsa, onu hizaya sokmak anne babanın görevidir.

Diğer maddeler de en az bu oranda veya daha yüksek düzeyde onaylanıyor. Ölçekler halinde bakarsak, hem lider ve dini otorite arayışı hem de "büyüklerin fikri" (aileye bağlılık) öğretmenlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul görüyor. Bu ölçek ortalamaları 5 üzerinden 2.55 ile 3.24 düzeyinde değişiyor.

Tablo 28: Otoriter Eğilimler

	Dindarlık	**Lider Arayışı**	**Büyüklerin Fikri**
İş Aramayan	2.52	2.68	3.11
İşsiz/Atanmayan Öğretmen	2.66	2.87	3.35
Ücretli Öğretmen	2.63	2.72	3.12
Özel-Serbest Öğretmen	2.80	3.39	3.60
Dershane Öğretmeni	2.27	2.87	3.20
Kamu Sözleşmeli Öğretmen	2.84	3.06	3.56
Kamu Kadrolu Öğretmen	2.46	2.90	3.21
Kolej Öğretmeni	2.89	2.94	3.71
Eski Kamu Öğretmeni	2.65	2.46	2.84
Eski Dershane Öğretmeni	2.64	3.15	3.45
Başka İşte	1.75	2.31	2.73
Toplam	2.51	2.85	3.24

Öğretmenlerin bazı sosyal-siyasal eğilimleri de sorulmuş olup öğretmenler arasında milliyetçilik, laiklik, demokratlık daha yüksek; piyasacılık, küreselleşmecilik, liberallik daha düşük bulunuyor.

Siyasal eğilimler otoriter eğilimleri daha güçlü bir şekilde açıklıyor. Otoriteryen eğilimler belirli siyasal görüşlerle koşutluk içinde bulunuyor. Milliyetçi-muhafazakâr eğilimler arttıkça otoriteryen eğilimler de ciddi artış gösteriyor.

Tablo 29: Siyasal Tutumların Otoriteryen Eğilimlere Etkisi (Regresyon Analizi)

Açıklayıcı/ Bağımsız D.	Dindarlık	Lider Arayışı	Büyüklere Saygı	+ Artıyor -Azalıyor
R^2	.45	.26	.20	
Milliyetçi	6.64	4.50	3.95	+++
Muhafazakâr	4.98	1.49	.36	++
Maneviyatçı	1.91	1.06	2.00	++
Küreselleşmeci	.92	1.78	1.24	
Halkçı	.77	.31	1.77	
Laik, Seküler	-1.18	2.84	1.94	++
Liberal	-.31	1.57	.58	
Piyasacı	1.11	-1.24	-2.57	
Merkeziyetçi	-.08	-.56	-.59	
Çevreci	-.49	-1.27	-.02	
Toplumcu	-1.57	-1.04	-.93	
Sivilci	-1.64	-1.00	-1.18	
Devrimci	-3.10	-.40	-.84	
Evrimci	-2.35	-2.44	-1.53	
Demokrat	-4.54	-3.08	-1.89	

Demokratın otoriteye en eleştirel/uzak mesafede durması, bunun bir siyasal ilkeden daha çok, bir "tutum" göstergesi olmanın ötesine geçerek bir "kimlik/kişilik" göstergesi haline gelmeye başladığını gösteriyor.

BAZI SONUÇLAR: ANGARYAYA BİLE RAZI EDEN GÖRÜNÜR İŞSİZLİK

KPSS, atama istatistikleri ve öğretmenlerin mevcut çalışma biçimleri, esnek emek sürecini ve sosyal güvencelerin aşınma biçimlerini ortaya koymaktadır. İşsizlik giderek kronikleşirken, iş bulanların da çalışma koşulları daha da kötüleşmektedir.

Esnek emek konusunda salt işsizlik değil, aynı zamanda öğretmenlik mesleği de neredeyse uygulama alanı özelliği taşımakta; öğretmenler adaylıktan ücretli, sözleşmeli, normal, uzman, başöğretmen ve yönetici gibi çeşitli sınıflara ayrıştırılmaktadır. Özel okullar teşvik edilmekte, özel okullarda çalışanların özlükleri birbirinden farklılaşabilmektedir. Dershanede çalışan öğretmen sayısı 50 binleri geçmekte, bir kısmı stajyerliğin kaldırılması gerekçesiyle tamamıyla ücretsiz istihdam edilmektedir.

İşsiz/atanmayan öğretmenler yaşama nasıl uyarlanmaktadır? Özetle atanma şansı azaldıkça;

- Daha fazla hazırlık kursu yapıyor,
- Farklı iş arayışlarına giriyor,
- Daha güvencesiz işlere razı oluyor,
- Daha az ücrete razı oluyor,
- Hatta ücretsiz-güvencesiz angarya çalışmaya razı oluyor,
- Ailesi ve çevresinin yardımına bağımlı hale geliyor (onlarla birlikte kalıyor ve onlardan harçlık alıyor),
- Evlilik ve benzeri sosyal projelerini ve masraflarını erteliyor,
- Günlük düzeni bozuluyor,
- İlişkileri bozuluyor,
- Moral ve motivasyonu bozuluyor, depresyona giriyor.

Özetle, işsizlik ve esnek çalışma daha kötüsüne daha azına hatta angarya çalışmaya zorluyor, emek sömürüsünü artırıyor, özerkliği zayıflatıyor, sosyal ilişkileri ve ruh sağlığını bozuyor.

ÖNERİ VEYA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Sonuçta atamama veya iş vermeme durumu daha çok ekonomi-politik bir tercih gibi gözüküyor. Smith, Ricardo, Malthus, Mill, Bastiat gibi klasik iktisatçıların; Friedman ve Chicago Okulu gibi, Hayek, Rawls, Simon, Nozick gibi yeni liberallerin tek düzenleyici güç saydığı sermayenin serbestçe hareket edebildiği piyasa düzeneği; saf liberalizmi bir yana bırakalım, kapitalizm

içindeki Keynesyen sosyal devlet uygulamalarında bile ekonomik krizlere yol açmaktadır.[15] Kapitalist sistemde sermayedar için diplomalı işsizlik bir sorun olmaktan daha çok "yedek nitelikli işgücü rezervi" ve "nitelikli tüketici" olarak görülüyor. Kötü şartlarda ve kalabalık sınıflarda okuyan milyonlarca öğrenci bir yanda daha kaliteli hizmet beklerken (Milli Eğitim Bakanı Dinçer bile 2011 yılı için 126.137 öğretmen açığı olduğunu belirtiyor), bunlara nitelikli hizmet sunabilecek yüz binlerce yetişmiş işsiz/atanmayan öğretmen diğer yanda boş/atıl kalıyor ki, böyle bir manzara kapitalist-liberal anlayışla aşılamıyor. Atamama/iş vermeme; emeği esnetmenin, hak ve özlükleri tırpanlamanın, bir tür "postmodern köleliğin" temel mekanizması olarak tutuluyor.

Daha esaslı paradoks ise ücretli emek ilişkisinde yatıyor. Önceleri ücretli emek bir yoksulluk göstergesi sayılıyordu. Çalışma bir sevinç ve varlık nedeni idi. Zamanla "ekonomik *dil*, tüm değerleri tek bir değişim değerine indirgemeye başladı: insanlar, yaşam etkinlikleri, doğa, toprak, nesneler. Artık her şey bir fiyat ölçeğine göre tanımlandı ve evirildi."[16] (Kapitalist toplumlarda *"kullanım değerinin yeniden üretilmesi için, emek gücüne toplumsal olarak belirlenmiş bir miktarda parasal gelir (ücret) vermek yolunu seçerler. (...) Böylece emek kendi varoluşunu (...) ücret ilişkisine girerek pekişterecek, kendisini üretirken kapitalizmi de üretecektir. Başka bir deyişle, kendi varoluşunu ücret ilişkisi ile gerçekleştiren bir sosyal varlık olarak kendisini ortadan kaldırmadan kapitalizmi ortadan kaldıramayacaktır."*[17] Ne yazık ki, ücretli emek ilişkisi bile aranır hale getirildi ve ücretli çalışanlar ücretsiz işsizlerle terbiye edilmeye başlandı.

Çözüm aslında çok zor değil. İnsan, toplum ve doğa odaklı sosyo-ekoloji-ekonomi-politik yapılanmayı esas alan bir yaklaşım sorunu tümden tüketemezse de önemli oranda aşma potansiyeline sahip bulunuyor. Öğretmenin eğitim emekçisi sayılabilmesi de salt "ücretli emeğe" dönüşmesi ile sınırlı olmayıp kendisini emekçiden yana konumlandırılabilme potansiyeliyle (sınıf bilinci ve toplumsal dayanışma ile) ilgili bulunuyor.

15. Ali Güzel, "Sosyal Güvenlik Yasalarında Değişim: Yeni Eğilimler." İçinde: *Emek Tartışmaları 1* (Ed. DİSK). DİSK Yayınları, İstanbul, 2008, s. 7-27.
16. Macit Rahnema, *Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya*, Özgür Üniversite Yayınları, Ankara, 2009, s. 219, 221.
17. Ali Murat Özdemir, "İş Hukukunun Ekonomi Politiği Üzerine Notlar", İçinde: *Emek Tartışmaları 1*, (Ed. DİSK), DİSK Yayınları, İstanbul, 2008, s. 28-43.

Tartışmalar da çözüm arayışları da yeni değildir. Eleştirel ve toplumcu eğitim kuramları bunun nüvelerini içeriyor. Hem bilgi ve eğitimin hem de öğrenci ve öğretmenin metalaşmadığı ve ticarileşmediği bir toplum modeli dileğiyle.

Kaynakça

1789 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu

2547 sayılı YÖK Kanunu

4857 sayılı İş Kanunu

5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması

Değirmenci, Selma, "İşsizlik Sorunu ve Bir 'Vasıf'-sızlık Sorunu Olarak Üniversiteli", *12. Sosyal Bilimler Kongresi*, Bildiri Özeti, Ankara, ODTÜ, 14-16.12.2011.

DB (Dünya Bankası), "Türkiye'de Temel Eğitimde Kalite ve Eşitliğin Geliştirilmesi Zorluklar ve Seçenekler", 2011, http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/.../EducationQualityReport2011-tr.pdf.

DB (Dünya Bankası), "Türkiye İşgücü Piyasası Çalışması – Rapor", 2006, No. 33254-TR. http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/...:455688,00.html.

DPT (2001), VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005, Uzun Vadeli Gelişmenin Temel Amaçları ve Stratejisi (2001–2023), http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/blm2/blm2.htm.

Eğitim Bir Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi-EBSAM, 2009.

Eğitim Sen, *4. Demokratik Eğitim Kurultayı Kitabı*, Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 2005.

Göle, N., Mühendisler ve İdeoloji, Metis, İstanbul, 1988.

Gümüş, Adnan, "İlköğretim Türkiye Taraması", Eğitim-Sen Yayımlanmamış Araştırma Raporu, 2004.

Gümüş, Adnan, "Ortaöğretim Türkiye Taraması", Eğitim-Sen Yayımlanmamış Araştırma Raporu, 2006.

Gümüş, A., Ecevit, M., "Eğitim Emekçileri Çalışma Profilleri ve Örgütlenme Sorunları", Eğitim-Sen Yayımlanmamış Araştırma Raporu, 2009.

Gümüs, A., Gömleksiz, M., *Din, Milliyetçilik ve Otoriteryenizm*, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 1999.

Gümüş, A., Tümkaya, S., Dönmezer, T., *Sıkıştırılmış Okullar*, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 2004.

Güzel, Ali, "Sosyal Güvenlik Yasalarında Değişim: Yeni Eğilimler", İçinde: *Emek Tartışmaları 1*, Ed. DİSK, DİSK Yayınları, İstanbul, 2008, s. 7-27.

Harvey, D., *Postmodernliğin Durumu*, Metis, İstanbul, 1997.

Illich, I., İşsizlik Hakkı, Çev. Deniz Keskin, Yeni İnsan, İstanbul, 2011.

Jeffrey, Craig, " 'Kayıp Kuşak: İşsiz Gençler Işığında Gençliği Yeniden Düşünmek", İçinde:. *Gerçek, Yıkıcı ve Yaratıcı, Dünyada ve Türkiye'de Üniversite, Eğitim ve Geçlik Mücadeleleri*, Ed. D. Öz, F. D. Atbaşı, Y. Bürkev, NotaBene, Ankara, 2011, s. 51-84.

Marx, K., Engels, F., *Komünist Manifesto*, 2008, www.marxist.org.

MEB Eğitim İstatistikleri ve öğretmen atamaları ile ilgili açıklamaları, http://www.meb.gov.tr.

Okçabol, Rıfat, *Yükseköğretim Sistemimiz*, Ütopya, Ankara, 2007.

Ördek, Aydın; Köse, Ahmet Haşim,"Para", İçinde: *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*, Eleştirel Bir Giriş, Der. F. Başkaya, A. Örnek, Özgür Üniversite, Ankara, 2008.

ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri, http://osym.gov.tr.

ÖSYM, Merkezi Yerleştirme İle Öğrenci Alan Yükseköğretim Lisans Programları Kılavuzları, http://osym.gov.tr.

ÖSYM, Yükseköğretim Programlarına Ek Yerleştirme Kılavuzları, http://osym.gov.tr.

Özdemir, Ali Murat, "İş Hukukunun Ekonomi Politiği Üzerine Notlar", İçinde: *Emek Tartışmaları 1*, Ed. DİSK, DİSK Yayınları, İstanbul, 2008, s. 28-43.

Rahnema, Macit, *Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya*, Özgür Üniversite, Ankara, 2009.

Pennings, F.; Süral, N. (Ed.), "Türk İşgücü Piyasasının Esnekleştirilmesi ve Modernleştirilmesi", 2005, http://www.abgs.gov.tr/files/fasillar/spi/Esnek_Calisma_final_raporu.pdf.

TİSK, Çalışma Hayatında Esneklik, TİSK, Ankara, 1999.

TÜSİAD, "Yükseköğretimin Finansmanı Yasal Düzenleme Önerileri", Ekim 2000, Yayın No. TÜSİAD-T/2000-10/287.

TÜSİAD, "Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar Yükseköğretim Sistemi Üzerine", 17 Türk Üniversitesinin EUA-IEP Kurumsal Değerlendirme Raporlarına Dayanan Gözlemler ve Öneriler, TÜSIAD: T- 2008-10/473.

YÖK, "Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi - Taslak Rapor", Ankara: YÖK, 2006, http://www.yok.gov.tr.

YÖK, *Yükseköğretimde Yeniden Yapılanma: 66 Soruda Bologna Süreci Uygulamaları*, 2010, http://www.yok.gov.tr/katalog/bologna_kitabi_web_icin.pdf

Kapitalist Bir Başarı Hikâyesi Örneği: Doğa Grup

Haluk Yücel

GİRİŞ

Bu bölümde, eğitim alanında hızlanan sermaye birikimi ve merkezileşmesi süreci dershaneler üzerinden belli bir dershaneye özel atıfla ele alınmıştır. Yanı sıra bu alandaki sermaye birikim sürecinden en doğrudan ve keskin biçimde etkilenen emek süreçlerinden birisi olarak eğitimci emeğinin değişen yapısı ve sermaye birikim sürecinin eğitimci emeği üzerindeki sınırsız tahakkümü de incelenmiştir.

İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde; eğitimde neoliberal kapitalist dönüşümün genel bir çerçevesi çizilmektedir. Hemen devamında, söz konusu dönüşümün somut bir örneği olarak; çoğumuzun *Doğa Kolejleri* ve *Kültür Dersaneleri*'nden

tanıdığımız Doğa Grup'a mercek tutulmuştur.[1] Bu bölümde, ilk adımları 1979 yılında atılan küçük bir dershane sermayesi girişiminin, 2016 yılı itibarıyla marka değeri hedefi 3,5 milyar lira olan dev bir eğitim tekeline dönüşmesi süreci anlatılmaktadır. Bölüm sonunda ise, örnek incelemede ulaşılan sonuçlar, güncel gelişmeler ve kimi sayısal veriler üzerinden eğitimde sermaye birikimi ve merkezileşmesi süreci somutlanmaya çalışılmıştır.

Eğitim İşçileri Doğa Grup'u Anlatıyor başlıklı ikinci bölümde ise, ilk bölümde Doğa Grup örneğinde açıkça görülen sermaye birikim sürecinin temel kaynağına odaklanılmıştır. Doğa Grup çatısı altındaki özel eğitim şirketlerinde[2] çalışmış/çalışmakta olan 11 eğitim işçisi ile yapılan görüşme sonuçları önemli bilgiler içermektedir. Doğa Grup'un "başarılı hayat hikâyesi" etiketinin kazınmasına vesile olan eğitim işçilerinin anlatımları, bu alandaki emek süreçleri hakkında yeterli fikri verirken, sürekli bastırılan uzlaşmaz sınıf çelişkilerini de gözler önüne sermektedir.

Eğitimde Neoliberal Kapitalist Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

Eğitim alanı çok yönlü yapısal bir dönüşüm geçiriyor. Eğitimin içeriği, biçimi, eğitim kurumlarının yapısı ile bu alandaki emek süreçleri her geçen gün ve hızla değişiyor. Eğitim alanı ile sınırlı olmayan ve sağlıktan sosyal güvenliğe kadar tüm toplumsal yaşama yayılmış baş döndürücü bir dönüşüm yaşanıyor. Tüm bu alanlar sermayenin yeniden üretim krizine karşı yeni değerlenme ve birikim alanları olarak tanımlanırken, başta eğitim olmak üzere birçok kurum tüm toplumsal işlevlerinden arındırılarak sermaye için kârlılığı temel alan bir eksende baştan aşağıya yeniden örgütleniyor. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de eğitim alanının dönüşümünde neoliberal kapitalizme özgü değişim eğilimlerinin belirleyici olduğunu görüyoruz.[3] Temelinde kapitalizme

1. Doğa Grup ile ilgili ilk çalışma, Şubat 2008'de Eğitim Emekçileri Derneği (E.E.D) tarafından gerçekleştirilen *Eğitim Emekçileri Kurultayı*'nda yapılmıştır (Bkz: EED, *Eğitim Emekçileri Kurultayı*, Ankara, 2008, s. 181-194).
2. Doğa Grup bünyesindeki kurumların her biri prensipte birer işletme niteliği taşıdığı için "özel eğitim şirketi" tanımlaması tercih edilmiştir.
3. Kapitalizme özgü değişim eğilimleri belirleyici olsa da, tüm dünyada tek düze ve aynı biçimlerde bir değişimden söz edemeyiz elbette. Bir ülkedeki kapitalist üretim ilişkilerinin ulaştığı düzey ve toplumsal/siyasal/tarihsel özgünlükler değişim süreçlerinde belirleyici olmaktadır.

özgü dinamiklerin ulaştığı aşamanın sonuçları olan bu bütünsel toplumsal dönüşüm, giderek büyüyen bir sermaye egemenliğinin kapılarını aralarken, geniş işçi ve emekçi kesimler açısından geri dönülmez yıkıcı sonuçları da beraberinde getiriyor.

Tüm bir toplumsal yaşamın piyasalaştırma ve sermayeleştirme saldırısıyla karşılaştığı bu sürecin temelinde önemli etmenler var elbette. Bunlardan ilki, toplam toplumsal artı-değerden doğrudan artı-değer üretilmeyen kamu hizmetlerine aktarılan payı azaltma ve geri kalan asıl büyük bölümüne sermaye tarafından el konulması isteğidir. Bu alanlarda birikmiş muazzam birikimin sermaye ve artı-değere çevrilmesi yöneliminin çok güçlü olduğunu görüyoruz. İkinci olarak, derinleşen bir aşırı birikim krizi yaşayan sermaye açısından bu krizin aşılması, sermayenin değerlenebileceği yeni birikim kanallarının açılmasından geçiyor. Burada, doğrudan üretken olmayan (artı-değer üretmeyen) emekçi kesimlerin sermaye açısından üretken ve doğrudan artı-değer üreten emekçi kesimlere dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla eğitim alanındaki neoliberal kapitalist yeniden yapılanmanın, eğitimin piyasalaştırılması ve sermayeleştirilmesiyle birlikte eğitim emeğinin toplumsal üretkenliğinin yani artı-değer üretiminin artırılmasına dönük olduğunu görüyoruz.

Türkiye'de 1980 öncesi dönemde sermaye birikim sürecinin niteliği, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanların, sınai gelişim düzeyi ve kısıtlı da olsa yeniden bölüşüm eksenli politikalar gereği devlet tarafından örgütlenmesini zorunlu kılıyordu. Toplumsal emek gücünün yeniden üretiminin kamu eğitim, sağlık, ulaşım vb. biçimlerde devlet tarafından üstlenilmesi, sosyalizmin kazanımlarının ve dünya çapındaki sınıf mücadelelerinin bir sonucuydu aynı zamanda. Tabii sermayenin buna katlanmasında; toplumsal hayatın yeniden düzenlenmesi, "emek gücü"nün yeniden üretimi süreçlerinin yapılandırılması, başta okul ve hastane olmak üzere devletin ve kurumlarının baştan aşağıya örgütlenmesi var. Diğer yandan, özellikle emek gücünün yeniden üretiminde kilit rol oynayan eğitim emeğinin tahakkümü ve uluslararası rekabete hazır hale getirilebilmesi için devlet güvencesi zorunlu olarak görülüyordu. Ancak, var olan eksenin giderek engel haline gelmesi ve sermaye birikim sürecinin tıkanması, yeni ve daha üst ölçekte bir sermaye birikim sürecine geçilmesini de zorunlu kılıyordu. Çünkü sermaye birikiminin yeniden ve daha üst ölçekte

artırılması, yaşamın tüm alanlarının metalaştırılması ve değişim değerine dayalı piyasa ilişkilerinin hâkim kılınması ile mümkün olabilirdi. Öyle de oldu.

12 Eylül 1980 askeri darbesi, başta 24 Ocak 1980 kararları olmak üzere kendisini yaratan koşulların bir ürünü olarak ortaya çıkarken, aynı zamanda neoliberal piyasa sisteminin işlerlik kazanması için daha kapsamlı yönelimlerin alt yapısını da hazırladı. Bu yeni sürecin yürütücüsü olan Özal hükümeti ile taçlandırılan süreç, devamında Dünya Bankası ve OECD[4] gibi uluslararası örgütlerce hazırlanan programların hayata geçirilmesi ve ekonomik destekleri ile kalıcı adımların ardı arkasına gelmesine neden oldu. Sermaye gruplarının inisiyatifinin giderek arttığı bu yeni süreçte, özellikle eğitim alanının sermaye birikim sürecinin temel bir ayağı haline geldiğini görüyoruz. Ancak bu dönüşüm, yaygın kanının aksine sıradan bir devir teslim işlemi ya da tek başına bir "özelleştirme" süreci değil, tüm toplumsal ilişkilerin metalaşması ve sermaye birikimine açılması süreciydi.

1980 sonrasında atılan kapsamlı adımlar 1995'te imzalanan GATS[5] antlaşması ile yeni bir boyut kazandı. Neoliberalizmin ticaret anayasası olarak tanımlayabileceğimiz GATS'ın imzalanmasının hemen ardından, eğitim neoliberal sermaye birikimine açılacak sektörler listesinde ilk sırada yerini aldı. Bu süreçle birlikte; eğitim alanının tamamen neoliberal piyasaya açıldığını, tıpkı sağlık ve sosyal güvenlikte olduğu gibi eğitimin de doğrudan kâr üreten bir faaliyet alanı olarak yapılandırıldığını görüyoruz.

Neoliberal politikaların sıkı savunucusu ve kararlı bir uygulayıcısı olan AKP hükümeti dönemi ise eğitimde neoliberal kapitalist dönüşümün hız kazandığı bir dönemdir. Devletin kamu hizmetlerinden çekilmesinin hız kazandığı bu dönemde eğitim sisteminin içeriğinden biçimine kadar piyasa ilişkilerine içerili hale gelmesine tanıklık ediyoruz. Bu dönemde, daha önceki politikaların devamı olarak, eğitim süreçlerinin (aslında tüm bir yaşamın) sınav cehennemine dönüştürülmesiyle birlikte kamusal eğitime paralel olarak özel eğitim şirketlerinin eğitim alanındaki hacminin hızla büyüdüğünü görüyoruz.

Sonuç olarak; bugün okulöncesi eğitimden yükseköğretime (ondan sonra da) kadar piyasalaşmakla kalmayan, aynı zaman-

4. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü.
5. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması.

da sermayeleşen eğitim sisteminde giderek büyüyen bir sermaye birikimi ve merkezileşmesi süreci yaşanmaktadır. Öyle ki, bugün sadece dershanecilik sektöründe 5 milyar dolarlık bir sermaye birikiminden söz edilmektedir. Özellikle son dönemde 4+4+4 eğitim sistemi, yükseköğretimde (+4) yapılması planlanan değişiklikler, "Kamu-Özel Ortaklığı Projesi" gibi çok sayıda yeni adım ve son olarak dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi projesi ile sermaye birikiminin önü açılmakta, bir hak olarak kamusal eğitimin son kırıntıları da ortadan kaldırılmaktadır. Diğer yandan; eğitim sektörüne sermayenin daha dolaysız girmesi, sermaye birikiminin temel güvencesi olan eğitim işçileri (kamu-özel) açısından bir yandan artan işsizlik, diğer yandan güvencesiz, aşırı düşük ücretlerle, düzensiz ve aşırı çalışma rejimini derinleştirmektedir.

Eğitimde Sermaye Birikimi ve Merkezileşmesinin Tipik Bir Örneği Olarak Doğa Grup

Forbes Türkiye adlı dergi 2012 Mayıs sayısında "Eğitimde Dönüşüm" başlıklı bir dosya[6] yayımladı. Dosyada, Kamu-Özel Ortaklığı Projesi ve teşvik yasası yoluyla planlanan dönüşüm ve bu dönüşümün eğitim sektörüne olan etkileri ele alınmaktadır. Konu eğitim sistemindeki dönüşüm olunca, isabetli bir seçim yapılarak bünyesinde çok sayıda özel eğitim şirketini toplayan Doğa Grup'a mercek tutulmaktadır. Dergide Doğa Grup'un büyüme hızının devam etmesi ve 3,5 milyar lira[7] ile 2016 yılı hedeflerini gerçekleştirmesi halinde, Doğa Grup'un sahibi Fethi Şimşek'in servetini eğitimden kazanmış ilk zengin olarak adını "Forbes 100"[8]e yazdırabileceği ifade edilmektedir.

Bu bölümde, *Forbes Türkiye*'nin övgüyle sayfalarına taşıdığı ve eğitim alanındaki neoliberal kapitalist dönüşümün somut bir örneği olarak Doğa Grup'a odaklanılmaktadır. Bu örnek incelemede; ilk adımları 1979 yılında atılan, İstanbul Beyazıt'ta tek katlı bir apartman dairesindeki küçük bir dershane girişiminin bugün gelinen noktada yıllık cirosu 300 milyon dolar, piyasa değeri 700 milyon dolar olan dev bir tekele dönüşme süreci tüm çıplaklığıyla ele alınmaktadır.

6. Zeliha Alagöz Temiz, "Eğitimde Dönüşüm", *Forbes Türkiye*, Mayıs, 2012, s. 116-120, http://www.dogagrup.com.tr/tr/pages/download/forbes.pdf (Erişim tarihi: 20.10.2013).
7. Sadece okul zincirlerindeki hedeftir.
8. Türkiye'nin en zenginlerinin (burjuvalarının) ilk 100 listesi.

Eğitimde Sermaye Birikiminin İlk Halkası Olarak Dershanecilik Sektörü

Türkiye'de okul bazında ve sınırlı düzeyde yapılan üniversiteye giriş sınavları 1974 yılında ÜSYM[9]'nin kurulması ile birlikte merkezileştirildi. Öyle ki, aynı yıl Türkiye'deki dershane sayısı hızla artarak 157'ye[10] ulaştı. Bu dönemde her ikisi de öğretmen olan Fethi Şimşek ve Orhan Özbey'in de, sermaye açısından karlı bir alan olan eğitim sektöründe yatırım yapan isimler arasında yerlerini aldıklarını görüyoruz. İleride Doğa Grup adıyla dev bir eğitim tekeline dönüşecek olan bu ilk yatırım, başlangıçta kendilerinin de öğretmen olarak çalıştığı ve toplam 4-5 öğretmeni olan, 79 öğrencili Kültür Dersanesi'dir.[11]

Kültür Dersanesi'nin kurulmasından birkaç yıl sonra batmak üzere olan İstanbul'daki Fatih Dersanesi'nin de iki öğretmen tarafından satın alındığını ve dershane şubelerinin sayısının giderek arttığını görüyoruz. Şimşek ve Özbey bu dönemde[12] sadece dershane kurmakla kalmamış, aynı zamanda yayın ihtiyacını da görerek Kültür Test adlı bir üniversiteye hazırlık dergisi çıkarmaya da başlamışlardır.1983 yılında Özel Sürücü Kursları Kanunu'nun çıkmasının hemen ardından kurulan Kültür Sürücü Kursu da bu dönemde yapılan yatırımlar arasındadır. Bu yeni girişimlerle, 12 Eylül sonrasındaki ilk 10 yıllık süreçte iki öğretmenin yaptığı yatırımların hızla büyüdüğünü görüyoruz.

Eğitim sisteminde neoliberal politikaların kalıcı adımlarının atıldığı 90'lı yıllar, ÖSS[13] dershanelerinin birbiri ardına açıldığı bir dönemdir. Şimşek ve Özbey'in de bu yönelime uygun olarak İstanbul'un her semtinde ve çok sayıda başka şehirde yeni dershane şubeleri açmaya yöneldiklerini, OKS[14] sisteminin eğitim alanı-

9. Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

10. MEB, *İç Denetim Faaliyet Raporu-2010*, MEB, Ankara, Mart-2011, http://icden.meb.gov.tr/digeryaziler/2010_Ic_Denetim_Faaliyet_Raporu.pdf (Erişim tarihi: 20.10.2013).

11. Doğa Grup, bünyesindeki özel eğitim şirketlerinde "dershane" sözcüğünü 'h' olmaksızın "dersane" biçiminde kullanmayı tercih ediyor.

12. Fethi Şimşek 2001 yılında *Zaman Gazetesi*'nde yer alan bir röportajında dönemi *"Rahmetli Özal zamanında ekonomide büyük bir hareketlilik yaşandı. Biz de şirket olarak büyük ilerlemeler kaydettik. Finans sıkıntılarımızı yavaş yavaş çözümlemeye ve kâr etmeye başladık."* sözleriyle anlatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz:(zaman.com.tr, 2001, (Erişim tarihi: 20.10.2013), http://arsiv.zaman.com.tr/2001/09/17/ekonomi/ekonomidevam.htm)

13. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı.

14. Ortaöğretim Kurumlarına Giriş Sınavı.

na girmesiyle birlikte bu alanda da çok sayıda yeni dershane şubesi açtıklarını görüyoruz. 1979'da Kültür Test adıyla adım atılan yayıncılık faaliyetleri ise kısa sürede ÖSS ve OKS hazırlık ürünleri, yabancı dil kitapları, çok sayıda farklı dergi ve eğitim setleri üretimi yapan büyük bir işletmeye dönüşmüştür. Yine internet üzerinden ve CD biçiminde standart sınav hazırlık ürünleri, soru bankaları, yabancı dil vb. eğitim paketleri hazırlayan *Kültür Digital* de bu dönemde kurulmuştur.

Şimşek ve Özbey'in 2000'li yılların başına kadar dershanecilik ve yayıncılık alanında attıkları adımlar sayesinde hatırı sayılır bir büyüme ve sermaye birikimi elde ettiklerini görüyoruz. Ancak asıl büyüme 2000 yılından sonra yaşanmıştır. Her ne kadar önceliğimiz sermayenin rengi olmasa da, din ve cemaat ilişkilerinin nasıl etkin bir sermaye birikimi aracı haline geldiği Doğa Grup örneğinde somut olarak görülmektedir. Şimşek ve Özbey'in Nurcuların kolunu oluşturan bir cemaat'e mensup oldukları bilinmektedir.[15] Bu ayrıcalıklı ilişki özellikle AKP'nin hükümet olmasıyla birlikte önemli bir avantaja dönüşmüştür.

Şimşek ve Özbey'in 2000'li yılların başına kadar yaptıkları yatırımların tamamının dershaneler ve ona bağlı olarak yayıncılık ve diğer eğitim materyallerinin üretilmesine dönük olduğunu görüyoruz. Bugün gelinen aşamada grup bünyesindeki Fatih Dersanesi'nin 41, Kültür Dersanesi'nin 87 ve 2005'te kurulan Dersanem Dersaneleri'nin ise 5 şubesi bulunmaktadır. 2013 yılı kayıtlı öğrenci sayısı 100 bine ulaşan bu dershanelerde 4 bini aşkın eğitim işçisi çalışırken bu işletmelerin yıllık ciroları toplamda 100 milyon lirayı aşmaktadır.

Dershanecilik Sektöründen Elde Edilen Sermaye Birikimi Yeni Yatırımlara Dönüşüyor

Şimşek ve Özbey'in 2000 yılı itibarıyla yeni bir yönelime girerek özel okul açmaya hız verdiklerini görüyoruz. 2002 yılında İstanbul Beykoz'daki 52 dönümlük ormanlık hazine arazisinin[16]

15. Dershanelerin yeniden serbest bırakıldığı 12 Eylül sonrası dönem; ANAP hükümeti eliyle liberal yönelimde vites büyütülmesinin yanında bir yandan da devlet okullarında özellikle Nurcu örgütlenmenin güç topladığı yıllardır. Bu dönemde gizil bir eğitim politikası olarak öğrenciler İslamcı ideoloji çerçevesinde sistemli olarak eğitilmekte, yönlendirilmektedir. Dolayısıyla okullardaki Nurcu müdür-öğretmen kadroların örgütlenme çalışmalarından dershanelere uzanan bir hattın varlığından bahsedilebilir.

16. 2/B arazisi olması nedeniyle dava konusu olmuştur.Ayrıntılı bilgi için bkz: (em-

üzerine kaçak yapılar inşa edilerek kurulan Özel Beykoz Koleji, grubun ilk özel okul yatırımıdır. 2004 yılında Özel Gökdil Koleji ve Tepe Koleji, 2005 yılında Kanada'da bulunan Internationel Kiorsk Koleji, bir yıl sonra da Özel Acarlar Koleji satın alınarak Özel Doğa Okulları zinciri ortaya çıkmıştır. İstanbul Avrupa yakasına açılan yeni okullar ile Özel Okyanus Fen ve Anadolu Liseleri zinciri de bu dönemde kurulmuştur. Bir yandan yeni açılan okullarla zincir daha fazla büyürken diğer yandan özel okul markalı okul kıyafetleri ve diğer derslik malzemelerinin üretimini yapan yeni işletmelerin peşi sıra geldiğini görüyoruz.

Özel okul yatırımlarının ilk on yılda Özel Doğa Eğitim Kurumları AŞ. çatısı altında 36'sı İstanbul'da olmak üzere toplamda 86 eğitim kampüsüne[17] ulaştığını görüyoruz. Ayrıca bu dönemde grup bünyesinde 7 butik anaokulu, 1 uluslararası anaokulu, 1 uluslararası lise, 1 üstün zekâlılar ilköğretim okulu, Kanada ve Kıbrıs'ta 2 ayrı eğitim kampüsü[18] bulunmaktadır.

Tıpkı dershanecilik sektöründe olduğu gibi özel okul yatırımlarında da yüksek büyüme değerlerini yakalayan grup, durmaksızın büyüyen sermaye birikimini eğitim alanındaki diğer tüm alanlarda yapılan yeni yatırımlarla devam ettirmektedir.

Tarihler 2011'i gösterdiğinde Şimşek ve Özbey'in şirket ortaklıklarında farklı bir yönelim içerisine girdiklerini görüyoruz. Bu dönemde Doğa Okulları'nın %50 hissesi açıklanmayan bir miktara Özel Sermaye Fonu olan Turkven'e satılmıştır. Bu ortaklık sonrasında Şimşek ve Özbey arasında hisse devirleri gerçekleşmiş ve kolej zincirlerindeki ortaklık son bulmuştur. Özel Okyanus Fen ve Anadolu Liseleri zinciri Orhan Özbey'de, Özel Doğa Koleji zinciri ise Fethi Şimşek'te kalırken ikilinin dershane zincirlerindeki ortaklıklarının devam ettiğini görüyoruz. Turkven ortaklığı Doğa Okulları'nın %100 büyümesini beraberinde getirirken, grup bu sayede kampüs sayısını yeni yatırımlarla neredeyse iki katına çıkarmıştır. Bu ortaklıkla sadece İstanbul'daki payını %9'a çıkaran grubun, 2012 yılı için belirlediği 60 kampüs ve 125 okul hedefini

---

lakkulisi.com, 2010 (Erişim tarihi: 20.10.2013), http://www.emlakkulisi.com/35152_beykoz_doga_koleji_yikilacak_mi

17. Eğitim kampüsleri, okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve liselerden oluşmaktadır.

18. Kıbrıs'ta yapılan bu yatırım Doğa Grup'un eğitim alanındaki ilk yurtdışı yatırımıdır. Şimşek, çok ucuza satın aldığı ve batmak üzere olan bu okulların batma sebebinin Kıbrıs'taki sendikalar olduğunu söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: *Forbes Türkiye*, Mayıs, 2012, s. 118.

de kısa sürede gerçekleştirdiğini görüyoruz. Dünyanın en büyük 5 kolej zincirinden birisi olarak bilinen zincirin 2013 yılı öğrenci kayıt sayısı 80 bine ulaşmış durumdadır. 2016 yılında dünyanın en büyük ilk 3 kolej zincirinden birisi olmayı hedefleyen grup; kampüs sayısını 150'ye, okul sayısını da 330'a çıkarmayı planlamaktadır. Okul zincirlerindeki 2016 yılı marka değeri hedefi 3,5 milyar lira olan grubun, bu sektörde sayıları 9 bini bulan dev bir eğitimci ordusuna hükmettiğini görmekteyiz.

Dershane ve özel okul yatırımlarından elde edilen kar, Doğa Grup'un yabancı dil eğitimi alanında da yatırımlar yapmasını beraberinde getirmiştir. 1997 yılında kurulan ve yurtdışındaki ilk Türkiye sermayeli İngilizce dil kursu şirketi olan English Time'ın 2003'te satın alınması, grubun önemli yatırımları arasındadır. English Time bugün, Türkiye'deki yabancı dil eğitimi piyasasının %70'ini elinde bulundurmaktadır. Üçü yurtdışında[19] toplam 15 şubeye sahip olan grubun kısa sürede 81 ile yeni şubeler açma hedefi var. Grup, 2007'de de Interland Dil Kursları zincirini satın almıştır. Yabancı dil eğitimi sektörüne yapılan yatırımlar bir süre sonra Time Education Group (TEG)'u ve bünyesindeki English Time Yaşam Boyu Eğitim Akademisi'ni ortaya çıkarmıştır. Akademinin çoğu uluslararası olmak üzere 19 ayrı markası bulunmaktadır. Ayrıca Linguaphone, Speexx, Quartet gibi uluslararası büyük markaların Türkiye ve bölge temsilciliğini yapan grup, başta Oxford olmak üzere dünyadaki pek çok üniversite, okul ve marka ile işbirliği çalışmaları yürütmektedir. Ayrıca 2004'te kurulan ve online eğitim veren *egitimonline* 1 milyon kayıtlı öğrenciye ulaşmış durumdadır.

TEG bünyesindeki Kariyer Time adlı şirket ayrıca, mesleki ve kişisel gelişim eğitimleri gibi kariyer kursları ve sertifika programları da düzenlemektedir. Satış ve pazarlama, reklamcılık, tıbbi satış temsilciliği, üst düzey yönetici asistanlığı, sigortacılık, dış ticaret yönetimi eğitimleri mesleki eğitimlerinin sadece bazılarıdır. Diğer yandan kişisel gelişim eğitimleri olarak başarılı iletişim, beden dili, etkin satış ve pazarlama, motivasyon ve takım ruhu gibi daha pek çok konuda eğitim ve sertifika programları grubun yeni yönelimleri arasındadır.

19. Londra, LasVegas ve Toronto.

Zincirin Son Halkası: Özel Üniversite

Doğa Grup'un bünyesindeki çok sayıdaki özel eğitim şirketi ile büyümeye devam ederken zincirin önemli bir halkası olan yükseköğretim konusunda da yatırımları bulunmaktadır. Her ne kadar hükümetin özel şirketlerin doğrudan üniversite kurabilmesinin önünü açacak olan düzenlemeyi yapması beklense de bu alanda da yatırımların ihmal edilmediğini görüyoruz. Fethi Şimşek 2011 yılında 10 milyon lirası nakit, 18 milyon lirası hisse olmak üzere toplam 28 milyon lira bağış yaparak Doğa Eğitim Vakfı'nı kurmuştur. Bu girişimin ilk ürünü Doğa Üniversitesi'dir. Okul kampüsü hazır olmasına ve eğitim kadrosu tamamlanmasına rağmen henüz eğitime başlamayan Doğa Üniversitesi hükümetin yükseköğretim konusunda yapacağı düzenlemelerin sonuçlanmasını beklemektedir. Grubun yükseköğretim alanında yaptığı yatırımların en önemlilerinden bir diğeri ise, Özyeğin Üniversitesi'yle bir ortaklık protokolü imzalamış olmasıdır.

Şu ana kadarki veriler, Doğa Grup'un eğitim alanında sahip olduğu sermaye birikiminin geldiği düzeyi göstermektedir. Grup bünyesindeki özel eğitim şirketlerinin 2013 yılı itibarıyla yıllık cirosu 300 milyon dolar, piyasa değeri ise 700 milyon dolardır. Grup, 200 bine ulaşan kayıtlı öğrenci sayısı ve çalıştırdığı 15 bine yaklaşan eğitim işçisi ile dev bir eğitim tekeline dönüşmüş durumdadır.

Doğa Grup Tüm Sektörlere Yayılan Tekelci Bir Sermaye Grubudur

Doğa Grup'un sahip olduğu sermaye birikimi eğitim alanıyla sınırlı değildir. Eğitim sektöründen elde edilen dev sermaye birikiminin aynı zamanda başka sektörlerde yatırımlara dönüştüğünü ve yeni değerlenme alanları ile buluştuğunu görüyoruz. Öyle ki, grubun eğitim alanı dışında kurduğu şirketlerden bazıları; Doğa Telekom, Doğa Gayrimenkul, Koda Yazılım, Doğa Nanoteknoloji, Doğa Enerji, Kültür İnşaat, Techlife Yazılım, Galaksi Ajans ve Sade Organik adlı şirketlerdir.

Grup özellikle Irak yönetiminin 2016'ya kadar konut projeleri için 35 milyar dolar bütçe ayırmış olmasını gözden kaçırmamış ve Irak'ta 200 milyon dolarlık bir yatırıma imza atmış bulunuyor. F&F Steel demir çelik fabrikasının 520 bin ton üretim kapasitesi

var. Grup şimdi de yine Irak'a bir çimento fabrikası kurma hazırlıkları yaparken, Antalya'da bir maden tesisi ve Burdur'da bir maden ocağı daha satın alarak bu sektörde de yatırımlara yönelmiş durumda. Yunanistan'da bir de et tesisi satın alan grup Avrupa'ya "*helal*" sertifikalı et ihracatı yapmayı da planlıyor. Ayrıca geniş bir ürün gamına sahip olan Sade Organik adlı şirketle de organik gıda pazarlaması yapılıyor. Grubun yeni iş alanlarından biri de Telekom ve bu alanda lisans alınmış durumda. Vestel'le işbirliği yapan Doğa Bilişim adlı şirket bünyesinde ise yazılım, servis, teknoloji, Telekom, bulut teknolojileri, e-öğrenme ve mobil pazarlama alanında çalışmalar yapılıyor. Grubun ayrıca paylasal.com adlı alışveriş sitesi var ve Facebook'la entegre çalışıyor. 2012'de kurulan Doğa Production'un ise 2014 başında vizyona girecek 2 sinema filmi yaptığını görüyoruz. İstanbul Esenyurt'taki Doğa Hastanesi'ni satın alan grup böylece sağlık sektörüne de ilk adımını atmış ve yeni yatırımlarla hastaneyi büyütmüş durumda. Grup tıpkı eğitim sektöründe olduğu gibi bu alanda da satın alma, birleştirme, büyütme stratejisi izliyor. Bu sektörde aynı zamanda bireysel emeklilik sigortası hariç tüm branşlarda hizmet verecek bir sigorta şirketi kurulması da ihmal edilmemiş. Grubun sağlıktaki bir diğer yatırımı da Çınaraltı Sağlık Ürünleri'dir. Şirket, tıbbi mantar üreten İngiliz şirket MycoPro'nun Türkiye distribütörü olarak faaliyet gösteriyor. Özellikle Kuzey Irak'a yapılması planlanan hastane yatırımları ile büyümeyi hedefleyen grup, kuracağı bir tıp fakültesi ile de bu alandaki zinciri tamamlamak istiyor. Urfa'da Hotel El Ruha'ya ortak olan grup yine Urfa'da 20 milyon ciro hedefli bir çırçır fabrikası satın almış. Grup aynı zamanda İstanbul'da konut projeleri geliştiriyor ve konut sektöründe büyümenin hesaplarını yapıyor. Gayrimenkul sektöründe taahhüt, proje geliştirme, yatırımcılık ve satış işlemleri yapan grup, İzmir Mavişehir'de 100 milyon dolarlık bir AVM projesinin hazırlıklarını da yürütmektedir.[20]

Buraya kadar anlatılanlar Doğa Grup'un sermaye birikiminin geldiği boyutları büyük oranda sergilemeye yetmektedir. Sonuç olarak Fethi Şimşek'in "1979 yılında eşimin bileziklerini bozdurarak öğretmenlerin maaşını ödedim"[21] dediği 79 öğrencili dersha-

20. Bkz. İbrahim Ekinci, "Doğa, Erbil'e Çelik Fabrikası Kurdu", http://www.dunya.com/doga-erbile-celik-fabrikasi-kurdu-209523h.htm, (Erişim tarihi: 30.11.2013).
21. *Forbes Türkiye*, Mayıs 2012, s. 11.

ne sermayesi girişiminin aradan geçen 34 yılın ardından, sadece eğitim sektörüyle sınırlı olmayan milyon dolarlık dev bir holdinge dönüşmüş olduğunu görüyoruz.

Eğitimde Sermaye Birikiminin Ulaştığı Düzey ve Yeni Arayışlar

Doğa Grup'un 34 yıllık "başarılı hayat hikâyesi", eğitim alanındaki neoliberal kapitalist dönüşüm sürecinin bir prototipidir. Öyle ki, ilk başlıkta genel bir çerçevesi çizilmeye çalışılan eğitim alanındaki kapsamlı dönüşümün her bir aşamasını ve sonuçlarını Doğa Grup örneğinde görmemiz mümkün olmaktadır. Ancak eğitimde sermaye birikimi ve merkezileşmesi süreci Doğa Grup'un da bir parçası olduğu çok daha büyük bir kapsamda yaşanmaktadır.

MEB İç Denetim Faaliyet Raporu'na *(2010)* göre, 1965 yılında dershane sayısı 43 iken bu sayı 1985 yılında 301'e, 1995 yılında ise bin 301'e yükselmiştir. Özellikle 90'lı yıllarda sınav merkezli eğitim sisteminin kalıcılaşması ile eğitim sektöründeki dershanelerin payı giderek büyümüş, sonrasında da dershane ve bu dershanelere kayıtlı öğrenci sayılarındaki artış tüm hızıyla devam etmiştir. Dershanecilik sektörünün zirve yaptığı 2008 yılına gelindiğinde dershane sayısı 4 bin 262'ye ulaşırken, bu dershanelere kayıtlı öğrenci sayısı 1 milyon 178 bin 943'i bulmuştur. 2013 yılı Kasım ayı itibarıyla Türkiye'deki dershane sayısı 3 bin 640, bu dershanelere kayıtlı öğrenci sayısı ise 1 milyon 178 bin 487'dir. Gelinen noktada dershanecilik sektörünün 5 milyar dolarlık bir ekonomik büyüklüğe[22] ulaştığı ifade edilmektedir.

Diğer yandan 2013 yılı itibarıyla okulöncesinden yükseköğretime kadar özel okul sayısı 7 bine yaklaşmıştır. Türkiye'de 3.641 özel okulöncesi, 992 özel ilkokul, 902 özel ortaokul ve 970 özel lise bulunmaktadır. Yine 345'i özel sağlık meslek lisesi olmak üzere toplam 399 özel meslek lisesi vardır.[23] Yükseköğretim alanında da hızlı bir büyüme görülmektedir. Özel üniversite sayısı bugün 8'i meslek yüksekokulu olmak üzere toplamda 78'dir. Yine, eğitim sektöründeki özel öğrenci yurtları, özel sürücü kursları, yabancı

22. Yaygın KPSS kursları, özel ders evleri ve etüt merkezleri ile farklı adlarla faaliyet yürüten özel eğitim şirketleri bu hesaplamaya dahil değildir.

23. Eğitim-Sen, (28.11.2013), http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=20475&sube=0#.UqSvRSflPSg (Erişim tarihi: 30.11.2013).

dil eğitimi veren işletmeler, mesleki sertifika programları, yaygın yayıncılık faaliyetleri, okul malzemesi üreten şirketler, özel öğrenci servisleri, kantin vs. düşünüldüğünde bu alandaki pastanın çok daha büyük olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu tablo son 30 yıllık süreçte kararlı adımlarla uygulamaya konulan eğitimde neoliberal kapitalist dönüşümün geldiği boyutları gözler önüne sermektedir.

Ancak dershanecilik sektörüne ait sayısal veriler dershane artış hızının özellikle son 5 yılda farklı bir eğilim içine girdiğini göstermektedir. Özellikle 2009 yılından sonra dershane sayılarında düşme eğiliminin ortaya çıkması dikkatlerden kaçmıyor. Sayısal veriler 2013 yılı itibarıyla dershanelerin sayısının 3 bin 640'a kadar düştüğünü, yine 2013-2014 döneminde dershane artış oranının %-5,7 olduğunu gösteriyor. Son bir yılda 220, son 5 yılda da bine yakın dershanenin kapandığı bilgisini bugünlerde hangi gazeteye baksak rahatça görebiliriz.

SETA[24] Başkan Yardımcısı Bekir Gür, AA[25] ile yaptığı bir röportajda, "Yaklaşık 40 yıldır eğitim sisteminde varlığını ciddi anlamda hissettiren ve her geçen yıl gelişen bir sektörün büyümesi ilk defa durmuştur'[26] değerlendirmesinde bulunmaktadır. Gür'e göre dershane sayısının giderek düşmesinin temelinde, son yıllarda açılan üniversitelerle yükseköğretimdeki öğrenci kontenjanlarının artması nedeniyle ortaöğretim kademesinde dershanelere kayıtlı öğrenci sayısının giderek düşmesi var. Özellikle bu kademede dershanelere talebin azalmasında meslek liselerine (özel-kamu) yönelen öğrenci sayısının artmasını, açık liseye kayıtlı öğrenci sayılarındaki artışı ve özelikle 2008 krizi sonrasında ailelerin eğitim harcamalarının düşmesini de ekleyebiliriz. Her ne kadar ilköğretim düzeyinde ve üniversite sonrası süreçte girilen sınavlara hazırlıkta dershanelere ilginin sürdüğü görülse de, 2008-2009 döneminde zirve yapan dershanelere kayıtlı öğrenci sayısının son 5 yıllık süreçte toplamdaki büyüme hızını sürdüremediğini görüyoruz.

Ancak özellikle 2009 yılından itibaren dershane sayısının azalmasının temelinde, eğitimde sermaye birikimi ve merkezileşmesi/tekelleşmesi süreci yatmaktadır. Giderek daha az sayıda elde

24. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
25. Anadolu Ajansı.
26. *Sabah*, 29.03.2013. http://www.sabah.com.tr/Egitim/2013/03/29/dershane-sayisi-azaliyor (Erişim tarihi: 10.11.2013).

toplanan milyon dolarlık sermaye birikimi Doğa Grup örneğinde olduğu gibi neredeyse her 5 yılda bir kendisini ikiye katlayan tekellerin elinde toplanmaktadır. Dershane sayılarının azalmasının özellikle 2008 yılında yaşanan krizin ardından hızlanması tesadüf değildir. Sermaye birikimi yoğunlaşmasının bir sonucu olarak muazzam yatırım büyüklüğüne ulaşan dershane zincirleri yeni yatırımlar ve maliyeti düşüren yeni önlemlerle bu geçişi yapabilmişlerdir. Ancak bu geçişi yapamayan ve dershane zincirleriyle rekabet edemeyen küçük çaplı çok sayıda dershane ise ya batmış, ya diğer küçük dershanelerle birleşmiş ya da büyük dershane zincirleri tarafından satın alınmışlardır. Bugün faaliyet gösteren 3 bin 640 dershanenin yarısından fazlası 10'a yakın dershane tekeli arasında paylaşılmaktadır. Yine, bu alanda %20'lik bir paya sahip olduğu ifade edilen Gülen Cemaati'ne ait dershane sayısının bine ulaştığı bilgisi ile karşılaşmaktayız.[27]

Dershanecilik sektörünün durgunluk dönemine girmesinde, bu alandaki sermaye birikim ve merkezileşmesinin sonuçlarından birisi olarak ortaya çıkan aşırı birikim krizinin varlığı unutulmamalıdır. Bu durum eğitim tekellerini, sermayenin yeniden üretimini ve değerlenmesini sağlayacak alanları bulmaya itmektedir. Bu alandaki sermaye birikimi yoğunlaşmasının ulaştığı yatırım büyüklüğünün ilk önemli sonucu da, özel okul sayılarındaki hızlı artışla kendisini göstermektedir.

Doğa Grup'un 2000 yılı sonrasında okullaşma yatırımlarına hız verdiğini hatırlayalım. Doğa Grupla sınırlı olmayan bu yönelim kısa bir süre içinde özel okulların sayısının 7 bini bulmasını sağlamıştır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında özel okullarda kayıtlı öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranının %3,6 olduğu, örgün eğitim içerisindeki özel okul sayılarının toplam okul sayılarına oranının ise %9,6 olduğu ifade edilmektedir.[28] Bu okullara devam eden öğrenci sayısı ise 2013 yılı itibari ile yükseköğretim hariç 583 bini bulmuştur. Dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi projesi ile yakın zamanda bu oranların hızla büyüyeceğini görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Öyle ki, 2013 yılı itibarıyla

27. Mustafa Peköz, 25 Kasım 2013, "Dershane Meselesi: Gülen ya da AKP-Cemaat Çatışması",
http://www.sendika.org/2013/11/dershane-meselesi-erdogan-gulen-ya-da-akp-cemaat-catismasi-dr-mustafa-pekoz/ (Erişim tarihi: 25.11.2013).
28. *Hürriyet*, 12.11.2013, http://www.hurriyet.com.tr/egitim/25103108.asp (Erişim tarihi: 20.11.2013).

organize sanayi bölgelerinde patronlar tarafından kurulan özel meslek liselerine devlet tarafından yapılan teşvikler, öğrenci başına 5 bin 500 lira'ya kadar çıkmıştır. Sadece 2013 yılı içinde Şubat ve Haziran dönemlerinde organize sanayi bölgelerindeki sayıları hızla artan özel meslek ve teknik liselerine kamu kaynaklarından toplam 4 milyon 573 bin 750 lira ödenmiştir. Böylece, kamu kaynaklarından aktarılan payla özel okul işletmeciliği kârlı bir yatırım alanı haline gelmiştir.

Sermaye birikiminin yeniden değerlenme alanlarından bir diğeri de özel üniversitelerdir. Çok sayıda eğitim tekelinin bu alanda yatırımlarının olduğunu biliyoruz. Öyle ki, sadece eğitim tekelleri değil, başta KOÇ ve Sabancı olmak üzere çok sayıda büyük sermaye grubunun da bu alanda yatırımlarının olduğunu biliyoruz. Yine Doğuş Üniversitesi'nin Beykent Üniversitesi'ne satılması ve Doğa Grup ile Özyeğin Üniversitesi arasında imzalanan ortaklık protokolünde olduğu gibi, yeni satın almalar ve ortaklıklar bu alanda da sermaye merkezileşmesinin çapını büyütmektedir. Hükümetin yükseköğretimde yapmayı planladığı düzenleme tamamlanırsa, özel şirketlerin üniversite kurmalarının önündeki engeller de kalkacak ve bu alana önemli bir sermaye hücumu yaşanacaktır. Öyle ki, tıpkı Doğa Üniversitesi örneğinde gördüğümüz gibi, sermaye birikiminin kaynağı dershanecilik olan çok sayıda ulusal ve uluslararası kapitalist şirket, üniversite kurmak için hazır beklemektedir.

Diğer yandan yine Doğa Grup'un Turkven ortaklığında olduğu gibi sermaye merkezileşmesi sürecinin uluslararası bir boyut kazandığını görüyoruz. Bu ortaklıkla Türkiye'de ilk kez bir özel eğitim şirketi aynı zamanda uluslararası bir sermaye ortaklığına dönüşmüş oldu. Grubun diğer yurtdışı yatırımları, uluslararası şirketlerin ve çok sayıda yabancı markanın Türkiye temsilciliğini yürütmesi de buna örnek gösterilebilir. Eğitim alanındaki sermaye birikim sürecinin küresel düzeyde örgütlenmesi Turkven örneği ile sınırlı değildir. Bahçeşehir Kolejleri'nin önemli bir hissesinin dünyaca ünlü yatırım fonlarından ABD'li Carlyle Group tarafından satın alındığı bilinmektedir. Türkiye'nin ilk vakıf üniversitelerinden birisi olan Bilgi Üniversitesi ise bir süre önce uluslararası üniversiteler zincirine sahip olan LORET'e satılmıştır.

Fethi Şimşek 2006 yılında kendisine sorulan bir soru üzerine devletin eğitimde liberal yöneliminin zayıf olduğunu şu sözler-

le özetliyor: "Devletin yerinde olsam Kabataş Lisesi'ni özelleştiririm, fiyatını da 40 bin dolar yaparım. Devlet zengin semtlere okul yapmasın, fakir bölgelere yoğunlaşsın."[29] Şimşek'in gelecek hayallerine de yansıyan bu beklentilerin gerçekleşmesi ve sermaye birikimi önündeki son birkaç engelin daha kaldırılması için Doğa Grup ve diğer sermayedarların çok beklemeyeceğini biliyoruz. Devletin eğitimde neoliberal yönelimi hız kazandıkça, ortaya çıkan bu sermaye birikimi de hızla büyümektedir. 4+4+4 eğitim düzenlemesi, yükseköğretimde yapılan değişiklikler ve son olarak dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi projesi ile atılan adımların sonuçlarını, uzak olmayan bir gelecekte eğitim kapitalistlerinin daha da büyümeleri olarak göreceğiz. Öyle ki, Ocak 2014'te TBMM'nin gündemine gelecek olan dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi projesi taslağı Aralık 2013'te Bakanlar Kurulu'na sunuldu. Hükümet yetkilileri ile dershane tekelleri arasında günlerce süren kıran kırana pazarlıklar, dönüşüm sürecinin kamu kaynaklarından karşılanması kararı ile sonuçlandı. 2015 yılına kadar tamamlanması öngörülen dönüşüm projesi kapsamında özel okullara dönüşecek olan dershanelere öğrenci başına 4 bin 500 lira, karşılıksız arsa, düşük faizli kredi ve daha çok sayıda olanak sunulacak.

Önümüzdeki dönemde her biri okulöncesinden ilköğretime, ortaöğretimden üniversite ve yüksekokullara, her türlü özel bilgi-beceri kursuna kadar en az 5-10 bin kişilik eğitim işçisi ordusuna hükmeden 10-20 sermaye grubunun elinde toplanacak merkezileşmiş muazzam bir sermaye birikimine tanıklık edeceğiz.

Eğitim İşçileri Doğa Grup'u Anlatıyor

Çalışmanın buraya kadarki kısmında eğitim alanındaki neoliberal kapitalist dönüşümün gelişim yönü ve sonuçları ele alınmaya çalışıldı. Bu bölümde ise Doğa Grup bünyesindeki özel eğitim şirketlerinde 4 ay ila 7 yıl sürelerle çalışan eğitim işçileriyle yapılan görüşmelere yer verilmekte ve görüşme sonuçları yorumlanmaktadır. Bu bölümde kendileriyle görüşme yapılan 11 öğretmenin,[30]

29. *Forbes Türkiye*, 2012. s. 116.

30. Görüşmeye katılan öğretmenler isimlerinin çalışmada yazılmamasını istedikleri için kodlamalara başvurulmuştur. Bu bölümde görüşme yapılan öğretmenlerin sadece çalıştıkları kurum ve branş bilgilerine yer verilmektedir. 2013 yılı Ağustos-Eylül-Ekim ayları arasında yapılan bu görüşmelerin 7 tanesi yüz yüze gerçekleşirken, 4 tanesi de öğretmenlerin yoğunlukları ve fiziksel olanaksızlıklar nedeniyle te-

Doğa Grup'ta işe başlama süreçlerinden çalışma koşullarına, iş güvencesinden gelecek beklentilerine ve bir bütün olarak bu alandaki emek süreçlerine dair anlatımlarını bulacaksınız.

Nereden Geliyor Bu Değirmenin Suyu?

Capital adlı özel sektör dergisi, 2012 yılında iki ayrı sayısında[31] sayfalarını Doğa Grup'a ayırarak "Sektörün en hızlı girişimcisi" ve "sektörün duayeni" olarak tanımladığı Fethi Şimşek'e "Başarının sırrı ne?" sorusunu yöneltiyor. Fethi Şimşek bu soruyu, krizde yatırımlara devam ettiğini, kurumsallaşmaya önem vererek doğru ekipler kurduğunu söyleyerek yanıtlıyor. Ancak bu yanıt 1979'da kurulan küçük bir dershane girişiminin aradan geçen süre içinde birkaç bin kat artarak dev bir tekele dönüşmesi sürecini açıklamaya yetmiyor. Öyleyse, doğru yanıtı bulmak için doğru soruyu biz soralım: Nereden geliyor bu değirmenin suyu?

Doğa Grup'un bu sermaye birikiminin, öncelikli ve ağırlıklı kaynağının eğitimci emeği sömürüsü olduğundan şüphe yok. Bu "başarılı hayat hikâyesinin" temelinde; başlangıçta birkaç üniversite öğrencisinin cebine 3-5 kuruş harçlık koyularak onların artı-emeğine karşılıksız el konulması vardır. Ortaya çıkan artı-değer ve kâr zamanla yeni dershane yatırımlarına dönüşmüş, çok daha fazla sayıda eğitim işçisinin çalıştırılıp sömürülmesi ve daha büyük artı-değer kitlesine el konulması ile bugünkü boyutlarına ulaşmıştır. Doğa Grup bünyesinde çalışan, sayıları çoktan 15 bine dayanmış çoğunlukla haftanın 7 günü, ortalama 10-12 saat çalışan, güvencesiz binlerce eğitim işçisinin ücretli emeği ve derinleşen sefaleti, Doğa Grup'un sermaye birikiminin asıl kaynağını oluşturmaktadır. Neredeyse her 5 yılda bir kendisini ikiye katlayan sermaye birikiminin kaynağı, binlerce eğitim işçisinin her geçen gün daha da kötüye giden çalışma ve yaşam koşullarından başka bir şey değildir.

Marx eğitim alanındaki artı-değer sürecini şu sözlerle özetliyor: "Kapitalist üretim, yalnızca meta üretimi değil, esas olarak artı-değer üretimidir. Emekçi, kendisi için değil, sermaye için üretir. Bu nedenle, artık yalnızca üretmesi yetmez. Artı-değer de üretmek zorundadır. Bir tek, kapitalist için artı-değer üreten,

---

lefon ve e-posta yoluyla gerçekleştirilmiştir.

31. Şeyma Öncel Bayıksel, "Nasıl Başardım?", *Capital*, Aralık-2012, s. 70-71; *Capital*, "Eğitimin En Hızlı Girişimcisi", Kasım 2012, s. 63.

böylece sermayenin kendisini genişletmesi için çalışan emekçi üretkendir. Maddi nesneler üretiminin dışında kalan bir alandan örnek alırsak, bir öğretmen, öğrencilerin kafaları üzerinde emek harcamasının yanı sıra, eğer okul sahibini zenginleştirmek için de eşek gibi çalışıyorsa, üretken bir emekçi sayılır. Okul sahibinin, sermayesini, sosis fabrikası yerine öğretim fabrikasına yatırmış olması hiçbir şeyi değiştirmez."[32] Doğa Grup örneğinde görüldüğü gibi, eğitim kapitalistleri açısından sahip olunan sermaye birikiminin özel eğitim şirketlerinden birisinde çalışan eğitim işçilerinden sızdırılması ile herhangi bir sanayi işkolunda çalışan işçilerden sızdırılması arasında pek bir fark yoktur. Canlı emek üzerindeki artı-değer sömürüsü temelindeki karlılık ve sermaye birikim hızı aynı olduğu ölçüde, bu ikisi arasında patron açısından bir fark olmadığı açıktır. Öyle ki Doğa Grup patronu Fethi Şimşek de bu durumu, "Türkiye'de eğitimden kâr etmek hep ayıpmış gibi görünür. Oysa eğitim de sektör. Öyleyse kâr da etmeli. Kurduğumuz okullar sanat müzesi değil ki, kâr amacı gütmesin. Biz hizmet veriyoruz, karşılığını da ettiğimiz, edeceğimiz karla almak istiyoruz"[33] sözleriyle ifade etmektedir.

Yeni Çağın Modern Köleleri

Doğa Grup'un sermaye birikiminin temelinde canlı emek üzerindeki artı-değer sömürüsü yatmaktadır. Sermaye birikiminin artı-değer sömürüsü kapasitesinin yeni temelden genişleyip derinleşmesi ve emek üzerindeki tahakkümünün artırılmasına kaynaklık eden emek süreçleri ise şöyledir:

Güvencesiz Çalışmanın Kaynağı Olarak Diplomalı İşsizlik

Kendi içinde de yeterlilik sistemleriyle kademelendirilen mesleklerin her birine giriş için (girdikten sonra da) yeterlilik sınavlarının olduğunu biliyoruz.[34] "En iyisini" seçme iddiasındaki bu mesleki yeterlilik ölçme-değerlendirme sınavları, çoğunluğu "yetersiz" kılma amacı taşımaktadır. İşte bu "yetersiz" dolayısıyla "gereksiz" yüzbinlerce öğretmen de, tıpkı diğer sektörlerde olduğu

32. Karl Marx, *Kapital,* Cilt 1., Çev: A. Bilgi, Sol Yayınları, Ankara, 2009, s. 484.
33. EED,(2008), s: 183
34. Kamu Peroneli Seçme Sınavı(KPSS), Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı(ALES), Tıpta Uzmanlık Eğitimi Giriş Sınavı(TUS), Yabacı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavı(YDS) bunlardan sadece birkaçıdır.

gibi işgücü piyasasına ucuz işgücü olarak dahil olmaktadır. Artık kadrolu olarak MEB'e atanma umutlarını neredeyse bütünüyle yitiren eğitim işçileri açısından özel eğitim şirketlerinde çalışmak zorunlu hale gelmiştir.

Bir Doğa Koleji Türkçe öğretmeni bu durumu şöyle özetlemektedir: "Zaten iş başvurusuna gittiğinizde ilk defa çalışacağınız için baştan çok ücret istemeyi hiç düşünmüyorsunuz bile. CV'nizin kalın bir klasördeki yüzlerce CV'den birisi olduğunu gördüğünüzde düşündüğünüz ilk şey o işi kaçırmamak oluyor. Alacağınız ücreti ve diğer koşulları düşünemiyorsunuz bile. Sizinle görüşme yapan yöneticinin 'İlk defa mı çalışacaksınız?' sorusuna ezilerek evet dediğimi hatırlıyorum. En az 1-0 önde olduğunu bildiğiniz yetkilinin çalışma saatleri, tatil günleri... konularında söylediklerini tartışamıyorsunuz bile." Diplomalı işsizlik ve geleceksizliğin bir sonucu olarak eğitim işçilerinin içine itildikleri ve çoğunluğunun da kabullendiği bu "çaresizlik" kapanı olmasaydı, kapitalizm kapitalizm olmazdı!

Başbakan Erdoğan'ın, "Her üniversite mezunu iş bulacak diye bir şart yok!" açıklamasını hatırlayalım. Bu sözler Ulusal İstihdam Stratejisi (UİS) adıyla örgütlenen kapsamlı programın ve öncelikli sonuçlarının ilk elden ilanıdır. Sadece öğretmenleri değil, diğer üniversite mezunu on binleri ve lise mezunlarını da hedef almaktadır. Mesaj çok nettir:"İş deneyimin mi yok? O zaman işsiz kal! En ağır işlerde günde 10-12 saat çalış, burnun sürtülsün, beklentilerin düşsün. İş deneyimi kazanmış ama ücret ve hak beklentin kalmamış olarak 3-5 yıl sonra gel, düşünürüz!"

İŞKUR'un 2013 yılı verilerine göre en yüksek işsizlik oranı ilk defa iş arayanlarda, ortalama işsizlik oranının neredeyse iki katına ulaşmıştır. Giderek büyüyen bir işsiz eğitim işçileri kitlesi yaratılması gayet bilinçli ve programlı bir politikadır. Çünkü işsizler artı-değer üretmeseler de işsizlik ne kadar büyürse, çalışanların ücret ve haklarının o kadar aşağıya çekilmesi, karşılıksız çalışma sürelerinin uzatılması o derece kolaylaşmaktadır. İşsizlik ve işsiz kalma korkusu, ücretli kölelik prangasını alabildiğince ağırlaştırdığı gibi çalışmakta olanların üzerindeki artı-değer sömürüsünü de keskinleştirmeye yarayan etkin bir silaha dönüşmektedir.

Diplomalı işsizlik baskısı öğretmen adaylarını henüz üniversite sıralarında iken etkisi altına almaktadır. Üniversite öğrencilerinin mezun olmayı beklemeden işgücü piyasasına girdiklerini görmek-

teyiz. Fatih Dersanesi'nden bir sosyal bilgiler öğretmeni, öğrenci iken çalışmaya başlayanlardan sadece birisi. Ancak, "okulla birlikte haftada 6 gün hafta içi 9.00-20.30, hafta sonu 8.00-19.30 saatleri arasında çalıştım" dediği bu tempoya sadece 4 ay dayanabildiğini anlatmaktadır. Öğrenci iken çalışmaya başlayan eğitim işçilerinin bu yolu seçmelerinde belirleyici iki neden bulunmaktadır. İlki; elbette masraflarını karşılamak amacı taşıdığı için ekonomik. Ancak, Doğa Grup bünyesinde çalışan öğretmenlerle yapılan görüşme sonuçları da gösteriyor ki, asıl belirleyici olan uzun vadeli hedeflerdir. Bu da, bu alanda tecrübe sahibi olmak ve mezun olunduğunda çalışabileceği bir kurumun hazırlığını şimdiden yapmak (yeterli olmak) biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ancak daha iyi bir gelecek için zorlu koşullara razı olma "tercihi"[35] her zaman eğitim işçilerinin bekledikleri gibi bir gelecek vaat etmemektedir. Çünkü patronları tatmin edecek bir deneyim ya da tecrübenin (yeterliliğin) çalışarak, sabrederek kazanılması imkânsızdır.

Diğer yandan diplomalı işsizlik tehdidi, eğitim işçilerini farklı sertifika ve kurslara da para harcayarak geleceklerini adeta satın almak zorunda bırakmaktadır. Ancak diplomalı işsizliğin çok daha yıkıcı sonuçları olduğunu biliyoruz. Öyle ki, diplomalı işsizliğin ağır baskısı, yüzbinlerce öğretmenin tüm yaşam enerjilerini ellerinden alıp tüm gelecek beklentilerini çaldığı gibi eğitim işçilerini bunalıma ve intihara sürüklemektedir.[36]

Stajyerlik: Ücretsiz Köleliğin Diğer Adı

Doğa Grup bünyesindeki özel eğitim şirketlerinin tamamında çoğunluğu üniversiteden yeni mezun olmuş "stajyer" öğretmenler çalışmaktadır. Özel eğitim şirketlerinde ilk defa çalışacak olan öğretmenler için 2012 yılına kadar, herhangi bir kurumda en az 1 en fazla 2 yıl süreyle çalışarak stajyerliğin kaldırılması zorunluluğu vardı. Yeni mezun öğretmenler herhangi bir kurumda stajyerliklerini kaldırabilmek için ağır sözleşme koşullarına imza atarlarken, patronların tüm isteklerini karşılamak zorunda kalmaktaydılar. Böylece bu kurumlarda uzun yıllar çalışmayı planlayan bir öğret-

35. Yoğun emek sömürüsü altında çalışmak, tıpkı işsizlikte olduğu gibi bir tercih olarak rasyonalize edilmektedir.

36. Nurcan Uca adlı resim öğretmeninin 2007'de hayatına son vermesiyle başlayan intiharlar zincirine son olarak Alim Koç da eklendi. Atanamadığı için intihar eden öğretmen sayısı 34 oldu. Bkz: http://www.mebpersonel.com/yer-degistirme/atama-yapilmayan-34-ogretmen-intihar-etti-h101743.html

menin aşması gereken ilk engel stajyerlik olmaktaydı. Patronların, "stajyerliğini yakarız" tehdidi karşısında öğretmenler sınırsız kölelik koşullarını kabul etmek zorunda kalmakta, ücretsiz çalışmayı dahi kabul etmekteydiler. Çünkü belirtilen sürede stajyerlikleri kalkmayan öğretmenler, 3 yıl[37] süreyle başka bir kurumda öğretmenlik yapamamaktaydılar. Öyle ki, stajyerlik baskısı sonucu çoğu öğretmenin ücretsiz çalıştığı gibi kendi sigorta primlerini de ceplerinden yatırdıkları bilinmektedir. Kültür Dersanesi Fizik öğretmeni-1 onlardan birisidir:"Aldığım 500 lira ile sigorta primlerimi kendim yatırdım" diyerek yaşanılanı ortaya koymaktadır. 2012 yılında Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nde yapılan bir değişiklik ile özel eğitim şirketlerinde stajyerlik uygulamasına son verildi. Ancak patronlar farklı ad ve biçimlerde, farklı deneme ve yeterlilik ölçme uygulamalarıyla bu kölelik ilişkisini eğitim alanında sürdürmektedirler.[38]

Özel Eğitim Şirketlerinde Ücret Politikası

Görüşme yapılan dershane öğretmenlerinin aldıkları ücretler 700 lira ile 1800 lira arasında değişkenlik göstermektedir. Ücretler iller arası farklılıklar gösterse de, 1500 lira üzerinde ücret alan öğretmen sayısı hayli sınırlıdır.[39] Kolej zincirlerinde ise, öğretmenlere ilk yıl için ödenen ücret en fazla 900 lira, ortalama öğretmen ücreti ise 1200 lira dolayındadır.

Fatih Dersanesi sosyal bilgiler öğretmeninin "Diğer dershanelere oranla bir miktar daha fazla teklif edip cazip kılıyorlardı" dediği ücret ise 2006 yılında aylık 750 lira ücret ve Sodexho yemek kartı ile birlikte toplam bin liradır. Tanıdığı çok sayıda dershane öğretmenine oranla bunun yüksek bir ücret olduğunu düşünmektedir. Çünkü özellikle yeni mezun ya da öğrenci iken çalışmaya başlayanlara genelde soru çözümleri ve etüt dersleri görevi verilirken alınan ücretler ise birkaç yüz lira düzeyindedir.

Kültür Dersanesi edebiyat öğretmeni, çalışma koşullarının merkezi Kültür Dersaneleri ile kıyaslandığında hayli iyi olduğunu

37. MEB Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği, *T.C. Resmi Gazete*, 28239, 20.03.2012, 9. Madde.

38. Kültür Dersanesi'nin 30.11.2013 tarihli iş ilanında özellikle yeni mezun, 2 yıldan az deneyimi olan, stajyer öğretmen alımı yapılacağı söylenmekte ve yüksek lisans yapmış olması istenmektedir. İlan: http://www.yenibiris.com/ilan/kultur-dersaneleri/stajyer-fizik-ogretmeni-kartal-sb/474822?firma=66838

39. Ücretler girilen ders saatleri, çalışılan gün sayısı ve branşa göre değişiyor.

söylemektedir. Ancak en son 2012 yılında bin 400 lira ücret aldığı bu dershanede haftanın 6 günü ortalama günlük 10 saat çalıştığını eklemektedir. Çalıştığı ilde Kültür Dersanesi'nin üç şubesi var ve öğretmenler bin lira ila 3 bin lira arası ücretler almaktadırlar. Ücretlerin merkezi Kültür Dersaneleri'ne oranla "yüksek" olmasını ise,"burada dershanede çalıştıracak öğretmen bulamıyorlar, bu yüzden de fazla ücret ödemek zorunda kalıyorlar, yoksa bu ücreti vermezler" biçiminde izah etmektedir.

Doğa Kolejleri öğrenci kayıt ücretleri illere ve semtlere göre farklılık gösterse de 2013-2014 yılı ücretleri 19 bin lira ila 22 bin 250 lira[40], Kültür Dersanesi öğrenci kayıt ücretleri ise ortalama 3 bin 818 liradır.[41] Öğretmen ücretlerinin öğrenci kayıtlarından alınan kayıt ücretlerinin çok küçük bir bölümünü oluşturduğunu buradan görebiliyoruz. Öğrenci kayıt ücretleri ile eğitim işçilerine ödenen ücretler kıyaslaması yapıldığında, sermaye birikimi açısından ortaya çıkan tablo hayli çarpıcıdır. Özel eğitim şirketi öğretmenlerinin aldıkları ücretlerin, başka bir iş kolunda çalışan işçilerin ücretleri ile kıyaslandığında; çoğu zaman öğretmen ücretlerinin fazla olduğu yanılsaması ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sektördeki artı-değer birikim oranı ve hızı özel eğitim şirketlerindeki kölelik koşullarını izah etmeye yetmektedir.

Neoliberal Emek Organizasyonun Hukuki Bir İfadesi Olarak Bireysel İş Sözleşmesi

Özel eğitim şirketlerinde esnek ve güvencesiz çalıştırmanın merkezinde yer alan bireysel iş sözleşmesi, işçiyi patron karşısında bir başına bırakmayı ve yalnızlaştırmayı amaçlamaktadır. Ancak dershane patronları, eğitim işçisi açısından bir güvence sağlamayan Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'ndeki iş sözleşmesi hususlarını uygulamayı dahi kendilerine yük olarak görmektedirler. Bu nedenle öğretmenlere ikinci bir iş sözleşmesini imzalamaları dayatılmaktadır. Kültür Dersanesi'nde 7 yıl çalışan rehber öğretmenin "MEB'in sözleşme metninden haberim yok zaten. Onu hiç uygulamıyoruz. Kendi sözleşme metni var. 15 maddelik. Önemli maddesinden biri mesai dışında çalışma maddesi ve verilen her

40. 2013-2014 yılına ait bu ücretlere 1200 ila 3500 lira olan yemek ücretleri, servis ve okul kıyafetleri dahil değildir. Ayrıntılar için bkz. http://www.haberahval.com/2013-2014-ozel-okul-fiyatlari.html

41. http://www.iskur.us/egitim/2013-2014-dershane-ucretleri-ne-kadar.html

işi yapar mısın maddesi. Bunlara evet demezsen zaten işe alınmazsınız" açıklaması uygulamanın yaygınlığını göstermektedir. Çalışma süresi derslerin başlangıcı olan ağustos-eylül aylarında başlamakta ve dönem sonu olan Haziran'da son bulmaktadır. Nadiren de olsa, 12 aylık maaş ve sigorta Fethi Şimşek'in "Bizde stajyer öğretmenler bile 12 aylık kadrolu ve sigortalıdır"[42] ifadesinde olduğu gibi patronlar tarafından bir lütuf olarak sunulmaktadır. Kültür Dersanesi Kimya öğretmeninin "Bu hep böyledir, zaten 12 ay maaş almak gibi bir beklentiyle işe başlamıyorsunuz, en fazla, 9 bilemediniz 10 ay ücret alacağınızı daha işe başlamadan biliyorsunuz zaten" sözleri bu durumun yaygınlığının yanında, öğretmenler tarafından içselleştirildiğini de göstermektedir.

Patronlar sözleşmeleri "haklı nedenlerle"[43] tek taraflı olarak feshedebilmektedirler. Dershane patronları sözleşmeyi yenileyip yenilememe konusunda özgür oldukları için bunu da bir avantaja dönüştürmüş ve bir dahaki yıl sözleşme imzalama vaadi (ya da imzalamama tehdidi) ile öğretmenleri pek çok uygulamaya mecbur bırakmaktadırlar. İşten Çıkarma Stratejileri toplantıları[44] örneğinde olduğu gibi bu strateji dershane patronlarınca üzerinde uzlaşılmış ve yaygın olarak kullanılmaktadır.

Eğitim İşçilerinin Ayaklarındaki Modern Prangalar: İstifa Dilekçesi ve Senet

Özel eğitim şirketlerinde patronlar, boş senet ve tarihsiz istifa dilekçelerine yaygın olarak başvurmaktadırlar. Çoğu zaman illerdeki dershane birlik ve dernek[45] üyesi dershaneler öğrenci kayıt ücretleri üzerinde anlaşırken (rekabeti düzenlerken), öğretmen ücretleri, çalışma süreleri, istifa dilekçesi ya da öğretmenlere senet imzalatılması yönünde ortak tutum[46] almaktadır.

42. *Forbes Türkiye*, 2012, s. 117.

43. İş Kanunu (4857), *Resmi Gazete*: 10.06.2003, 25134, Madde 24-25.

44. Nisan 2013'te İstanbul Maslak'ta Çalışma Bakanlığı'nın da desteğiyle yapılması düşünülen bu toplantılardan birisi protestolar nedeniyle iptal edilmek zorunda kalmıştır.

45. Özellikle dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi tartışmalarında isimlerini çokça duyduğumuz ÖZ-DE-BİR, TÖDER, GÜVEN-DER ve Kültür-DER'in varlık nedenlerinden birisi de budur.

46. Tokat merkezde bulunan 7 dershane Eylül 2013'te öğrenci kayıt ücretlerini aralarında anlaşarak belirledikleri için soruşturma geçirmiş ve bu işleyiş kayıta geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/24656532.asp.

Kültür Dersanesi fizik öğretmeni-2, "Her sene sonunda istifa dilekçesi imzaladım. Sigorta giriş-çıkış yapıldı, tazminat alınmaması için" derken, Fatih Dersanesi sosyal bilgiler öğretmeni, "İstifa dilekçesi imzalamıştım. Tazminat olarak bir bedel vardı fakat net hatırlayamıyorum" sözleriyle uygulamayı özetlemektedir. Yine 2010 yılında İstanbul'da Doğa Koleji ile iş görüşmesi yapan matematik öğretmeni ise istifa dilekçesini imzalamayı reddettiğini ifade etmektedir. "Sonuç ne oldu peki?" sorusunu ise gülerek "İşe almadılar tabii ki!" sözleriyle yanıtlamaktadır.

İstifa dilekçesine ek olarak, eğitim işçilerine boş senetler imzalatılması da yaygın bir uygulamadır. Bu yolla eğitim işçileri borçlu hale getirilmekte ve her türlü koşula rıza göstermesi amaçlanmaktadır. Bu yolla öğretmenler tazminat vs. haklarından da yoksun kalmaktadır. Dershane ile sözleşme yapmak üzereyken kendisinden senet[47] imzalamasının istenmesi üzerine avukata başvuran Fatih Dersanesi tarih öğretmeni, avukatın önerisi ile bir yöntem olarak senedin arkasına "Bu senet kişi ile ilgili kurum arasındaki iş sözleşmesi uyarınca teminat amaçlıdır" (hatırladığı kadarıyla) yazmak istiyor ancak bu kabul edilmiyor.

Bu Sektörde Kayıtsız Çalışma Yaygındır, Emekli Olmak ise İmkânsız

Özel eğitim şirketleri, öğretmenleri ya sigortasız (kayıtsız) çalıştırmakta ya da çalışılan gün ve ders saati sigorta primlerine yansımamaktadır. Kültür Dersanesi rehber öğretmeni, "maaşımızın bir kısmı elden bir kısmı bankaya yatıyordu. Daha doğrusu asgari kısmı bankaya yatıyor, geri kalanı elden veriliyordu" sözleriyle yaygın bir uygulamayı ifade etmiş olmaktadır. Daha önce başka dershanelerde de çalıştığını ifade eden Kültür Dersanesi fizik öğretmeni-2'nin "Sigorta primleri bazı aylar tam, bazı aylar eksik yatıyordu. Ancak herhangi bir dershanede 12 ay ful sigorta görmedim" sözleri ise gerçek ücretin ve çalışılan gün sayısının sigorta pirim ödemelerine hiçbir zaman yansımadığını ve bu sektörden emekli olmanın imkânsızlığını göstermektedir.

47. Son olarak Zafer Dersaneleri'nin çalıştırdığı eğitim işçilerine senet imzalatmasının davalık olması hiçbir zaman kanıtlanamayan senet uygulamasının yaygınlığını ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.radikal.com.tr/turkiye/is_veririm_ama_borclu_cikarsin-1149659.

Ücretler Düşerken Esnek ve Angarya Çalışma Yaygınlaşıyor

Sermaye birikiminin yoğunlaşması, daha az sayıda eğitim işçisinin düşük ücretlerle ve daha çok çalıştırılmasını, mutlak ve göreli artı-değer üretimi ve emek üretkenliğinin artırılmasını da içermektedir. Çalışma sürelerinin artırılması, angarya işler, iş saatleri dışında da çalışmak mutlak artı-değerin son sınırına kadar artırılması anlamına gelmektedir. Ücretlerin düşürülmesi, hak gaspları, çalışma yoğunluğunun ve üretkenliğinin artırılması ise göreli artı-değerin artırılması demektir. Mutlak ve göreli artı-değerin artmasının bileşik etkisi emek üzerinde çok daha yıkıcı bir etkiyi ortaya çıkarmaktadır.

Doğa Koleji edebiyat öğretmeni, veli aramaları için yaz tatilinde çalıştığını, 15-20 günlük dönüşümlü olarak okula gittiklerini ama ek bir ücret almadıklarını ifade etmektedir. "Yaz tatilinde bu işleri yapmak zorunda mıydınız?" sorusuna "Hayır, bir zorunluluk yoktu" yanıtını verirken, "Peki, gitmeseniz ne olurdu?" sorusuna verdiği yanıt ise "Tatilde hepimiz gittik, çünkü gelecek yıllarda da orada çalışmak için bunun iyi olacağını düşünüyor ve karşı karşıya gelmek istemiyorduk" olmaktadır.

Kültür Dersanesi rehber öğretmeninin,"Branşınız dışında başka işler yapmanız isteniyor muydu?" sorusuna verdiği yanıt ise,"Evet isteniyordu. Ben okullarda seminerler yapıyordum. Üniversite sınavlarına yönelik... Okullara broşür götürüp dağıttığımız da oluyordu. Ama sokakta değil. Okullarda sınıflarda seminer yapıyorduk, seminerden önce ya da sonra ya da seminer esnasında dağıtıyorduk" olmaktadır.[48] Fatih Dershanesi matematik öğretmeni ise bu soruyu, "8 bazen 10 dersten sonra tam çıkacakken uzun bir veli listesi veriliyordu. Velileri telefonla arıyordum. İşim ne zaman biterse o zaman ayrılıyordum" sözleriyle yanıtlamaktadır. Burada, işin saat kaçta sonuçlanacağının belirsizleştiğini ve mesai kavramının ortadan kalktığını görmekteyiz. Aynı öğretmen,"Bu işin karşılığında ek bir ücret alıyor muydunuz?" sorusuna ise kesin biçimde "Hayır!" yanıtını vermektedir. Özellikle telefonla veli arama işi dershanelerin daha çok öğren-

48. Deniz Toprak adlı işsiz öğretmen, 8 Eylül 2007'de Kampüs Açıköğretim Dersanesi'nin tanıtım broşürlerini dağıtırken, rakip dershane Ümit Açıköğretim Dersanesi patronu Ümit Kalko tarafından otomobille ezilerek bacağını kaybetti. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://blog.milliyet.com.tr/issiz-ogretmen-20-ytl-ugruna-bacagindan-oldu/Blog/?BlogNo=63148.

ci kaydı yapmak[49] için kullandıkları deneme sınavları sürecinde daha da sıklaşmaktadır. Fatih Dersanesi sosyal bilgiler öğretmeni, 09:00-19:30 saatleri arasında çalıştığı yetmezmiş gibi "Veli aramaları, tanıtım aramaları, dosya işleri, veli görüşmeleri söz konusu" diyerek uygulamanın yaygınlığını ifade etmiş olmaktadır. Aynı öğretmen[50] idarecilerin yapması gereken işleri de öğretmenlerin yaptığını ve bu nedenle eve iş götürmek zorunda kaldıklarını anlatmaktadır.

Kültür Dersanesi rehber öğretmeni, çalışma sürelerini "Hafta içi 8.30-19.00 arasında hafta sonu 08.00-19.00 arasında idi. Öğle arası yoktu. Yemeğimizi dışarıdan sipariş ediyorduk. Sabah giriş ve akşam çıkışta imza kâğıtları vardır" sözleriyle anlatmaktadır. Burada yemek yemeye bile vakit bırakmayacak uzun çalışma sürelerinin yanında katı bir denetim sisteminin uygulandığı görülmektedir. Bugün çoğu özel okul ve dershanede kart ve turnike sistemine geçildiği, kameraların sınıflara kadar girdiği bilinmektedir.

Bugün herhangi bir alışveriş merkezine gittiğinizde Doğa Kolejleri'nin tanıtım stantlarıyla karşılaşmanız[51] sürpriz olmaz. Doğa Koleji edebiyat öğretmeninin "prezentabl" diye tanımladığı öğretmenlerin tanıtım stantlarında çalıştıklarını görmekteyiz. Tanıtım stantlarında özellikle kadın öğretmenler tercih edilmektedir. Öğretmenlerin burada çocukların yüzlerini boyadıklarını, balon ve küçük hediyeler dağıttıklarını görebiliriz. Görüşmeye katılan Doğa Koleji öğretmenleri bu işler için öğretmenlere ek ücret ödenmediğini, hafta sonlarında yapılan bu işlerin özellikle kayıt dönemlerinde çok yaygın olduğunu ifade etmektedirler. Öğretmenlerin bu tür reklam çalışmalarının nesneleri haline gelmelerinin sayısız örnekleri var. Kültür Dersanesi rehber öğretmeni, "Facebook ve twitter hesaplarımızdan Doğa Grup şirketlerinin reklamını yapmamız isteniyordu" derken, Doğa Koleji edebiyat öğretmeni, "Özel sektör dergileri ve kimi reklam şirketleri zaman zaman şirket CEO'ları arasında 'başarı' anketleri düzenliyor. Şirket CEO'ları internet üzerinden oluşturulan platformlarda oyla-

49. Öğretmenler bunu "öğrenci kapmak" olarak ifade ediyorlar.

50. Çalışma sürelerinin uzunluğu ve esneklik nedeniyle 15 gün boyunca görüşme yapmak için uygun bir zaman bulunamadığı için soruları yine hafta sonunda idari işleri yaptığı sırada e-posta ile yanıtlamıştır.

51. Grup tanıtım çalışmalarını çok önemsiyor. Tanıtım stantlarının yanında pek çok araç kullanıyor. Doğa Koleji bugüne kadar 48 ayrı dizide reklamları ile yer almış.

maya tabi tutuluyorlar. Birinci gelen CEO'nun şirketinin reklamı yapılmış oluyor böylece. Doğa Kolejleri CEO'su Uğur Gazanker'in de katıldığı bu anketlerden bir tanesi için internetten her gün bir defa oy kullanmamız istendi" demektedir.

Yine Doğa Kolejleri ile ilgili çarpıcı başka bir örnek ise şöyledir: "Öğretmenler tek tatil günleri olan pazar günü de sabah 9 akşam 9 çalıştıkları özel okul markalı kıyafet, eşofman, eğitim malzemelerini satan mağazalarda tezgâhtarlık yapmaya veya el ilanlarını ve reklam broşürlerini, Carrefour, Toys'r Us, MetroCity, McDonald's gibi yerlerin önünde dağıtmaya, patronlarına müşteri-öğrenci toplamaya zorlanır. Bu on saatlik mesaiye 10 YTL ödenir! Bir öğretmenin '12 saat için McDonald's önünde reklamınızı yapmaya 10 YTL veriyorsunuz, bununla McDonald's'ta en kötü menü bile yenmez' çıkışı üzerine, "O zaman siz de McDonald's'ta yemeyin!" yanıtı verilmiştir"[52]

Fatih Dersanesi matematik öğretmeni, işe başlamadan önce patronla yaptığı görüşmede haftalık kaç saat derse gireceğini konuştuklarını ve bunun üzerine işe başladığını, ancak birkaç hafta sonra kendisinden soru yazmasının istendiğini ifade etmektedir. Grubun yayınlarına konulmak üzere kendisinden 100 soru yazmasının istendiğini ve reddedemediğini söylemektedir. "Bu iş karşılığında ücret alıyor muydunuz?" sorusuna biraz tepkiyle ve gülerek; "Ne ücreti hocam!" karşılığını alınca "Yazdığınız sorular için telif hakkı alıyor muydunuz?" sorusuna ihtiyaç kalmamıştır. Aynı öğretmen, kuruma gelen binlerce test ve yayının yine öğretmenler tarafından tasnif edildiğini de anlatmaktadır.

Eğitimci Emeğinin Değişen Yapısı

Eğitim süreçlerinde öğretmenin emeğini vasıflı kılan şey, öğrencilere bilgi aktaran olmaktan daha çok sosyal iletişim ve pedagoji gibi beceriler, bilginin üretimi gibi rollerdir. Bu aynı zamanda, öğretmene eğitim süreçlerinde öznel bir üstünlük tanımaktadır. Ancak günümüzde öğretmenler yıkıcı bir vasıfsızlaştırma dalgası ve konum kaybı ile karşı karşıya kalmışlardır. Ücret düşüşleri, esnek-güvencesiz-kuralsız çalışma ile ağır hak kayıplarının yanında öğretmenler, mesleki özerklik kaybı yaşarlarken kendi emek süreçleri ve yaşamları üzerindeki kontrolü de yitirmektedirler.

52. EED, a.g.e., s. 183.

Doğa Koleji Türkçe öğretmeni yaptıkları işleri,"Görüntüye çok önem veriliyor, sürekli etkinlikler, sosyal faaliyetler yapılıyor. Ders yapmaya zaman bulamıyoruz ama bu kimin umurunda. Biz öğrencilerin başında duruyoruz sadece. Eğitim adına bir şey yok. Olsaydı bugüne kadar herhangi bir başarı ya da başka bir şey mutlaka duyardınız"sözleriyle özetlemektedir.

Daha önce istifa dilekçesi imzalamayı reddettiği için Doğa Koleji'nde çalışmaya başlayamadığını anlatan matematik öğretmeni, örnek ders anlatımı yapmak için çağrıldığı Doğa Koleji'nde yaşadıklarını şöyle anlatıyor:"Sınıfta iki yönetici vardı. 15 dakika ders anlattım. Yöneticiler sürekli gürültü yaptılar, birbirlerine kalem, silgi vb. attılar, bana kâğıttan uçak yapıp fırlattılar, sakız çiğnediler. Akıllarınca sınıf ortamı yaratıyorlardı, beni deniyorlardı. Ders boyunca küçük düşürüldüğümü, aşağılandığımı hissettim. Bırakıp kaçmak istedim ama yapamadım." Ders sonunda okul yöneticilerinin kendisiyle yaptığı görüşmede böyle bir atmosfere hazır olması gerektiğinin, eğitimin ikinci planda olduğunun, önemli olanın sınıfta kontrolün sağlanmasının, öğrencilerin ve velilerin memnun edilmesi gerektiğinin söylendiğini anlatmaktadır.

Katı Denetim ve Performans Ölçme-Değerlendirme Uygulamaları

Kamudaki kadrolu öğretmenlerin performanslarının ölçülmesi[53] süreci henüz çok yeni ve sistematikleşmiş değildir. Öte yandan özel eğitim şirketlerindeki işleyiş, performans ölçüm sistemlerinin, yani emeği ölçme-değerlendirme-karşılaştırma mekanizmalarının üzerine kuruludur.

Kapitalizmin her türlü emeği basit emeğe indirgeme yasası gereği, eğitim süreçlerinin bütününde olduğu gibi eğitimci emeği de tüm niteliklerinden soyulup tamamen nicelik ölçütlerine indirgenmektedir. Çünkü kapitalizmde ölçülemeyen, sayısallaştırılamayan emek kontrol edilemez ve denetlenemez. Bu nedenle eğitim emeğinin tüm niteliklerinden arındırılarak sayısallaştırıp ölçülebilir hale getirilmesi patronlar için önem taşımaktadır. "Performans sisteminin ve onun ayrılmaz bileşeni olan sayısal-

53. Toplam Kalite Yönetimi(TKY), Aşamalı Devamsızlık Yönetimi(ADEY), Risk İhtiyaç Değerlendirmesi Formu, Türkiye'de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sistemi(TEFBİS), İlköğretim Kurumları Standartları(İKS) uygulamalarıyla yaygınlaşmaktadır.

laştırılmış yeterlilik ölçme ve değerlendirme mekanizmalarının asıl işlevi, her türlü emeği birbiriyle karşılaştırılabilir hale getirip, işçiler arasındaki rekabeti körüklemek, emeğin üretkenliğini son sınırına kadar artırmak ve bunun kadar önemlisi, emek üzerinde içselleştirilmiş bir azami kontrol ve güdüm kurmaktır."[54] Fatih Dersanesi sosyal bilgiler öğretmeni,"Dershane Müdürü yetkili isimdi. Eğitimden çok kayıt-satış odaklı çalışıldığı için müdürün baskısı bu konuda yoğunlaşıyordu" demektedir. Aynı öğretmen, "Broşür dağıtmadım fakat arama yaparak telefonda bir nevi reklam yapılıyordu. Yaptım evet. Bu görevler sıkı takip içindeydi. Ve herkese belli satış (kayıt) kotaları veriliyordu. Günlük toplantılarda kayıt değerlendirilmeleri yapılıyordu. Müdür daima denetleyiciydi. Ayrım satış odaklıydı. Ders, tecrübe, eğitim ikinci planda olurdu. Toplantılar kimin kaç görüşmesi var, kaç kayıt alınacak hedef satış strateji şeklindeydi. Takdir görenler iyi satış yapan öğretmenlerdi" sözleriyle sayısallaştırılmış ve sıkı bir denetim altına alınmış yıkıcı performans sistemini gözler önüne sermektedir.

Doğa Koleji edebiyat öğretmeni ise bu durumu,"Beykoz kampüsünde sık sık müdürler toplantısı yapılır, her okulun o yıl kaç kayıt yaptığı tek tek incelenir. Belirlenen kota altında kayıt yapan okul müdürleri sahneye çıkarılıp teşhir edilir ve başarısızlıklarının nedenini izah etmeleri istenir. Bu baskıyı yaşayan müdür de kendi kurumunda acısını öğretmenlerden çıkarır, daha fazla öğrenci kaydı yapılması yönünde ısrarcı davranır. Kimsenin eğitimi önemsediği falan yok. Önemli olan kaç öğrenci kaydı yaptığınızdır" biçiminde ifade etmektedir. Dolayısıyla toplantıda azarı yiyen yöneticiler sorumlu oldukları kurumlarda öğrenci kayıt sayısını artırmak için eğitim işçilerini daha çok zorlamakta, rekabeti derinleştirmektedirler.

Emek Sömürüsünün Temel Bir Dayanağı Olarak Rekabet

Emeğin tüm alanlarda görülmemiş düzeyde toplumsal bir özellik kazanmış olmasına karşın, özel eğitim şirketlerinde çalışan eğitim işçileri birbirilerinden soyutlanmakta ve acımasız bir rekabetin içine sokulmaktadırlar. Peki, sadece birbirleriyle mi? Eğitim işçileri asıl kendileriyle rekabet içindedirler. Ulaşılan öğrenci kayıt kotası bir sonraki aşamada daha çok öğrenci kaydı yapmayı,

[54] 4. Devrimci Proletarya, "Yeterlilik sizsiniz işçi sınıfı", 2012 (Erişim tarihi: 10.10.2013). http://devrimciproletarya.info/yeterlilik-sizsiniz-isci-sinifi/

daha çok veli görüşmesi ve soru yazmayı zorunlu kılmaktadır. Öğrenciler ile kaç soru çözdüğünüz, kaç etkinlik gerçekleştirdiğiniz, öğrencilerin deneme ve seviye belirleme sınavlarındaki sıralamaları... Her biri eğitim işçileri açısından performans kriterleri halini almıştır. Böylece iş mutlak biçimde bireyselleşmiş olmaktadır. Belirleyici olan ise, eğitimin niteliği, eğitim işçisinin deneyim ve tecrübesi olmaktan çok, patronun kârlılığı ve piyasanın ihtiyaçları olmaktadır.

Bu sektörde eğitim işçileri acımasız bir rekabetle birbirlerinden tecrit edilmektedirler. Kısacası, burada tüm bir yaşamın bireysel atomizasyonunun varlığını görmekteyiz. Rekabet bir taraftan da tüm dayanışma ve paylaşım ilişkilerini ortadan kaldırırken, yalnızlaşma ve yabancılaşmanın temel kaynağı olmaktadır. Görüşme yapılan öğretmenler, bazı dershanelerde etüt öğretmenleri ile diğer öğretmenlerin odalarının ayrı olduğunu, hatta her branşın kendi odasının bulunduğunu ifade etmektedirler. Öğretmenlerin öğretmen odalarında, koridorlarda ve hatta sınıflarda kameralar aracılığıyla izlendiğini de. Diğer yandan aldıkları ücretin başka bir öğretmene söylenmesinin yasak olduğunu; bilgi, belge, deneyim paylaşımından ise söz edilemediğini ifade etmektedirler.

Sermaye Tahakkümünün Etkin Bir Aracı Olarak Cemaat ilişkileri

Başlangıçta Fethi Şimşek'in Nurcuların kolu olarak ifade edilen bir cemaat mensubu olduğu bilgisi ifade edilmiş, cemaat ilişkilerinin sermaye birikimi ve merkezileşmesi açısından önemli bir avantaja dönüştüğüne yer verilmişti. Cemaat ilişkilerinin aynı zamanda emek süreçleri üzerinde önemli bir etkisi vardır. Görüşme yapılan öğretmen anlatımlarından, cemaat üyesi eğitim işçilerinin diğerlerine oranla daha çok kollandıkları ama ağır çalışma koşulları ve düşük ücretler söz konusu olduğunda bu öğretmenlerin çok daha sessiz ve itaatkâr davrandıkları, uygulamaları meşru görüp patronları savundukları anlaşılmaktadır. Burada sermayenin sınıfsal tahakkümünün yanında cemaat üyesi eğitim işçileri açısından cemaat ilişkilerinin toplumsal-kültürel-siyasal-ideolojik bağlayıcılığını[55] da görmekteyiz. Sonuç olarak, devlet-serma-

55. Dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi kapsamında hükümetle Cemaat'in karşı karşıya gelme sürecinde, özellikle Cemaat üyesi eğitim işçilerinin kölece çalıştıkları dershanelerin kapanmaması için aktif bir tutum sergilediklerini biliyoruz.

ye-cemaat ilişkisinin yarattığı ayrıcalığın sermaye birikimi açısından paha biçilmez fırsatlar sunmasının yanında emek üzerinde kurduğu tahakküm de böylece görülmektedir.

Doğa Grup'un cemaat ilişkilerine dönük öğretmen anlatımları ve başkaca örneklerle devam edelim. Kültür Dersanesi rehber öğretmeni, "Doğa Kolejleri kendilerini Kültür Dersanesi'nden ayrı tutar ve aynı gruba ait olduğunu gizlerdi öğrencilerinden" sözleriyle ifade etmektedir. Aynı öğretmen, "Dersane cemaatin cirit attığı bir yerdi. Öğrencileri sık sık cemaat evlerine çağırır orada ders çalıştırır ve sohbet programlarına davet ederlerdi. Hatta bazı şubelerde sohbetler dersanenin içinde yapılıyordu. Ama FEM grubuna ait cemaat ile aynı grupta değillerdi" değerlendirmesi yapmaktadır. Doğa Koleji edebiyat öğretmeni, "Bu toplantılara hiç katılmadım, bana tersti. Ama çalıştığım süre boyunca her cuma yapılan cemaat toplantılarına ısrarla çağırdılar. İkinci yıl benimle çalışmak istememelerinin nedenlerinden birisi de bu olabilir" demektedir.

Grubun cemaat ilişkileri açısından çarpıcı bir örnek, 2011 yılında Kültür Dersanesi İnegöl şubesinde yaşanmıştır. Biyoloji öğretmeni olan Taylan Çakır, "Aleviler ve Şiiler sapıktır. Sen Alevisin. Alevi biriyle çalışıp günaha girmek istemiyoruz"[56] denilerek işten çıkarılmış, oluşan kamuoyu baskı sonucunda grup, İnegöl şubesini kapatmak zorunda kalmıştır. Yine internette bazı forumlarda yer alan paylaşımlara baktığımızda ilginç paylaşımlar yer almaktadır. Gruba bağlı okullara iş başvurusu yapan öğretmenlere uygulanan sınav kâğıdında; "Kişi her gün ibadet etmelidir?" a) doğru b)yanlış ve "Seks yapmak insanlara iyi gelen bir eylemdir." a)doğru b)yanlış"[57] sorularının sorulduğu ifade edilmektedir.

Eğitim İşçilerinin Giderek Yakıcılaşan Örgütlülük İhtiyacı

Eğitimde neoliberal kapitalist dönüşüm aynı zamanda uzlaşmaz sınıf karşıtlığını ve öğretmenlerde işçileşme bilincini de sarsıntılarla açığa çıkarıp geliştirmeye başlamıştır. Özellikle 2005-2010 yılları işsiz ve güvencesiz yeni kuşak eğitim işçilerinin özörgütlülüklerini kurmaya yöneldikleri, yaygın ve kitlesel eylemlere

56. Sendika.org,(3.01.2011), [Erişim tarihi: 10.10.2013], http://www.sendika.org/2011/01/sen-alevisin-gunaha-girmek-istemiyoruz-denilip-isten-atildi/

57. *Eksisözlük*, 8.09.2006,https://eksisozluk.com/doga-koleji--1015619?focusto=9965648 [Erişim tarihi: 10.10.2013]

imza attıkları yıllardır. Önemli ilklere de sahne olan bu süreçte Türkiye'de ilk defa iki ayrı dershanede iş bırakma eylemi örgütleyen EED, işsiz ve güvencesiz binlerce eğitim işçisinin yeni ve çok yönlü örgütlenme girişimi olarak AYÖP[58] öne çıkan önemli örneklerden sadece ikisidir. Yine Sosyal-İş[59] üyesi Bilgi Üniversitesi çalışanları, Türkiye'de ilk kez özel bir üniversitede kazanımla sonuçlanan bir iş bırakma eylemine imza atmıştır. Eğitim-Sen[60] üyesi eğitim ve bilim emekçilerinin uzun soluklu mücadeleleri bilinmektedir. Yukarıda sıralanan örnekler ve dahası ise işsiz ve güvencesiz eğitim işçilerinin mücadele etme isteğinin nadide örnekleridir. Ancak işsiz ve güvencesiz eğitim işçilerinin mücadele pratikleri süreklileşme ve kalıcı bir sendikal örgütlülüğe dönüşme gücüne henüz ulaşabilmiş değildir.

Yakıcı örgütlenme ihtiyacı, Doğa Grup çalışanı eğitim işçileri tarafından da ifade edilmektedir. Bir yandan geleceksizlik, umutsuzluk, belirsizlik ve bıkkınlık duygusuyla dile gelen tepkiler, diğer yandan somut bir örgütlülük ihtiyacı olarak açıklanmaktadır.

Kültür Dersanesi fizik öğretmeni-2 yaşadıklarını, "30 yaşındayım ama hâlâ evlenemedim, her yıl imzaladığım sözleşmelerle eşime nasıl bir gelecek sunabilirim ki" sözleriyle dile getirirken, Fatih Dersanesi sosyal bilgiler öğretmeni, eve götürdüğü işleri ertesi güne yetiştirebilmek için gece geç saatlere kadar çalışmak zorunda olduğunu, o yüzden de eşiyle boşanma noktasına geldiğini anlatmaktadır. Aile için katlanılan bu koşullar aynı zamanda onun parçalanmasının nedenine dönüşmektedir. Aynı öğretmenin, gelecek beklentileri ile ilgili soruya verdiği yanıt kısa ve öz olmuştur: "Gelecek mi? O da ne!"

Diğer yandan, Doğa Koleji edebiyat öğretmeni,"Peki fazla mesai, angarya çalışma vs. itiraz edenler oluyor muydu?" sorusuna, genelde öğretmenlerin bir arada olduğu sırada memnuniyetsizliğin sıklıkla "sızlanma" biçiminde dile getirildiğini anlatmaktadır. Kültür Dersanesi Fizik Öğretmeni-2, "Ben hiç kabul etmedim/ (angarya işleri kastediyor), reddettim ama hayır diyemediğiniz zamanlar da oluyordu" sözleriyle itiraz etme refleksinin varlığına ama sınırlarına da işaret etmektedir. Kültür Dersanesi fizik öğret-

58. Ataması Yapılmayan Öğretmenler Platformu.
59. Türkiye Sosyal Sigortalar, Eğitim, Büro, Ticaret, Kooperatif ve Güzel Sanatlar İşçileri Sendikası.
60. Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası.

meni-1 ise, "Birlikte mücadele edilebilir. Şarttır. Böyle bir sendika varlığında evet üye olurum. Aktif bir sendikal hareket olmalı" sözleriyle örgütlenme ihtiyacını dile getirmektedir.

Sonuç Yerine

Doğa Grup'un "başarı hikâyesi" olarak sunulan şey, eğitim işçilerinden yüksek artı-değer soğurulabilmesi temel esprisi üzerine kurulmuş bir kapitalist başarı hikâyesidir. Doğa Grup örneğinde cisimleşen, söz konusu sermaye birikimi, kapitalist üretim sürecinde bedenleri, bilinçleri, duyguları, zamanları, kolektif birikimleri... sıkıla sıkıla damıtılan eğitim işçilerinin emeği üzerinde yükselmektedir.

Doğa Grup örneği, sermayenin girdiği her alanda olduğu gibi eğitim sektöründe de; "[...]bir kutupta servet birikimi diğer kutupta, yani kendi emeğinin ürününü sermaye şeklinde üreten sınıfın tarafında, sefaletin[...] birikimi ile aynı anda olur"[61] mutlak genel yasanın nasıl işlediğinin temel bir göstergesidir. Peki, eğitim işçileri açısından biriken tek şey sefalet birikimi midir? Eğitim işçileri aynı zamanda diplomalı işsizliğe, kölece çalışma koşullarına, geleceksizliğe karşı tepki ve öfke de biriktirmektedirler. Bu nedenle önümüzdeki süreç, eğitimin bütünüyle sermaye egemenliğine alınmasında vites büyütüleceği bir dönem olmakla birlikte, aynı zamanda eğitim işçilerinin yığınsallaşarak mücadele sahnesine çıktıkları bir dönem de olacaktır.

61. Marx, a.g.e., s. 615.

Kaynakça

"Atama yapılmayan 34 öğretmen intihar etti", http://www.mebpersonel.com/yer-degistirme/atama-yapilmayan-34-ogretmen-intihar-etti-h101743.html (Erişim tarihi: 20.11.2013).

Bayıksel, Şeyma Öncel, "Nasıl Başardım?", *Capital*, Aralık 2012.

"Beykoz Doğa Koleji Yıkılacak mı?", http://www.emlakkulisi.com/35152_beykoz_doga_koleji_yikilacak_mi, (Erişim tarihi: 20.10.2013).

"Dershane Sayısı Azalıyor", http://www.sabah.com.tr/Egitim/2013/03/29/dershane-sayisi-azaliyor (Erişim tarihi: 10.11.2013).

"Doğa Koleji", https://eksisozluk.com/doga-koleji--1015619?focusto=9965648. (Erişim tarihi: 10.10.2013).

EED, "Eğitim Emekçileri Kurultayı", Ankara, 2008.

"Eğitimde Sanal Atak", http://arsiv.zaman.com.tr/2001/09/17/ekonomi/ekonomidevam.htm (Erişim tarihi: 20.10.2013).

Eğitim Sen, "Hükümetin Asıl Hedefi Dershaneleri Kapatmak Değil,Kamu Kaynakları ile Özel Öğretimi Teşvik Etmek!", http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=20475&sube=0#.UqSvRSflPSg, 2013 (Erişim tarihi: 30.11.2013).

"Eğitimin En Hızlı Girişimcisi", *Capital*, Kasım 2012.

Ekinci, İbrahim, (26.11.2013), "Doğa, Erbil'e Çelik Fabrikası Kurdu", http://www.dunya.com/doga-erbile-celik-fabrikasi-kurdu-209523h.htm (Erişim tarihi: 30.11.2013).

http://www.yenibiris.com/ilan/kultur-dersaneleri/stajyer-fizik-ogretmeni-kartal-sb/474822?firma=66838 (Erişim tarihi: 20.11.2013).

İş Kanunu(4857), *Resmi Gazete*: 25134,10.06.2003.

"İş Veririm Ama Borçlu Çıkarsın", http://www.radikal.com.tr/turkiye/is_veririm_ama_borclu_cikarsin-1149659, (Erişim tarihi: 20.11.2013).

"İşsiz Öğretmen 20 YTL Uğruna Bacağından Oldu", http://blog.milliyet.com.tr/issiz-ogretmen-20-ytl-ugruna-bacagindan-oldu/Blog/?BlogNo=63148, (Erişim tarihi: 20.11.2013).

Marx, Karl, *Kapital*, Cilt 1, Çev. A. Bilgi, Sol Yayınları, Ankara, 2009.

MEB, İç Denetim Faaliyet Raporu-2010, Ankara, Mart-2011, http://icden.meb.gov.tr/digeryaziler/2010_Ic_Denetim_Faaliyet_Raporu.pdf (Erişim tarihi: 20.10.2013).

"MEB'e Bağlı 3 Bin 640 Dershane Var", http://www.hurriyet.com.tr/egitim/25103108.asp (Erişim tarihi: 20.11.2013).

MEB Öğretim Kurumları Yönetmeliği, *T.C. Resmi Gazete*, 28239, 20.03.2012.

Peköz, Mustafa, (25 Kasım 2013), "Dershane Meselesi: Gülen ya da AKP-Cemaat Çatışması", http://www.sendika.org/2013/11/dershane-meselesi-erdogan-gulen-ya-da-akp-cemaat-catismasi-dr-mustafa-pekoz/ (Erişim tarihi: 25.11.2013).

"Rekabet Kurulu'ndan 7 Dershaneye Soruşturma", http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/24656532.asp (Erişim tarihi: 20.11.2013).

"'Sen Alevisin Günaha Girmek İstemiyoruz' Denilip İşten Atıldı" , http://www.sendika.org/2011/01/sen-alevisin-gunaha-girmek-istemiyoruz-denilip-isten-atildi/ (Erişim tarihi: 10.10.2013).

Temiz, Zeliha Alagöz, "Eğitimde Dönüşüm", Forbes Türkiye, Mayıs, 2012, http://www.dogagrup.com.tr/tr/pages/download/forbes.pdf. (Erişim tarihi: 20.10.2013).

"Yeterlilik Sizsiniz İşçi Sınıfı", http://devrimciproletarya.info/yeterlilik-sizsiniz-isci-sinifi/ (Erişim tarihi: 10.10.2013).

"2013-2014 Özel Okul Fiyatları", http://www.haberahval.com/2013-2014-ozel-okul-fiyatlari.html (Erişim tarihi: 20.11.2013).

"2013 Dershane Ücretleri Ne Kadar", http://www.iskur.us/egitim/2013-2014-dershane-ucretleri-ne-kadar.html (Erişim tarihi: 20.11.2013).

Eğitimde Reform Değil, Devrim Şart: Dershaneleri Kapatmak!

Mehmet M. Akgündüz

Tıpkı bir binanın temelinde yapılan
hataların sonrasında,
örneğin ikinci ve üçüncü katları yaparken
düzeltilememesi gibi,
eğitimde yapılan hatalar da
yaşamın bütün evre ve basamaklarında
bir daha düzelmeyecek bozulmalara yol açıyor.[1]
J. Locke

GİRİŞ

Günümüzde okullar, eğitim sisteminin önemli bir parçası olmasına karşın eğitim okullarla eşitlenemez çünkü eğitim okullar dışında aile ve yaşanılan çevrede de devam eder. Eğitim okul bittiğinde sona ermez, hatta okulla da başlamaz. Okul öncesinde başlar, okulla temellendirilir ve okul sonrasında da devam eder. "Eğitime son verildiğini gösteren bir insanlık diploması yoktur."[2] Bunun yanında Türkiye'de eğitim ve sınav sisteminin

1. John Locke, *Eğitim Üzerine Düşünceler*, Çev. Hakan Zengin, Morpa Kültür Yay, İstanbul, 2004.
2. Server Tanilli, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

çöktüğünü gösteren tanıklıklar, yaşamöyküleri oldukça fazladır. Yazının ilerleyen satırlarında bu türden bir öyküye yer verilmiştir:

Çınar, Cumhuriyet'in 64. yılında Anadolu'nun küçük bir şehrinde doğdu. Memur bir ailenin ikinci çocuğuydu. Okula başladığında onu ne gibi güçlüklerin beklediğinin farkında bile değildi.

Babası memur olduğu için ilköğretimi boyunca dört şehir ve altı okul değiştirmek zorunda kalmıştı. Ortaokul ikinci sınıfa geçtiği günden itibaren dershaneye gitmeye başladı. Herkesin ona söylediği tek şey, çok çalışması gerektiğiydi. Babası her fırsatta parayı ne güçlüklerle kazandığını hatırlatıyordu. Onun için oyun oynamak, televizyon izlemek bir lüks haline gelmişti. Aslında neden dershaneye gittiğini, ders çalışmak zorunda olduğunu bilmiyordu. Derken orta son sınıfta hayatının bundan sonrasını belirleyecek ilk sınavla karşı karşıya kalmıştı bile. "Anadolu ve Fen Liseleri" sınavında istenilen performansı gösteremedi. Kendisinden çok şey bekleyen ailesini hayal kırıklığına uğratmıştı.

Liseye geçtiğinde kendisini son sınıfta bekleyen bir sınavın daha olduğunu öğrenmesi çok zaman almadı. Önünde çok uzun bir zamanın olduğunu düşünüyordu ki zaman hızla geçti ve lise ikinci sınıfta dershane maratonu başladı. Lise son sınıfa geldiğinde çevresindeki herkesi rakibi olarak görmeye başladı. Zaman geçtikçe üzerindeki yük giderek daha da ağırlaşıyordu. Ailesi "Senden tek isteğimiz sınavı kazanman" diyordu. Çınar ise daha ne yapmak istediğini tam olarak bilmiyordu bile. Bir yandan okul, diğer yandan dershane, öte yandan gençliğin getirdiği deli bunalım ve sıkıntıların üstüne bir de vaziyeti iyice beter hale getiren sınav ve gelecek korkusu eklenmişti. Çınar'ın hayatı okul ile dershane arasında geçiyordu, geri kalan zamanlarda ise ya ders çalışıyor ya da uyuyordu; uyumak denilirse tabii buna. Çevresindeki herkes, üniversiteyi kazandığında bütün sıkıntılarının da geçeceğini söylüyordu. Çınar kendini bazen çok azimli ve hırslı hissederken, bazen de çok çaresiz ve işe yaramaz hissediyordu. Sınav yaklaştıkça dershanede yapılan deneme sınavları sıklaşmış, her deneme sınavında yaşadığı stres ise katlanarak artmıştı. Bir de Deniz vardı; onu her gördüğünde kalbi yerinden fırlayacak gibi oluyor, eli ayağına dolaşıyordu. Sınavdan sonra uygun bir zaman bulacak ve duygularını açıklayacaktı ona; yani her şey yolunda gitseydi...

Haziran ayı (sınav) geldiğinde ondan istenen ve beklenilen olmadı; sınavda midesine ve başına ağrılar girdi, terden sırılsıklam oldu,

hatta bir ara kendini kurbanlık koyunmuş gibi düşünürken buldu; duvardaki saate baktığında ise sınav neredeyse bitmişti. Bir süre sonra sınav sonuçları açıklandı; sonuç istediği gibi değildi. Çınar'ın deyimiyle bu "sefil puanla" tercih yapmanın hiç bir manası yoktu. Çınar'ın istediği puanı alamamasının sebebi; Türkiye'de "acayip" bir eğitim ve sınav düzeninin ortaya çıkmış olmasında ya da üniversite okumak isteyip istememesinde değil de, dershanede arandı ve dershane değiştirildiğinde sorunun da kendiliğinden çözüleceği düşünüldü. Çınar bulunduğu ilin en büyük ve en pahalı dershanesine gönderildi. Çınar gece-gündüz çalışıyordu. Annesi benim çocuğum doktor olacak diyordu, babası ise mühendis. Ancak herkesin güvendiği Çınar, kendine güvenmiyordu ya da güvenemiyordu, psikolojisi bozulmaya başlamıştı; "ya yine yapamazsam" endişesiyle baş edemiyordu. Psikolojik destek almaya başladı ve ilaçlar kullanmaya da. Yine sınav gelmişti ama sonuçlar açıklandığında Çınar beklediğinden çok düşük bir puan almıştı. Evde bir hafta kimse kimseyle doğru dürüst konuşmadı bile. Herkes susuyordu.

Çınar, tercihlerini dershanedeki rehber öğretmen (sınav kaygısına yönelik yaptıkları sohbetin birinde sosyoloji bölümü mezunu olduğunu öğrenmişti Çınar) eşliğinde yaptı. Yapılan tercihler, Çınar'ın istediği değil ama puanının yeteceği düşünülen bölümleri yansıtıyordu. Tercih listesindeki üniversite ya da bölümlerin bir kısmının adını ilk defa o gün duymuştu. Çınar, geride bıraktığı iki yılı, hatta daha öncesini düşündü. Aynı sorular, aynı konular ve en önemlisi de aynı sıkıntılı ve stresli günleri bir daha yaşamak istemiyordu ve deyim yerindeyse gücü tükenmişti artık. Hangi bölüm olursa olsun, okuyup mutlu olacağını sanıyordu çünkü üniversiteyi kazanmayı gözünde çok büyütmüştü. Üniversiteye gittiğinde hayal kırıklığına uğradı. Bu denli uğraşıp didinmenin, hayattaki her şeyde biraz eksik kalmanın ve hatta ertelediği duyguları için ve daha pek çok şey için bir suçlu aradı; bulamadı. Çınar, üniversiteyi altı yıl sonra bitirdi ama mezun olduğu bölümle hiçbir ilgisi olmayan bir işe başladı.

Şimdilerde Çınar, çalışma koşulları oldukça zor olan bir işte çalışırken, akşamları da bir dershaneye devam ediyor. Artık en büyük hedefi, KPSS'den yüksek bir puan almak!

Yukarıdaki öyküyü okuduktan sonra kendinizden bir şey bulmadıysanız ya da hikâyenin kahramanı Çınar'la herhangi bir yerden özdeşim kuramadıysanız, bu çalışmanın bundan sonraki

muradının en azından kulağınıza bir miktar kar suyu kaçırmak olduğunu belirtmekte fayda var.

Kurul'un deyimiyle; eğitim sisteminin gölgesi haline gelmiş, gerçek öğrenme ihtiyacından kopuk, bu nedenle sahici olmayan ama okul eğitimine bir biçimde eşlik eden, geleceğin belirsiz işlerine hazırlayan rekabetçi eğitimin eşitsizliklerini derinleştiren ideolojik ve iktisadi bir araç olarak işleyen, kendinden münferit kötü insanların yarattığı bir kanser mi, yoksa eğitimin ve istihdamsız büyüyen kapitalist sistemin krizinden mi doğduğu tam olarak bilinmeyen[3] ve kimilerinin "garabet" olarak nitelendirdiği dershanelere ilişkin bu bölümde yazar eleştirel bir bakış açısıyla dershaneleri değerlendirmeye çalışacaktır.

Riyakârın Turnusol Kâğıdı: Dershaneler

"Dershane" kavramı, okullarda bulunan "dershanelik, sınıf" anlamını yitireli çok oldu. Yıllardır dershane denildiğinde akla ilk gelen, "okul dışında özel nitelikte para ile ders veren kuruluş"tur.

Kısaltılmış karşılıklarıyla ÖSS, OKS, SBS, KPSS, YDS, AÖS, TUS, DGS, ALES, LGS, YGS... gibi birçok adla, neredeyse yediden yetmişe hepimizin gündemine oturan sınavların her biriyle ilgili özel dersler veren dershaneler, neredeyse ülkemizin temel eğitim kurumlarına dönüşmüş durumdadır. Öyle ki artık annebabalar, öğrenciler ve hatta öğretmenler, dershaneye gidilmeden sınavda başarılı olmanın olanaksız olduğuna inanıyor. Fakat gözden kaçan çelişkili bir durum var; sınav, özel okul ve dershane sektörleri hızla gelişirken eğitim sistemi çöküyor. Eğitimin tüm aşamaları hızla özelleştirip bir kâr malı haline getirirken, eğitim hem bir "hak" olmaktan çıkıyor hem de eğitim sistemi varlık nedenine ve misyonuna giderek daha çok "yabancılaşıyor".

Türkiye'de 1960'lı yılların başında uygulamaya konulan üniversiteye giriş sınavı, şimdilerde eğitim sisteminin kaçınılmaz bir parçası olan dershaneleri de beraberinde getirmiştir. Sayıları günümüze kadar gittikçe artan merkezi sınavlardan dolayı büyük-küçük bütün kentlerde sayısız dershane açılmıştır. Özellikle, büyük kentlerin merkezi semtlerinde en çok rastlanan işyerleri, dershanelerdir. Eğitimci olsun ya da olmasın, kıyıda köşede az

3. Nejla Kurul, (2013) "Hedef Tüm Eğitim Sistemini Dershaneleştirmek", http://www.evrensel.net/haber/73290/hedef-tum-egitim-sistemini-dershanelestirmek.html#.UqYfCuIg2_Q.

çok parasal birikimi olan herkese çekici gelen en kârlı yatırım alanı, dershanecilik olmuştur.

Bir zamanlar sadece büyük şehirlerde, az sayıdaki varlıklı aile çocuğunun gittiği ve sayısı oldukça az olan "özel" öğretim kurumu olarak bilinen dershaneler, ne oldu da şimdilerde kent merkezlerine de sığmayıp kenar semtlere, varoşların, kasabaların içlerine kadar girmiş, her sokak dershane tabelalarıyla donanmıştır?

Ülke yönetiminden sorumlu siyasetçiler, son zamanlarda daha çok okul/derslik yapmak, öğretmen istihdam etmek, eğitim için yatırımlar yapmak vb. yerine dershanelerin özel okul, açık lise ya da akşam lisesine dönüştürüleceğini, bunun için de devlet eliyle teşvik verilebileceğini, hatta öğrenci açığından kaynaklanan zararların karşılanacağını söylüyor. Kamu okullarının en büyük sıkıntısı devletten yeterli bütçe alamamak iken "devlet özendirici tedbirlerle, öğrenci başına destek, vergi indirimleri, arazi sağlama, hizmet alımı gibi teşviklerle özel okulları desteklemek istiyor. Bunun anlamı, yoksulların ödediği vergilerin zenginlere aktarılmasıdır."[4]

Türkiye eğitim sistemindeki boşluğu doldurduğu öne sürülen ve büyük bir ekonomik pazar oluşturan dershaneler kapatılacak, kapatılamaz gibi tartışmalar kamuoyunu meşgul etmeye devam etmektedir. Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı, 14 Ağustos 2013 tarihinde yaptığı açıklamada, dershanelerin 2014-2015 eğitim öğretim yılından itibaren kapanacağını, dershane öğretmenlerinin ise Bakanlık sistemine entegre edilmesi için bir çalışma yürüttüklerini belirtmiştir.[5] Bu açıklamanın ardından Türkiye kamuoyu deyim yerindeyse dershanelerle yatıp dershanelerle kalkmaya başlamıştır. Halihazırdaki siyasal iktidar ile kökü dışarıda bir cemaatin mensupları arasında karşılıklı tehdit söylemlerinin havada uçuştuğu, dershane sahiplerinin ortalığı velveleye verip kızılca kıyameti kopardığı bir siyasal gündem, 3 Aralık 2013 itibarıyla dershanelerin kapanmasını Eylül 2015 tarihine kadar erteleme sonucunu doğurmuştur.

Son kertede eğitim, gittikçe anayasal bir hak ve sosyal hukuk devletinin görevi olmaktan çıkmış, okullar ise ekonomik açıdan "eğitilmiş ucuz insan gücü"nü üreten en verimli üretim alanla-

4. Kurul, a.g.e.
5. *Hürriyet*, 14.08.2013.

rından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her yönüyle sınavlara odaklanan Türkiye eğitim sistemi, kamu eğitimini işlevsiz bırakarak; eğitimi dershane, özel ders, özel okul alanına kaydırmıştır. Okulun yapması gereken öğretim dershanelerden beklenmekte, bu nedenle her yıl sınav zamanlarında sınıflar boşalmaktadır. Eğitimin niteliğini olumsuz etkileyen bu durumun öncelikle sorgulanması gerekmektedir.

Çaresiz, Öfkeli Ebeveynler ile Dershane Kıskacındaki Ağır İşçiler: Gençler

Dar görüşlünün,
gençlik düşlerinden daha çok nefret ettiği
bir şey yoktur.[6]

Bir olguyu, olayı anlamlı kılan onun değeridir.[7] Türkiye eğitim sisteminin bir parçası olan merkezi sınavlar bir gencin gelecekteki sahip olacağı toplumsal statünün belirlenmesinde oldukça önemli görülmektedir. Üniversiteye giriş sınavları, öğrenciyi yükseköğretime yerleştirirken, ortaöğretime giriş sınavları ise öğrencilerin üniversiteye giriş sınavları öncesi en iyi altyapıyı oluşturacak olan okullarda öğrenim görmesini sağlaması ve kendilerini üst sosyal statülere aday öğrenciler arasında yer almasını sağlayacak olması açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle ebeveynler arasında bu sınavlara verilen değerin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Türkiye'deki eğitim sisteminin, toplumsal sınıflar arasında dikey hareketliliğe/geçişe imkân tanıyan bir yapıda olduğu inancı, aileleri çocuklarının yükseköğretimi bitirmesi için daha da istekli hale getirmektedir. Daha fazla süre öğrenim görme isteği, ailelerin sadece çocuklarının geleceği için talep ettikleri bir istek olmanın ötesine taşınmıştır. Kısa'ya göre "aileler çocukları sayesinde toplumda saygınlık kazanmak isteyerek onların tutkularını kışkırtmaktadırlar. Öğrencilerde bulunan normal başarı isteğine, başarı yoluyla ailenin toplumsal durumunu yükseltmek amacıyla gizli bir duygu daha eklenebilir. Böylece öğrenci başarısının izlendiğini hissetmekte ve önemsiz başarısızlıkların bile bütün

6. Walter Benjamin, *Çocuklar, Gençlik ve Eğitim Üzerine*, Çev. M. Tüzel, Ankara: Dost Kitapevi Yay., Ankara, 2001.
7. Ali Güler, *Türk Toplumunda Korku Kültürü*, Punto Tasarım, Ankara, 2008.

ailenin toplumsal yükselişini etkileyeceği düşüncesi içerisine girebilmektedir."[8]

Aile bir sistem, dinamik bir bütündür. Bir çocuğun sınava giriyor olması bütün aileyi etkilemekte; sınava adeta tüm aile girmektedir. Ailenin günlük yaşamı, çocuğun dershane ve sınava hazırlık çalışmalarına göre ayarlanmaktadır. Anne babaların kendi aralarında konuştukları en önemli gündem maddelerinden biri sınavlardır. Hatta komşularla, akrabalarla birlikteyken çocuğun sınavlardaki başarısı itibar kaynağı olarak kullanılır.

Anne ve babalar kaygılıdırlar. Çünkü çocuklarının sınavda başarılı olmasını isteyen kendileri gibi milyonlarca ebeveyn vardır. Öfkelidirler çünkü okul masrafları dışında, dershaneye, özel derse önemli miktarlarda paralar harcarlar. Harcanan paralar iyi bir okulu kazanmayı garanti etmez. Sonuçta sınırlı bir kontenjan vardır. İşte bu durumdaki ebeveynler güç hiyerarşisi içinde güçlüden güçsüze doğru, farkına varmadan bir eziyet etme ve bunaltma mekanizması başlatır ve tüm aile, özellikle sınava girecek çocuk, bundan nasibini alır.[9]

Sınavlar, aile-çocuk iletişiminde birçok değişikliğe neden olmaktadır. Örneğin, sınavlara hazırlık amacıyla gidilen kurslardan dolayı çocuklar aileleriyle yeterince zaman geçirememekte, hatta birçok kez beraber akşam yemeği bile yiyememektedirler. Çocuklar ve ailelerinin birlikte geçirdikleri bu kısıtlı zamanlarda da en önemli gündem maddeleri sınavlar, deneme sonuçları ve akademik başarı olmaktadır.[10]

Bazı çocuklar, sadece ailelerinin beklentilerini karşılamak için ders çalışmaktadırlar. Psikolog veya psikolojik danışma uzmanları böyle çocukların çok ders çalışmak ve ciddi aile baskısından dolayı depresyona girdiğini; kendilerini eve kapattıklarını, okula gitmek istemediklerini ifade etmektedir. Nadiren de olsa, sınavlarda başarısız olan ve şiddetli aile baskısına maruz kalan bazı çocukların aile içi şiddete başvurabildikleri gözlenmektedir.[11]

8. Seçer Seçkin Kısa, "İzmir İl Merkezinde Dershaneye Devam Eden Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygılarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişki", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
9. Doğan Cüceloğlu, *Başarıya Götüren Aile: Sınav Döneminde Anababalık*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.
10. Yoshitaka Saito, "Consequences of high stakes testing on the family and schools in Japan. KEDI", *Journal of Educational Policy*. 2006, s. 101-112, http://eng.kedi.re.kr/upload_data/kedi_jrn/Journal_Yoshitaka%20Saito.pdf.
11. Saito, a.g.e.

Merkezi sınavlara bağlı olarak evlerde "imtiyazlı çocuk" kavramı ortaya çıkmaktadır. Çocukların evdeki tek sorumluluğu "ders çalışmak" olarak görülmekte, çocukların ev işlerinde yardımcı olması beklenmemektedir. Sonuç olarak çocuklar sorumluluk sahibi bireyler olmak için gerekli birçok unsuru öğrenememekte ve sosyal yaşam için gerekli birçok tecrübeden uzak kalmaktadırlar.[12]

Gençler sınava girecekleri yıl, eğlenceler, sporlar, ders dışı her şey bir kenara bırakılmakta, ana babaların sıkıyönetiminde canından bezmiş bir sürü genç insan ortalıkta deyim yerindeyse dut gibi dolaşmaya başlamaktadır. Aslında bu sıkıyönetim usulüyle okul-dershane, gençlik-gelecek kavramları arasında kalmış bu gençlere bu içinde bulundukları durumları anlatmak için çeşitli sıfatlar kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar; "Yarış atı", ÖSSzede", "ÖSS savaşçıları", "sınavzede", "test ve tost çocuğu" gibi sıfatlardır. İşte bu ÖSS savaşçıları, ne için savaştıklarını bile bilmeden ellerine tutuşturulan test kitapları ve not defterleriyle "savaşa" hazırlanmaktadırlar.[13]

Bila[14], "Sınavlar" başlıklı yazısında aynı durumu bu kez başka bir yönden tartışmaktadır: "Dershaneye devam eden lise son sınıf öğrencilerinin çoğunluğu kendilerini robot olarak tanımlamaktadır; "kalk!", "kahvaltı yap!", "otobüse bin!", "okula git!", "dershaneye git!", "eve gel!", "çalış, çalış, çalış!" Sınava hazırlık sistemi öğrencileri "test manyağı" haline gelmiş, sınava katkısı olmayacaksa öğrenmeye ilgi ve zaman olarak kapatılmış, bir yetişkinin bile kaldıramayacağı ağırlıkta yüküyle okuldan dershaneye, dershaneden özel derse, testten teste koşturan, yarış atı gibi bir kuşak üretti ve üretmeye devam ediyor."

Özellikle üniversite sınavına hazırlık aşamasında olan lise son sınıf öğrencileri bu dönemde okul-aile-dershane-arkadaş arasında bocalayan, bu karmaşa içinde taşıdıkları yükün ağırlığı altında ezilen öğrenci grubunu oluşturmaktadır. Bu dönemde öğrenciler bir yandan okulun bitmesiyle birlikte yetişkinliğe atacakları adımları düşünürken, diğer yandan hâlâ çocuk olduklarını hatırlatan aile ve çevre baskısı altında kalmakta, diğer yandan da arkadaş gruplarıyla bu ikilemin verdiği bir karmaşa içerisinde çeşitli

12. Saito, a.g.c.
13. Memet Fuat, *Eğitim Sorunu*, Adam Yayınları, İstanbul, 2001.
14. Fikret Bila, "Sınavlar", *Milliyet*, 31.07.2004.

arayışlara gitmektedirler. Aile ile yaşanan çatışmalar bu dönemde en uç noktalarda yaşanmaktadır.

Anne ve babaların bütün kaygıları Montessorie'nin söylediği gibi[15] "Çocuklarının bir an önce sosyal bir pasaporttan başka bir şey olmayan üniversite diplomasını ele geçirmek" olduğunda, çocukların aileleriyle yaşadığı çatışma giderek şiddetlenmektedir. Aile ile yaşanan çatışmanın en önemli nedeni, ailelerin, çocuklarının başarısızlıklarını kendi başarısızlıkları olarak değerlendirmesinden temel almaktadır. Aile ile yaşanan çatışmalardan dolayı gençler arkadaşlık ilişkilerine daha çok önem vermekte ve sorunları olduğunda daha çok arkadaşlarıyla paylaşmaktadırlar. Ne yazık ki gençlerimiz hayatın ağır yükünü taşımaya çalışırlarken ellerinden kayıp giden gençliklerin ve zamanın farkına bile varamamaktadır.

Bütün bu söylenenlerden sonra sınav hazırlıklarının hem öğrenciler hem aileleri için zorlayıcı olduğu; gerek öğrencilerin gerek ailelerinin kaygı ve stres yaşadığı; ailelerin sosyal yaşamlarını değiştirerek, çocuğunun sınav hazırlıklarına göre yeni bir yaşam programı düzenleyebildiği ve sınav hazırlıklarının tüm aileyi etkileyebildiği sonucuna varılmaktadır.

Türkiye'de sınavlar, deyim yerindeyse eğitim sisteminin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Sınavların gerek içerikleri gerek kaldırılıp kaldırılmamaları gerektiği eğitim sistemimizde, sürekli gündemde olup tartışılmasına rağmen, bu süreçten direkt etkilenen öğrenciler (özellikle lise öğrencileri) çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Çalışmanın bundan sonrasına eğitim sisteminin göz ardı edilmiş, örselenmiş, gelecekleri bugünden çalınmış bireyleri olarak tabir edebileceğimiz lise öğrencilerinin dershanelerle ilgili görüşlerini konu alan tez çalışmasının[16] bulgu ve sonuçlarıyla devam edilecektir.

15. Maria Montessori, *Çocuk Eğitimi "Montessori Metodu"*, Çev. Güler Yücel, Özgür Yayınları, İstanbul, 1995.

16. Mehmet M. Akgündüz, "Lise Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Dershanelerin İşlevlerinin Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Toplumsal Süreç İçinde Türkiye'de Dershaneciliğin Doğuşu ve Gelişimini Etkileyen Faktörler

Türkiye için özel dershanelerin tarihteki seyri Cumhuriyet öncesi dönemden günümüze kadar uzanmaktadır. Dershaneler, Cumhuriyet öncesi dönemde ilk statüsünü 1895 tarihli Hususi Mektepler Talimatnamesi ile kazanmıştır. Meşrutiyet döneminde (1908–1918) basın ve yayın özgürlüğünün tanınmasıyla dershaneler daha hızlı gelişim göstermeye başlamıştır. Türk milli eğitim mevzuatında ilk defa, 20 Ağustos 1915 tarihli Mekatib-i Hususiyet Talimatnamesi'nin (Özel Okullar Yönetmeliği) 1. ve 16. maddelerinde dershanelerden açıkça söz edilmiştir.

> Madde 1- "... Bir veya birkaç fen, lisan veya sanat tahsiline mahsus olarak bu veçhile açılan dershaneler dahi mekatibi hususiyeden maduttur."
>
> Madde 16- "... Açılacak mekatip hakkında hükümeti mahalliye ve Maarif İdarelerince yapılması lazım gelen tetkikat ve tahkikat salifüzzikir dershaneler hakkında işbu esaslar üzerine icra edilerek ruhsatname ita kılınır."[17]

Başlangıçta fen, dil ya da sanat öğretimi için açılan ve bir özel okul gibi düşünülen özel dershaneler, 1930'lu yıllardan sonra öğrencileri okuldaki derslere dönük yetiştirmeye başlamıştır.

1924-1965 yıllar arasında gerek ilk ve ortaöğretim gerek yükseköğretim gören öğrenci sayılarında hızlı bir artış yaşanmıştır. 1950'li yıllardan sonra öğrenci sayıları ve yükseköğretime olan talebin artmasıyla derslik açığı ortaya çıkmıştır. 1955 yılından sonra ise derslik ve öğretmen sıkıntısının yaşanması sınıflardaki öğrenci sayılarını da artırmıştır. İkili/üçlü öğretim yapılma kararının alınmasının ardından öğrencilerin boş zamanları artmış, bu durum; öğrencilerin zamanlarını dershanelerde değerlendirmelerine zemin hazırlamıştır. Bunun sonucunda ise, öğrencilerin dershanelere gidebilecekleri bir zaman dilimi ortaya çıkmış ve dershanelere giden öğrenci sayıları gittikçe artmaya başlamıştır.

Ortaöğretim kurumlarındaki öğrenci sayılarının ve yükseköğretime olan talebin artması, yükseköğretim kurumlarının kapasitelerini yetersiz duruma getirmiştir. Buna bağlı olarak, 1955'ten sonra üniversitelere yükseköğretim kurumları seçme sınavı ile

17. Öz-De-Bir, *20. Yılında Öz-De-Bir*, Öz-De-Bir Yayınları, Ankara, 2005.

öğrenci alınmaya başlanmıştır. 60'lı yıllara gelinceye kadar lise mezunları az olduğundan pek çok fakülte kendisine başvuran mezunları sınavsız kabul etmiştir. Lise mezunlarının artması ve lise dengi okul mezunlarına da yükseköğretime başvurma hakkı verilmesiyle sınavsız öğrenci alımları talebe cevap veremez duruma gelmiştir. Başvuran adayları eleme ve öğrenci alımlarını tek merkezden kontrol amacıyla Üniversiteler Arası Kurul, 1974'te Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'ni kurmuş ve 1980'de bu kurum ÖSYM adıyla yükseköğretim kurumlarının bir alt kuruluşu haline getirilmiştir.

Dershaneler Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 08.06.1965 tarihinde çıkarılan 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile yasal statülerine kavuşmuştur. Üniversiteye giriş her geçen yıl daha da zorlaştığı için özel dershaneler kısa bir zamanda hızla gelişim göstermiştir. Ancak çok geçmeden özel dershanelerin varlıkları eğitimde fırsat eşitliğini bozdukları gerekçesiyle tartışma konusu haline gelmiştir.

17. Dönem hükümeti, fırsat eşitliğini bozan özel dershanelerin kısa dönemde kesin kontrol altına alınması, uzun dönemde bu dershanelerin kapatılması için 625 sayılı kanunda değişiklik yapan tasarıyı Kurucu Meclis gündemine taşımıştır. Kurumları kapatılma noktasına gelen özel dershane işletmecileri bir araya gelmeye başlamış ve Ankara'da yapılan toplantılar ile yoğun lobi çalışmaları Kurucu Meclis üyeleri üzerinde etkili olmuştur. Uzun tartışmalardan sonra, özel dershanelerin kapatılmasını hedefleyen bu yasa tasarısı reddedilmiştir. Ancak zamanın onay makamı olan Milli Güvenlik Konseyi bu kararı veto ederek kapatmayla ilgili önergeyi kabul etmiş ve özel dershanelerin 31.07.1984 tarihinden itibaren kapatılmasına karar vermiştir.[18]

Milli Güvenlik Konseyi'nin vetosu ile özel dershaneleri kapatma kararı alındıktan kısa bir süre sonra özelleştirme politikalarının ustası olan Özal hükümeti başa gelmiş ve özel teşebbüsün eğitim hizmetlerine yatırım yapması, hazinenin özel dershaneler yoluyla sağlanan gelirden mahrum bırakılmaması ve özel dershanelerin istihdama yaptığı katkının ortadan kaldırılmaması sebep-

18. T.B.M.M. (1983) 8.6.1965 Tarih ve 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bu Kanuna İki Madde ve Bir Geçici 2. Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu, *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi.*

leriyle 3035 sayılı yasayı kabul etmiştir. Bu yasa ile yine 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilmiş ve bir yıl önce 2843 sayılı kanun ile getirilen kapatma hükmü iptal edilmiştir.

Dershane Öğretimine Yönelmenin Temel Nedenleri

Sınav siteminde sürekli yapılan değişiklikler ve bugün neredeyse yaşamın her alanının sınava tabi tutulmasıyla birlikte, zaten ilerlemekte ve büyümekte olan dershane sektörü, büyümede büyük mesafeler katetmiştir. Cumhuriyet sonrası eğitim sistemine yasal olarak 1965'te dahil olan ve sayıları 1974'te 174 olan dershaneler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 6 Kasım 2013 verilerine göre 3640 sayısını bulmuştur. Bir bu kadar da kayıt dışı çalışan dershane olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye'deki Dershane, Dershane Öğrencisi ve Dershane Öğretmeni Sayıları[19]

Yıl	Dershane Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
2003-2004	2.568	668.673	23.730
2004-2005	2.984	784.565	30.537
2005-2006	3.570	925.299	41.031
2006-2007	3.986	1.071.827	47.621
2007-2008	4.031	1.232.129	48.855
2008-2009	4.262	1.178.943	51.916
2009-2010	4.193	1.174.860	50.432
2010-2011	4.099	1.234.738	50.209
2011-2012	3.961	1.219.472	50.163
2012-2013	3.858	1.280.297	51.522
6 Kasım 2013	3.640		

19. MEB İstatistikleri, (2013).

Yukarıdaki tablo dikkatli incelendiğinde, yıllar geçtikçe dershaneye devam eden öğrenci ve dershanede ucuz işgücü olarak istihdam edilen, emek yoğun çalıştırılan dershane öğretmenleri sayılarının giderek arttığı görülmektedir. Dershane sayılarının ise son birkaç yıldaki küçük azalmalara rağmen yıllar içerisinde büyük bir artış gösterdiği ortadadır. Bu durum eğitim sistemimizde giderek dershanelerin büyüklüğünün ve etkisinin arttığının apaçık göstergesidir.

Yükseköğretime erişim daha fazla gelir kazanmak yönünde önemli bir adımdır ve üniversite eğitimi toplumsal hareketlilik açısından oldukça belirleyici bir işleve sahiptir. Yükseköğretim düzeyinde Türkiye'de halen önemli bir arz-talep dengesizliği söz konusudur. Yükseköğretimdeki arz-talep dengesizliği nedeniyle ortaöğretimden yükseköğretime geçiş, yarışmacı/rekabetçi bir ortama zemin hazırlamaktadır. Bu rekabetçi ortamda başarmak isteyen bireyler adeta bir yarış atmosferi içerisinde sınavlara girmek ve bu sınavlardan yüksek puan almak zorunda bırakılmaktadır. Ortaöğretimde aldıkları eğitimi yeterli bulmayan öğrenciler, üniversite sınavlarındaki başarılarını artırmak amacıyla dershanelere gitmekte ya da özel derslere başvurmaktadır.

Görece ayrıcalıklı kamu okullarına (Fen, Sosyal Bilimler ve yüksek puanla öğrenci alan Anadolu Liseleri vb.) giden öğrenciler, okuldaki derslerinde oldukça başarılıdırlar. Aynı zamanda bu okullara giden öğrencilerin özgüven düzeyleri de oldukça yüksektir. Buradan anlaşılan şudur ki, "okulda başarılı olmak ve başarıyı içselleştirmek" oldukça sınıfsaldır ve bireyin sınıfsal aidiyetine işaret eder. Öğrenci başarısı üzerinde öğrencinin derse duyduğu ilgi ya da okulun kaynakları, aktiviteleri ve ders içi öğrenme metotları değil, sosyo-ekonomik ve kültürel durum ve kendine güven belirleyici olmaktadır.

Görece ayrıcalıklı okullara devam eden ve daha yüksek gelire sahip ailelerin çocuklarının tamamı okul eğitiminin yanında dershane öğretimine de başvurmaktadır. Parası olan aileler çocuklarını dershanelere göndererek ve özel derslerle takviye ederek merkezi sınavlara daha iyi hazırlamaktadır. Bu durum sosyal statüsü yüksek, varlıklı ailelerin çocuklarının sınava dayalı eğitim sistemimizde daha avantajlı hale gelmesine yardım etmektedir. Diğer taraftan yoksul ailelerin çocuklarının devam ettiği okullarda dershaneye gidenlerin oranı, diğer okullara göre oldukça dü-

şük kalmaktadır. Sınav-dershane ilişkisi seçkinci eğitimi pekiştirici bir işlev görmektedir.

Ailelerin gelir düzeyleri yükseldikçe eğitim maliyetine katlanma oranı artmaktadır. Yüksek geliri olan ailelerin çocukları, özel ders gibi yüksek maliyetli destek alma yoluna sıklıkla başvurmaktadır. Öğrencilerin %40,7'si gittikleri dershane dışında ikinci bir dershaneye, kursa giderek ya da özel ders alarak, rekabet ortamında bir adım öne geçmeye çalışmaktadır.

Ekonomik geliri yüksek ailelerin çocuklarının gittiği okullarda dershaneye gitme süresi de yüksektir.

Merkezi iş sahası olan Kızılay'daki dershanelerin fark edilebilir, güvenli bir ortamda ve yürüyerek/araçla kolay ulaşılabilir olması Kızılay'daki dershanelerin daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır.

Liselerin farklı dinamiklere göre birbirlerinden ayrışmasına benzer şekilde dershanelerin de farklılaştığı öğrenciler tarafından gözlemlenebilmektedir. Dershane öğretmelerinin uzmanlığı ve dershanelerin sunduğu olanaklar bu ayrışmada ön plana çıkmaktadır. Öğrenciler için sınavda çıkması muhtemel sorulara yönelik pratik ve hızlı çözüm yollarının öğrenilmesi esastır. Bu bağlamda dershanelerin test çözme tekniğini geliştirmesi, istenildiğinde etüt dersi sağlaması ve pratik ezber bilgiler sunabilmesi öğrencilerin gözünde o dershaneyi oldukça nitelikli kılmaktadır.

Öğrencilerin büyük bir kısmı kitle tipi dershaneleri tercih etmektedir. Her türlü okuldan çok sayıda öğrencinin gittiği kitle dershanelerinin tercih edilmesinin iki nedeni olabilir. Bunlardan biri, kitle dershanelerinin büro ya da butik tipi dershanelere göre daha ucuz olması, yani ekonomik boyutu diğer neden ise kitle dershanelerinin büyük çoğunluğunun Cemaat zincir dershaneleri olması ve bu dershanelerin elinde büyük reklam olanaklarının bulunmasıdır.

Varsıl ailelerin, yüksek dershane maliyetlerine katlanabildikleri için çocuklarını genellikle öğrenci sayısı az dershanelere (büro ya da butik tipi) gönderme yolunu seçtikleri; buna karşın görece yoksul ailelerin çocuklarının ise, tercihlerini kalabalık öğrenci sayısına sahip kitle dershanelerinden yana kullandıkları görülmektedir.

Dershane bedellerinin yüksek olması, yoksul ve dar gelirlinin hayati önemdeki merkezi sınavlara (SBS, YGS, LYS, KPSS gibi)

yeterince hazırlanamaması ve sınavlarda başarılı olamaması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Dershaneye odaklı ve sınava dayalı eğitim öğretim süreçleri, parası olanlara nitelikli okulların kapısını açarken; yoksulları elemekte, temel bir insan hakkı olan eğitimi gerçek bağlamından koparmaktadır.

Öğrenciler MEB'e bağlı öğretim kurumlarında/okullarda Üniversite Giriş Sınavları'na (YGS ve LYS) yönelik nitelikli bir öğretimin yapılmadığını ve üniversite giriş sınavında başarılı olmak için gerekli olan pratik bilgiler ile test tekniğinin okullarda kazandırılmadığını, test tekniğini öğrenmek için dershaneye gidilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Öğrencilere göre merkezi sınavlara hazırlanmada tercih edilen yer olarak işaret edilen dershaneler, aynı zamanda okulda öğrenilemeyen dersleri takviye etme görevini de üstlenmektedir.

Öğrenciler dershaneye gitmeden üniversite sınavını kazanamayacaklarını ve okullarda verilen eğitimin üniversite sınavını kazandıracak yeterlikte olmadığını düşünmektedirler.

Dershane Öğretimi ile MEB'e Bağlı Eğitim Kurumlarında Yapılan Öğretim Arasındaki Temel Farklar

Öğrenciler dershane öğretimini okuldan ayıran temel özellikler arasında, dershanede sınav tekniğine yönelik pratik bilgilerin verilmesi ve derslerin sınav tekniğine uygun işlenmesi konularını öne çıkarmışlardır. Bunun yanında dershane sınıflarındaki mevcudun az olması, öğretmenlerin öğrencilerin ihtiyaç ve sorunlarıyla daha yakından ilgilenmesi ve dershanede rekabet ortamının olması öğrenciler için dershane öğretimini okuldan ayıran diğer temel farkları oluşturmaktadır.

Dershanenin okuldan farklı olarak sunduğu olanaklar arasında en fazla kabul gören seçeneğin "dershanelerin öğrencilere yetersiz oldukları konularda etüt imkânı tanıması" olmasının altında yatan nedenleri irdelemek gerekmektedir. Bu bağlamda okullarda konuların yeterince pekiştirilmediği, her öğrenciye eşit düzeyde ulaşılamadığı ve öğrencilerin farklılıklarını dikkate alan öğretim yöntemlerinin yeterince kullanılmadığı görülmektedir. Gerek kalabalık sınıf mevcutları gerek uygulamadaki mevcut diğer aksaklıklar, bu sorunun gittikçe büyümesine neden olmaktadır.

Öğrenciler, dershanelerin bir öğretim kurumu olmaktan çok, ticari bir faaliyet alanı olduğunu ve kendilerini de müşteri gibi

hissettiklerini belirtmişlerdir. Dershanedeki yüksek başarı ve rekabet baskısının kendilerini oldukça rahatsız ettiğini belirten öğrenciler, dershaneye kayıt yaptırılırken dershane tarafından verilen sözlerin tutulmadığını ifade etmişlerdir. Dershanede ezberci öğretim yapıldığının vurgulayan öğrenciler, aynı zamanda dershane öğretmenleri tarafından daha çok başarı nedenli olmak üzere başarı, sosyal statü, ekonomik durum vb. gibi nedenlerden dolayı ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Sosyal statüsü yüksek ve varsıl ailelerin çocukları dershaneye daha istekli giderken, yoksul ailelerin çocukları ise okula daha istekli gitmektedir. İlköğretimden sonra sınavla girilen görece ayrıcalıklı kamu okuluna devam eden öğrenciler ise, ne okula ne de dershaneye istekli gitmektedir.

Öğrenciler okula oranla dershaneye daha istekli gitmektedirler. Okulların cazibesini yitirerek, dershanelerin okullara oranla daha ilgi çekici yerler haline gelmesi, öğrencilerin okul algısını ve okuldan beklentilerini de değiştirmiştir. Bu durum okulların, neredeyse sadece bir üst öğretim kurumuna gidebilmek için gerekli giriş koşullarının karşılandığı kurumlara dönüştüğünü göstermektedir.

Dershanelerin Eğitim Eşitsizliği Bağlamındaki Rolü

Yaptığımız tez araştırmasına katılan öğrencilere göre, dershaneler paralı oldukları için eğitimdeki eşitsizliği artırmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %60,4'ü dershanelerin eğitimdeki eşitsizlikleri ortadan kaldırmadığını aksine her öğrenci dershaneye gidemediği için eğitimdeki eşitsizlikleri körüklediğini yani dershanelerin eğitimdeki eşitsizlikleri yeniden üreten bir işlevinin olduğunu belirtmişlerdir

Ticari kuruluşlar olan dershanelerin kârlarını maksimize edip cirolarını yükseltmek için üniversiteye girme olasılığı yüksek, başarılı öğrencilerle daha çok ilgilendikleri öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Dershanelerin bu kadar palazlanıp büyümesinde milli eğitim politikalarının oldukça etkili olduğu ve eğitimdeki eşitsizlikleri yeniden üreten dershaneler konusunda çok acil çözüm önerilerine/reformlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

Üniversite eğitimi toplumsal hareketlilik açısından oldukça belirleyici ve üniversiteye erişim bu kadar rekabetçi olduğu sürece, ailenin geliri yükseköğretime erişim için belirleyici olmaya

devam edecek, bu da eğitimde eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını engelleyecektir.

Öğrencilerin %44'ü dershaneciliğin olmadığı bir sistemde eğitimdeki başarı durumlarının değişmeyeceğini ve bunun yanında dershaneye harcadıkları zamanın kendilerine kalması vesilesiyle daha fazla boş vakitleri olacağını belirtmişlerdir. Buradan hareketle dershanelerin olmaması; öğrencilerin eğitimdeki başarı durumunu değiştirmeyeceği gibi, öğrenciler daha fazla boş zamanları olacağı için farklı ilgi alanlarına yönelebilecek, belki de bireysel yeteneklerini ortaya çıkarıp yaşadığı toplumla ve en önemlisi de kendileriyle daha barışık bireyler olabileceklerdir.

Öğrenciler, dershanelerin sadece akademik başarısı iyi öğrencilere değil ve fakat akademik başarısı oldukça düşük öğrencilere bile üniversite kapılarını açabileceğine inanmaktadırlar.

Sonuç Yerine

Eğitimin işlevi, kişiye derin ve eleştirel düşünmeyi öğretmektir. Eğitim, bireyin beden ve ruhça sağlıklı, başarılı ve mutlu kılınması aracıdır. Bireyin psiko-sosyal yönünü geliştirip yükselttiği ölçüde, insani niteliğini de artırmalıdır. Başta aile olmak üzere, okul ortamı ve toplumsal yaşam içerisinde sürekli gelişen ve değişen bir olgu olarak eğitim, dünyanın neresinde doğarsa doğsun her bireyi daha çok özgürleştiren bir yapı olarak işlemeli ve bu işlevi güvence altına alınmalıdır.

Sınavlar, eğitim sistemimizin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir, öyle ki bu sınavlara tabi olan gençler bunu çoğunlukla bir ölüm-kalım savaşı olarak görmekte hatta sınavları kişilik testleri olarak algılamaktadırlar. Aslında böyle algılamalara neden olan kendi bakış açıları mı yoksa aile ve çevrelerinin bakış açıları mı olduğu tartışmalıdır. Gerek aileler gerekse dershaneler, gençlerin başarı veya başarısızlıklarını kendi başarı ya da başarısızlıkları olarak gördüklerinden gençlerin üzerindeki baskıları giderek artmaktadır.

Yarışmacı ve sınav odaklı bir eğitim anlayışına tahvil edilmiş olan günümüz eğitim sistemi, çağdaş insanın eğitim gereksinimlerini karşılamaktan uzak, toplumun tamamının eğitim istemini göz ardı ederek, sınırlı sayıdaki bireyin egemenlerin kurgusuna uygun yetiştirilmesini sağlar. Yarışmacı eğitim anlayışından beslenen her düzeydeki eğitim uygulaması, eleyici/seçkinci bir yakla-

şımın ürünü olacaktır. Sınav odaklı olan günümüz eğitim sistemi, farklı bir yaşam algısı ve eğitim tahayyülü yokmuş gibi, gençliğin tek seçeneğinin üniversitede okumak, bunun için üniversite sınavını aşmak ve yarışma sürecinde rakiplere fark atmak olduğu yanılgısını beslemektedir. Bu yanılgı, öğrencilerin dershanelere ve kurslara yüklenmesine yol açmaktadır.

Eğitime bütçeden yeterli kaynak ayrılmaması, okullarda nitelikli eğitim verilmemesi ve bireylerin merkezi sınavlara yaşamsal önem atfetmesi gibi nedenler dershane sisteminin her geçen gün büyümesine ve dershanelerin artık neredeyse okullara alternatif kurumlar olarak düşünülmesine zemin hazırlamıştır. Dershanelerin eğitim sistemindeki yükselişinin önüne geçebilmek için merkezi sınavların eğitim sistemindeki hâkimiyetinin önüne geçilmeli, bir üst öğretim kurumuna geçişte sınava değil, sürece dayalı bir değerlendirme yapılmalıdır.

Dershaneler üniversiteye girmek isteyenlerin aşındırdığı umut kapısı olarak kalmaya devam etmemelidir. Çünkü bu kurumlar eğitimi özelleştirerek, onu bir kamu hizmeti olmaktan çıkarmaktadır. Diğer taraftan dershaneler, üniversiteye giren öğrenci sayısını artırmadığı gibi, özellikle kamu okullarını değersizleştirerek, okulların en temel işlevlerini bile yerine getiremez duruma gelmelerine neden olmaktadır.

Kaynakça

Akgündüz, M. M., "Lise Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Dershanelerin İşlevlerinin Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi: Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Bila, F., "Sınavlar", Milliyet, 31.7.2004.

Cüceloğlu, D., *Başarıya Götüren Aile: Sınav Döneminde Anababalık*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.

Fuat, M., *Eğitim Sorunu*, Adam Yayınları, İstanbul, 2001.

Güler, A., *Türk Toplumunda Korku Kültürü*, Punto Tasarım, Ankara, 2008.

Hürriyet, "Dershaneler 2014 Yılında Kapatılacak!", 14.8.2013.

Kısa, S. S., "İzmir İl Merkezinde Dershaneye Devam Eden Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygılarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişki", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Kurul, N., "Hedef Tüm Eğitim Sistemini Dershaneleştirmek", http://www.evrensel.net/haber/73290/hedef-tum-egitim-sistemini-dershanelestirmek.html (Erişim tarihi: 26.11.2013).

Locke, J., *Eğitim Üzerine Düşünceler*, Çev. Hakan Zengin, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.

Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/index.htm (Erişim tarihi: 06.11.2013).

Montessori, M., Çocuk Eğitimi "Montessori Metodu", Çev. Güler Yücel, Özgür Yayınları, İstanbul, 1995.

Öz-De-Bir, *20. Yılında Öz-De-Bir*, Öz-De-Bir Yayınları, Ankara, 2005.

Saito, Y., "Consequences of high stakes testing on the family and schools in Japan. KEDI", *Journal of Educational Policy*, http://eng.kedi.re.kr/upload_data/kedi_jrn/Journal_Yoshitaka%20Saito.pdf (Erişim tarihi: 17.11.2013).

Tanilli, S., *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

T.B.M.M. (1983), "8.6.1965 Tarih ve 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bu Kanuna İki Madde ve Bir Geçici 2. Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu", *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, Sayı: 17, s. 531-555.

Benjamin, W., Çocuklar, Gençlik ve Eğitim Üzerine, Çev. M. Tüzel, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2001.

Türkiye'de özel dershaneler epeydir eğitimin en büyük sorunlarından biri. Evet, dershaneler bir neden değil, sonuç. Eğitimde niteliği ve eşitliği gözardı eden politikaların bir sonucu. Daha çok sınav odaklı eğitim sisteminin yarattığı sözde bir çözüm. Piyasadaki aktörlerin, yani kapitalist işverenlerin buldukları bu çözüm, Türkiye eğitim sisteminin hiçbir sorununa çare olamadı, olamıyor. Milyonlarca öğrencinin dershanelere gitmesine, onca para, zaman ve emek harcamasına rağmen eğitimdeki sorunlar giderilemedi. Dershanelerin kazandırdığı test kültürü, soru çözmede pratiklik ve yan/kestirme yollarla çözüme en kısa sürede gitme, öğrencilerin ne fen ve matematik bilgisini artırdı ne anadilini kullanma becerisini geliştirdi ne de sosyal değerler kazanmasını sağladı.

Elbette tek suçlu dershaneler değil. AKP hükümeti ulusal eğitime ayrılan bütçenin her sene artırıldığını iddia etse ve derslikleri son teknoloji ile donatsa da, kamusal eğitim hemen her noktada dökülmeye devam etti. Derslikler hâlâ çok kalabalık, öğretmen maaşları hâlâ çok düşük, birçok okul çeşitli donanımlardan hâlâ yoksun, okullar arasında kalite farkı hâlâ çok yüksek, yabancı dil öğretimi hâlâ çok yetersiz, bilgi ve değer öğretimi hâlâ çok geride...

Dershaneler konusunda AKP hükümeti ile Cemaat arasında yaşanan kısır tartışma "kapatırım-kapatamazsın" noktasında takılıp kaldı ve dershanelerin neden kapatılması gerektiğine veya gerekmediğine dair kamuoyuna nesnel hiçbir analiz sunulamadı. Arz-talep yasalarından, dershanelerin yarattığı "sözde" fırsat eşitliğinden, bu kuruluşların öğrencilere kazandırdığı güya nice olumlu davranıştan bahseden çevreler, dershanelerin çözümde[illegible]n en önemli parçalarından biri olduğunu göremedi. Dershane[illegible]men emeği sömürüsü, güvencesiz istihdam, zorlu çalışma koşu[illegible]inde yarattığı delik, kamusal eğitim üzerinde oluşturduğu baskı[illegible]nun yaratıcısı.

Elinizdeki kitap, hem dershanelere ilişkin siyasal tartışmar[illegible]inip oluşan tutarsızlık ve çelişkileri ele alıyor hem de dershan[illegible]emli bir soruna, yani öğretmen emeği sömürüsüne dikkat çekiyo[illegible]nın derdi, pedagojik bir konunun kısır ve tutarsız siyasal tartışmal[illegible]na-sının önüne geçip, meseleyi alabildiğine nesnel bir zeminde[illegible]ıtta tartışabilmek. Milyonlarca öğrencinin gittiği bu kuruluşların[illegible]öre dönüşüp cemaatlerin değirmenine su taşıdığı, halkın bu kon[illegible]siz bırakıldığı, sınav odaklı eğitim sisteminin hiçbir yerde işleme[illegible]ıp konuya dair yaşanan sessizliği, dönen dolapları ve çaresizliği bozmaya yönelik

AYRINTI • Ayrıntı Pedagoji Dizisi
ISBN: 978-975-539-793-1
9 789755 397931

THG
00031257
BNV

24 TL